

MIHAIL DRUMEȘ

MIHAIL DRUMEȘ

**POVESTEA
NEAMULUI
ROMÂNESC**

**DE LA ÎNCEPUT
ȘI PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE**

PAGINI DIN TRECUT

VOL. I și II

**EDITUBA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI. 1978**

Referenți:

**conf. univ. dr. ALEXANDRU BOJIN
conf. univ. dr. GHEORGHE I. IONIȚA
prof. PAUL GRIGOIU**

CUPRINS

BUREBISTA ŞI DECEBAL.....	6
ÎMPĂRATUL TRAIAN.....	34
CLOŞCA CU PUII DE AUR.....	57
BASARAB CEL MARE.....	76
DRAGOŞ ŞI BOGDAN.....	101
VLAICU-VODĂ.....	122
MIRCEA CEL BATRÂN.....	146
ALEXANDRU CEL BUN.....	173
RĂSCOALA DE LA BOBÂLNA.....	196
NEAMUL CORVINILOR.....	218
VLAD ŢEPEŞ.....	240
ŞTEFAN CEL MARE.....	270
NEAGOE BASARAB ŞI DESPINA DOAMNA.....	335
MEŞTERUL MANOLE LEGENDA MĂNĂSTIRII CURTEA DE ARGEŞ	368
RADU DE LA AFUMAŢI.....	385
PETRU RAREŞ.....	416
ALEXANDRU LĂPUŞNEANU.....	441
DOAMNA CHIAJNA.....	466
DESPOT-VODĂ UN VÂNTURĂ-ŢARĂ PE TRONUL MOLDOVEI.....	485
PETRU CERCEL.....	507
IOAN-VODĂ CEL VITEAZ.....	529
ECATERINA ŞI NEAGA.....	565
MIHAI VITEAZUL.....	584
DOAMNA TUDORA MAMA LUI MIHAI VITEAZUL.....	659
FRAŢII BUZEŞTI.....	676
RĂZVAN ŞI VIDRA.....	687
DOAMNA LUI IEREMIA.....	715
MATEI BASARAB.....	743
VASILE LUPU.....	776
DOMNIŢA RUXANDRA.....	798
CANTACUZINII ŞERBAN-VODĂ.....	822
CONSTANTIN BĂLĂCEANU, GINERELE LUI ŞERBAN CANTACUZINO	837
SPOVEDANIA VLADICĂI GHEDEON.....	857

„Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște istoria, care nu ar prețui și nu ar cinste această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu și-ar cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără îndoială că așa ar fi. Iată de ce noi avem datoria să cunoaștem trecutul de luptă al poporului nostru.”

NICOLAE CEAUȘESCU

BUREBISTA ȘI DECEBAL

I

O PĂDURE DE OȘTENI

Acum aproape două mii de ani, din munții Boemiei până-n malurile Dunării și de la Tisa până la Marea cea mare, se întindea așezarea *geților* numiți și *daci*, ale căror seminții se deosebeau de toate celelalte prin istețimea și vitejia lor. Ei se rugau unui singur zeu, anume Zamolxis, care le dăruia după moarte viața cea veșnică.

Dacii se îndeletniceau îndeosebi cu agricultura folosind așa-zisul brăzdar de fier, născocit de ei. O bună parte creșteau vite, iar altă parte erau meșteșugari.

Cu timpul, când schimburile de bunuri luaseră un avânt mare, se iviră neguțătorii și, odată cu ei, monedele, între care trebuie să pomenim *denarul roman* de argint.

Nobilii daci, *tarabostes*, au ajuns într-o vreme o clasă care va exploata sângeros pe oamenii de rând – *comati* – din ce în ce mai numeroși.

Astfel, spre sfârșitul secolului al II-lea î.e.n. în partea de sud-vest a Transilvaniei – având în mijloc munții Orăștiei – un însemnat număr de triburi s-au contopit, adăugându-li-se apoi și alte triburi dacice transilvănene. În aceste împrejurări, s-a putut înjgheba cel dintâi stat

dacic.

Primul rege al acestui stat a fost Burebista, care se urcă pe tron în anul 82 î.e.n. Fiind ajutat de marele preot Deceneu, el izbuti să închege temeinic triburile atât din zona munților Carpați, cât și pe cele din Oltenia și Moldova de astăzi, înălță câteva rânduri de fortificații și după multă străduință reuși să aducă la ascultare toată populația așezată între hotarele țării sale.

Burebista se dovedi, totodată, un rege luminat și energic. În primul rând supuse toate triburile celtice care se iviseră la granița de nord-vest, apoi se întoarse cu grijă asupra primejdiei romane care amenința Dobrogea aflată la hotarul răsăritean al Daciei. După o campanie militară care se prelungi vreme de trei ani, Burebista cuceri malul pontic de la Olbia (gurile Bugului) și până la Apollonia (Bulgaria).

În urma acestor biruințe, hotarele Daciei se lărgiră mult, de la Dunăre și munții Slovaciei până la Olbia și din Carpații de nord până la munții Balcani. Iată de ce o inscripție elină îl consideră pe Burebista ca fiind „*cel dintâi și cel mai de seamă rege al Traciei*”.

Dar o parte din aristocrație unelti să-l scoată din scaun. Și astfel, Burebista, primul rege al Daciei înjghebate de el, căzu răpus de o mână ucigașă în anul 44 î.e.n.

După moartea sa, statul dacic începu a se destrăma păstrându-și ființa principalul nucleu numai pe pământul Transilvaniei. De aci încolo, veni pe firul timpului la cârma Daciei un rând de regi, precum

Deceneu, Comosicus, Coryllus, Scorilo (tatăl lui Decebal), Duras-Diurpaneus (unchiul lui Decebal) și, în fine, Decebal însuși.

În vremea acestui rege mândru și viteaz, țara Daciei ajunsese înfloritoare. Locuitorii munceau ogoarele, îngrijeau vița-de-vie al cărei must le veselea truda, făceau unelte și odoare din aurul și argintul pe care îl scoteau din belșug scormonind măruntaiele munților, numiți astăzi Apuseni. În părțile dinspre Dunăre și Mare, dacii ajunseseră cei mai îndemânatici pescari. .

Dar primejdia romană, care amenința Dacia la răsărit, se făcu mai simțită ca oricând, și începu să treacă la fapte.

Dacii care nu pregetau să-și dea viața pentru țara lor (ca s-o redobândească apoi din mâna lui Zamolxis), care mânuiau arcul și loveau cu spade având două tăișuri, era oare cu putință a se închina romanilor ale căror legiuni ajunseseră la Dunăre, trecuseră fluviul și urcau spre Sarmizegetusa, capitala Daciei?

Această întrebare frământa amarnic mintea și inima regelui Decebal, în tabăra pe care-o ridicase într-o pădure deasă de pe podișul care închidea drumul cetății de scaun.

În cortul lui ardea un opaiț de aramă cu trei guri, iar regele, cu căciula scurtă – pe care o purtau numai boierii, ceilalți daci având capetele descoperite, asemenea bacilor și muntenilor de azi, – se preumbla îngrijorat, cu fruntea în piept.

Era în ajunul unei lupte hotărâtoare cu legiunile

romane, poposite de vale și ale căror focuri scăpărau departe în bezna nopții.

Decebal își aminti de întreaga poveste a neamului său, de luptele grele cu semințiile care încercau de atâtea sute de ani să-i încalce pământurile, să-i robească, ba chiar să-i stârpească pe daci de pe fața pământului.

Din aceste veacuri de zbucium, ai săi nu învățaseră să fie asemenea celorlalți cotropitori. Ei nu râvneau să iasă din hotarele lor, mulțumindu-se cu ce brumă aveau și luptând numai pentru păstrarea bunurilor și drepturilor lor.

Dacii nu și-au alcătuit – gândea Decebal în acea noapte a destinului – falangele de soldați, care atacau ocrotite la fel din toate celelalte laturi, asemenea unei case de oșteni, și cu ajutorul cărora Alexandru cel Mare al macedonenilor trecuse Dunărea, doborâse lanurile de grâu și risipise oastea geților.

Când veni Lisimah, urmașul lui Alexandru, asupra regelui Dromichet al dacilor, fu primit cu o grindină de săgeți atât de deasă, că numai puțini eleni scăpară cu viață. Regele dac prinse el însuși pe Lisimah și în loc de a-l ucide, cum era obiceiul, îl ospătă și-l copleși cu daruri și odoare de aur, spre a rămâne după aceea buni prieteni și a nu-și mai lovi unul altuia cetățile lor, moștenite din părinți.

— Numai un rege dac ca Dromichet putea să aibă o asemenea inimă! gândi Decebal, cel atât de amenințat acum de dușmanii poziși în vale.

— Noi am pus legile în stihuri și le cântăm, ca să le înțeleagă și cei mai săraci cu duhul! își spuse Decebal, parcă amărât de asemenea înaltă pricepere a diriguitorilor străvechi ai neamului său. Dar preoții noștri, în loc să ne ducă să ne închinăm pe la tot soiul de idoli cu chipuri omenești, dacă nu chiar de dobitoace, ne cântă din alăute și chitare înțelepciunea și bunătatea, nemuritorului Zamolxis. Marele preot nu dă buzna prin palatele și cămărilor domnitorului, ci stă ascuns în peștera din muntele Cogheon, ca să fie mai aproape de duhul zeului, pe care-l slujește pentru noi.

Își strânse mânios mânerul săbiei scurte, grele, pe care o purta la coapsa stângă, peste cioarecii groși. Îi părea rău acum lui Decebal că nici regele dac Burebista nu zdrobise pe romani în peninsula lor, la vremea potrivită. El se mulțumise doar să ucidă și să alunge pe Celțarii care năvăliseră din răsărit pe meleagurile semințiilor gete.

— De-ar fi luat măcar de la romani, care străbăteau lumea cu oștile lor, gândi Decebal, învățătura cum se întemeiază o legiune și cum se zidește o cetate, cum se făuresc uneltele de război, ca să le putem ține piept. Ce-au socotit oare, căpeteniile noastre de altădată, că romanii – după ce vor fi ajuns la Dunăre – ne vor cruța pe noi, dacii?

Decebal râse amar de această nesăbuiță a străbunilor, pe care trebuia s-o plătească el, cu nopți nedormite, cu lupte de hărțuire și poate chiar cu pieirea Daciei...

Căci el cunoștea firea dârză a romanilor, care puteau să fie înfrânți o dată, de două sau de zece ori, dar care n-aveau nevoie decât de o singură biruință ca dușmanul doborât să nu se mai ridice niciodată.

Și de ce l-ar cruța romanii tocmai pe el, Decebal, care le făcuse atâta rău, ori de câte ori încercaseră să-i încalce ținuturile de dincoace de Dunăre?

Regele își dădea bine seama: în luptă dreaptă n-avea sorti de izbândă și romanii nu voiau altceva decât o luptă dreaptă, pentru a plăti viteazului dac toate umilirile și jignirile pe care, cu priceperea și vitejia oștenilor săi, le adusese legiunilor Romei.

Căci el – Decebal – nu putea fi învinuit că făcuse aceeași greșală ca regii daci de mai înainte, Dromichet și Burebista. El lovise pe romani, dincolo de Dunăre, ca să le taie drumul spre plaiurile carpatice.

Cu doi ani mai înainte, regele dac aflase prin iscoadele sale că-n partea de miazăzi a Dunării, care pe acea vreme se numea Moesia, guvernatorul ei, *Oppius Sabinus*, adunase o falnică oaste pe care voia s-o arunce împotriva Daciei. Decebal îl lovi pe neașteptate și cu atâta tărie, că zdrobi legiunile, prinse pe înfumuratul guvernator al Romei, îi tăie capul, pe care, în vârful unei sulite, îl purtă trofeu prin țară, să-l vadă toți dacii.

Aflând de asemenea rușine, Domițian, împăratul din Roma, porni el însuși în fruntea unor legiuni proaspete, să prindă și să pedepsească pe cutezătorul rege, de numele căruia afla pentru întâia oară.

Dar ajungând în Moesia, la Naissus (unde se află azi

orașul Niș), uită de mânia de la Roma și se puse pe un chef nesfârșit, fără a amâna însă războiul împotriva dacilor. În locul său trimise pe Cornelius Fuscus, general plin de foc și care nu sta în cumpănă dinaintea nici unei primejdii, înfruntând-o pe loc, de-ar fi fost să-și piardă capul.

Cu un asemenea ostaș roman trebui să se măsoare Decebal, care folosi altfel de luptă. Pândi în munți oștile romane care trecând Dunărea urcaseră pe Olt în sus, spre a intra în Transilvania, unde se afla Sarmizegetusa. În văgăunile și pe potecile strâmte prin care șerpuiau legiunile ostenite de drum, Decebal, cu oștenii lui oțeliți, îi lovi pe înserat, aruncând asupra lor o ploaie de săgeți și bolovani din vârful munților. Fără să-și fi văzut măcar vrăjmașii la față, romanii fură înfrânți.

Cornelius Fuscus căzu în luptă și trupul lui nu-l mai găsiră. Legionarii scăpați cu viață fură făcuți prizonieri, dimpreună cu toată merindea și flamurile.

A doua înfrângere a Romei se vădi și mai crâncenă decât cea dintâi.

Cezarul își dădu seama că generalii săi cei mai de seamă și legiunile cele mai puternice nu puteau ține piept regelui dac. Dacă acesta cu pedestrima și săgetătorii săi călări ar intra în Italia, *nimeni n-ar fi în stare să-l mai oprească!*

Domițian, trezit din lunga-i beție de la Naissus, numi comandant pe *Tettius Iulianus*, un conducător de oști mai chibzuit ca Fuscus, și îl trimise cu o seamă de legiuni proaspete împotriva Daciei.

Generalul roman își căli oștenii în marșuri grele și îi supuse unei vieți aspre. Apoi trecu Dunărea și intră în Transilvania de azi, pe la Porțile de Fier. Dar înaintând prea mult, fu izbit de daci care-i ațineau calea. Se încinse o luptă crâncenă, căci legionarii lui Iulianus nu-și mai pierdură cumpătul ca aceia din Carpați, după întâia ploaie de săgeți. Se aruncară împotriva dacilor fără a-și strica rândurile, dârji, neînduplecați. Asemenea luptă – pe care o doreau romanii și în care dacii nu puteau ține mult – înseamnă înfrângerea lui Decebal, întâia înfrângere de când se măsură cu legiunile Romei. Dar nu se lăsă. Dacii luptară, în frunte cu regele lor, până pieriră o bună parte din ei. Vezina, aghiotantul lui Decebal, scăpă din mâinile romanilor prefăcându-se mort și fugi noaptea în tabăra de sus, de pe podiș, a regelui său.

Ce mai putea nădăjdui regele dac după o asemenea înfrângere?

Avea tot răgazul, în cort, să se gândească la strămoșii săi, la regele Dromichet, la regele Burebista, care nu văzuseră legiunile oțelite ce se ridicau din peninsula italică și nu se duseseră să strivească în cuibul său, oul ce avea să devie de acuma balaur cu șapte capete.

Trecuse de miezul nopții și Decebal nu luase încă nicio hotărâre pentru a doua zi, când legiunile romane, cu pavăzele întinse, vor urca încet și sigur coasta podișului, spre a intra în tabăra dacă. În dosul cortului în care ardea opaițul de aramă, adăstau căpeteniile dacilor, câți mai rămăseseră în viață, după lupta din

ajun. Ei aveau încredere în dibăcia regelui lor. Îi vedeau umbra uriașă răsfirată, când pe un perete, când pe celălalt al cortului și păstrau tăcere, încruntați, spre a nu-i tulbura cugetul. Zamolxis îi va trimite fără doar și poate gândul cel mai bun.

În fine, Decebal chemă căpeteniile oastei și împărți tuturor porunci. Apoi se întinse pe frunzișul uscat și ațipi îndată, cu mâna dreaptă căpătâi.

A doua zi, legiunile puse în linie de bătaie erau gata de pornire, când un călăreț roman veni în goană spre flamura cea mai înaltă, în preajma căreia se afla generalul Iulianus.

— Ce s-a întâmplat? întrebă acesta.

— Generale, răspuse călărețul, tabăra de azi-noapte a dacilor nu mai e. În locul ei s-a ivit o oștire nouă.

— Nouă? se miră generalul Iulianus, care nu putea crede ca regele dac îl lovise numai cu jumătate de oaste. Și sunt mulți oștenii cei noi? mai întrebă el.

— Câtă frunză și iarbă! răspuse călărețul, care privea pe generalul său cu ochii măriți de uimire, de spaimă. Stau toți în genunchi și ne așteaptă cu arcurile întinse...

Iulianus trimise alți trei călăreți, să se încredințeze dacă spusele celui dintâi erau adevărate. Și ei aduseră aceeași veste: o oștire numeroasă care se-ntindea până-n zare, pe dreapta și pe stânga, aștepta să-nfrunte legiunile romane.

Generalul luă repede măsuri de apărare, în caz că ar fi atacat pe neașteptate și trimise cavaleria pe margini,

hotărând să lovească pe dușman, cu toată pedestrimea, chiar în față.

Numai după ce primii legionari ajunseră sus, pe podiș, își dădură seama că oștirea regelui dac fusese doar o viclenie: tăiasse pădurea până la înălțimea unui stat de om și îmbrăcase trunchiurile copacilor cu vestminte ostășești, având fiecare o săgeată dinainte încât părea că stă să sloboadă arcul, iar adevărații daci se trăseseră ceva mai înapoi, în munții împăduriți.

Iulianus nu cuteză să înainteze. Teama că va cădea în aceeași cursă în care își pierduse viața generalul Fuscus, dimpreună cu mândrele-i legiuni, îi alungă dorința de a prinde pe regele dac, hotărând să cerceteze mai întâi cu băgare de seamă locurile pe unde trebuia să treacă.

Numai bine îi prinse lui Decebal acest răgaz pe care i-l dete mersul de melc al oștirii romane: trimise împăratului Domițian, în Moesia, soli de pace.

Împăratul stătea în cumpănă. Desigur că ar fi voit să se întoarcă victorios la Roma, aducând înapoi trofeelegiunilor lui Fuscus și Sabinus, păstrate acum la Sarmizegetusa.

Norocul trecuse însă de partea dacilor.

Aflând de soarta jalnică a legiunilor romane care luptau în același timp și împotriva marcomanilor, Domițian se temu de o înrăutățire a situației generalului Iulianus, care se afla în inima Daciei, fără a fi ajuns totuși la Sarmizegetusa – și primi propunerea de pace.

Decebal era prea deștept ca să nu înțeleagă că numai

o măgulire a îngâmfării împăratului roman va pune capăt luptelor. De aceea trimise lui Domițian, care urcase până în Câmpia Tisei, pe Diezis, fratele său dac, împreună cu o parte din prizonierii și armele romane.

Domițian, bucuros de asemenea supunere și simțindu-se fericit să aibă un astfel de viteaz la fruntaria de miază-noapte a împărăției, îl unse din nou rege pe Decebal, îndatorându-se a-i trimite în fiecare an o anumită sumă de bani pentru întărirea cetăților, arme și meșteri de tot felul, spre a ocroti împărăția împotriva năvălitorilor din răsărit.

La Roma nimeni nu înțelese prea bine ce anume câștigase împărăția din înțelegerea cu dacii, care dobândeau toate foloasele, iar romanii numai încredințarea că vor fi cândva atacați chiar cu propriile lor arme de către Decebal, la cea dintâi schimbare a împrejurărilor.

Totuși Domițian puse de i se pregăti un *triumf* asupra dacilor. Și pentru că nu adusese nicio pradă, își împodobi alaiul cu odoare din propria-i vistierie.

II

TRAIAN ȘI DECEBAL

Douăzeci și unu de ani ținut această pace atât de rușinoasă pentru romani, încheiată de istețul Decebal cu împăratul Domițian. Între timp arhitecți romani

ajutară pe daci să-și construiască mărețele cetăți de piatră pe înaltul munților, precum și la fruntarii – urme de piatră care se mai pot vedea și în zilele noastre.

După stingerea din viață a lui Domițian, trecu la cârma împărăției Nerva, care avea mai ales însușiri de bun gospodar decât de mare general. De aceea nici nu-i trecu prin minte să strice pacea umilitoare cu puternicul paznic al Dunării și al Carpaților.

Dar când, după Nerva, veni în scaunul împărătesc vestitul *Traian*, având inimă vitează de luptător, iubit de oșteni, a căror viață aspră o împărtășise și care credeau în el ca într-un zeu, Decebal simți că lucrurile se vor schimba de astă dată. Nu în zadar cuceriseră luptătorii lui Traian faima de care se bucurau.

— Dacia trebuie transformată în provincie romană – iată gândul de fiecare zi al noului împărat!

Și, în primăvara anului 101 al epocii noastre, acum o mie nouă-sute de ani, se încinseră luptele dintre Traian și Decebal, ale căror neamuri amestecându-se după aceea vor da naștere poporului român așa cum îl vedem pe plaiuri și munți: cu înfățișarea aleasă a dacilor și cu sufletul viteaz și drept al romanilor.

Traian trecu Dunărea tot pe la Porțile de Fier, ca și generalul Iulianus. Cuprinse câteva cetăți înainte de a întâmpina oștirea lui Decebal la Tapae, unde fusese oprit și generalul lui Domițian.

Se încinse o luptă pe viață și pe moarte. Dacii se luptară cu atâta vitejie, că numărul morților și răniților romani trecu peste orice închipuire. Ca să lege rănile

legionarilor, împăratul Traian își sfâșie propriile-vestminte. Cu toată dârzenia de care dădu dovadă, oastea dacilor rămase totuși învinsă.

Drumul spre Sarmizegetusa nu era prea lung, dar împăratul, știind de istețimea regelui dac, înainta tot atât de încet ca și generalul Iulianus – zidind lagăre întărite, cetăți și turnuri de apărare, înapoi, pe dreapta și pe stânga, spre a nu fi lovit din margini și spre a nu i se tăia retragerea.

Decebal, cu toată amenințarea legiunilor, nu mai privi cu atâta îngrijorare înaintarea dușmanului, căci îl cunoștea bine: pe doi din cei mai de seamă generali romani îi bătuse, iar pe un împărat îl trăsese pe sfoară. Poate că și Traian – căruia senatorii Romei îi spuneau „divinul” – era un îngâmfat ca Domițian, care s-ar mulțumi doar cu o cerere de pace, fără nicio altă despăgubire.

Trimise trei daci, trei oameni de rând, dintre cei care n-aveau dreptul de a purta căciuli, și aceștia, cu pletele sure de praful drumului, se închinară dinaintea lui Traian.

Împăratul semeț, fără a-i învrednici măcar cu o privire, trecu înainte călare.

Apropiindu-se vremea zăpezii, legiunile se pregătiră de iernat, în tabere bine apărate, așteptând ivirea primăverii, spre a se arunca asupra Sarmizegetusei.

Liniștea de piatră a împăratului Traian, în mijlocul ostașilor săi, spunea limpede: „Nimeni și nimic nu va mai scăpa cetatea de focul făcliilor noastre!”

Dar mintea lui Decebal chibzuia fără încetare cum să alunge din țară pe mândrul Cezar, a cărui vitejie și pricepere întrecea cu mult pe a celorlalți dușmani cu care se măsurase. A folosi săgețile și bolovanii munților nu mai era cu putință! Trebuia să găsească un nou mijloc ca Traian să plece în alt loc al întinsei împărății.

Și adunând în grabă o oștire în părțile de răsărit ale Moesiei, regele Decebal, care luase cu sine și pe sarmații din acele părți, buni prieteni, se năpusti asupra cetăților romane din Dobrogea, tocmai de cealaltă parte a împărăției. Căi și oștenii sarmați, îmbrăcați în zale de sus până jos, semănară groaza în romanii care cutezau a li se împotrivi, iar dacii îi măcelăriră fără milă, în lupte corp la corp, la care lua parte, în fruntea oamenilor săi, însuși mândrul Decebal.

Traian, primind vestea acestor întâmplări neașteptate, era cât pe-acți să părăsească Dacia, spre a-și ocroti fruntaria de răsărit a Moesiei. Dar bănuie îndată că era o lovitură vicleană a regelui dac, că el nu putea să aibă cu sine o prea puternică oștire.

Împăratul roman făcu singur acea călătorie pe Dunăre și, cu oștile romane pe care le mai găsi la fruntarii, izbuti să arunce înapoi peste Dunăre cetele de daci și de sarmați.

În primăvară, legiunile care așteptară pe Traian în lagărele din Dacia reîncepură lupta odihnite, grăbite de a pune capăt unui rege care se arăta atât de isteț în înfruntarea puternicei împărății romane.

Două cetăți se mai aflau în drumul spre

Sarmizegetusa. În cea dintâi, romanii găsiră trofeele armatei lui Cornelius Fuscus și prinseră aci pe o soră a lui Decebal.

Regele dac înțelese că lupta ajunsese hotărâtoare.

Dar înainte de a cădea, Decebal mai încercă o împăcare: trimise o solie de boieri daci, toți cu căciulile peste plete. Ei căzură în genunchi în fața „divinului Traian”, cerând pacea. Împăratul însă jurase să dobândească o victorie deplină. De aceea nu luă în seamă propunerile solilor daci. Legiunile cuceriră cea din urmă cetate, care mai era în calea Sarmizegetusei, și se apropiară de cetatea de scaun.

Decebal adunase în fața ei toate oștile pe care le mai putuse strânge în grabă din întinsa-i țară, hotărât a se apăra până la capăt. Ca vechi ostaș, știa că o singură biruință era în stare să nimicească tot câștigul de mai înainte al dușmanului.

Trei zile și trei nopți înfruntară dacii puterea legionarilor romani, dar până la urmă fură răzbiți și împrăștiați. De aceea se traseră înapoi, spre zidurile cetății, între care mai nădăjduiau o împotrivire.

Rănit la brațul drept, zgâriat pe față, cu buza de jos zdrelită, regele Decebal intră în sala cea mare a tronului din Sarmizegetusa, unde îi aștepta marele preot, în vreme ce porțile mari de fier ale cetății se închideau dinaintea năvălitorilor romani.

— Te-ai rugat lui Zamolxis, dar în zadar, prea-sfinte! strigă Decebal, răgușit, așezându-se pe tron, în vreme ce marele preot, cu alăuta sub braț, cu care își făcea

rugăciunile, se plecă până la picioarele regelui. Pe împăratul roman – urmă Decebal – nu l-am putut opri nici cu săgețile, nici cu bolovanii, nici măcar cu o supunere prefăcută, așa cum am păcălit pe celălalt împărat, Domițian cel îngâmfat ca un curcan. Mi-e teamă, prea-sfinte, că acest Traian, care va bate în curând cu berbecii săi de lemn în zidurile Sarmizegetusei, nu se teme nici de tine, nici de Zamolxis, el însuși fiind o zeitate!

Marele preot, cu capul plecat și cu ochii închiși, ascultă cu smerenie cuvintele regelui.

Decebal oftă, își șterse cu mâneca ochiul lovit și întrebă:

— Ce mă-nveți să fac, prea-sfinte? Că eu nu mai am niciun gând. De murit ar fi treabă ușoară, dar nu-i păcat să lăsăm bunătate de țară pe mâna acestor vrăjmași care să ne ia femeile și să ne robească flăcăii?... Te-ai gândit destul în vizuina ta din munte? Vorbește, prea-sfinte, că nu mai avem vreme de pierdut. Și dacă ți se pare că la mine, la priceperea și hărnicia mea nu mai e nicio nădejde, nu te sfii să mi-o spui. Te urci pe tron în locul meu, precum și eu am fost pus de celălalt rege, Duras, când își dădu seama că nu mai putea face față vrăjmașilor. Au mai avut ai noștri regi dintre preoți! Spune, prea-sfinte, să plec?...

Marele preot, fără a ridica fruntea, grăi domol:

— Mărite Doamne, venit-am cu lăuta să-ți cânt rugăciunea cea mare de întărire a inimii și de nădejde în stelele cele bune. Dar mi-e teamă că nici cântarea nu va

fi de folos, deoarece dușmanul e la porțile cetății, iar mintea ta nu mai vede nicăieri vreo scăpare, în peștera din muntele cel înalt, gânditu-m-am și la asemenea năpastă. Și bunul nostru ocrotitor Zamolxis, carele pe toți ne așteaptă în sânul vieții sale veșnice, mi-a trimis gând să te sfătuiască o umilire pe care nu știu dacă o vei primi, căci ești și tu rege trufaș.

Prea-sfântul tăcu, își mută alăuta sub celălalt braț și urmă, fără a ridica ochii.

— Dacă sfatul pe care ți-l dau ți s-o părea greu de împlinit, nu-ți mai rămâne, stăpâne, decât să te junghii însuși, asemenea străbunului Dapix din Dacia de la Mare, pe care legiunile romane l-au năpădit mai înainte, acum o sută cincizeci de ani. Și dacă vei face cu jungherul trecerea ta în sânul lui Zamolxis, pe mine nu mă lăsa aci, prea Mărite, căci și eu râvnesc la viața cea veșnică. Sabie n-am și nici arc cu săgeată iar buruieni otrăvitoare n-am adus la mine. Încearcă întâi jungherul, trecându-l prin inima mea zadarnică și după aceea fă-ți seama.

Regele dac mai oftă o dată, mișcându-și brațul îndurerat și cu glas gros, răgușit, porunci:

— S-auzim mai întâi sfatul, prea-sfinte! Marele preot se apropie și-i grăi:

— Să te duci însuși, măria ta, să cazi în genunchi dinaintea împăratului Traian și să ceri pace!

Decebal sări de pe scaun și puse mâna dreaptă pe mânerul săbiei scurte de la coapsa dimpotrivă, ca și cum voia să reteze capul plecat al marelui preot. Dar se

opri, căci prea-sfântul, cu același glas smerit vorbi mai departe:

— Poate că împăratul roman văzând umilința regelui dac, va uita pășania împăratului Domițian și ne va dărui pacea. Altă scăpare nu mai văd! Și fără această îngenunchere, împăratul Traian tot te va îngenunchea, mărite stăpâne, dar atunci nu vei scăpa nici tu și niciunul dintre noi.

Regele Decebal cumpăni adânc cuvintele marelui preot. În gândurile lui, mai ajunseră cuvintele preotului:

— Îngenuncherea, mărite rege, trebuie să fie de data aceasta de bună credință, căci împăratul roman, care se află la porțile cetății, nu va putea fi înșelat și mințit. El va înțelege dintr-o încrucișare de privire, dintr-un cuvânt neînsemnat, dacă regele dac cere pacea din adâncul inimii, sau numai spre a scăpa încă o dată de paloșul Romei. Cugetă bine, dacă e în folosul nostru să fim prietenii împărăției romane și dacă nu e mai drept să pierim. Cum vei hotărî, așa va fi. Eu cel dintâi mă supun voinței tale.

Decebal nu răspunse numaidecât, deși hotărârea lui era luată. Strânse mânerul săbiei cu mâna stângă și gemu ca de o durere, pe care n-o mai putea înăbuși.

— Prietenia romanilor înseamnă supunere la voia romanilor, prea-sfinte! zise Decebal, de data aceasta cu glas scăzut. Dar prietenia asta umilitoare ne va da răgazul să adăstăm în pace. Poate că din altă parte ne va veni cândva libertatea. Mă voi supune, prea-sfinte, cu toată zdrobirea inimii mele. Gândul meu nu e să înșel pe

împăratul Traian, ci să mântui poporul dacilor.

Și porni repede spre zidurile Sarmizegetusei, unde luptele începuseră. Se auzeau loviturile adânci ale berbecilor de lemn, cu ajutorul cărora romanii încercau să sfărâme cetatea, apoi rostogolirile de bolovani ale dacilor, după care gemetele și răcnetele celor loviți sulițau văzduhul până la cer.

La un semn al regelui dac, trompetele lungi, de bronz, sunară încetarea luptei.

Regele Decebal, urmat de treisprezece boieri și de marele preot, toți în vestminte de sărbătoare, ieșiră prin poarta cea mare a Sarmizegetusei.

Câțiva romani călări îi conduseră până la cortul lui Traian, într-o vâlcea, pe partea stângă a drumului prăfos. O gardă cu securi îi opri la oarecare depărtare de intrarea în cortul împărătesc.

Traian, care-i văzuse venind, încruntă fața lui de obicei senină.

— Însuși regele Decebal cere pace! Oare mă socoate tot atât de neprevăzător ca Domițian?

Și la început gândi să respingă cererea regelui dac, să împresoare mai departe Sarmizegetusa, s-o cucerească, s-o doboare și s-o ardă până-n temelii. Dar regele dac tot venise, se afla acum în mâinile sale. Să-i taie capul? Să-l trimită înapoi în cetate? Ce preț mai avea o biruință asupra unui rege care i se închina?

— Îi voi da pacea! își zise Traian, covârșit parcă de necaz. Dar îi voi cere în schimb tot ce aș fi dobândit dacă aș fi intrat în Sarmizegetusa fără voia lui!

Împăratul Traian se urcă în scaunul sculptat pe care ședea când își primea căpeteniile, trimise după ei, precum și după scribul grec, apoi primi pe cei care se supuneau.

Cu capetele goale, în mâini cu căciulile rangului lor, având în frunte pe însuși Decebal, istovit și rănit, dacii îngenunchează pe lespeda de marmură italiană, care întovărășea pe Traian în toate călătoriile.

— Ce vor acești daci? întrebă împăratul pe tălmaci, prefăcându-se a nu ști că erau chiar căpeteniile dușmane.

După ce i se spuse cine erau și ce doreau, împăratul se încruntă, strânse cu mâinile jilțul de lemn sculptat pe care ședea, și strigă la Decebal:

— Dacă vrei pace, o vei avea! Dar de mult ai fi meritat ascuțișul săbiei noastre, rege dac, pentru răul pe care ni l-ai făcut de atâtea ori, pentru necredința pe care ai arătat-o bunătății prea mari a împăratului Domițian!

Regele dac ridică privirea asupra împăratului Traian și zise în graiul lui câteva cuvinte, privindu-l drept.

— Ce spune? întrebă Traian pe tălmaci.

— Spune să i se taie capul. Traian se mișcă în jilț și răspunse:

— Asta ar face-o barbarii. Eu nu pot. Și este spre norocul său! Spune-i, tălmaciule, aceste cuvinte, că împăratul Romei nu taie capul care se pleacă. Dar dacul își poate lua singur viața, dacă pacea pe care o va avea din mâinile mele i se va părea prea grea. Aflând înțelesul cuvintelor, Decebal răspunse:

— Nicio pace nu e prea grea, dacă prin ea dobândim prietenia puternicului împărat al Romei.

— Fie, vei avea această prietenie, dacule! răspunse Traian, ridicându-se din jilț. Dar ascultă bine ce voi spune acum scribului ca să scrie pe tablete și să rămâie ca o dovadă între noi!

— De vreme ce mi-am adus capul, al meu și al căpeteniilor mele, toate celelalte îndatoriri sunt mai ușoare și le iau asupra mea înainte de a le cunoaște, răspunse regele.

Spunând acestea Decebal nu voia alta decât să scurteze această umilită îngenunchere pe care n-o mai putea îndura. Dar împăratul dori ca cererile romane să fie scrise lămurit pe tablete, în auzul tuturor, și de aceea urmă, cu degetul arătător întins înspre scrib:

— Scrie acolo că eu, Decebal, rege al dacilor, în numele meu și al urmașilor mei, jur credință poporului roman, având de aci înainte drept prieteni sau dușmani pe prietenii sau dușmanii Romei.

— Nu voi avea alți prieteni, nu voi avea alți dușmani, întări Decebal.

— Voi înapoia toate armele – urmă să dicteze împăratul Traian, cu spatele spre cei îngenuncheați și cu fața spre scribul grec – voi înapoia toate uneltele precum și pe meșterii zidari primiți de la romani.

— Îi voi înapoia – încuviință Decebal.

— Nu voi mai ține la mine pe niciunul din dezertorii legiunilor romane; ca unii ce s-au dovedit dușmanii Romei, îi voi preda de îndată.

— Așa voi face!

— Voi dărâma toate cetățile dinspre fruntaria împărăției, ca semn că nu mă mai pregătesc de luptă și ca romanii să poată umbla în pace pe toate căile și în toate târgurile Daciei.

— Așa să fie, precum zici! întări Decebal.

— Voi înapoia toate pământurile luate de la vecini și nu voi mai trece cu oaste fruntariile Daciei – dictă Traian.

Căpetenia peste călăreții daci, un bătrân cu plete albe și cu fața înăspriță de vânturi, de geruri și de ploi, cuteză să ridice fruntea de pe lepedea de marmură, întrebând:

— Ce vom face, mărite împărate, dacă megieșii ne vor încălca hotarele? Îi vom lăsa oare să ne prade avutul, să ne fure femeile și să ne ucidă copiii?

Împăratul privi asupra bătrânului și după o clipă de încruntare, răspunse:

— Nu-i veți bate cu oaste, ci numai îi veți opri, și-mi veți trimite știre la Roma. Fruntariile voastre le vor păzi de aci înainte flamurile și faima legiunilor romane.

Decebal simți o durere în piept. Cu pumnii strânși, își mușcă buza de jos, să nu răcnească. Înțelese bine tâlcul cuvintelor lui Traian: Dacia trebuia să renunțe la oștire și la luptă!

— Pentru acoperirea cheltuielilor pricinuite de acest război, urmă Traian, păstrez ținutul de apus, de la malul Istrului (Dunărea) până la râul cel mare (Oltul).

Era o pierdere mică, față de întinderea Daciei.

Decebal se grăbi a încuviința anexarea de către romani a Olteniei – cum numim azi acel ținut – când auzi ultimele cuvinte ale lui Traian, care-i sfâșiară iar inima, ca o sabie:

— Iar în târgurile țării, precum și în cetatea de scaun, Sarmizegetusa, va rămâne câte o legiune, spre împlinirea celor rânduite.

Niciunul din dacii care ascultau cu frunțile plecate, îngenuncheați pe lespede de marmură, nu mai scoase un cuvânt. Prietenia cu Roma – precum bănuiau – însemna robie, de vreme ce oștirea romană rămânea pentru totdeauna în țară.

Decebal semnă prin punerea pecetii pe care o purta la brâu, iar Traian, din picioare, scrise numele lui pe tablele de ceară cu vârful săbiei.

III

RĂZVRĂTIREA DACILOR

După sfatul marelui preot, gândul lui Decebal fu să se supună romanilor cu toată buna credință. Dar văzu îndată că robia era prea dureroasă. Iar Traian veghea cu strășnicie ca dacii să fie cu adevărat următori poruncilor lui.

N-avea deloc încredere în supunerea lui Decebal, pe care-l cruțase pentru că sabia romană nu putea tăia un cap plecat. Când de pe țârmurile Nilului, i se aduse biruitorului Cezar capul tăiat al potrivnicului său

Pompei, pe care-l urmărase până-n acele locuri, imperatorul întoarse capul să nu i se vadă lacrimile și porunci ca ucigașii lui Pompei, care adăstau răsplată pentru acea faptă, să fie uciși pe loc.

Traian nu se miră aflând că Decebal punea la cale o răzvrătire și nu se ținea de cuvânt: primea în oștirea lui pe dezertorii legiunilor romane, care-i ajutau apoi, cu priceperea lor – căci toți romanii erau luptători și zidari – la ridicarea cetăților de la fruntarii.

Un nou război împotriva dacilor i se păru lui Traian de mare nevoie – și grabnic, până nu se iveau alte împrejurări care să dea lui Decebal un și mai mare răgaz de întărire dacă nu chiar de năvălire în ținuturile Romei.

Mai mult de trei ani Decebal nu putu ține legământul cu împăratul Traian și, ducându-se în peștera din munte a marelui preot, îi destăinuie:

— Numește-mă, prea-sfinte, călcător de cuvânt, fă-mă om de nimic, dar n-am putut răbda mai mult supunerea asta! Rob n-am fost niciodată și mi se părea că voi putea fi. Iată că inima mea se răzvrătește și cere mai curând moarte decât supunere. Am venit să-ți destăinuiesc toate acestea, prea-sfinte, pentru tot ce s-o întâmpla de aci înainte. Poate că voi cădea înainte de a fi putut plăti romanilor pentru umilirea pe care am îndurat-o din partea lor. Vei veni pe tron în locul meu. Vei face atunci cum vei socoti mai bine, pentru țara și neamul dacilor. Dar să nu uiți destăinuirea mea de acum: mai bine moarte decât robie!

Marele preot căută să-l mângâie prin cuvinte blajine

și-i cântă cu alăuta, întovărășindu-și din glas, cântarea străveche a întăririi inimilor întru Zamolxis.

Apoi Decebal se puse în fruntea pâlcurilor de călăreți și unelti cu triburile vecine împotriva marelui cotropitor de la Roma.

Toate aceste uneltiri ale regelui dac ajunseră la auzul lui Traian. Pregătirile de luptă ale împăratului roman aveau acum înfățișarea unei fapte temeinice: purcedea la lărgirea imperiului, o dată pentru totdeauna. Înmulți de-a lungul Dunării numărul taberelor, castrelor romane – din care s-a mai păstrat una până în zilele noastre, la Bărboși.

Trimise trupe în ținutul de azi al Olteniei și astfel, stăpân pe amândouă malurile Dunării, Traian chemă din Damasc pe arhitectul Apollodor, vestit pentru priceperea lui, și îl puse să dureze un pod puternic, ca legiunile și funcționarii romani să poată trece cu ușurință în tot timpul, de pe un mal pe celălalt al fluviului Istm (Dunărea).

Apollodor alege locul cel mai strâmt, în dreptul cetății Drobeta (Turnu Severin), unde lățimea apei nu trece cu mult peste o mie de metri, iar adâncimea la mijloc abia atinge vreo treizeci de metri.

Cu ajutorul legiunilor, care pregătiră cărămida și cimentul, arhitectul ridică în doi ani podul pe douăzeci de picioare, bine înfipite în râu. (Când Dunărea scade, se văd și azi urmele aceluia pod de care se leagă începuturile neamului românesc.)

Graba lui Traian de a cuceri Dacia o dată pentru

totdeauna era atât de mare, că porni din Roma pe timpul iernii, când podul de la Drobeta încă se lucra. Dar în primăvara anului 105, podul fiind gata, se făcură jertfele obișnuite – și legionarii romani, cu flamurile și uneltele de luptă, trecură peste mărețul pod. În fruntea lor, călare, se afla Traian.

Pentru orice împrejurare neprielnică – deoarece împăratul cunoștea istețimea vrăjmașului său – alte legiuni intrară în Dacia, trecând Dunărea mai la vale, la vărsarea Oltului, unde se afla atunci castrul roman Oescus. Ele urcară de-a lungul râului și trecură munții Carpați pe la *Castra Traiani* (Turnul Roșu din zilele noastre).

Pe unde se iveau legiunile romane, unele triburi dace nu mai ascultară de porunca lui Decebal și se supuseră.

Dar cele mai multe, îndeosebi cele de peste munți, până-n fruntariile marilor râuri Tisa și Nistru, urmară pe regele lor, încredințate și ele că moartea e mai bună decât robia.

De cum trecură munții și se uniră, legiunile romane avură de înfruntat oștirea dârză a dacilor, care, atunci când nu izbuteau să-și răzbească dușmanii cu săgețile sau bolovani, se repezeau cu ascuțișul coaselor și topoarelor.

„Adânci erau rănile pricinuite de coasele dacilor” – povestește un scriitor din acea vreme.

Ca și în lupta dintâi împotriva împăratului roman, Decebal văzu că numai cu puterea nu va înlătura primejdia. În nopțile de îngrijorare, în văgăunile

munților unde ierna cu oștile istovite, regele dac născocea fel și chip de uneltiri.

Pe acel drum ce duce la Sarmizegetusa, în cortul lui împărătesc, Traian păși pe lespeda de marmură, dictând scribului grec poruncile sale ce trebuiau trimise senatului roman. Căci din mijlocul bătăliei, el nu încetă de a diriguia treburile Imperiului. Un stegar îi aducea în lanțuri trei dezertori romani, care își găsiseră mai înainte adăpost la regele dac și acum se apropiaseră de tabăra cea mare romană.

— De ce ați fugit de la mine? întrebă Traian.

— Rația de grâu ne-a fost micșorată, răspuse unul din cei prinși.

— De ce-ați venit înapoi?

— Ca să luptăm împotriva regelui dac! spuse alt prins.

Împăratul îi puse la cazne – bănuind că acei ticăloși îi ascundeau ceva. Ei mărturisiră îndată că veniseră anume ca să omoare pe împărat, trimiși de regele dac, care le dăruia câte o traistă cu aur, după ispravă urmând a le mai dăruia câte două de fiecare cap.

Dezertorii fură aruncați în lanțuri, urmând ca la sfârșitul războiului, după marșul de triumf în Roma, să li se taie capul.

Întâia viclenie a lui Decebal, scornită în noapțile lui fără somn, nu izbândise.

— Care va fi a doua? se întrebă Traian.

Și îndată se dete pe față și a doua: Longinus, unul din căpitanii romani și legat prin veche prietenie de

Traian, fu reținut în tabăra regelui dac și pus la cazne.

— Scrie împăratului tău, îi porunci regele dac, cu sabia în mână, aceste cuvinte: Sunt prinsul lui Decebal și acesta te va prinde în curând și pe tine. Zamolxis i-a trimis gânduri de luptă mai tari ca toate legiunile romane. Eu, Longinus, prietenul tău, te sfătuiesc să dai ascultare lui Decebal, care nu vrea nimic altceva decât să te întorci cu legiunile peste Dunăre înapoi și să dărâmi podul de la Drobeta. După aceea va fi pace de-a pururi între romani și daci.

În aceeași zi un călăreț dac duse în tabăra romană scrisoarea lui Longinus. Solul nu se mai întoarse – și Decebal, întunecat, mânios, intră în cortul unde era păzit Longinus. Îl găsi întins pe spate, pe frunze uscate, mort, cu chipul dezgolit, senin, de parcă dormea.

— A murit ca un dac! își zise Decebal, fierbând de mânie.

Și porunci ca trupul lui Longinus să fie dus la Sarmizegetusa.

Citind scrisoarea generalului său, Traian fu cuprins de asemenea durere, că dete poruncă ca legiunile să înainteze numaidecât.

Romanii, înfruntând nămeții de zăpadă, atacară taberele dace. Rând pe rând ele fură cucerite și astfel încă o dată Traian ajunse în fața Sarmizegetusei.

— Acum ce sfat îmi dai, prea-sfinte? întrebă Decebal pe marele preot, care, cu alăuta sub braț, fu adus în palatul regelui.

— Acum, Stăpâne, nu mai am niciun sfat. Zamolxis

nu s-a îndurat să-mi scurteze zilele ca să nu mai văd această pieire!

Lupta în jurul zidurilor cetății fu amarnică și lungă. Femeile și copiii aduceau luptătorilor daci de pe ziduri bolovanii adunați din vreme, pentru apărarea Sarmizegetusei. Bolovanii rostogoliți de pe înălțimile meterezelor erau acum atât de mari, că zdrobeau și scuturile și pe cei de sub ele.

— Nu ne rămâne nimic altceva de făcut, zise împăratul către conducătorii legiunilor, decât să înfometăm cetatea prin împresurare.

— Dacii au și săpături sub pământ, zise un general. Se vor trage afară din cetate, pe dedesubt – și o să ne pomenim cu ei în spate.

Atunci împăratul porunci să se taie pădurea din muntele apropiat și să se ridice o cetate în fața Sarmizegetusei, la adăpostul căreia să lovească zidurile cu berbecii. Când zidul cetății se sparse și cei dintâi legionari năvăliră în Sarmizegetusa cu făcliile aprinse să-i dea foc, cetatea din trei părți ardea de mult.

Înecați în fum soldații romani abia zăreau pe unde calcă, loviți din spate de sulițe neașteptate, rostogoliți în praful drumului de bolovani sau opăriți de apă fiartă, care le cădea de sus, din locuințele aprinse.

În cămărilor lor aurite, căpeteniile dace, pe scaune mari, băură otravă, ca să nu cadă în mâinile romanilor. Ei erau încredințați că dincolo de această viață, Zamolxis îi așteaptă cu brațele deschise, el care poate îmbrățișa întreaga lume.

Și adormirea cu băutura cea dulce era mai blajină decât sabia călăului în pivnițele romane, după ce ei, boierii daci, ar fi fost târați în lanțuri pe ulițele Romei triumfale, în urma carelor de victorie ale lui Traian, în râsetele și batjocura plebei zgomotoase.

Și astfel căzură căpeteniile dace în mijlocul mării odăi de sfat, unde legionarii romani îi găsiră morți, cu surâsul pe buze.

Numai Decebal, el singur nu se otrăvi. În inima lui îndârjită și mândră, mai rămăsese o scânteie de nădejde.

Cu un pâlț de luptători credincioși se strecură din cetatea aprinsă și căută adăpost în munții de la răsărit. Credea că legiunile romane, după cucerirea cetății nu-l vor mai urmări, iar împăratul, stăpân pe țară, nu-și va mai pierde vremea căutând pe fugar.

Și în câțiva ani, cu aurul ascuns din vremuri bune, cu dacii de dincolo de munți peste cele două ape, până la malul Nistrului, să se ridice iar, el, regele Decebal, să alunge pe dușmanii din Sarmizegetusa și să strice podul de la Drobeta.

După aceea nu va mai cuteza niciun împărat roman să treacă Dunărea în împărăția învingătorului rege dac!...

Nădejdea inimii lui Decebal nu se împlini. Mândria lui, până la urmă, fu înfrântă, căci dușmanul era împăratul Traian, care vedea tot atât de departe și era tot atât de neînduplecat.

În munții din răsărit, pâlcul de daci fu repede risipit

de romanii care se puseră pe urmele lor. Câteva căpetenii, care mai crezură în steaua regelui lor, își lăsară leșurile în corturi, în vârful înzăpezit al munților.

Într-o vizuină din peretele unei prăpăstii, unde regele Decebal se ascunsese cu desagii plini de aur, pentru întemeierea oștirii celei noi, îl ajunse vestea că rămăsese singur.

Se putea otrăvi cu băutura pe care o avea din mâna marelui preot – otravă care adormea pe nesimțite și din care nu se mai trezea nimeni – se putea arunca în prăpastie, unde n-ar fi scoborât nimeni până la stârvul lui.

Dar Decebal nu era mulțumit cu asemenea moarte. Își aminti de regele dac de la malul Mării, care se înjunghiasse, înainte de a cădea în mâinile romanilor. Tot așa făcu și el. Smulse jungherul de la coapsă și-l înfipse în inimă. Apoi se prăbuși în peșteră în sângele lui cald.

A fost sortit ca prin moartea celui din urmă rege dac, stăpânirea Romei să se întindă până la Marea cea mare, iar o bună parte dintre romani să vie în țara cea mănoasă și plină de aur, să se așeze aci, ca să trăiască apoi laolaltă învingători cu învinși, luând obiceiurile romane și vorbind limba lor, limba latinească.

Din mândrul Decebal și din „divinul Traian” s-a zămislit o seminție la fel de mândră, la fel de isteță și de vitează, pe care nimeni n-a putut-o urni din locurile ei de baștină.

Au venit călări, din răsărit, hoarde peste hoarde de migratori. Ele poposeau o vreme pe aceste meleaguri,

dar plecau precum veniseră, ca valul apei – de-au rămas pe întinsul țării, tot ei, locuitorii de temei, urmașii luptătorilor lui Decebal și ai legiunilor lui Traian, cu portul dac și graiul roman.

ÎMPĂRATUL TRAIAN

I

CĂCIULARUL CU DESAGA PLINĂ DE AUR

Senatorii intrară în atrium unul câte unul, încet, cu pași de vată, ca și când s-ar fi temut să nu tulbure din somnul veșniciei pe împăratul Nerva, bunul Cezar și Părinte, cum i se spunea.

În palat nu se auzea niciun zgomot. Liniștea care înconjură pe acel moșneag era acum și mai împietrită.

Un prieten al noului Cezar, doftorul grec Criton, ieși în întâmpinarea trimișilor Senatului.

— Nu-l tulburați pe bunul nostru stăpân, le zise, punând un deget la gură. Știți cât de mult iubea Traian pe Nerva, tatăl său adoptiv. N-a trecut încă nicio noapte peste durerea lui. Abia s-a adunat în urnă cenușa lui Nerva, pe care Traian o ține la pieptul său și ochii de pe urnă nu și-i poate ridica...

Senatorii, care veniseră în grabă mare să se închine noului Cezar, se priviră cam încurcați. Știau că Traian avea o fire mai călită decât a bătrânului Nerva și că de-acum înainte multe se vor schimba în treburile imperiului, începând cu alcătuirea Senatului. Ar fi vrut să câștige bunăvoința Cezarului, dovedindu-i cei dintâi prietenie și supunere, măcar că – după lege – Cezarul era supus hotărârilor Senatului.

— De și-ar iubi toți copiii pe părinții lor de sânge, cum a iubit Traian pe bătrânul Nerva, de care-l lega numai recunoștința, altele ar fi moravurile Romei – zise cu hotărâre Longinus, comandant de legiune, pe care noul Cezar îl adusese cu sine din Spania, unde-și făcuseră amândoi serviciul militar.

— Asta așa e, încuviințară ceilalți senatori, spre a nu se arăta mai mici admiratori ai Cezarului.

Două slave etiopiene, cu trupurile înnegrite de bătaia soarelui, trecură spre încăperea cea mare, purtând un pat simplu, în vreme ce o sclavă din Egipt, greacă, înveșmântată în peplum alb, ducea un vas cu miresme.

— De trei nopți Cezarul nostru n-a închis ochii, veghind pe Nerva, al cărui duh se află acum printre zei, șopti medicul Criton. După ce se va îmbăia și-l vor unge slavele cu miresmele în care am turnat câteva picături din băutura mea adormitoare, cred că stăpânul nostru va fi cuprins de un somn binefăcător. Așadar, veniți mâine, tot la ora asta, și până atunci n-ar fi rău ca Senatul să facă elogiul lui Nerva.

Și adăugă repede, cu un gest prietenesc:

— Voi șopti stăpânului la ureche, amicii mei, că ați fost aci printre cei dintâi, să-i mărturisiți supunerea voastră. Nicio grijă dinspre partea asta.

Trei zile după această întâmplare, Traian ținu, în picioare, în sala Senatului, elogiul defunctului împărat. Trupul lui era încordat de emoție și părea mai nalt ca toți ceilalți senatori romani, care ascultau, de asemenea,

în picioare. Cuvântările de acest fel nu erau decât o înșiruire de cuvinte măgulitoare pentru răposat, după vechea zicală latinească „*Despre morți să spui numai de bine, sau să taci*” (De mortuis nil, nisi bene).

Noul Cezar, cu glas tremurător, dar puternic, rupse plicticosul elogiu funebru, grăind fără sfială:

— Părinți ai patriei! Cu inima sfâșiată de durere a trebuit, după hotărârea zeilor, de la care ne vine și binele și răul, să mă despart de bunul meu părinte Nerva. Când m-a luat, pentru singurătatea lui, socoteam că-i voi fi recunoscător numai. Dar marea lui iubire m-a preschimbat în asemenea fel, că acum, când sunt la rândul meu singur, nu știu cum voi mai umple vreodată acest gol. Un singur gând îmi face viața vrednică de a fi trăită: mărirea patriei, ocrotirea ei de dușmanii fără milă, care o înconjoară de pretutindeni. Din nefericire n-am putut vorbi niciodată părintelui meu adoptiv despre această îndatorire, deși m-a văzut mereu în mijlocul ostașilor. Nu, cezarul Nerva n-a fost un oștean și dacă ar mai fi domnit mult, sunt încredințat, părinți ai patriei, că în loc de a lovi pe dușmani în ținuturile lor, ar fi năvălit ei peste noi...

Senatorii care ascultau cu smerenie, cu capul plecat, se întoarseră pe nesimțite spre vorbitor, cu ochii mari, deschiși, cu răsuflarea aproape tăiată – căci nu se așteptau ca în panegiricul pentru Nerva, urmașul, Cezarul Traian, să vestească începerea unui nou război.

— Mult aș fi dorit să trec din Spania în Africa, unde semințiile din acele părți n-au văzut de mult un marș al

cohortelor noastre și nu se mai socot îndatorate față de Roma. Dar nu de-acolo ne amenință primejdia.

— Primejdia e la Dunăre, strigă deodată, ca împins de o putere mai mare decât voința lui, generalul Longinus, care numai pentru această ședință sărbătorească avusese îngăduirea de a pune piciorul în Senat.

— La Dunăre, într-adevăr! întări Traian cuvântul comandantului de cohorte. Prietenul meu, Longinus, știe de mult, și n-aveți de ce să vă îndoiiți de cuvântul lui. Vă mai amintiți oare, părinți ai patriei, de acel rege dac din Sarmizegetusa, care poartă pe cap căciulă de oaie și pe umăr o desagă plină de aurul Munților săi Apuseni? Vă amintiți de bună seamă, deși nu v-ați mai gândit la el. Căci luându-vă după litera legii ați văzut că el s-a închinat Romei și l-ați socotit de atunci prietenul nostru, apărătorul fruntariei noastre de la Dunăre împotriva celorlalți barbari, a călăreților sciți și sarmați... Dar lucrurile s-au petrecut cu totul altfel, după cum a aflat însuși părintele meu, Nerva, care, din pricina firii lui prea blajine și a vârstei, nu cutează să spele rușinea Romei!

Strigăte de uimire și murmure nelămurite umplură deodată încăperea Senatului.

Și într-o tăcere ca de mormânt, Traian istorisi cum se petrecuseră lucrurile.

...Pe când Domițian petrecea în Moesia de Jos, în sudul Dunării, cu generalii care comandau cohortele pornite din Italia să sfărâme împotrivirea marcomanilor și să supuie pe daci, Tettius Iulianus bătu într-adevăr la

Tapae oastea lui Decebal, iar Vezina, comandantul oastei, abia scăpă cu viață, prefăcându-se mort pe câmpul de luptă și fugind după căderea serii. Și deodată generalul Iulianus dete înapoi. Din care pricină?

S-a spus că Decebal adunase în munții din fața Sarmizegetusei o oaste nouă atât de numeroasă, încât generalul roman se văzu silit a se retrage, ca să nu fie nimicit cu totul, precum pășise mai înainte Cornelius Fuscus, care fusese prea cutezător.

Dar s-a aflat mai în urmă, din mărturisirile unor daci fugiți din țara lor, că Decebal nu încropise după înfrângerea de la Tapae niciun fel de oaste, ci văzându-se primejduit de înaintarea lui Tettius Iulianus, tăiasse copacii unei păduri pe măsura unui stat de om, îi îmbrăcase în veșminte ostășești, îi pusese în rânduri de bătaie, pe crestele și în văile Daciei de se spăimântă și acel viteaz general.

Nimeni nu înțelese de ce totuși regele Daciei trimise soli în Moesia, la tabăra Cezarului, pentru a cere pace. Fiind la petrecere, Domițian și sfetnicii lui crezură că pricina trebuia să fie teama dacului de puterea fără margini a Imperiului roman. Și nu primi pe soli.

Dar veni vestea că marcomanii bătură și ei trei legiuni romane.

Atunci Domițian – precum se știe – trecu Dunărea, intră în Câmpia Panoniei și lăsă pe daci să înțeleagă de data aceasta, că supunerea lor ar fi primită.

Decebal trimise câteva căpetenii dace, în fruntea cărora se afla însuși fratele regelui dac, anume Diegis, și

care aduseră Cezarului o parte din prizonierii romani.

Domițian după o nouă petrecere cu vinuri multe și alese, la care luară parte și vrăjmașii Romei, încorona pe Diegis, care înfățișa pe Decebal și se scrisse tratatul de supunere pe o piele de berbec, după obiceiul locului.

Dar aceasta era cu adevărat supunere?...

Dimpotrivă, a fost o nouă viclenie din partea regelui dac, – urmă Traian cu glas cutremurător de mânie. O viclenie mai mare ca oștirea lui din butuci de lemn, care înșelase pe Tettius Iulianus! Căci ce primea, părinți ai patriei, poporul roman din partea dacilor? O piele de berbec! Iar poporul roman ce dăruia dacilor în schimb? În fiecă an douăsprezece pungi de bani, ajutor – chipurile – pentru apărarea fruntariilor, dar de fapt un bir. Osebit de asta le mai trimiteam dacilor arme, mașini de război, care oricând puteau fi întoarse împotriva noastră, apoi meșteri de cetăți, ziditori de întăriri în munți și altele pe care va trebui să le înfruntăm tot noi, cu trupurile noastre.

Senatorii care încuviințaseră la acea vreme pacea lui Domițian cu dacii, ba îi votaseră și un triumf cu mare alai în Roma, lăsară capetele în jos.

— E adevărat, părinți ai patriei, urmă Traian cu zâmbet batjocoritor, că pe Domițian nu l-ați numit Dacicus, după obiceiul nostru, dar nici el n-avu obraz să vă ceară acest titlu nemeritat. Și aflați acum că trofee, pe care alaiul le-a purtat pe străzile Romei n-au fost cucerite de la daci, ci luate din tezaurul împărăției, fapt care se dovedea mult mai lesnicios.

— Asta n-o știam! strigă generalul Longinus, și în tăcerea grea a senatului izbucni într-un hohot de râs.

— Zeii voit-au să urmez bunului meu părinte Nerva, cuvântâ iar Traian, dar socot de a mea datorie să șterg rușinea trecutului și în cugetul meu nu voi avea liniște până nu voi preface Dacia în provincie romană.

Cel mai bătrîn dintre senatori răspunse smerit lui Traian, dar cu o dârzenie în glas care amintea puterea fără margini de odinioară a Senatului. Îi făgădui tot ajutorul patriei și îi ură – ceea ce sună a batjocură bine învăluită – să îplinească el ceea ce nu izbutise nici Cornelius Fuscus, nici Tettius Iulianus, nici Domițian și nici Nerva.

Senatul votă pe loc strângerea și echiparea unei oștiri îndestulătoare pentru a înfrânge pe Decebal și a-i dărâma cetățile de la Dunăre și din munți.

Traian trimise pe generalul Longinus în Spania, apoi în Galia, unde se aflau – după știrea sa – cohortele cele mai oțelite, iar el însuși, la Roma și în Italia, porni cu răbdare și sârguință pregătirile pentru greul război care sta să înceapă.

II

TRAIAN ÎNTÂIA OARĂ ÎN DACIA

Trei ani încheiați ținură pregătirile împotriva regelui dac, după care Traian se puse în fruntea legiunilor pe care le cunoștea bine, căci trăise în mijlocul lor – lăsând mai departe pe generalul Longinus să adune alte oști,

căci cine putea cunoaște mai dinainte adevărata putere a dacilor?

Traian purcese către miază-noapte în primele zile ale primăverii anului 101 al erei noastre. Trecu în Banatul de azi fără multă greutate și cuceri pe rând cetățile de margine ale Daciei și anume: Arcidava, Centum, Berzobis și Aixis.

Oastea lui Decebal adăsta, bine rânduită, la Tapae unde cu cincisprezece ani mai înainte, Tettius Iulianus cunoscuse tăria dușmanilor săi.

Tapae se află nu departe de strâmtoarea numită azi Porțile de Fier, pe unde Dunărea își taie sugrumată drum între munți. Locul era bine ales, căci dacă Decebal bătea oastea lui Traian, rămășițele puteau fi urmărite prin văile Dunării și prin munții tot mai mărunți ai Banatului. Iar dacă era înfrânt Decebal, oastea lui se putea retrage fie sus, către Sarmizegetusa, unde era cetatea regelui dac, fie în Oltenia, având în față un nou răgaz, Porțile de Fier, împotriva năvălitorilor.

Lovirea dintre cele două oștiri fu crâncenă. Nici Traian, nici Decebal, amândoi pricepuți în meșteșugul armelor, nu izbutiră să dobândească o biruință de vicleșug sau de forță. Legiunile intrară în luptă pe rând împotriva valurilor dace, care și ele înaintau în strânsă rânduială.

Cinci zile se măcinară, una pe alta, cele două oști, până când Decebal, spre a-și cruța luptătorii, de care avea nevoie în lupta cealaltă, hotărâtoare, părăsi locul și se trase către miază-noapte.

Traian înțelese că nu bătuse pe daci, retragerea lui Decebal nu însemna decât un început de biruință – iar numărul morților și răniților romani era atât de ridicat, că el însuși, Traian, ar fi dat înapoi, dacă această retragere i-ar fi fost – asemeni lui Decebal – de vreun folos.

În ziua a cincea Traian putea fi văzut în mijlocul oștenilor căzuți, încercând a-i ridica și a-i duce la adăpost, legându-le rănilor, ba sfâșiindu-și veșmântul, când nu mai avu cu ce-i înfășa.

Bătălia de la Tapae se dăduse pe la începutul lui septembrie.

Oastea romană, stoarsă de vlagă cum era, nu putea merge mai departe în urmărirea dacilor. Căci ar fi fost nimicită fără milă dacă Decebal ar fi scos înainte niscai trupe proaspete. Crestele munților se acoperiseră de nea. Venea iarna. Și în acest anotimp cohortele obișnuiau să-și lecuiască rănilor și să-și umple golurile. Numai de nu i-ar da în gând lui Decebal să facă el o campanie de iarnă.

Traian știa că soarta oștirii romane, și deci însăși soarta lui, ținea de această hotărâre a regelui dac.

De aceea trimise trei scrisori una după alta generalului Longinus, să nu întârzie cu trimiterea cohortelor celor noi și a meșterilor constructori de cetăți, căci războiul se arăta greu și periculos.

Iar în zilele și nopțile lungi de așteptare, împăratul roman începu a scrie pe tablete de ceară, cu un condei de oțel, întâmplările acestui crâncen război, *De bello*

dacico, precum întâiul Cezar scrisese în *De bello galico* faptele de arme când cucerise țara Galilor.

Scrierea lui Cezar s-a păstrat în mănăstirile din Franța, dar scrierea lui Traian s-a pierdut, cu toate că fu citită în școlile din Roma multă vreme.

Iscoadele trimise în munții de apus și miază-noapte aduceau împăratului vești liniștitoare; nicăieri nu se vedeau semnele vreunui atac al dacilor împotriva romanilor istoviți, care lucrau de zor la întăriri în jurul taberelor, spre a nu fi loviți pe neașteptate din margini sau din spate.

Pe la mijlocul iernii însă, când ajunseră nămeții cât un stat de călăreț pe cal, veniră în cortul Cezarului soli ai generalului roman din sudul Dobrogei, cu o veste neașteptată.

În vreme ce Traian adăsta ivirea primăverii și sosirea noilor cohorte ca să pornească din nou împotriva dacilor, regele lor se afla cu mai toți călăreții săi în Dobrogea, de unde împreună cu sarmații – înveșmântați în zale de fier din creștetul capului până la picioarele cailor – lovise cohortele romane din acel ținut.

Împăratul își dădu numaidecât seama de primejdie și adușmea gândul iscusit al dacului: dacă acesta izbutea să înfrângă oștile romane de acolo, ar fi ajuns, urmând cursul Dunării în sus, tocmai în spatele taberei lui Traian, care putea fi izbită din două părți.

Dar avea Decebal o oaste atât de numeroasă, cu ajutorul căreia să-și ducă la îndeplinire cutezătoarea plănuire? Sau luptele călăreților lui înzăuați pe acele

depărtate locuri erau numai o viclenie? Voia oare Decebal să silească pe Traian, care se afla pe drumul ce ducea spre Sarmizegetusa, să-și tragă oștile înapoi și să le trimită spre răsărit, unde se arăta noua primejdie?

O zi și o noapte întârziară solii, fără a primi răspuns.

Traian chibzuia, chibzuia îndelung – având alături un singur sfetnic, și acela nepriceput – pe medicul grec Criton.

Cuprins de grijă, cercetă lucrările de apărare ale taberei și se arată mulțumit. Își dădu seama că Decebal nu avea de gând deocamdată să-l atace în Banat – și coborî el însuși pe Dunăre, cu o cohortă întreagă, până la locul Silistrei de azi, unde sili pe călăreții geți, daci și sarmați să treacă de cealaltă parte a fluviului.

Dar drumul spre Sarmizegetusa nu-l părăsi.

În primăvară, Traian se întoarse în tabără, unde găsi și pe Longinus cu cinci legiuni proaspete, aduse din Spania și Italia.

— Și noi trebuie să credem în nemurirea sufletului, Longinus! Cu aceste cuvinte primi Traian pe generalul Longinus, îmbrățișându-l pe câmpul care începuse a înverzi.

— Oștenii regelui dac, urmă împăratul, sunt încredințați că acei care luptă până la cea din urmă suflare și cad pe câmpul de bătaie sunt primiți în lumea zeului lor, Zamolxis, care le dă viață veșnică.

Generalul rămase o clipă pe gânduri, apoi răspunse ostășește:

— Atunci, Cezar, le vom da tuturor vrăjmașilor noștri

fericirea de a dobândi viața cea veșnică.

Și oștile porniră înainte, spre miază-noapte, către cetatea Sarmizegetusei.

În trei locuri, cu trei pâlcuri de oaste aținu Decebal calea năvălitorilor. De trei ori legiunile romane care înaintau încet dar neînduplecat, asemenea unor bolovani uriași, făcură pulbere pe luptătorii daci. Dar nu-i putură prinde, nici măcar pe răniți. Găseau în schimb numai stârvuri.

A patra bătălie fu cea mai grea, căci Decebal aruncă asupra romanilor tot grosul oștirii, călăreții pe margini, pedestrima în mijloc – dar și acum legiunile romane rămaseră neclintite.

În rândurile dacilor luptară și femeile – soțiile și mamele căpeteniilor – care nu voiau să fie prinse și vândute în târgul sclavelor.

Astfel se pomeni Traian cu o femeie despletită ca o furie, legată buștean, adusă cu împunsături de sulițe până în cortul împăratului.

Era sora lui Decebal.

Împăratul se gândi: n-o fi oare o nouă viclenie a căpeteniei dacilor?

Dar sora regelui, fără a cădea în genunchi, fără a plânge, cu ochii mari, negri, plini de scâpărările urii și ale spaimei, cu spumă însângerată la gură, gema cerând prin semne, să-i vâre un oștean sulița în inimă.

Când femeia se mai potoli, printr-un tălmaci, spuse Cezarului că oștenii lui Decebal și supușii lui niciodată nu se vor închina Romei și dacă cohortele vor pătrunde

în cetatea Sarmizegetusei vor găsi numai leșuri între ziduri arse. E un război zadarnic. Împăratul Romei va cuceri o țară pustie.

— Să ne-ntoarcem? făcu Traian către Longinus.

— Păcat că asemenea luptători nu vor să ne fie aliați
– răspunse generalul.

Traian crezu numai pe jumătate cuvintele sorii regelui dac.

Totuși, a doua zi, când oastea porni iar, împăratul fu vestit că femeia izbutise să-și străpungă inima cu sulița căzută a unui legionar.

Nu trecu mult și iacă, sosiră solii daci care cereau pace. Erau câteva din căpeteniile de seamă care, scoțându-și căciulile albe, de lână mițoasă și punându-le jos, îngenuncheară în fața Cezarului și cerură pace cu o cântare sfântă, în numele lui Zamolxis.

Traian știa că până la cetate, inima de piatră a Daciei, nu era nicio piedică mai grea. Nu primi ruga solilor daci. Dar o nouă luptă se înteeți pe neașteptate, cu o furie care întrecu toate luptele de până atunci, atât de sângeroase. Cohortele din toiul luptei nu se mai întoarseră decât fărâmițate. Dar celelalte cohorte risipiră și această din urmă oaste a lui Decebal.

Traian tocmai se pregătea să intre în Sarmizegetusa, când fu vestit că însuși regele dac venea să i se-nchine și să se dea pe mâna împăratului, fără nicio altă nădejde.

Traian, în cortul măreț, stând pe jilțul de aur, înconjurat de generalii comandanți de legiuni, fiecare cu steagul și cu pajura lui, primi pe Decebal, dimpreună cu

toți însoțitorii, cu capetele plecate.

Un gest ar fi fost deajuns ca acele capete plecate să fie pe loc retezate, dar împăratul roman nu-și mânji sabia, dând morții pe acei robi – căci robi erau. El cătă lung la capul cu plete lungi al lui Decebal, care-și pusese căciula albă de oaie, alături, pe pământ – și la gândul că dușmanul care înfruntase trei generali romani și doi Cezari se afla acum la picioarele sale, îl umplu de o fierbinte mândrie. Și cu glas puternic rosti cuvintele care-i arătau porunca.

Decebal, în genunchi, cu ochii în ochii romanului, le auzea și le înțelegea. Stăpânul, zise rar, puternic:

— Vei înapoia de îndată toate armele, mașinile și meșterii primiți de la noi, vei preda pe dezertorii cohortelor noastre, vei dărâma cetățile și vei trage înapoi oștile pe care le-ai lăsat dincolo de ținuturile pe care le stăpânești. Romanii care sunt în slujba ta îi vei trimite la mine.

Un tălmăci dac tălmăci cuvintele lui Traian, pe care cei îngenuncheați le înțelesesă mai dinainte, fiind ei căpetenii dace, de multă vreme hârșiți cu oșteni, cu meșteri și cu neguțători din Roma.

— Vrem să fim prietenii Romei – gemu Decebal – cu grumazul puternic încovoiat ca sub o uriașă povară.

— Atunci veți socoti prieteni pe prietenii noștri, și dușmani pe dușmanii noștri? întrebă Traian.

— Așa vom face!

Și ridicându-se, Cezarul părăsi cortul în sunet de trompete și ducându-se în mijlocul taberei, vesti oastei

că războiul se sfârșise, dușmanul închinându-se și că vor rămâne de pază în cetățile Daciei acei oșteni pe care nu-i cheamă în patrie nici dorul de odihnă, nici dorul de a plugari pe ogorul pe care îl vor primi drept răsplată.

Când se înapoie la Roma, în fruntea cohortelor pe care le preumblă cu sunete de fanfară prin străvechea Cetate, Traian văzu cu uimire și mulțumire că Senatul îi ridicase un arc de triumf, sub care trecu surâzând, călare, cu capul descoperit, după obiceiul roman.

— Mă vor numi Dacicus! gândi Traian.

— Dacicus! Dacicus! auzi Cezarul strigându-se din toate părțile, când după câteva zile intră încet în Senatul în care se adunaseră cetățenii de vază ai Romei, spre a asculta cuvântarea biruitorului.

III

PODUL LUI APOLLADOR

Numai doi ani trecură de la înapoierea lui Traian la Roma, când, în a treia primăvară, Longinus, care rămăsese tot timpul cu două legiuni dincolo de Porțile de Fier, trimise următoarea scrisoare:

„Salve, Cezar! Regele dac de doi ani primește pe dezertorii romani și-i pune să instruiască trupele de tineri din munții Daciei; a tocmit meșteri romani, pe care-i plătește cu aur mult, spre a ridica cetăți în munți. Două iscoade mi-au adus vestea că regele dac trimite mereu desagi plini cu aur semințiilor de sarmați și geți din răsărit, spre a le îndemna să se ridice împotriva

cohortelor noastre. Ba a luat pământul acelor seminții care au mărturisit credința lor față de steagurile noastre...”

Și generalul Longinus încheie cerând îngăduire Cezarului de a porni cu două legiuni împotriva Sarmizegetusei, unde se mai afla o mică tabără romană, spre a prinde viu sau mort pe Decebal, nesupusul și fățarnicul.

În Roma începu a se cleveti că nici biruința lui Traian împotriva dacilor nu părea mai temeinică decât a lui Domițian și că în zadar primise cinstea numelui de Dacicus, precum și laudele Senatului.

Auzind acestea Traian se încruntă – apoi îngălbeni.

La întâia adunare, Cezarul, înaintea oricărei alte dezbateri, se ridică și grăi cu glas tunător:

— Părinți ai patriei! Nu mi-e rușine de victoria pe care am dobândit-o asupra dacilor și care n-a fost deloc ușoară. Dar trebuie să mărturisesc că bunătatea mea a fost o greșală. Ea m-a împiedicat să văd că un dac, a cărui vitejie, iscusință și îndârjire a înfruntat pe toți generalii noștri de până acum, nu se va supune decât spre a începe lupta din nou. Am aflat de toate pregătirile pe care regele dac le face, spre a strica legământul de prietenie cu noi. Îngăduiți-mi să desăvârșesc biruința începută. Voi doborî Sarmizegetusa făcând-o una cu pământul, iar deasupra ei voi pune să treacă plugurile.

Și în tăcerea deplină a celorlalți, Cezarul se așeză pe jilțul lui. A doua zi, în vila cea mică de pe Tibru, Traian primi pe un vestit arhitect.

— Longinus, în avântul inimii lui, se arată prea ușuratic, îi spuse Traian constructorului Apollodor din Damasc, care-i adusese planurile pentru ridicarea unui pod cu douăzeci de picioare, la Drobeta (Turnu-Severinul de azi) peste Dunăre. Cu o legiune-două nu va fi înfrânt Decebal, al cărui grumaz l-am văzut. Și dacă Longinus nu va asculta de cuvântul meu, va fi pierdut! Dacă-l vezi în timpul lucrului, spune-i acestea!... Și mai am nevoie, bunule Apollodor, de toate cetățile din stânga Istrului (Dunării), ca puncte de sprijin, pe care le vei întări cât de grabnic, după aceleași planuri pe care mi le-ai arătat pentru Carsium. Bani îndestui n-avem acum. Nici nu mă gândesc să cer Senatului, care ar fi în stare să voteze o sumă de zece ori mai mare decât poate strânge Roma într-un an. Dar să fii fără teamă. Vom găsi la Sarmizegetusa gropnițe vechi, pline până sus cu aur și argint.

Apollodor își strânse desenele în tăcere și se înclină, salutând ca un roman, deși era de neam elin.

Încet, dar sigur – în doi ani – Traian, prin întăriturile de piatră de-a lungul Dunării, își construiește o linie dincoace, de care Decebal, dezlănțuit, în niciun caz nu ar fi putut trece.

Apoi cu un număr neașteptat de mare de legiuni și cohorte trecu Dunărea pe podul lui Apollodor, în vreme ce Longinus, de-a lungul Oltului, urca spre Turnul Roșu cu altă oștire, întemeind în munți o *Tabără a lui Traian* (Castra Traiani), ca punct de sprijin.

Cele două oștiri romane se întâlniră lângă Sibiu.

Aci Traian dictă scribului câteva porunci către daci, făgăduindu-le pace și belșug, dacă vor rămâne credincioși vechiului legământ și se vor depărta de uneltirile lui Decebal. Triburile din valea Dunării se închină – ceea ce nu era de mirare, deoarece și așa se aflau în puterea oștirii romane.

Nu primi niciun răspuns de la semințiile din miază-noapte și răsărit – ele credeau în regele dac și urau de moarte pe romani.

— Longinus, pe-aici vor umbla în curând și vor grăi numai romani! zise Traian călare, arătând cu mâna, într-o mișcare care urma linia orizontului, întreaga Dacie.

A doua zi oștile porniră în marș. La fiecare cohortă se făcu jertfa obișnuită și oștenii în zale de fier se ospătară din belșug.

În cortul lui Traian era sfat mare: conducătorii primeau porunci în vederea desfășurării luptei. Numai după miezul nopții plecară fiecare la locurile lor.

Cezarul se întinse, ostenit, în patul scund, așezat pe lespede de marmură. Nu putea adormi. Afară stelele sclipeau și din când în când pe dinaintea cortului trecea legionarul care făcea de strajă.

Deodată se auzi un fâșâit – ca și cum o armură grea se târa pe piatră. Cezarul nu se clinti din loc, ciulind urechile ca să audă mai bine. Apoi desluși în umbră, cum se strecura de sub pat o namilă de oștean cu pieptar și pulpane de oțel, care găfâia sub greutate, împiedicat de sulița pe care o ținea cu o mână și de

paloșul din cealaltă.

Dintr-o săritură Traian fu în partea cealaltă a cortului și, izbind stâlpul, răsturnă pânzele peste amândoi. În aceeași clipă împăratul se strecură afară, în vreme ce matahala încă se zbătea, ca o fiară prinsă în cușcă, și strigă către strajă:

— Pune mâna pe tâlhar! Numaidecât, sosi toată trupa de gardă.

Rănit de moarte, oșteanul care pândise sub patul Cezarului mărturisi că fusese trimis de regele dac, în slujba căruia se afla, să ucidă pe Traian.

— Dacă regele dac nu socoate că va scăpa de răzbunarea mea în alt chip, zise Traian către medicul elin care-i lega o rană ușoară la umăr, unde totuși îl ajunsese sulița dezertorului, atunci va fi biruit cu siguranță.

Și râse cuprins de o nădejde mare.

Două încăierări sângeroase avură loc înainte ca oștirea romana să se fi depărtat bine de întâia tabără. Dacii zăceau pe câmpul de luptă, cu miile. Între ei, tot cu miile, romanii.

Traian se preumbla încruntat printre stârvuri.

— Nu! Nu! Regele dac nu poate fi învins atâta timp cât este viu – gândi Cezarul. Biruința noastră atârnă numai de moartea lui. Abia atunci neamul acesta dârz va putea fi stârpit. Nu știu dacă voi putea aduce la Roma un singur rob! Poate doar câteva roabe bătrâne, care nu vor mai prididi să se otrăvească...

De aceea Traian primi cu neîncredere, a doua zi, pe

solii regelui dac, care spuneau că Decebal voia să lase Dacia în stăpânirea romană – el urmând să plece în altă parte, la semințiile înrudite de la capătul de răsărit al pământului. Și să trimită Cezarul un om de încredere, care să preia comorile și semnele domniei, steagurile, diademele.

— Solii să fie legați și păstrați ca tълmaci. Purcedem mai departe! porunci Traian.

Cohortele se pregătiră de înaintare, când se ivi în cortul Cezarului însuși Longinus, speriat de această neînduplecare. Mărturisi Cezarului că lupta era de prisos, dacă regele dac dorea să lase țara și să plece. Aici nu putea fi nicio viclenie. Ce pierdeau romanii primind cererea lui Decebal? Un singur oștean, un sol.

— Du-te de preia tu odoarele dacului! răspunse Traian, cu surâsul neîncrederii. Te încumeți, Longinus?

Crezând că generalul se va codi – Traian văzu cu uimire că Longinus îl salută, înclină capul și iese din cort cu pas hotărât.

O clipă Traian vru să-l oprească, dar se răzgândi, spre a nu-și călca cuvântul.

A doua zi împăratul primi această scrisoare din partea generalului Longinus:

„Ave, Cezar! Mă gădesc prizonier în mâinile Dacului. M-a recunoscut ca pe unul din prietenii și generalii tăi, silindu-mă să-ți scriu aceste rânduri. Mă amenință cu moartea în cele mai cumplite chinuri, dacă nu părăsești îndată țara lui și dacă nu dărâmi cetățile de pe malul

stâng al Istrului. Nu stă în puterea mea să-ți dau alt sfat decât acela de a urma calea pe care ți-o va arăta mintea ta cea luminată”.

Traian nu ieși o zi și o noapte din cort, chibzuind, cu inima sfâșiată. Solul dac avea din partea regelui său un răgaz de trei zile.

Traian nu se putea retrage fără a nu pricinui în Senatul roman un tumult rușinos. Dar cum să-și lase pe cel mai bun prieten și pe generalul cel mai destoinic în mâna barbarului? Cuprins de zbucium mare luă o hotărâre, pe care după o jumătate de oră o înlocuia cu alta, potrivnică.

— Nici măcar un jungher în inimă sau deschiderea venelor de la mâini nu dă acestei viclenii a regelui dac o dezlegare, ba dimpotrivă – gândea Traian deznădăjduit.

A doua zi, spre uimirea lui, primi o nouă scrisoare din partea generalului Longinus:

„Ave, Cezar! Ceea ce nu-ți puteam spune în scrisoarea de ieri, scrisă sub ochii Dacului cel Mare, îți scriu acum, și-ți trimit răvașul cu un sol care a primit din parte-mi răsplata cuvenită. Când vei ceti aceste rânduri, Dacul nu-mi va mai putea face niciun rău, căci voi fi mort. Solul mi-a dat pe bani o bună otravă, pe care fiecare dac luptător o poartă la sine. Nu mai sta pe gânduri, ci înaintează repede, până nu vin din răsărit semințiile chemate și plătite cu desagi doldora de aur de regele dac. Iar deasupra acestor plaiuri să nu mai vegheze de aci înainte decât pajura romană, milenii peste milenii.”

Cohortele romane porniră într-un avânt vijelios.

Zeci de cetățui de piatră fuseseră ridicare de Decebal pe calea ce ducea spre Sarmizegetusa. Rând pe rând ele căzură în mâinile lui Traian, care înțelese că aveau o singură menire: de a-l întârzia pe drum. Dar nu se lăsă înșelat. Înconjură cu trupe înarmate cu unelte de doborâre a zidurilor, mai multe cetățui deodată, în vreme ce grosul oștirii romane înainta netulburată până-n preajma Sarmizegetusei.

Câteva seminții dacice se înfățișară prin căpeteniile lor cu căciuli, cerând ocrotirea Romei. Traian îi privi cu uimire: erau oieri din marginea de miază-noapte.

După o pregătire de câteva zile, romanii, înarmați cu uriași berbeci de lemn, dădură năvală și lovire zidurile puternicei cetăți.

Blocurile de piatră nu se clintiră.

Dar mulți ostași nu se mai întoarseră, doborâți de uriașii bolovani pe care locuitorii cetății, bărbați, femei și copii le prăvăleau asupra năvălitorilor, de pe înălțimea zidurilor.

Traian porunci ca asaltul berbecilor să se facă în partea dinspre răsărit a cetății, unde socotea că zidurile ar fi mai slabe.

Dar și aci blocurile de piatră rămaseră neclintite. Berbecii de lemn puteau doborî zidurile de cărămizi, dar nu și stâncile de granit. În vremea aceasta, din șirurile de oșteni trimise la asalt nu se mai întorceau decât puțini la număr, răniții care se mai puteau furișa în tabără la adăpostul nopții. Ceilalți rămâneau striviți, cu

berbecii lor cu tot, sub ziduri.

— Un agger! Un agger! începu să răsune prin tabere. Traian, cu toată nerăbdarea, trebui să îngăduie luptătorilor lui să construiască un *agger*, adică o cetate din bârne groase, tăind o întreață pădure.

Și, într-o dimineață, apărătorii Sarmizegetusei se pomeniră cu altă cetate în fața zidurilor, la adăpostul căreia soldații romani începură a lovi crunt cu o sută de berbeci.

Câțiva bolovani se clintiră din loc. Atâta fu deajuns ca să se desfacă și alții. Asediații, cuprinși de spaimă, fugiră de pe ziduri. N-avea cine să-i mai aducă înapoi.

Căci de la ivirea cetății de bârne pe care iscusii romani o ridicaseră într-o noapte, căpeteniile dace se traseră în încăperile lor, unde se otrăviră, după ce puseră foc cetății.

Când cei dintâi oșteni romani pătrunseră în cetate, gata de luptă, găsiră Sarmizegetusa pustie. Pretutindeni nu erau decât cadavre și ruine fumegânde. Cetatea se năruise singură.

Dar unde se ascunsese căpetenia dacilor?

Traian, înconjurat de comandanții legiunilor, intră în Sarmizegetusa ca într-un lagăr distrus de un cutremur năpraznic.

— Am obținut cetatea, dar nu și victoria! zise el îngândurat. Și urmărirea dacilor continuă fără răgaz.

Se știa că spre răsărit, intrarea în câmpiile fără margini ale geților era ocrotită de un lanț de munți, asemănător unui arc de cremene, pe care îl străbăteau

de-a curmezișul câteva riuri mici.

— Dacă Decebal s-a înțeles cu seminițiile din șesurile Niprului și codrii Volgei, războiul nu se va încheia niciodată... Sau va trebui să cucerim tot pământul, scrise Traian în tabletele cărții sale *De bello dacico*, precum și Senatului, care se pregătise a serba căderea cetății Sarmizegetusa.

Regele dac, fugar, se opri la câteva căpetenii și mai strânse o oaste în arcul munților Carpați. Aci avu loc încă o încăierare sângeroasă – una singură – și alte câteva mii de leșuri acoperiră văile Trotușului și Oituzului.

Romanii recunoscură cadavrele câtorva căpetenii, după căciulile de lână și brăiele de aur. Dar de regele dac tot nu dădură.

— Și nici nu cred că vom da vreodată... gândi Traian, hotărât să nu treacă munții pe care-i socotea un bun hotar de răsărit al Imperiului roman, cuprinzând acum și Dacia.

Și înainte de a se întoarce la Roma, împânzi țara cu toată oștirea romană, spre a fi gata pentru al treilea război împotriva regelui dac.

Dar Decebal nu avu inima să-și părăsească pământul strămoșesc ca să fugă la seminițiile înrudite ale Asiei, de care se despărțise de un mileniu poate. Vru să se topească în pământul și pietrele pe care le apăraseră până la cel din urmă om.

În ajunul plecării, Traian primi în cortul său doi ciobani din Carpați, în zeghe și opinci, care-i aduseră

capul regelui dac.

— Ce plată vreți pentru isprava voastră? îi întrebă un tâlmaci.

— Numai să ne îngăduie măritul împărat de a ne paște oile pe ponoarele și plaiurile noastre. Am adus capul regelui nostru, ca semn de credință și închinăciune. Că nu noi l-am omorât – și nici n-am fi putut dealtfel. L-am găsit junghiat într-o peșteră, unde ne ascundem de obicei când bate ploaia și trăsnetul în munți, așa că bănuim că singur el și-a dat moartea.

Traian privi îndelung capul cu plete bogate, sângerat, cu grumazul puternic al regelui care nu i se putuse supune nici după ee fusese înfrânt.

— Dacă acest dac era roman, mi-ar fi fost prieten, spuse pentru sine împăratul, arătând cu degetul capul măreț rostogolit la picioarele lui.

Și întorcându-se către ciobani grăi:

— Voi lăsați fetele și nevestele să aducă lapte în taberele romane! Rămânem aci să întemeiem un singur neam și o singură împărăție.

*

* *

Aurul dacic, adus la Roma, îngădui împăratului Traian să ridice temple și palate, să construiască șosele și să bată galbeni noi, cu chipul său.

Când se încheie de scris cartea războiului din Dacia, atât de uimit fu el însuși că sortii i se arătară prielnici, încât se hotărî să bată o medalie în amintirea acestei biruințe.

Dar Senatului nu i se păru îndestulător acest lucru. Și atunci tocmi meșteri-sculptori, care ridicară în inima Romei o columnă înaltă de marmură, între cercurile căreia, până în vârf, se puteau citi, în icoane, toate peripețiile înfrângerii dacilor. Drumetii din fundul Asiei și Africii se opreau în fața *Columnei lui Traian*, spre a cerceta și a se minuna de faptele mărețe ale împăratului.

În Dobrogea, la Adam Clisi, tocmai în partea cealaltă a Daciei, fu ridicat *Trofeul lui Traian*, pe care-l priveau lung din depărtare corăbierii de pe Marea Neagră, ridicați în picioare.

Iar norodul din Roma primi și el drept răsplată un lanț de serbări cu spectacole de circ, băuturi și ospete care țin 123 de zile. Peste zece mii de gladiatori și unsprezece mii de fiare sălbatice își vărsară sângele pentru gloria Cezarului.

CLOȘCA CU PUII DE AUR

I

BACIUL DIN PĂDURE

De la cucerirea Daciei de către romani și până la întemeierea celor dintâi voievodate române se scurseră pe lung firul timpului mai bine de o mie de ani.

În aceste zece veacuri ale trecutului îndepărtat se plămădi poporul nostru românesc prin amestecul romanilor cu băștinașii daci. Această zămislire nu se făcu în tihnă căci, începând dintr-al patrulea veac, nenumărate seminții barbare din răsăritul depărtat trecură pe-aici valuri-valuri, ca peste o stâncă de piatră. Ostrogoți, sarmați, roxolani, vizigoți, avari, huni și alte felurite neamuri asiatice lăsară multă jale și moarte în urma lor, dar și unele semne.

În acea vreme, la poalele Carpaților, un baci bătrân cu un cojoc mișos pe umeri, deși se imprimăvăruse, cu o căciulă țurcană dată pe ceafă, cânta dintr-un caval unei turme de oi, risipită în luminișul unei păduri de curând înmugurite. Era jalnic cântecul cavalului și pădurea îl îngâna, iar păsărelele ascultau ca vrăjite.

Abia ajunsese soarele în cumpăna cerului, că se auziră pași repezi trosnind pe uscăturile din pădure și de pe cărare ieșiră în luminiș doi copilandri în veșminte albe, cu opinci și căciuli pe potrivă – un băiat și o fată,

care se luaseră la întrecere.

Când îi văzu, baciul puse cavatul deoparte și le ieși înainte.

— Bine că venirăți, dragii moșului!... zise el, luând desagii de pe umărul băiatului și o ploscă din bostan uscat pe care o ținea fata, de o nojiță. Că mă apucă o foame, de parcă nu pusei în gură de o săptămână!

Și în vreme ce baciul îmbuca dintr-o mămăligă de mei călduță și dintr-o ciozvârtă de porc, băiatul istorisi o întâmplare cu bouri care năvăliseră din codru sperind tot satul. Abia reușiră oamenii să-i alunge cu sulile și numai după aceea își aduseră aminte de baciul care flămânzea în poiană.

— Dar călăreții de vale, pe celălalt mal al râului se mai văzură, măi Grue?

— Nu, baciule.

— Atunci e bine, poate le-o fi pierit sămânța! zise moșul. Tat-tu a ieșit la arat?

— Ba, că i-e frică de călăreții sălbatici.

— Hei, dragii mei! grăi baciul, vin semințiile din țările de piatră pe ogoarele noastre, unde sunt grânele dulci și poamele gustoase și ne prădează de nu ne rămâne nici cenușă în bătătură. Ba ne și omoară de istov.

Cei doi ascultau, șezând în iarba care străpunsese covorul de frunze de anul trecut, căci baciul obișnuia să le istorâsească din vremuri de demult, ca să-i aducă și altă dată merinde.

— N-a fost totdeauna așa, feții moșului!... Ia, acum vreo patru sute de ani, după cât vorbește lumea,

împărăția pe aceste meleaguri marele Decebal, a cărui faimă ajunsese până-n cetatea cea mare a Romei. Avea el zăcăminte de aur, oșteni în zale și arcași cită frunză și iarbă, care făceau de pază la notare, de la apa Nistrului dinspre răsărit, până la apa Tisei dinspre apus și la apa Dunării spre miazăzi. Asta a fost până într-o vreme – când s-a ivit un împărat viteaz și isteț în cetatea Romei, anume Traian, care a purces împotriva lui Decebal. De două ori a năvălit cu oaste, până a pus stăpânire pe cetatea de scaun, Sarmizegetusa, iar Decebal cel învins s-a pierdut în acești munți ai noștri. Ameste-cându-se oștenii cu băștinașii, dacii luară din obiceiurile romanilor și romanii din obiceiurile dacilor și, iacă așa, din veac în veac, ieși un neam nou, al nostru, al românilor.

Cât erau tari împărății de la Roma, trăiam în pace pe aceste meleaguri. Numai că nimic nu e veșnic pe lumea asta. Împărăția cea mare s-a fărâmițat și de la un timp înoace toate sălbăticiunile cu chip omenesc dau buzna nu numai peste pământurile noastre, dar și peste străvechile cetăți, ale Bizanțului și ale Romei.

— De ce nu facem și noi o țară a noastră, să ne păzim hotarele de lifte? întrebă Rumân Grue.

— Hei, flăcăiașule, o veni și vremea aceea să ne întemeiem, răspunse baciul. Până atunci noi cei care vorbim românește ca romanii și ne purtăm ca dacii, de la care am moștenit păstoritul și plugăria, ne ascundem prin munți și prin codri, că ne înțelegem mai bine cu zimbrii, urșii și mistreții, decât cu acei călăreți

rătăcitori, care vin dinspre răsărit și tot vin, de parcă sunt împinși din spate de un vânt turbat. Ei trec, și noi rămânem locului, cu munții și cu apele noastre!

— Până nu i-om înfrunța o dată, să-i stăvilim la apa cea mare de la răsărit, zise băiatul, gândind ca un om vârstnic și chibzuit, mi-e teamă, baciule că barbarii ăștia ne-or cotropi mereu.

— Așa ni-i soarta, măi Grue!... răspunse baciul. Nici Zamolxis, Dumnezeu din peșteri, nu ne mai ajută – că l-am uitat. Numai baba Dochia se mai abate uneori pe la noi, cu zăpadă și ploaie, în zilele primăverii. Dar eu socot că trebuie să fie un Dumnezeu și pentru noi, care a purces el de undeva, dar n-a ajuns încă pe meleagurile noastre! Se zice că l-a descoperit un dulgher israelitean.

Abia isprăvi vorba, că pădurea se cutremură de un iureș de pași foșnitori și în poiană se iviră mai toți locuitorii satului din vale, cu femei, copii și vite trase de căpăstru. Bărbații aveau în mâini pari ascuțiți, iar femeile, cu pruncii la sin, oftau și plingeau de zor.

— Adună oile, bace, și mână-le repede sus, spre piscul muntelui! strigă un bărbat nalt, cu pieptarul cămășii sfâșiate, cu pletele încurcate și cu ochii înroșiți de spaimă.

Moșul nu mai întrebă ce s-a întâmplat, căci bănuia ce anume se întâmplase.

II

CĂLĂREȚII HUNI

Trecură câțiva ani grei, când oamenii Daciei părăsite de împăratul Aurelian își duceau viața cu zilele în mâini. După năvălitorii roșcovani se iviră pe malul râului din vale, la poalele munților, niște călăreți ciudați, cu fața galbenă ca ceara, ochii lunguieți și oblici, mici de statură și cârni, călărind pe deșelate cai mărunți și iuți.

Neajungându-le vitele și grânele din sat, ei luară în sulite pe cei dintâi locuitori care se apărau și le tăiară capetele prinzându-le de oblâncul șei.

Un român care avusese curaj să iasă-n câmp cu plugul – spre a scăpa de gura muierii și a plozilor flămânzi – se piti în brazdi și privi îndelung la pâlcurile de sălbatici care veneau pe malul râului în jos, atât de numeroși, că atingeau în fund zarea și nu se mai isprăveau.

Pe la amiaz călăreții se opriră, descălecară și făcură o tabără, adunând la mijloc căruțe fără număr, acoperite cu piei umflate, în care plugarul nostru văzu cu uimire muieri tot atât de pocite, alăptând prunci la sân, în vreme ce ele sfâșiau cu dinții bucăți de carne crudă.

Unele dintre ele, scoborând de sub coviltir, se apucară să mulgă iepele mici, legate de căruțe.

Omul lăsând plug și boi o rupse de fugă în codru, după care urcând anevoie muntele, ajunsese la piscul cu peșteră.

Acești năvălitori se dovedeau mai vicleni decât cei de mai înainte, că n-apusese încă soarele și fugarii din sat se văzură înconjurați de pâlcuri de călăreți galbeni – care-i urmăriseră în codru – și îi ghemuiră în poiană.

Copiii se ascundeau în poalele mamelor, iar bărbații cu parii ascuțiți în mâini văzură că orice împotrivire se dovedea fără folos.

În vreme ce năvălitorii rânduiau străji ca să nu fugă nimeni, descăleca un ins rotofei, cu capul ras până la scăfârlie, cu o coadă muierescă pe spate și care clipea mereu din ochii subțiri, lungiți spre ureche, arătându-și într-un rânjet dinții ascuțiți.

Merse până-n mijlocul poienii, fără a se feri de ciulini, ghimpi sau umezeală, căci era cuprins tot într-un vestmânt de piele tăbăcită. La brâu îi sclipea mânerul bătut în pietre nestemate al unui hanger încovoiat precum luna cea nouă.

Pe urma lui venea agale un baci tinerel, cu zeghe pe umeri, cu o căciulă adusă din vârf, pe o ureche și la brâu, în loc de fluier, cu două cuțitoaie. Era tâlmaciul având în mână un toiag subțire.

— Fraților! strigă el la cei prinși, nu vă temeți, că și noi romanii din partea de sus ne-am temut fără pricină. Niciun rău nu ne făcură hunii aceștia, că așa-i cheamă, ci numai ne-au speriat, după care ne luară cu ei căci au nevoie de oameni. Mai buni decât noi, se vede că nu găsiră de când străbat lumea și pământul. Că noi, romanii, cerem hrană puțină și ne batem unul cât zece, fără teamă de moarte.

— Cine sunt? întrebă găfâind românul cel zbârlit, cu pieptul desfăcut, și care era căpetenia celor fugăriți.

— Apoi omul aci de față, zise baciul cel tânăr, arătând cu ciomagul spre arătarea în două picioare care acum

privea cu ochii țintă din urâciunea feței lui tăbăcite, dumnealui e Attila, urmașul domnitorului Rugilo, unchiul lui și ucigașul lui văru-său, Bleda, care voia să-i ia locul. Așa mărunț, cum îl vedeți, e isteț și iute foc, iar împărăția lui n-are margini. Încotro veți fugi, tot în împărăția lui se cheamă că sunteți...

— Să ne ia hunul și să facă ce-o vrea cu noi! răspunse căpetenia, dând capul pe spate, cu deznădejde. Că alta n-avem ce face.

Attila strigă un cuvânt spre tâlmaci și adastă încordat, privindu-l lung.

Baciul cel tânăr răcni:

— Galbeni aveți?

— N-avem! strigară românii într-un glas.

— Nici podoabe de argint?

— Nici.

— N-avem decât viața din noi, grăi baciul cel bătrân din mijlocul pâlcului de oi. Și vitele astea mărunțele.

Baciul cel tânăr dădu craiului răspunsul, în graiul său. Attila tăcu încruntat – apoi îi spuse altă vorbă.

— Împăratul, aci de față, vă crede pe cuvânt. Și cere de la voi numai ascultare, ca să fie pace pe meleagurile astea. Nu e rău la inimă măcar că i se spune „Biciul lui Dumnezeu” și i-a ieșit vorba că pe unde calcă pașii lui nu mai crește iarba. E fără milă numai cu unele căpetenii mândre care-l înfruntă. Așa că voi faceți bine și vă întoarceți de vale, în sat, și să vă vedeți de treburi. Iar când or da grânele în spic, jumătate să le aduceți la căruțele hunilor. Flăcăii cu tulee în barbă să se adune-n

tabără, de mâine dimineață, spre a învăța să călărească pe deșelate, să arunce sulița în vrabia din zbor și s-o nimerească. Iar fetele nemăritate să vie și ele după amiaza să le dea Hanul lăntișoare și inele. Și când s-o împlini sorocul pus de mărețul Attila, aici de față, au să se adune la apa cea mare de la răsărit, toate oștirile lui, ca împreună să pornim spre cetatea Bizanțului s-o supunem și după aceea spre cetatea Romei, ca de la o margine la alta a pământului să fie doar o împărăție care să asculte de un singur împărat.

III

CĂRUȚELE CU AUR

Trei ani deprinse Rumân Grue, împreună cu flăcăii satului de sub munte, meșteșugul luptelor cu sulița, de-a călare și pe jos.

Hunul cel mare se dusese de vale cu baciul cel tânăr și cu numeroșii lui călăreți, lăsând numai un pâlc de huni, în tabăra de învățătură, și un șir de căruțe cu muierile și copiii lor.

Fetele din sat veneau uneori în tabără, unde primiseră cu adevărat lăntuțele și inele, se jucau și ajutau muierilor hune să pregătească bucatele pentru oșteni.

Feriți acum de furia altor năvălitori, românii scoborâra mai toți din munte și se apucară cu nădejde de plugărie. Vâzând că nu erau holde de ajuns, deșteleniră locuri mai joase, mai mănoase și începură să

are întinderi mari, de nu se mai vedeau marginile cu ochii.

Ilinca și alte unsprezece fete învățară a dănțui după cum le cânta un flăcău cu fluierul, în vreme ce alți doi băteau din tobe. Dintre românce, tot ea se arăta mai zglobie, fiind în stare să se îndoiaie întocmai ca o creangă de liliac și într-o parte și alta, iar pe spate se îndoia până-i atingeau degetele pământul, alături de cosițele ei bălaie.

Ba învăță a dănțui și cu mâinile, de-i păreau doi șerpi porniți unul după altul, să se împreune, să se încolăcească – până se trăgeau deodată înapoi, la sânul fetei, ca într-un cuib cald.

— Nu cumva te bate gândul să ajungi mireasa Hunului cel Mare după ce ne-om întoarce din bătălie? o întrebă Rumân Grue pe Ilinca, în marginea codrului, într-un amurg de vară.

— Nici moartă! strigă fata.

Apoi lăsând ochii în jos, adăugi mai mult cu răsufierea speriată toată.

— Dar dacă m-o alege el, ce fac? Mă împotrivesc? Rumân Grue luă mâna fetei și strigă înverșunat:

— De s-o întâmpla una ca asta – îl omor!...

— Așa, așa! făcu Ilinca înfiorându-se.

— Dar poate că mor eu, înainte de a te vedea cu podoabele de împărăteasă pe grumaji, mai zise flăcăul. Că bătăliile vor fi crunte.

— Nu, să nu mori! Nu vreau să mori! strigă Ilinca.

Și aruncă brațele după gâtul lui Grue, de parcă voia

să-l ocrotească de un dușman nevăzut, de o piază rea.

Când sunară buciumele-n văi iar pe dealuri se aprinseră focurile, flăcăii ieșiră din sate, din păduri și din munți, îndreptându-se către tabăra hunică.

Aci aflară că Attila biruise pe alani, pe sciți și pe sarmați. După aceea bătuse și alungase pe ostrogoți, iar pe craiul lor, Hermanaric, îl călcase sub copitele calului.

Cu oastea de pe Nistru scoborî în ținutul dintre Istru (Dunăre) și Pontul Euxin (Marea Neagră), unde se oprise.

Românii rânduți în pâlcuri de călăreți sub porunca unui hun trebuiau și ei să coboare la Mare, ca de-aci să porceadă cu toții către cetatea lui Constantin (Constantinopole), ale cărui ziduri licăreau în soare și unde cică se afla jumătate din aurul lumii.

Dacă Marele Hun izbutea să pătrundă în cetate, oprea pentru el numai o parte din avuții, dăruind-o pe cealaltă luptătorilor săi, adică măcar o desagă de aur fiecărui călăreț. Așa suna făgăduința lui Attila către oastea românilor care se strânsese la apa Buzăului, înainte de a porni către Dunăre.

Rumân Grue, cu pâlcul lui de călăreți – căci era acum căpetenie a peste o sută – călărea în fruntea oștenilor dus pe gânduri, cu bărbia în pieptul înzăuat. Ar fi vrut să ajungă căpetenie peste o mie, apoi peste cinci mii, ca la întoarcerea din Cetatea lui Constantin, să fie numit de Marele Hun voievod al dealurilor și munților, să poată lua pe Ilinca de soție și să-i puie el în creștet o cunună de frunze de aur, în degete inele – câte unul de fiecare

deget – iar la cingătoare, drept la mijloc, două paftale de argint gros, scrise cu nestemate – doamna țării și doamna lui.

Ca să nu mai dănțuiască Ilinca în hora fetelor dinaintea lui Attila și ochii lui să nu se mai oprească pe fața, pe mâinile, pe călcâiele și pe brâul ei subțire...

La Dunăre, pâlcurile de călăreți adăstară două săptămâni ca să le vie rândul să-i treacă pluta. Ci Rumân Grue sutașul cu ai săi se aruncară în apă de-a călare și ajunseră înaintea tuturor în tabăra cea mare de lângă Pontul Euxin.

— Cine e căpetenia voastră? întrebă Attila, ieșind călare întru întâmpinarea românilor.

— Hunul nostru a rămas pe celălalt mal, să-l ia bacul! răspunse Grue.

— Tu ești sutaș?

— Da, Măria Ta!

— Vino cu mine!... zise Hunul cel Mare și o rupse la fuga spre Dunăre, urmat de Rumân Grue.

Când ajunse la țarm, Attila porunci podarului să ardă pluta și strigă călăreților de pe celălalt mal, să vie înot.

Călăreții se aruncară în apă. Hunul care le porunceea căzu în valuri și se îneacă. Se mai îneacă vreo doi cai. Cei care ajunseră la mal nechezară puternic și-și scuturară coama, ca o vijelie.

— Cum te cheamă? întrebă Hunul pe sutaș.

— Rumân Grue, Măria Ta!

— Omul meu s-a înecat, zise Attila. Norocul lui. Altfel

l-as fi jupuit de viu. Ia oamenii ăștia în mână și să le fii căpetenie în numele meu!

Apoi oștirea Hunului străbătu munții de sub Dunăre și ajunse fără nicio piedică în câmpia care da drept spre poarta Constantinopolului.

Rumân Grue avea sub porunca lui zece mii de călăreți, între care numai câteva sute erau huni, și păzeau marginile oastei. Împreună cu alți douăzeci și doi de căpitani, avea îngăduirea să întovărășească pe Marele Hun și să șadă la masa lui.

Attila se deprinsese a grăi și a înțelege limba tuturor semințiilor care slujeau în oștirea lui. Pe Rumân Grue îl prețuia pentru îndrăzneala, vitejia, dar și pentru tăcerea lui. Îi vorbea mai mult cu ochii – da porunci și primea răspunsuri dintr-o căutătură.

O noapte întreagă arseră făcliile în cortul de piele al lui Attila în locul care în zilele noastre se numește Adrianopole, atunci când Marele Hun împărți căpeteniilor sarcinile ce aveau de îndeplinit, la asediul cetății.

Rumân Grue cu oamenii săi aveau menirea să se arunce călări în mare și să intre în cetate, ca și cum ar fi venit pe valuri – pe unde se aștepta dușmanul mai puțin.

— Dacă faci treaba asta, române, ești mâna mea dreaptă, urmașul meu și primești jumătate din aurul împărăției de răsărit pe care o vom doborî! strigă Attila în mijlocul căpeteniilor, punând mâna înzăuată pe umărul lui Grue.

— Să trăiești, Măria Ta! strigă flăcăul.

— Și când ne-om întoarce acasă, la Altai în China, îți dau o mireasă din neamul și casa mea. Am acolo o mie trei sute de fete, mai zise Hunul, și ochii lui mici scăpărară deodată.

A doua zi, în zori, când oastea lui Attila trebuia să se pună în mișcare, se iviră și căzură cu fața la pământ, dinaintea cortului, trei dregători în caftane aurite, sfetnicii împăratului Teodosie din Constantinopol.

Attila îi primi în cort și se ciorovăi cu ei până la amiază. Solii plecară repede, roșii ca racii fierți. Până-n seară intrară în tabără douăsprezece carete încărcate cu desagi grei: șase mii de bani mari de aur și încă două mii o sută, bacșiș pe un an, în afară de alte daruri: săbii de argint, chingi și șei din piele frumos mirositoare, jilțuri mici, vase de porfir și o statueta elenă de marmură verde – al cărei preț întrecea toate celelalte avuții, dar pe care Hunul o aruncă într-un colț, de i se frânseră brațele, i se zdreliră sânii și i se rupse capul.

În scrisoarea de mulțumire către Attila, împăratul Teodosie îi amintea că-n fiecăre an va trimite în tabăra Marelui Hun, „în semn de prietenie și ca amintire a vizitei cu toată oștirea, făcută la Adrianopole”, câte două mii o sută de bani mari de aur.

Și astfel cetatea Constantinopolei scăpă neatinsă.

Marele Hun nu se simți îndatorat să dea luptătorilor săi altă plată, decât fiecăruia un ulcior de vin și o pită peste cea obișnuită.

Și semințiile de călăreți primiră poruncă, la Dunăre,

să se întoarcă la vetrele lor – dar să păstreze fiecare calul său, ca ochii din cap.

Rumân Grue găsi pe Ilinca lui dar, având mâinile goale, lăsă capul în jos, ca un vinovat.

IV

PODOABELE ASIEI

Undeva, pe locul Târgoviștei de astăzi, ridicaseră zidarii huni, din porunca lui Attila, o locuință lungă, de piatră vânăată, adusă din munte, cu încăperi pentru scriitori de toate neamurile și cu deosebire cei latini, cu băi adânci în care veneau pe olane șuvoaie de apă înfierbintată cu pietre arse-n jăratec, cu mese lungi de stejar, cu dulapuri în care se aflau veșmintele Hunului și iataganele dedesubt, cu bolți în care se aflau încuiate o parte din comorile de aur, nestemate și vase prețioase.

Aci primi Hunul cel Mare, în anul următor, pe înțeleptul Prisc din Panion, trimis de împăratul din Bizanț, pentru înnoirea prieteniei.

Attila îl ospătă, îl îmbată și-l trimise înapoi cu vorba asta: dacă împăratul nu trimite încincit darul, Constantinopolul va avea soarta Romei.

— A intrat Attila în Roma?... Întrebă Teodosie îngrozit pe sfetnicii din jurul jilțului, când Prisc aduse cuvântul Hunului.

Și se priviră unii pe alții, fără a-și putea da răspuns.

Attila nu intrase încă în marea cetate a Romei, dar avea de gând să intre, ceea ce pentru el era totuna.

Pe neașteptate se aprinseră iar focurile pe înălțimi în țara Istrului și iar sunară buciurile-n vale.

— Ilinco! îi șopti Grue, înainte de a trece dincolo, în tabără. Dacă nici acum nu mă întorc voievod, te poți duce în Asia cu dănuțitoarele Hunului, a căror căpetenie ești!... M-a mințit, tâlharul, în cetatea lui Constantin! M-a-nșelat!... Și dacă m-o înșela și a doua oară, când mergem să luăm Roma, la înapoiere mă apropii de el, când o fi la ospăț, și-i retez beregata!...

Ilinca îl luă în brațe, îl strânse încet la inima ei, și-l lăsa să plece.

Drumul până-n câmpia Romei părea ca o petrecere. Oastea lui Attila pretutindeni era întâmpinată cu daruri, muzici și închinăciuni.

Marele Hun, împrejmuit de căpeteniile între care se afla și Rumân Grue, intră în târguri ale căror șosele erau acoperite de scoarțe și de flori, trecu munții întovărășit de cimpoierii locului și de femei cu donițe cu lapte în creștet. Scoborând dincolo, dormi sub pini, în răcoarea nopților, străjuit de stele, legănat în cântece de greieri.

Pe drumul Romei, unde se află azi Florența, Hunul fu întâmpinat de Papa Leon I, care arătându-i o cruce mare de aur, îl rugă în latinește să nu încalce orașul închinat celui mai puternic Dumnezeu, viu și nevăzut, care se înfățișează în cele trei chipuri: Tatăl, Fiul și Sf. Duh.

Attila râse, dar în aceeași noapte i se arătă în vis o cruce de foc – și se trezi speriat. Făcu numaidecât cale întoarsă și trecu munții, apoi Rinul, poposind de partea

cealaltă, în Galia.

Iscoadele aduseră Hunului vești îngrijorătoare. Generalul Aetius avea o oștire de peste șase sute de mii de luptători, jumătate cu sulițe, jumătate cu arcuri și călări – înzăuați cu toții, oameni și animale, până la călcâie și copite.

— Măria Ta, vinurile sunt prea dulci prin partea locului, dar îmbată mai cu seamă cele acrișoare! zise Rumân Grue la un popas către mai marele său Attila. Am dat sfoară că sunt otrăvite – să nu se atingă nimeni de ele.

Hunul îi aruncă o privire piezișă – și dete pinteni calului, urmat de ceilalți căpitani. Dar se opri deodată și se întoarse.

— Române! strigă el aplecându-se către Grue. Dacă batem pe Aetius și-l punem pe fugă, jumătate din țara Galiei este a ta.

Lupta se dete pe locul unde se află azi orașelul Troyes, mai spre miază-zi de Paris. Fu o învălmășeală de trei zile și trei nopți. Rumân Grue, cu două mii de călăreți, izbuti să treacă râul și se pregătea să cadă în spatele pedestrimii care se târa greu, prin noroaie, ca o râmă – când zări de pe colină că Hunul se trăgea înapoi, tot mai înapoi, spre munții albaștrii de la hotarul de răsărit al Galiei.

Grue, urmat de ai săi, trecu râul înapoi, mult mai departe, ca să nu prindă dușmanii de veste, și ajunse abia pe-nserat în tabăra Hunului.

— Unde-ai fost, Rumâne? întrebă Attila înfundat, mai

galben ca niciodată, înfrânt pentru întâia oară, zărind călărețul încruntat la capătul mesei, între celelalte căpetenii.

Aflând de isprava lui Grue, îi aruncă o privire ascuțită, strecurată prin colțul ochilor oblici și bâigui în barba-i rară:

— Așa e, nu te-am înștiințat că ne trăgeam înapoi. Ai avut noroc! De te prindea dușmanul, te tăia bucățele...

Și râse acru.

Iscoadele, a doua zi, aduseră vestea că și generalul Aetius se trăgea cu oastea lui mai înapoi, temându-se de o viclenie a Hunului.

Dar în curând, văzu Aetius că oștile lui Attila treceau munții, apa Rinului și se pierdeau în zarea dinspre răsărit.

Fusese Attila bătut?...

— Asta nu va cuteza s-o scrie niciun scriitor! gemu Hunul în sine, gânditor, călare, între căpetenii, pe drumul întoarcerii.

Dar nici nu putu trece de Troyes!

Aci era, deocamdată, hotarul de apus al împărăției lui, care începea de la Oceanul Pacific – până la numai câțiva kilometri de apele nesfârșite ale Atlanticului.

Marile bogății pe care le aduse cu sine din Apus făcură pe Attila și mai temut între semințiile din răsărit.

Puse la cale un ospăț uriaș, la care pofti pe toți voievozii închinați, precum și pe căpeteniile sale de oaste.

Sărbătorirea trebuia să țină o sută de zile și de nopți,

fără hodină – aducându-se pește din Istru și din mare, vânat și oi grase. Vinurile fură poruncite unor mustari din Galia și din Panonia (Ungaria de azi), iar pentru racorirea mesenilor, se puse la murat două sute de butoaie de orz, care lăsa o băutură amăruie dar foarte gustoasă când era de-a binelea rece (berea).

Se aduseră o mulțime de fete din preajma Bizanțului și câteva din Africa, în afară de cele bălaie de pe Rin și cele cu fețele bucălate și albe, asemenea cașului din munții românilor. În vremea ospățului Marele Hun – după obicei – dorea să-și aleagă o mireasă nouă, pe care apoi s-o trimeată în Altai, lângă celelalte o mie trei sute de soții.

Grue aduse Ilincăi, din lumea pe care o străbătuse, câteva podoabe și o pânză pe care un penel pusese culorile chipului cu o cunună de spini, a lui Isus nazarineanul.

— Iar nunta noastră, Ilinco, o mai amânăm o dată! zise Grue ținând strâns mâna fetei. Sau te fac Doamna munților noștri, iar eu voievodul lor, sau te pierd. Hunul s-a purtat viclean și de data aceasta, șopti el c-un geamăt, privind aiurea. Din puțin s-a ținut să nu mă lase în mijlocul vrăjmașilor! Ilinca șopti:

— Să fugim, Grue, să fugim!...

— Mai încerc o dată!... Hunul vrea să pornim spre Caucaz...

— Bagă de seamă că Hunul a pus ochii pe mine, îi șopti fata lăsând privirea în jos. Slugile sale mi-au arătat podoaba Asiei, „Cloșca”, de i se mai spune „Cu puii de

aur” – mi-au pus în creștet cununa cea grea, pe grumaji lăntușelele, la brâu paftalele, în mâini tăvile sunătoare – și mi-au spus că așa mă voi înfățișa în noaptea alegerii, când voi dăntui. Nu vreau să fiu mireasa Hunului!... Am crescut într-ascuns un pui de viperă, pe care o țin în ciubărul de mălai. Am să-i scot dintele și am să adun veninul într-o punguță – și dacă m-o alege urâtenia să-i fiu mireasă, am să torn veninul în pocalul de vin pe care mi l-o întinde. Mai bine moartă, Grue, decât a lui!...

Rumânul luat de gânduri, zise încet:

— Asta să n-o faci, Ilinco! Ci mai curând dă-mi mie punguța cu venin, că te voi scăpa eu de pofta Hunului – vom scăpa cu toții, noi cei din neamul nostru.

Attila se ivi în capul mesei, beat de la început – amărât și hotărât, după ospăț, să purceadă spre Caucaz și de-acolo, mânănd înaintea lui neamurile, să covârșească cele două împărății, de la răsărit și de la apus ale Romei, cu desăvârșire. Iar înapoia lui – să nu rămâie decât cenușa.

Era grăbit.

Porunci să vie bucatele de pește cu vinurile negre, apoi întâiul rând de dăntuitoare, care nu-i plăcură.

— Să fie bătute cu biciul și aruncate în Istru! porunci scurt. Slujitorii împinseră înainte, în fața Marelui Hun, spre a-l îmbuna, pe frumoasa Ilinca, al cărei danț știa că-l va îmblânzi.

Dar Hunul tot încruntat rămase, de parcă nu vedea mișcările line și lunecușurile ușoare ale dăntuitoarei, pe mădularele căreia sunau podoabele fără pereche ale

„Cloștii cu puii de aur”. Se uită Attila în jur – și Rumân Grue, care se afla în preajmă, puse pocalul plin în mâna stăpânului.

— Bea și vino lângă mine! strigă Attila dăntuitoarei. Dar întâi să beau eu!

Și sorbi jumătate din pocal.

Ilinca lua pocalul, se poticni, răsturnă vinul, și-și sfâșie veșmântul. Slujitoarele o traseră înapoi, să-i potrivească iar podoabele – s-o pregătească mireasă.

Ilinca, în cealaltă încăpere, întinsă în crivat, abia își trăgea sufletul. Căci în curând trebuia să intre Marele Hun. Numai că în locul său năvăli deodată Grue, luă pe Ilinca de sub umeri și de sub genunchi și sărind pe fereastră pieri în noapte.

Sunetele tobelor, surlilor și fluierelor din sala ospățului înăbușiră tropotul calului care ducea pe cei doi fugari spre râu.

Se opriră tocmai la apa Buzăului, într-un loc ce-i zice Pietroasa.

— Aci, sub munte, Ilinco, să ascundem podoabele „Cloștii cu pui”, zise Grue. De ne vor prinde și cerceta iscoadele Hunului să nu găsească nimic asupra noastră.

Chiar așa făcură. După două ore de lucru, comoara se afla bine ascunsă într-un dâmb. De-acum, Marele Hun, n-are decât s-o găsească dacă va izbuti vreodată. După ce Grue făcu un semn numai de el știut în ce loc anume pusese comoara, purcese cu Ilinca sa, gândind să se-ntoarcă pe meleagurile unde se născuseră și copilăriseră. Acolo se vor însoți, făcând nuntă ca să

trăiască în rândul oamenilor.

Dar una gândește omul și alta se-ntâmplă. Un pâlc de călăreți huni care îi urmăriseră descoperiră, în sfârșit, pe cei doi fugari. Rumân Grue cu Ilinca lui deteră bici cailor fugind din drumul dușmanilor. Până în revărsatul zorilor ținu urmărirea. Ilinca, dacă fu covârșită de oboseală, căzu de pe cal și se lovi de moarte. Grue prinse de veste și stând locului încinse o bătălie de unul singur împotriva a șase huni. Răpuse pe doi dintre ei, dar cei rămași îi scurtară viața. Și așa nu mai avea niciun rost să trăiască fără Ilinca sa.

Cine știe, poate că Attila ar fi căutat comoara sa prețioasă chiar și-n gaură de șarpe. Dar veni și sfârșitul zilelor sale, cam pe la miezul nopții, când după atâta mâncare și băutură, i se aplecă, închise ochii și încercă să tragă aer în piept. Apoi duse o mână la inimă, lăsându-se oleacă pe spate, galben ca fundul unei tingiri de alamă.

Surlele cântau de zor, căpitaniii de oaste și dregătorii se ospătau, iar dănțuitoarele săltau pe podele. Slujitorii crezură că Stăpânul lor, toropit de băutură, ațipise.

Abia când căzu de pe jilț rostogolindu-se sub masă lovind cu fierul veșmintelor lemnul sec, cei de față își deteră seama că se întâmplase ceva.

Când îl scoaseră la lumina făcliilor de rășină și-l așezară iar în jilțul înalt, Attila era mort.

Temându-se căpeteniile că Hunul s-ar putea răzbuna și după moarte împotriva lor, înapoindu-se pe neașteptate în viață, o rupseră de fugă.

Din acea clipită, împărăția dintre cele două oceane se topi ca un abur.

Dacă Rumân Grue și Ilinca se stinseră amândoi din viață, nimeni pe lumea asta nu mai știa locul unde podoabele Asiei, „Cloșca cu puii de aur” fuseseră ascunse. Și abia în anul 1837, la Pietroasa, județul Buzău, într-un loc numit Valea Urgoaia, niște săteni au găsit, în fine, comoara, alcătuită la început din 22 de piese, dintre care s-au păstrat numai 12, în greutate de 19 kg aur încrustat cu pietre prețioase.

Ea se află acum la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România.

*TRECUT-AU MAI BINE
DE O MIE DE ANI.
ÎN ACEST LUNG TIMP SA ZĂMISLIT
ȘI A PURCES SPRE VIAȚĂ
NEAMUL NOSTRU ROMÂNESC*

BASARAB CEL MARE

I

NUNTA DE LA CURTEA DIN MUNTE

Un mândru alai scobora în primăvara anului 1320 din vârful Carpaților spre Câmpulung, cetatea de scaun a voievodului Basarab cel Mare. Erau ostași în zale, cu coame lungi la coifurile înalte de oțel, având cai cu coapse groase și copite late.

Răsunau văile de larmă, iar ciobanii cu oile pe tăpșanele verzi în care făcuseră ochi întâile flori, priveau cu uimire la străluciții cavaleri ce se îndreptau spre curtea domnească, purtând prapuri cu ciucuri și clopoței.

În această vreme, în adăstarea musafirilor, la Curtea de la Câmpulung, Domnul investmântat în fier de parcă purcedea la luptă, cu paftalele de zile mari, încins cu sabia cu mâner de aur, umbla de zor printre slujitorii de la bucătărie, pe care-i îndemna la lucru și printre cei de

la cămări, să vadă ce treabă făceau.

Căci Nicolae-Alexandru, fiul și tovarășul la domnie al lui Basarab-vodă, se căsătorea cu frumoasa Măria, odraslă de neam mare.

Boieri de prin ținuturile păduroase ale Teleormanului și mai de departe, ale Bărăganului, până-n preajma luncilor Dunării, veniseră la Curte începând petrecerea mai devreme. Lăutarii cu lăute și cobze cântau trași într-un colț al odăilor de musafiri, iar din altă parte se auzeau fluierile și cimpoaiele care mult plăceau boierilor de prin părțile Vâlcii și Târgu-Jiului, cam la hotarul de atunci al voievodatului.

Doamna Marghita, soția marelui Basarab, evlavioasă de felul ei, se bucura de nunta feciorului celui mare, Nicolae-Alexandru, care, cu istețimea și vitejia sa era de mult ajutor voievodului. Dar Doamna, după cuviința femeiască neputând a se veseli cu băutura, își mângâia sufletul și inima făcând mereu cruci pe piept și șoptind rugăciuni către toți sfinții și mai ales Maicii Domnului, ce-i fusese totdeauna priincioasă.

Măria, tânăra mireasă, fiica unui mare boier din neamul craioveștilor, închisă în cămara ei cu o slujnică pricepută, adusă de peste munți, de la voievozii din Transilvania, își împletea și despletea mereu cozile, spre a găsi o cunună potrivită cu chipul ei rotunjor, dar însă nu găsise și iată că trebuia să se înfățișeze în această după amiază oricum musafirilor și mirelui, la altarul Bisericii Domnești, de pe măgura Câmpulungului!

Buciumașii puși de strajă dădură semn: se apropia

alaiul nuntașilor de peste munți! Lăutele, cobzele, fluierile și cimpoaiele tăcură deodată, iar Domnul ținând pe fecioru-său de mână și în cărcă fericirea ieși pe jos, în mijlocul drumului, întru întâmpinarea cinstiților oaspeți.

În aceeași după amiază se sluji cununia în fața altarului. Mirele și mireasa îmbujorați se țineau de mână, zâmbind tuturor cu soare pe față. Dinapoia lor, ca doi ghiocei, surorile mirelui, Teodora și Ruxanda, în alb, țineau poala cea lungă a miresei, borangic ca aurul amestecat cu borangic ca argintul.

Când ieșiră din biserică, îi întâmpină trimisul regelui Carol Robert, a cărui Curte se afla tocmai la malul Dunării, dincolo de Tisa, pe o stâncă numită Buda, ce se oglindea în apele ce curgeau spre Țara Românească. Trimisul, un cavaler în catifea violetă, înmână tinerei perechi un pergament cu pecete prin care li se recunoșteau încă o dată drepturile părintești de stăpânire asupra tuturor cnezatelor românești, până la marginea Severinului, cuprinzând și partea Gorjului. Apoi mirele primi în dar un buzdugan de argint, cu insignele regești, iar mireasa un gândac mare, de aur, cu ochi de peruzea, pe care i-l prinse de gât.

După acestea se încinse petrecerea, care ținu trei săptămâni încheiate.

Domnul cel mare, Basarab, cu părul cărunt, dar verde încă în inima sa, ședea în capul mesei, bucurat că bucatele dovedeau boierilor străini bogăția pământurilor sale: crapii cei mari, fripți și împănați cu usturoi și

slănină veneau dinspre apele Borcei – de la răsărit – linul fiert în mirodenii, de la miază-zi – din lacurile Dunării – boii cu coarne late, dinspre Buceag, cocoșii sălbatici, drept din culmea Câmpulungului, iar cele două feluri de vinuri, negru-vârtos de la Argeș, iar crâmpoșia cu mireasmă de smirnă și busuioc, de la Drăgășani și Tismana.

Trimisul regelui Carol Robert, știind numai latinește și nemțește, stătu multă vreme cam posac, fiindcă îl îmbia inima să schimbe câte un cuvânt cu cele două ghiocole, fetele Domnului, care, printre meseni, ca bune gospodine, dădeau o mână de ajutor, să nu lipsească nimănui nimic.

Vodă Basarab o rupea nițel pe nemțește, de când avusese niște treburi negustorești cu sașii de lângă Râșnov și făcu o glumă strașnică, de râseră toți cei de față. Ridicând paharul, după ce ură ani mulți și domnie pașnică mirelui, se întoarse către cavalerii transilvani în fruntea cărora strălucea pieptarul de argint al trimisului din Buda și grăi, mai pe nemțește, mai pe latinește și mai mult pe românește:

— Înalți oaspeți, pentru marea cinste pe care o faceți bucatelor țării acesteia ospătându-vă din ele, vă mulțumesc foarte. Îmi pare rău, dar legume și merinde mai proaste nu se află prin părțile noastre, așa că supușii mei sunt siliți a se ospăta în toate zilele vieții lor așa cum ne ospătăm noi acum având prilej de nuntă. Astfel că neștiind cu ce să răsplătesc venirea domniilor voastre la Curtea mea și mai cu osebire neprețuitele

daruri ale puternicului rege Carol Robert, cu a cărui prietenie mă mândresc, îmi amintii de o întâmplare, pe care, cei mai tineri, poate n-o cunoașteți...

Domnul sorbi din cupă, își dresese cu mânăca lungile-i mustăți și urmă:

— Acum aproape treizeci de ani, se făcu în Transilvania mare zarvă la moartea Craiului Andrei Arpadul, căruia îi urma numai o fetișcană de nouă ani. Și atunci se ridică să-și ceară dreptul prințul Carol Robert, din casa de Neapol și Sicilia. Un prințisor din Boemia, Venceslav, care n-avea mai mult de 13 ani, luă grabnic în căsătorie fetișcana lui Andrei, răposatul, ca să apuce el domnia. Care pe care? Până una alta, se pomeni țara cu doi crai: unul la Zagreb, altul la Buda. După câțiva ani, prințisorul Venceslav se trase înapoi în Boemia, unde murise taică-său și dăruie dreptul său prințului Otto din Bavaria, de care grofii cei mari nici nu voiau să audă. Ce se gândi bavarezul? Să facă și el ca prințul din Boemia! Și intră în Transilvania să ceară mâna fetii boierului Borșa, care era de partea Craiului Carol Robert, prietenul nostru. Ci boierul transilvan nu luă în seamă cererea bavarezului, ci legându-l fedeleș, ca să curme o zăzanie păgubitoare liniștei, mi-l trimise mie, peste munți, să fac cu el ce-oi ști. Și ce socotiți, înalți oaspeți, c-am făcut?

— L-ai tăiat! strigă trimisul, cu gușa mare peste pieptarul de argint.

— L-ai spânzurat! zise tatăl miresei, boierul craiovesc cu dulama pe umeri, căci suferea de junghiuri prin

spate.

Mirele, Nicolae-Alexandru, și mireasa lui, Măria, știind tărașenia, surâdeau doar din colțul gurii fără a scoate vorbă.

— Nici nu l-am tăiat, nici nu l-am spânzurat! urmă voievodul. Ci l-am pus bine, la păstrare, să-l am la nevoie. Și ia vedeți, boieri dumneavoastră, ce bine-mi prinde el acum, prințul de Bavaria!...

Domnul făcu un semn și doi oșteni aduseră îndată în sala ospățului, un cavaler scund, bondoc, foarte gras, în zale care ruginiseră pe el.

— Apropie-te, *Freiherr Otto!* făcu semn Domnul. Apoi către meseni, care începuseră a râde:

— Așa e că l-am păstrat bine?... L-am hrănit, ferindu-l de ger, l-am scos la aer... Și acum, cinstite trimis al craiului, rogu-te primește din parte-mi pe cavalerul Otto de Bavaria și du-l regelui Carol Robert. Cred că nu i-aș putea face un dar mai plăcut!

Mesenii, ciocnind cupele, râseră cu mare poftă.

Cam pe la spartul nunții, boierii munteni se adunaseră cu Domnul într-o încăpere mai strâmtă – căci musafirii străini plecaseră – și acolo moșneagul lăutar Chiru, cioban de felul lui, le istorisi cu graiul și cu dibla, povestea de aproape o sută de ani a voievodului Litovoi:

*Litovoi, înalt de stat,
Și cu frate-său, Bărbat,
Erau peste țară cneji
Mult temuți și mult viteji.*

Era țara acestor doi frați români cam spre părțile Oltului, pe unde se așezaseră într-o vreme și slujitorii voievozilor de peste munți. În prietenie trăiau ei, bucurându-se de pace, când aflară că slugile transilvane le risipise turmele de oi și venise cu ale lor, pe tăpșanele verzi ale munților.

Litovoi și Bărbat își adunară oamenii, îi înarmară cu arcuri, săgeți, sulite și topoare. Apoi, când le veni bine, se repeziră asupra slugilor obraznice venite de peste munți, și-i alungară. Ca să-i învețe minte, să nu mai cuteze a năvăli pe meleaguri ce nu erau ale lor, le prinseră oile și vacile și le închiseră în țarcuri.

Boierii de peste munți – unguri unii, sași alții – mâniați că un cneaz din părțile românești îndrăznise a le lua vitele, trimiseră vorbă să le dea înapoi turmele.

— De aceea le-am închis în țarcuri ca să le dăm înapoi, răspunse cneazul Litovoi unui popă sas, care venise anume, sol de peste munți. Numai că, pentru paguba ce mi s-a făcut, voi opri o oaie din zece și o vacă din douăzeci.

Ungurii de peste munți se mâniară și mai rău, socotind că pășunile munților, și de pe-o coștișă și de pe cealaltă, tot ale lor sunt – și adunând oaste multă ieșiră să prindă pe Litovoi și să-i strice cnezatul.

Dar trebuia nu merse atât de ușor, căci ciobanii de pe Olt, măcar că n-aveau unelte de luptă, la fel de bune, nu lăsară pe acei venetici să le smulgă pășunile. Și luptară muntenii noștri o vară și o iarnă și încă o vară, de se umplură văgăunile de duhoarea leșurilor acelor

năvălitori.

Văzând nemeșii că nu vor răzbi pe Litovoi, în ajutorul căruia începură a veni și ceilalți cneji români, înfricoșați că ar putea păți la fel și ei, își ziseră să-l răpuie cu o viclenie.

Îmbrăcără doi dintr-ai lor cu zeghe mițoasă, așa cum purtau ciobanii români, și-i trimise în tabăra cneazului, pe malul Oltului. Litovoi, care se afla dimpreună cu frate-său Bărbat, primi în cort pe cei doi vrăjmași prefăcuți, care la început vorbiră de o turmă de oi închisă într-o peșteră din munți, lăsată de nemeși când au fugit.

Bucuroși de asemenea chilipir, cei doi frați trimiseră îndată pe oștenii lor la locul pomenit.

Dușmanii, dacă rămaseră singuri în cort cu Litovoi – căci Bărbat o luase înainte cu ostașii – tăbărâră asupra lui și-l uciseră. Apoi puseră mâna în munți și pe Bărbat, care se rătăcise, și-l duseră viu peste munți în Transilvania.

*Astfel pieri Litovoi
Cneazul cel bogat în oi
Iară frate-său Bărbat
Cu bani mulți s-a cumpărat
Cu viața de l-au lăsat...*

...Povesti lăutarul, și încheie trista lui poveste, dând o dată tare cu arcul peste strune, de răsună dibla.

— Hei, fraților, așa fu acum o sută de ani! făcu Domnul, în mână c-o oală de vin, cu coiful pus jos,

alături. De atunci multe se schimbă: noi am luat în stăpânire pământurile noastre, am făcut din cnezatele românești un singur voievodat și iată că regele de peste munți nu ne mai asuprește, ci, mai vârtos, trimite daruri și oaspeți de seamă la nunta copiilor noștri!... Și dacă ne-am unit, cei de dincolo cu cei de dincoace, nu ne mai poate înfrunța nimeni! Eu așa zic!

Și Domnul, bucuros de pacea care se statornicise în mănoasa-i țară, se aplecă și zise tatălui miresei, marele boier craiovesc:

— Cuscre, să nu-ți pară rău c-am statornicit o singură domnie și o singură curte! Numai bine vom trage amândoi de-aci.

— Dar bulgarii și sârbii?... făcu obidit cuscrul, ale cărui întinse moșii de la Dunăre erau mereu încălcate și jefuite. Vei trimite Măria Ta oaste și pentru ocrotirea bucatelor mele?

Basarab voievod ridică oala în dreptul frunții, cu braț întins și strigă:

— Socot că n-are să mai fie nevoie de ostași prin părțile domniei-tale!

Și aplecându-se îi șopti fierbinte în urechea păroasă:

— Văzuși pe Teodora și pe Ruxanda, fetele mele?... Una are unsprezece, cealaltă doisprezece ani jumătate. Le-a mers vestea că-s tare frumoase, încât s-a vorbit de ele și la Curtea bulgărească de la Vidin și la cea sârbească de la Niș. Eu bănuiesc că numai rândunelele de sub streășinele fetelor, când se duc toamna spre meleaguri mai calde, tot ciripesc pe unde trec, de fetele

mele: „*Teodora! Ruxanda! Teodora! Ruxanda!*”. Așa aflară de ele Țarul Alexandru și voievodul Ștefan, că iată primii vești, numaidecât să-mi dau fetele după ei. Dumneata ce zici, boier craiovene?...

Boierul sări din loc, uitând și de junghi și de bătrânețe:

— Păi, ce mai stai pe gânduri, Măria Ta? făcu el în auzul tuturor oaspeților. Numaidecât să-ți dai fetele după cei doi voievozi de la Dunăre. Așa știu c-oi avea și eu pace la hotarul pământurilor mele!

Voievodul muntean îl măsură chiorăș și glumi:

— Cum? N-ai pace la hotarul de miază-zi, cuscre? Zău că mă mir! Eu știu una și bună: că malul Dunării apără strașnic țara noastră de năvălitori, căci e țara mierii și atunci, armatele de albine îi întâmpână cu o grindină de săgeți de se întunecă și cerul.

Oaspeții auzind acestea râseră cu mare poftă, hă-hă-hă!

II

SOLII LUI BASARAB

Nu trecură pe firul timpului nici zece ani de la nunta lui Nicolae-Alexandru, fiul cel mare al voievodului, că prietenia cu craiul Carol Robert se strică. Deprins cu tacâmuri alese, cu oșteni mulți la curte și cu slujitori în vestminte a căror țesătură venea de departe tocmai din Persia și China, darnic cu cei din jur, de nu-i mai ajungeau banii de aur, când simți lipsurile, se mânie ca

de o boală rău vestitoare.

Pe boierii care veneau să i se închine, după datină, aducând darurile cuvenite unui suzeran din partea vasalilor săi, îi lăsa-multă vreme să aștepte între slugile de la ușă sau între grăjdarii de la cai și uneori nici nu-i primea, trimițându-le vorbă că era supărat foarte neavând cu ce să îndestuleze nevoile domniei.

Într-acestea doi voievozi mai de seamă din părțile Transilvaniei și Banatului, Dionisie Szechy și Toma de Szecseny, veniră călări până la stânca cea mare de la Dunăre și se înfățișară, vestind că doreau să grăiască regelui.

— Mărite-crai, cuvântă Dionisie care era gras ca un vier, având și un rât cu nările larg deschise, drept ar fi, după cheltuielile Curții, să creștem și noi dările. Dar de unde? Că molima ne-a-omorât toți porcii din Banat! Nu mai sunt nici de prăsilă – și va trebui să ne rugăm de sârbi să ne dea ei.

Toma de Szecseny, cavaler chipeș, dar chiorât de o spangă în tinerețe, la o întrecere de luptă, zise și el craiului:

— Numai ca să ne plângem venit-am, Mărite stăpâne, că ogoarele noastre bătute de arșiță n-au dat nici cât să facă omul o mămăligă de mei și au început argații să-mi taie caii și să-i mănânce.

— Ce vreți să vă fac? Să vă dau eu porci și cai? strigă mânios regele Carol Robert, în timp ce pletele bălaie ca de fată i se zbârliră ca înșfăcate de furtună. Așa după cum merg treburile văd că m-ați lăsat mai sărac decât

un rege învins. Ar trebui să v-alung și să iau în seama mea toate voievodatele.

Dionisie, cel cu râțul porcesc, găfâi la asemenea amenințare și zise repede:

— Luminate crai, poate n-ar fi rău să îndoiești, să întreiești chiar darea acelui voievod din Câmpulung, (Basarab parcă-l cheamă), că avuțiile lui întrec cu mult pe ale noastre! Grâu ca la el nu e în toată lumea și aud că acum a găsit și sare prin munții lui...

Porcii dincolo de Porțile de Fier nu mai pot trece, că a pus o strajă valahă tare, ca și cum bănia Severinului n-ar fi cu Banatul tot a Măriei Tale! Să dea voievodul muntean încincit, înzecit, că are de unde!

— Să dea... îngăimă cu glas pierit Carol Robert. Dar va voi?

Toma, voievodul cel chior, clipi din pleoapa ochiului sănătos și rezemându-se în celălalt picior, sunându-și zalele care-l investmântau de la grumaji la călcâie, grăi:

— Puternice crai, de-aș avea eu voievodatul de dincolo de munți până-n vale, în preajma Mării și dacă voievodul Dionisie, aci de față, ar avea în seama sa și bănia Severinului, până la Olt, cum a mai fost și altădată, nicio grijă nu te-ar mai bântui: am duce noi toate cheltuielile Curții, ba am avea de unde să dăm și pe deasupra! Dă-ne nouă voievodatul lui Basarab și toate lucrurile vor merge strună ca mai înainte.

— Așa, așa! întări Dionisie. Și dacă nu vrea de bunăvoie, pornim cu armele împotriva-i...

— Adică, ziceți, să facem război? îi întrebă regele.

— La drept vorbind nu-i război, ci numai o preumblare dincolo de munți, adăugi Toma.

În acea clipă se ivi la consfătuire și Vlădica Papei, care se purta în sutană de mătase albă, răspândind în juru-i o mireasmă de zambile. Îl întrebară și pe el ce crede despre un război împotriva lui Basarab voievod?

Vlădica, ținând mâinile pe piept, răspunse:

— Domnul nostru Isus nu îngăduie nimănui să pucească cu arme împotriva altuia. Ci eu atât pot face, mărite crai, să binecuvânteț oștile iar luminăția ta, fără știrea mea, să le duci unde vrei.

Apoi, răsucindu-se în călcâie, se făcu nevăzut după perdea, ca un cocor alb cu aripile sutanei ridicate.

— Să nu mai intre nimeni! strigă Carol Robert și, apropiindu-se de cei doi vasali, începu a chibzui cu ei asupra războiului.

Când află voievodul de la Câmpulung de pregătirile ce se făceau pentru o năvălire, întrebă pe fecioru-său Nicolae-Alexandru, la cină:

— Gata ești de luptă, fiule?...

— Ce vorbă e asta, tată? se miră el. N-avem niciun vrăjmaș asupra noastră.

Voievodul dete din cap și zise cu amărăciune:

— Craiul Carol nu ne mai iubește! Ne-a trimis înapoi darul de fiecare an. O fi așteptând mai mult?

— Nemulțumitului i se ia darul! grăi tânărul voievod, care nu se temea de luptă. Poate că vrea Dumnezeu să fim singuri stăpânitori a toată Țara Românească, fără ocrotirea acestui nesățios crai care ne costă prea mult.

Ci bătrânul Voievod chibzui altfel.

În vreme ce Doamna, în genunchi dinaintea icoanei Maicii Domnului, se ruga în puterea nopții, să-i ție în viață soțul și feciorul, Basarab, cu ochii ațintiți în tavan, gândea la un mijloc potrivit, spre a abate de la el mânia și răutatea puternicului Carol Robert. După ce se frământă noaptea toată chibzuind și într-un fel și într-altul, chemă în zori pe Nicolae-Alexandru și-i destăinuie tot ce hotărâse: să ceară pace, făgăduind chiar *înzecirea* darului de fiecare an.

Obrajii tânărului voievod se aprinseră, ca palmuiți, și răspunse, privind pe sub sprâncene cu mânie, de parcă taică-său era dușmanul:

— Rău faci, tată, înjugându-ne pe toți la carul acestui crai! Oșteni avem și noi, slavă Domnului...

— Nu cât ai lui și nu-i avem în zale. Iar pe cei mai buni ai noștri i-am pierdut astă-vară, peste Dunăre, când am trimis ajutor de război rudei noastre, Minai, țarul bulgar. Vom apuca să mai adunăm altă oaste? Craiul e în câteva săptămâni sub zidurile Câmpulungului...

— Și de ce vrei să înzecești darul, tată? îndoiește-l. Nu-i ajunge?

— E prea puțin pentru lăcomia crăiască! făcu Basarab, care cunoștea firea ocrotitorului său.

— Și altminteri nu e prea mult?

— E mult, de bună seamă, *dar nu e tot!* zise Voievodul cu glas chibzuit, căci de vine Craiul în țară, ne ia tot, dimpreună cu viața.

Nicolae-Alexandru nu se putea împotrivi bătrânului Voievod, dar era hotărât, dacă Voievodul o ajunge la pace cu Carol-Robert, el, urmașul în domnie, să nu ție seama de silnicul tribut, atunci când va răspunde singur de țară și de capul său.

Nu mai grăi nimic bătrânului, dar nici nu se mai arătă dinaintea lui, în semn de mare mâhnire.

Voievodul mai târziu dete din cap, zicând Doamnei:

— E mâniat rău feciorul nostru! Dar va vedea el că tot eu am fost mai cu judecată.

— Dumnezeu și Maica Domnului să te lumineze! răspunse Doamna, așternând pe piept o cruce mare.

Totuși un gând de răzvrătire, ca în vremurile tinereții, împiedică pe Basarab să trimită soli de pace, cu daruri înzecite, la Curtea de la Buda și puse pe Nicolae-Alexandru să îngrijească îndată de strângerea oastei.

— Dacă vrea Craiul daruri, să poftească încoace să le ia! hotărî voievodul Basarab răzgândit și răzvrătit deodată.

Și trimise un călăreț către banul de Severin, boierul Manole, să ție bine trecătorile împotriva porcarilor lui Carol Robert, căci va scobori îndată cu ajutoare.

Era în toamna anului 1330. Copacii îngălbeniseră, iar călăreții și pedestrașii români care înaintau spre marginea de apus a țării priveau la viile ce dăduseră în pârg și nu avea cine le culege.

Voievodul Basarab n-ajunse la Olt, când îi veni știre că oștile Craiului intraseră în țară, zdrobind cu greutatea armurii pe bieții luptători români, care n-

aveau pe ei decât un mintean, o căciulă și o pereche de opinci – iar drept unealtă de lovire, un ciomag sau o coasă.

Nici cealaltă oștire muntenească nu era mai bună.

— Acum ce mai spui, fătul meu?... întrebă Voievodul.

— Vom lupta, tată! strigă vârtos Nicolae-Alexandru.

În acea noapte, fără știrea fiului său, trimise voievodul doi boieri cu bărbi mari, investmântați în căciuli și dulame de vulpe, înaintea craiului Carol Robert. Dincolo de apa Jiului, solia aflând cortul crăiesc, îi întinse un sipet cu daruri prețioase, învelit într-un pergament scris în latinește: hrisovul de pace.

Și în vreme ce boierii români afară, în bruma rece a toamnei, adăstau cuvântul de pace sau de război, în cort, craiul cu cei doi voievozi, Toma de Szecseny și Dionisie Szechy, chibzuiau asupra soliei lui Basarab, voievodul Țării Românești.

Craiul citise hrisovul și rumega în sine, cu deosebită plăcere, cuvintele, clătînând cu surâs barba-i bălaie și frizată:

— ...Bănia Severinului s-o ia voievodul Banatului... Nicolae-Alexandru, fiul cel mare al Domnului, va merge în cetatea crăiască să slujească regelui... șapte mii de mărci de argint, bani peșin, despăgubire de război. Cât face în dinari șapte mii de mărci de argint? întrebă craiul pe Dionisie din Lugoj.

— În dinari, mărite crai? zise acela, cu un grohăit ciudat. Să fac socoteala! Și adăugă după câteva clipe. D-apoi șapte mii de mărci de argint fac acum... o mie de

mii și încă șase sute optzeci de mii de dinari...

Regele, podidit de neliniștea bucuriei, se mișcă în cort, cu capul în pieptarul de argint și bombăni, încruntând sprincenele-i subțiri, de culoarea mierei:

— Să cerem munteanului șapte mii de mărci de aur...
Ce spuneți, voievozi?...

Ochii porcarului se făcură mari, rotunzi, de parcă și vedea comoara de aur ce trebuia s-o trimeată Domnul Țării Românești. Dar Toma, chiorul, care mult ținea la lupte și ucideri, zise Craiului:

— Măria Ta, odată ce suntem în țara Voievodului, ca și stăpâni pe ea, la ce ne-ar mai folosi o împăcare cu el? Găsim noi la Cimpulung tot ce ne trebuie: și aur, și argint! Și mult mai mult decât ne dă el.

— Așa e! făcu Carol Robert și, ieșind din cort, trecu înaintea fără a arunca măcar o privire asupra solilor români.

Unul din boieri se ridică, se luă după rege și cu smerenie, dar cu hotărâre zise:

— Măria Ta, până nu încep ploile, dați ascultare unui bătrân supus al Voievodului și al Măriei Tale...

Regele se întoarse și, privindu-l cu uimire, întrebă:

— Spune repede, ce mai ai de spus?

— Spun, Măria Ta, că-nlăuntrul Țării de vei intra, primejdia nicidecum nu o vei putea înlătura. Voievodul Țării cu grijă de pace ne-a trimis încoace...

Cuprins de furie, craiul se răsti:

— Spune Voievodului tău, acelui cioban al oilor mele, că nu mă tem de primejdia cu care mă amenință, ba că-l

voi scoate de barbă din orice vizuină în care s-ar ascunde!

Până la Olt, oștile înzăuate și caii cu prapuri de fier împletit înaintară cu ușurință. Dar cum trecură apa cea năvalnică, fură întâmpinați de un pustiu înfiorător: casele și sălașele arse, miriștile întoarse, luncile – câte nu-și pierduseră frunza, pârjolite, iar fântânile toate – otrăvite.

Merinde se aducea din partea cealaltă a Oltului, însă ajungea cu mare zăbavă din pricina ploilor de toamnă și a drumurilor desfundate, astfel că oștirea năvălitoare poposea în câmp, răbdând de foame. Vitele de povară mureau istovite și în curând se înhămară oamenii Craiului înotând în nămoluri până la coapsă.

Acum Carol Robert ar fi primit bucuros din partea Voievodului muntean darurile de pace scrise în hrisov, dar era prea târziu. Încruntat și fiert de necaz ocăra pe cei doi voievozi, ce-l aduseseră în asemenea stare.

— În curând suntem în fața cetății Argeșului, unde s-a închis Voievodul cu neamurile lui, cu oastea și cu avuțiile! zise Craiului voievodul Toma de Szăcseny. Și de îndată ce-i vom împresura, se vor închina, mărite crai, cerând iertare.

— Nu-i voi ierta! Nu!

— Să nu-i ierți defel, Prea luminate! se amestecă în vorbă Dionisie, voievodul de la Lugoj, care mult pătimi din pricina foamei și a setei, fiind el deprins cu friptură de purcel și urcioare de vin, de șase ori pe zi.

Dar nici după împresurarea cetății Argeșului, ostașii

lui Carol Robert nu făcură vreo ispravă, căci oamenii Voievodului muntean, călări pe cai iuți, se repezeau din munte și măcelăreau oamenii și vitele care veneau cu merindea. Amenințați de foamete mai degrabă decât cei închiși în cetate, care adunaseră din vreme cele de trebuință, ostașii lui Carol Robert începură a da bir cu fugiții, din câți se mai puteau ține pe picioare.

Văzând că mai mult nu va putea izbândi, craiul dete poruncă de întoarcere acasă, urmând ca în vara viitoare să vie iar cu mai multă oștire și la vreme mai potrivită – împotriva încăpățânatului Voievod.

Dar voievodul Basarab cu fiul său, ascunși în codrii atât așteptau, după socoteala pe care și-o făcuseră împreună. Iscoadele și ciobanii din munți aflară drumul de întoarcere al vrăjmașilor și trimiseră vorbă viteazului Nicolae-Alexandru.

Cu douăzeci de pâlcuri de călăreți a douăzeci de boieri tineri, căpetenii, ieșiră Românii în munți înaintea oștirii răzlețite, istovite, flămânde, care se grăbea să treacă pasul pentru a ajunge în Transilvania, unde-i aștepta hrană și adăpost.

III

POSADA

La mijloc, muntele se strâmta și urcușul se făcea numai pe o potecă, ce era vara vad de pârâu, între doi pereți înalți de cremene, bătuți de vânturi și ploii, în creștetul cărora abia se puteau ține cu aripile desfăcute,

vulturii cei mari.

— Aci trebuie să-i lovim! strigă Nicolae-Alexandru către cele douăzeci de căpetenii ale călăreților săi.

— Cum să-i lovim? se miră un boiernaș oltean, scund, cu pletele pe umăr. Pe poteca asta abia încap cinci ostași ținându-se de mână.

— Îi vom lovi de sus! îl lămuri voievodul, arătând piscul și crestele de cremene.

— Vulturi trebuie să fim, ca să putem zbura până acolo, grăi alt boier ridicând priviri spre înălțimile amețitoare.

— Români sau vulturi tot una-i. Își apără pământul și avutul! răspuse Nicolae-Alexandru.

Și porni călare, pe potecă în sus, urmat de oastea călăreților.

De cealaltă parte a muntelui, în ziua aceea și noaptea următoare, oștenii munteni săpară două rânduri de șanțuri, cu parapete înalte, închizând trecătoarea. Aci rămaseră numai trei pâlcuri de luptători, legându-și caii ceva mai departe, în pădure...

Coama din dreapta și din stânga trecătorii o urcară ceilalți călăreți, adunând bolovanii și punându-i asemenea unor metereze pe buza prăpastiei din dreapta, pe cea din stânga rânduindu-se arcașii.

— Nu se arată nimeni de sub malul nostru de sus, până când nu veți primi poruncă de la mine, auzitu-mați? le spuse Voievodul Basarab trecând repede, când ferindu-se de-a bușelea, când umblând pe picioare pe lângă oamenii săi înșiruiți ca mărgelele pereților de

cremene, unde se părea că numai păsările cerului s-ar putea ține.

Oștirea regelui Carol Robert, alcătuită din călăreți și pedestrași, ajunse pe înserat la strâmtoarea ce-i zice *Posada*, îngustă cât vadul pârâului ce-i făcea potecă. Erau mai toți istoviți și mâhniți, căci se întorceau fără izbândă și fără pradă, bașca rușinați de foametea ce le-o pregătise Voievodul român.

Ar fi poposit deval, la capătul pasului, dar se grăbeau să ajungă la așezarea Sibiului, ca să se odihnească în lege pe la casele oamenilor, unde să-și stâmpere setea cu apă și foamea cu pâine, fără teama de a fi otrăviți.

Astfel că odată cu zăbrancele înserării, care începură a împânzi muntele, intrară oștenii înzăuați în bezna și mai neagră a pasului, înaintând cu băgare de seamă, în zgomotul potcoavelor de cai ce loveau scăpărând pietrișul potecii.

Cam pe la miez de noapte, cerul se mai luminează o țără de un ciob de lună rece și el ca gheața și în curând capătul șerpuit al coloanei de ostași dădu să iasă din strâmtoare.

Atunci se ridică un chiot, de hăuli tot codrul pustiu, fără frunză, al munților, de jur împrejur și o grindină de săgeți doborî călăreții, caii și pedestrașii din față, care împiedicară și pe ceilalți să mai înainteze.

În tot șirul ostașilor, până la capătul de dinapoi al trecătorii, se făcu o învălmășeală, dintr-o scuturătură, a cărei pricină n-o pricepeau.

— Ce-o fi asta

— Ce s-a întâmplat? strigă Craiul care călărea între cei doi voievozi, Toma de Szécsény înainte, Dionisie Szechy dinapoi, pe la mijlocul pasului.

— S-o fi poticnit vreun cal flămând și o fi îngenuncheat pe piatra potecii, Măria Ta! zise voievodul dinainte.

Dar în aceeași clipă, ca și cum ar fi început surprerea muntelui peste cei ghemuiți în trecătoare, capetele de sus ale culmilor parcă se apropiară și începură a se rostogoli valuri-valuri de bolovani, pietre și bușteni. Caii prinseră a necheza săltând în două picioare, alții își trântiră călăreții încercând s-o rupă de fugă înapoi peste pedestrași și ceilalți care care-și smulgeau zăbala. Oștenii se pitiră sub pânțele cailor care, loviți de pietroaie, se prăbușiră strivindu-i.

— Să fie vreun cutremur, tocmai acum când trecem prin pasul Posadei?... întrebă spăimântat Carol Robert pe voievozii lui.

Rămase fără răspuns, căci nimeni nu-i mai auzi glasul acoperit de larma răcnetelor celor loviți care se zbăteau de moarte.

— Pe ei! Pe ei! Ne omoară! începură a striga voievozii regelui, înțelegând în sfârșit că oastea lui Basarab îi pândise la strâmtoarea Posadei și acum de sus rostogoleau bolovanii muntelui în capui lor.

Călăreții își lăsară caii și încercară a se cățăra pe acel perete lucios. Mulți, în spaima morții, feriți de rădăcinile câte unui copac ce sfredelise piatra, ajunseră până la

mijlocul peretelui, dar săgețile bine țintite ale românilor îi doborau de istov. Și așa se rostogoleau soldații înzăuați ca niște gheme de fier, unii, cei fără zale ca niște răgace strivite de o talpă uriașă.

Acel măcel de oameni de-a lungul strâmtorii sperie pe regele Carol Robert, care se îngrijea acum și de zilele lui.

— Rușine! Prea mare rușine ar fi! gândi el. Și își mușca mustața bălaie, gândind la hohotul de râs al Voievodului muntean, la batjocura pusă la cale de acel „cioban al oilor crăiești”, pe care îl amenințase că-l va scoate de barbă din bârlogul lui..

— Voievoade! strigă el lui Toma, care abia își ținea calul speriat, căci pe voievodul Dionisie nu-l mai vedea. (Ucis? Ascuns pe undeva?) Du-te cu o mână de oameni înapoi, la intrare și urcă-te în spatele românilor că ne fac praf pe toți! Și aruncă-i de-acolo în prăpastie, în sulilele noastre!

Voievodul Toma descălecă, își lăsă armăsarul în voia întâmplării și strigând din răspuțeri adună cam la două-trei sute de ostași, își făcu drum înapoi, lovind el însuși în caii regelui și străpungând cu sulița pe cei ce nu se lipeau de peretele pasului, să le facă loc de trecere.

După vreo două ceasuri de alergătură, ajunseră la ieșirea dinapoi, dar când să urce coama apucându-se de rădăcinile copacilor, se pomeniră cu alt val de pietroaie și cu o grindină de săgeți, din șanțul de sus, unde îi aștepta un pâlc de români.

Voievodul Făgărașului, dinapoia unui gorun, de unde își îndemna oamenii să se urce împotriva dușmanului,

gândi că-napoi, în strâmtoare nu se mai putea întoarce. Ostași avea destui ca să ajungă până-n creasta unde se afla meterezul românilor, chiar de ar pierde jumătate din luptători – altfel toată oștirea crăiască, toată rămânea pentru totdeauna în acel mormânt al Posadei.

Patru zile și trei nopți lovire români pe năvălitori tocându-i ca pe slănină. Patru zile și trei nopți, se trudi Voievodul făgărășean să ajungă până la șanțul luptătorilor de sus, trimițând un ostaș și cerând regelui să-i dea câți oameni mai avea în viață. Dar toată strădania fu zadarnică. Trecătoarea răsuna de icniturele oamenilor, de răgetele vitelor sub lespezile de piatră care-i striveau, de răcnetele celor ajunși de ascuțișul săgeților, de gemetele celor care nu mai așteptau decât moartea izbăvitoare de dureri.

— O mai fi riga în viață?... își zise voievodul Toma, istovit de luptă, lihnit de foame, cu mâna dreaptă zdrelită de un bolovan care era să-l prăbușească în vale.

Și încălecând, lăsând pe ceilalți ostași în voia soartei, se întoarse la locul unde îl lăsase. Regele Carol Robert, dârdâind, își schimbase veșmintele regești cu ale unui ostaș de rând și aștepta aiurit, cu mâna pe dârlogii calului, cu ochii înghețați de spaimă, nemaiștiind ce trebuie să facă.

Voievodul Toma îi ajută să încalece și, întorcându-și calul, strigă:

— După mine, mărite Crai! Fuga e sănătoasă! Trebuie să ne scăpăm mai întâi zilele și pe urmă om vedea ce-i de făcut.

Abia după ce ieși din cumplitul iad al acelei trecători și ajunse în vale, la loc larg, regele își mai veni în fire. Se lumina de ziuă, de-a binelea.

Fugind de sub poala muntelui, până noaptea târziu, învinșii pătrunseră în Transilvania printr-o altă trecătoare, unde nu-i mai pindea niciun român. Când văzură că din mândra oaste nu mai rămăsese nici a zecea parte plânseră de ciudă și deznădejde.

IV

BISERICA DOMNEASCĂ

De aci încolo, regele Carol Robert nu îngădui nici unuia din voievozi să-i mai pomenească de un nou război împotriva Domnului Țării Românești. Și ca o mărturie că-și calcă pe propria-i semeție, Craiul scrisese el însuși Papei, istorisind întâmplarea nemaipomenită din pasul Posadei:

„Erau ostașii mei prinși, ca niște pești în vârșă. Și astfel și-au găsit acolo moartea tineri și bătrâni, principii și nobili, fără nicio osebire. Căci această cumplită întâmplare a ținut mai bine de patru zile în care timp ostașii așa se izbeau unii pe alții, ca trestiele bătute de vânt. Pierduri acolo pe voievodul Dionisie și pe cei mai de seamă oameni ai bisericii, ba și pe vice-cancelarul meu, care purta sigiliul și pe care nu l-am mai găsit. Trupurile tuturor așteaptă acolo, în acel loc blestemat, timpul învierii de apoi. Învălmășeala morților era atât de mare, că nu se mai găsiră cei pe care aș fi dorit să-i caut. Eu

însumi abia scăpai, ascunzându-mă în veșmintele unui ostaș de rând, iar el, luând pe ale mele, gândesc că pieri de o moarte cruntă. Românii, mulți prinși, au dus cu ei, au găsit toate armele și veșmintele prețioase ale nobililor, bani de aur și argint, cingători de săbii, frâie alese și alte multe lucruri”.

La Câmpulung, de Crăciun, se făcu o mare petrecere, după întoarcerea voievodului Basarab și a feciorului său Nicolae-Alexandru, cu oamenii și prăzile din munți. Se bucurară de fripturi nu numai luptătorii, care deteră un iureș prin Banat și aduseră în țară nu numai vitele prădate pe vremuri de voievodul Dionisie, dar și slugile, meșterii, văduvele și orfanii. Umblară lăutarii cu cobzele și alăutele, ciobanii cu fluierile și cimpoaiele prin ulițele cetății, înveselind inimile tuturor.

— La anul ce vine zic să nu te iei după această biruință pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu ai avut-o, ci să trimiți Craiului darul de fiecare an! zise Doamna în noaptea de Anul nou, șezând la masă, alături de Marele Basarab, care acum albise, de parcă-l ninsese tot omătul muntelui.

Nicolae-Alexandru, cu întâia odraslă pe genunchi – o fetiță oacheșă și scăpărătoare ca o mură – cânta un cântec de baci, cu glas gros.

Voievodul dete răspuns Doamnei sale:

— Tocmai la asta gândeam și eu... La ce să țin supărarea cu un Crai atât de... puternic?...

Apoi, făcând cu ochiul, le grăi boierilor din jur, care din ținuturile lor depărtate veniseră, la cetatea de scaun,

după obiceiul timpului:

— Aș vrea să-i trimit Craiului de aci înainte ca tribut din partea Țării Românești o săgeată și un bolovan, ca să-și aducă aminte de pățania de la Posada!...

Domnul și boierii izbucniră în râs. Aveau de ce să se veselească: Țara era liberă de-acum, nu mai atârna de coroana ungară, și această biruință o câștigase poporul, cu prețul sângelui.

După care, punând mâinile pe umărul Doamnei sale Marghita, Marele Basarab mai spuse:

— Iată, voievodița mea, evlavioasă cum se află, s-a rugat cu sârg Puterii cerești să ne ocrotească de cei răi și darnică foarte, precum o știți, i-a făgăduit să înalțe o biserică de zid și piatră, aici în Câmpulung. Doamna trebuie să-și țină făgăduiala. Nu-i nevoie, boieri dumneavoastră să plecați capetele în piept, că pe voi această biserică n-are să vă țină niciun gologan. Am pus de-o parte banii trebuincioși dar n-am găsit încă un meșter priceput care s-o ridice. O să-l găsim, nicio grijă. Până atunci trebuie să îndeplinim un lucru de seamă.

Toți cei de față ridicară priviri mirate neștiind ce avea de spus Domnul.

Acesta îngroșă sprâncenele și vorbi:

— Boieri dumneavoastră, săptămânile ce vin purcedem la lărgirea hotarului dinspre răsărit, care stă deschis ca o ușă.

— Să ne-ajute Dumnezeu! strigară boierii.

— Vă cer vouă numai atât: să vă îmbrăcați bine ostașii în cușme și cojoace și să-i încălțați cu cizme, că

Buceagul e țară a crivățului și n-aș avea poftă să înghețăm înainte de a fi dat ochii cu tătarii.

Chiar în acel an, voievodul Basarab, întemeietorul statului Munteniei, cel independent, își întinse stăpânirea și asupra ținutului, mai sus, de la gurile Dunării, căruia îi dădu numele său, lăsând oaste românească la Chilia și Cetatea Albă.

Abia spre toamnă Voievodul cu fecioru-său, Nicolae-Alexandru, și boierii sfatului se întoarseră la Câmpulung, cetatea de scaun. Acolo se îndreptară cu mare alai spre Biserica Domnească, ridicată și târnosită între timp, unde mulțumiră smeriți lui Dumnezeu pentru ocrotirea cu care îi învrednicise.

În 1352, încărcat de ani și de cinstire, se pristăvi Basarab cel Mare, întemeietor și singur stăpânitor al Munteniei, care i-a lăsat nume vrednic pentru urmașii la domnie.

DRAGOȘ ȘI BOGDAN

I

TRIBUTUL SÂNGELUI

Pe colnicele Maramureșului, deasupra cărora soarele de toamnă aruncase podețele lui de aur șters, se adunau podgorenii să culeagă poamă, s-o calce și s-o puie în butoaie la fiert. Din cramele ce păreau pustii, începură a se ridica fuioare de fum albastru. Tăcerea, pe care o îngânase pe atunci numai adierea vântului prin lanuri și frunzișuri, o înlocuiau acum cântecele flăcăilor și fetelor care nu pridideau cu lucrul.

Nucii își lepădau singuri fructele cu coaja verde, căzute printre aracii viei, până la gardurile vii de lemn câinesc.

Încă un an îmbelșugat! Grânele fuseseră strânse în hambare. În curând vor coborî și poloboacele în hrube bine sprijinite cu stâlpi de lemn, să fiarbă vinul cel nou.

Ce mai nunți vor începe în curând și ce mai chefuri după postul Crăciunului!

Pe la chindie, pe neașteptate, văile începură să sune și să răsunе prelung de buciumele de la castel. Podgorenii se ridicară-n șale și începură a cerceta zările, făcând punte la ochi cu mâna.

Nu cumva se iviseră iar tâlharii de tătari, care veneau călări, după strângerea bucatelor de pe câmp, să jefuiască de-a gata hambarele oamenilor?

Pe dealuri scapără numai lumina apusului de soare. Nu ardeau focurile care vesteau plăieșilor să scoboare la castel, cu arcul, sulița și caii de dârlogi, spre a porni cu voievodul Maramureșului întru întâmpinarea păgânilor.

Buciumele sunau numai pentru hăitași.

— Cam devreme hotărî voievodul nostru să purceadă la vânătoare! își ziseră oamenii de la crame, râzând. Puii de iepuri nici n-au ieșit încă din bârloage și sug ca mâțele la sânul iepuroaicelor.

— Nu umblă Dragoș al nostru după iepuri! ziseră podgoreni mai bătrâni, care cunoșteau pe voievod și vânaseră adesea cu el. I s-a făcut de lupi sau de vreo ursoaică!

— Poate s-o fi întors de la Curtea regelui Ludovic și pornește la vânătoare să-și mai potolească necazul, grăi un vechi slujbaș de la castel care știa cu câtă greutate adună maramureșenii banii de aur ceruți de acel suzeran și cu câtă amărăciune și năduf își trimit oamenii carele încărcate cu grâne, fructe, poloboace și grămezi de lână pentru huzurul celor de la Curtea regească.

La castel, în sala cea mare cu pereții afumați de vatra largă unde ardeau buștenii și se frigea vânatul, voievodul Dragoș, care trecuse de mult jumătatea vârstei, adăsta pe fiul său Sas, fecior subțire la trup și bălai, ca o fecioară.

Când îl zări intrând, în mâna dreaptă cu biciul scurt de călărie și cizmele cu pinteni, acoperit încă de praful drumului, Dragoș se ridică și răcni la el:

— Văzut-ai, fiule? Cu noi grăit-a regele Ludovic sau cu slugile sale?

— Nu te mânia, tată! încercă să-l potolească Sas. Regele era cam băut și a uitat pesemne că Maramureșul nostru singur nu poate păzi hotarul dinspre răsărit...

— Să-i facem un răvaș sau să pornim răzmeriță? întrebă voievodul și, cu capul în piept, strivindu-și barba scurtă mai căruntă ca pletele ce-i cădeau pe spate, începu să umble furios prin încăperea pardosită cu lespezi mari de piatră.

— Cum să ne răzvrătim?... se miră flăcăul, căruia îi plăcea viața voioasă, fețele chipeșe ale prinților și surâsurile dulci ale prințeselor de la Curtea regească, unde trăgea nădejde să fie chemat printre curteni. Avem noi puterea să ne împotrivism oștilor regești și ale celorlalți șaisprezece voievozi, care-și țin jurământul de credință față de rigă? Mai bine am face cancelariei de la Viena un răvaș latinesc... zise feciorul bălai după o clipă de gândire. Dar ce i-am putea scrie?... Că ne împotrivism a lăsa Țara Maramureșului să facă de pază la trecătorile Carpaților pe unde năvălesc an de an hoardele tătărești? Nici asta nu se poate, taică, deoarece voievozii sunt ținuți să apere ținuturile rigăi, așa cum stă scris în zapisele întărite prin jurământ! Ar însemna că rupem credința față de Coroană – și pierdem voievodatul. Drept ar fi să vie, alături de noi, maramureșenii, și alți voievozi cu oamenii lor la trecători – adică noi la Bicz, ei la Trotuș și Oituz, să-mpărțim greutatea luptei, precum împărțim tributul în galbeni din care se ține Curtea de la

Buda.

Bătrânul Dragoș, fără a se opri din mersu-i furios, ciocănind lespezile cu pasu-i greu, clătină capul și zise batjocoritor, parcă mai mult pentru sine:

— Regele nu trimite pe ceilalți voievozi la trecători pentru că ei sunt mai pricepuți la jocurile dragostei, la chefuri, danțuri și la ploconeli, decât la călărie și la mânuirea paloșului. Pentru asemenea treburi aspre suntem buni numai noi *olahii*, românii, valahii, după priceperea dobândită din străbuni și după obișnuitele noastre încăierări cu urșii... Să scriem rigăi, Sasule, că mergem să cuprindem munții de la Răsărit și să păzim hotarul împotriva tătarilor. – Dar acolo *rămânem!* Aici în Maramureș nu ne mai întoarcem. Și alte dări către Curte nu ne vom mai simți îndatorați să trimitem. Să dea alții regelui nostru aur, grâne și vin – noi vom da *sângele!* E mult mai scump, Sasule – așa să pui în scrisoarea ta latinească, auzitu-m-ai! e mai scump decât aurul și grânele care se pot înlocui, în vreme ce sângele, odată vărsat, nu se mai întoarce și nu se mai înlocuiește niciodată.

Feciorul rămase încremenit auzind acest năstrușnic gând al părintelui său, care se hotărâse dintr-o dată să părăsească mai degrabă Maramureșul decât să mai fie umilit și jefuit de suzeranul lui. Și, cu ochii mari, albaștri, neclintiți îl privi cu spaimă și evlavie. Abia într-un târziu îngăimă:

— Dar nu ne rupem de jurământul de credință către rigă?...

— Nu. Îi vom rămâne credincioși, fiule! Dar alt bir decât al sângelui nu mai plătim! răcni voievodul de se cutremurară zidurile.

Apoi ridicând capul și privind cu dragoste spre fecior spuse cu glasul muiat:

— Nu te teme, Sasule, ai să te mai duci pe la curte să dănțuiești, dacă te-o pofti riga și ți-o da inima brânci... Hai, scrie răvașul degrabă și pune pecetea!

II

CĂȚEAUA MOLDA ȘI ZIMBRUL

Abia încetară buciumele, că-ncepură a năvăli pe jos și călări, în curtea castelului, boiernașii din împrejurimi, cu feciorii lor de casă, hăitașii obișnuiți, verii și nepoții voievodului, toți vânători care întovărășeau pe Dragoș în lupte și la vânătoare.

Veniră bucuroși, deși nu începuse timpul vânatului celui mare, căci știau că asemenea îndeletniciri se legau totdeauna de mari petreceri, cu jocuri și desfătări de tot felul de la fripturi udate din belșug cu vinuri gustoase, până la întreceri de călărie, de mânuiri de spadă, de aruncări cu arcuri, fără a mai pune la socoteală cântările cu tâlc ale diblarilor care cunoșteau tot felul de întâmplări din vechi, de dragoste și vitejie.

Voievodul Dragoș scoborî între ei, dar mare fu mirarea vânătorilor, văzându-i chipul încruntat. Nu cumva pornea cu ei la vreo încăierare și nu la petreceri

vânătoarești?

Nici Sas, chipeșul flăcău al voievodului, n-avea fața mai voioasă, deși abia se întorsese cu taică-său de la Curte.

Dragoș păși în mijlocul vânătorilor, pe care-i cunoștea bine, roti privirile cercetând cu luare aminte și spuse mânios:

— Nu-i văd pe toți! De la chindie am dat poruncă să sune buciumele. N-a fost destulă vreme până acu, să se adune cei chemați?... Pesemne din pricina prea mării mele bunătați...

Se iscă o tăcere grea. Amenințarea voievodului plutea peste capetele tuturor.

Câteva lumini sfioase se aprinseră la ferestrele înalte din aripa cealaltă a castelului, unde țesătoarele tot mai loveau cu spete în lemnul uscat, urzind firul de borangic, de in și de lână.

Câinii mârâiau unii la alții, ciuciți lângă cizmele cu miros de seu ale stăpânilor.

— Să mai sune o dată buciumele!... porunci voievodul către buciumașii de pe zidurile porții.

Și, în întunericul care se lăsa ușor în răcoarea de toamnă timpurie, buciumele gemură prelung săgetând văzduhul până hăt, departe peste dealuri și colnice!

Apoi se făcu iar tăcere, parcă și mai adâncă.

— Ciudată vânătoare pune la cale voievodul nostru! gândeau vânătorii înălțând din umeri.

Un slujitor aprinse câteva făclii de rășină.

Prin cuhnii începură să fiarbă ceaunele și să sfârâie

seul vitelor puse la rumenit în țepoaie și în furci, după obiceiul vânătoresc.

În săraca lumină a faclelor, Dragoș recunosc chipul zbârcit, cu plete albe ca zăpada, al unchiului său:

— Îmi pare bine că te văd, Toadere! zise voievodul apropiindu-se de el. Tot noi, moșnegii, suntem mai iuți la chemarea buciului! Dar vărul Bogdan pe unde umblă? Ori n-a auzit chemarea?

Moșneagul își scutură pletele și răspunse cu glas scâncit, fără vlagă:

— Ba a auzit, cum nu, nepoate! Dar nu-i arde lui acum de vânătoare, că tocmai i-a născut nevasta.

— Așa? făcu Dragoș batjocoritor. Și a rămas lângă lehoză să ajute moașei? Strașnic voinic, n-am ce zice!

Apoi cercetând cu privirea împrejur își pierdu răbdarea și zise:

— Mi se pare că alți oameni n-or să mai pice! Mă mulțumesc cu cei care ați venit. Să se dea tuturor hrana și băutura de cuviință. Iar până la ziuă să-și ia fiecare de la cuptoare pită pe mai multe zile, că nu știm cât va ține vânătoarea asta.

După care, întorcându-se iar către bătrânel, îi strigă, să audă bine:

— Unchiule, nu mai pierde vremea pe-aci și întoarce-te acasă, la hodină. De Bogdan aveam nevoie, la vânătoarea asta a mea. Dar dacă n-a venit, să fie sănătos și să aibă parte de un fecior isteț și voinic ca el!

Apoi mai zise, jumătate batjocoritor, jumătate mânios:

— Ascultă, Toadere, dacă oi întârzia prea mult la vânătoarea asta, că am de gând să pătrund până departe, în inima munților, să-i spui din partea mea lui Bogdan să se mute cu lehuza și copilul colea, în castel, ca să primească de-a dreptul cărțile rigăi și să-mi chivernisească lâna, grânela neadunate și vinul ce va scoborî de la crame. Omul are parte și de viață și de moarte. Când te-ai tras prea mult de casă, știi că ai plecat, dar nu știi dacă te mai întorci, așa-i, moșnege? Să aibă Bogdan grijă de toate ale mele și să se poarte ca și cum el ar fi voievodul Maramureșului.

Ciudate cuvinte mai rostea Dragoș! Vânătorii care îl știau tăcut din fire îl priviră acum lung, ridicând iar din umeri a mirare.

Mai nedumerit ca toți era însuși Sas, feciorul voievodului, care cu haina scurtă, îmblănită, pe umeri, sta înalt, alături, privind cu ochi mari – bănuind ceva, dar neavând cutezare a crede.

— Taica grăiește de parcă ar avea de gând să nu ne mai întoarcem pe locurile noastre! gândi el în sine urcând scările de piatră ale castelului, spre încăperile sale:

Aci găsi floarea de mătasă pe care i-o dăruise o frumoasă domniță de la Viena, și punând-o la căpătâi, adormi fericit.

Voievodul Dragoș dimpreună cu tovarășii săi porniră de la castel călări, urmați de câini, înainte de revărsatul zorilor. Vânătorii își recăpătară curând voia bună, mulți din ei fiind încă sub vraja vinului negru băut în ajun.

Numai voievodul, călărind mult înainte singur, trecea încruntat, legănându-se în șa.

Când soarele sta de-o suliță deasupra cerului, ajunse cel dintâi la poalele munților acoperiți de codri deși, care arătau ca o pată nemăsurată întinsă pe spinarea lor.

Aci făcu un popas mai lung și, pe iarba verde, vânătorii se ospătară până la amiază, când urcară în munte. La început vânatul se arătă sărac: săgetați, căzură la poalele copacilor numai câțiva cocoși sălbatici, care fură puși la frigare în aceeași seară, în vreme ce focurile, aprinse în mijlocul taberei, alungau gândăniile.

A doua zi hăitașii începură a striga în vale către vânători. Semn bun: se iveau întâile dihăanii.

Dar până la amiază nu văzu nimeni niciun urs, niciun lup, nici măcar o ciută sau vreo capră neagră.

Dragoș-vodă era mânios că vânătoarea lui, pornită înainte de soroc, se arăta nenorocoasă. Își vărsă necazul pe cățeaua Molda, tovarășa nedespărțită a voievodului de aproape cinci ani, lăsând-o fără hrană.

— Să rabde! strigă el dând deoparte pe Sas, care voia să-i arunce o bucată de pită. Când o da de vânat, nu-i mai scapă!

În creasta munților, la cumpăna apelor, vânătorii osteniți se priviră unii pe alții, gândind că voievodul anume îi scosese de la viile lor și de la belșugul bucatelor de-acasă, spre a-i pedepsi pentru vreo vină numai de el știută...

Dar cum scoborâră, umplând de larmă codrii, de cealaltă parte a povârnișului, vânătorii nu mai pridideau

cu adunatul vânatului, pe care-l aducea parcă vântul sau o zână bună dinaintea săgeților lor.

Într-o singură zi își umplură tolbele cu tot felul de păsări sălbaticе, cu iepuri și vulpi, cerbi și căprioare, ba prinseră chiar doi urși vii, cărora le puseră belciuge domesticindu-i cu miere.

Însă Dragoș-vodă se răzletise bine de ceilalți vânători cercetând o fiară nemaicunoscută sau voind să ia aminte la acele locuri, ca să nu le mai uite vreodată.

Numai Molda se mai putu ține după el, căutându-l pe după gorunii greși, adulmecându-l dintre tufișe. Apoi nu-l mai găsi nimeni, o zi întreagă.

Vânătorii se opriră, căci ajunseseră la poalele muntelui, într-o luncă de sălcii și răchită, prin preajma unei ape, pe care încă n-o vedeau, dar o ghiceau după murmur și mai cu seamă după felul copacilor.

Luară aminte, cam îngrijorați de lipsa voievodului, căci se aflau acum în cine știe ce voievodat și încălcaseră pământul cine știe cărui amarnic stăpânitor. Când, deodată auziră de cealaltă parte a luncii lătratul furios al Moldei și strigătele vânătoarești ale lui Dragoș, care-și ațâța cățeaua cea bătrână.

— Să știți că voievodul a dat de un vânat bun de nu se lasă! își ziseră vânătorii, și se îndreptară în partea de unde îi ajungeau lătraturile cele depărtate.

Merseră ei până la scăpătatul soarelui, de-a lungul unei ape molcome cu malurile acoperite de flori mirositoare.

Abia când se-ntunecă, dădură de voievodul lor, care

ședea pe trunchiul unui copac răsturnat și abia își trăgea sufletul.

— Așa tovarăși îmi sunteți voi? le strigă Dragoș de departe. M-ați lăsat singur să gonesc acest zimbru, pe care-l vedeți răsturnat colea de săgețile și barda mea!

Cu adevărat, la picioarele voievodului zăcea întins, între liane și răchite, un zimbru uriaș, cu înalte și puternice coarne, aduse asemenea unui Crai Nou, de-o parte și de-alta deasupra frunții boltite, cu trupul sfâșiat din care tot mai curgeau câteva pârâiașe de sânge, în apa râului de-alături.

— Dar Molda unde e? întrebă Sas, bucuros de isprava bătrânului, vrând să dezmierde cățeaua.

— Iat-o și pe ea, zise voievodul arătând un tufiș, cu o mișcare a capului.

Între răchitele împletite zăcea moartă cățelușa credincioasă.

— Și-a dat sufletul, după ce a mușcat o dată și a doborât zimbrul. Că l-a gonit, sârmana, de azi dimineață, până adineauri, la asfințitul soarelui.

Voievodul își scosese cușma și gâfâia și el de atâta alergătură și zbucium.

Dincolo de apa molcomă, se vedeau colinele și câmpiile unor așezări omenești, care se întindeau parcă și mai departe spre răsărit, spre alte meleaguri și alte ape.

Dragoș porunci slujitorilor să pregătească tabăra de noapte. La ospățul din acea seară, se ridică între tovarășii lui și, sorbind din pocalul de aramă, cuvântă:

— Fraților și tu fiu al meu, iubite Sas! Mă bate gândul că acest zimbru, care ne-a ieșit înainte, a fost trimis de *soartă*. Căci el m-a călăuzit până-n aceste locuri, care de-acum înainte vor fi ale noastre, după voia și porunca mea. E o țară mănoasă, după cum vedeți, cu oameni tot de neamul nostru, având același grai. Așa mi-a spus un pădurar cu care statui de vorbă. Ba aflat-am că pe-aici nu se știe de rigă, nici de alți stăpâni. Cine vrea să se întoarcă dincolo de munți în Maramureș n-are decât. Eu mă așez pe-aceste locuri care-mi rămaseră la inimă. Apei acesteia, după numele credincioasei Molda, îi vom spune de-acum înainte *Moldova*, ca și țării noastre celei noi. Iar stema Țării Moldovei să fie de-a pururi capul acestui zimbru, care ne-a călăuzit până aici!

— Trăiască voievodul nostru Dragoș! strigară maramureșenii într-un singur glas.

— Trăiască în veci Moldova noastră! răspunse voievodul.

III

RĂZVRĂTIREA LUI BOGDAN

Întâmplarea aceasta se petrecu în anul 6860 (1352) de la facerea lumii. Cu ea s-a început țara Moldovei.

Niciunul din tovarășii lui Dragoș nu se mai întoarse în Maramureș. De pământurile părăsite nu le păru rău căci găsiră moșii mai întinse și mai mănoase, dincoace, de-a lungul râurilor Moldovei, Șiretului, Prutului și până-n malul Nistrului.

Băștinașii, români și ei erau mereu încălțați de hoardele tătare ce veneau pe deșelate pe cai iuți și se hrăneau cu lapte de iapă și carne crudă de cal, bătătorită sub șea, așa că fură bucuroși de ivirea voievodului Dragoș, care înainte de toate întocmi o bună oștire, pentru înfruntarea vrăjmașilor din afară.

Bieții români ascunși prin văgăunile munților, prin desișurile codrilor, prin păpurișul apelor, ieșiră la lumină, începură a-și clădi adăposturi, alcătuiră târguri și prinseră a se cunoaște mai bine între ei, ca oameni ce grăiau aceeași limbă, aveau aceeași credință și se hrăneau din același pământ.

Numărul locuitorilor, ocrotiți acum de stăpânirea lui Dragoș-vodă, se înmulți repede, vitele începură a se vedea pâlcuri pe imașuri și pe coșțișe, câmpurile arate se acoperiră de holde și dealurile se îmbogățiră cu vii.

Sas fu trimis la Viena să ducă Regelui Ludovic închinarea voievodului Dragoș și să-i istorisească Suveranului cum se făcuse descălecarea, tărașenia cu zimbrul și cu Molda, de la care țara își dobândi numele.

Dar tânărul, cam lăudăros din fire și bucurându-se foarte că are să se vadă iarăși la masa regelui între prințesele mlădioase care-i surâdeau când le strângea de mijloc la danț, istorisi fără sfială că Țara Moldovei e de zece ori mai întinsă ca voievodatul Maramureșului, și că numai în rai trebuie să fie atât belșug ca pe malurile Șiretului și Prutului... Iar tătarii, aflând de puterea lui Dragoș, nu se-ncumetă să mai iasă din Buceagul lor mlăștinos, mulțumindu-se a-și paște caii în ierburile

înalte și a pescui la limanul Nistrului.

Sas petrecu o lună la Curte, fericit ca un prinț ce era, privind cu ochii lui albaștri, copilărești, la aurăriile Palatului, visând mereu să rămână între curteni, cu sabie mică la șold, ciorapi de mătase și pană la pălărioara de catifea.

În vremea aceasta Dragoș, ajuns la capătul zilelor lui pământene, trimise răvaș fiului, să vie degrabă înapoi, la Cetatea Sucevei, să-și ia domnia ce i se cuvine ca urmaș.

Oftând amarnic, de inimă rea, se mai preumblă o dată prin cetate frumosul fecior al voievodului Moldovei, știind bine că nu avea măcar răgaz să treacă prin Maramureș, să mai vadă rubedeniile cele vechi.

Când se duse în camerele regelui, acesta era în pat, fiind prea de dimineață. Îl primi surâzând cu dragoste, ca pe un supus. Sas puse un genunchi pe covor și sărută mâna cu inele a Suzeranului.

— Îmi pare rău că pleci de la curte, prințe! îi spuse Ludovic din gușa rotundă, trandafirie. Mult aș fi dorit să te am printre curtenii mei, căci am văzut ce bine duci pasul la dans și cum abia atingi cu vârful degetelor talia dănțuitoarelor. Dar ca fecior și urmaș al voievodului Dragoș, nu am drept să te răpesc menirii tale. Dacă mai apuci în viață pe tatăl tău, spune-i din parte-mi că am dat poruncă scriitorului latinesc din cancelaria mea să-l treacă pururea printre vasalii mei credincioși și nicio laudă să nu-i precupețească, pentru felul cum a știut să se poarte față de suzeranul său. Și istoria îl va vorbi de

bine, numele lui fiind proslăvit de toți supușii din regat.

Regele Ludovic înghiți în sec, își dezmierdă brațul celălalt, rotund, moale, ca de femeie și adăugă, încruntându-se:

— Îți pot destăinui, iubitul meu Sas, că celălalt voievod al Maramureșului... Cum îl cheamă? Stai să-mi aduc aminte... Nepotul de frate al lui Dragoș...

— Bogdan voievod, Măria Ta! îl ajută Sas cu privirile albastre atârinate de buzele groase, umede, ale Suzeranului.

— Da, da, Bogdan voievod, care nici n-a binevoit să poftască la Viena, pentru reînnoirea jurământului de credință, în numele voievodatului. Iar când a venit sorocul tributului, nici galbenii cu care e scris Maramureșul în condicile mele, nici carele cu grâne, lână și poloboace nu mi le-a trimis. Am pus de i s-a scris. N-a dat răspuns. L-am amenințat. Parcă nici n-a auzit. Norocul lui e că, de câțiva ani, din pricina podagrei, mai mult zac și dorm, altfel nu scăpa el, Bogdan Maramureșanul nepedepsit și neînlocuit. Am poruncit totuși la cancelaria scriitorului meu să-l treacă pe voievodul Bogdan pe latinește ca *infides*, adică necredincios Suzeranului său, iar a doua oară, după trei ani, ca *infides notorius*, adică de toți cunoscut ca necredincios.

— De-ar ști una ca asta, socot că Bogdan s-ar rușina foarte, zise Sas, care cunoștea buna-cuviință a Curții.

— Și iată că mai bine de zece ani de când părăsi Dragoș meleagurile străvechi și trecu munții ca să

întemeieze Țara Capului de Zimbru sau Moldova, cum i se mai spune, din Maramureș n-am mai primit nimic! gemu regele Ludovic, făcând ochii mici și cercetând fața lui Sas.

Tănărul principe moldovean făcu și el o figură îndurerată.

— Iar această nesupunere a lui Bogdan voievod, urmă regele învinețindu-se de furie, vine tocmai acum, când sunt bolnav, când cheltuielile Curții au crescut, când nu mai îmi văd capul de datorii.

Sas oftă încet și rușinat parcă și el de fapta lui Bogdan, lăsând capul în platoșa pieptului.

— E drept că tatăl tău, Dragoș-vodă, căruia m-am plâns adesea în lungi scrisori, nu s-a dovedit un vasal prea credincios, căci nu mi-a trimis galbeni, merinde și veșminte. Dar el se legase numai pentru paza trecătorilor din Carpați împotriva hanului tătarilor și a altor năvălitori. Bine și atât...

Regele puse mâna-i mică, moale pe umărul lui Sas, și îi șopti fierbinte peste obraz:

— Dar tu, fătul meu, ai să-mi trimiți la soroacele cuvenite, darea ce mi se cuvine, nu-i așa? Jură și iscălește pergamentul.

Ultimele cuvinte ale regelui, înăsprite, sunară ca o poruncă.

Sas făgădui aceeași supunere, semnă documentul și, cu inima îngreunată de mahnire, părăsi Curtea unde petrecuse atâtea zile plăcute.

Pe bătrânul Dragoș nu-l mai găsi în viață. Închisese

ochii și boierii îl înmormântaseră cu toată cuviința, în mănăstirea Rădăuți, de el zidită.

Lui Sas i se închinară ca unui Domn, ieșindu-i înaintea călare, cu flamurile plecate.

IV

MOLDOVA, ȚARA NEATĂRNATĂ

Ca prin minune, cu balsamurile unui doftor italian, regele Ludovic se ridică din patul moale în care se îngrășase ca un curcan îndopat și porunci baronilor, conților, voievozilor și celorlalți supuși, să se pregătească de drum.

Soli neașteptați veniseră la Buda și înmănaseră rigăi documentul prin care prinții, hatmanii și boierii Poloniei i se închinau și-l alegeau rege.

Când vestea ajunsese la castelul din Maramureș, Bogdan, în plină bărbăție acum, își adună supușii în jurul zidurilor, care cu micii lor cai, iar unii numai pe jos, în opinci, cu arcuri și sulițe, dar toți cu căciuli mari negre și cu zeghea pe un umăr, iar cu traista cu merinde pe celălalt. Mai deoparte, pe lângă focuri, muierile privegheau fierturile și alintau copilașii ghemuiți în zăvelci. Se mișcase voievodatul, pleca țara!... Nu se știa bine pricina acestei bejenii, dar dacă așa era porunca măriei sale Bogdan, îi urmară cuvântul orbește, căci știau că sub mâna lui tot bine le va fi. De doisprezece ani prin Maramureș nu se mai pomenise, după plecarea voievodului Dragoș, niciun vameș regesc care să ia din

bătătură vitele, să silească femeile să-și scoată banul de aur, strâns bine cu-n nod într-un colț al basmalei.

În castel, în încăperea cea mare, a vetrelor, cu pardoseala de piatră, unde aveau loc ospetele și sfaturile de taină, Bogdan chemă pe frate-său mai mic, Iuga, priceput vânător, precum și pe feciorii acestuia, Ștefan și Ioan, cam vorbăreți și trufași ei, dar flăcăi de ispravă, gata să-și puie capul pe butuc sub secure, decât să audă vreo ocară asupra lor nerăzbunată pe loc.

— Măi frate și voi nepoți, le grăi Bogdan, îmbrățișându-i de la intrare și poftindu-i dinaintea fripturilor, după ce le puse în mâini câte o ploscă de lemn cu vin negru. Ia luați și prindeți curaj că ne așteaptă o grea treabă!

Și în vreme ce rupeau cu dinții pulpele de purcel bine rumenite și gustos afumate, Bogdan, mai dumicând, mai înghițind, îi lămuri despre ce era vorba:

— Regele Ludovic, poate ați aflat din zvonurile care umblă ca vântul în toate părțile de parcă le răspândesc păsările cerului, în loc să intre în pământ, cum se așteptau toți asuprații lui, s-a ridicat teafăr din bolesniță, și a purces către Polonia unde fu ales rege. Drumul trece prin voievodatul nostru. Precum bine știți, noi, maramureșenii, n-am voit să mai muncim pământul și să ne zdrobim mădularele, pentru huzurul cuconașilor de la Buda, ci ne-am văzut de sărăcia noastră, hrănindu-ne copiii cu lapte și fetele mari cu miere, cum a lăsat Dumnezeu în bunătatea și dreptatea lui. Eu o viață am și un cap, mai mult deodată nu le pot

pierde și până la urmă tot le-oi da. Vreți voi să plec eu de-acî în lumea largă și vei să rămâneți aci? Tu, Iuga, frate mai mic, te-ai urca în scaunul voievodatului în locul meu și, cum n-ai nicio vină față de rege, lipitoarea plină de sângele neamului nostru, te-ai închina lui și vei jura că-i trimiți tot aurul și untul cât veți aduna în Maramureș într-un an? Iar voi vă veți hrăni cu paiele celor rămâne de pe urma vitelor. Dacă nu vă place așa, atunci frate Iuga, nimic alta nu ne rămâne decât să pornim pe calea unchiului nostru cutezător, Dragoș voievod, adică să trecem munții, și să ne așezăm slobozi în țara Moldovei, care tot a neamului nostru este. Că a înfrunța oștirea în zale a lui Ludovic înseamnă pentru noi moarte curată.

Iuga, ursuz din fire, tăcea și îmbuca de zor din halca de carne, bine friptă.

Ioan sări ca are, aruncă osul în colțul încăperii, de parcă vru să lovească într-un vrăjmaș, și strigă:

— Grăjdari, vizitii și palefrenieri de-ai regelui să ajungem noi, Bogdane, unchiule? Odată cu capul! Mai bine aținem calea călăreților hapsâni din valea Maramureșului și să-i silim a trece în Polonia, prin munți, pe la Bicz înaintea. Iar pe noi să ne lase în pace, dacă nu li s-o fi urât cu viața!

Nepotul Ștefan, mai chibzuit, își trecu mîneca peste mustățile lungi după ce supse și gălgâi din ploscă și își certă fratele mai mic.

— Te crezi la horă, măi Ioane?... Cu ce vrei să înfrunți tu pe acei cavaleri care sunt turnați în zale de fier de sus

până jos? Cu păduricea de păr din piept? Trec caii lor cu prapuri, peste noi, ca peste baligi!

Și întorcându-se către voievodul Bogdan:

— Să ne prefacem a ne împăca îndată cu ei, Bogdane, unchiule, urmă nepotul cu viclenie. Și după ce s-or așeza oamenii regelui între fruntariile Poloniei, n-or mai avea ei nici gând, nici vreme să se mai ție de căra noastră.

Iuga dete cu brațul deoparte pe Ștefan și pe Ioan și ridicând capul zise frățâne-său:

— Bogdane, ce stai de vorbă cu acești copchii?... Fă cum te taie capul, că așa va fi *bine*. Iar eu mai mult decât să-ți ascult cuvântul nu știu!

Ridicându-se apoi porunci flăcăilor:

— Haideți, măi!

Și ieși din încăpere, urmat de Ștefan și de Ioan.

Astfel se pomeni Sas-vodă, în cetatea Sucevii, cu cea mai năstrușnică din câte vești primise vreodată: că regele Ludovic se ridicase cu oaste de călăreți mândri și pornise prin Maramureș în Polonia, unde fusese ales rege, iar voievodul Bogdan cu rubedeniile, vânătorii, prietenii, și cei mai mulți maramureșeni, înarmați cu arcuri, sulițe, furci și topoare, intraseră în Moldova, alungând paznicii de la strâmtoarele Munților.

În sufletul lui se iscă o ciudată învălmășeală de simțăminte. Habar n-avea cum s-o scoată la capăt! Nici nu afla cu cine să se sfătuiască, deoarece nu avea curajul să mărturisească nici unuia din boierii moldoveni, adevăratele-i dorinți și poftă care, fără milă, îl

bântuiau de când plecase de la Curtea regească.

Câțiva boieri, îngrijorați de soarta moșilor, care puteau cădea în mâinile acelor năvălitori hrăpăreți și flămânzi, își adunară oamenii, îi înarmară în grabă cu țepi și arcuri și intrară în Suceava, să se unească îndată cu oștile Domnului, pentru marea bătălie.

— Credeți cumva că voievodul Bogdan a fugit doar dinaintea suzeranului căruia nicio dajdie n-a voit să-i mai plătească și caută adăpost aci, la noi? întrebă vodă Sas în sfatul boierilor pe care-i adună în jurul patului său, dis-de-dimineată, cum văzuse că făcea la Buda craiul Ludovic.

Un boier scurt ca un urs, și la fel de păros, făcu ochi mari, din care parcă țâșniră țepi luminoși:

— De-ar fi avut asemenea gând pașnic, Măria Ta, Bogdan venea singur, într-ascuns, nu cu toată suflarea Maramureșului și cu armele ridicate.

— Asta, așa e... roști mitropolitul, care sta nalt și subțire ca un stâlp ascuțit, la picioarele patului Măriei Sale.

Iar boierul, cu înfățișare de urs abia ieșit din bârlog, urmă:

— Și-apoi, ar fi de mirare să caute Bogdan adăpost tocmai la Măria Ta, care ești supus *credincios* regelui Ludovic, cum scrie în toate cărțile lui, pe când voievodul Maramureșului de toți e cunoscut ca *necredincios*, care niciun fel de bir niciodată n-a vrut să trimită suzeranului său! La Suceava l-ar aștepta același gâde și același butuc, Măria Ta, ca la Buda sau la Liov!

— Și pentru un bun adăpost, Măria Ta, grăi mitropolitul, n-avea nevoie voievodul Maramureșului să intre în Moldova noastră cu toată armia și suflarea țării lui. Aceia au năvălit asupra noastră, și fără a se teme de Dumnezeu ne vor împresura și ne vor ucide, ca să ne ia apoi pământurile! Și atunci, ce vom face noi? Una din două: sau îi înfruntăm, sau pornim mai departe, spre Răsărit!

Vodă se ridică în picioare și zise mahmur:

— Spre Răsărit, Prea Sfinte, tot vrăjmași ne așteaptă și încă păgâni: tătarii! Nu ne rămâne altă scăpare, decât să-nfruntăm pe Bogdan. Dar cum? Cu cine? Cu ce?... Iată ce trebuie să chibzuim pe îndelete.

Și-i pofti la sfat pentru a doua zi.

Dar în aceeași noapte, Sas nu se mai putu împotrivi îndemnului care-l mistuia pe tăcute de atâta vreme. Își puse însuși șaua pe calul murg, ieși pe poarta cetății și o rupse de fugă spre Miază-Noapte, nădăjduind să mai iasă înaintea iubitului său rege. Poate că de rândul acesta, Ludovic se va îndupleca, gândea Sas, luând în piept colnicele Bucovinei – și-l va primi între curtenii săi din Varșovia. Iar Bogdan să rămâie el, să domnească în Moldova, dacă asta îi e voia.

Mare fu mirarea boierilor și a mitropolitului aflând a doua zi de la portarul cetății că domnul fugise în puterea nopții dimpreună cu patru ostași de credință.

Și mirarea se prefăcu în spaimă, prinzând de veste că fuseseră lăsați în plata lui Dumnezeu, dinaintea unui luptător fără milă, căruia calea înapoi îi era închisă

pentru totdeauna.

Boierii nu mai ținură sfat.

— Bate-voi păstorul și se vor risipi oile... cântă mitropolitul după canon, intrând în altar. Și strângând câteva odoare, gândi să se tragă la mănăstirea Rădăuți, unde odihnea Dragoș-vodă, întâiul descălecător din Maramureș.

Nu trecu nicio săptămână și veni știre că fugarii moldoveni pătrunzând în țara Leahului întâlniră o oaste de tătari care îi măcelăriră pe toți luându-le avutul și caii.

Când Bogdan cu oastea lui, puțin numeroasă dar hotărâtă, intră în Suceava, găsi numai câțiva boieri, care i se închinară.

— Voi de ce n-ați fugit? întrebă voievodul cu asprime, căci nu-i venea să-i alunge, deși de pământurile lor ar fi avut mare nevoie, pentru vitejii lui, care-și lăsaseră pământurile din Maramureș spre a-l urma.

— Unde să fugim, Măria Ta? răspuse unul din boieri, ridicându-se din praful drumului și scuturându-și căciula de genunchi. Noi suntem moldoveni și asta e Țara Moldovei.

— Dar pe mine mă vreți Domn?... Tot din Maramureș descalec și eu, ca celălalt Domn, Dragoș, întemeietorul.

Boierii la această întrebare care suna a glumă începură a-și da coate unul altuia și a ridica din umeri, încurcați foarte.

—Dacă mă vreți Domn, urmă Bogdan tot aspru, rămân cu voi, dar numai într-un fel: să n-aflu că ați

adunat cumva galbeni și grâne pentru craiul Ludovic, că vă urc în spânzurătoare să vă ciugulească ciorile! Tot ce agonisiți să fie pentru voi, copiii și urmașii voștri.

— Așa să fie, Măria Ta! Aiasta ne plăcu tare mult! Să ne trăiești! răspunseră boierii într-un glas, și râseră de-a binelea, înseninați.

— Dacă e așa, Trăiască Moldova! strigă noul Domn.

Iar maramureșenii dinapoia lui, călări, ridicară în bătaia soarelui flamura cu zimbrul Țării.

VLAICU-VODĂ

I

DOAMNA MARE

Vladislav, pe care poporenii îl numiră mai românește Vlaicu, era feciorul viteazului Nicolae-vodă Alexandru, ortac la domnie cu taică-său, Marele Basarab, făcut cu Măria, cea dintâi nevastă. După moartea acesteia, Nicolae Alexandru luă altă soție, pe Clara, o papistașă nobilă de peste munți, căreia acum i se spunea Doamna Mare. După moartea bărbatului, ea se trăsese la Curtea de Argeș și rămăsese acolo, în cetățuie, lângă biserica papistașă ridicată de soț pentru credința ei și în preajma episcopului catolic care cu multe cuvinte latinești o mângâia și o întărea.

Într-o însorită zi de primăvară a anului 1368 Vlaicu-vodă porni spre Curtea de Argeș. Primise o scrisoare din partea Doamnei Mari. Deși nu-i era mamă bună îi arăta mult respect și chiar dragoste filială. Sub grija și privegherea ei crescuse cu frate-său Radu și surioara Elisabeta. Chiar după ce se născură cele două surori vitrege, Ana și Anca, mama vitregă nu înceta să iubească pe fiii lui Nicolae-vodă. Așa că Vlaicu simți mereu căldura inimii ei. Căci Doamna Clara nu știa decât să iubească, deși ființa ei suferea cumplit fiindcă nimeni din cei pe care îi iubise, dorindu-le numai bine, nu

îmbrățișase credința catolică, încăpățânându-se a rămâne creștini răsăriteni după datina patriarhului din Constantinopol.

Vlaicu-vodă înainta pe cărările cunoscute ale colnicelor și văilor ce duceau spre Curtea de Argeș, privind pe stânga la culmile înzăpezite încă ale Carpaților, care despărțeau în două stăpânirea Domnului de dincoace și de dincolo de munți.

Să-l fi chemat Doamna Mare spre a-i vorbi de Amlașul și Făgărașul pe care abia cu un an în urmă le primise de la suzeranul său, regele Ludovic din Buda? Ce mai voia acel îngâmfat Crai din cetatea de deasupra Dunării, al cărui bunic, Carol Robert, fusese strașnic bătut la pasul Posadei, când cutezase a intra pe meleagurile lui Basarab întemeietorul, bunicul lui Vlaicu?

— Nu-ți zbârnâie niscai săgeți pe la urechi, pârcălabe? întrebă vodă glumind pe boierul Dragomir, paznicul pădurilor și mlaștinilor dâmbovițene ce se întindeau până-n malurile Dunării, drumul fără pulbere.

— Dinspre miază-zi, Măria Ta? răspunse pârcălabil, așezându-și mai bine în șa trupul îndesat. Parcă aud niște potârniche sau niște scatii... Ceilalți boieri, urmând pilda domnului care călărea înaintea lor, râseră deodată de răsunară văile.

Era felul lui Vlaicu de a face haz în împrejurările cele mai grele, înfruntându-le întâi cu duhul. Boierii presimțeau că această călătorie în ajun de Paști la

Curtea de Argeș, la Doamna Mare, nu prea miroase a bine, căci voievozii Apusului, Craiul Ludovic din Buda, ca și Papa Urban din Roma, în glasul ei blajin și dulce își învăluiau poruncile. Și călăreau, Domnul înconjurat de boierii săi, cu fețele luminate de răs, dar cu mintea către soarta zilelor ce vor veni.

— Te pomenești că mergem la nuntă, Măria Ta! zise paharnicul Ioniță, care numai chefuri visa și numai poloboace desfundate vedea înaintea ochilor.

Vodă era flăcău – și se pare că flăcău voia să rămâie, încât nu era chip să-l lege de vreo domniță nici răposatul Nicolae Alexandru vodă, nici Elisabeta, sora mai mică a lui Vlaicu, soția lui Ladislau, palatinul de peste munți, în jurul cărora roiau, asemenea unor îngerași grăsuni și bălai, tot soiul de domnițe de neam, ahtiate după măritiș.

— Asta n-ar fi rău – zise înfundat pârcălabul Dragomir între ceilalți boieri, dar destul de tare ca să-l audă și Vodă. Numai că Doamna Mare, dacă s-a gândit la vreo noră, o fi ales vreuna din papistașele ei!

Ci Vodă, care nu era înfumurat, opri calul din dârlogi, de trecură boierii călări în dreapta și stânga lui:

— Dacă vă e de nuntă, boieri dumneavoastră, zise Vlaicu surâzând pe sub mustăți, putem face nunta și fără mireasă! Auzii că oamenii din Curtea de Argeș au un vinișor de coarnă, care te strămută de-a dreptul în rai. Așa să fie, paharnice Ioniță?

— Băutura fără lăutari, Măria Ta, nu face nici două cepe degerate, răspunse paharnicul după știința sa.

Și schimbând vorbe și râsete în văzduhul răcoros și înșorit, unde-i ajungea când dogoarea razelor, când mușcătura gerului de la munte, se pomeniră călăreții pe la amiaz în marginea cetății Curtea de Argeș.

Doamna Mare își primi feciorul în iatacul înalt, cu pridvor, de unde se vedea clopotnița ca un turn al mănăstirii catolice, împrejmuită cu uluci groase, ca în fața unui vrăjmaș nevăzut dar simțit, îl îmbrățișa – apoi ea însăși luând casca și paloșul Domnului le puse pe foile groase de pergament pe care scria lungi scrisori prietenilor din Apus. O fetiță înaltă și subțire, cu două coade lungi, bălaie, pe iia înflorată de cusături muntene, se ridică de pe o perină mică de la picioarele Doamnei Mari, unde lucrase pe un gherghef, și porni spre ușa din fund fără a roști un cuvânt.

— N-o cunoști?... Ai mai văzut-o! E Augusta, sora lui Ladislau, palatinul. Nu mai vrea să se întoarcă la fratele ei. Îi place aici, dincoace de munți... zise Doamna Mare, căutând drept în ochii lui Vodă. Apoi, șoptit, după plecarea fetei, adause:

— Nu ghicești?...

Vodă se încruntă prefăcut și zise apucând repede mâna Doamnei Mari:

— Nu cumva m-ai chemat să mă-nsori cu acea mândră papistașă? Aveau dreptate, dară, boierii mei când îmi spuneau pe drum că le miroase a nuntă!

— Nu te speria, că nu te-nsoară nimeni cu de-a sila! zise Doamna, bătându-și pe umărul de fier feciorul vitreg. Iar de Augusta n-ai de ce te teme că e papistașă,

cum spui. Și taică-tău, Vodă Nicolae Alexandru tot o papistașă a luat când s-a însurat cu mine, și mi se pare că nu s-a căit! Iar ție, fătul meu, dacă nu mă-nșel, ți-a priit mult.

— Să lăsăm fetele de-o parte, că nu m-ai chemat să mă-nsori, știu eu, zise Vodă nerăbdător. Mai bine destăinuiește-mi ce se întâmplă în lume, ce dușmani ne mai pândesc și ce ți-au scris puternicii tăi prieteni, catolicii din Apus.

Spunând acestea, Vodă se așeză pe jilțul mamei sale vitrege, trăgând-o blajin spre el, ca pe o iubită.

Doamna Mare îl sărută pe creștet, oftă și zise:

— Dragul meu, să mă ascuți numai cu gândul drept, lăsând deoparte vorbele boierilor tăi cei sălbatici care îți împuiază capul. Vreau să-ți mulțumesc întâi pentru bunătatea inimii tale, că ai îngăduit să intre în țară Părintele Eusebiu de la Roma, episcopul de care noi, catolicii din Țara Românească, avem atâta nevoie și n-ai luat în seamă bombănirea preoților și nici supărarea mitropolitului ortodox.

— În cugetul și rugăciunea altora nu-mi place, maică, să intru cu picioarele, răspunse Vodă privind în jos, precum nici eu nu îngădui altora să intre în cugetul meu și în rugăciunea mea – de-ar purta pantofi de atlaz!

— Și mai adu-ți aminte, fătul meu, urmă Doamna Mare fără a ține seama de gluma cu ac a lui Vodă, că, dacă nu stăruiam eu și Papa Urban, Craiul Ludovic, care e catolic zelos, nu ți-ar fi dat înapoi ținutul Severinului, al Amlașului și Făgărașului!

— Ținutul Severinului e al nostru, maică, e al tău, de când ai luat pe taica. Craiul suzeran mi-a dăruit ce-a fost al meu, al taichii, al bunicului Basarab Întemeietorul, nimic n-a rupt din al lui să treacă stăpânirii mele! zise Vodă cu glas ridicat, căutând în sus furios, în ochii blajini ai Doamnei Mari.

— Tot ce spui e adevărat, numai că acele ținuturi, fără cuvântul meu și al sfântului părinte de la Roma nu le-ai fi avut înapoi de la craiul Ludovic, decât cu luptă și vărsare de sânge. Așa e?

Vlaicu lăasă capul în jos. Darul acelor papistași îl duru, îl umili. Și strânse din măsele, ca un început de răzvrătire.

— Și acum ce vreți de la mine? întrebă deodată. Doamna Mare, lovită de asemenea cuvinte aspre, se dădu un pas înapoi și răspunse, căutând să-și ascundă amărăciunea:

— Eu nu vreau nimic, dragul meu, afară numai să-ți împlinești îndatorirea pe care o ai față de suzeranul tău din Buda, ce atât de binevoitor ți s-a arătat.

— Nu mi-o îndeplinesc? se miră Vlaicu, amintindu-și că nu de mult trimisese peste munți cirezile de boi, turmele de oi și fiorinii de aur, partea lui la întreținerea coștisoarei curți de la Buda.

— De bună seamă, de bună seamă... Numai că, după scrisoarea ce primii acum cinci zile printr-un sol călare care veni ca vântul, Țarul de la răsărit al bulgarilor, Șișman din Târnovo, se pregătește să lovească pe Dionisie, banul bulgarilor din Vidin, care e pus acolo, ca

un drept catolic, de mărețul nostru crai și suzeran Ludovic. Se poate o mai mare nelegiuire? Ba acel Șișman, Țar de Târnovo, s-a legat cu turcii, cu necredincioșii, ca să intre împreună în Vidinul ce deveni catolic după atâta străduință!

Vodă sări de pe jilțul mamei și cu pumnul strâns în soldul armurei lui de fier, zise înfundat, aproape amenințător, cu ochii aprinși ca o vatră:

— Și pentru asemenea ispravă nelegiuită, de a ocroti un ban catolic din Vidin, gânditu-s-a Craiul la mine?... Frumos gând, n-am ce spune! Uită pesemne mândrul suzeran că eu nu sunt catolic, nici supus Papei, ci pravoslavnic creștin, credincios patriarhului de la Constantinopol din bunic în răs-bunic. Și în frații mei de credință cum să lovesc? Văd bine c-a uitat craiul din Buda, tot scriindu-ți ție, maică, fica banului său din Severin, cine stă în scaunul Țării Românești – și ar fi vremea să-i aducem aminte!

Doamna Mare începu a-și frânge mâinile mici și albe.

— Dacă ai de gând să te răzvrătești împotriva suzeranului nostru, Vlaicule, atunci cine ne va mai ocroti?

Glasul ei fu podidit de lacrimi.

— Paloșul și săgețile, maică! răspunse Vodă scurt.

— Te pomenești că vrei să te legi cu acel țar din Târnovo, ca să pornești împotriva banului din Vidin și apoi împotriva suzeranului tău! șopti Doamna Mare și ochii i se deschiseră mari, îngroziți. Te pomenești că vrei să te înfrățești chiar cu acei turci necredincioși, cu acei

păgâni din Anatolia revărsați ca un mâl de otravă peste plaiurile noastre creștinești...

Vodă privi în jos, ca să scape de lumina prea albastră a ochilor mamei sale vitrege.

— Mă fac frate și cu dracul, numai să trec puntea.

Dar dându-și seama cât puteau speria asemenea cuvinte pe îngereasca Doamnă, Vodă se apropie de ea și, îmbrățișând-o, îi șopti în ureche:

— Nu te teme, maică, nu m-am vândut diavolului! Dar nici bunătatea ta nu e prea potrivită pentru această lume care colcăie de răutăți. Ai uitat pesemne ce pățiră acum doi ani Ana, soră-mea, fiica ta și soțul ei, pravoslavnicul Țar de Vidin, Sracimir – tot din partea mândrului nostru suzeran, craiul Ludovic? Nu-i fu de ajuns că domnea acolo o catolică, voia ca și țarul să fie tot catolic! Trimise oaste într-ascuns și bietul Sracimir se pomeni închis în cetate, ca un tâlhar de codru.

Ochii Doamnei Mari se umplură de lacrimi la amintirea acestei nenorociri care lovise pe fiica ei cea mare, pe Ana cea sfiasă ca o căprioară și al cărei gând era tot la sfintele mucenițe. Se întoarse cu fața spre pridvor și începu să plângă prelung, fără glas, în colțul maramei, inimă de mamă lovită din toate părțile, de toate sulțile care se încrucișau în văzduhul veacului.

— Și după aceea, urmă Vodă fără milă, mândrul nostru suzeran puse mâna pe pravoslavnicul Sracimir și-l închise într-un turn din Transilvania. Oare o mai fi trăind, maică, ginerele tău și cumnatul meu? Iar în locu-i așeză pe voievodul Transilvaniei, numai pentru că era

catolic!

— Nu i-a tăiat capul lui Sracimir! Tot mulțumită mie și bunei Ana, de care știe și Sfântul Părinte din Roma, scânci Doamna Mare. Altfel de mult i-ar fi ciugulit ciorile ochii...

Încruntat, Vodă gândi: *aceeași soartă ca a lui Sracimir mă pândește și pe mine*. Craiul Ludovic era puternic, iar vasalii, pe care-i procopsise, îi sprijineau cu oameni și arme. Nu venise vremea unei răzvrățiri pe față. Dar oricâte ar fi biruințele papistașilor, el – Vlaicu-vodă, nu-și vinde sufletul, nici nu schimbă biserica!

Și hotărât, deodată, îmbrățișă pe Doamna Mare, o duse binișor către măsuța cu pergamente să scrie pe latinește la Buda că Domnul Țării Românești va porni spre Dunăre să apere pe banul Vidinului, în vreme ce Vlaicu-vodă, cu alt gând, ticluia o scrisoare slavonească pentru aducerea în țară a încă unui mitropolit ortodox...

II

SMÂRCURILE DÂMBOVIȚEI

Fu o luptă scurtă, dincolo de Dunăre. Pentru întâia oară oștenii Țării Românești se măsurară cu turcii, ce aveau să ajungă cândva până la zidurile Vienei. Și îi biruiră – iar Șișman, țarul de la Târnovo, fu silit să se depărteze de sub zidurile Vidinului.

Era pentru inima lui Vlaicu-vodă o biruință tristă. De aceea își potoli amărăciunea, la întoarcere, în câteva chefuri cu boierii, de răsunară poalele munților. Apoi

de o serbare la Curtea de Argeș în cinstea lui Ladislau palatinul, cumnatul, care cu un pâlcc de oaste luptase pentru omul craiului, banul din Vidin.

După îndemnul Doamnei Mari, dăruii Vodă viteazului palatin o întinsă moșie prin părțile Gorjului, cu sate și stupi bogați. Iar la spartul petrecerii de la curte, Augusta, în zori de zi, se înfățișă Domnului și aplecându-se din genunchi, îi sărută mâna. Mesenii o priviră cu uimire. Doamna Mare, care cunoștea iubirea fetei, nu pricepea această mărturisire dinaintea tuturor, iar Vodă, în capul mesei, îi dezmierdă, dintr-un îndemn prea puternic, coadele făcute cunună bălaie și bătute în fiorini, din jurul frunții.

— Plec, Măria Ta, rămâi cu bine!

Apoi fata se duse la fratele ei, contele palatin, la celălalt capăt al mesei, și îi zise:

— Ia-mă acasă, frățioare. Aici nu mai stau.

— De ce? se miră palatinul, nițel mirat.

— Dacă nu mai vrea să stea, ce mai întrebi? se amestecă în vorbă Elisabeta, soția lui Ladislau, sora lui Vodă, căci ea cunoștea inima frumoasei Augusta.

La spartul petrecerii, paharnicul Ioniță strigă unui comis, nițel cam amețit, ca și el:

— Frate comise, halal de Vodă-al nostru! Să nu puie mâna pe o asemenea fată, care moare după el, mare minune! Și numai pentru că-i papistașă. Eu aș fi luat-o de-ar fi fost și sora lui Scaraoțchi!

Nu trecu multă vreme de la acea petrecere, că Doamna Mare zise lui Vodă, care umbla forfota, ca în

ajunul unei bătălii:

— Ce e cu tine, fiule, de n-ai astâmpăr? Slavă Domnului, nu ne amenință niciun vrăjmaș! Bine suntem și cu cei de la miazănoapte, bine și cu cei de la miază-zi.

— Asta numai Dumnezeu poate s-o știe cu adevărat! îi răspunse Vodă Vlaicu și se duse într-ale lui.

Bănuiala lui Vodă se adevări. Creștinii din Vidin se răzvrătiră împotriva stăpânirii catolice, ajutați într-ascuns de opt boieri trimiși de țarul din Târnovo. Ca un fulger, Vlaicu-vodă se repezi cu oastea lui de călăreți și cuprinse Vidinul, chipurile pentru suzeranul din Buda. Și, în vreme ce scria mândrului Ludovic prin pana Doamnei Mari să trimită înapoi la Vidin pe Ioan Sracimir, pravoslavnicul, spre a se face iar pace și bună rânduială în cetate – călugării catolici fură înconjurați și uciși. Un zvon de groază se ridică în toată lumea papistașă.

— Cum s-a putut întâmpla asemenea faptă fiind în cetate însuși Vlaicu-vodă, vasalul meu? întrebă craiul Ludovic în mijlocul ibovnicilor săi, pe maestrul vânătorilor, un cavaler nalt și voinic ca un paltin.

— Pesemne că însuși Vodă a ațâțat pe creștinii din Vidin împotriva misionarilor noștri, dete răspuns cavalerul din înălțimea căpățânii sale.

Craiul rămase o clipă uluit, apoi obrajii lui puhavi și albi se înroșiră de parcă tot sângele din pânțelele-i uriaș s-ar fi ridicat spre ochi, și puse mâna stângă pe spada de care se folosea numai la jocuri și la danțuri.

Doamna Clara, în cămărilor ei de la Curtea de Argeș,

înmărmurită ca și cum ar fi fost lovită deodată din cer, citi scrisoarea latinească a șambelanului de la Buda și nu-i veni a crede: Vlaicu-vodă, fiul ei, era învinuit de trădare. Două oști porniseră împotriva țării, una din miază-zi de la Vidin, ca să intre în bănia Severinului, alta de la miază-noapte, împotriva Câmpulungului, cetatea de scaun.

— Ce va face acum nefericitul? se tângui Doamna Mare.

Și cum nu vedea altă mântuire, căzu în genunchi și cu fața în mâini ea se rugă pe latinește:

— Din adâncurile singurătății mele, Maică a îndurării, strig la tine, cea de sus...

În această vreme pârçălabul Dragomir cu două pâlcuri de arcași așinu în dreptul Severinului pe năvălitori cu o grindină de săgeți. Apoi cu bolovani răsturnară la mal multe din bărcile celor ce scăpaseră cu viață în mijlocul apei. Oștenii Suzeranului purtau cei mai mulți zale de fier și coif care-i acopereau ca o mantie și o glugă de oțel, astfel că răzbiră pe arcașii munteni, ce se traseră pe poteci numai de ei știute, spre locul unde se afla oastea mai mare a pravoslavnicului Domn.

A fost totuși o luptă cu inima voioasă și ușoară – căci aveau acum românii prilejul să se scuture de papistașii care-i asupreau atâta mai cu voia, mai cu sila, mai cu ajutorul armelor, mai cu al muierilor.

Vlaicu-vodă se întâlni cu pârçălabul Dragomir penseserat, în pâcla de toamnă a anului 1369, la gura unei trecători a munților. Era numai cu vreo câțiva călăreți.

Arcașii, istoviți de drum, lihniți, căzură ca butucii în noroiul de la poalele codrului.

— Cu oamenii mei nu mai pot face nimic, Măiia Ta. Privește-i! zise pârcălabul cu făptura bondoacă, de părea pitic alături de calul lui, când se dete jos din șa.

Vodă avusese de gând să ție gura trecătorilor, unde și bunicu-său, Basarab, prinzându-și dușmanii la strâmtoare, îi măcelări până la unul. Și se gândise la boierul Dragomir cu arcașii lui să facă la fel. Iar acum vedea că arcașii nu erau buni de nimic.

Oastea dușmană se apropia, în frunte cu cei mai de seamă nobili de la curtea din Buda, călări și cu mii de pedestrași, toți în armuri cavaleriești, de nu puteau fi doborâți nici cu lancea, dar-mite cu arcul?

— Numai de-am avea o oștire cu topoare grele, am putea ține piept unor asemenea vrăjmași! zise pârcălabul, în vreme ce îmbuca hulpav dintr-o pită pe care i-o aduse un slujitor din traista lui Vodă. Altfel e păcat de oamenii noștri.

Vodă asculta cu fruntea în jos.

Oastea lui era alcătuită mai mult din sulițari și arcași. Dacă ar fi folosit viclenia bunicului, ar fi oprit, de bună seamă, intrarea oastei Suzeranului în țară și ar fi zdrobit-o cu bolovani din creasta munților, de-a lungul podului. Dar prin ce trecători anume veneau dușmanii nu află nimeni – și Vodă nu putea împăna cu oșteni toate trecătorile Carpaților.

Ciobanii puși să iscodească mișcările năvălitorilor aduseră în puterea nopții veștile mult așteptate.

Năvălitorii – care nu uitaseră pățania sângeroasă de la Posada – cercetau acum și culmile

trecătorilor, iar oștirea venea pe trei drumuri deosebite, cu oameni de legătură între ele.

Oastea lui Vlaicu-vodă, împărțită în două, se afla adunată în fața Câmpulungului și în fața Curții de Argeș, unde Domnul avea de gând să întâmpine pe dușmani. Dacă ar fi fost înfrânte, s-ar fi închis între zidurile cetății.

Dar în acea noapte, Vodă gândi că nu era potrivită o asemenea purtare, căci în cetăți, oastea lui înfrântă ar fi fost mai curind povară decât ajutor.

Și tot cugetând la înfățișarea oastei vrăjmașe, atât de deosebită de a luptătorilor săi, Vlaicu-vodă avu o sclipire năstrușnică:

— De-ar nimeri deodată acei cavaleri în niscai smârcuri, știu că nu i-ar mai scoate nimeni de-acolo – nici arhanghelul Gavril cu sabia lui de foc!

Și Vodă râse de unul singur în culcuș.

Paznicii își făcură cruce, auzind ciudatul hohot din cort.

A doua zi sfatul boierilor se adună în fața Câmpulungului, pe un tăpșan înalt. Vlaicu-vodă vru ca lupta să se dea în acele văi, unde oștenii săi ar putea lovi în pâlcuri mici și s-ar putea ascunde cu ușurință. Pârcălabul Dragomir care fu de aceeași părere, până la urmă se răzgândi – și ceru Domnului să intre cu toți în cetate, s-o apere de pe ziduri, până or osteni năvălitorii.

Domnul, călare pe un butuc de lemn, rezemat în

paloș cu bărbia pe mâner, asculta și nimic nu grăia. Apoi se ridică deodată, oftă și zise privind în zare:

— Boieri dumneavoastră, mi se pare că nu mai avem vreme de sfat. Văd scăpărând în cer, pe culmea din zare, platoșele cavalerilor de oțel. Să ne tragem înapoi, la poale de deal și să lăsăm în cetate numai o mână de oameni, s-o apere cum or putea. Iar noi ceilalți să ne tragem, cum am spus, la poalele dealurilor, pe sub vii, adunând cu noi câți oameni om găsi în cale.

Boierii uimiți urmară pe Domn, având simțământul rușinos că o rup de fugă.

Abia a doua zi, când de pe deal văzură în vale curgând într-o pânză ploioasă apele tulburi ale Ialomiței, boierii și Vodă se opriră cu oastea după ei, o biată oaste de munteni cu arcuri, cu ghioage, unii călări pe cai mărunți cât niște mânji.

Vodă grăi cu glas ascuțit boierilor din juru-i:

— Aci ni se hotărăște soarta, boieri dumneavoastră! Mai la vale n-avem ce căuta. Iar dumneata, pârcălabe Dragomir, să-ți iei oamenii și să înfrunți colo, pe malul Ialomiței, oastea cavalerilor.

— Tot asemenea ca la Severin? făcu pârcălabul cuprins de deznădejde.

— Vrei cumva altfel? îi răspunse Vodă, fulgerându-l cu privirea.

— Voi fi bătut, Măria ta, se tângui pârcălabul, privind în jur, ca și cum voia să se plângă celorlalți boieri și să ceară ajutor.

— Zici că vei fi bătut? Asta și vreau!

Boierii începură a schimba priviri. Era Domnul lor nebun? Spaima îi stricase mintea?

— Iar după ce vei fi înfrânt de cavaleri, urmă Vodă, apropiindu-se de pârcălab, te vei trage înapoi, spre apele Dâmboviței, care nu se văd de-acii, căci sunt prin pădurea din dreapta. Iar pădurea va fi împânzită de pâlcuri de oșteni, de-ai noștri, în frunte cu ceilalți boieri. Dacă s-or lua cavalerii după noi, vom începe lupta cu toții. Și va fi mai ușoară pentru noi, boieri dumneavoastră. Va fi de ajuns să-i prăvălim pe cavaleri, cu fierăria lor cu tot, în smârcurile codrului, că acolo le va putrezi făptura, în cămășile de oțel, de i-or găsi feciorii feciorilor noștri și s-or mira.

— Atunci n-ar fi mai bine să mă trag de la început dinaintea papistașilor? Am avea mai mulți oameni împotriva lor, când îi vom trage în pădure... făcu pârcălabul, socotind că vine în ajutorul gândului atât de chibzuit al Domnului.

Dar Vlaicu-vodă, ridicând o mână îmbrăcată în fier, îl înfruntă:

— Deloc, pârcălabe! Catolicii care vin împotriva noastră nu sunt oameni proști, printre ei aflându-se foarte isteți și cu mai multă învățătură decât putem noi socoti. Ei trebuie să fie încredințați că oștenii noștri luptă din toate puterile împotriva lor, astfel că nu vei da nicidecum poruncă de tragere înapoi – auzi-tu-m-ai, pârcălabe?! Că plătești cea mai mică greșală cu capul! Iar ai noștri trebuie să lupte amarnic și să fie răzbiți de-adevărat, căci numai așa ne vor urmări cavalerii în

codrul cu smârcuri. Dacă văd ei că ne-au stârpit pe jumătate, le vine degrabă pofta să ne stârpească de tot și că au nevoie să mai dea împotriva-ne un singur iureș și atât!... Înțelesu-m-ai, au ba?

Boierii priveau cu ochi mari cât cepele chipul înfierbântat al Domnului, ars de soare și de vânturi, de la a cărui născocire ținea acum scaunul domnesc din Câmpulung și viața lor a tuturor.

— Bună tocmeală! făcu boierul de Gorj, un boier cărunt, cu barba și pletele împreunate, de-i părea chipul un tufiș cu ochi. Numai să se potrivească!

— Ajută-ne, Doamne! strigă deodată pârcălabul Dragomir și scoțându-și căciula, se uită spre cerul ploios și își făcu trei cruci mari.

Apoi se întoarse către Vodă:

— Măria Ta, zise el cu smerenie, dacă oi cădea nu-mi uita pe cei doi flăcăi pe care i-am lăsat acasă, sub deal.

— Nu cazi, pârcălabe, dracul gol nu pierе. Și acum fluieră-ți oamenii să se adune pe dâmbul de colo și rânduieți-vă pe malul Dâmboviței, cu săgețile pe arc!

Pârcălabul se îndreaptă spre dâmb, bombănind, mai mult pentru sine:

— Trebuie să cad, ca să lupte oamenii mai cu nădejde și să amăgim vârtos pe papistașii ăștia, lua-i-ar aghiută!

Când ajunse pe dâmb, puse două degete în gură și fluieră prelung o dată, de două ori și de trei ori, scurt. Ca un nor de lăcuste negre, se adunară în juru-i arcașii în zeghe umede de ploaia toamnei.

Lupta începu abia a treia zi, când ajunseră cavalerii

la apa Ialomiței. Pământul era umflat de ploi, de nu se mai alegea bine malul de albia râului. Cavalerii fură întâmpinați cu o grindină de săgeți, din pricina cărora mulți își pierdură caii, de sub care abia izbutiră, cu ajutorul tovarășilor, să se ridice. Dar când arcașii se văzură în bătaia sulițelor, scoaseră paloșele și se repeziră la mal să dea piept cu fieroșii.

Voievodul Transilvaniei, un anume Nicolaus, își dădu numaidecât seama că avea înaintea lui doar o parte din oștirea munteană și că-l așteptau ceilalți români în marginea codrului, unde voiau să se ascundă la nevoie ca într-o cetate. Dar spre uimirea lui, pâlcul de arcași nu fu risipit într-o oră, nici în două, nici într-o zi. Ci abia a doua zi, spre amiază, căpetenia lor, cu un mic număr de oșteni se retrase spre geana pădurii, ca să nu fie înconjurați de cavalerii trimiși să le cadă în spate.

— Și acum, repede! porunci voievodul papistaș celorlalte escadroane. Ocoliți pădurea pe de margini să nu scape vreunul, că trebuie să fie și Vlaicu-vodă în mijlocul lor! Și strângeți-i în pădure ca într-o plasă! Căpitane Deseu, ia-o pe dreapta și dumneata Petru Ruffus, ia-o pe stânga. Eu înaintez drept, poate pun mâna pe acel boier arcaș, să-l spânzur de barbă, pentru neobrăzarea de a ne fi ținut o zi jumătate în ploaie, pe malul râului!...

Socoteala lui Vlaicu-vodă se împlini întocmai. Cavalerii catolici, în iureșul biruinței pe care credeau că o și dobândiseră după tragerea înapoi a pârcălabului bărbos, se afundară în codrul Dâmboviței, încă o zi de

călărie. Acolo nimeriră în smârcurile înșelătoare, din care credeau că vor ieși cu ușurință, precum intraseră. Dar caii se împotmoliră unul câte unul – și atunci românii, pe jos, îi loviră din toate părțile. Unii aruncau din vârful copacilor crengi ascuțite care răneau caii și-i speriau. Se făcu o învălmășeală, de nu se mai alegea căpitan de cavaler, cavaler de slujitor sau de românul care, ciucit în apa iazului până la urechi înfîgea sulița în burta cailor.

Voievodul Nicolaus dădea poruncă oștenilor lui să se tragă iar la marginea codrului, mai în larg – dar cum să faci? Marginile erau departe, iar de jur împrejur, cu răcnete și chiote fioroase, românii doborau de istov caii și cavalerii de fier care se înecau, striviți sub greutatea armurii, ca și de namilele pe care le călăriseră. Suna și clocotea pădurea de hăulirea arcașilor, a sulițarilor munteni, de gemetele răniților, de strigătele de spaimă ale celor încolțiți, de nechezatul cailor cu gâturile sau picioarele retezate, încăierăți cu alți cai și cu vrăjmași cavaleri ce-i țineau în chingi.

— Să nu scape unul, boieri! M-auziți? striga Vodă dintr-un copac, unde se urcase cu mâna stângă, deoarece dreapta îi fusese străpunsă de sulița lungă a căpitanului Vas, care-l recunoscuse și se repezise la el. Să nu scape unul! Scriu eu craiului unde i-au rămas cavalerii!... Scrie și Doamna Mare la Roma, Papei, să se roage pentru sufletele lor!

Și nu scăpă cu adevărat niciunul din fruntașii papistași, în afară de niscai slujitori, care nu mai

urmaseră pe cavaleri în nămolurile luptei, ci rămaseră îndărăt pe margine.

În amestecul de leșuri pe care oștenii lui Vlaicu-vodă îi pescuiră zilele următoare, împingându-i și ridicându-i apoi în proțape nalte, găsiră pe Nicolaus, Voievodul Transilvaniei, pe ajutorul său Petru, vicevoievod, pe căpitanul Vas, pe castelanul de la Cetatea de Baltă, Petru Ruffus, precum și pe căpeteniile secuiești Petru și Ladislau.

III

CĂLUGĂRUL NICODIM

Pe când Vlaicu-vodă sărbătorea biruința dimpreună cu boierii, ospătându-se la marginea pădurii, unde se tăiară berbecii și se aduseră de-a rostogolul poloboacele de vin din cramele învecinate, se apropie într-amurg un călugăr atras de focul cel mare care se vedea de la mari depărtări. Era monahul mic de stat, cu pletele și barba cărunte și cam năclăite, dar cu ochii vii, scăpărând ca licuricii.

— Caut pe Vodă! strigă el străjilor gata cu sulițele în pieptul lui. Nu mă las până n-oi da ochii cu Măria Sa.

Vlaicu-vodă întoarse capul într-acolo și făcu semn ostașilor să lase călugărului trecerea slobodă.

— Ce e, părinte? întrebă Voievodul făcându-i loc, pe un butuc lung lângă sine. Și cu mâna stângă îi întinse un ciortan de cocor sălbatec căci cea dreaptă, fiind rănită, o mișca cu durere.

— Dacă ești Vlaicu-vodă, să trăiești mulți ani, Măria Ta și să ai parte numai de prieteni tari și de dușmani neputincioși, pentru dărnicia Măriei Tale și ocrotirea pe care o ai în cer, la Maica Precistă, căreia noi, cei de la Muntele Athos, ne închinăm! îi spuse cu smerenie călugărul.

— Cum? Tocmai de-acolo vii, părinte? se miră Domnul, măsurându-l. Călugării de la Muntele Athos pe care-i cunosc erau oricum, mai nalți, n-am văzut niciunul așa de... scund.

— Domnul cată la înălțimea sufletului, Măria Ta, nu la a picioarelor! răspunse călugărul și bău cu sete din oala de lut.

— O fi fost și el mai nalt, Măria Ta, zise un boier șugubăț, dar de atâta drum i s-au tocit omului picioarele!

Râseră toți.

Pârcălabul Dragomir, care de mult rivnea la tihna vieții mănăstirești – din care pricină fier în pletele și barba lui încâlcită nu mai punea de mult, întrebă:

— Și cum de ai dat de noi, părinte?... Că locul lui Vodă e mult mai în sus, mai spre munte.

— Întrebai și eu din om în om, boierule! Că pân'la Dunăre se știe de luptele ce le poartă Măria Sa cu papistașii. Încai i-ați biruit? Că vă văd la ospăț întemeiat!

Și călugărul mușcă din pulpa dulce a pasării fripte, trase cu mâna dreaptă, sfâșiind-o cu colții, căci era carnea nefrăgezită, friptă-n penele ei.

— Te-aș trimite să-i întreb, că i-am adunat grămadă în pădure, unii peste alții, ca lăcustele de oțel, zise Vodă, mestecând și el și bând. Dar s-au așternut la somn lung și mi-e teamă că nu ți-o răspunde niciunul. Și zici, sfinția ta, că vii dinspre Dunăre?...

— Da, mărite doamne, de-acolo ajunsei la București, de la București o luai pe Dâmbovița în sus, prin pădurile astea fără sfârșit, poposind prin scorburi și mestecând rădăcini până ce auzii zăngănit de arme și răcnete de luptă. După ce se făcu liniște, mai mersei cât mersei și, cu ajutorul Maicii Domnului, care ocrotește pe închinătorii cu inimă dreaptă, iată că ajunsei la... friptură.

— Care ți-e numele și cu ce treburi umbli pe meleagurile noastre? îl luă din scurt banul Gorjului, mai colțuros din fire.

Călugărul îl măsură lung cu licuricii ochilor lui și se spovedi pe-ndelete, fără a înceta să muște din carnea tare a vânatului, din care pricină se tot poticnea în grai:

— D-apoi, Mărite Doamne și slăviți boieri, numele meu e Nicodim, stareț al mănăstirii Cultumuz de la Muntele Athos, care pentru creștinătatea de răsărit e aidoma, ba și mai sfânt, ca Muntele Sinai. Iacă, Măria Sa nu se mai miră acum de ivirea mea aci, printre pravoslavnicii creștini ce sunteți și eu îmi fac cruce că-mi fu dat să văd mărita față a sa! Nu știți poate de dania Măriei Sale de acum un an, o mie două sute de galbeni, ca să mărim și să înfrumusețăm acea mănăstire, pe care și taică-său, răposatul Nicolae Alexandru Voievod a

dăruit-o la vremea sa. Și iată că am mântuit de zidit trapezăria și chiliile. Călugării tineri, cu inimi feciorelnice, se roagă și cântă acum la icoanele mănăstirii Domnilor valahi – dar vă-ntreb: acei călugări din ce să-și ție sufletul? Că piatra Muntelui Athos nu dă, în afară de sfânt duh, nici vin, nici untdelemn și nici vreo legumă. Și flămânzind tinerii călugări, se subțiază cântecul lor încât mă întreb dacă are putere să urce până la ceruri ca să-l audă Domnul Dumnezeuul nostru. Nu-i așa, Măria Ta?

Vodă se încruntă și, privind în foc, aruncă osul pasării de-o parte și zise:

— Nu făcea, prea sfinte, să iei în piept tot Balcanul și apoi să tai Țara Românească pentru încă o danie de care are nevoie mănăstirea strămoșească de la Athos. Îmi băteai carte la Curtea domnească și-ți păstrai odihna de care ai nevoie. O să trec și călugării de care pomeniși între oamenii ce se hrănesc de la cămărilor domnești. Altceva mai dorești?

Sfântul părinte aruncă o privire cu coada ochiului spre Vodă, oftă și chibzuind o clipă, se hotărî și zise: ‘

— Să trăiești, Măria Ta, Domnul din ceruri să te răsplătească înzecit pentru darul cel nou. Vom pomeni numele voievozilor casei Măriei Tale, acum și pururea, noi și urmașii noștri de la Cutlumuz. Ci nu pentru un mertic de mălai și o baniță de fasole îmi lăsai schimnicia, Doamne...

Vodă și boierii ascultau uimiți, oarecum înfricoșați, la glasul pipernicit dar plin de râvnă al firavului schimnic,

spre care, lăsând deoparte bucatele, cu toții priveau.

Iar Nicodim, mai bând din oală, urmă:

— ...că venii încoace să întocmesc cele de cuviință. Poate că e țara săracă și n-are bani de aur, să ridice asemenea sfinte lăcașuri. Și nici nu se cuvine, Mărite Doamne, să luăm de la gura săracului și din vлага plugarului, ci noi, călugării meniți dumnezeirii de la închegarea noastră lumească, vom pune palmele și umărul, ca să nălțăm mănăstirile. Măria ta să ne îngădui doar a tăia lemnele din codru și a le căra la locul cuvenit.

Vlaicu-vodă porunci paharnicului care se afla în picioare, la spate:

— Ioniță, scrie îndată la Câmpulung să mă aștepte meșterii de odăjdii și odoare, să nu se răzlețească niciunul, că-i prind și-i spânzur! Avem de lucru pentru mănăstiri. Așa e, pravoslavnici boieri?... Și vom ridica pe cea dintâi – unde, părinte Nicodime?

Călugărul își scutură firimiturile din poală, își șterse barba și mustățile cu mâneca anteriorului și grăi:

— D-apoi nu cred c-ar fi loc mai bun ca Vodița, în bănia Severinului, loc de margine, unde mai toți cavalerii de prin partea locului sunt papistași. Să aibă și oamenii cei sărmani mănăstirea lor pravoslavnică.

La Câmpulung, Vlaicu-vodă găsi meșterii făurari, zidarii și lemnarii, adunați în mijlocul curții, hrăniți de slugi de la cămară. Le cântau fluierile a doi ciobani.

La Curte îl adăstau, de mult, cu inima tăiată în două de bucuria biruinții lui Vodă, care scăpase teafăr din

acea încăierare ce părea a fi fost trimisă de Dumnezeu ca o pedeapsă – dar și de adâncă mahnire a înfrângerii atâtor cavaleri care veniseră în țară pentru credința lor catolică.

— Nu știu, Măria Ta, dacă trebuie să mă bucur sau să mă-ndurerez, să râd sau să plâng – zise Doamna Mare, cu ochii în lacrimi și cu surâsul pe buze, îmbrățișând pe Vlaicu.

— Mi se pare că le faci pe amândouă! Nu te speria de fratele Nicodim. E necurat că umblă pe jos, prin noroaie, dar nu e *Necuratul*, zise Vodă în vreme ce schimnicul se plecă smerit dinaintea albei Doamne, fără a ști că e... papistașă.

A doua zi, Vodă era gata de călătoria spre părțile Severinului. Înainte de a purcede, își luă rămas bun de la Doamna Mare, care-i zise:

— De-abia veniși și iar pleci? Am o scrisoare de la Sfântul Părinte din Roma... Te binecuvântează și te cheamă să te vadă, să-ți mulțumească pentru biserica mea de la Curtea de Argeș.

— Când m-oi întoarce, maică! zise Vlaicu-vodă încruntat, amintindu-și de cavalerii Papei din smâncurile codrului dâmbovițean.

Pe o coștișă de deal, Vodă, boierii și părintele Nicodim aleseră locul mănăstirii – a celei dintâi mănăstiri din Țara Românească.

— Voi sta aci ca un păstor în mijlocul turmei de oi, Măria Ta, zise călugărul.

Și nu se mai depărtă de acel loc. Iernă în muntele din

apropiere, unde-și alesese copacii, iar în primăvară veniră și călugării din Muntele Athos, bucuroși de noua schimnicie. Munciră cu palmele și spatele toată vara.

În toamnă, pe la culesul viilor, văile sunau și răsunau de toaca și clopotele mănăstirii Vodița. Românii veneau cu fețe prelungi, evlavioase – urmați de femeile cu marama albe, de copiii în cioareci, ca niște ciobani mici fără măciuci.

Tot aci își aduse Vodă mireasa pe care și-o alese din Boznia, de la casa voievodului pravoslavnic Ștefan, care avea douăsprezece fete, crescute cu grijă mare, dându-le învățătură aleasă pentru a nu fi mai prejos decât domnițele papistașe.

Și iată că Vlaicu, semeț la înfățișare și isteț la minte, măcar că încăpățânat, în loc de a face nunta la Zagreb, Niș sau Câmpulung, își aduse neamurile, cele vechi și cele noi, boierii cu jupânesele lor, ba chiar pe bătrâna Doamnă Mare, tocmai pe malul apei Vodița de la marginea de apus a băniei Severinului.

Era frumoasă mireasa, domnița Cherana, de părea zugrăvită de meșteri florentini și de două laturi de palmă mai înaltă ca Vodă, care părea și mai îndesat în zalele lui grele de cavalier.

Doamna Mare cu ochii și mai albaștri în lacrimi – după obiceiul mamelor – sărută obrăjorii albi și rumeni ai fetei, dezmierdându-i cosițele ca snopul de grâu în bătaia soarelui. Șopti după aceea cu uimire mirelui, strângându-i mâna:

— Vlaicule, cum de o aleseși? Să juri că e Augusta și

parcă un pic mai frumoasă...

Apoi, oftând:

— Păcat că nu e catolică!...

În odăjdii, părintele Nicodim se apropie de miri repede, dinspre altar, cu două cununi de lămâiță, cântând grecește, ca la patriarhia din Constantinopol.

Domnul privea drept înainte, cu demnitate.

MIRCEA CEL BATRÂN

I

CÂMPIA MIERLELOR

Acum aproape 600 de ani, Muntenia, care se numea pe atunci Țara Românească, era stăpânită de Mircea, *principe între creștini, cel mai viteaz și cel mai ager la minte*, așa cum scrie un cronicar al turcilor pe nume Leunclavius.

Țara avu în vremea sa cea mai mare întindere după cum se vede din mărețul titlu purtat de Domn: „...Io Mircea, mare voievod și domn cu mila lui Dumnezeu și cu harul lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de Severin domn și de amândouă părțile de peste toată Dunărea și până la Marea cea Mare și cetății Dârstorului stăpânitor”.

Dar e mai greu să păstrezi decât să agonisești – căci agoniseala poate veni și cu noroc, dar păstrarea se face numai cu chibzuială, hărnicie și vitejie.

Mircea n-a urmat de-a dreptul părintelui său Radu, căci era al doilea fiu, ci mai târziu, după fratele său Dan, care, istovit în lupte grele cu ungurii, se săvârși tânăr fiind.

Noul Domn când bătu carte regelui Poloniei Vladislav Jagello, spre a face cu el legământ de prietenie și de credință, începu prin a-i arăta numeroasele pământuri ce stăpânea.

Era cu mintea deschisă tânărul voievod, căci nu se încumetă a face nuntă cu domnița Mara, pe care o alesese din Banat, mai înainte de a-și fi întemeiat domnia, pentru că țara era mereu supusă primejdiilor. De la miazăzi, de dincolo de Dunăre, veneau hoarde înarmate de turci, o seminție nouă pe atunci care trecuse din Asia, înfrânsese puterea oștilor bizantine și se pregătea să cucerească chiar Constantinopolul, mândra cetate creștină.

Dacă nici străvechea împărăție, cu bazilei (împărați) căliți în lupte și cu sipetele pline de aur nu izbutise a stârpi triburile asiatică de pe celălalt mal al Bosforului, cum să le ție piept domnul Țării Românești, căci nici prea avut nu era, nici oaste mare n-avea. Scăparea din ghearele primejdiei era numai într-o bună și grabnică întovărășire a domnilor creștini, ca împreună cu oștile unite să oprească puhoiul înainte de a trece Dunărea.

Cel mai apropiat vecin al lui Mircea era regele Ungariei, Sigismund. Dar cum să se lege cu un fost dușman al fratelui său, Dan? De aceea trimise mai întâi soli în Polonia, la regele Vladislav Jagello care, drept credincios catolic, înțelese că numai o întovărășire cu domnul Țării Românești îi putea scăpa pe amândoi de hangerul turcului năvălitor.

Și tânărul domn muntean, intrând în iatacul

Doamnei Calinichia, evlavioasa mamă, își găsi logodnica plângând.

— Nu mai plânge, Mara! Nu strica frumoșii tăi ochi pentru întârzierea nunții noastre! De la o zi la alta vor pica și solii regelui Jagello și atunci cu inima ușurată de cea mai grea povară, te voi duce înaintea altarului.

Fata nu răspunse, ci își șterse doar ochii, cu o maramă de borangic. Dar Doamna Calinichia care, lângă fereastra deschisă torcea fuiorul ca-n vremea tinereții, căci cu mâinile împreunate nu-i plăcea să șadă, răspunse feciorului ei:

— Mircea, nu mai sfâșia inima copilei cu alte amănări. De un an și jumătate o ții cu vorba. Sau o iei, sau de nu trimite-o acasă, la părinții ei în Banat. S-or găsi flăcăi destui pe-acolo să se încaiere pentru ea. Te pomenești că nu se mai întorc nici solii tăi, uciși prin Polonia, necum să mai vină solia regelui Vladislav.

Mircea cuprinse pe maică-sa cu priviri dojenitoare.

— De ce grăiești cu păcat? Au mie nu mi-e dor crezi, să mă însoțesc cu Mara și nu mă doare sufletul de fiice amânare? Dar drumul până-n Polonia e departe și plin de primejdii. Dacă oamenii mei au ajuns cu bine până acolo, nu mă-ndoiesc de cuvântul lui Jagello. E un rege cu multă pricepere și bun creștin. Dacă solii au fost prinși pe drum și uciși de tâlhari, atunci...

— Atunci mă-ntorc acasă la maica... șopti Mara și își duse iar năframa la ochi, căci o apucase plânsul.

Domnul se apropie de ea și privind-o adânc, grăi cu hotărâre:

— Rogu-te, Mara, să ai încredere în cuvântul meu. Vreau să-ți dăruiesc alături de mine un scaun de domnie pe care să nu-l clatine vitregia. Maica, iată mă-nțelege, căci a văzut în sufletul meu. Nu te teme, draga mea, solii se vor întoarce în curând, iar noi vom purcede la altar așa cum ți-am făgăduit.

Abia rosti aceste cuvinte, că din turnul de răsărit al cetății se auziră trâmbițele domnești, care vesteau sosirea unor oaspeți.

Calinichia și Mara se ridicară deodată de la locurile lor, alergând spre fereastră. Pe fețele lor întunecate se ivi lumina unor zâmbete. Doisprezece cavaleri lehi, pe cai murgi, împodobiți ca de nuntă, veneau spre cetatea de scaun a Țării Românești, înconjurați de alți doisprezece oșteni români, după care urma un alai nesfârșit de călăreți și căruțe încărcate cu coviltire mari.

Domnul se apropie de logodnică și îi șopti la ureche:

— Ai văzut, Mara, că ziua noastră era mai aproape decât credeam noi înșine?

— Da, făcu fata, cu ochii scai la alaiul cavalerilor, în vreme ce trâmbițele nu mai conteneau a suna.

Apoi, privindu-și adânc logodnicul, îi spuse surâzând, scăpată de un gând rău care o muncise deseori:

— Mă temeam că ți-ai ales o altă domniță și pe mine mă amânai doar oi înțelege și m-oi întoarce la părinți...

— Mara, Mara, trebuie să-mi plătești cu înzecită dragoste îndoiala asta a ta.

Fata nu mai avu timp să-i răspundă căci Domnul și stăpânul ei, punându-și repede casca, ieși întru

întâmpinarea solilor.

În sala cea mare a tronului, cine ar fi zis că acel flăcăiandru în zale de cavaler era voievodul țării și că avea o minte mai ageră și mai chibzuită decât a bătrânilor? Căci cu multă luare-aminte pentru a nu-i scăpa vreun cuvânt și a nu se înșela asupra tâlcului, el asculta vorbirea unui leah bătrân, care-i înmânase și o scrisoare a regelui său.

În jurul Domnului, cu chipurile ostenite de calea cea lungă pe care o bătuseră, se aflau frații Marei și Roman Herescu, precum și vornicul Drăgoi, ce fuseseră la curtea lui Vladislav Jagello.

Grăi bătrânul polonez:

— Regele meu mulțumește din inima sa domnului Țării Românești pentru darurile trimise. Legământul ce-i înfățișă solii e bun și-i place. Doi domni vor fi totdeauna mai temuți de vrăjmași decât unul singur, oricât de viteaz. Numai că dușmanii Poloniei s-ar putea să nu fie aceiași ca dușmanii Țării Românești. Dar oricine ar fi ei, Vladislav Jagello făgăduiește Domnului Mircea ajutor împotriva celor ce ar încălca hotarele țării sale, așa precum Domnul Țării Românești a făgăduit ajutor regelui Poloniei. De asemeni, Vladislav Jagello roagă pe Domnul Mircea să primească dar de nuntă pentru domnița Mara, un vestmânt polonez de mătase roșie, iar pentru Domnul însuși o sabie de oțel cu mânerul bătut în peruzele.

Un alt sol, mai tânăr, făcu un pas înainte, îngenunchie dinaintea tronului și înfățișă voievodului

darurile pomenite.

În aceeași noapte, după ce solii se traseră în încăperile lor, în iatacul Domnului de față fiind Doamna Mare Calinichia, solul cel bătrân, contele Poclovschi, zise mai mult în șoaptă:

— Măria Ta, e poate cam grăbită temerea de turci, care n-au ajuns încă la Dunăre și nici nu se vor încumeta a o trece, înainte de a fi luat cetatea Bizanțului care le stă ca o sulită în coastă. Și Bizanțul nu va cădea – cum n-a căzut nici altă dată, deși turcii au mai năvălit asupra Constantinopolului! Dar temerea de Sigismund, regele Ungariei, aceea mi se pare mai apropiată și mai îndreptățită! Și din trupul Țării Românești, și din trupul Poloniei, regele Sigismund ar fi bun bucuros să poată rupe o fâșie-două, căci este lihnit după moșiile altora...!

— Dacă s-ar afla că legământul nostru e împotriva vecinului, nu crezi, cinstite conte, că ni l-am face și mai vrăjmaș? întrebă Mircea cu repezeala vârstei tinere.

Dar contele polonez răspunse domol:

— Mai vrăjmaș decât e, nu cred, Măria Ta, să ni-l putem face! Aflând de legământul nostru – și va trebui să-l ajutăm noi să afle! – pofta de a se repezi asupra noastră i-ar pieri de tot, ba ne-ar căuta prieteșug, de teamă că am putea năvăli noi asupra lui.

— Nobilul din Polonia judecă drept, fătul meu! zise mama Calinichia, ținându-și mâinile împreunate pe piept.

Mircea chibzui o vreme, apoi întrebă:

— Și cum am face, conte Poclovschi, ca regele

Sigismund să afle că ne-am legat pe viață și pe moarte?

Contele polonez răspunse surâzând, înclinând capul alb în piept:

— Nimic mai ușor, Măria Ta. E de ajuns să ne oprești la nunta Măriei Tale și să purtați la biserică darurile regelui meu, mireasa vestmântul de mătăasă, mirele sabia cu nestemate.

Căpetenia soliei, după ce se plecă adânc dinaintea Domnului și a Doamnei Mari, se strecură nevăzut de nimeni și intră în încăperile sale. După plecarea acestuia, Calinichia zise:

— De acum, fătul meu, cred că ți-ai potolit sufletul și ai să dormi mai liniștit. Măine va trebui să arăți miresei și oștenilor tăi un chip frumos și fericit! Și dacă te știi împăcat, voi dormi și eu, că de mult nu mai închid ochii...

Doamna Mare ieși din iatacul Voievodului, fără a băga de seamă că Mircea-vodă nu-i dăduse răspuns, nici că mâna-i dreaptă strângea cu putere mânerul săbiei scurte și grele.

Adevărat, Domnul nu-și scoase coiful, nu-și aruncă zalele, ci scrâșnind din dinți se îndreptă spre fereastra întunecată de puterea nopții. O deschise cu un pumn și sorbi adânc aerul rece de munte, al acelei veri. Pe zidul cetății zări lucind în bătaia lunii, sulița ostașului de pază, care nemișcat ca o stâncă cerceta parcă departe colinele și văile ce scoborau spre câmpia Dunării.

Mircea-vodă nu era împăcat de legământul cu regele Poloniei, care trecea peste primejdia turcească, deoarece

era încă prea depărtată de el, dar o simțea pe cea ungurească, deși mai slabă, pentru că era mai apropiată. Și cu toată îngrijorarea care-l copleșea, iată că maică-sa Calinichia îl îndemna să se însoare, iar inima lui, neliniștită de întâmplările cumplite ce puteau să-i arate colții, trebuia să zburde ca un mânz!

Doamna Calinichia și Mara, oacheșă logodnică, uitaseră de marea amenințare a turcilor! Nu mai țineau minte că în primăvara aceluiași an, hoardele din Asia, care se închinau Semilunei și al căror profet punea câte o sabie în mâna fiecăruia spre a lupta sau muri pentru Alah, ajunseseră în Serbia.

Noroc că pe-acele meleaguri domnea un viteaz, cneazul Lazăr, oțelit în luptele din munți, care se repezi cu oamenii lui și pe neașteptate lovi pe năvălitori, alungându-i și risipindu-i, dincolo de râul Vardar.

După aceea, până nu prindeau păgânii curaj nou, cneazul Lazăr, care știa că nu va putea ține singur piept dușmanilor mahomedani, trimise soli Domnilor creștini, cerându-le ajutor după putere.

Pe la curți, în acea vreme, se făceau cântări de iubire și se benchetuia. Iar când unui rege i se ura cu petrecerea sau simțea că seacă vistieria pornea la luptă împotriva megieșilor, spre a-i supune și a-i jefui.

Domnitorii din Albania și Bosnia, care auziseră de turci și se temeau, trimiseră ce-i drept ajutoare în Serbia, dar nu destule, căci erau costisitoare și voiau să mai păstreze oaste și pentru ei. Regele Ungariei, de dincolo de Dunăre, făcu întrebare către grofii săi, cine

dorea să se întreacă în luptele cu păgânul și să primească în dar moșii sârbești din partea cneazului? Boierii unguri cam codindu-se ajunseră la locul încăierării după ce lupta se sfârșise.

Numai el, tânărul Domn Mircea, al Țării Românești, nu avea liniște din pricina turcilor. Înțelesese mai bine decât toți stăpânitorii megieși că, fără o tovărășie și o împerechiere temeinică de puteri, păgânul cel fără milă îi va înfrânge pe toți – căci era viteaz și priceput în bătălie și fără teamă de moarte: după credința musulmană, numai ostașul căzut pentru profet avea un loc în rai.

De ce îl săpa atâta grijă pe Domn încât îi albea nopțile? Iată, pentru că trimisese un pâlț de oaste în ajutorul vecinilor sârbi, alcătuit din călăreți și pedestrime, în fruntea cărora se aflau cei mai destoinici și mai ageri fii de boieri. Trecuseră de-atunci unsprezece luni – și din Serbia nu veni nicio veste, nu se mai întoarse niciun picior de oștean. În fiecare noapte, înainte de al doilea cântat al cocoșilor, Domnul Țării Românești adăsta și trăgea cu urechea la fereastră, să audă tropotul călăreților săi.

Abia în noaptea din ajunul nunții, Mircea prinse cu auzul un zgomot nelămurit, ca de copite ostenite, ale unui singur cal, din vale.

Tropotul se lămurii pe-ncetul. După o îndelungă așteptare, Voievodul, care nu se clintea de la fereastră, auzi o bătaie în poarta de fier și strigătul străjerului: „Cine e?!”

Mircea se repezi întru întâmpinarea călărețului. Îl

recunosc pe dată: era Petru al Mușatei, care fusese în fruntea pedestrimii și se întorcea acum, cu un braț legat între stinghii scurte de arin, și o vânătaie mare peste ochiul stâng.

În iatacul domnesc, unde fu adus numaidecât, în vreme ce paznicul ducea la grajd calul istovit, Petru al Mușatei, cu glas firav, destăinui tot ce se petrecuse în lupta cu turcii, acolo, departe, dincolo de Dunăre, pe Câmpia Mierlelor.

— Măria Ta, cneazul s-a luptat vitejește, iar noi am fost alături de el.

— Unde e pâlcul meu de călăreți?

Petru al Mușatei oftă lung:

— Căzură toți!

Domnul nu mai întrebă nimic, dar fața-i tânără se încruntă atât de amarnic, că-i dădu o înfățișare de bărbat în puterea vârstei.

Apoi Petru al Mușatei povesti de-a fir-a-păr mersul luptei.

La început, creștinii crezură că vor birui pe turci, căci cneazul Lazăr le cunoștea felul de luptă și-i mai bătuse o dată. Călăreții români și albanezi fură trimiși spre marginea Câmpiei Mierlelor, ca turcii, după ce vor fi bătuți și risipiți, să nu poată fugi, ci toți să cadă în mâinile creștinilor.

În ajunul bătăliei, un sârb viteaz și fără frică, aproape copilandru, căci n-avea mai mult șaisprezece ani, se furișă în tabăra turcească, unde, având șalvari și turban, intră în cortul Sultanului Murad, pe care-l ucise

cu lovituri de pumnal. Turcii săriră asupra băietanului și-l tăiară pe loc cu hangerele. Dar această răzbunare cruntă nu mai dăde viață sultanului. Dacă în acea noapte cneazul Lazăr și oștenii creștini ar fi pornit împotriva turcilor, aceștia îngroziți de cele întâmplate, s-ar fi risipit ca un stol de vrăbii. Dar atacară abia a doua zi în zori.

Între timp, fiul lui Murad, noul Sultan Baiazid, adună căpeteniile, le dăde porunci grabnice și-și potrive grosul oștirii, astfel ca luptătorii creștini să cadă ca într-o capcană. Această schimbare se petrecu atât de repede, că de atunci Sultanului Baiazid, turcii îi aninară porecla de *Ilderim*, adică Fulgerul.

Lupta de a doua zi fu grea, deși creștinii aflară de uciderea sultanului Murad de către Milos Obilici. Mulți oșteni de-ai cneazului Lazăr căzură în cursă. Călăreții de la marginile câmpiei fură înconjurați și tăiați până la unul. Cneazul Lazăr își pierdu și el viața în încăierare și nu-i găsi nimeni nici urmă de trup.

El, Petru al Mușatei, scăpă ca prin minune, trecu Dunărea înot și ajunse la curte pe un cal de pripas.

Turcii știau deci prea bine că în lupta de pe Câmpia Mierlelor, domnul Țării Românești trimisese și el oșteni în ajutorul cneazului sârbesc. Vor veni să-i ceară socoteală? Fără doar și poate.

Calea le era deschisă.

Cu asemenea suflet îngrijorat, după o noapte nedormită, Mircea, a doua zi, își duse logodnica la altar, surâzând mamei, domniței și curtenilor ca să arate

fericit.

II

ROVINE

Baiazid-Fulgerul, după ce bătu pe cneazul sârbilor, nu se întoarse asupra românilor, ci găsi cu cale a se război întâi cu bulgarii, pe care-i avea în preajmă și din pricina cărora nu putea porni împotriva Bizanțului. Lupta fu grea, deoarece bulgarii fugeau în munți și se năpusteau asupra turcilor, numai când le venea la îndemână.

Dar inima puterii turcești bătea tot în Asia, de unde veneau oștile și unde se înturnau ienicerii, când îmbătrâneau nevătămați. Adesea însuși sultanul, lăsând în locu-i vreun pașă, poposea în câmpiile Anatoliei, unde punea la cale trebile poporului.

Mircea nu se lăsă înșelat de acest răgaz de pace. El știa că până la urmă Baiazid tot are să pornească spre Dunăre, întâi spre a se răzbuna, apoi spre a pune mâna pe Dobrogea.

Puține zile senine petrecu Mircea în tovărășia frumoasei soții. Mai mult pe drumuri era Domnul spre a-și întări hotarele de miază-zi, unde se putea arăta într-o zi năprasnicul dușman.

La Turnu Măgurele, căruia pe acea vreme i se mai spunea Nicopolul cel Mic, voievodul român zidi cetatea din nou, întărind-o cu temei și lăsând în ea ostași de credință. Tot pe malul Dunării, la Giurgiu, de unde

armia dușmană s-ar fi putut îndrepta spre Târgoviște și Argeș, Mircea ridică o cetate, cu toată lipsa pietrei, pe care o aduse din munți de la cealaltă fruntarie a țării, plătind fiecare bolovan de stei cu un bolovan de sare. O sută de ani după aceea, cetatea de la Giurgiu era în picioare și a treia seminție a urmașilor lui Mircea se folosea încă de trainica zidire a bunicului mare.

După aceea, spre a fi liniștit dinspre partea ungarilor, Mircea legă prietenie și cu regele lor, Sigismund, schimbând alte scrisori de înțelegere cu regele Jagello din Polonia.

Ani după ani trecură din noaptea când Mircea presimți marele pericol turcesc – și nimeni nu-l lovi de nicăieri. Flăcăul de odinioară se coapse bine, ajunse bărbat în lege, chivernisind țara cu pricepere, legând negoț cu megieșii, ridicând și înzestrând mănăstiri, întărind pâlcurile de oști pe tot cuprinsul țării. Și astfel din Banat și până-n Cetatea Albă și de-acolo până la Marea cea Mare, zisă Marea Neagră, din Țara Făgărașului până la Giurgiu, vreme de treizeci și doi de ani, o singură stăpînire feri țara de zăzani și de tulburări.

Dar pe atunci chiar vremurile de pace erau aprige, căci tot se mai găsea câte un cap de bandă care trecea noaptea Dunărea sau munții și jefuia orice întâlnea în cale. Domnul Țării Românești nu putea cere socoteală nimănui de asemenea tâlhării și atunci trimitea și el o mână de oameni peste Dunăre sau peste munți, care făceau la fel și se întorceau acasă încărcăți doldora de

prăzi.

Mircea începuse a îmbătrâni, tâmplele i se acoperiră de ninsoare, când Baiazid izbi Țara Românească. Domnul avea acum trei copii, iar dragostea frumoasei și credincioasei Mara îl ținea în plinătatea puterilor.

Teama de Baiazid pierise de mult. Când află că turcii trecură Dunărea și luară Nicopolul cel Mic, după celoviră trei zile, Domnul Țării Românești trimise călăreți în toate unghiurile să se adune pâlcurile de oșteni, înarmați și cu merinde.

Oamenii de credință ai lui Mircea, care făceau de pază în partea bulgărească a Dunării, veniră în tabăra sa și îi arătară că Baiazid pornise la luptă cu o oaste atât de mare că n-o puteai număra și mai luase cu sine doi cneji sârbi, supuși de el, pe Marco Cralievici și pe Constantin Dragașievici.

Alte iscoade veniră în tabăra românilor spunând drumul pe care înainta oastea lui Baiazid, spre malul Dunării, și locul anume unde se așeza podul de vase.

După ce făcu numărătoarea oastei, Mircea își dete seama că numai mâna lui Dumnezeu îl va scăpa de cotropire. Tot ce putea face, era să împiedice înaintarea turcilor, hărțuindu-i fără răgaz pentru a plăti scump fiecare palmă de pământ românesc încălcată.

Dar chibzuit din fire cum era, își zise:

— Oare n-aș putea cădea la înțelegere cu acel turc năprasnic? Poate nu-i atât de smintit și furios cum îi merge numele și cade la învoială.

Supus gândului, trimise la Baiazid o solie în fruntea

căreia puse pe bătrânul sfetnic Mihu, strănepot de-al pârcălabului Dragomir de pe timpul Vlaicului, care, știind a grăi turcește, astfel cuvântă:

— Mărite padișah, Domnul nostru Mircea Voievod îți trimite vorbă că n-o să ai prea mult câștig lovindu-te cu el ca să-i cotopești țara, ba dimpotrivă ai avea mai mult folos șezând cuminte pe loc și nesupărându-l cu armele. Așa că te gândește bine ce faci și dă-mi răspuns: primești darul său în galbeni sunători sau ne batem? Sorții bătăliei nimeni nu-i știe afară de Alah al vostru și Dumnezeu nostru, care tot una-i, numai că ce-i în mână nu-i minciună, așa zice înțelepciunea. Și mai zice: de ce să las vrabia din palmă, pentru alta de pe gard?

— Câte pungi se leagă să-mi dea domnul tău? întrebă Baiazid.

— Apăi, cinci sute, mărite padișah. Niciun gologan mai mult. Padișahul sări în sus, ca fript și strigă ca turbat către soli:

— Cinci mii, nu cinci sute. La ce vă folosește bănetul dacă vă pierdeți bunul vieții? Au nu știți că pe Câmpia Mierlei făcui praf și pulbere floarea vitejilor creștinătății? Nicio oaste din lume nu-mi ține piept. Chiar în pristolul de la Pioma voi da ovăz, peste puțină vreme, calului meu de colo, pe care-l vezi. Și așa fiind socotiți că mă voi împiedica de un moșneag?

Bătrînul Mihu nalță, mândru, privirile:

— Să-mi fie cu iertare, mărite padișah, dar moșneagul de care vorbești nu-i om de rând, ci Domnul țării. Și dacă vrei a ne cunoaște oamenii, bine, îți vom da

prilej bun, numai să aveți spatele tare și picioarele iuți...

Auzind asemenea cuvinte Baiazid se făcu foc de mânie și vru să dea solul pe mâna călăului. Dar Mihu nu se sperie, ci liniștit ca apa adâncă, îi zise:

— La cei optzeci de ani ai mei, zilele mi-erău numărate și-așa. De ce atunci m-aș teme de moarte?

Padișahul se muie văzând atâta dârzenie, iar solii, încălecând pe cai, făcură calea întoarsă.

Lupta nu începu, căci Mircea n-avea oastea potrivită pentru a împiedica pe turci să treacă Dunărea.

De la Nicopolul cel Mic, armia lui Baiazid se îndreptă spre apa Jiului. De aci porni în sus ca să afle calea sub munte care ducea de-a dreptul la cetățile domnești ale Argeșului și Târgoviștei.

Doi din fiii lui Mircea, Mihai și Vlad, călăreau alături de Domn, tăcuți și dârji.

Dincolo de Craiova, Mircea alese un loc bun între dealuri numit Rovine – socotind că aci trebuia să dea lupta. Valea era mlăștinoasă. Pâlcurile de călăreți români închiseră calea spre miazănoapte, iar pedestrii se ascuseră după coline, de jur împrejurul văii.

Când grosul oștirii turcești se afla în valea mocirloasă, pe neașteptate fură loviți din coaste și din spate de arcașii lui Mircea.

Baiazid credea că Domnul Țării Românești, după căderea cetății de la Dunăre, se ascunsese în munți, sau se închisese în vreuna din cetățile de scaun, adăstând ajutor de la unguri și de la leși.

Văzându-se lovit la strâmtoare, sultanul porunci

oastei să nu mai răspundă, ci să se grăbească a ieși spre miază-noapte din acea vale în care se înnămoliseră căruțele și caii. Dar acolo îi adăsta călărimea, în frunte cu cei doi fi ai Domnului.

Încăierarea dârză din amândouă părțile se lungi toată ziua. Amândoi voievozii sârbi își pierdură viața în luptă. Numai când se lăsară umbrele înserării izbuti Baiazid să scape din blestemata mocirlă în care-l înfundase Mircea-vodă, dar oastea lui bătută nu mai fu în stare să-și urmeze drumul. Trebuia să aștepte cealaltă oștire, care venea dinspre Dunăre.

Românii se traseră într-o pădure, mai spre munte, unde Domnul ținu sfat cu fruntașii și căpeteniile oștilor lui, în vreme ce Mihai, fiul cel mare, în bătaia lunii, răzemat de un fag, scria soției lui de la Argeș:

*„De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către tine
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe.
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mândru-n valea ta:
Codrul cu poienele,
Ochii cu sprâncenele;
Că și eu trimite-voi*

*Ce-i mai mândru pe la noi:
Oastea mea cu flamurile,
Codrul și cu ramurile,*

*Coifu-nalt cu penele,
Ochii cu sprâncenele,
Și să știi că-s sănătos,
Că, mulțumind lui Cristos,
Te sărut, Doamnă, frumos”.*

Mare fu mirarea fiului de voievod, aflând că în aceeași noapte oștile românești, care înfrânseseră la Rovine puhoiul turcesc, erau nevoite să se tragă spre munte.

Domnul Mircea aflase prin iscoade că pe când oștirea lui Baiazid suia pe Jii în sus, altă armie turcească trecea Dunărea pe un pod de plute la Nicopolul cel Mic. Românii erau prea puțini ca să înfrunte amândouă hoardele, iar oștirea care rămăsese țării trebuia păstrată pentru o împrejurare prielnică.

Astfel, după câteva zile de drum, în vreme ce o parte din călăreți păzeau drumurile dinapoi și iscodeau văile, grosul oastei românești ajunse în fața Curții de Argeș.

Doamna Mara și nora ei, soția lui Mihai, dimpreună cu Mitropolitul și un sobor de preoți, ieșiră întru întâmpinarea biruitorilor.

Peste câteva zile, iscoadele aduseră vestea că turcii se apropiau de cetatea de scaun. Mircea porunci atunci slugilor să pregătească degrabă cuferele cele mari, „brașovencele” cum le spunea – în care femeile înghesuiră odoarele, podoabele și galbenii trebuincioși în zile de restriște.

Apoi Domnul își încredința familia unui armaș cu două sute de călăreți ca s-o ducă dincolo peste munți în Ținutul Făgărașului. Coi doi fii ai săi nu voiră însă în

niciun fel a lăsa pe turci să pătrundă în Cetatea Argeşului ca într-o livadă fără câini. Voievodul, deşi vedea bine zădărnicia luptei, mi-i împiedică. Şi iacă, inima i se încălzi văzând cum feciorii pregăteau în faţa cetăţii capcanele pentru vrăjmaşi şi lăcrima că Dumnezeu îi luase şi tinereţea şi credinţa în minuni a acelor tineri. Rămase alături de ei, ajutându-i cu sfatul în amarnica luptă împotriva oastei lui Baiazid.

Nu mică îi fu uimirea când după şase zile de luptă îndârjită primi veste de la padişah că primeşte cele cinci sute de pungi făgăduite de solia lui Miha ca preţ al păcii.

— Vrea aur păgânul după ce ne-a prăpădit ţara? I-a ajuns cuţitul la os şi gândeşte la pace? Nu, taică, nu-i dăm nicio para chioară, răcnea înfuriat, Radu, cel de-al doilea fiu al Domnului.

— Are dreptate feciorul, gândi Mircea. Râvnea 5.000 de pungi nesăţiosul şi acum se mulţumeşte cu a zecea parte. Dar n-o valua nici pe aceea, căci lacomului i se ia darul. Îi vin eu de hac până la urmă...

Mihai, cel dintâi fiu al Domnului, care lupta din afara cetăţii, hărţuind necontenit pe turci şi tăindu-le aprovizionarea, primi de la tatăl său un răvaş scurt:

„Rupe-te din luptă în puterea nopţii cu oamenii care-ţi mai rămaseră în viaţă şi vino la Schitul din Pasul Mieilor”.

Ca atâţia dintre înaintaşi, care sute de ani şi-au păstrat fiinţa lor şi a neamului, trăgându-se în munţi dinaintea puternicilor năvălitori, ca atâţia urmaşi care sute de ani de la el încolo vor face la fel, voievodul Mircea trecu Carpaţii şi, străbătând Transilvania, merse la

regele Sigismund pe care și-l făcuse prieten din vreme.

Între timp, un boier, anume Vlad, fu pus de turci Domn în scaunul de la Argeș, care se legă să fie supus, plătindu-le an de an un bir de 500 de pungi de aur și la nevoie să porceadă cu oastea alături de armia musulmană.

Prin cuprinderea Țării Românești și alungarea celui mai viteaz apărător al ei, Baiazid vedea cum i se deschid porțile munților și i se ușurează trecerea spre apus, către falnica cetate a Romei.

Mircea, deși înlocuit de turci, prin boierul Vlad, socotindu-se tot Domn al Țării Românești, reînnoi la Brașov legământul cu regele Sigismund. Cei doi domnitori își jurară credință și-și făgăduiră sprijin și de aci înainte, împotriva turcilor. Oștile regelui Sigismund dobândeau dreptul de a trece prin Țara Românească, atunci când vor porni să dărâme cetățile musulmane de la Dunăre și aveau îndatorirea de a se purta cinstit cu băștinașii, cărora nici merinde și nici alte lucruri nu li se vor lua din bătătură, decât numai cu voia românului și cu plată dreaptă.

S-a scris în legământ această îndatorire pentru că pe acea vreme trecerea unei oștiri printr-o țară, fie ea prietenă ori vrăjmașă, lăsa numai pârjol și jale.

Tratatul încheiat de aproape șase sute de ani, dintre regele Sigismund și voievodul Mircea, s-a păstrat până-n zilele noastre, purtând pecetea cea mică, deoarece era lipsă cea mare, rămasă în graba plecării în casele domnești de la Argeș.

În primăvara următoare toate pregătirile erau gata pentru alungarea turcilor din Țara Românească.

Baiazid fusese prea legat de treburile din partea de miază-zi a Dunării și de cele din Asia, ca să-și fi urmat drumul spre miazănoapte după înfrângerea lui Mircea.

Domnul român și tovarășul său regesc de peste munți avură astfel răgazul să-și alcătuiască o oștire nouă și puternică.

Pe neașteptate creștinii străbătură munții – dar nu spre Argeș unde domnea Vlad, păzit de turci, ci spre Nicopolul cel Mic, pe unde se trecea peste Dunăre.

Aci sta de pază țarul bulgar Șişman, supus lui Baiazid, dar el nu avu puterea nici să oprească, nici să-nfrunte noua oaste a lui Sigismund și a lui Mircea. După o scurtă luptă sub zidurile cetății, bulgarii o rupseră la fugă peste Dunăre, pe urmele țarului lor, care, cuprins de groaza morții, fugise mai înainte.

Baiazid, aflând de această măiastră lovitură a Domnilor creștini, care-i tăiau dintr-o dată legătura cu Țara Românească, socotită a lui de când pusese în scaun pe Vlad, fu cuprins de o asemenea furie împotriva țarului bulgar, încât hotărî să-l pedepsească cumplit. Trimise doi gealați cu o ceată de ieniceri care-l prinseră pe Șişman și-i tăiară capul pe loc.

Vlad, la cetatea Argeșului, află târziu toate acestea, drumurile pe acea vreme fiind puține și greu de străbătut. El tremura acum de frica morții, bănuind că domnii biruitori se vor întoarce împotriva Curții de Argeș.

Dar Domnul Mircea avea gânduri mai mari decât izgonirea din scaun a unui nevolnic, care va fugi singur, la timpul potrivit.

III

NICOPOLE

În cortul celor doi stăpânitori de la Baia de Aramă, mijlocul drumului dintre munți și Dunăre, Domnul Mircea grăi către Regele Sigismund în seara când aflară că niciun picior de turc sau de bulgar nu se mai afla pe malul românesc:

— Dumnezeu ne-a stat într-ajutor, frate Sigismund. Pentru buna ta credință, iată că păgânii sunt acum și mai departe de fruntariile Măriei Tale. Știu că te vei putea bucura în pace!

— Asemenea și Măria Ta, frate Mircea. Căci amândoi, după ostenele pe care le-am îndurat, drept avem și la câțiva ani de hodină!

Spunând acestea Sigismund sorbi cu sete din berea bălaie. Cu toate astea domnul Țării Românești nu părea împăcat în cugetul său, căci zise:

— Nu la hodină mă gândesc, frate Sigismund, ci mai curând la luptă nouă! Căci păgânul de peste Dunăre pace nu ne va lăsa, oricât am râvni-o noi. M-am măsurat adesea cu el, îi cunosc poftetele nesățioase și puterea. Până nu-l vom răpune, nici să nu ne gândim că ne vom bucura de o zi sau o noapte de pace!

— Să trecem oare Dunărea, să ne luăm după el și să-l

batem? întrebă regele Sigismund cu un surâs, căci știa bine că oștile amândurora nu erau îndestulătoare pentru asemenea ispravă.

— Asta n-aș spune-o decât dacă aș avea minte de copil! răspunse Mircea, scuturând pletele, care în urma anilor grei pe care-i trăise, albiseră de tot. Dar mi se pare, frate, că din bătaia noastră toate neamurile creștine se înfruptă, căci Baiazid și pe ele le amenință cu cotropirea nu numai pe noi. Drept ar fi, socot, să trimitem pe la măriții domni din Apus soli care să le arate că nu vom fi în stare să facem singuri zid împotriva armii lui Baiazid, fiorosul turc care a luat până acum trei sferturi din împărăția bizantină, ține un harem la Adrianopol și va intra în curând și în Constantinopol. Ci dacă Domnilor creștini le e milă de neamul lor, de credința lor cât și de capetele lor cele mândre, să trimită de sârg cavaleri viteji cu oaste destulă. Și astfel, împreună, noi toți creștinii amenințați de Semilună, eu și Măria Ta, cu priceperea noastră ostășească, ei cu numărul, să pornim peste Dunăre și să zdrobim o dată pentru totdeauna capul năpârcii în cuibul ei cu ouă! După aceea vom avea răgaz un veac să ne tot gospodărim țările și să ne însurăm flăcăii și fetele, să bem în tihnă berea asta aurie ca spicul grâului.

Regele Sigismund se lovi peste genunchi cu buzduganul țintuit cu aur, de care nu se despărțea, apoi zise cu jumătate glas, de parcă vorbea mai mult cu sine:

— Asta așa e! Noi ne omorâm aci, ca prinții Apusului să huzurească! Nu-i drept, căci osteneala noastră nu se

va isprăvi niciodată!

Apoi, ridicând pleoapele cu gene bălaie, grăi către Mircea:

— Drept ai socotit, frate Mircea! O să trimit de îndată doisprezece soli cu scrisori latinești pe la toate Curțile.

Domnul Țării Românești, ridicând ochii în sus, grăi:

— Numai să vie cavalerii cu oaste, cum au mai venit odată, am auzit, acum un veac, de au încercat să alunge pe păgâni și să cucerească Mormântul Domnului Nostru Iisus Hristos. Veni-vor prinții? Asta e vorba! – făcu Mircea.

Sigismund se înroși ca un rac fiert, de sângele furios care-i năvăli deodată-n obraji.

— Dacă nu vin prinții și cavalerii, frate Mircea, apoi să știi că deschid cu turcilor fruntariile și le dau drumul spre Apus, că nu suntem vrednici de o soartă mai bună!

— Să le scrii asta, frate Sigismund!

— Da, le voi scrie! făcu regele înfundat și bătând din palme își chemă grămăticul latinesc.

Sigismund se ținu de cuvânt. În câteva luni solii lui străbătură țările apusene și în mai puțin de un an, fără ca Baiazid, dincolo de Dunăre, să prindă de veste, se închegă o armată uriașă a creștinilor, meniți să alunge pe turci din Europa pentru totdeauna.

Se iviră, în armuri scăpărătoare, întâi cavalerii francezi și burgunzi, iubitori de slavă, neînfricați și dornici ca numele lor să răsunе odată cu alăutele cântăreților-poeți, din castel în castel.

Din Nurenberg, cetatea catolică din preajma Rinului,

sosiră cavalerii teutoni, ba trecură marea cea strâmtă și puseră piciorul pe continent târând de dârlogi caii mari, speriați, ostași în armuri grele din insulele englezilor.

Dogele Veneției scrise regelui Sigismund că bun gând avusese să se puie în fruntea unei cruciade și că, neavând pedestrași, îi va trimite o flotă în apele Bizanțului, spre a tăia în două calea din Asia a lui Baiazid, tocmai când turcul avea mai multă nevoie de ajutor.

În vara anului 1396, pe la începutul lui august, se adunase la Orșova și Turnu Severin toată oastea creștină, în frunte cu Mircea și cu Sigismund, căpeteniile de luptă, în număr de mai bine de o sută de mii, cei mai mulți călări.

După sfatul Domnului Țării Românești, oștile puseră mâna pe cetățile dunărene. Vidinul întâi, ca turcii să nu cadă în spatele creștinilor și să le împiedice legătura cu malul stâng.

Cetatea Rahovei căzu și ea numaidecât.

Numai cetatea Nicopolei ținu șaisprezece zile, deși era luată cu asalt de pe apă și de pe uscat, deopotrivă. Ținu, oricum, destul, ca Baiazid, care se afla atunci la Târnovo, să afle de cele ce se petreceau pe malul Dunării și să se pregătească de luptă.

Își adună oștirea și chemă grabnic pe cneazul sârb, Despot, supus lui, cu toată armia ce o avea la îndemână. Apoi se repezi spre cetatea asediată.

Lupta avu loc în ziua de 28 septembrie și multă vreme biruința fu nesigură; și turcii și creștinii o

rupseră de fugă. Apoi se adunară iar.

Domnul Mircea, care se trăsesese înapoia regelui Sigismund spre a-i lăsa toată slava, îl povățui, în ajunul luptei celei mari și hotărâtoare, să nu-și arunce cavalerii în bătaia săgeților turcești.— Lasă-mă pe mine, cu oștirea mea, să văd întâi cum stau oștile turcești și să chibzuim cum să-i lovim pentru a-i scoate din bârloagele lor. Altminteri, frate Sigismund, e mare primejdie pentru noi toți. Cavalerii sunt în armuri grele, nu-i străbate săgeata, dar o dată doborâți de pe cal, sunt ca morți, căci nu-i mai poate ridica nimeni în toiul bătăliei. Și Baiazid știe asta.

Cu toată uimirea cam disprețuitoare a cavalerilor apuseni, care văzură pe Mircea în fruntea unui pâlc de numai o mie de călăreți, neocroțiți de zale, ci numai în sumane, Domnul se repezi în puterea nopții spre șanțurile turcești pe care le iscodi cu de-amănuntul.

La înapoiere, arată regelui Sigismund cum trebuia să înceapă, unde trebuia să se desfășoare și cum să se încheie bătălia din acea zi. Dar ceru învoirea ca el, cu românii lui, să înceapă lupta spre a înșela pe turci, care și ei erau cât frunza și iarba. Ducele de Burgundia dete deoparte cu mâna de fier, înzăuat de sus până jos, pe Domnul Mircea și zise pe latinește către regele Sigismund:

— Eu mă duc la turci! Numaidecât! Am șase mii de călăreți înveșmântați în oțel și ei și caii lor! Acest muntean cu soldații lui în sumane de cânepă mai rău ne încurcă.

Și porni împotriva turcilor. Răzbi două șanțuri, dar la al treilea se simți înconjurat. Vru să se întoarcă. Jumătate din călăreți fură doborâți, împiedicând și mersul celorlalți. Nu scăpă niciunul. Turcii îi prinseră pe toți, cu ducele de Burgundia în frunte.

Sigismund căută pe Domnul Mircea spre a-l întreba ce e de făcut, dar nu-l mai găsi nicăieri. Înțelegând că nu mai era vreme de pierdut, regele Sigismund se puse în fruntea oștirii sale și porni împotriva turcilor. După o luptă grea, răzbi o pedestrime deasă, care să fi avut cam douăsprezece mii de luptători, dar se pomeni dinaintea unei oștiri de călăreți, cărora li se adăugară îndată cei cincisprezece mii de călăreți ai cneazului sârbesc. Atunci n-avu încotro și o rupse de fugă, urmat de cavalerii din Nurenberg și din Anglia. Când ajunseră la Dunăre, se urcară în câteva corăbii cu pânze și se lăsară duși de valurile fluviului până la mare, de unde se îndreptară spre Bizanț.

Târziu, la adăpostul zidurilor cetății, regele Sigismund, amărât și bolnav, zise tovarășilor de fugă:

— Dacă-l aveam în luptă pe Mircea, tovarășul meu, nu ne băteau turcii.

— De ce nu l-ai luat? întrebă un cavaler înalt, cu chip alb și ochi albaștri.

— L-am alungat, ca să trec slava biruinței pe seama Ducelui de Burgundia! Și Domnul muntean și-a luat oamenii și s-a tras către locurile lui, bănuind pesemne ce vom păți de la turci.

În vremea aceasta, mândra oștire creștinească de la

Nicopole se împărțise în două, urmărită de aceeași soartă: o parte încerca să fugă spre Dunăre, dar fu ajunsă și tăiată de turcii îndârjiți. Altă parte căzu prinsă și fu ucisă cu hangerul de călăii lui Baiazid. Scăpară numai acei cavaleri – puțini la număr – care își putură răscumpăra viața cu aur.

Pe drumurile strâmte ale Țării Românești, înainta Domnul Mircea, înlăturat din luptă, împreună cu Stibor, voievodul Transilvaniei care adăstase la Dunăre cu o oștire proaspătă.

Astfel creștinătatea pierdu la Nicopole prilejul de a zdrobi puterea musulmană. Mai degrabă din mândrie decât din lipsă de vitejie cavalerii crucii pierdură lupta cea mare.

— Pe cât erau de îndrăzneți, dacă ar fi fost și smeriți dinaintea unui bătrân ca mine, mai priceput și frecat decât ei cu greul războiului, puneam pe fugă oastea turcească, Stibore, glăsui Domnul Mircea cu mare amărăciune.

De la Baia de Aramă, oștile porniră spre Curtea de Argeș, de unde cei doi tovarăși se despărțiră după ce înfrânseră nevolnicii apărători ai lui Vlad, care pieri în luptă.

Și astfel, în vremea când tovarășii săi de la Nicopole ascunși la Bizanț se gândeau să ocolească țărmurile Greciei spre a ajunge în Dalmația, domnul Mircea se urcă iar în scaunul de domnie de la Curtea de Argeș.

Baiazid nu cuteză să mai treacă Dunărea, să dea piept cu oastea Voievodului. Dimpotrivă, Vodă,

credincios legământului cu țara lui Sigismund, lovi și risipi o oștire turcească ce trecuse munții și se întorcea cu pradă.

Pe Sultan îl bătu gândul în cele din urmă să facă un legământ cu Domnul Țării Românești, viteazul apărător al Dunării, cum avea și cu bulgarii și sârbii. Dar fu chemat grabnic în Asia.

Hanul mongolilor, Timur-Lenk (Timur cel Șchiop) pe care îl cunoștea sub numele de Tamerlan, om cu chipul, dar fiară cu firea, întrecând în cruzimi tot ce se pomenise, năvăli din inima Asiei până în Anatolia, leagănul neamului și puterii turcești.

Istovit de luptele din sudul Dunării, padișahul nu putu pune împotriva năvălitorilor mongoli oștirea care s-ar fi cerut, dar hotărât să nu cadă fără a lupta, Baiazid cu iuțeala fulgerului, cum îi era și porecla, se repezi cu toată călărimea să zdrobească pe Tamerlan, cel ce se hrănea cu lapte de iapă și carne crudă de cal.

Lupta feroasă de la Ankara – unde în zilele noastre e așezată capitala Turciei – se încheie cu înfrângerea turcilor. Baiazid fu prins. Nu-l omorâră ci, mult mai crunt, îl pedepsiră decât dacă i-ar fi tăiat capul. Hanul mongol îl închise într-o cușcă, asemeni unei fiare și îl plimbă cu alai ca să-l vadă toate noroadele pe care Tamerlan le robise.

Huiduit și scuipat pretutindeni mândrul Baiazid muri în această uluitoare umilință.

Dar după obiceiurile cuceritorilor mongoli, Timur cel Șchiop nu rămase el stăpânitor al turcilor, căci ținta lui

era numai lupta și prada. Purcese către miază-noapte, trecu munții Caucaz spre a se măăsura cu hani tătari, veniți mai dinainte tot din inima Asiei și cu țarii din Kiev și din Moscova.

Fiii lui Baiazid, 19 la număr, care moșteneau o țară întinsă și un neam războinic, se luară la harță pentru domnie.

Din cuibul lui de piatră, de la Argeș, Domnul Mircea văzu că acum era prilejul de a se amesteca în zăzania moștenitorilor musulmani, spre a-și feri țara de poftele viitorului padișah.

Și nimeri bine. Căci sprijinind pe unul din fiii lui Baiazid, Musa, cu oștirea și cu aurul Țării Românești, acesta ajunse Sultan.

Numai că norocul Domnului Țării Românești fu mai mic decât priceperea lui, căci Mahomed, alt fiu al lui Baiazid, ridicându-se împotriva fratelui de pe tron, îl bătu la Ciamurli, lângă Sofia, și-l ucise, rămânând singur sultan, încoronat la Adrianopole.

Mircea Voievod înlătură și de astădată nenorocul: trimise la Adrianopole, în ziua încoronării lui Mahomed, o solie de boieri în zale de cavaleri, cu daruri de cinstire și de prietenie.

Zăzania între urmașii lui Baiazid nu încetă nici după încoronarea lui Mahomed, care avu de înfruntat răscoala unui alt frate, Mustafa, ajutat într-ascuns de Domnul Țării Românești, care nu putea îngădui o creștere a puterii turcești în sudul Dunării. De aci se trase năvălirea turcilor în Dobrogea și luptele de la

Isaccea, cetate păzită de oștenii lui Mircea.

După treizeci și doi de ani de domnie înțeleaptă și vitejească, stăpânind cea mai mare întindere pe care a avut-o vreodată Țara Românească, Mircea cel Bătrân se stinse la 31 ianuarie 1418. Prin vitejia lui a mântuit ființa neamului românesc într-un veac de închegare; prin destoinicia lui ar fi putut cruța lumea creștină de năvălirile și asupririle oștilor musulmane; prin dibăcia lui a ținut multă vreme cumpăna între urmașii lui Baiazid-Fulgerul.

Locul de veci unde odihnește marele Voievod este Mănăstirea Cozia, cea zidită de el, la poalele munților, lângă apa Oltului.

ALEXANDRU CEL BUN

„Multe lucruri bune au făcut aicea în țară pentru care îl numesc toți lăcuiitorii țării noastre și-i zic Alexandru Vodă cel Bun”

Nicolae Costin

I

VITEJII DE LA TANNENBERG

Ajungând la poalele muntelui, oștenii regelui polon Vladislav Jagello se opriră prăpădiți de osteneală. Cădea tocmai o ploaie rece, deasă, de toamnă, care învăluia culmile acoperite de brazi voinici într-o lumină albăstruie.

Regele, în veșminte de cavaler, înzăuat din cap până-n călcâie, cu un coif lucitor de oțel și mască peste față, se trase împreună cu sfetnicii într-o colibă de lemn, părăginită, de la poalele pădurilor.

Nici urmă de teutoni! Iscoadele din munți aduseseră vestea cu o zi mai înainte.

— Dacă n-ar fi căzut ploaia asta neașteptată, după seceta de astă-vară, treceam de îndată muntele Tannenberg! grăi regele, răsufând, în vreme ce doi paji îl ușurau de veșmintele de oțel. Am fi pătruns de-a dreptul în țara Cavalerilor Teutoni și i-am fi învățat minte să ne mai încalce pământurile. Trebuie să le dăm o bună învățătură de felul cum se jefuiește o țară, așa încât nici

firul de iarbă să nu mai crească pe unde au trecut copitele cailor...

Din spatele colibei de lemn răbufni deodată un fum usturător dimpreună cu larma bucătarilor.

Pregăteau cina regească: un porc mistreț vânat proaspăt.

— Mi se pare, măria ta, roști contele Micloș căpetenia pedestrașilor unguri, că noi ne aflăm încoace mai mult spre desfătarea gurii decât a brațelor! Pedestrimea polonă intră în Teutonia ca într-un sat fără câini. Cavalerii s-au ascuns de teamă în găuri de șarpe. Așa că nu trebuie să-ți mai faci inimă rea de trădarea lui Alexandru, voievodul Moldovei, care, după ce ți s-a închinat punând iscălitura pe actul de supunere ca vasal, n-a trimis acum în tabăra voastră nici măcar cele două sute de călăreți pe care i-a făgăduit și vestit prin carte.

În felul cum se desfășura războiul împotriva cavalerilor teutoni, regele Vladislav uitase cu desăvârșire de călăreții moldoveni. Contele ungar găsi încă o dată pricină să ațâțe mânia regelui polon împotriva lui Alexandru Voievod, după gândul stăpânului său, regele Sigismund al Ungariei, care de mult poftea să împartă cu leșii mănoasa țară a Moldovei.

— Vasalul meu de la Suceava o să dea socoteală în curând de această nesupunere! strigă Jagello, luând din mâna paharnicului un pocal cu vin negru.

Și, închizând un ochi către ceilalți cavaleri poloni, care începură a râde cu hohot spre a face plăcere

stăpânului lor, adăugă cu voce șireată:

— Voievodul Moldovei mai are de luat două mii de ruble de argint frâncesc, dintr-o veche datorie a bunicului meu. După această nesupunere va avea Alexandru curajul să mai ceară banii bunicului său Petre Mușat?

Porcul mistreț, pus în frigare, începu să sfârâie și încăperea se umplu de o mireasmă îmbietoare.

Pocalele se goleau cu repeziciune mare și se umpleau tot așa. Ploaia se întetise între timp și în întunericul des se auzea, între hohotele de râs ale curtenilor din jurul regelui, răpăitul picăturilor grele care se izbeau de acoperișul colibeii.

Doi ciobani năvăliră deodată înăuntru, dând la o parte straja care ținea o făclie de rășină în dreptul ușii. Aruncând deoparte căciulile și zeghele learcă de apă, ieșiră la iveală doi ofițeri poloni, în veșminte de piele cu săbii la coapsă. Ei se înclinară după cuviință dinaintea regelui lor, punând un genunchi la pământ.

— Ce e? întrebă regele, care, simțind o veste rea, se ridicase de pe butuc, arătând îngrijorare pe față.

— Majestate, grăi unul din ofițeri, cavalerii teutoni au intrat de ieri în munte și au săpat șanțuri în pădurea de pe creastă! Dacă scoboară mâine către noi, ne prind ca-n oală, căci râul din spatele nostru s-a revărsat, apele viind puhoai, iar pedestrașii, cuâmbrăcăminte lor de fier, se vor îneca toți, încercând a-l trece înapoi.

Contele ungur îngălbeni ca un mort. Venise numai cu pedestrime în ajutorul lui Vladislav Jagello.

— Dacă e așa, să trecem muntele chiar în noaptea asta, chibzui regele polon. Vom alunga pe cavalerii cuibăriți în creasta Tannenbergului.

Spunând acestea, Jagello dădu porunci curtenilor, punându-și iar armura și coiful de oțel.

Ploaia parcă se întetea tot mai mult. Spre ziuă, oastea polonă ajunsese până în marginea șanțurilor din creasta muntelui. O grindină de săgeți și de pietre se abătu asupra ei, căzând parcă din cerul care se lăsase până deasupra coifurilor.

Polonii o rupseră la fugă înapoi, în învălmășeală mare, presărând drumul întoarcerii cu leșuri sfârtecate.

Când se crăpă de ziuă, norii se risipiră și soarele gălbui de toamnă desluși muntele și valea în care șipoteau încă pe alocuri boabele de ploaie sub sulițele luminii.

Râul alerga la vale în puhoai, umplând ținutul cu larma lui neconținută. Dar cavalerii teutoni nu se grăbiră a coborî din munte. Pesemne nu cutezau să urmărească pe leși.

— Nu sunt încă toți în munte! Așteaptă – se vede treaba – și alte pâlcuri de cavaleri, înainte de a năvăli asupra taberei noastre! gândi regele, care se înapoiase frânt de oboseală, în coliba de lemn. Dar asta nu se va întâmpla! amenință el clătinând capul ascuns în masca de oțel a coifului.

Și porunci unei căpetenii care avea sub ascultare o mie de călăreți să ocolească muntele pe dreapta și să ocupe trecătoarea cealaltă din Tannenberg. Acolo putea

să dea luptă cu oricine ar mai pătrunde în munte. Regele mai avea de gând să atace din nou pe cavalerii teutoni aflați în creastă, după ce i-o veni vestea că trecătoarea era în stăpânirea călăreților săi.

Adastă astfel încă o zi, numărând ceasurile și clipele care se scurgeau cu plumb în picioare. În zadar. Nicio știre nu mai veni de la călăreții trimiși să pună stăpânire pe blestemata trecătoare.

Pe de altă parte, sus, pe culme, începură a se ivi semnele unui atac ce sta să se dezlănțuie...

Ploaia curgea iar potop, de parcă se desfăcuseră băierile cerului. Apele înecaseră toate văile, iar ostașii poloni de la poalele muntelui umblau prin mocirlă, ca o cireadă de bivoli înnămoliți.

— Măria Ta, n-ar fi bine să ne tragem înapoi, înainte de a veni teutonii peste noi? întrebă contele ungar cu glas tremurător, ud learcă până la piele, intrând în coliba de lemn, unde regele Jagello ședea abătut pe-o buturugă.

Își dădea seama că bătălia era pierdută înainte de a începe și ținea să-și scape zilele cât mai era vreme.

Regele, țeapăn în armură ca într-un coșciug, nu clinti și nici nu răspunse. Apoi întinzând brațul cu mânușa de oțel zise:

— Micloș, nu mai am niciun călăreț! Pricepi? Niciunul! În aceeași clipă, trăgând deoparte pe făclierul de la ușă, se ivi o namilă de om, în vestminte de piele, cu o cușmă țuguiată din blană de berbec negru, din care se scurgea încă apa pe sprâncenele și mustățile lungi ale

unui chip fioros, cu albul ochilor zgâit:

— Măria Ta, grăi românește, cu voce tunătoare acea namilă de om, eu sunt căpitanul de oaste Oancea, și venii după porunca Domnului meu Alexandru – Voievodul Moldovei, să snopim pe teutoni.

Vorbele lui fură, pe loc, tălmăcite.

— Câți ostași ai? făcu regele uimit.

— După numărătoare două sute, după ispravă două mii...

— Și cum de ați răzbit până aici? mai întrebă Jagello, căruia o oaste atât de mică nu-i putea fi de niciun folos. Noroaiele sunt până la brâu!

— Nu ne supără noroaiele, Măria Ta, că noi ne-am obișnuit cu ele, răspuse Oancea, zgâind aceeași privire mirată la făptura înzăuată a regelui polon. Și-afară de asta, suntem călări.

Jagello tresări.

— Bravo, căpitane! făcu contele ungar. Și, apropiindu-se de rege, îi șopti:

— Sire, cu două sute de cai putem să fugim toți curtenii și să scăpăm cu viață. Dă poruncă moldoveanului să-și descalece oamenii și să ne dea caii.

Regele nu dădu niciun răspuns ungarului ca și cum nu l-ar fi auzit.

— Și acum, Măria Ta, grăi Oancea, pe cât prinsei de veste de la pedestrași, trebuie să astupăm trecătoarea de dincolo ca să-i înghesuim bine pe dumnealor, teutonii, din creasta muntelui.

— Întocmai! zise regele, făcând un pas către căpitanul

moldovean și bătându-l cu mânușa de fier pe umăr. Dacă izbutești o treabă ca asta... atunci halal de tine! Se cheamă că ești un viteaz fără pereche.

Regelui îi trecu prin minte să facă ostașului o bună făgăduială de aur sunător. Dar zgârcit cum era Jagello se stăpâni, mușcându-și buzele.

Oancea răspunse:

— D-apoi, Măria Ta, chiar pentru asta venisem. Că Vodă îmi dăde poruncă, după înțelegerea ce aveți, să purced încoace cu două sute de călăreți. Dar eu știu că socoteala din târg nu se potrivește cu cea de-acasă. Și iată, am mai adunat ca la o sută de călăreți, din oamenii mei și pe cheltuiala mea, ca să iasă o treabă cumsecade, nu de alta, dar să nu facem Moldova noastră de răs, pe aci printre străini.

Lui Jagello nu-i venea să creadă urechilor: ursul ăsta de Oancea era o adevărată minune cerească!

— Trimite-l, Sire, șopti contele Micloș încrunțat, chinuit de gândul că voievodul Moldovei își ținuse totuși cuvântul și trimisese ajutorul la care se îndatorase prin legământ. Să pornească mai degrabă călăreții, să aibă și ei soarta polonilor.

— La noapte ocolesc muntele, Măria Ta, și mâine în zori, cum primești ștafetă că am zăvorât trecătoarea, dai iureș în vrăjmașii de pe creastă și-i prăpădești! zise Oancea cu glas răspicat.

Și, fără a mai adăsta alt răspuns, se repezi la oamenii lui, descălecați, sub poalele muntelui.

Ceea ce nu făcură o mie de călăreți poloni, izbuti

căpitanul Oancea cu cei trei sute de moldoveni ai săi. Închise trecătoarea și chiuiră cu atâta strășnicie, încât răsunară bolțile de frunze ale muntelui Tannenberg.

Cavalerii teutoni, care se adunaseră în creastă spre a porni atacul împotriva pedestrașilor poloni, se pomeniră deodată loviți pe la spate de pâlcuri de călăreți, mici, dar numeroase și iuți. Însăpământați de ivirea noilor luptători pe care îi crezură mult mai tari decât erau într-adevăr – din pricina îndrăznelii cu care se avântaseră – cavalerii teutoni se risipiră, căutând scăpare prin fugă, căci văzură și din față, urcând de-a bușilea, pedestrașii cu arcuri și sulițe ai lui Jagello.

Numai puțini teutoni scăpară cu viață, strecurându-se prin văi, fără cai, fără arme, ca să ducă vestea înfrângerii departe, în castelele din inima Germaniei.

II

VICLENIA CELOR MARI

Nouă ani trecură de la înfrângerea cavalerilor teutoni în muntele Tannenberg de către călăreții moldoveni și pedestrașii poloni. Alexandru-vodă, înscăunat domn al Moldovei din aprilie 1400, pe care norodul încă din viață începuse a-l numi „*Cel Bun*”, pentru neobișnuita lui milă față de nevoiași și de îngăduință față de cei de altă lege, primi din partea lui Vladislav Jagello o carte cu peceți în care-i istorisea pe latinește cum fuseseră înfrânți vrăjmașii.

Bucurat de purtarea vitejească a căpitanului Oancea,

Vodă îi dăruie un caftan din catifea de Veneția, adusă de negustori din Bizanț – care pe acea vreme nu fusese încă pus sub călcâi păgân – și îl povățuie să-și lase barbă, ca să-l așeze portar al Sucevei, slujbă de mare cinste în acea vreme.

— Oancea, de ce nu vrei tu să rămâi în cetate? îl întrebă Vodă, mirat de încăpățânarea căpitanului.

— Măria Ta, la vreme de luptă e mai bine să fie omul afară din cetate, ca să poată mișca din mâini și picioare. Iar de când citii în Sfânta Scriptură că Abesalom fugind călare prin pădure, urmărit de vrăjmași, s-a prins cu pletele și barba de crengile copacilor, nu mai port nici barbă, nici plete.

Având mare trecere la lehi, căpitanul Oancea zăbovi mai multă vreme prin ținuturile polone, învățând graiul lor, ba legă prietenie, la răgaz de băutură – căci fără băutură nime nu izbândește pe acele meleaguri – cu cei mai de seamă scriitori din canțelariile Rigăi, precum și cu alte fețe luminate.

Vreme de nouă ani, Oancea arată folos Domnului său fel și chip, deși neștiut de cineva. Stăruie pe lângă diacii și numărătorii de bani ai lui Jagello să trimită Sucevei cele două mii de ruble de argint, datorăți încă de pe vremea Voievodului Mușat – dar zgârcenia leșilor se dovedește dârză. Atunci Oancea se plânse regelui și iac-așa Alexandru cel Bun se pomenește cu actul de pergament întărit cu pecetea care-i îngăduie să ia în stăpânire, pentru stingerea acelei datorii, Pocuția cu cele două mari cetăți: Sneatin și Colomeea.

Moldova era acum o țară întinsă, de la apele Ceremușului la miază-noapte, până la țărmul mării, cu Chilia și Cetatea Albă la miază-zi, unde-și descărcau mărfurile și plăteau vamă neguțătorii cei mari din Bizanț și Trebizonda.

Dar Dumnezeu nu dă de toate și iată că un călăreț poposi la Suceava, aducând Domnului veste că Mircea cel Bătrân, prietenul și sprijinitorul, viteazul care ținuse la Dunăre puhoaietele armiei lui Baiazid-Fulgerul trecuse întru cele veșnice.

— Ce ne facem, Oancea? întrebă Vodă pe viteazul căpitan. Acum după ce am pierdut brațul de sprijin de la miază-zi, cine ne va mai ocroti împotriva turcului și cine împotriva lui Sigismund, regele unghuresc?

— Tot călăreții moldoveni, Măria Ta! răspunse Oancea, țintind cu ochii lui mari, cu albul lor fioros, fața blândă a domnului său.

Și își trecu mâneca sumanului peste mustățile lungi.

— De bună seamă, Oancea! Numai că mai avem un ocrotitor – acela cam scump, ce-i drept – pe vechiul nostru suzeran Jagello. Nu vrei să dai o fugă până la curtea lui?... I-am trimis până acum vreo cincisprezece cărți cu peceți. Se cuvine dară, să ne trimită și el nouă una, ca să știm dacă avem acolo o inimă de leu sau de vulpe...

După plecarea lui Oancea, Voievodul chemă la sine pe mitropolitul Melchisedec, grec de felul lui, dar cu mare dragoste pentru papistași și îi împărtășe câteva scrisori ciudate, de necrezut. După care zise:

— Prea Sfinte, nimic pe această lume nu se întâmplă fără voia lui Dumnezeu. Din care pricină am acoperit țara cu lăcașuri de rugăciune, înzestrându-le cu odoare sfinte și moșii de unde să-și tragă venit bun. Mă bate acum gândul să aduc la Suceava și moaștele Sfântului Ioan Nou, de la Cetatea Albă. Nu în zadar mi-a luat Domnul pe biata Ana, care mi-a fost cea mai dulce dezmierdare a vieții, podobindu-mă cu fiul meu Iliăș, ce-mi va fi urmaș în scaun. Căci, iată, belșugul Moldovei ispitește pe unguri precum va ispiti în curând și pe turci. Cine altul decât regele Poloniei ne-ar putea da ajutor la vreme de cumpănă? Mi se pare că petecele de pergament nu sunt îndestulătoare ca să las țara numai în seama lor. Și am hotărât, după gândul cel bun care vine numai de la Cel de Sus, să iau în căsătorie o doamnă mare, în puterea vârstei, pe Ringalla din Lituania, cumnata și vara Craiului Jagello. E catolică și văzuși scrisorile ei și ale Papei: nu se împotrivesc să vie la Suceava, să împartă cu mine dulceața și amărăciunea acestei vieți. Ca văduvă, socot că va fi mai blajină decât o mireasă tânără și cu mai multă înțelegere pentru slăbiciunile noastre. Ce crezi, prea sfinte, de acest gând care se abătu asupra mea?

— După bunătatea pe care ai arătat-o moldovenilor noștri, îngăduind fiecăruia credința părintească, răspunse mitropolitul cu smerenie, dar bucuros să aibă o tovarășă pe tron pentru împăcarea Papei de la Roma cu Patriarhul din Constantinopol, nu cred. Măria Ta, ca norodul Moldovei să cârtească împotriva acestei

căsătorii.

Trei luni de la această vorbire, pe drumul Bucovinei se înșirau spre Cernăuți zeci de rădvane între care unul aurit cu mărita Doamnă Ringalla, aducând nuntași poloni și darurile lui Jagello, regele suzeran.

Boierii din Suceava, dimpreună cu Alexandru cel Bun, toți în vesminte de cavaleri, cu paftale și brâie, cu inele și săbii încrustate, ieșiră într-o întâmpinarea musafirilor leși.

Doamna Ringalla, care se afla la o vârstă coaptă, deschise ea însăși ușa caretei și trase înăuntru pe Vodă, râzând cu mare veselire. Și așa se încinse o nuntă ca-n povești. Boierii ascultară cu fețele alungite de uimire, după citirea ortodoxă a Mitropolitului, citania latinească a unui arhiepiscop papistaș, mărunț, că de-abia se zărea în mulțimea soborului de preoți și diaconi.

Apoi se întinseră mesele, cuprinzând toate încăperile caselor domnești, pentru oaspeții de toate mărimile, în curtea largă ospătându-se cei ce nu încăpuseră înăuntru și mai deoparte slugile. Iar la răspântiile cetății se frigeau boi întregi pentru proștime, oi și berbeci pentru negustorime și meșteșugari și se rostogoleau butoaie cu vin vechi, dându-li-se cep în mijlocul ulițelor, pentru feluriți trecători.

Opt zile ținu petrecerea, încât vestea nunții zbură până departe, în țările vecine.

Vodă cu mireasa nu se depărtară din mijlocul oaspeților, ci ciocneau întruna pocale, grăind tuturor, cu inima deschisă.

Abia într-a opta zi, când se mai răriră nuntașii, se arătă în capul scărilor, în apropiere de iatacul lui Vodă, căpitanul Oancea, cu albul fioros al ochilor săi și cu sabia lungă la coapsă, ieșind de sub poalele unui caftan polonez.

Viteazul de la Tannenbergh puse un genunchi pe podea, dinaintea mirilor, sărută mâna grasă și unsă cu miresme a miresei celei dolofane și, în loc să sărute, mușcă ușor degetul mic al lui Vodă.

Alexandru cel Bun tresări, își potrivi mai bine cu mâna stângă pălăria de mătasă cu marginile ridicate, după moda bizantină și despărțindu-și repede cu o mișcare obișnuită, cele două vârfuri ascuțite ale bărbii – așa cum e înfățișat în patrahirul de la biserica Nevschi din Petrograd – se ridică de lângă mireasă.

Doamna Ringalla îl urmă cu ochii ei rotunzi, albaștri, mari de uimire, apoi oftă adânc. Încotro pleca fără dânsa... Ce vești îi aducea acel sălbatic oștean?

Dar după cuviința care-i stăpânea totdeauna firea, mireasa își pipăi coroana de lămâiță de pe cocul de păr bălai, în cozi groase, asemenea unui coș de păpușoi auriu și căutând un poc al pe aproape îl ridică și-l sorbi până-n fund, ca o potolire de necaz.

— De ce m-ai ridicat de lângă nevastă, Oancea? întrebă Vodă, intrând în iatacul de taină și așezându-se pe marginea de horbotă a patului alb, cu două perine mari, una alături de cealaltă.

— Nevastă ai zis, Măria Ta? O văzui până una-alta numai mireasă...

Apoi șopti încruntat:

— Cât mai e vreme, Măria Ta, strică nunta și trimite muierea asta grăsană la locul ei, de unde a venit. Că viață bună cu ea nu vei duce, iară pace în Moldova nu va fi.

— Ia te uită! făcu Alexandru-vodă mirat (căci mânios nu putea fi). Cine șade în scaunul țării, Oancea, eu sau tu? Cum de te amesteci în sufletul meu? Ori ai căpiat, omule!

Căpitanul înghiți în sec, se clătină pe picioare, neștiind dacă trebuia să plece sau nu după cuvintele de ceartă ale Domnului. Dar își aduse aminte, vârî mâna în buzunarul dinăuntru al caftanului și scoase un sul lung de pergament, pe care-l desfăcu sub ochii lui Vodă.

Și arătând cu degetul, rând după rând, Oancea, mai poticnindu-se mai pocind cuvintele, ceti hrisovul leșesc al unei înțelegeri între craiul Poloniei, Vladislav Jagello, și Sigismund, regele Ungariei, pe seama Domnului Moldovei.

— E adevărat hrisovul ăsta, sau numai o plăsmuire? întrebă Vodă aproape fără glas, trezindu-se din amețeala băuturii, cu chipul acoperit deodată de broboane de sudoare.

— Măria Ta, hrisovul nu e plăsmuire, dar nu e nici hrisovul cel adevărat, cel latinesc, care stă ascuns sub peceți și sub chei, în cancelaria Rigăi. Câți galbeni m-a costat geamănul ăsta numai sufletul meu știe și n-aș avea vreodată îndemnul să destăinuiesc Măriei Tale, care drămuiești cu socoteală fiecare gologan

moldovenesc. Am dat din banii mei, Măria Ta, că eu urmași n-am, rude n-am și cu venitul pământului părintesc ce să fac? Nici că beau și nici că avui poftă să-mi iau o muiere grăsulie din Lehia.

Pergamentul căpitanului Oancea cuprindea înțelegerea de la Lublin, din 15 martie 1412 între regele Ungariei – care cădea la înțelegere cu regele Poloniei, recunoscându-i suzeranitatea asupra Moldovei. Dar regele Poloniei recunoștea și el lui Sigismund dreptul de a cere și de a sili pe Domnul Moldovei să-i trimită ajutor, ori de câte ori Sigismund va avea nevoie, îndeosebi de va fi lovit sau de va hotărî să lovească el pe turci, care se iviseră în părțile de miază-zi.

Iar dacă Alexandru-vodă al Moldovei, socotindu-se îndatorat numai față de un suzeran, față de regele Poloniei, nu va da urmare cererii lui Sigismund, soarta domnitorului de la Suceava era hotărâtă: trebuia să fie dat jos din scaun. După asta Jagello lua partea dinspre miază-noapte și răsărit a țării, cu Iașii și Cetatea Albă, iar Sigismund, partea dinspre apus și miază-zi, cu Bârlad și Chilia.

Prietenul și ocrotitorul Jagello, regele Poloniei, împărțea așadar Moldova cu potrivnicul Sigismund, dacă Alexandru, domnul cel blajin, nu va da ascultare regelui Ungariei.

— Vodă sunt eu sau slugă? se întrebă Alexandru, ridicându-se drept și ducând mâinile la spate în preumblare neliniștită prin iatac.

— Iar Doamna cea grăsană, răbufni Oancea mânios,

dar mai puțin gustoasă ca o găscă leșească bine rumenită, de ce s-a îndurat să-și lase sindrofiile și curtenii de la Varșovia? Socoți că de dragul celor două bărbi ale Măriei Tale? Ea nu-i decât o unealtă pentru împlinirea acestui hrisov netrebnic, având grija să dea de veste vărului și cumnatului ei despre tot ce se petrece și se pune la cale în Țara Moldovei. Așa e ori ba?

Alexandru-vodă, copleșit sub această năvală de vorbe furioase ale boierului Oancea, abia se ținea pe picioare și se proptea de pereți să nu se prăbușească de prea multă mâhnire.

Se iscă o liniște grea, care ținea parcă de-o veșnicie.

Apoi domnul se opri în fața lui Oancea, ai cărui ochi albi păreau și mai fioroși. Trăgând aer în piept, roști mai mult gâfâit în mare taină:

— Oancea, dar dacă turcii care au zdrobit pe bizantini și curând le vor lua Constantinopolea sunt mai de temut ca toți ceilalți vrăjmași ai noștri? Poate că fac bine cei doi crai înțelegându-se împotriva turcilor. Hai, ce zici?

Scrâșnind, Oancea lăsă capul în piept, închise ochii și nu mai răspunse nimic.

Nu înțelegea omul. De turci nu auzise încă.

III

DOAMNA RINGALLA

De dragul frumoasei și puternicei lituaniene nu vru Alexandru cel Bun să vadă starea de umilință în care îl

puneau regele Poloniei și regele Ungariei!

Ringalla era ispititoare. Graiul ei știa să legene, să alinte, apucând-o pe drumul convingerii.

Dar Vodă Alexandru avea mintea prea limpede ca să nu înțeleagă că, dacă cei doi vecini cădeau la înțelegere, l-ar fi putut zdrobi oricând. Dacă-i lăsau însă o poartă de scăpare, de ce n-ar trece prin ea, până la schimbarea împrejurărilor? Capul plecat sabia nu-l taie. Dacă Ringalla, papistașă cum era, se va lega și cu dragoste nu numai cu viclenie de Domnul Moldovei, punând și ea un cuvânt bun pe lângă regele Jagello, în ceasul de cumpănă al țării?

De aceea, deși cam turburat, Domnul Moldovei, după despărțirea de Oancea, care se duse să se închidă la curțile lui câmpenești, pe Siret, se apropie surâzând de masa cea lungă, luă binișor mireasa de la locul ei și strigă către nobili:

— Nu vă ridicați, cinstiți meseni! Nunta merge înainte.

Doi ani rămase Ringalla la curtea lui Alexandru cel Bun. N-o încântară nici darurile bogate și mereu înnoite ale Domnului, nici supunerea și șoaptele tinerilor curteni care îi cântau în grădină cu lăutari, nici preumblările cu careta între vâlcelele și podgoriile Moldovei. Ea stăruia mereu ca Voievodul să scrie Papei că va închina țara Sfântului Scaun de la Roma și să porceadă el însuși a se închina ca papistașii.

— Mă iartă, Doamnă, însă ceea ce vrei e cu neputință de îndeplinit pentru că nimeni nu poate umbla cu

silnicie prin sufletele oamenilor. Așa că nu-mi cere să-mi schimb pravoslavnică credință după cum nici eu nu-ți cer să-ți schimbi credința ta catolică. Rămânem cu ele cum ne-am știut de când am deschis ochii în lume, fiindcă amândouă sunt bune având același izvor de înțelepciune al Domnului nostru Isus Hristos.

Neajungând la înțelegere cu Alexandru, care, fără povața sau îndemnul altora, ținea morțiș la credința străbună, Ringalla îl amenință că va pleca înapoi, la Curtea din Varșovia.

— Chibzuiam, Doamnă, că legarea noastră se făcu pe temeiul simțirii și al înțelegerii dintre bărbat și femeie. Dar amarnic mă-nșelam, neștiind că măritișul tău avu un scop tainic: catolicizarea Moldovei...

Și Voievodul adăugă hotărât:

— Cu asta nu mă-mpac. De vrei să pleci întorcând spatele căsătoriei, slobodă ești s-o faci. Eu nu te voi opri cu toată părerea mea de rău. Întâi e țara, apoi Domnul!

Și într-adevăr îi dete drumul la ceasul ales de ea.

Cartea de aur, care o adusese pe mândra Doamnă cu alai, o duse înapoi către hotarul Poloniei, întovărășită de un pâlc de călăreți în fruntea cărora se afla tot boierul Oancea.

Și ceea ce presimțise odinioară Voievodul se împlinea acum în adevăr.

Turcii se iviră la Cetatea Albă, portul neguțătorilor, de unde Vodă își trăgea vămile cele mai bune și încercară să cucerească cetatea.

Alexandru trimise în grabă în Polonia după ajutoare,

căci nu cuteza a crede că Moldova singură va fi în stare să țină piept puhoiului păgân.

Vladislav Jagello, până să se hotărăscă, primi știre de la Domnul Moldovei că oștenii de la Cetate alungaseră singuri pe turci – și ceru măcar acum meșteri zidari și ingineri pricepuți, ca să ridice întărituri în jurul portului.

La Curtea Domnului Moldovei se înfățișă vestitul meșter de cetăți Gueldigold, care fusese trimis nu de Jagello ci de Vitold voievodul Podoliei.

Alexandru-vodă îl primi bucuros, măcar că meșterul cerea plata înainte, în gologani de aur – și îl trimise la portul dunărean cu vreo cinci sute de care și peste trei mii de salahori.

Cei doi regi din marginile Moldovei înțeleseră pesemne că, lăsând pe Alexandru singur, va cădea neîntârziat în puterea turcilor și hotărâră să aducă o oștire numeroasă, ca împreună să purceadă împotriva temutului vrăjmaș care era și al lor. Deși inima lui Alexandru se răcise din ziua când aflase de tainica lor înțelegere, hotărî să nu le stea împotriva și, schimbând între ei tainice scrisori prin oameni de credință, rămase înțelegerea ca în primăvara anului 1426, cele trei oștiri să se găsească laolaltă în fața Brăilei.

O oaste leșească scoborî de-a lungul Prutului iar alta, moldovenească, de-a lungul Siretului. Și la locuri mai ferite, între trestii, prin lunci, întinseră corturile și adăstară.

Oastea ungurească nu se arătă nici în primăvară, nici

în vară, nici în toamna aceluși an. Amenințați de vremea rea, tovarășii creștini se întoarseră la locurile lor în bună pace.

Dar în anul următor, Alexandru cel Bun, primind în taină pe unul din crainicii lui Sigismund, care-l chema să lupte în Muntenia, îi răspunse:

— Umblă pe la noi prin Moldova povestea unui cioban care tot chema satul să-l scape de lupi. Și de câte ori săreau oamenii într-ajutor, ia-l pe lup de unde nu-i... Ciobanul făcea șagă cu ei. Odată când mai chemă ciobanul după ajutor, căci veniseră lupii cu adevărat, nimeni din sat nu se mai mișcă spre a nu se face de răs. Cum să viu cu oastea mea, pentru a doua oară, fără să râdeți de mine?

Și Alexandru își lăsă oștenii să se odihnească pe la vetrele lor.

IV

BOIERUL MARIN LA ADUNAREA DIN LUCK

Sigismund dădu lupta cu turcii pe pământul Munteniei.

Dar în 1429 se mai încinse o bătălie, căci turcii trebuiau să fie opriți de a trece prin munți, în Transilvania. Ungurii fură înfrânți de oștile Domnului Munteniei, Radu al II-lea, care asculta de Sultan.

Sigismund, mâniat, trimise carte lui Jagello că-n zadar așteptase ajutorul lui Alexandru, precum fuseseră

statornicite îndatoririle acestuia, căci nu văzuse pe câmpul de luptă niciun picior de moldovean. Și, după credință, Alexandru al Moldovei era înțeles – în taină – cu muntenii, spre a înfrânge orice oaste ungurească, dacă ar trece Carpații. Așa că el, regele Ungariei, adăsta ca *fratele* său, regele Poloniei, să împlinească arătările legământului pe care amândoi îl iscăliseră, juruindu-se a-l ține, în privința înlăturării lui Alexandru din scaunul de la Suceava și împărțirea Moldovei între ei.

Numai că de la înțelegerea tainică dintre cei doi vecini, Alexandru își crescuse oștirea, întărise fruntariile, iar locuitorii chivernisiți cu milă și grijă părintească, în treizeci de ani de domnie, se înmulțiseră și se înarmaseră bine. Moldova nu mai putea fi tăiată și nici Domnul alungat din scaun numai cu o poruncă scrisă sau rostită.

Regele Sigismund, a cărui oaste o zdrobiseră muntenii, nu cuteza să purceadă singur împotriva Domnului Moldovei, iar regele Jagello n-avea răgaz să întocmească oștiri pentru a fi pe placul dușmanului său ascuns, regele Ungariei, tocmai într-o vreme când începuseră turburări și răzmerițe în mai toate voievodatele Poloniei.

Ca să nu rupă legăturile cu Sigismund și să nu se strice deocamdată cu Alexandru al Moldovei, până se vor liniști lucrurile în Polonia – chemă la o sfătuire pe cei doi stăpânitori.

Sigismund nu veni, căci de cuvinte era sătul, ci trimise doi curteni foarte limbuți, iar Domnul Moldovei

fu înfățișat la adunarea de la Luck – unde se ținu sfatul – de un boier anume Marin, cam tăcut din fire, în stare să ghicească și gândurile fiarelor din pădure.

Cu doi ani mai înainte, Domnul fiind scăpat de Ringalla, se însoțise cu fata acelui boier, anume Marina, așa că avea toată încrederea în veghea și credința socrului său.

Când sunară trâmbițele și bătura tobele la intrarea palatului arhiepiscopiei catolice din Luck, unde se aflau trimișii, adunarea se ridică în picioare până la unul.

Regele Jagello, bolnav de podagră, se sprijinea în cârji și gemând se așeză în scaunul cel nalt, din capul mesei. Un paj aduse un scăunel cu perină pe care Craiul își așeză piciorul bolnav, înfășat ca un plod după scaldă.

Cei de față își făcură tot felul de măguliri pe latinește, ținură cuvântări deșarte, lăudându-se unii pe alții fără folos.

Aceste vorbiri fără rost i se părură boierului Marin atât de lungi, că omului i se făcu foame înainte de vreme.

Abia a treia zi, cutezară trimișii lui Sigismund să ceară cu glasuri ridicate ca Domnul Moldovei să fie înlăturat, iar Moldova împărțită, deoarece nu dăduse ajutoarele cerute și mulți oșteni credincioși Craiului Ungariei își pierduseră viața prin văgăunile Carpaților din pricina trădării Domnului moldovean.

Boierul Marin, căruia un leah cu multă știință de carte îi tălmăcea vorbă cu vorbă ocările trimișilor unguri, sări ca ars de pe scaunul lui și scoase sabia.

Se făcu mare învălmășeală. Regele Jagello, gemând de durere, se ridică într-o cârjă și porunci oștenilor să închidă intrările.

Și lămuri pe trimișii unguri, grăindu-le blajin, pe latinește, ca să nu se creadă că ține partea moldovenilor:

— D-apoi, cinstite fețe, eu însumi v-am așteptat trei sferturi de an în luncile din fața Brăilei, împreună cu voievodul Moldovei și toate oștirile noastre, ca să alungăm pe turci – și n-am zărit niciun pedestraș, niciun călăreț ungur.

— Noi eram în Bohemia! – strigă unul din curtenii unguri. Ne luptam cu husiții eretici! Trebuia să-i ardem repede.

— Atunci ce vină are Moldova?

— Noi nu ardem pe nimeni! grăi boierul Marin, crezând că i se cerea Moldovei să-și ardă și ea pe cei de altă credință.

Celălalt trimis al regelui Sigismund, văzând că nimic nu izbândise, se mulțumi cu o cerere nouă, un fel de pișcătură de purice:

— Până vom lua o hotărâre în privința aceasta, rog pe Majestatea Voastră să vadă că moldovenii au luat și Chilia, care înainte era a muntenilor. S-o dea îndărăt cui se cuvine.

— Dacă n-au venit să ceară Chilia aceasta cei păgubiți, adică muntenii și turcii de care ascultă Domnul Munteniei, de ce se supără în locul lor Craiul Sigismund? întrebă boierul Marin. Sau e prietenul lor?

Și râse toată adunarea când vorbele acestea fură

roștite de tâlmaci în latinește.

Furioși, cei doi curteni unguri își traseră mustățile de li se umflară cepele ochilor ca la broscoi. Iar unul din ei vârî o zâzanie de se iscă un război.

Îndemnă pe Vitold, voievodul, să ceară ridicarea Lituaniei la rangul de regat, ceea ce însemna despărțirea de Polonia și de Jagello.

Cât era de șchiop, Vladislav sări ca ars și repezindu-se într-un picior până la scaunul lui Vitold, îi vârî pumnul sub nas.

— Numai un rege e în Polonia, voievoade, m-auzi? Și acela sunt eu!

Vladislav Jagello socotise că va fi destul de isteț ca întrunirea de la Luck să se încheie cu o masă întinsă, cu fripturi, băuturi și lăutari, spre mulțumirea tuturor.

Dar ieși altfel, după cum se întâmplă de obicei aceluia care vor să fie mai vicleni ca alții.

V

CEA DIN URMĂ LUPTĂ

Alexandru cel Bun, la întoarcerea boierului Marin de la Luck, era supărat din pricina întorsăturii pe care o luaseră lucrurile în Muntenia, unde sprijinise pe un anume Aldea, care, de teama turcilor, uită de sprijinitorul său din Moldova și trecu de partea păgânilor – astfel că Cetatea Albă și Chilia erau din nou amenințate.

Totuși arăta mulțumit că măcar dinspre Polonia nu-l

mai amenința nicio primejdie.

— Sărută pe taică-tău, Marina! strigă Domnul către soția sa, din pragul iatacului. Că a făcut ispravă mare la Luck, înfundând pe toți fudulii aceia.

Din iatac sări o fetiță, ca un ied alb și se aruncă de gâtul bătrânului ei tată. Era Doamna însăși, care nu-și părăsise încă nici copilăria, nici jucăriile.

Dar pacea cu Polonia nu ținu – și cum soarta își arată voia ei altfel decât așteptau oamenii, Vitold, voievodul Lituaniei, muri pe neașteptate, spre bucuria regelui Jagello, care așeză în locu-i pe un anume Svidrigello. Dar și acest Svidrigello ceru ca Lituania să fie regat și el rege. Furios, Jagello puse în locul lui Svidrigello pe fratele acestuia, Sigismund. Svidrigello ceru ajutorul ungarilor și al moldovenilor.

— Oancea! Frate Oancea, strigă bătrânul voievod către boierul care îl întovărășise de-a lungul întregii lui domnii.

A sunat ceasul, fârtate, să plătim viclenilor răsplată după faptă. Iată scrisoarea lui Svidrigello, voievodul din Lituania, care ne cere sprijin, căci pe al ungarilor l-a primit, să alunge din țara sa pe Jagello, vânzătorul, necredinciosul, nesătutul și hrăpărețul. Dăduse Moldova lui Sigismund ca pielea ursului din pădure! Acum ne-a venit și nouă rândul să zdrobim pe cel prefăcut și viclean, ca pe nimeni să nu mai amenințe și nimănui să nu mai facă vreun rău!

Oancea strânse o oștire de peste o mie de călăreți și trei mii de pedestrași care intrară în Polonia, ca într-un

imaș de iepuri.

Alexandru-vodă cel Bun nu mai apucă să vadă sfârșitul luptei, căci închise pe neașteptate ochii, chiar în prima zi a anului 1432.

Căpitanul Oancea, care ajunsese la Liov, se întoarse la Suceava.

Ilieș, fiul răposatului domn, având frageda vârstă de numai 14 ani se urcă în scaunul Moldovei, dus de mână de Doamna Marina, care, mică la făptură și de ani puțini, nu arăta să fie mama lui de-a doua, ci numai o surioară.

RĂSCOALA DE LA BOBÂLNA

I

MIHAIL ROMÂNUL

În anul 1437, pe întinsul Transilvaniei, încă nu se arătase primăvara. Iarna își păstra neatinsă cojoacele, iar norii negri, tari și mari în cumpăna cerului, ascundeau crâncen soarele. O atmosferă cenușie și tristă pusese călcâi de stăpânire fără margini și așa cum arăta vremea, aidoma era sufletul țăranilor români și unguri. Însă oamenii, neavând încotro, ieșeau din bordeie fără a ține seama de vitregie ca să-și vadă de treburi căci orice nesocotire a lucrului o plăteau destul de scump. Nu erau treburile lor, ci ale boierilor, căci pământurile erau toate în stăpânirea lor și nu pregetaseră să le ia chiar și cenușa din vatră.

Dacă oamenii trăgeau nădejde că iarna n-o să aibă încotro și că va trebui să-și ia tălpășița, dinspre partea boierilor însă nu vedeau nicio îndreptare. Cum o să-i alunge pe acești îmbuibăți care puteau să cumpere cu aurul lor chiar pe regi și împărați? Cum să te împaci cu gândul că trebuie să slugărești din greu pe pământul lor și nu numai bărbații, dar și plozii și muierile, iar după ce se rupeau muncind, când venea socoteala, rămâneau tot datori încât n-aveau nici după ce bea apă! Până când?

Apăi, nu mai merge așa! Că într-o bună zi oropsiții o să puie mâna pe coase și topoare. Pasămite numai așa vor reuși să-și rostuiască dreptatea după cum se cuvine.

Așa gândeau țăranii transilvăneni după ce înduraseră atâtea suferințe, în frunte cu foamea, și gândirea lor îi ridicase cu timpul la conștiința drepturilor ce li se cuveneau. Era o înălțime care le arăta limpede drumul revendicărilor dimpreună cu răzvrătirea care trebuia să le aducă, în fine, biruința. Dar cum să pornească și când? Mai întâi trebuia să fie toți pe-un gând, să se unească și atunci vai și-amar de nobili. Altfel degeaba păseau năpăstuiți la luptă.

Pe vremea aceea trăia prin părțile Bistriței, în satul Florești, un flăcău dârz și neînfricat. Îl chema Mihail, după numele cel mic. Numele celălalt, așa-zis de familie, era Românul. Suna frumos, îl purtau toți țăranii neamului nostru atât din Transilvania cât și de peste munți, la răsărit și la sud de flamura Carpaților.

Flăcăul nostru nu era chiar la prima tinerețe. Mustața îi mijise de mult și acum se îndesise și căpătase parcă ceva din statornicia oamenilor și a acestui pământ binecuvântat.

Ochii negri, pătrunzători, priveau scrutător în vreme, căutând să vadă cât mai multe și să priceapă cât mai bine tot ce se petrecea în jurul său. Văzuse destule Mihail. Înțelesese soarta crâncenă a fraților săi, țăranii, siliți să dea dijmă peste puțință hrăpăreților nobili și chiar bisericii și statului, lipsiți de dreptul de strămutare și atâtea altele. Așadar țăranii erau siliți să îndoape pe

boieri, lăsându-se pe ei muritori de foame. Păi, dreptate e asta sau ce, mama ei de viață? Să se termine cu iobăgia asta care ne deznoadă!...

După cum spuneam, Mihail, cu ochii minții și ai inimii văzu și înțelese totul. Dar fiind el un om al faptei nu stătu deloc cu mâinile în sân. Vroia să facă ceva, să îndrepte, să schimbe, chiar să lupte dacă era nevoie. Până una-alta, începu să apropie pe oameni unii de alții, îndemnându-i să se unească. Pentru dârzenia și curajul lui oamenii îl aveau în ochi de bine și îl considerau ca pe un conducător gata să se așeze în fruntea rândurilor și să pornească lupta pentru doborârea nobilimii spoliatoare.

Se auzise de el până departe, la granițele Transilvaniei. Chiar și nobilii aflaseră de așa-zisul căpitan care ar fi cică un răzvrătit periculos. De aceea, tocmiseră oameni care să-l piardă. Numai că flăcăul nostru era ochi și urechi, adușmea numaidecât primejdia și scăpa teafăr.

De la un timp, când nobilii datorită eșecurilor înmulțiră pe omorători ca să isprăvească odată treaba, Mihail Românul dispăru fără urmă și nimeni nu mai știa unde se află. Adevărul era că nu plecase nicăieri, că nici nu se mișcase din loc. Rămăsese acolo unde își avea familia: părinții, nevasta și un băiețel de vreo șase anișori, care se vădea a fi peste câțiva ani la fel ca taică-său. Îl chema tot Mihail și tot Românul, iar părintele îi spunea Mihăiță. De când acesta își săpase o ascunzătoare la poalele unui deal, într-o pădurice nu

departe de sat, Mihăiță îi ducea acolo zilnic de mâncare.

II

ANTAL, UNGURUL

Tot în vremea aceea, prin părțile Clujului, trăia un țaran ungar pe nume Budai Nagy Antal, tot așa de dârz și neînfricat ca Mihail, purtând și el în inimă steagul luptei pentru libertatea și dreptatea iobagilor transilvăneni. Era ceva mai în vârstă ca Mihail, dar păstra așijderi vioiciunea tinereții și agerimea faptei. Încă din iarnă prinse a se sfătui, acasă la el, cu o seamă de oameni aleși pe sprânceană cum și ce fel să pornească răscoala. Printre cei de față, în afară de Mihail Românul, se aflau doi prieteni de nădejde: Ioan Iacob și Paul cel Mare. Mai venise și un mic nobil, pe nume Andrei, precum și un ceh, Zirasek. Acesta din urmă fugise din Cehia după înăbușirea luptei taboriților și găsisese adăpost la frații transilvăneni care îl primiseră destul de bine. În cei trei ani câți trecuseră de la venirea lui, Zirasek învățase a vorbi curent românește.

Acum când se găsea în bordeiul lui săpat meșteșugit în pământ ca să nu-l descopere nici vântul, Mihail Românul retrăia întâmplarea de atunci.

În minte îi apărea chipul dârz al lui Antal, care după ce-i primise pe toți și-i așezase în jurul unei mese, le cuvântase cu glas puternic și hotărât:

— Fraților, grofii ăștia ne mănâncă de vii. Spuneți voi dacă bunii și străbunii noștri n-au fost oameni liberi sub

soare. Acum până și dreptul de liberă strămutare de pe o moșie pe alta ne-a fost îngădit! Gândiți-vă dacă e drept ca ceea ce-am agonisit prin truda de-o viață-ntreagă, să intre după moartea noastră în mâinile hrăpăreților de nobili în loc să se bucure de ele urmașii noștri pe care i-am hărăzit pe acest pământ cu dragoste fierbinte și i-am crescut din lacrimile și suferințele noastre!

Antal se înfierbântase. Ochii îi străluceau ca două torțe. Ceilalți îl ascultau cu luare aminte. Mihail își aminti că Paul cel Mare îl rugase atunci să continue:

— Spune, frate, tot ce ai pe inimă, că ți-om destăinui și noi ce-i în inimile noastre!

Și Antal urmasă cu glasul cald:

— Bine-ai zis, numindu-mă frate. Că frați suntem toți cei pe umerii căroră apasă jugul robiei. Chiar de ne-am născut români, maghiari ori de alt neam. Stăpânul nu te-ntreabă ce ești. El îți cere la fel de nemilos să-i dai darea. Și dările noastre, fraților, devin tot mai aspre încât nu le mai putem face față!

Tăcuse. Paul cel Mare vorbi și el.

— Trebuie să știm care ne sunt dușmanii ca să-i putem lovi. Or, eu socot că nobilii ăștia merg mână-n mână cu biserica papistășească!

— Fără doar și poate, adăugă Ioan Iacob. Eu văd în fruntea tuturor pe voievod, pe înfumuratul crai Ladislau Csaki și alături de el, în umbră, dar cu o putere egală, episcopul!

Venind rândul lui Mihail, acesta zise:

— Fraților, mânând încoace spre voi, trecui prin sate și mai schimbai câte o vorbă cu oamenii. Pretutindeni dă omul piept cu necazul și suferința. Pe ai noștri n-ajunge că-i jecmănesc domnii pământului, ba îi mai îngrijorează și nesăbuita pretenție a episcopului Gheorghe Lepeș. Acest blestemat ne cere, după cum știți, zeciuiala pe trei ani în urmă. Și, măiculiță doamne, numai în bani noi care, fiind bătuți nu de mult, sunt mai rari și mai scumpi decât cei vechi. Ce-o să facă, bieții oameni? Că nu pot plăti nici darea pe un an, dar pe trei?

La aceste vorbe, drept răspuns izbucni un val de murmure ca din partea mulțimii. Mihail continuă:

— Oamenilor le vine să-și ia lumea în cap, nu altceva. Ba mulți zic că mai potrivit e să-și puie capăt zilelor.

— Asta nu-i bine, sări Antal. Avem nevoie de oameni cât mai mulți ca să-i ridicăm la luptă. A-și tăia careva firul vieții e o prostie gogonată, iar a te ridica la luptă e curată datorie.

— Știu asta, frate Antal, adăugi Mihail. Cine s-o știe? Dar, crede-mă, mai văzui și altele în drumul meu. Trei oameni atârnavu în spânzurătoare și alți doi în țeapă. Erau înșirați de-a lungul șoselei ca să-i vadă lumea.

— Ticăloșii! strigară câțiva cu glas de tunet.

— Și parcă numai asta a fost? urmă vorbitorul. Câți oameni bătuți și stâlciți nu-mi văzură ochii... Cică o să-i deznoade până or plăti zeciuiala.

— Ah, mișeii, tună și Antal. Cei care fac fărădelegile astea sunt slujitorii marelui inchizitor Iacob de Marchia.

— Auleo, fraților, mi-e rușine că-i port numele! strigă

atunci Ioan Iacob.

Antal se uită lung la el:

— Inchizitorului ar trebui să-i fie rușine dacă ar afla că poartă numele tău pe care îl necinstește prin faptele lui mârșave. Dar, fraților, acesta e adevărul întreg. Mihail are dreptate cu carul. Pretutindeni s-a aciuat jaful, iar lăcomia stăpânilor noștri e ca un sac fără fund: nu se umple niciodată. Așa fiind nu mai avem nimic altceva de făcut decât să ne ridicăm toți ca unul pentru a ne cuceri dreptatea.

La auzul acestor vorbe, Andrei, acel mic nobil venit și el la întâlnirea capilor de răscoală, tresări:

— A sosit oare vremea să ne răsculăm? Suntem noi atât de puternici încât să doborâm armiiile nobiliare? Putem noi cu furci și cu coase să zdrobim săbiile cavalerilor și să sfârtecăm platoșele și piepturile protejate de armuri?

Răspunse Mihail Românul.

— Putem, Andrei. Numai să vrem și să fim hotărâți! Să nu ne gândim prea mult. Și să nu tremurăm când punem mâna pe bieteles noastre coase și topoare. Că dacă sunt mânuite cu credința că luptăm pentru o cauză sfântă, ele devin fulgere și trăsnete în stare să doboare și să sfărâme cea mai puternică armie din lume și să pătrundă prin cea mai de nepătruns armură a vrăjmașului!

Andrei nu părea tocmai convins. Răspunse:

— Bine. Poate că așa o fi. Dar ce garanție avem că o să fie așa? Numai pe credință nu ne putem bizui.

— Ba da, Andrei, numai pe credință, zise Antal. Acesta e singurul nostru drum. Despre garanții, nu poate fi vorba. Altă cale n-avem: ori pierdem, ori biruim, una din două. Dacă pierdem ne așteaptă moartea. Ea va pune capăt suferințelor noastre. Dacă învingem, trăim. Și vom trăi mai bine, vom trăi cu adevărat.

Tăcu o clipă. Apoi adăugă: Vezi, tu, Andrei, totul este ca și voi, micii nobili, să aveți această credință și să mergeți cu noi ori alături de noi până la capăt. Să nu vă lăsați ademeniți de făgăduielile nobililor. Pentru că ei, într-adevăr, vă pot da garanții! Dar ce folos!

Andrei tăcuse. Se vedea însă pe fața lui că nu era prea satisfăcut de ceea ce-i spusese Antal. În schimb Mihail Românul își dresese glasul și grăi:

— Andrei s-o fi gândit poate că țăranii s-au mai ridicat la luptă până acum dar au fost înfrânți. Și se teme de o nouă înfrângere!

— Da, da, spusese Andrei, chiar la asta m-am gândit!

Antal surâse amar:

— Până acum s-au răscolat țăranii din diferite regiuni. Dar au purces izolat la luptă. Adică fără să știe unii de alții. Și stăpânilor le-a fost ușor să-i zdrobească. Dar acum trebuie să luptăm uniți. Să ridicăm întreaga Transilvanie la luptă. Numai așa vom fi puternici și nimeni nu ne va mai putea înfrânge. Și trebuie să ne organizăm, să ne organizăm temeinic!

La auzul acestor cuvinte Zirasek se ridică în picioare.

— Fraților, vorbele voastre m-au năpădit de bucurie. E un semn bun și că durerea voastră a ajuns la capăt și

veți porni în curând la luptă așa cum făcurăm și noi nu de mult în Cehia noastră, sub conducerea lui Zizka, mai marele nostru... E drept, nu sunt nici trei ani de când flacăra aprinsă de noi a fost stinsă de păcătoșii de nobili și de catolici. Dar asta nu ne-a speriat. Nu trebuie să vă sperie nici pe voi. Cruzimile cu care stăpânii au înăbușit revolta noastră e un semn de slăbiciune, nicidecum de forță pentru ei. Ce-i drept, căzură mulți dintr-ai noștri. Dar pe urmă se ridicară și mai mulți. Unii au fugit după luptă. Nu de frică. Ci pentru a continua lupta. Așa ne-a spus și Zizka înainte de a-și da sufletul: „Cei care mor să se odihnească în pace. Sunt vrednici de odihnă după atâtea străduințe. Cei care trăiesc să se ferească a da ortul popii pentru că mai avem de luptat”.

— Înțelepte cuvinte, zise Antal. Vorbește mai departe, frate! Vrem să auzim cele trăite de tine.

— Ce aș putea să vă mai spun? răspunse cehul. Am venit la voi și am găsit oameni de nădejde, adevărați frați. Mi-ați deschis ușa și am avut ce să pun la căpătâi și unde să-mi odihnesc oasele după cele ce am pățimit. M-ați așezat la masa voastră ca să mănânc alături de voi, în tovărășie. Acum sunt îndestul de odihnit și vă urmez din tot sufletul la luptă. Dar trebuie să ne organizăm așa cum spunea Antal. Să chemăm la luptă pe țărani înrobiți fie ei români ori unguri. Că domnii pământurilor nu caută la neam ci la pungă. Și nu numai țărani, ci toți asupriții, meșteșugari de tot felul precum și muncitorii de la mine. Cu un cuvânt, trebuie chemați toți năpăstuiții. Chiar și pe Andrei, să-l chemăm

și pe alții ca el câți or mai fi.

Andrei, micul nobil, tresări auzind pomenindu-i-se numele.

— De ce *chiar* și pe mine?

— Să nu te superi, Andrei, dar la noi, în Cehia, tocmai când ne era lumea mai dragă, pe noi taboriții, mica nobilime ne-a trădat și a trecut de partea asupritorilor noștri.

Andrei se făcu galben ca ceara. Vorbele cehului îi sfârtecaseră ca niște cuțite inima. Cuprins de o adâncă amărăciune, nici nu găsi cu cale să mai răspundă ceva.

Zirasek continuă:

— Trebuie să vă faceți o tabără de luptă așa cum ne-am făcut noi pe muntele Taborului.

— Da, așa-i bine, răspunse Antal. Și noi ne-am gândit la asta. Am auzit, dealtfel mai de mult de tabăra voastră. Așa că am și ales un loc foarte potrivit.

Se auziră glasuri întrebătoare:

— Care? Unde?

Mihail Românul se ridică și dete răspuns:

— La Bobâlna, fraților!

III

A MURIT DE FOAME!

Primăvara mult așteptată veni, în sfârșit! Soarele se arată pe cerul limpede însă nu mai iscă printre oameni ca altădată bucuria de a trăi. Iar un fapt puțin straniu, întâmplat pe la sfârșitul lui martie, întoarse lumea pe

dos.

În sat era un moș batrân, de vreo optzeci de ani, care trăia singur-singurel în bordeiul său, căci băbuța îi murise cu doi ani înainte. Și într-o zi un vecin ducându-se să-l vadă, îl găsi mort.

Acesta dete alarma. Veniră fuga câțiva oameni, între care, și o rubedenie. Nimeni nu se mira că moșul dăduse ortul popii, fiindcă, precum am spus, ajunsese la adânci bătrânețe. O femeie, umblând printre lucruri, zise către celelalte:

— Să știți că moș Suhan nu de bătrânețe a murit, ci de foame...

— Aș, nu se poate!

— Căutați în toată casa și dacă-oți găsi o felie de pâine eu m-arunc în gărlă.

Vecinii cotrobăiră prin toate lucrurile mortului dar nu găsiră nimic de-ale mâncării...

— Așa e, de foame a murit moșul!

Și în tot satul răsună câteva zile strigătul devenit brusc incendiar:

— A murit de foame! A murit de foame!

Înmormântarea bătrânului deveni un act de înflăcărate proteste împotriva nobilimii hrăpărețe. După îngropăciune tensiunea țăranilor crescuse și mai mult. Așa se face că lucrările pe dealul Bobâlnei se isprăviră în câteva zile. Tabăra era gata. Zirasek spunea că tot așa arăta, cu trei ani înainte, măreața tabără a taboriților.

Într-adevăr dealul Bobâlnei era tare potrivit pentru o astfel de tabără. Înalt de vreo 700 m, el străjuia ca o

coroană întreaga regiune. Aici alergaseră mulți oameni ca și când s-ar fi înrolat într-o oaste. Erau țărani români și maghiari, săraci, de prin orașe care nu mai puteau răbda umilințele și asuprirea patriciatului, lucrători de la ocne și mine. Veniseră și mici nobili pentru a completa acel mănunchi de oameni care se pregăteau să dezlănțuie răscoala.

Cât despre tabără, ea fusese fortificată în lege, cu căruțe și cu șanțuri după modelul husiților, încât, un sistem defensiv mai bun nici că se putea găsi.

În fruntea taberei erau oamenii cunoscuți nouă din seara aceea, de la adunarea care avusese loc acasă la Antal. Venise Budai Nagy Antal, cel care pusese atâta suflet în pregătirea taberei de luptă. La fel ca el și alături de el, se afla, drept și impunător, flăcăul chipeș cu ochii pătrunzători, care răspundea la numele de Mihail Românul. Erau și Paul cel Mare și Ioan Iacob. Nu lipsea nici Zirasek, care așa cum făgăduise, voia să fie alături de răsculați. Pentru el tabăra de la Bobâlna însemna acum tabăra de pe muntele Tabor. Iar cauza țărănimii transilvănene însemna continuarea războiului țărănesc husit.

Venise și Andrei acolo aducând cu el câțiva mici nobili doritori să ia parte la răscoală.

Acum toată lumea era nerăbdătoare și aștepta semnalul de începere al oștilităților. Mihail Românul, care stătea ca pe jar, îl întrebă pe Antal:

— Măi frate, ce tot așteptăm? Nu vezi că oamenii și-au pierdut răbdarea?

— Socot că nu-i bine să ne pripim. Hei, vărsarea de sânge e ușoară, dar urmările sunt grele.

— Nu-nțeleg! Ce vrei să spui cu asta?

— Ce-ar fi, măi Române, dac-am încerca să ne înțelegem cu nobilii?

— Crezi că ar fi cu puțință?

— O-ncercare moarte n-are. Chiar avem datoria să-ncercăm. Mă gândesc să trimitem o solie la craiul Ladislau cu condițiile noastre pentru a nu dezlănțui furtuna.

Mihail Românul stătu o clipă în cumpănă, gândind în sine sa:

— La urma urmei ce pierdem?

După care încuviință propunerea tovarășului său Antal. Solia din cinci țărani ageri și dezghețați fu bine dăscălită, știa ce trebuie să ceară și chiar a doua zi porni cu nădejde la drum.

IV

MASACRAREA SOLIEI

Solii țăranilor fură primiți de Ladislau în sala cea mare a castelului. Craiul era înconjurat de o sumedenie de nobili, fețe simandicoase, îmbrăcați în mătăsuri de soi după moda Apusului.

Țăranii pășind până în fața tronului își plecară capetele. Dar, văzând pe chipul craiului un zâmbet de dispreț, le pieri tot curajul. Se făcură însă a nu observa nimic.

Unul dintre ci, mai lesnicios la vorbă, ales a fi capul soliei, grăi:

— Mărite crai, cu și frații mei venit-am până la Măria-Ta ca să te încunoștințăm că nu mai putem răbda greutatea la care ne supun domnii pământurilor. Ne-a ajuns funia la gât și cuțitul la os, prea mărite crai!

— Și ce vreți să fac eu? îl întrebă Ladislau.

— Apăi să ne dai și nouă niscai drepturi că, n-avem defel. Nobilii le luară pe toate pentru ei.

Când craiul auzi de drepturi se făcu roșu de mânie. Era un cuvânt pe care nu-l putea suferi în ruptul capului.

— De-aia venirăm să vă cerem ce ni se cuvine că și noi se cheamă că suntem tot supuși ai înălțimii voastre.

— N-aveți niciun drept! strigă craiul. Duceți-vă la stăpânii voștri. Ceea ce vă dau ei aceia este bun dat.

Țăranii cam uluiți de această rea primire se frământau pe loc, neștiind: să plece sau să mai stăruiască în cererea lor?

— Haide, plecați la casele voastre și vă vedeți de treburi.

— Chiar așa, să plecăm? Fără nicio dobândire? Nu-i bine, Măria-Ta! Nu-i bine! răspunse mai marele dintre țărani. Dar să știi că nu mai putem răbda.

— Ce? Sunteți pe cale de a vă răzvrăti? Vreți să încălcați legea?

— Nu ne răzvrătim, Măria-Ta, că nu ne trebuie vărsare de sânge. E mai cuminte să ne înțelegem de bunăvoie. Cât despre legi, nu noi țăranii le-am încălcat,

ci domnii pământurilor care întrecură măsura...

Craiul îl opri cu un gest.

— Taci, răzvrătitule!

Și, făcând un semn, străjerii se repezică ca niște fiare înfuriate și înghiontindu-i într-un colț le puseră lanțuri la mâini și la picioare.

Căpetenia soliei, dacă văzu năpasta căzută ca din senin asupra lor, își pierdu cumpătul și strigă mânios către crai.

— Ai pus să ne înlănțuiescă mâinile și picioarele, dar limba tot ne-a rămas slobodă ca să ne spunem păsurile, chit că sporovăim unor urechi surde.

Ladislau holbă ochii auzind cele spuse și cuprins de mânie, porunci gărzii:

— Tăiați-i acestuia limba cea veninoasă.

Craiul privi netulburat, cu sânge rece, groaznica operație a tăierii limbii țăranului, după care începu din nou a râde:

— Acum mai grăiește dacă poți!

Țăranul, care urla de durere, îl privi sfidător pe crai, cu săgeți de ură. Acesta pricepu că omul care nu mai putea vorbi cu limba spunea cu ochii ceea ce avea pe cuget.

Porunci din nou:

— Să i se scoată și ochii acestei bestii...

Abia atunci când văzu că țăranul nu-l mai putea înfrunța, răsuflă ușurat. Dar se înșela. Din piepturile celorlalți patru țărani izbucniră strigăte de mânie care făceau să tremure întreg palatul.

Unul din stegarii soliei îl izbi pe crai cu o seamă de cuvinte mai tari ca fierul:

— Tâlhar de drumul mare, cu sufletul și trupul pătat de sânge! Să știi că oricât ai vrea n-o să poți amuți și orbi pe toată lumea, în țara asta a Transilvaniei sunt voinici oțeliți câtă frunză și iarbă pe coline și așteaptă semnalul pornirii la luptă. Și atunci n-o să mai stai pe acest tron aurit și n-o să mai schingiuiiești pe nimeni, că vei fi îngropat de viu ca să te mănânce viermii pământului...

Când auzi aceste cuvinte de foc, craiul Ladislau strigă ca ieșit din minți către străjeri:

— Tăiați-i în bucățele! Pe toți cinci! Praful și pulberea să se aleagă de ei!

V

PORNEȘTE RĂSCOALA

După masacrarea aleșilor țărănimii, fără a mai sta pe gânduri, nobilii dezlănțuiră oștilitățile, atacând tabăra de la Bobâlna. Știau, aflaseră cu ajutorul unor iscoade ale lor, cum erau organizați țărani acolo, așa că nu se temeau de surprize. Craiul Ladislau Csaky și „prea sfințitul” episcop Gheorghe Lepeș puseră la cale atacarea prin surprindere a taberei țărănești.

Însuși craiul, la ceas de seară, stătuse îndelung de vorbă cu episcopul papistaș și hotărâseră tot ceea ce aveau de făcut. Îl întrebăse:

— Ce crede sfinția-voastră: ar fi chibzuit să-i atacăm

de îndată pe țărani? Când îți pun asemenea întrebare am în vedere faptul că astăzi, pe la amiază, le-am căsăpît solia pe care mi-au trimis-o pe cap. Pesemne că ei n-au aflat încă și îi tot așteaptă pe cei trimiși să se întoarcă. Nu-i mai bine ca în locul lor să trimitem armia noastră? Îi va găsi nepregătiți și-i va zdrobi de bună seamă.

Așa făcură. Dar a doua zi, în zori, când armia atacă tabăra de la Bobâlna, găsi pe țărani pregătiți, parcă așteptând lupta.

Ce se întâmplase? Oamenii își dăduseră repede seama că trimișii lor fuseseră ori închiși, ori uciși. Și într-un caz și într-altul, nu mirosea a bine. Și atunci, cuprinși de mânie grea, blestemând și ocărând stăpânirea, se gătiră de luptă pe viață și moarte.

Când cavalerii craiului ajunseră sus la tabără, se loviră de căruțele strâns-legate cu lanțuri groase și caii se prăvăliră de-a valma cu călăreți cu tot în șanțuri, mușcând pământul și găsindu-și acolo pieirea. Iar grosul armiei pedestre cu toată forța ei nu izbuti să pătrundă în tabără. Țăranii alcătuiau un zid de netrecut. Înarmați cu furci, coase și topoare, doborau la pământ de istov pe oricine se apropia. Așa că făcură atâta moarte în armia lui Ladislau încât lor înșile nu le venea a crede tot ce vedeau cu ochii.

Până la urmă nu se schimbă nimic. Victoria rămase a țăranilor și a dreptății lor.

Pentru întâia dată nobilimea se înfricoșa dându-și seama, în sfârșit, că neînțelegerea cu țăranii nu era o

glumă, că acești țărani reprezentau o forță uriașă. Iar pe mândrul crai Ladislau și pe cuviosul episcop de Transilvania Gheorghe Lepeș îi cuprinse o frică atât de cumplită încât se arătară dispuși să cadă la înțelegere cu țărani. Nobilimea, supusă dorinței craiului, stătu iarăși la masă cu trimișii țărănimii.

VI

6 IULIE 1437

În această zi, la Bobâlna nobilii stăteau pe o parte, iar pe cealaltă cei unsprezece căpitani ai țărănimii, aleși de aceștia să le apere interesele. Se mai aflau de față și călugării de la mănăstirea din Cluj-Mănăstur, purtătorii glasului și voinței prea sfințitului și cucernicului Gheorghe Lepeș și care trebuiau să întărească cele ce aveau să se hotărască.

Unul din nobili, Josef Bank, grăi cu glas mieros:

— Recunoaștem prea cinstiți căpitani că ne-ați învins în luptă. Așa încât respectând legile războiului vrem să cunoaștem care sunt condițiile voastre!

La aceste vorbe Antal îl privi pe Mihail Românul, pe Paul cel Mare, pe Ioan Iacob. Aceștia la rândul lor își încrucișară privirile cu Antal. Din acest joc al ochilor parcă se născu o înțelegere.

Apoi Antal se uită și la nobili:

— Dacă vreți să cunoașteți condițiile noastre, iată-le: fiecare gospodărie să plătească numai zece denari pe an stăpânului feudal!

La auzul acestei sume, nobilii scoaseră un murmur. Se aşteptau de bună seamă la mult mai mult. Dar Antal urmă netulburat:

— Robota ce-o datorăm să rămână numai o singură zi pe an, fie la coasă sau la seceră, fie la repararea moşiiilor şi iazurilor:

Murmurele din partea nobilimii sporiră. Dar Antal continuă netulburat, ca şi cum nici nu le-ar fi auzit protestele:

— Cât priveşte darurile pe care ni le cereţi, socotim că trei pe an de familie sunt mult prea îndeajuns.

Nobilii nu mai ziseră nimic de data aceasta. Dar unul din ei, cel mai în vârstă, se uită lung la ţărani, după care grăi:

— Sunt Apon, robul lui Dumnezeu. Aşa că mă învrednicesc a vă întreba: *nona* noastră şi dijma din zecimale, ce se va întâmpla cu ele?

— Se şterg cu totul, răspunse Antal. Piară-le numele de blestemăţii!

— Piară-le! grăi un prelat papistaş. Apoi dându-şi seama că a greşit, se scutură ca de-o vorbă rea, aşternu o cruce şi, scuipând în sân, zise:

— Aş putea să ştiu şi eu ce se întâmplă cu dijma bisericască? Şi, spre bucuria lui, află: ţăranii acceptau să plătească un florin pentru 20 de clăi de grâne.

Nu mai întrebă nimeni nimic, dar Antal adăugi:

— În textul pe care veţi binevoi a-l semna se prevede ca, după plata dărilor, ţăranii să se poată strămuta pe altă moşie după vrere, iar bunurile agonisite de ei să

aibă dreptul de a le lăsa văduvelor, iar în lipsa moștenitorilor direcți, rudelor!

Nobilii protestară din nou. De data aceasta, spre surprinderea nobililor care credeau că s-au isprăvit condițiile puse de țăranii, luă cuvântul Mihail Românul. Vocea lui era gravă, puternică.

— Și mai e ceva, domnilor nobili!

— Tot mai e? scăpă vorba fără să vrea Josef Bank.

— Da, domnule nobil. Doar voi ați căutat să găsiți noi dări pentru a ne împovăra, încât țăranimea se întreba îngrozită: tot mai e? Iacă, acum ne-a venit rândul și nouă!

Apon îi făcu semn cu ochiul lui Bank:

— Lasă-l să vorbească. E doar căpitan al țăranilor. Spune, omule, ce mai vreți?

— Iacă, vrem ca o dată pe an, aici, la Bobâlna, în ziua de 9 mai, să se adune din fiecare sat, moșie, târg, câte doi bătrâni împreună cu căpitanii țăranimii să vadă cum respectați hotărârile luate!

Nobilii amuțiră. Numai prelatul papistaș scăpă din nou fără voie cuvintele latinești *jia lux!* Apoi adăugă ca să înțeleagă și țăranii: *S-a făcut în sfârșit lumină!* Domnul fie binecuvântat!

Cei prezenți semnară înțelegerea, așa cum hotărâseră țăranii. Iar călugării vrând-nevrând întăriră cele hotărâte.

VII

FOCUL SE REAPRINDE

Era însă o viclenie a nobilimii. Ca să câștige timp și să se gândească pe îndelete ce are de făcut. Așa că nici nu trecură bine două luni de la înțelegerea amintită, că, la 16 septembrie, nobilii își dădeau întâlnire în taină, la Căpâlna. Erau nobili maghiari, înalte fețe bisericesti, frunțașii sașilor și ai secuilor. De data aceasta se întâlneau cei care se înspăimântaseră mai mult de furia țăranilor: chiar Gheorghe Lepeș în persoană și fratele său Lorand, vicevoievod al Transilvaniei.

Aceștia puseră la cale înăbușirea luptei țăranimii..

— Eu, spuse Lorand, cred că trebuie să ne unim noi, cei notabili, cei respectabili și cât mai degrabă să punem frâu obrăzniciei țăranilor. Cât nu e prea târziu!

Pentru aceste cuvinte fu blagoslovit de fratele său, prea cucernicul episcop Lepeș.

— Da, îi ținu hangul și episcopul, ai dreptate! Suntem reprezentanții celor trei națiuni din Transilvania. De aceea ne vom numi *Unio trium nationum*. Sună frumos, nu-i așa, în limba noastră latină: Uniunea celor trei națiuni!

Toți rămaseră încântați de frumusețea-acestui cuvânt și rostiră numele său ca un legământ:

— *Unio trium nationum!*

Țăranii aflară de uneltirile nobililor și de existența faimosului *Unio trium nationum*.

— Nici nu s-a uscat bine cerneala cu care au semnat înțelegerea domnii nobili – spuse Mihail Românul – și iacă se unesc din nou împotriva noastră.

— Iar trebuie să punem mâna pe arme, răspunse Antal. Să le plătim de astădată după cum merită!

Și căpitaniii ridicară iarăși la luptă pe țărani. Dar vâlvătaia trecuse de mult prin primăvara și vara aceluia leat 1437. Acum era toamnă, era octombrie. Se apropia o nouă iarnă, ca și sufletele țăranilor înșelați în nădejdea lor.

A doua luptă se dovedi la fel de aprigă ca și cea dintâi. Dar nobilii aduseseră armată mai numeroasă și mai bine înzestrată cu arme. Pieriră țărani cu nemiluita. Alții se traseră pe la casele lor. Andrei și câțiva ca el fuseseră la Căpâlna și acum așteptau mila marilor domni de pământ. De aceia țăraniii, cu toată vitejia de care dădură dovadă, abia puteau ține piept cavalerilor înzăuați. Ce-i drept nu fură înfrânți, dar nici nu biruiră.

Așa încât, la sfârșitul luptei, se găsiră din nou căpitaniii țăranilor față în față cu domnii pământurilor.

Era în ziua de 6 octombrie 1437. La Apatiu veniseră ca de obicei și fețele papistășești. Erau de față nobilii care vorbiseră la prima înțelegere, iar taberele tot aceleași. De astădată se înfruntau schimbând săgeți ascuțite din priviri și din cuvinte.

— Ne-ați înșelat, domnilor nobili, strigă cu mânie în glas Mihail Românul!

— Dacă nu v-ați astâmpărat! răspunse cu trufie Josef Bank.

Antal îl măsură cu asprime:

— Noi am încheiat o înțelegere și am căzut de acord în privința unor măsuri. Dar voi v-ați întrunit în taină la Căpâlna.

Josef Bank îl întrerupse cu violență:

— Așadar ne spionați!

— Nu spionăm pe nimeni. Dar noi căzusem de acord să supraveghem modul cum vă țineți angajamentele care le-ați luat.

— Dacă vrei să știi, intră și Apon în vorbă, la Căpâlna am discutat probleme care ne privesc numai pe noi și n-au nicio legătură cu ceea ce am hotărât împreună.

— Nu cred deloc, strigă Mihail Românul. Orice puneți la cale este strâns legat de oastea noastră, a celor năpăstuiți!

Apon nu mai zise nimic. Nimic nu mai zise nici Josef Bank. Numai că atunci când începură tratativele, nobilii discutară altfel cu țărani. Nu mai cedară așa ușor. Și a doua înțelegere întărită din nou de călugării de la Cluj-Mănăștur sună mai altfel și mai puțin avantajos pentru țărani.

*

* *

Oricum, altă cale de a-și împlini revendicările nu era decât lupta. Dar venise iarna, dușmanca. Căzuse zăpadă cu nemiluita iar crivățul bântuia în voie. Trecând peste gerul anotimpului alb, țărani porniră luptele cu o dârzenie nouă, proaspătă și o forță de neînvinc. Astfel, în luna decembrie izbutiră să ocupe orașele Aiud, Cluj, Dej

și Turda. Sărăcimea din mahalale întâmpână pe luptătorii țărani cu bucurie, dându-le o mână de ajutor, ca să intre apoi în rândurile lor.

Și astfel, în orașele pomenite mai sus, reprezentanții patriciatului fură înlăturați de la cârmă și în locul lor aleseră oameni destoinici din sânul lor care să vadă de treburile obștești.

Dar această nouă vâlvătaie izvorâtă din inima caldă a asupriților nu dăinui prea mult, deoarece Ladislau Csaky, voievodul Transilvaniei, bătu degrabă carte către regele Ungariei în cuprinsul următor:

„Luminăția ta, mare crai al întregului regat al coroanei Sfântului Ștefan, ai milă de noi, supușii tăi din părțile Transilvaniei și întinde-ne o mână de ajutor. Că s-a abătut asupra noastră focul necruțător al ticăloșilor de robi care vor să se slobozească și să ne ia locul. Fii cu grijă de noi și vino la timp cu aripa ta ocrotitoare că altfel pierim și stăpânirea ta se va pierde”.

Regele citi scrisoarea cu luare aminte și își dădu numaidecât seama că biruind țărani va fi spre paguba sa. Atunci trimise oastea sa bine înarmată, în ajutorul nobilimii din Transilvania. Stăpânii se uniră din nou și vestitul Unio trium nationum străluci în mârșăvie și omoruri fără număr.

Astfel răsculații fură înfrânți pretutindeni. Iarna lui ianuarie 1438 lăsă urme roșii de sânge pe albul zăpezii. Țăranii care scăpau de moartea eroică a luptei erau prinși și schingiuiți. Li se smulgea lumina ochilor pentru a nu mai privi înainte, spre ziua de mâine. Și li se tăiau

urechile ca să nu mai audă chemarea la luptă, și li se retezau mâinile ca să nu mai poarte arme.

Căpeteniile fură și ele prinse. Iată pe Mihail Românul și pe Antal duși sub escortă, ferecați în lanțuri grele, cu cămeșile făcute ferfeniță. Din rănile deschise încă se scurg șiroaie de sânge, lăsând urme pe unde trec amândoi. Le-au mai rămas încă ochii ca să privească în față pe asupritori. Și urechile ca să audă freamătul mulțimii care le proslăvește fapta. Mâinile nu le mai folosesc deoarece sunt încătușate. Însă duhul, rămas liber ca pasărea cerului, alerga cu gândurile în voie grăind către călăii care se pregăteau să le curme viața:

— Ticăloșilor, știu că ne veți ucide și pe noi așa cum ați ucis atâtea mii de flăcăi!

— Dar nu veți reuși niciodată să ne ucideți pe toți!

— Lăsăm în urma noastră pe fiii și nepoții noștri, nepoții și strănepoții lor și în fine pe toți asupriții acestui pământ. Și va veni vremea ca nicio lacrimă să nu mai ude pământul acesta strămoșesc.

Acestea au fost ultimele lor cuvinte. Bobâlna s-a făcut de-atunci una cu ei, înălțându-se spre viitor. Și astăzi o vedem măreață, de neuitat, în cartea cea mare a neamului nostru, acolo unde se pomenește despre lupta pentru dreptate și libertate.

NEAMUL CORVINILOR

I

IANCU DE LA HUNEDOARA

În castelul de pe colină, la Hunedoara, de trei săptămâni e petrecerea în toi. În sălile lungi, boltite de parcă ar fi nave lăuntrice de catedrală, stau mese întinse, la care a venit mulțimea grofițe-lor cu grofii. lor pântecoși și căpitanii de oaste, vechi tovarăși de luptă ai Iancului *guvernator al Ungariei*, adică loțiitor de rigă, din voia întregii țări. În pivnițele adânci chefuiau oșteni cu rândul, cei mai mulți călăreți purtând, ca și stăpânul lor, Iancu, armură de oțel.

În parcul castelului, pe bănci, prin tufișe, se mai ascundeau slugile ostenite și se înfruptau din bucatele rămase, bând din sticlele nebăute și schimbate de boieri, după voia Iancului.

În încăperea cea mare, de marmură, cu policandru de cleștar, la o masă rotundă, ciocneau pocalele de argint și clătinau cu surâsuri domoale chipurile mulțumite, mireasa și mirele, dimpreună cu rubedeniile lor.

La o măsuță, de asemenea rotundă, se afla grămăticul guvernatorului, care trebuia să scrie pe latinește în cartea de pomenire a castelului și să povestească, în scrieri, capetelor încoronate megieșe,

cum s-a desfășurat, în toată măreția, nunta lui Mateiaș Corvinul, feciorul numai de opt ani al lui Iancu de la Hunedoara, Domnul Ungariei, cu Elisabeta cea bălaie și alburie, ca un puf de păpădie, numai de cinci ani, fiica lui Ulrich de Cilly și nepoata amarnicului Gheorghe Brancovici, despotul Serbiei. În sutană lungă, de mătase neagră, asemenea schimnicilor – deși n-avea nicio aplecare spre posturi și rugăciuni, grămăticul purta o perucă neagră, prea neagră— căci o cănea adesea – spre a-și ascunde pleșuvia, despre care se crede că nu scapă cei ce folosesc cugetarea și scrierea. Vecinii săi de masă erau doi cruciați, cavaleri din Burgundia, înveșmântați în fier din creștet până-n tălpi – pe care îi prinsese vremea nunții în preajma castelului de la Hunedoara, demult rătăciți de o armată de cruciați care trebuie să fi ajuns de un an la Sfântul Mormânt, de nu i-o fi prăpădit păgânii.

Cel mai strașnic nuntaș viteaz și neînfrânt în multele bătălii, în care-și călise trupul și firea, era socrul mare, Iancu de la Hunedoara, bărbat de șaizeci și unu de ani, cu pletele încărunțite dar bogate, cu fruntea naltă, nasul drept și ochii negri, scăpărând ca la vulturi, de curaj și istețime. Nu se ridicase de la masă, de lângă mânuța dreaptă a miresei, și numai o dată, în săptămâna a doua a chefului, își așeză mai pe spate coiful, nălțând un pic masca de fier.

Namilele de grofi ațipeau cu ochii căscați, să nu se bage de seamă că dorm, iar grofițele își lăsau uneori capul pe masă, alături de tacâmuri și pocale, dormind

câte o zi și câte o noapte, fără a mai fi turburate de cântecele cimpoierilor munteni și ai *Minnesengerilor* cu lăutele și istorisirile lor de dragoste sau de război.

— Cinstite secretar, zise unul din cruciați care nu se îndura să se rupă de această petrecere, fără să-mi spună nimeni, ci numai privind la chipul stăpânului din capul mesei, de lângă miresică, aș jura că el e întâiul dintre unguri!... Cel de lângă ginere, boierul cu nasul strâmb și fălcile mari, acela pare mai curând haiduc decit căpetenie de țară!...

Grămăticul sughiță, mai luă o ciozvârtă de curcan din care mușcă adânc, să potolească băutura care-i venea înapoi și, închizând un ochi, grăi la urechea cruciatului celui vârstnic:

— Trebuie să-ți mărturisesc, cavaliere, că eu ca istoric al castelului și scriitor al analelor Ungariei, trebuie să slujesc adevărul și numai adevărul. Stăpânul nostru, Iancu ce i se spune *Corvinul*, nu e ungar cum nu sunt eu episcop. E *olah*, e *valah*, cu un cuvânt e *român* – frate bun cu cimpoierii pe care i-a adus din Carpați și care-i cântă acum în graiul pe care-l pricep numai ei și oile lor. Pe taică-său îl chema, ca pe mulți olahi, *Voicu*, iar pe bunică-său *Șerb*, adică *Iobag*, cu alte vorbe *supus la grofi*, cum sunt mulți români din Transilvania. .

— Ce aud parcă-i poveste... murmură cu glas subțire cavalerul cu chip de fată. Cum de a ajuns această seminție a șerbilor să se încuscrească, precum văd, cu nepoata despotului Serbiei, fiind și cel mai de seamă diregător al Ungariei, ocrotitorul ei?

— Poveste vitejească, măre cavalerie! făcu, dând din cap, cu bărbia până-n pieptarul de mătase brodată, grămăticul îmbătat de mult. Avu olahul Șerbu gând să-și dea feciorul, pe Voicu la oaste, să-l scape măcar pe el de blestemul pământului, stăpânit de alții și muncit de el și de ceilalți olași. Și iacă așa, ce isprăvi o fi făcut Voicu, ridicat din brazda românească a Transilvaniei, nu știu, dar de citit am citit cu ochii mei pergamentul cu peceți, pe care *Stăpânul* îl ține încuiat cu două lacăte mari: scrie acolo că regele Sigismund dăruiește pe vecie lui Voicu olahul, feciorul lui Șerbu, pentru strălucitele-i fapte de arme ca oștean al Curții *possessionem nostram Regalem Huniadar*, adică pământurile rigăi de la Hunedoara, unde ne aflăm acum.

— Și nu se găseau baroni și conți cu moșii mai numeroase și mai întinse, care să fie aleși de ai lor ca guvernator și ocrotitor al Ungariei? întrebă cavalerul cel cu glas aspru, privind spre masa unde ciocneau grofii, înclinându-se smeriți dinaintea Stăpînitorului.

— De bună seamă! răspunse grămăticul, supărat că poala sutanei de mătasă albă arăta acum multe pete de vin și de grăsime. Numai că viteaz ca acest român, nu s-a prea găsit în acele ceasuri de grea cumpănă! Și decât să-și piardă nobilii unguri avuțiile și privilegiile, amenințate de osmanlâi, l-au chemat pe Iancu și i-au spus: iacă, te alegem mai mare peste noi, ferește-ne de iataganul sultanului care umblă ca la el acasă prin ținuturile de la sudul Dunării și nu ne-am mira să aflăm că a intrat și în Constantinopol!

— Cum mai ajungem noi atunci în Țara Sfântă? întrebă cavalerul cel subțiratic tresărind din moliciunea lui femeiască.

— Nu-ți face nicio grijă! Ajungem noi, cum a ajuns și cavalerul Geoffroy de Bouillon cu oștenii lui! vorbi cavalerul cel copt. Tu mai bine trage un somn! Văd că abia te mai ții!

Dar grămăticul îi ținu pe amândoi treji cu istorisirea lui de necrezut:

— Încă de mult regele Albert, Dumnezeu să-i odihnească oasele, i-a dăruit lui Iancu *blazonul Corvinilor*, înfățișat printr-un corb cu inelul în cioc. Iar acum, de când e stăpânul Ungariei, Iancu, românul de la Hunedoara, *Iancu Huniadi*, cum am primit poruncă să-l scriu în acte și documente mai are un blazon, înfățișat printr-un leu roșu în picioare pe câmp alb, *ținând o coroană de aur*. E rege!

— Dar ce isprăvi, rogu-te, a făcut acest român, urcat pe scaunul Ungariei? Că turcii, precum spui, stau la Dunăre și sunt gata să sară peste zidurile Bizanțului! întrebă cavalerul, îndreptându-și șalele, în vreme ce tovarășul lui molatec, îi ațipea cu capul pe umărul de fier.

Diacul-secretar râse încet, cu milă față de neștiința celor doi tovarăși de băătură.

— Mereu i-a bătut pe turci și mereu îi bate! strigă el cu glas fioros, și ca un școlar care-și spune lecția, secretarul numărând pe degete, începu să înșire:

— La 1437 ia parte la luptele de la Semendria, la

1441 bate pe paşa Isaac lângă Dunăre, în faţa Belgradului, în 1442 învinge pe paşa Mezed la Sântimbru, tot în 1442 risipeşte la Porţile de Fier o oaste turcească şi se repede până la Ialomiţa, unde zdrobind o armie păgână şi mai puternică, îi ia toate carele cu provizii, muniţii şi bani. Dar în 1443? Cu alte oşti creştine luptă împotriva turcilor la Niş şi la trecătoarea Cunoviţa. Iar în 1444...

Aci grămăticul tăcu. Închise ochii şi mai înghiţi o gură de vin din fundul pocalului. Apoi privi în jur, să vadă dacă nu cumva trăgea cineva cu urechea, şi vorbi în taină, drept în faţa cavalerului cruciat:

— În 1444, regele nostru Vladislav, fie-i ţarina uşoară, făcu neghiobia în marea încăierare de la Vama dintre oştile creştine şi turci să nu asculte de sfatul lui Iancu. Ci se repezi craiul, călare, drept în mijlocul păgânilor, numai cu o mână de călăreţi, unde fu înconjurat şi măcelărit cu toţi ai lui. Se risipiră atunci creştinii, ca potârnicile! Dar crezi că se lăsă Iancu al nostru? Cum ajunse acasă, mă puse de scris voievozilor şi regilor creştini, iar după trei ani, se află din nou în fruntea unei oştiri, pe care o duse biruitoare până-n Câmpia Mierlei.

Loc blestemat! Aci mai fuseseră bătuţi creştinii de turci cu vreo şaizeci de ani mai înainte. Iancu al nostru scăpă ca prin minune din mâna turcilor, în locul unde-şi lăsară viaţa vreo şaptesprezece mii de creştini. Dar îl înhaţă ca pe o pradă bună, despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici, care acum ciocneşte cu el şi-l sărută frăţeşte

pe amândoi obraji. Luni întregi îl ținu Brancovici pe Iancu Huniadi în turnul de piatră de la Semendria, până când voievodul – că pe atunci era numai voievod al Transilvaniei și comite de Timișoara – se răscumpără cu un sac de bani de aur.

— Și cum de s-au împăcat? se miră cavalerul. Lui Brancovici eu nu m-aș fi lăsat până nu-i retezam capul.

— Așa vru și Iancu să facă, frățioare! râse grămăticul. Întâi mă puse de scrisi un pergament pentru a-i lua moșiile pe care le avea sârbul în Ungaria și Banat. Apoi Iancu își adună oaste nouă și se repezi în țara despotului – și l-ar fi tăiat, dacă n-ar fi ajuns până la cei doi domni creștini vestea că turcii se apropie iar de Dunăre. Ca să nu piară și unul și altul căzură la înțelegere. Nepoata sârbului, copilița pe care o vezi colo cu lămâiță pe codițele făcute cunună, Elisabeta de Cilly, fu făgăduită lui Mateiaș, feciorul lui Iancu, stăpânul nostru. Dacă Brancovici își lua cuvântul înapoi, toate moșiile despotului de la Bereg, Sătmar, Bihor, Zarand și din Banat intrau în stăpânirea familiei de la Hunedoara. Și iată că nunta se făcu de îndată, măcar că mirele are opt și mireasa numai cinci anișori. Până vor fi soți, se vor juca amândoi cu păpușile și căluții în parcul castelului – încheie grămăticul, râzând din toată inima.

II

„S-A STINS LUMINA LUMII”

Abia se scurseră trei luni pe albia timpului și Iancu

prinse de veste că nobilii unguri, care cu atâta poftă îi băură vinul la nuntă și i se închinaseră, nu voiau să-l mai urmeze. Câțiva prieteni îl înștiințară în taină, că se punea ceva la cale împotriva lui.

Voievodul își chemă diacul și-i dictă, cu înjurături, o scrisoare către domnii de la Buda, trimițându-le înapoi documentul prin care-l numiseră „Guvernator al Ungariei”.

Se preumbla Iancu prin sălile boltite ale castelului de la Hunedoara, neobișnuit cu asemenea liniște. Ferestrele nalte, umbrite de copacii mari, stufoși, îi arătau uneori chipul – și luptătorul se privea uimit: Cum? Atât de bătrân era el? Pletele îi cădeau aproape albe pe umerii care se încovoiaseră.

— Câți ani am, Iosife? întrebă în sufrageria de jos, unde se luase după un miros de friptură. Să cauți hârtiile și să-mi spui mâine...

Dar în aceeași seară, în vreme ce Iancu, singur la masa de lemn afumat din sufragerie golea după cină, oale de lut cu vin nou, diacul se apropie și îi șopti la ureche cu sfială:

— Mărite Doamne, ai șaiszeci și opt de ani, trei luni și douăsprezece zile cu cea de azi.

— Șaiszeci și opt de ani? strigă Iancu râzând, arătându-și dinții albi, puternici. Atunci nu sunt bătrân!

Și se ridică repede, mai drept ca de obicei, și porni spre treptele de piatră care duceau în iatacul de sus, în timp ce slujitorii cu facle i-o luaseră înainte.

În același an, nobilii duseră la Buda pe *Ladislau*

Postumul, care scrise îndată lui Iancu de la Hunedoara numindu-l *frate*, cerându-i sprijinul în vremile ce vor veni și încunoștințându-l să-și adauge la celelalte titluri și pe acela de *comite neîntrerupt al Bistriței*, unde el, regele Ungariei, îi dăruiește o moșie, cu toate satele, pădurile și apele.

Dar Iancu parcă bănuia că-napoia acestor daruri se afla o teamă și o nevoie...

Cu adevărat, în anul următor, vestea că turcii amenințau iar câmpia Ungariei, pândind la malul de miază-zi al Dunării, turbură tihna tuturor castelelor, până dincolo de Buda. În fruntea armiei turcești se afla acum însuși Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului.

Iancu de la Hunedoara se repezi călare la Buda și vorbi cu regele Ladislau.

— Nu că vreau, sire, să-mi mai dezmoțesc oasele, care nu sunt obișnuite să zacă, dar ca vechi oștean, socot că mai cuminte ar fi s-o luăm noi înaintea vrăjmașului și să-l batem înainte de a trece Dunărea...

Suveranul îi mulțumi de sfat și vru să numească trei conducători de oaste, dar Iancu se împotrivi și răspunse hotărât: .

— Sire, pune și patru căpetenii, dar fără mine. Eu pot fi numai căpetenie, singură, ca să mânuiesc oastea după priceperea mea, nu după gustul altora și dacă mi-oi pierde capul, apoi să mi-l pierd pentru prostia lui, ca să nu-mi pară încalțe rău!

Pus căpetenie peste celelalte căpetenii, Iancu coborî

în Serbia, cu făptura mai înviorată parcă decât în bătăliile tinereții și numai după trei luni de împresurare luă cetatea Crușevaț, prinzând patru mii de turci, cu căpetenia lor begul Firuz.

Putea fi această înfrângere o prevestire pentru turci. Nu însă pentru mândrul Mahomed, care porunci trupelor să ia Belgradul, mult întărit, să lupte până la ultimul om, căci va trimite îndată o oaste nouă care, trecând Dunărea, să facă întâiul popas la Viena și al doilea la Roma...

Iancu prevăzuse că taurul cu semilună, înțepat de viespe la Crușevaț, se va ridica și se va repezi cu coarnele drept în zidurile Belgradului.

De aceea, îndată după prinderea lui Firuz, întări oastea din Belgrad, puse căpetenie pe un luptător de încredere, pe Mihail Silaghi, fratele soției și sili pe Ladislau Postumul – cam zgârcit din fire – să trimită în cetate hrană și muniții îndestulătoare. Iar mai pe de o parte, la Petrovaradin, pe Dunăre, adună în ascunzătoarea unor sălcii bătrine aproape două sute de vase, cu ajutorul cărora voia să lovească pe asediatori, la timpul potrivit.

În aceeași vreme, iavaș-iavaș, pe drumurile prăfuite și pe câmpiile arse de soare ale Serbiei, printre munții amenințători, ocolindu-i, uneori, înainta spre cetatea Belgradului oștirea, câtă frunză și iarbă, a lui Mahomed. Iar pe Dunăre, dinspre Porțile de Fier pluteau în sus, spre aceeași cetate, în bătaia regulată a lopeților aproape trei sute de vase turcești, încărcate cu vechii

luptători de la Constantinopol, obișnuiți să sară zidurile de cetăți pe scări proptite în nave de lemn.

Când Iancu primi vestea, în castel, la Hunedoara, că turcii începură să lovească zidurile Belgradului dinspre miază-zi, trimise vorbă călugărului Iancu de Capistrano, care se afla cu un corp de cruciați la Lugoj, să coboare spre Dunăre.

În drum spre locul bătăliei, Iancu întrebă pe călărețul ce-i adusese vestea bătăliei din partea cumnatului Silaghi:

— Dar turcii de pe Dunăre, ce-au făcut? Ei n-au atacat cetatea?...

— Pe Dunăre, Măria Ta, nu s-a văzut niciun fes turcesc Poate că vin numai pe uscat...

Iancu nu putea crede că Mahomed să nu fi folosit și oștirea pe care o avea în Țara Românească, trimițând-o pe Dunăre, pe la Porțile de Fier, împotriva Belgradului. Nerăbdător, pesemne, turcul pornise împotriva cetății înainte de sosirea vaselor sau își păstra oștirea din nave pentru o lovitură neașteptată și hotărâtoare...

Abia când ajunse la Belgrad, Iancu află de la cumnatul său marea veste. Numai cu șase zile înainte, creștinii prinzând de veste că aproape trei sute de vase urcau cu armie turcească dinspre răsărit, le aținură calea cu cele două sute de nave la ostrovul de la Salankemen, și-i loviră pe neașteptate, în puterea nopții, din două părți. Cum navele creștinilor, duse de valuri lunecau mai iute, pe când turcii trebuiau să lupte și cu împotrivirea apei, până la ziuă mâncară o bătaie cruntă.

Luntricele păgâne fură sparte și înecate, iar dușmanii care scăpaseră de înece abia ajunseră pe malul sârbesc, unde o rupseră de fugă spre miază-zi.

— Mahomed trebuie să fi aflat de prăpădul de pe Dunăre, grai Iancu. Să-i alungăm din jurul zidurilor de pe uscat până nu aduce alte vase, adăugi el ieșind cu Silaghi din cetățuie, urmați de călugărul Capistrano.

Dădură ocol zidurilor înalte. Iancu cerceta tunurile, munițiile și porunci tuturor ca a doua zi, în zori, la semnalul trâmbiței, să tragă în tabăra dușmană cu toate gurile de foc, în vreme ce călăreții, urmați de pedestrași, să încerce a înconjura pe de lături grosul armiei lui Mahomed, al cărui cort lucea în soare, ca o mătase în patru fețe, ocrotit de șanțuri și tabere mai mici.

Bun fu gândul lui Iancu și ar fi dus poate dintr-o dată la sfârșirea puterii turcești, dacă Mahomed, furios de întâmplarea nenorocită de la Salankemen n-ar fi dat poruncă în după amiaza aceleiași zile, să se atace zidurile puternicei cetăți, numai dinspre miază-zi și apus, cu toate tunurile.

În două ceasuri, spărturi mari înlesniră întâielor trupe musulmane să pătrundă în oraș. La adăpostul sulitelor, ajunseră îndată până-n piața din mijloc.

Pentru creștini, situația era disperată. Oștenii care adăstau la apus, pe ziduri, atacul turcilor, erau amenințați să fie prinși cu toții.

Iancu dădu poruncă prin sunete de trâmbiță, ca luptătorii creștini, câți mai rămăseseră în viață și se puteau strecura prin rândurile dușmanului, să se

retragă în cetățuia de pe colină.

Soarele apusese. În amurgul care căzu repede, o bună parte din oștirea creștină se adună în cetățuie, unde Silaghi rânduie tunurile, așteptând poruncile lui Iancu.

Trei zile și trei nopți dădură turcii asalt colinei întărite, de unde tunurile și sânețele creștinilor loveau în plin, în rândurile dușmanului. Mii de leșuri acopereau poalele cetățuiei, de unde turcii, îndemnați de amenințările sultanului furios, porneau mereu la atac.

Tunurile turcești bubuiau fără încetare, dar zidurile cetățuiei se dovediră mai trainice decât ale orașului, iar spărturile pricinuite erau repede împlinite la loc, în timpul nopții.

Iancu și căpeteniile oștirii țineau neconținut sfat.

— Cine se-ncumetă să iasă din cetățuie și să dea fuga până la ostrov, unde stau pitite bărcile noastre? întrebă Iancu, încruntat.

Nu voia să lase turcilor o biruință prea ușoară și ținea să-și dea capul cu prețul cel mai scump.

Căpeteniile se priviră cu uimire, căci erau bărbați în vârstă. obișnuiți mai mult să poruncească decât să lupte.

— Dacă nu cutează nimeni, voi cuteza eu! zise Iancu și ridică mai sus coiful care-i acoperea fruntea..

Dar la gândul că Iancu ar putea părăsi cetățuia, lăsându-i în bătaia și la voia tunurilor turcești, căpeteniile tresăriră și începură să șoptească între ele. Se îndemneau unii pe alții.

Se ridică încet de la locul lui, din umbră, călugărul Ioan.

— Măria Ta, mă reped eu până la Petrovaradin, zise schimnicul. Cu ce poruncă?...

Iancu îi puse mâna pe umăr și îi grăi, privindu-l drept în ochi:

— Părinte, trebuie să ajungi neapărat la năvile noastre!

— Așa să-mi ajute Domnul nostru Isus Christos pentru credința căruia luptăm! răspunse călugărul. Și de nu voi izbuti, pedeapsa și ispașa mea e acest cap.

Și scoțând coiful, călugărul pipăi gluga, de parcă voia să vadă că mai era capul acolo.

— Să lase oamenii bărcile și în fugă să vie înapoi! Să se adăpostească între sălciile de pe malul cestălalt al Dunării, lângă piciorul podului de lemn, pe care turcii l-au părăsit intrând în oraș. Și când vei auzi, părinte, trâmbițe, dând semnalul de atac, să lovești pe turci, aruncându-te asupra lor, dinspre răsărit. Noi vom ieși din cetățuie și-i vom mână tot spre răsărit, unde e poarta cea mare. Atât, părinte.

Și întinzându-i mâna:

— Să te văd sănătos, poimăine, la poarta de la răsărit!

Iancu, după plecarea călugărului care se îmbrăcase în veșmintele unui ienicer, stătu de vorbă multă vreme cu doi tineri grofi, căpetenii de călăreți și de tunari, învățându-i cum să răzbată cu tunurile și pâlcul de cavaleri cruciați, afară din cetate, pe drumul de miază-

zi, spre a tăia calea turcilor prinși la răsărit între două focuri.

În noaptea a doua de la acest sfat hotărâtor, pe când turcii mai mult cucăiau decât vegheau, încredințați că dușmanii din cetățuie se vor preda în curând siliți de foame, se pomeniră loviți cu atâta putere, că până la ziuă nu mai avură altă scăpare decât să se îndrepte spre poarta cea mare de la răsărit, de mult zdrobită de tunuri. Dar aci fură întâmpinați de oștirea creștină, neașteptată, a călugărului Ioan, care lupta într-o mână cu paloșul, în cealaltă cu făclie aprinsă, să-l vadă și să-l urmeze luptătorii pe care-i adusesese din zăvoi.;

Nici fuga spre miază-zi nu fu pentru turci mai norocoasă, deoarece deteră în această parte peste cavalerii cruciați, rezeziți în zale de oțel pe cai cu patrafire de fier.

Din culmea cetățuiei, tunurile aduse acolo din orașul părăsit de dușman, unde-și lăsase morții, armele și proviziile, loveau în pâlcurile mai depărtate ale celor din urmă tabere turcești care ar fi putut veni într-ajutor.

Nu mai avu cine să poruncească turcilor să se adune și întorcându-se împotriva cetățuiei cu zidurile sfărâmate, să copleșească pe vrăjmaș cu numărul lor, căci Mahomed, padișahul care cucerise Constantinopolul, greu rănit în noaptea de pomină în mijlocul Belgradului, își căuta însuși scăparea cu fuga.

Dar înapoia păgânilor rămase semnul trecerii lor: ciurma.

Mulți oșteni, care scăpaseră cu viață în luptele grele,

se molipsiră pe neașteptate și pieriră ca muștele.

Iancu de la Hunedoara, căpetenia oștirii creștine, căzu și el bolnav – și abia atunci simți el că avea peste șaptezeci de ani, că obosise... Împotriva nevăzutului vrăjmaș care-i măcina și-i umfla carnea în buboaie, nu mai putu lupta.

Ladislau Huniadi, feciorul cel mare al lui Iancu, luptător și el între zidurile și dincolo de zidurile Belgradului, încercă să-și mântuie părintele, ducându-l repede afară din cetate, la Zemun.

În grabă veniră doftorii cu scufii și cu alifii de la Buda, dar nu-i fură lui Iancu, moșneagul cel viteaz, de niciun ajutor.

Călugărul Ioan de Capistrano lepădase armura de fier și în genunchi, la căpătâiul bolnavului, ceru îndurarea Cerului și mântuirea vieții marelui viteaz.

Secretarul veni de la castel și cu ochi zgâiți, speriați, cu mâini tremurânde în care ținea un pergament latinesc cu peceți, citi scrisoarea Papei către Iancu, voievodul Transilvaniei și căpetenie peste căpeteniile oștirii creștine, biruitorul lui Mahomed al II-lea.

„Mântuitor al creștinătății trebuie să te socotim, pe tine, fiu al nostru, atletul cel mai puternic, azi singurul luptător al lui Christ”.

Iancu mai întoarse capul către grămătic, poruncind aproape fără glas:

— Să mulțumești prea Sfântului Părinte, pentru prea măgulitoarele lui cuvinte. Și... să ia în paza lui moștenirea mea!

Iancu de la Hunedoara închise ochii pentru totdeauna la 11 august 1456, la Zemun, în fața cetății eliberate.

Călugărul Ioan cântă latinește întâia rugăciune pentru sufletul celui răposat, apoi cu ochii în lacrimi, ridicând brațele strigă în auzul oștenilor cerniți:

— A căzut coroana regatului! *S-a stins lumina lumii!...*

III

MATEIAȘ CORVINUL, REGE AL UNGARIEI

În iarna anului următor, Ungaria era în fierbere, iar satele și târgurile românești din Transilvania mocneau într-un foc ascuns de răzvrătire.

Toată lumea știa că regele aruncase la închisoarea din Buda, din întunericul căreia nu mai ieșea nimeni, pe cei doi feciori ai lui Iancu de la Hunedoara, pe Ladislau și pe Mateiaș, copilandrul care abia împlinise patrusprezece ani.

Învinuirea ce li se aducea – cu deosebire lui Ladislau de la Hunedoara – era că uneltiseră îndată după moartea părintelui lor, care fusese o vreme „Guvernator al Ungariei”, având blazon un leu cu coroană de aur, să dea jos pe rege și să-i ia locul.

Nobilii unguri de mult voiau să-și răzbune umilința de a fi fost siliți să se închine lui Iancu, voievodul Transilvaniei și loctiitor de rege – și poate că aveau pricină a se teme de urcarea în scaunul regesc a unuia dintre Corvini!

Numai că Ladislau nu uneltise deloc deoarece fără voia nobililor nu se putea urca el în scaunul regesc! Iar Mateiaș era prea fraged pentru a se gândi la asemenea lucru.

După judecată, regele – care ținea închis într-o cămăruță lângă iatacul său pe Mateiaș – coborî în pivnița umedă a turnului, unde zăcea lângă butuc, ferecat în lanțuri grele, Ladislau, viteazul de la Belgrad. Un făclier coborâse treptele înaintea regelui și acum lumina jalnică încăperea. Câțiva guzgani speriați, mari cât mâțele, fugiră ascunzându-se.

— Am venit să-ți iau însumi mărturia, Ladislau, vânzătorule de credință! strigă regele cu glas răgușit. Destăinuiește-mi tot, cum ai vrut să mă ucizi și să-mi iei locul, cine ți-a ajutat dintre nobili – și ai cuvântul meu că-ți dau drumul! Te fac scăpat! Vei fugi unde vrei, în Polonia sau în Țara Românească, sau și mai departe, la tătari!

Ladislau privi o singură dată, încruntat, la chipul prefăcut al regelui și nu răspunse.

Multă vreme îi vorbi asupritorul, căutând să-l îmbune, să-l înșele, să-l facă a-și dezlega limba și să-i afle gândurile.

Obosit, dezgustat, osânditul se mulțumi să răspundă, cu un geamăt:

— Să vie mai bine călăul!

Cu toate astea nu-l ucise pe loc, chibzuind să amâne sorocul.

Dar nu mai putu închide ochii nopți de-a rândul. Tot i

se părea că aude deasupra lui geamătul, de parcă ar fi fost în văzduh, al bietului Ladislau Huniadi, și de alături, plânsul de copil nevinovat al lui Mateiaș.

Episcopul, stăpânitor peste multe moșii transilvane și mare dușman al românilor care-i munceau țarinile, era totodată și duhovnic al regelui. Așa fiind îl povățui pe acesta:

— Dacă spui, sire, că nu mai ai pace și că ai început să ai vedenii și auzi ce nu se aude, tot mai bine e să tai capul unuia și să spânzuri de limbă pe celălalt din urmașii de la Hunedoara!

Călăul, în veșmânt roșu, primi pe neașteptate porunca să taie capul lui Ladislau, cu securea pe butuc.

Era la miez de noapte și călăul se îmbătase criță, ca să nu se sfiască de acel fecior de voievod.

La lumina a douăsprezece făclii, în vreme ce un preot cu ochii micșorați, usturați de fumul rășinii, bâiguia cântând rugăciunea morților în fundul temniței, călăul cu mâna în care-i tremura securea, de patru ori lovi pe butuc capul nevinovatului, până-l desprinse de trunchi.

Dar iscoadele, îngrozite și ele de acea fărâdelege, aduseră vești că se mișcă țara: vechii prieteni ai lui Iancu de la Hunedoara, oștenii de odinioară, satele de români se adună să pornească asupra Budei, să prindă pe ucigașul nevinovatului Ladislau.

Cuprins de spaimă, neputând scoate din gura curtenilor niciun cuvânt de încredințare, aflând că și duhovnicul plecase din Buda la unul din conacele lui, unde vâna ca un tâlhar înnăscut – se hotărî să fugă.

Într-o noapte ploioasă de octombrie, în vreme ce vizitii puneau caii la o caleașcă veche, regele în veșmânt de vânătoare, cu pană la pălărioara verde – ca să nu i se ghicească defel gândul cel adevărat – intră în odăița lui Mateiaș.

Îl trezi punându-i mâna pe umăr.

Copilul tresări, făcu ochi mari și văzând acel vânător cu chip de umbră, începu să scâncească și să se zbată în culcuș, ca în prada unui vis urât.

— Plecăm, Mateiaș, plecăm la vânătoare, îi zise regele.

Copilandrul se trezi de-a binelea. Se îmbracă repede și luă din mâna asupritorului geanta din păr de urs, socotind că trebuie să-i fie slujitor. Dar regele îi puse mâna pe umăr, ca și cum căuta în prietenia și iubirea lui Mateiaș, o ocrotire pentru uciderea lui Ladislau, și-l strânse cu tremur la piept.

— Unde e Ladislau?... Întrebă Mateiaș în puterea nopții, în vreme ce caleașca înainta pe un drum părăsit, în bătaia ploilor de toamnă spre miază-noapte.

I se păruse copilandrului că ședea, fratele cel mare, pe capră, alături de vizitiu. . .

— Ladislau?... făcu regele tresărind înfricoșat.

Apoi se reculese și vorbi repede, cu glasul-i parcă și mai răgușit:

— Mă mir că-ntrebi de Ladislau, Mateiaș! N-ai aflat că i-am dat drumul, să se ducă la Hunedoara? Spunea că voia să se însoare... Dar poate-ți va scie!

La Buda se știa că regele plecase la vânătoare de unul singur, luând cu sine, ca slujitor, pe Mateiaș Corvinul,

într-o caleașcă păzită de un singur oștean pe capră, lângă vizitiu. Abia peste o lună aflară nobilii de sosirea regelui la Praga, în Boemia, unde avea proprietăți întinse și slugi numeroase, de credință.

— Nu cumva a înnebunit? se întrebară grofii în sala tronului, în fața jilțului de aur, gol.

— În toate mințile n-a fost el niciodată! șopti duhovnicul.

Și smerit și prefăcut așternu pe piept două cruci mari, întâi spre adunarea nobililor, apoi spre tronul pustiu.

Nobilii, temându-se ca regele să nu se întoarcă din Boemia cu trupe bine înarmate și să-i dea pe mâna călăului, trimiseră o delegație, în frunte cu episcopul duhovnic.

Trei săptămâni înotară în noroi caleașca și caii ce înaintau spre miază-noapte, în amurgul nesfârșit al ploilor de toamnă, care părea să se verse într-o beznă fără sfârșit. Cu chiu cu vai, în dimineața zilei de 24 noiembrie 1457, ajunseră trimișii în cetatea de piatră, cu poduri largi a Pragăi. Toate clopotele bisericilor sunau.

— Să fie azi sărbătoarea Sfântului Nepomuc? întrebă pe vecinul din caleașcă, arhiepiscopul ungar care pierduse din memorie șirul calendarului gregorian.

Când ajunseră la castel, slujitorii în veșminte cernite umblau încet unii, alții rătăceau bezmetici pe săli, iar femeile, ca niște năluci întunecate, se învârteau de colo până colo.

Regele murise.

Fusese otrăvit? Se molipsise de ciurma pe care oștile ce luptaseră împotriva turcilor la Belgrad o duseră până-n marginea de sus a țării?

Nobilii din Buda se închină dinaintea catafalcului de aramă roșie sărutând fără teamă degetele mortului împreunate pe zaua de fier a pieptului.

Episcopul îi strânse de îndată într-un chioșc din parcul castelului, care-i ocrotea de ploaie, spre a găsi un vrednic urmaș pentru tronul Ungariei.

— Avem mai mulți! propuse episcopul, gândindu-se însă la unul singur, ca nu cumva nobilii să aleagă pe unul de-al lor. Avem mai întâi pe regele Poloniei, Cazimir, care ține pe sora răposatului; apoi avem pe Frederic, împăratul de la Viena, vecin bun și în păstrarea căruia se află mai de mult coroana noastră regală. Nici nu mai încapе îndoială că vom alege pe împăratul Frederic și vă rog să-mi îngăduiți să mă reped numaidecât la Viena ca să...

Doi dintre nobili – se încruntară și, uitându-se cu înțeles unul la altul, ziseră:

— Vom vedea la Buda, prea-sfinte, pe cine vom alege...

— Nici n-am văzut încă testamentul răposatului... Poate a lăsat vreun testament!...

Cel dintâi era palatinul Ladislau Garay, care cunoștea multe din tainele fostului rege și socotea că avea tot dreptul să se urce el în locu-i pe tronul Ungariei, iar cel de-al doilea grof era Nicolae Uilaki, căruia răposatul îi

datora aproape zece mii de florini, întreținerea pe un an a unei oștiri și credea că avea drept la tronul pe care-l ținuse până atunci pe cheltuiala sa.

Nobilii neajungând la înțelegere în chioșcul din cetatea de pe culme plecară din Praga spre Buda, fiecare pe alt drum, folosind cai iuți, ca s-o ia unul înaintea celuilalt.

Episcopul nu se mai opri la Viena, ca să nu se facă de răs dinaintea împăratului Frederic, oferindu-i un tron pe care, la Buda, se și urcase poate altcineva.

La Buda, greutatea crescuseră. Grofii din țară fură încunoștințați să vie îndată la cetatea de scaun, pentru alegerea unui nou rege.

Se înfățișă printre cei dintâi, Mihail Silaghi, apărătorul Belgradului, întovărășit – pentru orice întâmplare – de aproape douăzeci de mii de călăreți, care descălecară la poalele cetățuiei, de parcă aveau de gând s-o ia cu asalt.

— Și Mateiaș de Hunedoara unde a rămas, preasfinte? întrebă pe episcop Mihail Silaghi, în veșmânt de oțel, cu un coif larg, de cruciat, fulgerând cu privirea-i albastră, sticloasă, pe episcopul duhovnicesc, care-și luase iar înfățișarea smerită și împăciuitoare.

— A rămas la Praga, prea iubitule, în castelul unde a locuit cu răposatul! Am lăsat băiatul acolo, să nu răcească pe această vreme urâtă de zloată și zmoarcă.

Mihail Silaghi, fără a răspunde, întoarse spatele și răzbi între ceilalți nobili, căutând pe cei doi grofi grași care încercau să tragă asupra lor și bunăvoința celorlalți

nobili, fângăduindu-le – pentru a căpăta coroana Ungariei – tot ce putea ispiti: bani de aur unora, o parte din moșii altora, fete mari pentru feciori burlaci, feciori pentru fetele nemăritate...

Apărătorul Belgradului îi înfruntă cu dârzenie, bătând cu piciorul în lespede de piatră. El era unchiul singurului vlăstar care avea drept la coroana Ungariei! Iancu Huniadi fusese nu numai voievodul Transilvaniei și comite de Banat, comite de Bistrița, dar și „Guvernator al Ungariei”, căpetenie peste căpeteniile oștirii, „singurul atlet al lui Christ” – după cuvântul Papei – și singurul ocrotitor al țării față de puhoiul armatelor. lui Mahomed al II-lea! Feciorul cel mare, Ladislau, al lui Iancu fusese ucis mișelește, din greșală sau cu bună știință. Fie! Dar Mateiaș nu mai poate fi înlăturat, fără ca Dumnezeu din cer să nu trăsnească pe nemernici și pe nedrepti!

— Te chem martor, părinte! strigă Mihail Silaghi întorcându-se către episcop, care, de la fereastra-naltă, privea îngrozit în vale la călăreții care împrejmuiseră colina, și ai căror cai, nerăbdători, băteau din copite.

Episcopul oftă, ridică ochii spre cer și întinzând mâna dreaptă a binecuvântare, făcu o cruce mare peste adunarea nobililor. Grăi, în tăcerea care se lăsă deodată:

— Numai bună pacea între noi, frați creștini, ne poate aduce la mântuire. Văd în jurul nostru întreaga oștire a lui Mateiaș de la Hunedoara, pe care, fără vărsare de sânge, ca trimis al cerului și după legea moștenirii tronului, se cuvine să-l așeze rege!

La un semn al lui Mihail Silaghi, trompetele călăreților din vale sunară cu putere. Glasul lor răsună până departe pe celălalt mal al Dunării.

Nobilii se repeziră la ferestrele mari ale castelului, văzură oștirea, se priviră unii pe alții, apoi ridicând cușmele, coifurile, săbiile, strigară și ei, luându-se acum la întrecere:

— *Trăiască regele Mateiaș Corvinul!*

VLAD ȚEPEȘ

S-a exagerat cruzimea acestui voievod care e prezentat de unii istorici ca un bolnav, un sadic; de fapt schingiuirile și execuțiile, pe care le-a ordonat el, nu erau pornite dintr-un capriciu maladiv, ci aveau întotdeauna o rațiune, foarte adesea o rațiune de stat. Ele serveau ca exemplu și asigurau ordinea; dealtfel nu erau mai numeroase sau mai crude ca acelea ale altor stăpânitori contemporani din Europa: așa erau vremurile.

(Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu)

I

PRAZNICUL CALICILOR

După moartea lui Mircea cel Bătrân care domni vreme îndelungată, păstrând pacea cu vecinii și neatârnamarea țării, se perindară la domnie mai mulți urmași, fără a avea nici înțelepciunea, nici puterea lui.

Deși în al cincisprezecilea veac, biata noastră Țară Românească se întindea de la Munte până la Mare, ajunsese jucăria vecinilor și scaunul domniei din Târgoviște se dobânda fie de la sultanul turcesc din

Miază-Zi, fie de la craiul unguresc din Miază-Noapte.

Stăpânitori puternici aceia: sultanul Mahomed al II-lea doborâse zidurile Constantinopolei ștergând de pe fața pământului mândra împărăție bizantină, iar craiul ungarilor, regele Mateiaș Corvinul, de sânge românesc și el, avea îndatorirea să înfrunte și să oprească la Dunăre puhoiul mahomedan.

Vlad, care se numi *Țepeș* după felul cum pedepsea pe dușmanii din afară și pe vinovații dinăuntru, fusese ținut ostatec, dimpreună cu alți frați, la turci. Viețuind laolaltă cu ei le învăța graiul și le cunoscuseră obiceiurile, ceea ce îi fu de mare folos mai târziu.

Mlădiță iute și isteată a neamului Basarab, el era fiul lui Vlad Dracul, fost Domn al Țării Românești, care sfârși pe butuc. Dar norocul întorcându-și fața spre el, scăpă din robia otomană și trăgându-se tocmai în Transilvania, pândi un prilej bun dimpreună cu câțiva boieri, hotărâți ca și el, de a se urca în scaunul tatălui și bunicului său Mircea cel Bătrân.

— Fraților, fiți gata de drum și de bătălie! strigă el către tovarășii săi când intră călare în tabăra de lângă Brașov. Dar, mai înainte, gătiți-vă de nuntă!

Astfel începu, cu o glumă și o petrecere, domnia cruntă dar dreaptă, a lui Vlad Țepeș.

Voinicul Basarab nu mințea, căci minciuna n-avea loc în firea lui, chiar dacă i-ar fi adus folos. Se însură cu vara craiului Corvin și, primind ajutoare din partea acestuia, luă în stăpânire Țara Românească, în care turcii pusese un om de-al lor.

Chiar în cele dintâi zile ale domniei, din vara anului 1456, Vlad își dădu seama că țara se părăginise și trebuia curățată de buruienile și ciulinii care o năpădiseră între timp.

Cea mai mare pacoste erau cerșetorii, unii calici într-adevăr, neputincioși, trăind ca ploșnițele pe trupul viu al neamului, alții tâlhari veniți de peste Dunăre, cei mai mulți turci, care iscodeau ziua ca cerșetori, iar noaptea se strecurau prin curți și case după jaf. Apoi încărcând prăzile în căruțe mari le treceau dincolo, peste Dunăre.

— Prea cinstite vlădică, rosti Domnul în sala Divanului către mitropolit, rogu-te poruncește să sune clopotele bisericilor dând sfoară în toată țara că Vodă poștește aici la scaunul domnesc pe nevolnici, calici, cerșetori și alți asemenea oameni fără căpătâi, căci s-a milostivit de ei și vrea să-i miluiască.

Clopotele bisericilor sunară neîntrerupt trei zile și de îndată pe toate drumurile începură a viermui îndemnând către cetatea de scaun alaiurile de nevolnici și de tâlhari, socotind că le-a pus Dumnezeu mâna în cap.

Cu miile se adunară ei pe ulițele Târgoviștei, năpădind cetatea ca un roi de lăcuste, în adăstarea milei fâgăduite.

Oamenii lui Vodă îi traseră în câteva gherete lungi, de scânduri, ridicate peste noapte într-adins pentru acei oaspeți de soi. Și acolo, pe mesele nesfârșite, se încinse un praznic de pomină, deși fără bucate și băuturi prea alese. În vreme ce acei fățarnici și mișei se ospătau

chiuind de bucurie, Vlad porunci să se dea magaziilor foc – și astfel scăpă țara de lepra cerșetoriei.

— Vă plăcu, boieri dumneavoastră, ce făcui? întrebă Vlad pe sfetnici, arătându-și dinții albi.

Îngroziți, boierii bâiguiră:

— Ne place... Cum să nu ne placă, Măria Ta?

— Iacă așa se stârpesc omizile care sug și strică rodul pomilor: prin foc izbăvitor. Iar pentru vânzători am eu pedeapsă și mai bună! Și după ce voi înscăuna cinstea, munca și dreptatea în țară, să mai poftească vrăjmașii pe la noi, ca printr-un sat fără câini!

II

CĂLUGĂRUL NECINSTIT ȘI ALȚI HOȚI

Multe întâmplări se povestesc de felul cum noul Domn așeză cinstea și dreptatea în Țara Românească.

Astfel întâlnește Vodă Țepeș, în drumul lui un călugăr grec, gras cât un butoi de seu, mânând din urmă un măgar care abia ducea samarele grele cu bunătați de tot felul. Nu prea avea înfățișare creștinească acest călugăr și Domnul, pricepând că era un viclean care înșela pe drept-credincioși, adunând avuții pentru sine, îl opri în mijlocul satului și întrebă pe oameni:

— Vine des acest călugăr pe aici ca să-l miluiți? Dar prin alte sate se mai duce?

Oamenii răspunseră tot ce știau despre el.

— Și ceea ce adună de la voi, împarte și el săracilor? mai întrebă Domnul. Că altfel îl văd rotofei, iar desagii îi

sunt doldora.

— Asta numai el știe, Măria Ta.

Atunci Vodă îl întrebă pe călugăr:

— De unde ești, prea sfinte?

— De la Muntele Athos.

— Te văd sărac, căci umbli cu picioarele goale, făcu Domnul ca să-l prindă.

— Sărac, Măria Ta, sărac lipit.

— Dar cu milostenia pe care o aduni ce faci?

— Apoi o împart cu frații mei călugări.

— Și cum se împacă ei cu această alergătură a ta, ca să primească toate pe de-a gata?

— Ei se închină, Măria Ta, se roagă pentru norod! răspunse călugărul cel fățarnic.

— Ia să mergem până la mănăstire, să văd și eu pe acei fericiți frați!

La mănăstire viclenia călugărului hrăpăreț se dete pe față: el aduna în chilia sa toate bunătățile, apoi le vindea și banii îi pune la chimir, în păstrare. După aceea îi trecea Dunărea și iar se întorcea călugărul, ca să urmeze cerșetoria lui înșelătoare.

Vodă împărți săracilor întreaga avere a călugărului, iar pe el îl trase în țeapă...

Grea luptă duse Vlad împotriva tâlharilor atât de numeroși că nu se mai puteau deosebi de oamenii cinstiți. Pe care-i prindea îi ardea de vii, le tăia capetele și de cele mai deseori îi trăgea în țeapă, ca să fie pildă hoților încă neprinși.

Pentru un țigan, care furase o turtă de unt de la o

femeie sărmană, împovărată de grija unei case cu cinci suflete, Vodă iscodi o pedeapsă potrivită, după ce țiganul, luat la rost, mărturisi hoția:

— Ca să fie aceasta pildă tuturor, poruncesc: să se ia zece ocale de unt din chelarul domnesc, și să fie date acestei femei care crește și hrănește cinci copii, ce-mi vor fi cândva buni ostași. Și să se mai ia zece ocale, care să se topească, iar când o da untul în fiert, să-mi legați pe acest tâlhar semeț și să turnați fiertura pe el, până se va rumeni bine ca o friptură de soi...

III

FIUL DOAMNEI OLTEA

Numai cu asemenea fapte izbuti Vodă Vlad să stârpească din rădăcini hoția cuibărită în țară de putea călătorul să treacă de-aci înainte pe drumul cel mai dosnic, fără teamă de a-i sări tâlharii în cârcă, să-l prade ori să-i scurteze zilele.

Oamenii se puseră pe muncă, încredințați că avutul lor nu va fi atins de nimeni. În felul acesta birurile erau plătite la timp, căci unde e belșug, dania nu doare și în Țara Românească de foame nu se va mai văita nimeni...

Cei care veneau de pe alte meleaguri, după o lipsă mai îndelungată, nici nu mai cunoșteau Țara, într-atât se schimbase, sub strașnica domnie a lui Vlad, *numai în doi ani*.

Prin 1457, adică după un an de la înscăunare, se pomeni Vlad Țepeș cu doi oaspeți de seamă venind de

departe, tocmai din țara Lehieii. Era Doamna Oltea, văduva fostului Domn al Moldovei, Bogdan, cel ucis la o nuntă chiar de fratele său Aron. Venise dimpreună cu fiu-său Ștefan, acum flăcău în floare, care avea să ajungă cel mai vestit voievod al Moldovei.

Vodă primi cu cinste pe musafiri în sala cea mare a jilțului, de față fiind numai doi boieri din Divan. După ce Ștefan depănă în puține cuvinte restriștea sa, urmă spunând cu răspicare:

— Rogu-te să mă ajuți cu oaste, Măria Ta, pentru a-mi dobândi dreptul legiuit, la scaunul Moldovei. Nu vei face aceasta spre pagubă, ci spre folosul Măriei Tale. Căci țările noastre din același neam se trag, au același sânge și vorbesc același grai și pe amândouă le paște aceeași primejdie: turcul blestemat. Chiar de n-ar fi surori ele, primejdia cea mare trebuia să le unească spre a-și păstra ființa. Dacă Mahomed al II-lea luă Constantinopolea întărindu-și puterea, de ce țările noastre n-ar fi mână-n mână ca să-i țină piept?

Vlad Țepeș stătea pe jilț și fierbea ca o oală pe foc. Se ridică dintr-o dată în picioare și, întorcându-se către boieri, le grăi aproape strigând:

— Acest frate moldovean parcă îmi rostește gândurile ce-mi umblă prin cap.

Și strângând degrabă vreo mie cincisute de oaste îi dete ajutor să-și capete dreptul sângelui. Mult se bucurară oaspeții de izbândirea lor și Doamna Oltea, care auzise anume clevetiri pe seama lui Vlad Țepeș, zise:

— Drept și săritor la nevoie este Domnul Țării. Dar cei răi la cuget trebuie să fugă din calea lui...

IV

FRICA PĂZEȘTE VIA

Rămase de pomină întâmplarea aceluia neguțător din Florența, care colinda adesea prin țara noastră.

Venind el în Târgoviște cu bună avuție, odoare de aur și nestemate, după o lipsă de trei ani, nu avea știință de cinstea care se așezase atât de temeinic de-a lungul și de-a latul țării. Temându-se a nu păți ce mai pățise odată, când fusese jefuit de marfă și era cât pe-acți să-și piardă viața, se înfățișă Domnului, cu un dar prețios, și-l rugă să-i dea o seamă de ostași ca să-l ocrotească de tâlhari.

— Tâlhari, în țara mea?... strigă Domnul uluit. Află, florentinule, că pe la noi n-a mai rămas niciunul măcar de sămânță.

Apoi întorcându-se către un boier îl întrebă:

— Vel-spătare, știu că ai o vie mândră pe dealul Cotmeni. Îți fură careva strugurii la vreme de noapte?

— Nu, Măria Ta, ferit-a sfântul, nu se atinge nimeni de un bob.

— Ai pus paznici buni?

— Aș, n-am niciun paznic în vie. La ce-mi trebuie?

— Atunci cine-o păzește?...

— Frica păzește via, Măria Ta. Căci ea e cel mai bun paznic. Vlad se întoarse către neguțător:

— Ai auzit ce spune? Ca să te încredințez că nu sunt vorbe goale, îți poruncesc să-ți iei darul înapoi, iar marfa s-o lași la noapte, sub chezășie domnească, fie pe maidan, fie pe uliță, în afară de zidurile cetății, în sfârșit unde îi vrea, tu viind să dormi sub coperișul meu, De nu vei face întocmai, te pedepsesc ca pe un defăimător... Dar înainte de aceasta, vreau să știu: tu ești cinstit, neguțătorule? Căci astfel cum poți cere altora cinste dacă tu însuți n-o ai?

— Sunt cinstit, Măria Ta. Pe nimeni n-am înșelat până acum.

— Dacă n-o fi așa precum zici, ai să simți din greu urgia mea.

Neguțătorul din Florența neavând încotro își lăsă odoarele și marfa pe un maidan în faptul serii și, oftând, se întoarse la palat, unde i se pregătise o odaie. Dar nu închise ochii toată noaptea, încredințat că nu-și va mai găsi nestematele, iar Domnul îl va alunga peste hotare. Cum se lumină de ziuă dete fuga la maidan. Minune! Găsi avuția neatinsă, așa precum o lăsase.

Se înfățișă lui Vlad cu mare smerenie, lăudând mult cinstea locuitorilor și spunând că nicăieri, pe unde umblase, n-a întâlnit, oameni mai de ispravă.

Vodă zâmbea ascultându-l și-și mângâia ciocul de barbă. Apoi, cătând lung în ochii florentinului, îl întrebă brusc:

— Ți-ai cercetat bine, punga, cinstite neguțător? Nu-ți lipsește niciun galben?

— Niciunul, Măria Ta. Ba, dimpotrivă, nu știu cum se

face că-mi prisosește unul. Oi fi greșit numărătoarea, nu-mi dau seama ce anume s-a întâmplat.

— Ai numărat bine. Eu ți-am adăugit un galben ca să-ți încerc cinstea, înțelegi sau ba? Dacă nu-mi spuneai de galbenul găsit în plus, te socoteam necinstit și-ți confiscam bunătate de marfă.

Florentinul rămase uluit auzind de isteța capcană din care scăpase cu față curată. Teribil acest Domn al Țării Românești! Un al doilea ca el nu se află pe pământ.

Vodă îi mai spuse:

— Îmi plăcu inelul pe care mi l-ai adus ieri. Îl opresc plătindu-l, căci daruri nu primesc decât de la cei deopotrivă cu mine. Așa că fă bine și treci pe la vistierie ca să-ți ridici prețul lui, fără nicio vamă. Iar pe unde te duci, să povestești ce ai văzut în țara mea! Dacă frica păzește via, cu timpul ea se preface în obicei, așa ca cinstea și virtutea să fie o trăsătură a firii oamenilor. Iacă de ce am așezat legea fricii în fruntea grijilor mele.

Fără doar și poate că florentinul o fi povestit multora, prin locurile pe unde colinda, pățania ce pățise pe meleagurile noastre. Or fi povestit, de bună samă și alții alte pățanii, așa se face că Voievodul Țării Românești ajunsese vestit în toată Europa, în jurul numelui său țesându-se o stare de spaimă. Pretutindeni citea lumea isprăvile lui Drăculea, adică *Îndrăcitul*. Se crede că povestirile fuseseră scrise de un sas în nemțește și tipărite în cărțile cu gravuri în lemn, arătând grozăviile voievodului muntean. Pe lângă acestea, au mai umblat scrieri slavonești în manuscrise copiate de diaci,

făcându-i pretutindeni o cruntă faimă.

V

RÂVNITORII LA DOMNIE

Mult mai crud se purta însă Vlad-vodă cu dușmanii țării.

După obiceiul stricător ce se luase de la o vreme ca în scaunul de la Târgoviște și de la Suceava să se urce mereu alți domni, trei frați vitregi aflați prin părțile Transilvaniei urziră tot felul de vicleșuguri, doar or ajunge ei voievozi, în locul lui Țepeș. Pe unul îl chema Vlad Călugărul, căci fusese o vreme călugăr, pe altul Dan iar pe al treilea Basarab-Voievod (chiar mai înainte de a fi... voievod!).

Vlad Țepeș se arăta mahnit foarte și scrise rudei și sprijinitorului său din Transilvania, craiul Corvin, de acele uneltiri nevrednice ce cătau să strice legământul făcut între ei. Supărarea Domnului se înteți și mai mult, aflând că se ridicaseră împotriva lui mulți sași, care făceau negoț bănos în țară și, de asemeni, mulți români din Amlaș, care vânau avuție de la viitorul domn.

Neprimind răspuns bun, Vlad chemă pe boieri la Divan și le porunci scurt:

— În două zile să fiți la trecătoarea Predealului cu toți călăreții și săbiile ascuțite.

În aceeași zi prinse pe negustorii brașoveni, în număr de patruzeci și unu, și îi arse de vii, neavând vreme să le mai ascută țepi.

— Acum cred că mă vor ține minte! grăi Domnul ușurat.

La o trecătoare, un tânăr boier se rosti ca Domnul să lase oameni acolo de pază.

Domnul se gândi o clipă, apoi răspunse:

— Nu, logofete! Dacă nu-i va opri frica, e bine să-i mai batem o dată, până s-or îngrozi – ca să putem sta liniștiți pe la colibele noastre!

Voievodul Dan, care nu putu fi prins, adună oaste și cu ajutorul sașilor, însetați de răzbunare, intră în țară, în primăvara anului 1460.

Bătălia cu Vlad avu loc sub dealuri și, într-o singură zi, lefegiii sași ai lui Dan fură atât de crunt bătuți, că numai puțini scăpară cu fuga ca să ducă veste rudelor din împrejurimile Brașovului, că-n afară de ei, nu se mai întoarce nimeni din Țara Românească.

Dan fu prins viu și nevătămat. Vodă, apropiindu-se de el, îi ridică bărbia cu un deget și rânji cu dinții lui albi:

— De ce-ți curge nădușeala șuvoi, frate Dane? Au te frige scaunul domniei cu fierbințeală mare? Tot mai bine-i sub pământ căci acolo este răcoare.

Și puse un sobor de preoți să-i cânte prohodul, în vreme ce i se săpa groapa. Nefericitul *voievod* își ascultă slujba pogribaniei cu mâinile pe piept, cu fruntea în jos, în mână cu o lumânare, ca la înmormântarea altuia.

— „Și iartă, Dumnezeuule, păcatele robului tău Dan, pe care le-a împlinit cu gândul sau cu fapta...”

— „Și primește-l, Dumnezeuule, în împărăția ta, unde

nu sunt nici tâlhari, nici furi, ci numai vieți fără de sfârșit” cântau preoții, cădelnițând amarnic pe osândit, care plutea acum în fum mirositor de tămâie.

— Amin! Să-i fie țărâna ușoară, roști domnul Vlad, cu capul descoperit, cum se cuvine dinaintea unui mort.

După aceea călăul reteză capul lui Dan, care se prăbuși de-a dreptul în groapă, odată cu leșul.

De atunci nu mai cutează nimeni în Transilvania să uneltească împotriva lui Vlad, cruntul domn dar deopotrivă viteaz și drept.

VI

DOUA ȚEPI MAI ÎNALTE

Trecuseră trei ani de la urcarea în scaunul Țării Românești și Vlad nu trimisese turcilor nici birul în bani, nici birul sângelui, adică cinci sute de copii pe an, meniți să ajungă ieniceri în oastea sultanului...

Așteptă el, turcul, ce așteptă socotind că poate va primi mai mulți bani și mai mulți copii dintr-o dată, însă până la urmă își pierdu răbdarea – era doar Mahomed al II-lea, cuceritorul Bizanțului. Chemând la sine cinci dregători de seamă, le spuse:

— Să vă duceți la Târgoviște, unde acel voievod, ruda lui Mateiaș Corvinul, a uitat de legământul făcut cu noi de bunicul său Mircea. Iscodiți-l cu băgare de seamă ca să vedem în ce ape se scaldă!

— Să-l aducem viu sau mort? întrebă unul din ei, dezmierdând mânerul iataganului.

— Aud că e un om crunt! Lăsați-l deocamdată în pace! răspunse sultanul. Să vă dea haraciul și birul de sânge. Vom vedea mai târziu ce facem cu el.

Solii ajunseră la Târgoviște, unde Vlad – care nici gând n-avea să îndure asuprirea turcească pe care o cunoștea atât de bine – îi primi cuviincios, cu toată semeția lor, spre a le putea da plata cuvenită, așa cum ticluise mintea lui isteată și ne-nfricată.

— De bani să n-aveți nicio grijă, îi încredință Vlad în sala tronului, înconjurat de boieri, care din porunca Domnului puseseră oaste bună de strajă la toate ieșirile din palat și din cetate. Că birul l-am pus bine deoparte, să-l trimit Padișahului, stăpânul nostru slăvit, o dată la cinci ani, ca să înțeleagă și el ceva. Cât despre copii, avut-am ani cam sărăcăcioși, așa că îi țin la hrană bună, ca să arate împliniți la făptură. Astfel ce va face luminăția sa cu niște pui de bodaproste? Dar, mă rog dumneavoastră – urmă Vodă, după ce luară cu toții șerbeturile – de ce nu scoateți turbanele din cap, așa cum am scos și noi cușmele?

Vlad, care trăise mulți ani între turci, știa bine că legea profetului lor îi oprea de a-și scoate turbanul.

— Voi scoateți cușmele în biserică și prin casele oamenilor. Noi, însă, nu ne scoatem turbanele niciodată! răspunse unul din soli. Mai ales în fața ghiaurilor e cea mai mare rușine a sta turcul descoperit.

— Așa? făcu Vodă, ca și cum se minuna de cele auzite. Dar ce faceți la vreme de furtună? Dacă vântul pârdaľnicul vă smulge turbanele din căpățânile voastre?

Nu-i rușine?

— Rușine și păcat! încuviință solul mai bătrân.

— Dacă ați venit la Curtea mea, n-aș vrea să suferiți vreo rușine sau vreun păcat, așa că m-am gândit să vă fac un pustiu de bine, ca să nu vă mai cadă turbanele de pe cap, chiar de-ar sufla vântul turbat.

Și făcu semn oștenilor care stăteau smirnă dinapoia jilțului domnesc, având la brâu unii ciocane, alții piroane de fier ascuțite.

— Să le bateți vârtos dumnealor turbanele, ca să nu le smulgă niciun vânt, porunci VI ad, căci e mare păcat acesta, încât își pierd bieții turci sufletele.

Pe loc oștenii înconjurară pe trimișii hrăpăreți care veniseră după aurul și sângele neamului, îi legară fedeleș, și cu piroane lungi și ascuțite le țintuiră turbanele în cap.

Aflând sultanul Mahomed pățania solilor săi, crunt se mânie, dar își spuse că ar fi prea mare cinste să trimită împotriva unui voievod mărunțel o oaste turcească – când cu viclenie i-ar veni tocmai bine de hac.

Trăia în preajma Seraiului un grec lingușitor și viclean, Catavolinos, în care sultanul avea multă încredere.

— Să te duci, ghiaure, și să pui degrabă mâna pe acel Vlad, care și-a bătut joc de mine, cum n-a cutezat încă niciunul din vrăjmașii mei! Mi-e rușine să mă războiesc cu el. Dar nici nepedepsit nu se cade să-l las, fiind în stare acel voievod a-mi face cine știe ce alt bocluc. De câți oameni ai nevoie și de câți galbeni?

— De niciun om și de niciun galben, răspunse Catavolinos, surâzând din buzele-i groase și umede, căci era grecul umflat de slănină ca un șobolan. Dacă mă duc la Târgoviște cu oșteni, capătă voievodul bănuială, și nu-l mai scot din bârlog. Așa, numai eu, îl duc binișor de nas până la Giurgiu, la Hamza-pașa. Aci sau îl înhățăm de viu, sau îl facem scăpat în Dunăre!

— Așa te vreau, Catavolinos! Și dacă duci isprava la bun sfârșit, te fac la întoarcere mare dragoman.

Lui Vodă nu-i venea a crede ochilor zărind cum se târa la picioarele sale, pe dușumeaua din sala tronului, acea namilă de seu, de pe obrajii căruia se scurgeau pârâiașe de nădușeală.

— Sol al sultanului Mahomed ești tu? făcu voievodul cuviincios, ghicind încă din capul locului viclenia acelui grec. Un asemenea sol nu se cade să lingă picioarele jilțului meu.

Și-l ajută a se ridica pe picioare.

Grecul istorisi Domnului că sultanul nu era grăbit să primească haraciul și sufletele, înțelegând greutatea lui Vodă în cei dintâi ani de domnie. Numai că pașa de la Giurgiu e cam supărat din pricina unor băștinași care-i încalcă locurile și bălțile de pește. Așa că n-ar fi rău să se repeadă până la Giurgiu pentru a pune capăt acestei *zavistii*, cum o socoti că e drept și bine.

...Vorbe despre greci umblau multe și de tot felul prin țară: că grecul atunci când se jură îți sară inima-n desagă și te fură așa că îți dă miere cu lingura, iar cu coada îți scoate ochii.

Îngândurat, Vlad își spuse că până n-o da încă o învățătură bună turcilor, nu-l vor lăsa în pace. Pasămite păgânii au piele mai groasă decât a sașilor, așa că li se cuvine o pildă mai usturătoare.

— Bine, să mergem la Giurgiu, chir Catavolinos! răspunse Domnul, ridicându-se din jilț. Se poate să ținem zăvanie cu sublima Poartă pentru o pricină atât de mititică?

Domnul se sfătui în acea noapte cu boierii, cărora le porunci să-l urmeze până la Dunăre, mai de departe, ca să nu prindă grecul de veste, luând cu ei câtă oaste or putea strânge la repezeală.

— Bătălie mare nu va fi, boieri dumneavoastră, mai degrabă avem nevoie de brațe vâjnoase care să ascuță câteva mii de țepi bune pentru vânat proaspăt, grai Vodă arătându-și colții.

Vlad ajunsese la Giurgiu, având cu sine numai straja domnească. Hamza-pașa, când îl zări de departe cu ostași puțini, făcu semn ienicerilor lui, care, aruncându-se pe caii lor iuți, pe dată îl înconjurară. Se încinse o luptă crâncenă, căci Domnul nu se ferea să încrucișeze sabia, căutând el cu ochii pe vicleanul pașă, care însă rămăsese mai la o parte, în apropierea orașului. Când era lupta în toi și ienicerii credeau că au copleșit cu numărul lor straja Voievodului, se iviră și boierii valahi cu grosul oastei alcătuită din călăreți și pedestrași.

Înțelegând ei cum stăteau lucrurile și știind că Vodă n-avea nevoie de ajutor pentru el, înconjurară tabăra turcească și se repeziră în spatele ienicerilor. Nu izbuti a

scăpa nimeni din împre-surare. Și lupta începu aprigă și fără cruțare. Acei dintre turci, care nu-și pierdură viața în luptă, fură prinși și aduși legați în fața Domnului.

Erau câteva mii, căci românii înconjuraseră și Giurgiul, pe care-l curățiră de jefuitorii cu turban.

În acea noapte oștenii români, făcând mare haz, ascuțiră până-n revărsatul zorilor țepi cu nemiluita dintr-o pădure apropiată.

Vlad-vodă, călare pe calu-i alb, de zile mari, strigă la cele două căpetenii vrăjmașe legate fedeleș, care fuseseră aduse în fața lui:

— Chir Catavolinos și tu, Hamza-pașa, dacă voi m-ați fi prins, nu mă duceți la Stambul să facă acolo Padișahul priveliște cu mine, să-mi taie capul și să mă arunce în mare? Așa-i? Eu sunt mai blajin decât stăpânul vostru. Am să vă trag în țeapă să vă mănânce ciorile, săracele, ca să nu mai caute sămânța prin ogoarele oamenilor.

Pe cei doi prinși îi trecură toate nădușelile auzind ce-i așteaptă. Domnul urmă:

— Și ca să nu înfățișați plângere la Alah pe lumea cealaltă că v-am nedreptățit cumva, punându-vă la rând cu proștimea, iaca am să aleg pentru mărimile voastre câte o țeapă mai naltă, să stați mai presus decât ceilalți, precum vă e rangul...

Apoi, întorcându-se către ai lui, strigă:

— Aduceți două țepi înalte și simandicoase, pentru Măria Sa Hamza-pașa și chir Catavolinos! .

Și astfel, la marginea Giurgiului, se ridică în

dimineața aceea o pădure de țepi, în jurul cărora se adunară de sâng ciorile de pe tot malul Dunării.

Vlad-vodă nu se mulțumi numai cu atâta. Vrând a băga spaima în vrăjmași o dată pentru totdeauna, trecu Dunărea și pradă satele și târgurile, câte află în cale. Nu lăsă în viață decât vrăbiile din văzduh...

Era obiceiul pe acea vreme a se strânge capetele celor uciși, spre a li se face numărătoarea. Și Țepeș-vodă, întorcându-se la Târgoviște, scrisese prietenului și sprijinitorului său, Mateiaș Corvinul, că *„a trimis pe lumea cealaltă 23.809 nelegiuți și tâlhari, în afară de 884, leșuri care fiind arse n-au mai putut fi înfățișate”*

VII

SULTANUL MAHOMED SE MIȘCĂ

Groaza cuprinse pe turci, mai mare și mai cruntă decât își închipuiră românii – căci mult mai târziu ieși la iveală- scrierea unui turc din acea vreme, care mărturisește că într-atât se speriaseră de Domnul român așezările turcilor, încât se socotea fericit locuitorul din Stambul care putea trece dincolo, în Anatolia!.

Mahomed al II-lea, văzând că numai cu vicleșugul nu va putea răpune pe Vlad, porni el însuși, spre Dunăre, în fruntea unei oștiri de două sute cincizeci de mii de luptători – număr nemaipomenit până atunci – pentru a înlătura pe domn din scaunul Țării Românești.

Când află de această pacoste, Vlad Țepeș puse

buciumași pe dealuri de adună pe toți românii care puteau lupta, fie și numai cu o coasă. Apoi chemă în sala tronului pe sfinți și le grăi:

— De-acum, boieri dumneavoastră, cu puterea noastră ispravă mare n-om putea face împotriva unui balaur cu două sute cinci zeci de mii de capete! E rândul nostru să fim vicleni și isteți, căci numai cu ajutorul lui Dumnezeu și cu mintea ageră vom putea ieși cu bine din această grea încercare.

Și Domnul își făcu o cruce mare, creștinească, căci altfel era evlavios și cu temere de cele sfinte, zidind el mănăstirea Comana și biserica de la Târgșor și făcând danii la Muntele Athos.

Până a nu trece turcul Dunărea, Vlad Țepeș i-o luă înaintea prădând, pârjolind și prinzând câteva mii de ieniceri, care adăstau grosul oștirii.

— Ce pădure se vede acolo, vizirule? Că e desfrunzită deși ne aflăm în puterea verii! Sau or fi mânoat-omizile? întrebă sultanul care mergea călare în mijlocul oștirii turcești, înconjurat de slujbașii cei mai de seamă ai împărăției.

Marele-vizir, care avea vederea mai ageră, răspunse îngrozit:

— Să ocolim acea pădurice, Luminăția Ta. E piază rea.

— Nu-mi place să mă abat din drum, grăi sultanul încruntându-se.

— Atunci, Stăpâne, vom vedea și noi și oștenii noștri obiceiul crud pe care-l are Domnul muntean de a-și

trage dușmanii în țeapă.

Sultanul abătu oștirea din cale, ca s-o ferească de spaimă, iar el, întovărășit numai de marele-vizir, dete pinteni calului și se opri în marginea luncii cu ieniceri înfipti în pari înalți, ca niște sperietori de ciori. .

Sultanul oftă, se bătu cu pumnul în piept și strigă:

— Pe Alah cel viu! Dacă pun mâna pe acel ghiaur, altă moarte nu-i dau decât o țeapă ca asta!

— Luminăția Ta, la ananghie Vlad e în stare să se arunce singur în sabie.

— Atunci și mort îl trag în țeapă, strigă sultanul învinețit de furie neputincioasă.

Cotropitorii trecură Dunărea fără nicio împotrivire din partea lui Țepeș-vodă. Cât băteau cu ochii, pe toată întinderea câmpiei dunărene, nu se zărea nici țipenie de om, nici târg, nici sat, nici cătun, nimic. Până și pădurile fuseseră arse, iar fântânile ori astupate cu pământ ori otrăvite.

Armia turcească se târa iavaș-iavaș, prin pustiul semănat în calea ei, căci apa și merindea trebuiau aduse acum, hăt! de departe, dinapoi, din cealaltă parte a Dunării.

Și cum viermuia puhoiul otoman istovit și însetat neștiind dacă va ajunge cu viață până la o așezare omenească, străjile întâlneau un turc cocârjat, cu șalvari și turban ferfenițit, sprijinindu-și bătrânețele într-un toiag. De mirare că mai trăia, în acea pustietate lăsată de oștirea valahilor ce părea să fi fugit în altă țară.

Îl duseră în fața sultanului, care, de-a călare, îl

întrebă:

— Ce cauți tu, bre, pe-aici? Și cum de nu te-au omorât ghiaurii?

— Să trăiești, Luminăția Ta, mă mir și eu cum am scăpat teafăr! Au vrut ei să mă tragă în țeapă, dar n-au mai avut vreme, că se grăbeau să fugă, grăi bătrânul turc.

— Cum te cheamă? întrebă Sultanul, temându-se că ar fi vreo iscoadă.

Iscoadă, nu era ci... *Însuși Vlad Țepeș*, neînfricatul care se încumetase să pătrundă în tabăra turcilor – al căror grai îl învățase din copilărie, de când fusese ostatec – ca să-i abată din drumul lor spre cetatea de scaun și a-i atrage în mlaștinile Dâmboviței, unde să-i bată ca pe oi.

— Cum să mă cheme? Mustafa! răspunse prefăcutul turc.

— Ce știi despre ghiaurii care au fugit dinaintea noastră, dacă spui că ai trăit în mijlocul lor? întrebă marele-vizir, vrând să cunoască puterea lui Vlad.

— D-apoi e de mirare cum de-a adunat voievodul lor atâția luptători! răspunse Mustafa, ca să se arate că spune adevărul. Numai că ei sunt fără cai, deoarece vreo doi ani a bântuit seceta pe-aici de se prăpădiră mai toate vitele.

Sultanul simți înviorare auzind vestea, încredințat fiind că oastea pedestrașă a voievodului va fi ușor înconjurată și măcelărită de călăreții musulmani..

— Și pe ce drum a apucat-o ghiaurul, nu știi? întrebă

sultanul grăbit să dea piept cu Vlad, care-i făcuse atâta sânge rău.

— Luminăția Ta, mult mă mirai și eu, că-n loc s-o apuce pe drumul Târgoviștei, unde e cetatea lui de scaun, o cârmi încolo spre apus, cam pe unde curge apa Dâmboviței... Nu știi care să fie pricina, mă jur pe Alah!

Sultanul se sfătui pe loc cu marele-vizir crezând amândoi în cuvintele lui Mustafa, căci ele arătau gândul lui Vlad Țepeș de a rămâne ascuns înapoia oștirii turcești, spre a-i sări în spate și a-i tăia legătura cu ținuturile de peste Dunăre, de unde le venea merindea, sau *zahareaua*, cum se spunea pe atunci.

Mustafa, rezemat în toiag, clătina din cap ca un turc copleșit de bătrânețe, dar în mintea lui gândea:

— Of, Doamne! De s-ar lua turcul după arătările mele și s-ar abate din drumul Târgoviștei – mare zăpăceală aș face în oștirea lui prin mlaștinile de lângă București!...

— Mustafa, strigă deodată Sultanul, treci în spatele cortului meu și spune bucătarului să te ospăteze. Că veștile tale de mare folos ne vor fi!

— Alah să te ajute, Luminăția Ta, răspunse Mustafa, și în vreme ce inima îi sălta de bucurie, se trase înapoi, la corturile împărătești, unde se ospăta ca-n zile mari.

VIII

O FAPTĂ NEÎNFRICATĂ

După ce oastea se puse din nou în mișcare, văzu Vlad-Mustafa dintr-un copac că dușmanii apucaseră

spre București, așa după cum vroia el.

Într-o pădurice apropiată, unde-l adăstau câțiva boieri călări, rămase până se aprinseră stelele sub mantia cerului, apoi încălecând cu toții tăiară țara de-a curmeziș ca nălucile.

Vlad văzuse de-acum întreaga armie pe care sultanul o ridicase împotriva-i ca să-l prăpădească.

— Ai pus tu mâna, turcule, pe cetatea Bizanțului, dar pe Vlad n-o să-l prinzi! grăi voievodul cu mânie. Înfruntând parcă o vedenie de departe.

Porunci unuia dintre boieri s-o ia înainte și să spuie celorlalte căpetenii din partea voievodului să nu înceapă lupta înainte de a vedea o mare încăierare în tabăra turcească. Iar când or simți zarva aceea să se repeadă cu toții și să măcelărească pe nelegiuți fără milă. Apoi, să se tragă binișor spre munte, dacă vor fi răzbiți.

— Și Măria Ta, ce faci? Unde rămâi? întrebă mirat boierul, știind că Vlad nu se ferise niciodată, ci fusese în fruntea luptătorilor.

— N-ar fi trebuit să te îndoiești de Domnul tău, boierule, ci să aștepti să auzi ce ți-oi mai spune. Află dar că mă duc în tabăra turcească, și dacă oi reuși să pătrund în cortul sultanului, ne-a pus Dumnezeu mâna în cap.

Cu ochii mari, îngroziți la început, apoi plini de evlavie, pentru curajul voievodului, boierul porni la drum. Domnul rămase în marginea drumului, după ce își legă iar calul, în adâncul unei chingi de pădure din vecinătate.

Oastea turcească înainta încet ca un mușuroi de furnici pe drumul desfundat și prăfos.

— Ce faci, Mustafa? Tot cu noi ești?... îl întrebă marele-vizir, care-l recunoscuse, atunci când alaiul împărătesc din mijlocul oștirii trecu prin dreptul lui Vlad.

Sultanul râse și aruncă bătrânului Mustafa o pungă de bani, grăind către marele-vizir:

— Se ține după noi ca să nu crape de foame, săracul! I-a plăcut pesemne pilaful bucătarului meu!

După două zile de mers, oștirea turcească se opri în fața mlaștinilor făcute de șerpuirea Dâmboviței, ascunse unele sub rogoz și răchită verde.

Călăreții turci, de iscoadă, veniți în goana cailor, vestiră pe sultan că oștenii lui Vlad se aflau grămădiți într-o vale, de cealaltă parte a smârcurilor, gata de bătaie.

Marele-vizir fu de părere ca turcii să ocolească bălțile și, să se apropie tot mai mult de valahi ca să-i poată lovi mai bine, chiar a doua zi în zori. Dar sultanul, temându-se de o viclenie a lui Vlad, hotărî ca armia turcească să rămână locului, despărțită de români prin șirul de mlaștini, căci amurgise. Și vor porni împotriva ghiaurilor, când s-o lumina de ziuă.

Se întinseră corturile, se făcură focurile, se rânduiri străjile, de data aceasta întărite și cu poruncă strașnică să vegheze cu luare-aminte, să nu se strecoare vreun străin, deoarece oastea vrăjmașă era în apropiere.

În noaptea aceea în tabăra turcească nu intra nimeni,

niciun străin – în afară de bătrânul Mustafa, cunoscut de toți și care, făcându-și culcușul mai spre margine, pe unde erau bucătăriile, își pipăia acum hangerul, pe care-l ținea ascuns.

Vlad Țepeș era evlavios ca toți domnitorii creștini, fără a fi prea bisericos. Se închina rar, dar din toată inima.

Adăstând tăria nopții, el îngenunche, își făcu o cruce mare și se rugă:

— Doamne, ajută-mă să pătrund în cortul nelegiuitului și să-l răpun! Numai așa voi mântui de spurcăciunea năvălitorilor bisericile și neamul nostru cel creștinesc. Puterea nu e la mine, ci la tine, carele din cer pe toate le vezi și le înțelegi. Ajută-mă! Căci în brațul meu stă acum soarta țării, pe care singură oștirea ei n-o mai poate ocroti de acest puhoi! Amin!

Și, făcându-și o cruce, se ridică.

Amurgise bine, iar pe la al doilea cântat al cocoșilor trebuia să se ridice luna ca o seceră.

— O să mai vadă vreodată Mahomed semiluna?

Vlad, care știa că-și primejduiește viața, scoase hangerul și-l încinse peste șalvari, încercându-i mânerul, ca să fie gata. Apoi se strecură printre corturi, îndreptându-se către locul unde știa că se aflau corturile încăpătoare ale Sultanului și marelui-vizir.

Bezna care-l ocroti pe Țepeș, pornit singur doar cu două brațe împotriva celui mai puternic împărat din acea vreme, îl și împiedică să ajungă ușor până la corturile căutate de el.

Osteniți de drum, oștenii turci dormeau duși. În

niciun cort nu se zărea un fir de lumină.

Voievodul înainta cu multă luare-aminte, mai mult târându-se pe brânci, cercetând cu auzul ascuțit împrejurimile să nu dea peste vreun ienicer de pază printre corturi. Când auzea pași încremenea pe loc, apoi se strecura în cealaltă parte dar mereu înainte, spre țintă.

Deodată zări o lumină mică, pâlpâind în noapte. Se apropie de-a bușilea. Pipăi iar hangerul de la coapsa stângă, singura-i armă, mântuirea lui și a Țării Românești.

De bună seamă acea lumină trebuia să fie în cortul Sultanului, care pesemne stătea de vorbă cu marele-vizir. Iată că în dreptul acelor corturi mari tocmai trecea o matahală uriașă, acoperind razele luminoase: un ienicer de pază, cu sabia scoasă.

Așadar acolo se afla acel mândru Padișah, de teama căruia tremura toată suflarea creștină, care ajunsese cu oștile până-n Carpați și până la Nistru, supunând atâtea popoare, care îndurau atâtea biruri, stăpânind cu un singur cuvânt viața a mii și milioane de oameni!

Vlad mai făcu un pas și așteptă până s-o stinge lumina din cortul cel mare. Clipele treceau anevoie, cu plumb în picioare. Cât să fi stat la pândă voievodul român? Poate un ceas, poate două – dar clipele de încordare îi oțeliră și mai crunt voința.

Când se stinse lumânarea din cort se făcu parcă o beznă și mai mare, în care Vlad nu mai vedea nici umbra uriașă a ienicerului de pază.

Dar încet-încet se obișnuie cu întunecimea. După ce straja se depărtă binișor, Vlad pătrunse în cort pe brânci, cu sufletul la gură și hangerul în mână. Lovi cu sete. Un geamăt scurt, înfundat îl încredința că nu dăduse greș.

Apoi sfâșiind pânza cortului, o rupse la fugă ca o nălucă și începu să strige turcește:

— Săriți! Săriți! Au omorât tâlharii pe Padișah. Ghiaurii au luat viața luminatului nostru sultan! Săriți!

În câteva clipe tabăra turcească era în picioare. Se aprinseră făclii prin corturi. Căpeteniile își adunară oamenii și porniră toți cu hangerele scoase spre cortul Padișahului. Aci dădură în întuneric peste alții care veneau spre ei în fugă, de asemenea cu hangerele scoase și din spaima care-i cuprinse, crezură că năvăliseră ghiaurii în tabără.

Și pe dată se încinse între ei o luptă cruntă cu răcnete și gemete, care ținu până în zori.

În vremea aceasta, boierii români cu pâlcurile lor de călăreți, pândind de aproape tabăra turcească, își deteră seama de zarva care se iscase acolo și, după cuvântul voievodului, loviră pe turci din trei părți.

Mai bine de un sfert din marea oștire turcească se prăpădi în acea noapte de pomină.

Când se luminează de ziuă, Vlad Țepeș, în mijlocul oamenilor lui, se trăgea spre Târgoviște.

Era abătut, deși dăduse osmanlâilor o lovitură grea.

Pentru întâia oară, mâna lui nu nimerise: în locul Sultanului, omorâse pe marele-vizir.

Paguba pe care o pricinui armatei turcești era destul de însemnată, dar nu într-atât ca să aducă biruința. Sultanul Mahomed scăpase teafăr, iar furia lui era acum și mai mare.

Domnul află cu uimire că printre slujitorii care urmau pe sultan era și Radu cel Frumos, frate bun cu voievodul, dar fericit – că așa erau apucăturile pe acea vreme – să ia locul lui Vlad!

Într-adevăr, avea chip frumos acest Radu și plăcuse tuturor din seraiul lui Mahomed. Mai avea și vorba mieroasă, așa că își făcuse multe prietenii.

IX

DIN TEMNIȚĂ ÎN MORMÂNT...

Vlad nu-și pierdu nădejdea. Era hotărât să lupte până la capăt pentru scaunul său, pentru neatârnairea Țării Românești. Pe unde trecea lăsa numai jalea și pustiul, ca oștile turcești să nu găsească hrană nici pentru oameni, nici pentru vitele de povară.

Din pricina acestor lipsuri și a căldurilor mari care aprinseseră văzduhul în acel an, se lăți între turci molima ciumii, pe care nimeni n-o mai putu stinge.

Sultanul se grăbi să ajungă la Târgoviște, pe care vru s-o împresoare. Dar găsi cetatea fără apărare, cu porțile deschise. Vodă trecuse munții cu gândul de a căuta ocrotire în Transilvania, la ruda sa, Mateiaș Corvinul. Sultanul, înghesuit de grijile oastei care se împuțina de molimă, hotărî să lase țara, chit că nu izbândise nimic,

întorcându-se la Țarigrad. Dar, căutând timpul potrivit, ieși la iveală Radu cel Frumos dimpreună cu câțiva boieri ale căror familii se adăpoștiseră la mănăstirea Snagov. Acest Radu, bătea mai de mult în strunele turcilor ca să apuce scaunul domniei. Și închinându-se lui Mahomed al II-lea, îi făgădui supunere și tribut mărit. Astfel primi el pacea odată cu tronul Țării Românești. Sultanul se trase numaidecât cu rămășițele oastei peste Dunăre, bucuros foarte de această chivernisire care-i acoperea strădania războiului.

Vlad Țepeș, urmat acum numai de boierii ce luptaseră cu el în preajma Bucureștiului și de pâlcul de călăreți care suferiseră fără murmur toate lipsurile și toate ostenele, bătu într-un amurg înroșit de soarele lui august la poarta de fier a castelului regesc din Buda.

Mateiaș Corvinul, sprijinitorul Domnului Țării Românești, îl primi numaidecât, ca pe o rudă și un prieten.

— Te văd istovit și mâhnit, zise Craiul. Te-au alungat turcii?... N-ai nicio teamă, că le venim noi de hac! Ia povestește-mi mai întâi cum s-au întâmplat lucrurile...

Vlad Țepeș istorisi pe scurt strădaniile lui din cei din urmă ani spre a feri țara de jaful turcesc, apoi lupta cu armata uriașă a lui Mahomed – și fuga Domnului în Transilvania, lăsând Târgoviștea pe mâna nelegiuitorilor care au și găsit o coadă de topor în Radu cel Frumos, însuși fratele Domnului, gata a le plăti toate birurile și a săruta poala Padișahului.

Craiul Corvin, bucuros că Domnul Țării Românești

luptase cu atâta dârzenie împotriva împărăției de la miază-zi, îl întrebă:

— Nu înțeleg de ce te-ai dus cu oștirea să-nfrunți acel puhoi, când era mai lesne să treci munții cu oamenii tăi, ca dimpreună cu mine să doborâm pe vrăjmaș.

Vlad Țepeș destăinui Craiului Matei că nu avusese de gând să dea piept cu oștirea musulmană, ci numai s-o risipească și s-o împruștineze, după ce el, Domnul Țării Românești, ar fi făcut seama, cu mâna lui, Sultanului Mahomed. Dar nu-l ajută norocul, căci în locul Padișahului, ucise, din greșeală, pe marele-vizir, iar a doua zi, după ce turcii se tăiară toată noaptea între ei, văzură că dușmanul era în altă parte...

Craiul Matei râse cutremurat de această năstrușnică întâmplare, în vreme ce Vlad Țepeș tăcea, privind încruntat în jos.

— D-apoi, cumnate, am să-ți dau o patalama la mână, ca să intri în cetatea Făgărașului. Acolo mă vor aștepta boierii tăi, până s-or strânge oamenii mei, căci îi am cam risipiți. Până atunci lucrează cu sfetnicii ce ți-au mai rămas să tragi de partea ta boierii lui Radu cel Frumos și câți români de dincolo de munți or vrea să vie în tabăra de la Făgăraș. Și ne-om îndrepta asupra Târgoviștei, când s-o aștepta frate-tău mai puțin!...

Vlad Țepeș fu mulțumit de cuvintele Craiului, dar întorcându-se către boierii săi, care-l așteptau cu caii, în curtea cetății, nu arată un chip mai zâmbitor.

— La Făgăraș! le porunci el scurt.

Încălecară cu toți și porniră, în tropot, înfundat, spre

cetatea de piatră de la poalele Carpaților.

Fără doar și poate că viteazul Țepeș ar fi izbândit să-și recapete tronul, căci oastea ungurească, gata de luptă, începuse a se mișca. Dar Radu cel Frumos aflase, prin iscoade, ce-l aștepta. Și cu ajutorul sașilor din Brașov, dușmani de moarte ai fratelui său, alergă la viclenie. Puse pe grămăticul său, priceput la slova și iscălitura lui Vlad, să ticluiască trei scrisori mincinoase: una către Sultanul Mahomed al II-lea, rugându-l de iertare, făgăduind tot ajutorul pentru cucerirea Ardealului de către turci, alta către Ștefan cel Mare, chemându-l în Țara Românească să dea jos pe Radu cel Frumos și apoi împreună să pornească împotriva lui Matei Corvinul, în sfârșit a treia scrisoare, către un grec bogat din Istanbul, prin care cerea împrumut câteva mii de pungi pentru cheltuiala războiului.

Zadarnic se jură Vlad Țepeș dinaintea cumnatului său, Craiul Corvin, că scrisorile erau plăsmuite. Fu crezut numai pe jumătate, și aruncat în închisoarea din Vișegrad, unde zăcu mai bine de zece ani între zidurile de piatră mucegăită.

Nici uneltitorul, Radu cel Frumos, n-avu parte de domnie liniștită, căci în acest timp Ștefan cel Mare, dușman neîmpăcat al turcilor, hotărât și el să apere cu orice preț neatârarea Moldovei, zdrobi de câteva ori oștile sultanului și se repezi cu oaste până la București, punând pe fugă pe acel voievod supus Semilunei.

Radu, ca să scape teafăr de urgia viteazului și răzbunătorului Domn al Moldovei, o luă la sănătoasa

spre Dunăre, nemaivând timp să se abată pe la București, unde se aflau soția și fata cu toate odoarele și averea Curții. Aceste vieți și bunuri căzură în mâinile învingătorului, care le trimise degrabă la Suceava.

De bună seamă că Ștefan cel Mare ar fi așezat în scaun pe ocrotitorul său, care odinioară îi dăduse ajutor de oaste pentru a-și dobândi dreptul său, dar Vlad Țepeș era departe, închis la Vișegrad. Neavând ce face, așază deocamdată în tron pe prietenul său, Laiotă Basarab. Numai că, din păcate, și acesta se dete de partea turcilor ca să-și lungească șederea în domnie, înșelând credința ocrotitorului său.

Abia în 1476, la îndemnul lui Ștefan cel Mare, slobozi Craiul Mateiaș Corvinul din temniță pe ruda sa Vlad Țepeș și dându-i oaste, la care se alăturară și moldovenii, acesta izbuti să-și recapete domnia gonind pe Laiotă Basarab.

Însă restriștea nu-l părăsea pe Domn. Nu trecu nicio lună de la reînscăunare, că izgonitul Laiotă se întoarse pe neașteptate cu ajutor turcesc și surprinse pe Vlad Țepeș tocmai când ieșea din cetatea Târgoviștei, însoțit doar de garda sa moldovenească. O luptă scurtă se încinse, dar fără sorți de izbândă: erau câteva zeci de oameni împotriva câtorva sute. Moldovenii pieriră până la unul, secerați de hangere, dimpreună cu stăpânul lor.

Astfelse săvârși din viață, cu nedreptate, curajosul și dreptul Domn al Țării Românești, Vlad Țepeș, răpus de dușmanii neamului.

ȘTEFAN CEL MARE

*Ștefan, Ștefan, Domn cel Mare
Seamăn pe lume nu are
Decât numai mândrul soare!*

(Cântec popular) I

I

O NUNTĂ CU OMOR

Răusenii, un sat întins, în Țara de Sus, nu departe de Suceava, era așezat pe moșia spătarului Sima Hrană. Acolo se încinse, în toamna anului 1451, o nuntă mare, cu trei rânduri de lăutari și douăsprezece praznice. Boierul își mărita fata, pe Ilinca cea oacheșă și subțire ca nuiava, cu Ispas, fiul cămarașului, un voinic ager și viteaz de rupea mâța în două, dintr-o smucitură. Mirii cătau pe furiș unul la altul, stând la capul unei mese lungi unde se ospătau boierii cei mari cu jupânesele și jupânițele lor.

La altă masă, toată împodobită cu brad, benchetuia însuși Bogdan-vodă, care venise de la Suceava să cinstească nunta. Luase cu sine și pe fecioru-său, Ștefan, în fragedă vârstă de paisprezece ani. Băiatul stătea țațoș, în veșmânt de catifea cu tichia vișinie pe o sprânceană și cu jungher de oțel la coapsa stingă. Botforii lungi și groși, aduși din Lehia, îi treceau de

genunchi, iar pintenii de oțel sunau sub masă asemenea unor clopoței, fiind semn că feciorul domnesc era și un bun călăreț.

Vițeii întregi se frigeau în țepoaie de fier precum și tot felul de orătării. Spătarul și spătăreasa îndemnau pe măriții oaspeți a înfuleca din bucatele aduse pe tăvi lungi, în vreme ce paharnicul, alături de un poloboc din spatele jilțului domnesc, umplea mereu cupele din fața lui Eogdan-vodă și a lui Ștefan, viitorul Domn al Moldovei.

Din pricina cântatului lăutarilor nu se mai auzea o vorbă, de strigau nuntașii unii altora cu glas mare, ca-n câmp sau la pădure.

Dar așa se cuvenea, că o dată face nuntă omul!...

Când se lăsă amurgul, slujitorii boierești și domnești aprinseră făclii mari pretutindeni, încât părea conacul, dacă l-ar fi privit cineva de pe dealurile din împrejurimi, un pojar în mijlocul nopții. Chiar văile hăuleau și sunau de chiuiturile și cântecele nunții din Răuseni.

— Să trăiești, Măria Ta, închină înaintea de miezul nopții spătăreasa, bucuroasă foarte că Vodă venise fără soție. Și să domnești ani mulți, cu belșug și sănătate. Iar dușmanii să cate a-ți fi prieteni!

Vodă zâmbi în barba-i neagră, dezmierdă capul lui Ștefan, care se rezemase de genunchiul tătâne-său și aruncând o privire focoasă asupra spătăresei răspunse:

— Ca să câștig prietenia dușmanilor, ar trebui să-i poftesc aici, la matala și să le dau să guste din aceste plăcinte moldovenești, cu urdă de vaci!... Ba unul din

dușmani, frate-meu vitreg, Petru Aron, – n-ar mai fi venit pe lume, – pe hainul acela nu l-ai îndupleca chiar luându-l în brațe!

Râse spătarul odată cu Vodă, râse Ștefan, cu mâna pe jungherul de la coapsă, sunând pintenii – râse și spătăreasa, rușinată, cu genele lăsate pe obrazii înroșiți deodată ca două cireșe coapte.

— Dar tu, fiule, nu te mai culci?... zise Bogdan-vodă către Ștefan, împingându-l nițel de umăr. Că mâine-n zori pornim călare spre Dunăre să vedem un pașă cu turban!

— Flăcăiandrii cată să se culce devreme! întări și spătarul, dezmierdându-și barba căruntă. Să te duc în camera Măriei Tale, pe care nu știu cine ți-a aromit-o cu busuioc, pesemne mireasa.

Și luând pe feciorul lui Vodă pe după grumaji, părintește, îl duse către ieșire, șoptindu-i ceva la ureche.

— I-a cumpărat un murg arăpesc și vrea să-l bucure de dar, zise spătăreasa către Vodă.

— Las' că bine făcu, mai stăm și noi oleacă de voroavă amândoi. Că mult ți-e plăcut graiul și făptura, spătăreasa dragă, zise Vodă privind-o aprins.

Femeia surâse galeș și plecă ochii în jos covârșită de asemenea vorbe, așa cum se cuvenea. După un timp îl întrebă:

— Să deschid fereastra către cerdac, Măria Ta? Că s-a făcut prea cald aici.

Fața rotundă și grăsună a spătăresei ardea acum, sub cununa părului negru, ca o vatră de jăratec.

Dar Vodă, amețit de nesomn și băutură, îi cuprinse mâna, când trecu pe lângă el.

În aceeași clipă se auzi în curte o bubuitură de sâneată. Apoi încă una și mai tare.

Lăutarii statură și glasurile încetară. Asupra nunții se lăsă o tăcere nefirească. Vodă se ridică deodată în picioare și vru să se repeadă în cerdac – ca să înfrunte primejdia. Dar spătăreasa îi tăie drumul cu amândouă brațele întinse:

— Nu te duce, Măria Ta, strigă ea înfricoșată. E treaba spătarului să înlăture pe zurbagii!...

Vodă se opri o clipă, apoi dând femeia de o parte, gemu:

— Dacă e Petru Aron, vrăjmașul meu de moarte, afară de mine nu-l poate opri nimeni.

Dar nu mai avu vreme să iasă din încăpere. În ușă se ivi însuși fratele vitreg al Domnului, râvnitorul scaunului Moldovei – Petru Aron, roșcovanul, cu barba rară în două fuoare zbârlite. Dinapoia lui năvăliseră câteva zeci de mercenari unguri, cu sulițe, paloșe și sânețe care încă fumegau.

— El e! Puneți mâna pe ticălos! porunci Petru Aron oamenilor lui.

Vodă încercă să se apere, ridicând un scaun cu mâna stângă și apucând jungherul de la brâu cu dreapta.

Dar se pomeni în cârcă lovit de o greutate uriașă – un buzdugan venit prin fereastra deschisă din spate.

Bogdan-vodă ameți, o tulburare îi împăienjeni vederea, iar scaunul și paloșul îi scăpară din mâini.

Căzu în genunchi. Un val de sânge îl podidi pe nas și pe gură.

Spătărița slobozi un țipăt și se apucă fără știre cu mâinile de păr.

La un semn al lui Petru Aron, seimenii unguri ridicară pe Vodă de mâini și de picioare și-l aduseră prin încăperile cu mese încărcate și oameni îngroziți, între facle, până-n mijlocul curții.

— Repede! Până nu moare! striga mereu musafirul nepoftit, cu dinții rânjiți de bucurie. Să vadă, păcătosul, de mâna cui i se trage moartea!

În mijlocul curții se afla un butuc pe care tăiaseră slujitorii orătăniile trebuincioase nunții.

Bogdan fu târât până acolo – și întins pe pământ, să se dezmeticească. În jurul lui jucau văpăile în horă ale făcliilor și hăt-departe, pe cerul albastru, scăpărau stelele pașnice, nepăsătoare Curtea era înconjurată de mercenari unguri, ca nimeni să nu scape. Oaspeții fură mânați din urmă, asemenea unor vite, din cămări în curte, să vadă moartea lui Bogdan.

Voievodul, în răcoarea nopții, își mai veni în fire, dar nu pricepu ce se petrecea cu el. Vedeă bătaia flăcărilor roșii care dănțuiau în jur și auzea ca de departe zvonul mulțimii nuntașilor.

Petru Aron strigă în apropierea butucului:

— Și Doamna unde e?... Sau n-a venit la petrecere?

— Nu... Nu... N-a venit... se auziră glasuri răzlețe.

— Dar, coconul? Ștefanel unde e?

Nu răspunse nimeni.

Petru-vodă porunci oamenilor lui să scotocească tot conacul și să-i aducă mort-viu, pe nepotu-său, Ștefan.

Și în vreme ce mercenarii începură a răsturna și a strica lucrurile din casă, cotrobăind în căutarea feciorului domnesc, Petru Aron apucă de păr pe Bogdan-vodă, îi trase căpățâna până la butuc și cu o lovitură grea de paloș îi reteză gâtul.

— Curcane! Curcane! găfâi Petru Aron, ai sfârșit ca un curcan! Și aruncă vârtos țeasta, care se rostogoli până la cotețele păsărilor.

Mulțimea care se afla în calea capului domnesc se dete, îngrozită, la o parte. Dar mercenarii nu mai găsiră pe fiul Voievodului, deși răscoliseră conacul și acareturile cu amănunțime, căutându-l chiar unde nu era de căutat, prin cotețe, cocine sau chiar prin butoaiele din beci goale de vin.

Ștefanel gonea de sâng spre Suceava, călare pe murgul arăpesc, căpătat în dar de la vel-spătarul Hrană. Așa vru destinul să-l țină în viață, că pasămite avea flăcăul de împlinit fapte mari și multe în viitorime.

II

FATA CNEAZULUI DIN CHIEV

Șase ani va pribegi Ștefan, feciorul voievodului, printre străini. Abia apucase s-o ia pe maică-sa, Doamna Oltea, de la Suceava, cu încă doi boieri credincioși și așa, tuspătru trecură în țara leșească. Fugarii nu izbutiră să-și ridice în pripă odoarele de preț

ca să aibă cu ce trăi pe pământ străin. Noroc că li se adăugi curând fostul spătar Hrană, care veni cu toate salbele femeii sale, cinci la număr.

La Varșovia, craiul leșesc n-avea tragere de inimă să pornească la luptă pentru un flăcăiandru ca Ștefan. Dar cum Bogdan-vodă îi fusese vasal credincios, primi la curte, în zilele de petreceri și în noapțile de baluri pe nefericitul pribeag.

Sima Hrană, spătarul, se ținea pe urmele flăcăiandrului ca un dulău ciobănesc, abia mișcându-se în zalele de fier, la sărbătorile cavalerilor, și temându-se să nu-i plesnească veșmintele de mătase albastră, în saioanele cu cristaluri din palatul craiului.

La sărbătoarea de An nou, Ștefan, feciorul lui Bogdan, stătea aproape singur între colonadele de marmură ale palatului crăiesc, privind cu tristețe la danțurile musafirilor: crai, voievozi, cneji cu soțiile și fetele lor, acoperite de odoare prețioase.

Ar fi vrut să se întoarcă în casa unde găzduia, la marginea Varșoviei, lângă maică-sa Oltea, care ațâța păzind focul, în vreme ce spătarul Hrană, așijderi unui slujitor de rând, se trăsese în mijlocul vizitiilor, cu cei doi cai din Moldova. Căci vânduse și cei din urmă galbeni din salbele spătăresei.

Și cum privea el cu ochii micșorați, mâhnit de moarte, își simți deodată ochii acoperiți de două mânuțe calde – și auzi un râs zglobiu.

Ștefan se întoarse dintr-o mișcare.

Dinaintea lui sta o fată subțire, bălaie, cu obraji

aprinși, cu buze subțiri și ochi albaștri.

— Nu dănțuiești cu mine, prințule? îl întrebă ea aruncându-i o privire galeșă.

Cu toate că n-avea inima pentru petrecere, cavalerul moldovean, știind ce-i cuviința, îi făcu voia și se avântă cu fata în joc. Și jucară mai multe danțuri numai ei împreună. După care fata, obosind, se așeză să mai răsufle.

Stând de vorbă, află Ștefan că ea era fiica cneazului Simion din Chiev și că tată-său o adusese la curtea din Varșovia ca să-i afle un soț pe potriva rangului.

— Eu, însă, nu vreau să mă mărit, scânci ea.

Ștefan surâse. Cu adevărat era o păpușă drăgălașă, plăpândă, abia împlinise treisprezece ani. Nu-i rău să mai crească fetița! La rândul său îi destăinui că era pribeag, ca o corabie în voia valurilor, că tatăl său, Voievodul Moldovei, fusese ucis mișelește la o nuntă, el scăpând teafăr prin mâna soartei.

— Cum așa? În ce împrejurare? făcu prințesa, cutremurându-se din toată făptura.

Ștefan se ducea la culcare fiind miezul nopții, când spătarul Hrană fu vestit că argații îi aduseră, în fine, murgul arăpesc de la un boier vecin.

— Vino să-l vezi, că pentru Măria Ta îl cumpărai să ți-l dăruiesc. Numai că oamenii mei abia acum picară cu el, zicând că le-a scăpat prin coclauri, năzdrăvanul!

Feciorului de Domn îi plăcu mult, era o mândrețe de murg, cu străluciri de păcură în bătaia lunii și vru să-l încalece. Spătarul se împotrivi; mâine pe lumină nu este

destul timp de călărit, de ce tocmai la miez de noapte? ...

— Dar eu nu vrui, urmă Ștefan. Cum să dorm fără a-l încăleca? Nu s-ar fi lipit pleoapele de ochi toată noaptea. Așa că boierul, făcându-mi voia, puse șaua, iar eu nălțat pe murg mă simții stăpân pe lume, că pasămite mă țineam nu numai pe picioarele mele ci și pe ale armăsarului, la un loc șase!...

— Să nu te duci prea departe, strigă spătarul după mine, dar eu n-avui gândul la el și-o luai la sănătoasa pe drumul alb, luminat de lună plină... Nu știu cât am zăbovit, nu-mi dau seama, poate un ceas, poate mai mult, dar la întoarcere mă-ntâmpinară oameni speriați: fugi, Măria Ta, că-i de rău, s-a lăsat la conac Petru Aron cu oamenii lui de-au tăiat capul lui Vodă...

Fata cneazului auzind acestea așternu pe piept câteva cruci mici.

— Mâna Domnului a fost aici. El a orânduit aducerea târzie a murgului și te-a îndemnat să-l călărești ca să te scape cu zile. Și să știi, prințe, că vei trăi până la adânci bătrâneți...

— Îți mulțămesc, domniță, pentru aste vorbe. Și mama și boierii mei credincioși așijderi îmi spun mereu.

— De-i așa, de ce nu aduni oaste ca să alungi din scaunul uzurpat pe acel unchi nelegiuit? E o îndatorire față de tine însuși. Nu crezi?

Ștefan tăcu. Privi în jur, apoi gemu în sine.

Cum să destăinuiască acestei gingașe prințese din Chiev că Regele Lehieii, suzeranul, nu voia să-și ție cuvântul și că el, Ștefan, dimpreună cu boierii care-l

urmaseră, ajunși la sapă de lemn, vor fi siliți să-și caute slujbe de ocară ca să-și ție zilele?...

— Ostile sunt costisitoare, răspunse Ștefan și vru să se depărteze.

Dar frumoasa Evdochia înțelese tot.

Apucă mâna flăcăului și trăgându-l înapoia unui stâlp de marmură, spre a nu fi văzuți, întrebă:

— Îți trebuie mult aur, ca să aduni oaste și să te întorci la Suceava, unde e scaunul domniei tale?...

Ștefan nu răspunse, ținând privirile în jos.

Dar nu mai lăsă din mâna lui mânuța albă și fierbinte a prințesei.

— Colierul ăsta ți-ar ajunge? întrebă fata, desprinzându-și podoaba de diamante de la gât. Dar inelele astea?... Dar lănțișorul acesta de aur?...

Le vârî pe toate în pieptul flăcăului. Răsuflarea aprinsă a copilei împurpura obrazii lui Ștefan:

— Să nu spui nimănui! Vino mâine dimineață la Catedrala Sf. Petru. Mă auzi?... Te aștept după stâlpul cel mare din stânga. Dar să vii!... Am adus cu mine, de la Chiev, cufărașul cu podoabele și odoarele neamului meu, căci tatăl meu, Cneazul Simion, vrea să mă mărite, după cum ți-am spus. Cu prețul lor sunt încredințată că vei putea strânge o oștire! Și te vei duce să-ți iei moștenirea ce ți se cuvine!...

Ștefan luă deodată fata în brațe. Giuvaerurile căzură pe podea.

— Lasă-mă, lasă-mă... făcu ea, încercând să se desprindă. Obrazii îi ardeau acum ca focul, iar în ochi i

se aprinseră două scăpărări ciudate.

— Vrei să-mi fii soție? o întrebă el.

— După ce te vei urca în scaunul domniei – atunci da! Altfel nu se poate. Tata n-ar îngădui în ruptul capului.

Dar după câteva zile de plutire pe apa fericirii, Ștefan se pomeni cu prințesa venind val-vârtej în casa unde găzduia.

— Ștefane, ești în primejdie!... Tata prinse de veste că sosi la curtea craiului o solie moldovenească cerând capul tău... Fugi cu ai tăi cât mai e timp...

Despărțirea dintre ei fu dureroasă:

— Aștept cuvânt de la tine oricât de târziu ar veni, îi spuse Evdochia, cu altcineva nu mă mărit, decât cu moartea, să știi...

III

LA LOCUL CE SE CHEAMĂ „DIREPTATE”

În revărsat de zori porniră moldovenii în băjenie, îndreptându-se către Țara Românească, după sfatul Doamnei Oltea. Căci ea zicea:

— Geaba ne-am irosit anii pe-aste meleaguri, ani buni care nu se mai întoarnă. Pe leși, aplecați spre potfală și huzur nu-i mișcă decât puterea aurului. Urechea lor n-are cum auzi zbucium românesc, că-s străini de neam. Numai o inimă de-a noastră ne sare într-ajutor și aceea e a lui Vlad-vodă Țepeș, Domnul Țării Românești.

— Să purcedem la Măria Sa, ziseră pe-un glas fostul spătar Sima Hrană și fostul stolnic Toma.

Ștefan, la rându-i, adăugi:

— Gândesc că el, pătimind de la nedreptate, se va apleca asupra dreptului meu...

După câteva săptămâni grele de primejdii și osteneli, pribegii se lăsară în Țara Românească trecând munții în jos pe la Brașov. Doamna Mare, vrând să lege dânsa vorbă cu Vlad-Voievodul, n-o lăsă fiul.

— Nu, mamă, eu singur voi cuvânta Domnului țării. Voroavele mele au mai multă arșiță și fac drum mai scurt către mintea și inima sa.

Vlad Țepeș primi pe feciorul lui Bogdan în sala jilțului, de față fiind numai doi boieri din sfat. După ce Ștefan depănă în puține cuvinte restriștea sa, grăi astfel:

— Mă ajută, Măria Ta, cu oaste, să-mi dobândesc dreptul legiuit. Nu faci aceasta spre paguba ci spre folosul tău. Căci țările noastre surori fiind, sunt de același neam, au același grai și sânge și pe amândouă le paște aceeași primejdie: turcul. Chiar de n-ar fi surori, primejdia cea mare trebuie să le unească spre a-și păzi ființa. Dacă Mahomed al II-lea ia Constantinopolea întărindu-și puterea, de ce țările noastre n-ar fi mână în mână, să-i țină piept?

Vlad Țepeș se ridică în picioare, grăind către boieri:

— Acest frate moldovean parcă îmi rostește gândurile mele.

Și astfel Ștefan, în fruntea unei oștiri de vreo 6.000 de oameni porni pe drumul soartei, îndreptându-se spre

Moldova. Era pe la începutul lui aprilie 1457. Trecând prin ținutul Vrancei, ostașii lui se înmulțeau ca frunza și iarba primăverii aceleia. Că, pasămite, el fiind de obârșie din Țara de Jos mulți se alăturau lui, lăsând vrașițe muncile câmpului.

Dacă în Suceava, cetatea de scaun, se zvoni că urmașul lui Bogdan venea să-și ia moștenirea, Petru-vodă Aron râse în batjocură către Divanul boierilor:

— Ce să fac? Așa mi-a fost dat, să mă bat numai cu nerozii sau copiii!

Boierii nu crâcniră, temându-se de mânia cruntă a Domnului, bucuroși că scăpau cu viață, deși își pierduseră mai toți moșiile, luate cu forța de nesățiosul Petru Aron.

— Oricum, adăugi Vodă, pe acel flăcăiandru, care a moștenit, precum văd, mai întâi semeția lui taică-său, țin să-l prind de viu și să-l bat la spate cu vergeaua chiar eu, cu mâna mea, la răscrucile din cetate, să râdă și curcile de el!

Domnul râse iar, dezgolindu-și colții și gingiile albe. Dar nu toți boierii veniră să lupte la vremea hotărâtă, fiecare cu pâlcul de oameni înarmați, spre a ține piept lui Ștefan, tânărul căpitan de oaste. Petru Aron înțelese că de la boierii pe care-i jefuise și îi amenința mereu cu tăierea capului nu se putea aștepta la mare ajutor.

În grabă își adună slugile, tocmi străji dintre leșii care țineau mai mult la jaf și băutură decât la viață și porni întru întâmpinarea fiului lui Bogdan. Nu se îndoia deloc de biruință și era mai mult cu gândul la boierii care-l

lăsaseră-n încurcătură decât la lupta eu Ștefan, flăcăiandrul.

Și se pomeni lovit la Doljești, pe Siret, într-un mijit de zori, când oștenii lui dormeau încă și n-aveau nici ei tragere de inimă. Eâ lupte împotriva unui vrăjmaș de la care nimic nu puteau jefui. Aron-vodă fugi degrabă și vru să se ascundă în cetatea Neamțului, până s-or aduna oștenii făgăduiți de boierii rămași credincioși. Flăcăul, care învățase de la Răusenii să se miște repede, îi tăie drumul la Orbie, în ținutul Neamțului, unde oștenii lui Aron – câți mai rămăseseră după fuga de la Doljești – se ascunseră prin lunci, își aruncară veșmintele, arcurile, sânețele și se iviră prin sale, ca drumeți.

Ștefan îi primi pe toți în oastea lui, socotind că hainul său unchi fugise la Suceava, să-și adune alți luptători. Însă Domnul, cunoscând bine ura boierilor, care acum l-ar putea vinde sau ucide, găsi cu cale s-o rupă de fugă peste hotarul de miază-noapte, în Lehia și de aci înainte în ținuturile ungurești, unde-l adăsta, ca pe un viitor tovarăș, Matei Corvinul:

Așa că Ștefan se pomeni întâmpinat pe Siret, la locul ce se numea pe atunci *Direptate*, de alaiul boierilor, în frunte cu mitropolitul Teoctist, care-l ceruseră Domn al Moldovei, așa cum se cuvenea.

Dar tânărul Domn nu se mulțumi doar cu liniștea și bucuria dușmanilor lui Petru Aron, ci întrebă cu glas tare:

— Mă vreți Domn cu adevărat? Sau numai pentru că

l-am gonit pe ucigaşul tatălui meu?

— Cu adevărat, Măria Ta, din adâncul inimilor noastre! răspunseră boierii, potrivindu-şi glasurile într-unul singur.

Mitropolitul Teoctist adăugă cu strigare:

— Domn te vrem de-a pururi!

Ştefan-vodă privi cam nedumerit înalta faţă bisericească, apoi zise, surâzând:

— De-a pururi, nu se poate, prea-sfinte!

— Ba se poate! Vei domni, Măria Ta, cincizeci de ani şi după aceea va domni fără sfârşit numele Măriei Tale!...

Domnul râse cu veselire:

— Cincizeci de ani! Prea mult mi-ai dat, sfinţia-ta, zău, prea mult.

— Să-l audă Cel de Sus că mare-i mila lui, strigă norodul cu însufleţire mare.

Şi Ştefan-vodă porni în fruntea alaiului spre Suceava să-şi îplinească destinul istoric.

Mitropolitul, în urarea sa binevoitoare, nu greşise decât cu trei ani. Chiar tânărului voievod nu i-ar fi trecut prin minte, în cea mai avântată nădejde, că va domni patruzeci şi şapte de ani, fapt nemaipomenit până la el şi după el. Şi n-ar fi visat în cele mai îndrăzneţe visuri că va săvârşi fapte de vitejie ca nimeni altul, înfruntând vrăjmaşii Moldovei şi păzind neatinse hotarele ei din Pocuţia de miază-noapte până la Cetatea Albă de miază-zi şi din munţii Carpaţilor în apus până la apa Nistrului la răsărit.

Şi încă n-ar fi crezut nicicând că strălucitele sale

izbândiri câștigate cu puterea minții și a brațului mai ales împotriva uriașei primejdii musulmane îl vor statornici ca pe unul din cei doi stâlpi (al doilea fiind Mihai Viteazul) pe care se va sprijini în veșnicie ființa neamului nostru românesc.

Nu trecuse încă Voievodul în împărăția umbrelor și faima sa cotropi, până departe, neamurile lumii. Căci iată ce scrie despre el cronicarul polon Miechowski:

„Bărbat glorios și victorios care ai biruit pe toți regii vecini. Om fericit căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile. Căci, pe când, altora le-a dat numai unele însușiri și anume prudența împreună cu șiretenia, altora virtuți eroice și spirit de dreptate, altora biruință asupra dușmanului, numai ție ți le-a hărăzit la un loc pe toate acestea. Tu ești drept, prevăzător, isteț, biruitor, înțelept și gospodar. Nu degeaba ești socotit a fi printre eroii secolului nostru”...

— Dacă un străin grăiește astfel despre mine, s-ar întreba Voievodul dacă ar citi cele de mai sus, atunci ce vor spune ai mei? În greutate îi pune!

IV

ÎNTĂRIREA DOMNIEI

Întâia grijă a Domnului proaspăt înscăunat fu să-și adune boierii fugiți și ascunși pretutindeni.

— Căii care pier îi pot înlocui! zise el unor pârçalabi de cetate, puși dintre neamurile lui de sânge. Merindele care ard în pârçol le pot cumpăra la loc. Dar pe boierii de

ispravă cu cine să-i înlocuiesc și din ce târg să-i cumpăr?

Spre uimirea tuturor, căci nu se mai pomenise Domn atât de rău cu vrăjmașii dar atât de bun cu slujitorii, Ștefan iertă pe cei mai mulți din foștii dregători ai fugarului Petru Aron. Aduse din Polonia și din Ungaria, cu fâgăduieli pe care le ținu, pe cei mai de seamă din moldovenii care credeau că, de cum vor ajunge la Suceava, Vodă le va tăia capul. Și iată, că Domnul înstărindu-i cu moșii noi, înapoindu-le pe cele vechi, irosite, îi puna în dregătorii, fără a-i schimba toată viața lor. Unii slujiră pe Ștefan vreme îndelungată, câte doisprezece ani, alții cincisprezece, iar unul douăzeci și patru de ani – lucru de mirare pe atunci – căci nici voievozii n-aveau parte de domnie întinsă pe viață.

— Fără Domn, țara, de bine de rău mai merge, dar fără boieri de ispravă, Domnul, de-ar fi el uns de arhanghelul Mihail, nu va fi în stare să șadă în scaun niciun an! spunea Ștefan boierilor din jur, căroră le cerea credință pentru credință.

Avea el o învățătură ce-i rămăsese mereu trează în minte, de când cu acea rea împrejurare de la nunta din Răuseni: că poate ar fi scăpat tătâne-său, dacă boierii-nuntași nu l-ar fi vrut deloc pe ucigașul Petru Aron și ar fi ridicat zid împotriva-i. Poate că la o încercare, Domnul Bogdan ar fi găsit mijlocul să scape, sau să lovească el pe frate-său vitreg. Căci zilele amândorura erau atunci în cumpănă. Dar boierii nu se grăbiră să se împotrivescă, lor le era totuna, dacă domnea Bogdan

sau Petru Aron.

Așadar, Domnul cată a se lipi vârtos de inima boierilor săi, într-așa fel încât soarta lui să fie soarta lor.

Se tot mira fostul spătar Sima Hrană, pus acum velvornic, de aceste întocmiri ale Domnului său și odată, când îi veni bine, îl întrebă, pus pe dojană:

— Ce faci, Măria Ta, îi lași capul pe umeri lui Irimie logofătul, care fu trup și suflet cu ucigașul Petru Aron?

— Fii fără grijă, vornice! Am eu o socoteală cu el. O să-mi dea mai mult decât i-am dat, ia aminte ce-ți grăiesc...

Dacă văzu așa vornicul Hrană lăsă grija în seama Domnului (tot avea el destule) între care și una grabnică: să dobândească urmaș la tron, așa cum se cuvine.

Trimise de îndată la Chiev pe mitropolitul Teoctist cu doi boieri de credință, să ducă lui Simion Cneazul datoria de care acolo nimeni nu știa, iar prințesei Evdochia cele mai minunate și scumpe odoare, ce se găseau pe atunci în Țara Moldovei.

Mult se întrista Ștefan-vodă aflând că draga inimii sale, având boală de piept, nu se îndura să șadă alături de iubitul ei voievod ca Doamnă a Moldovei. Dar stăruind foarte boierii, cât și părintele ei Simion, că mirele nicio altă soție nu dorește a-și lua de-ar fi picată din cer, se înduplecă Evdochia și purcese la Suceava pentru a primi îmbrățișarea domnească.

Prințesa ruteancă purta un veșmânt lung de borangic și o cruciuliță de sedef pe piept. Era mai naltă și mai subțire parcă decât o cunoscuse Ștefan la Varșovia.

Obrajii îi ardeau ca mai înainte, iar ochii albaștri tremurau în friguri de nerăbdare. Numai surâsul blând rămăsese pe chipu-i prelung, purtându-l peste priveliștile și oamenii Moldovei.

Nunta se făcu la Suceava cu binecuvântarea mitropolitului Teoctist și a vlădicăi de Roman, Tarusie, ajutați fiind ei de un sobor de preoți, cu glasuri înalte, răscolitoare.

În iatacul nupțial, după ce scoase vălul de mireasă, Evdochia grăi către mire, privindu-l îndelung cu stelele ochilor ei:

— Măria Ta, după ce ți-am dăruit toate odoarele și podoabele neamului meu întru dobândirea scaunului domnesc, iacă acum veni vremea să-ți dăruiesc și ceea ce mi-a rămas: făptura mea!...

Și darnica ruteancă îi va dăruii după aceea soțului și doi coconi precum și o domniță care va ajunge cândva soția unui cneaz la Moscova.

V

PE URMELE LUI PETRU ARON

Icoana celor trăite în noaptea nunții de la Răuseni rămase adânc închisă în inima lui Ștefan-vodă. Numai mâna Dumnezeului nevăzut îl scăpase de la o moarte năprasnică, alături de părintele său. Că altfel cum s-ar crede atâta potriveală în fapte? Va să zică spătarul Hrană, dacă vru să-i facă un dar pe plac, cumpără calul de la un boier vecin care trebuia să i-l trimită în dar cel

mai târziu în duminica nunții. Și iacă nu venise nimeni cu armăsarul. Nu se ținuse boierul de vorbă? Ba se ținuse, cum nu! Chiar de sâmbătă mânase un argat cu el. Dar omului îi scăpă năvăvașul cal făcându-se nevăzut, pe coclauri. Dând sfoară și făgăduind bani buni, țăranii se puseră în mișcare dar nu-l găsiră. Și cum să-l găsească dacă se întorsese singur în grajdurile stăpânului? Boierul aflând și știind ce-i cu el îl trimise noaptea cu alt argat la Răuseni.

Cine orânduise fuga calului? Dacă el pica din vreme la conac Ștefan-vodă nu mai era printre cei. vii. Dar Dumnezeu îl ferise de năpastă. De aceea noul Domn intra deseori în bisericile Sucevei și se închina smerit pe la icoane. Aproape toți boierii din preajmă se mirau foarte că Domnul lor, care era atât de nestăpânit și iute la mânie, avea asemenea teamă de nevăzuta putere Dumnezeiască.

Și mai avea o teamă noul Domn: că Petru Aron, pe care-l alungase din scaun cu ajutorul unei oștiri adunate în pripă, ar putea veni pe neașteptate să-l lovească și să-l piardă.

Adesea Domnul, în puterea nopții, tresărea și auzul lui cerceta depărtările. Străjile își strigau din vreme în vreme voroava de recunoaștere. Ștefan-vodă trecea apoi în iatacul fiului și al soției, care dormeau somn tihnit. Îi privea oftând, apoi întors în încăperea lui nu mai putea închide ochii. Trimitea vătășei de trezeau din somn pe boierii în seama cărora se afla vistieria și oștirea. Cu ei sta de vorbă și pune la cale apărarea scaunului

domnesc și paza fruntariilor.

Ajunsesese și-n Suceava marea veste a căderii Bizanțului în puterea lui Mahomed al II-lea, sultanul cel războinic al turcilor, care mai demult cuprinsese ținuturile de prin părțile de jos ale Dunării și o parte din țărmurile de miază-noapte ale Mării Negre. Ce era de făcut în asemenea grele împrejurări?... La miază-zi se afla amenințarea musulmană, la apus amenințarea tot atât de periculoasă a lui Mateiaș Corvin, ocrotitorul lui Petru Aron.

Domnul Ștefan căută ajutor în miază-noapte la puterea lehilor, în fruntea cărora se afla craiul Cazimir. Și după ce trimise soli și se încredința de această singură alianță, porni ca fulgerul spre miază-zi, să puie mâna pe Cetatea Chilieii, numită pe drept cuvânt „poarta Moldovei”, care era în mâna regelui Mateiaș, primită de la munteni, drept mulțămire pentru oarecare ajutor.

Cucerind asemenea cetate, care străjuia la malul Mării Negre, Ștefan închidea drumul cuceritorilor musulmani, dacă s-ar îndrepta spre miază-noapte, iar pe altă parte lovea pe regele Mateiaș, care, ocrotind pe Petru Aron, i se arăta potrivnic pe față.

Numai că întâia năvălire a moldovenilor împotriva cetății de la Mare fu oprită și zdrobită de ostașii dinăuntru. Însuși Domnul, care obișnuia să lupte în rând cu boierii și oștenii săi, fu atins la gleznă de o săgeată. Rana nu se mai lecuî niciodată, purtând semnul sângerând peste patruzeci de ani, adică până în ceasul morții.

Poate că acestei neîntrerupte suferințe de la picior se datorește uneori iuțimea pedepselor pe care le arunca asupra celor din jur. Dar ea nu i-a întunecat niciodată judecarea dreaptă a faptelor și a oamenilor, priceperea împrejurărilor și curajul neasemuit în luptele puse la cale cu atâta istețime și chibzuință. Căci Ștefan-vodă nu lupta în toate bătăliile la fel, ci potrivea mijloacele după împrejurări, fiecare bătălie fiind astfel fără asemănare cu celelalte. Dușmanii săi, dimpotrivă, socoteau că felul cum dobândiseră o biruință era bun pentru toate bătăliile dar se înșelau pe pielea lor.

Deși înfrânt întâia oară la Chilia, Domnul nu se lăsă pradă deznădejzii, căci acea cetate îi trebuia neapărat Moldovei și porni în curând cu nouă oștire pe care o folosi în alt chip. Dete lovitura pe neașteptate, astfel ca apărătorii dinlăuntrul zidurilor să nu se poată pregăti. Când oștile moldovenești intrară în Chilia, o căpetenie a dușmanilor petrecea în casa unui muntean, iar cealaltă căpetenie dormea. După o singură zi de luptă, steagul lui Ștefan-vodă fâlfâia deasupra cetății sub care se spârgeau valurile Mării Negre.

Putea oare mândrul Mateiaș Corvinul să primească fără răspuns asemenea lovitură din partea unui tânăr Domn, nu de mult urcat în scaun și care putea fi alungat cu ușurință?... Nu cumva se amestecase acel Ștefan și în turburările iscate de curând în secuime? Și nu trecură nici doi ani de la luarea Chilieii, că regele Ungariei porni cu oștire mare pe acea vreme, peste patruzeci de mii de oameni, – ajunse în preajma

Brașovului și era gata să pătrundă în Moldova, sus pe valea Oituzului.

Zvonul se adevăra curând. Oastea ungurească, între căpeteniile căreia se afla și Petru Aron, pregătit să-șiucidă nepotul cum își ucisese fratele, se lovi de straja de la trecătoarea Brețcu pusă acolo mai de mult de prevăzătorul Ștefan-vodă.

Oastea Corvinului fu silită să lupte amarnic spre a-și croi drum prin munții unde o pândeau și loveau mereu plăieșii moldoveni, tupilați după stânci. Dar răzbind ungurii pe valea Șiretului, se răzbunară cumplit, căci arseră, uciseră și jefuiră toate satele și târgurile din calea lor. Asemenea cruzimi și necinstiri nu se obișnuiau chiar în acele vremuri atât de crunte, încât un cronicar polon a scris de acei vrăjmași că au săvârșit nelegiuiri pe care nu se cuvine a le spune, dar nici a le gândi și pe care nu le-au făptuit niciodată chiar păgânii.

În drumul lor ungurii arseră Bacăul, Romanul, Tg. Neamț, oprindu-și oastea însetată de jaf și sânge la Baia, nu departe de Suceava, unde socoteau să puie mâna pe Domn.

Ștefan-vodă numai cu douăsprezece mii de moldoveni, având căpetenii pe boierii cei mai credincioși, atacă oastea ungurească în noaptea de 15 decembrie 1467, pe o vreme de ceață, ca să nu se cunoască numărul lor, după ce dădu foc târgului din toate părțile.

Lupta pe ulițele înzăpezite și în casele aprinse ținu până în revărsatul zorilor. Uluiți, regele Mateiaș și Petru Aron o rupseră de fugă peste munți, în Transilvania, și

Mateiaș, numai din greșeala unui boier moldovean scăpă cu zile, doar rănit în spate de o săgeată cu trei vârfuli. Boierul plăti greșeala cu capul.

Domnul Moldovei puse mâna pe toate steagurile și carele cu merindea vrăjmașilor, apoi trecu în Transilvania ca să prădeze satele și târgurile tot așa cum făcuse regele unguresc în Moldova.

Și totuși Ștefan-vodă se întoarse din biruință fără mulțămire, căci nu izbuti nici acum să prindă pe omorâtorul tatălui său. Gândul răzbunării mereu îi dădea ghes, mereu îi scurta somnul. Și, într-o noapte albă, născocind o viclenie, o puse degrabă în lucrare a doua zi. Chemă la sine pe boierul Irimie, acela care fusese mâna dreaptă a lui Petru Aron, și-i grăi aceluia:

— Peste puține te-am pus, Irimie, dar peste multe te voi pune dacă-mi dovedești credință...

— Credință am dovedit fostului domn, credință voi dovedi Măriei Tale, căci ești stăpânul zilelor mele. De ce m-aș lega de un om fără putere care nu-mi ajută cu nimic? Pune-mă la încercare, Doamne!

Astfel boierul Irimie ticlui o scrisoare ca din partea unor dregători moldoveni, cică nemulțumiți foarte de purtarea iute a lui Ștefan-vodă, care îl poșteau să vie în munți la o tainică întâlnire cu ei pentru a pune la cale moartea Domnului. Petru Aron citind slova *credinciosului* său Irimie nu se îndoii de spusa boierilor și veni degrabă la acel loc știut de el, cu o mică strajă. Aici oștenii lui Ștefan-vodă zdrobiră straja și prinzând pe Aron duseră Domnului lor peșcheșul atât de îndelung

așteptat. De față era și vornicul Hrană.

— Văzut-ai, cinstite vornice, la ce-mi sluji boierul Irimie? Că dacă nu scria el cu mâna lui cartea, mai prindeam eu un vânat ca acesta?

După care se întoarse către Petru Aron:

— Ce-ai făcut părintelui meu aceea ți se va face!

Zicind acestea îl dete pe mâna călăului. Dar comisul Ispas, ginerele vornicului Hrană, făcu îndată rugare:

— Măria Ta, mie mi se cuvine osânditul, că-mi sângeră nunta cu sânge nevinovat.

Ștefan-vodă încuviință pe loc:

— Ce-mi ceri e drept. Sărează-ți inima, comise...

...Și capul lui Petru Aron se rostogoli sub securea comisului Ispas.

Judecata cerului se făcuse și dreptatea izbândise.

VI

FIUL HANULUI TĂTĂRESC

Doisprezece ani ținu acest zbucium, care amenințase scaunul lui Ștefan. În acest timp primejdia musulmană crescuse. Cuceritorii Constantinopolei, care puseseră mâna pe cele mai multe din cetățile de la Marea Neagră, supuseră pe Hanul tătarilor din Crimeea și primeau bir de la Voievodul Țării Românești, Radu cel Frumos, înscăunat de ei, în locul fratelui său Vlad Țepeș.

De-a lungul Dunării vegheau pașalele, gata să pornească spre miază-noapte.

Ștefan își dădea seama că soarta Moldovei era

pecetluită dacă nu izbutea să înfrângă pe turci. Ajutoare de la lehi degeaba ar aștepta, aceia fiind și ei încurcați în lupte cu moscoviții. A, dacă ar fi în scaun Vlad Țepeș, cât de bună s-ar dovedi alianța cu frații munteni, așa cum odinioară ghicise el însuși cumpăna țărilor românești.

Și cu toate aceste, trebuie, oricum, pusă la cale o tovărășie între Muntenia și Moldova, că amândouă țin mai vârtos piept păgânilor decât una singură. Ștefan avea grabnică trebuință de un om devotat suflet și trup la București.

Într-o zi, aflându-se la el hatmanul Luca Arbore și fiind mereu Domnul frământat de gândul alianței, îl întrebă într-o doară:

— Ce crezi, cinstite hatmane, dacă în scaunul lui Radu-vodă am pune pe prietenul nostru Laiotă Basarab?

— Orice prietenie în Țara Românească ne întărește, Măria Ta, împotriva turcului! răspuse acesta.

Și boierii din Divan îmbrățișară gândul Domnului socotind că altfel nu se poate face, Radu cel Frumos fiind prea legat de turci.

Fără a mai pregeta, Ștefan-vodă pradă și arse cetatea munteană a Brăilei, a Orașului de Floci și a județului Ialomița. Totul se petrecu în câteva zile ale primăverii anului 1470. Domnul Munteniei se plânse degrabă stăpânilor săi. Dar turcii, crezând că moldovenii intraseră în țara vecină doar ca să prade, porunciră tătarilor să prădeze și ei Moldova.

Și așa, în vara aceluiași an, hoardele tătărești trecură Nistrul. Nu se așteptau însă a găsi plăieșii moldoveni gata să-i aștepte cu tolbele pline de săgeți. Dușmanii nu înaintară mult, când, în dumbrava de la Lipnic, aproape de Nistru, fură înconjuțați într-o noapte și măcelăriți în cea mai mare parte. Unii se înecară în Nistru, căutând să scape înot. Alții se ascunseră prin copaci și în satele vecine. Dar fură prinși dimpreună cu fiul hanului, Mengli Ghirai, căpetenia lor.

În acea noapte zbură Ștefan-vodă pe aripa trecutului, aducându-și aminte de crunta întâmplare ce s-a fost întâmplat în satul Borzeștilor, din Țara de Jos, unde maica, Doamna Oltea, având rubedenii, se trăgea de la Suceava și mergea pe-acolo dimpreună cu dânsul, stând ei la conacul logofătului Borza, carele avea un fecior Gheorghie. Era isteț foarte acest Gheorghie, vânjos și iute la făptură. Împlinise zece ani, fiind de-o vârstă cu Ștefan. Amândoi se jucau, dar ce joacă, mai mult se întreceau unul pe altul, călărind pe cai mici, sau luându-se la trântă, sau ochind cu arcul. Greu să-l întrecă pe Gheorghie, nu se lăsa el cu una cu două, dar și Ștefan tot mai plin de râvnă se arăta. Pe urmă, socotindu-se prea puțini ei doi, alcătuiră oști din copiii satului, și așa ajunseră... căpetenii de oaste. Gheorghie avea sub ascultare pe *tătari*, el fiind chipurile fiul Hanului, iar Ștefănel fiind Domnul moldovenilor. Se bușeau puii unii pe alții, în lege, cu iatagane de lemn și arcuri din salcie, strigând, chihotind de se auzea larma, departe, prin vecinătăți, până la apa Trotușului. Locul

unde se hârjoneau era o poiană zmălțuită cu floricele, iar dincolo de poiană se întindea o pădure cu arbori groși și atât de mare că nimeni n-o putea dovedi. În desișurile ei se ascundeau învinșii, fie moldoveni, fie tătari, și caută-i dacă poți, învingătorule!

Și iacă, în ziua aceea „tătarii” dădură dosul fiind învinși, iar Gheorghie, hanul lor, fu prins. Căpetenia moldovenilor, Ștefanel, porunci să fie legat *tătarul* de un stejar mândru, din buza pădurii. Doi-trei moldoveni mititei își desfăcură bețele cu care erau încinși și legară așa de strâns pe Gheorghie de trupul copacului că abia își trăgea, bietul, suflarea.

Când să înceapă judecata prinsului, deodată văzduhul tremură din țâțâni. Se auzi venind de aproape un zgomot straniu, ca un duduie de mii și mii de copite care izbeau pământul.

Un băștinaș, tăind poiana ca o furtună, strigă către copii:

— Tătarii! Fugiți! Vin tătarii!

Copiii o zbughiră într-o clipă făcându-se una cu codrul. Spaima nu dete nici unuia răgaz să-și aducă aminte de Gheorghie cel ferecat de scoarța stejarului. Când trecu primejdia năvălitorilor, micul Gheorghie; străpuns de trei săgeți tătarești, trecuse de hotarul vieții, cu toate că viața lui de-abia începea.

Trecuseră pe albia vremii mai bine de douăzeci de ani și iacă, acuma îl avea în mână pe fiul aceluia care săvârșise nelegiuirea furând zilele bunului său prieten Gheorghie din Borzești.

— Nicio faptă fără plată, își zise Vodă gândind și la pedepsirea unchiului său Petru Aron. Cerul îmi trimite plocoane bune pentru împlinirea dreptății.

Când se află în Crimeea de înfrângerea tătarilor, celelalte căpetenii cerură să pornească numaidecât împotriva Domnului Moldovei.

Hanul – încărunțit în lupte – înțelese că noul stăpânitor de pe malul Nistrului nu prea semăna cu niciunul din megieșii ce-i știau de frică, ba era iscusit nevoie mare în meșteșugul războiului, de vreme ce zdrobise numai dintr-o lovitură oștirea ungurească la Baia și pe cea tătărească la Lipnic.

Chibzui că era mai cuminte s-o ia cu binișorul, până o izbuti să-și vadă înapoi odrasla ce căzuse în mâna agerului moldovean.

Cu o căpetenie din Crimeea trimise hanul o solie măreață, de o sută de tătari din semințiile cele mai de vază – număr neobișnuit! – ca să ceară înapoi pe fiul căzut prizonier. Dacă vorba bună nu va îndupleca pe Domnul Ștefan, căpetenia avea poruncă să amenințe Moldova cu pustiirea și pe Vodă cu jupuirea de viu.

Solii ajunseră la Suceava în ajunul Paștilor, dar Domnul nu-i primi, trimițându-i cu oaste în Țara de Jos, tocmai la Borzești lângă apa Trotușului. Se mirau tătarii de ce trebuia să meargă acolo, dar nimeni nu înțelegea. Și după sărbătorile învierii purcese însuși Ștefan-vodă la Borzești și de față fiind cei o sută de soli, puse oameni să lege pe fiul hanului chiar de acel stejar la sânul căruia cu douăzeci de ani mai nainte fusese răpus

Gheorghie. Tot trei săgeți stinseră viața prinsului și dreptatea se făcu.

— Spuneți hanului vostru că ceea ce făcu el odinioară i se făcu lui acuma.

Căpetenia solilor se mânie și roști cuvinte de amenințare împotriva Domnului că va fi jupuit de viu și Moldova trecută prin sabie.

Auzind asemenea vorbe grele, Ștefan-vodă fu cuprins de furie și, știind că pe acei sălbatici vecini numai cu cruzimea îi va speria, porunci ca toți solii să fie trași în țeapă, iar mai marelui lor să i se taie nasul.

— Și acum, vecine, îi zise Domnul Moldovei, du-te la stăpânul tău și spune-i tot ce-ai văzut. Dacă nu-i ajunge atât, îl aștept și pe *dumnealui!*

Nu știm de câte ori s-o fi lovit bătrânul han cu pumnii în cap pentru negliobia pe care o făcuse. De atunci nu mai avu curaj să treacă Nistrul.

Și de data aceasta purtarea Domnului Ștefan se dovedi cea mai potrivită pentru acele vremi.

VII

MICA VOICHIȚA DIN BUCUREȘTI

Ștefan-vodă aștepta ca Radu cel Frumos, care nu pricepuse tâlcul arderii Brăilei și a cetății Orașului de Floci, nu va întârzia să-i plătească. Așa se întâmplă. Acesta vru să năvălească în Moldova cu oaste setoasă de răzbunare și prădăciune, dar n-ajunse acolo fiindcă Ștefan-vodă îl aștepta la hotar, în târgul Soci, din județul

Râmnicu-Sărat, unde cele două armate se izbiră.

Domnul Țării Românești fu zdrobit într-o singură zi de luptă. Pierdu pe cei mai de seamă boieri, toate carele și flamurile, ba chiar sceptrul domnesc. E de mirare că scăpă el însuși cu picioarele întregi, numai bune pentru fugă.

Dar Ștefan-vodă n-ajunse până la București și, mai târziu, peste un an, venind iarăși îl lovi pe Radu cel Frumos, la *Vodnău* sau *Cursul Apei* cum i se mai zice.

Trei zile ținu încăierarea, fără ca vreuna din oști să fi zdrobit pe cealaltă. În ziua a treia, Domnul muntean chibzui că ar fi mai bine să se tragă spre București unde avea oști proaspete și vecinătatea turcilor – la câteva ore depărtare, la Giurgiu – în vreme ce Domnul Moldovei se depărta mult de cetățile sale.

Dar ostașii Radului, tot retrăgându-se, își pierdură curajul, astfel că nu ținură lupta nici măcar în fața Bucureștilor, între zidurile căreia se aflau avuțiile și casa Domnului.

În dimineața zilei de 23 noiembrie, Ștefan-vodă în fruntea oastei intră în București, în vreme ce sunau trâmbițele și băteau tobele, iar locuitorii, înfricoșați, făceau temenele de-a lungul drumului.

Pe malurile Dâmboviței, Domnul învingător fu întâmpinat de un sobor de preoți, care-i înfățișară icoanele. El descăleca și cu smerenia-i obișnuită, înfricoșat numai de hotărârile dumnezeiești pe care niciun muritor nu le cunoștea, nici le prevedea – sărută icoanele și porni pe jos spre Curte, pe care mai dinainte

hatmanul Arbore pusese stăpânire.

Intră cu pași repezi în cămărilor domnești. În sala tronului nu află pe nimeni. Fără a arunca măcar o privire asupra scaunului înalt de lemn sculptat, de pe care Radu cel Frumos își arătase puterea, Ștefan se îndreptă spre cămărilor din dreapta, luându-se după covorul gros, persian, care-l ducea într-acolo.

Erau încăperile Doamnei.

Când deschise ușa, urechile îi fură izbite de un țipăt ascuțit – al Voichiței celei mici, fiica Radului, care se ascunsese între fustele Doamnei.

— Nu te speria, Domniță, că nu te mănânc, îi zise Ștefan-vodă, cam jignit de spaima fetei. Oare socoți că mă războiesc cu muierile? Sau am chip și suflet de fiară?...

Doamna, speriată și ea de această întâmplare menită a înrăi purtarea învingătorului, pe care-l zărâse mai dinainte cum urca singur, încruntat, scările palatului, se aruncă în genunchi:

— Fie-ți milă, Doamne! Nu lua în nume de rău spaima acestei copile neștiutoare! Nicio vină n-avem de cele ce s-au întâmplat, dar urgia o suferim noi...

Voichița, auzind suspinele maică-si, mai tare se porni pe bocit.

— Să nu-l lași să ne taie, mamă!

Deși îl supăra spaima acestor bocitoare, care pesemne îl socoteau sălbatic ca o liftă tătarească, Ștefan-vodă nu se putu ține a hohoti de răs.

— Nu vă sunt dușman, fiți pe pace! De ce v-aș ridica

viața? Aș fi vrut să fiu prieten cu Domnul vostru, dar el s-a dat de partea turcilor. Ei sunt dușmanii mei, fiindcă vor să mă piardă, nu voi...

Spunând acestea, se apropie de copilă și-i mângâie părul, apoi luându-i mâinile subțiri se aplecă și i le sărută:

— Vezi că-mi ești dragă, Voichița? N-ai vrea să-mi aduci nițică apă? Că mi-e tare sete.

Domnului nu-i era sete, voia numai să alunge groaza celor două fături.

Copila tresări a mirare:

— Da, da... Aduc numaidecât... și alergă sprintenă, iar după câteva clipe se întoarse cu o cană și un pahar de cleștar pe care îl umplu ochi.

Vodă luă paharul, dar mai înainte de a sorbi apucă bărbia fetei cu mâna stângă.

Era cu adevărat frumoasă Voichița, care încă nu împlinise zece ani. Avea un chip alb, luminos de sănătate și cozi lungi, negre ca păcura, împreunate deasupra frunții. Ochișorii ei negri arătau și mai vii în scaldătoarea lacrimilor.

— Ei, v-a venit inima la loc? le întrebă Ștefan.

În clipa aceea dădu buzna spătarul Racotă, maimarele pedestrașilor, dimpreună cu zece oșteni. Gâfâiau toți.

— Unde năvăliți așa? Sunteți în codru?

— Măria Ta, ne veniră niscai vești de la Dunăre, vorbi spătarul, aruncând priviri îndoielnice spre cele două femei.

— Grăiește! porunci Vodă.

— Călăreții vornicului Huru scăpară pe Domnul muntenesc care ajunsese nevătămat la turcii săi.

Doamna Radului, lângă fereastră, scoase fără voie un oftat de ușurare.

Vodă Ștefan o privi lung, apoi cuvântă către spătar, potrivit-și mustața lungă cu mâna:

— Și dacă a ajuns teafăr la turci ce ne supără pe noi? Bine că n-a încăput în țeapa pe care i-am pregătit-o. Nu-i așa, Doamnă?

Măria, scuturată de fiori, nu dete răspuns. Vodă urmă:

— Spătare Racotă, adună pe boierii credincioși, cheamă și pe mitropolit, că mâine la amiază avem înscăunarea lui Laiotă Basarab. Iar hatmanul Arbore să poftască la mine.

A doua zi fu uns noul Domn al Țării Românești. Petrecerea nu ținu decât o zi și o noapte, timp scurtat de ștafetele care vestiră că se apropiau turcii cu vreo treisprezece mii de oameni. Dar fiind ei așteptați de vultani, sfârșiră cum nu se poate mai rău. Ștefan-vodă îi izbi din trei părți, năucindu-i într-atât încât nimeriră în mlaștinile Dâmboviței, unde le rămaseră oasele. Cei care scăpară, vreo două mii de turci, fură prinși și trași în țeapă în spatele caselor domnești.

Doamna Măria și fie-sa Voichița nu mai apucară să vadă acea priveliște de groază, fiind trimise la Suceava, cu bună pază, înainte de începerea luptei. Domnul pusese pe Ispas să meargă cu ele în fruntea călăreților,

spunând:

— Comise, găsii în țara muntenească mult aur și odoare de preț, dar mai mare avuție decât aceste două femei nu se află. Ai, dară, grijă mare, orice vătămare a lor o plătești cu capul, înțelesu-m-ai?

Comisul Ispas înțelegând acestea le duse nevătămate în cetatea de scaun a Moldovei.

VIII

MARIA DIN MANGOP

Ștefan-vodă, înghesuit de griji, mai rămase doar o săptămână la București, ca să întărească scaunul lui Laiotă Basarab, omul său muntenesc. Multă povață îi dete cum să facă și ce să dreagă, că avea Domnul știință de multe. Ba îi spuse că mai bine ar face să se tragă la Târgoviște, mutând scaunul domniei cum a fost nu de mult, că acolo fiind departe de Dunăre, și primejdia turcilor e mai depărtată, și așa are el răgaz să încropească împotrivire cu armele, nu ca la București unde te ia vrăjmașul ca din oală.

Abia după ce isprăvi aceste rânduieli își simți cugetul potolit. După care Ștefan-vodă apucă drumul Moldovei urmat de un alai mândru – oștile sale biruitoare și o parte din boierii munteni potrivnici Radului. Ajungând la Suceava îi ieși înainte mitropolitul Teoctist în odăjdii, înconjurat de un sobor de preoți și, la altarul din fața porților, unde străjuia pârcălabul Șendrea cu un buzdugan în mână, se făcu slujbă mare, aducându-se

laudă lui Dumnezeu.

Mărunt de stat, cu pletele pe umeri, Domnul abia se deosebea de cei mulți. Citindu-se Sfânta Evanghelie, el îngenunche și cu multă smerenie își făcea cruci.

Prostimea fu oprită afară, sub zidurile cetății, ridicându-se acolo corturi mari în adăstarea praznicului.

După aceea, pe scările casei domnești, Vodă fu întâmpinat de cei doi feciori ai săi în veșminte de catifea și de fiica lui, o domniță naltă și palidă, cu părul pe umeri, băiețește. Coconii îngenunchează dinaintea Domnului, în vreme ce coconița i se aruncă în brațe, dând strigăt de bucurie.

Erau copiii nefericitei Doamne Evdochia, care cu patru ani mai înainte închisese ochii, din pricina unei boli neiertătoare.

Inima lui Vodă se înduioșa mult, simțind la piept trupul fetiței, la brațul drept pe unul din băieți, Ionică, la cel stâng, pe prâslea, Nicolae, pelticul. Dar degrabă fu năpădit el de mâhnire, amintindu-și de Evdochia, buna și iubitoarea sa soție, care plecase cu viața mai mult netrăită decât trăită. Ce greu îl apăsa neființa ei, încât uneori lăcrima cu gândul la dânsa și plânsul îi ogoia sufletul. Însă aceasta în singurătate o făcea, față de ochi străini în ruptul capului nu se înduioșa.

La spătărie, boierii mai bătrâni îi sărutară mâna și Vodă intrând în cămărilor lui, se închină de trei ori la icoana sub care ardea o candelă. Apoi se duse în sala de sfat, unde se aflau boierii care chivernisiseră Moldova în

lipsa Domnului.

Ștefan le surâse și cu mâna dreaptă își potrivi mustățile, așezându-se în jilțul înalt.

Pârcălabul Ifrim, boier cu barba sură, scund și gros ca un stejar din vechime, ieși înainte cu un pas și, fără a fi întreat, începu a grăi:

— Măria Ta, cum le-ai lăsat la plecare, toate au rămas neclintite, până acum la sosire. Am luat-o înaintea Măriei Tale cu vorba, ca să nu mai pierzi vremea, bunul cel mai de preț al lui Dumnezeu, vremea fiind însăși viața noastră. Și ceea ce vei auzi acum de la mine, credincioasa ta slugă, nu-i o trăsnaie de om bătrân, ci lucru cugetat de care știu și boierii aci de față care adevăresc.

— Ce s-a mai întâmplat? făcu Vodă scurt, încruntându-se deodată.

— Nu s-a întâmplat încă, urmă pârcălabul, dar se va întâmpla... de va fi pe placul Măriei Tale.

Chipul rotund al lui Vodă se însenină. Ochii îi sclipiră iar cu istețime și cu șagă.

— I-a s-auzim, pârcălabe, ce ți-a mai trecut prin minte?... Și proptindu-și bărbia în palmă, Vodă ascultă ca la o istorisire de vinătoare.

— Măria Ta, se află în părțile Crimeii o prințesă, mlădiță din neamul împărătesc al Comnenilor, care până la năvălirea turcilor au domnit ei asupra Bizanțului. Se numește Maria și e frumoasă ca o sfântă, naltă și subțire și cu chipul alb lunguiet, ca laptele crinului. Alt sprijin pe lume nu are decât un frate mai mare, anume

Iisac, aplecat mai mult spre cele bisericesti decât spre cele ostășesti. Iar scaunul împărătesc din urmă al acestor Comneni a fost Trapezunda, la țărmul de miazăzi al Mării Negre, până i-a alungat și de-acolo turcul cel hain. Pe Iisac și pe sora lui i-a primit hanul la el cu multă plecăciune, dăruindu-le o moșie și un castel pe o stâncă ce se cheamă Mangop. Pe această Marie din Mangop ar fi vrut s-o pățească însuși hanul, dar fecioara mulțumindu-i de asemenea cinste, îi răspunse că ea creștină-ortodoxă fiind, nu se va însoți decât cu un voievod de aceeași credință sau se va închide într-o mănăstire, în adăstarea împărăției de apoi. Aflând această întâmplare, le-am istorisit-o boierilor. Toți, până la unul, au fost pe-un gând cu mine:

— Prințesa din Crimeea să fie soața Domnului și nouă Doamnă prea mărită!...

Ifrim tăcu o clipă, privind la Vodă cu coada ochiului. Apoi zise:

— Știind noi firea iubitoare a Măriei Tale și dorind să avem o Doamnă de neam ales, că Dumnezeu a poruncit omului să nu rămâie singur, ci să-și ia tovarășă, am și trimis la Mangop doi călăreți cu daruri și vorbe măgulitoare, să vie prințesa cu fratele ei aici la Suceava, să ne bucurăm măcar de priveliștea chipului ei!

Vodă asculta neclintit cu ochi mari, mirați. Apoi, în tăcerea care se lăsă, începu deodată să râdă cu poftă:

— Strașnic moldovean ești, pârçălabe! Eu alergam pe Câmpia Bărăganului pe urmele vrăjmașului meu și dumneata aici, la Suceava, puneai la cale o nuntă!

Apoi ridicându-se din jilț privi în ochii boierilor, care râdeau ușor în barbă.

— Și când vine prințesa cea bizantină pe meleagurile noastre?

— De-acum încolo trebuie să vie... răspunse tot Ifrim. Că ai noștri sunt plecați în Crimeea de mai bine de două luni...

— Așa?... făcu Vodă, gânditor deodată. Bine, s-o așteptăm! Abia după o jumătate de an sosi Maria, prințesă de Comnen, însoțită numai de Iisac, fratele ei mai mare și de două tătăroaice roabe. Purta în creștetul capului o diademă de diamante despre care Vodă gândi că prețuia cât jumătate de Moldova. Iar în iatacul ei, mireasa i se înfățișă înveșmântată în catifele, horbote și brocarturi, de părea o arătare din povești.

Vodă nu cunoștea limba elinească, iar Maria, prințesa Comnen, nu știa o boabă din graiul moldovenesc.

Se înțeleseră cu ajutorul unui tâlmaci, neguțător genovez, care tocmai trecea prin Suceava, în drum spre Liov.

Prințesa nu era prea vorbăreață, sta mai mult cu ochii acoperiți de genele negre, prelungi, și fața nu-i surâdea niciodată, de părea pururi în rugăciune.

Nimic din toate câte o înconjurau nu-i atrăgea luarea-aminte. Ea trăia parcă într-un vis măreț, din care nu voia să iasă, căci, poate, ar fi dezamăgit-o.

Și tâlmaciul genovez scrisese pe un pergament de oaie de astrahan, pe care apoi Maria Comnen din Mangop o răsuci și o dete Domnului, având aceste cuvinte:

„Eu, Maria, prințesă bizantină, aduc Domnului Moldovei, soțul și stăpânul meu din voia lui Hristos, o prea mică moștenire față de vitejia și puterea lui: fâșia de pământ a Mangopului din Crimeea, dimpreună cu stânca și castelul de piatră.

Îi aduc și un drept: moștenirea mea asupra Trapezundului și a celor două jumătăți în care s-a tăiat împărăția Bizanțului dacă Hristos, ocrotitorul nostru, va îngădui Voievodului Moldovei, sau oricărui alt Voievod creștin, să alunge păgânii de pe țărmurile Bosforului și din ținuturile strămoșilor mei.

Iar darul meu cel mai de seamă e un vis: să port diadema părinților Comneni în palatul de la Marmara și să-mi duc soțul de mână în Biserica Sfintei Sofii, înțeleaptă, unde să ne cununăm a doua oară ca *împărați*. Până atunci viața mea nu va fi viață, ci încordarea întregii mele făpturi spre împlinirea acestui vis.

Ia-l și-l împărtășește sufletului tău, Măria Ta, iubitul și stăpânul meu, ca întru împlinirea lui, să fim una și aceeași ființă”.

Obișnuit cu lucrurile tari ale acestei lumi și întorcând spate nălucirilor, ascultă Ștefan-vodă citirea aceluiași pergament, în auzul întregului sfat boieresc, înainte de cununie.

Cu-n fior ca după boală, se scutură Vodă – și spre a-și veni în fire, se apropie, luă mireasa în brațe, o sărută cu mustățile și buzele țuguiate pe amândoi obrazii albi, și-i zise:

— De visul tău om mai sta noi de vorbă, după nuntă!...

În vremea petrecerii obștești de la Curtea din Suceava – ținând nunta trei săptămâni și mai bine – Vodă nu uită nici roabele domnești, pe care le pofti la ospăț: pe Doamna Radului, de mult ucis de turci și pe Voichița, care privi încruntată în strachina cu bucate și numai o dată aruncă o căutătură iute și aspră spre mire și mireasă.

— Voichița, ochioasa aceea, știu că ar fi pe potriva mea! gândi mirele, în capul mesei, în vreme ce sunau tarafele de lăutari.

Dar zărind mireasa mândră și naltă de lângă el, își înăbuși poftirea nălțând privirile și oftând în sine:

— Iartă-mi, Doamne, gândul cel păcătos!

Adesea îi grăia Maria din Mangop, în noapțile lungi de iarnă din întâiul an al viețuirii, de turcii care, precum au venit din străfundurile Asiei, așa se vor duce – și că-n curând, foarte curând, le va fi deschisă Comnenilor calea spre Bizanț. Și atunci, visul, visul ei împărătesc se va împlini!

Dar puterea turcească, în loc de a slăbi, mai tare creștea.

Ba prin anul 1475 se pomeniră la Suceava cu un fugar din Crimeea, un călugăr grec, care aduse Doamnei o veste îngrozitoare: turcii trecuseră marea cu multe corăbii și lovind pe hanul din Crimeea îl siliră a se închina sultanului Mahomed al II-lea. Apoi pătrunseră și în ținutul Mangopului, împrejmuiră cu tunuri stânca și

castelul, năvălind cu miile. Acolo prinseră pe Iisac, cel din urmă dintre Comneni și-l strânseseră de gât, prăvălindu-l prin fereastra castelului, peste stânci, de se rostogolise bietul până la țărnul mării.

Călugării din micul schit creștinesc – ridicat pe vremuri de bătrânul Olobei Comnen, părintele Mariei și al lui Iisac din Mangop – fură tăiați și scăpă numai unul, ascuns în clopotniță, care izbuti să vină și să aducă vestea ultimei mlădițe a neamului împărătesc.

Erau de obicei reci îmbrățișările Mariei, dar în noaptea în care ceru soțului ei să porceadă cu război împotriva turcilor, fu întreagă o vatră de jăratec.

— De-am ține Moldova în stăpânirea noastră, încă am fi destul de norocoși, Doamnă Mario! îi spunea Vodă cu chibzuirea lucrurilor.

Maria plânse pe umărul lui, bănuind, simțind că visul nu-l molipsise pe Domn și că ea rămânea tot singură pe lume.

IX

ATLET AL CREȘTINĂȚII

Vodă Ștefan n-avu parte de Laiotă cel pus de el în scaunul Țării Românești, căci, uitând legământul său, trecu de partea turcilor.

Această uneltire supără foarte pe Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinoplei. Cum de cuteza acel voievod moldovean să se amestece în treburile domnilor munteni? Ba pusese stăpânire pe Chilia și, peste toate

acestea, se încapățâna să nu plătească haraciul cuvenit. Așa fiind, hotărî sultanul îndepărtarea acestui voievod rău și cutezător din scaunul domnesc și porunci unui pașă, anume Soliman Hadâmbul, care tocmai se pregătea să ia cetatea Scutari din Albania, să plece cu oaste și să pedepsească pe Ștefan-vodă.

Pregătirile pașei ținură vreo doi ani și abia în 1475 năvăli în Moldova, în puterea iernii, când turcii nu obișnuiau să lupte. Dar n-aveau vreme de pierdut!... Oștirea lor, cam de o sută douăzeci de mii de oameni, era de trei ori mai numeroasă ca a Domnului Moldovei, care strânse abia vreo patruzeci de mii. În rândurile turcești se afla și Laiotă Basarab cu zece mii de munteni.

Era cea mai grea încercare căreia Ștefan-vodă trebuia să-i facă față. Mulți dintre craii megieși, dacă nu chiar dintre boierii bătrâni, îl socoteau pierdut.

Dar Domnul Moldovei, care știa că biruința nu vine numai de la numărul oștenilor, ci și de la voia lui Dumnezeu care dă luptătorului oțelire, pârjoli totul în calea năvălitorilor, nelăsând măcar un hambar gol, unde să se adăpostească. Călăreții turci, care cercau să jefuiască merinde de pe margini, erau hărțuiți și alungați de călăreții moldoveni. Oștirea lui Soliman prinse a suferi de foame. Mulți cai muriră înghețați pe drum, iar oamenii siliți a se înhăma la căruțe.

Ștefan-vodă se hotărî să izbească pe turci, lângă Vaslui, la Podul înalt, între apele Racovei și Bârladului. Alese anume acea zi din ianuarie, când neguri dese

acopereau locurile, dumbrăvile, mlaștinile dintre râuri și drumurile. Cu o parte a oștirii îi lovi din față, cu altă parte din laturi și, când mai multe pâlcuri de călăreți îi loviră și din spate, învălmășeala se dovedi atât de mare, că nedându-și seama unde se aflau, turcii nimeriră buluc în bălți ca să afle acolo odihna veșnică.

Domnul Ștefan luptă între ai săi, cot la cot, de la întâia ciocnire, când oastea turcească răspunse cu mare furie. Fără curajul și vitejia lui Vodă, bătălia de la Podul înalt s-ar fi întors împotriva moldovenilor.

Oștirea lui Soliman încercă să se tragă înapoi, vrând a se aduna ca să reînceapă mai vârtos lupta. Dar Vodă Ștefan nu-i lăsă răgaz, ci o urmări până la Dunăre, vreme de patru zile „de marți până vineri noaptea” și „pe un mare noroi” cum spune letopisețul. Cea mai mare parte din oștenii lui Soliman pieriră, iar cei prinși fură trași în țeapă, după obiceiul timpului.

Domnul se întoarse la Suceava, cu steagurile dușmanului și pradă bogată: aur, argint, purpură, cai și alte multe lucruri prețioase.

Biruința uriașă a moldovenilor nu întunecă însă mintea Domnului, care știa prea bine că marele Mahomed nu va lăsa nerăzbunată înfrângerea pașei lui, ci trimise de îndată carte către craii și mai marii țărilor Europei, în cuprinsul următor:

„Noi Ștefan-Voievod, din mila lui Dumnezeu, Domn al Țării Moldovei, mă închin cu prietenie vouă, tuturoră căroră vă scriu și vă doresc tot binele și vă spun domniilor-voastre că necredinciosul împărat al turcilor a

fost de multă vreme și este încă pierzătorul întregii creștinătăți. De aceea facem cunoscut domniilor-voastre că pe la Bobotează trecută, mai sus-numitul turc a trimis în țara noastră și împotriva noastră o mare oștire în număr de 120.000 de oameni, al cărei căpitan de frunte era Soliman pașa beglerbegul: împreună cu acesta se aflau toți curtenii sus-numitului turc și toate popoarele din România și domnul Țării Românești cu toată puterea lui și Assan-beg și Schender-beg și Grana-beg și Oșu-beg și Valtival-beg și Serefaga-beg, domnul din Sofia, și Cusenra-beg și Piri-beg, fiul lui Isac pașa, cu toată puterea lui de ieniceri. Acești mai sus-arătați erau toți căpitanii cei mari cu oștile lor. Auzind și văzând noi acestea, am luat sabia în mână și cu ajutorul Domnului Dumnezeuului nostru atotputernic, am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare și pe toți i-am trecut prin ascuțișul săbiei noastre; pentru care lucru lăudat să fie Domnul Dumnezeuul nostru. Auzind despre acestea, păgânul împărat al turcilor își puse în gând să-și răzbune și să vie în luna mai, cu capul său și cu toată puterea sa împotriva noastră și să supună țara noastră care e poarta creștinătății... Dar dacă această poartă va fi pierdută – Dumnezeu să ne ferească de așa ceva – atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie. De aceea, ne rugăm de domniile voastre să ne trimiteți pe căpitanii voștri într-ajutor împotriva dușmanilor creștinătății, până mai este vreme... Iar noi din partea noastră, făgăduim, pe credința noastră creștinească și

cu jurământul domniei noastre că vom sta în picioare și ne vom lupta până la moarte pentru legea creștinească, noi cu capul nostru. Așa trebuie să faceți și voi, pe mare și pe uscat, după ce cu ajutorul lui Dumnezeu cel atotputernic noi i-am tăiat mâna dreaptă. Deci, fiți gata, fără zăbavă.

Data la Suceava, în luna lui Ianuarie 25, anul Domnului 1475”.

Cu toate laudele care acoperiră pe atunci numele Domnului moldovean – Papa Sixt îl numi *Atlet al creștinătății* – Ștefan-vodă nu primi din partea monarhilor decât făgăduieli deșarte, iar în ceasul primejdiei rămase singur, cu puterea sa.

X

ZILE GRELE

Presimțirea lui Ștefan se adevăra. Abia trecu un an și veni veste la Suceava că însuși vestitul sultan Mahomed se ridică de la Adrianopol cu oaste câtă frunză și iarbă împotriva Domnului atot-cutezător. Și era mai marele turcilor atât de încredințat de biruința încât aducea cu sine pe un anume Alexandru, zice-se boier moldovean, ca să-l puie în scaunul Moldovei.

Singura ființă care se bucură de această veste era numai visătoarea Maria din Mangop.

— Acum ai prilej, Măria Ta, să te măsoari cu vrăjmașii neamului meu. În fruntea lor e năprasnicul Mahomed, ucigașul părinților și fratelui meu. De-l prinzi viu sau

mort, vom merge la Constantinopol să ne încununăm împărați ai Bizanțului. Ștefan-vodă o privi cu înmărmurire:

— Crezi, Doamna mea, în biruința noastră?

— Cred ca în Hristos-Dumnezeu!

Domnul nu mai zise nimic. Plecă adânc frământat în sine, zicând:

— Hrana ei de toate zilele e visul acesta nesăbuit.

În schimb, maică-sa, Doamna Oltea, care hotărâse să se tragă la mănăstirea Agapia, era potopită de gânduri negre. Înaintea plecării zise către fiul ei:

— Ți-au trimis craii vecini pergamente cu peceti și vorbe măgulitoare, dar ajutor ți-au trimis?

— Îmi vor trimite, dacă își dau seama că puterea musulmană îi primejduiește deopotrivă. Eu, unul, mi-am făcut datoria, vestindu-i din timp...

— Numai să se țină de vorbă așa cum se țin de petreceri.

Temerea Doamnei Mari se dovedi îndreptățită. Craiul ungarilor, Mateiaș, care tocmai făcea nunta cu frumoasa Beatrice din Sicilia, n-avu răgaz să cugete la război ci la dezmierdarea dragostei. Iar craiul Lehie, Cazimir, se afla dimpreună cu nobilii curteni la o vânătoare de mistreți.

Într-această vreme, Mahomed trecu Dunărea și urcă pe valea Siretului precum făcuse anul trecut Soliman Hadâmbul, în fruntea unei oști, de o mărime până atunci nemaipomenită: peste o sută cincizeci de mii de luptători.

Din răsărit, altă pacoste: năvăliră tătarii prădând și

trecând satele și târgurile Moldovei prin ascuțișul săbiei. Ștefan n-avu încotro: îngădui răzeșilor să-și apere gospodăriile cum or putea, apoi dete poruncă să se facă pustiu dinaintea dușmanilor. Totul fu ars, iar focul, întins de-a lungul țării, cu valurile sale de fum înecăcios, scâlda turcimea schimbând-o la față, încât năvălitorii arătau acum ca niște negri din inima Africii.

Ștefan-vodă, rămas numai cu dregătorii, curtenii și oștenii care numărau mai puțin de douăzeci de mii de oameni, așteptă pe Mahomed în ținutul Neamțului, într-un loc la răsărit de Valea Albă. Acolo alese un deal împădurit, pe care îl schimbă într-o cetate cu șanțuri adânci în jur și bine apărată de tunuri și metereze. Aci nu nădăjduia să zdrobească pe sultan, ci doar să-l țină pe loc până vine, poate, ajutorul leșesc pe care îl aștepta.

Dar puhoiul osmanlâilor năvălind asupra întăriturilor le înecară cu valuri-valuri de luptători, încât moldovenii, deși se împotriveau dârji și furioși, făcând minuni de vitejie, fură copleșiți, striviți stropșiți. Pierdură toate tunurile și odată cu ele lupta. Ștefan-vodă abia avu răgaz să se tragă din mijlocul turcilor care-l căutau. Iar floarea moldovenilor de neam căzură, mai toți, cu spada în mână, laolaltă cu pâlcurile lor, pe podișul unde luptaseră și căruia i s-a spus de atunci Războieni. Între ei se afla Toma, stolnicul, Petre Mărgelat, bătrânul spătar Sima Hrană, Duma ușarul, Șteful Corui, Roman Coșuleanu, Stanciu Neamișul, Cirstea Sârbul, Petre Iezereanu, Ioan Ciocârlie, Jurj Toader și mulți alții,

arătați în pomelnicul mănăstirii Bistrița.

Vestea înfrângerii de la Războieni pricinui mare jale în Suceava.

Doamna Radului și Voichița, care se făcuse fată mare, își puseră veșminte de jale și se rugară zi și noapte la icoana Maicii Domnului să mântuie pe Ștefan-vodă, stăpânul și bunul lor ocrotitor.

Maria din Mangop se găti în veșmintele ei bizantine, își puse încălțările de piele roșie, brățările, diadema de nestemate, luă în mâna dreaptă una din luminările lungi de ceară ce fuseseră aprinse în ziua nunții ei și, privindu-se lung în oglinda de Veneția care o arăta în întregime, vorbi cu sine:

— S-a stins năzuința mea! Voi fi măcar acum împărăteasă în ceasul din urmă!

Se întinse în crivat, închise ochii ei mari cu gene lungi – și dormi somn fără deșteptare. Puterea dorinții fu atât de mare, că neîmplinirea îi aduse moarte.

*

* *

Într-acest timp, Mahomed se îndreptă în grabă spre Suceava, arzând casele din jurul cetății, dar zidurile între care se aflau așezările domnești și ale boierimii ținură piept navei paginilor – căci moldovenii dinăuntru aveau în fruntea lor pe viteazul Șendrea, omul și ruda lui Ștefan. Așa că Sultanul mai nimic nu izbândi.

GLASUL MAMEI OLTEA

Voievodul rănit și istovit, rămas fără boieri, fără oștire și ducând de căpăstru calul șchiop, rătăcea pe cărările care duceau spre munte.

Știa că Sultanul trimisese iscoade să-l prindă. Se feri de hanuri unde ucigașii tocmiți de turci l-ar fi putut înhăța.

Într-o zi ajunse pe-nserat la marginea unei păduri, pe unde curgea un pârâu. Legă de-un fag căpăstrul calului și aduse apă în pumni de-i spălă rana de la copită și de la coapsă. Deodată simți o săgetare în fluierul piciorului drept. Un val-vârtej de ameteți îl podidi. Se clătină într-o parte și alta, apoi căzu, îngenunchind în iarba moale și umedă.

Abia acum își dădu seama că și el fusese rănit.

Cu multă luare-aminte, strângând dinții să nu geamă, își scoase botforii, dezlipi obiala și la lumina lunii văzu piciorul sângerând.

— Numai să nu fi fost săgeata otrăvită! își spuse în gând...

Se trase iar la malul pârâului și își spălă rana cu apa răcorită de frigul nopții. Apoi se cufundă într-un somn greu, neliniștit.

Înainte de ivirea luceafărului de dimineață, deschise ochii și-și plimbă privirile de jur-împrejur, ca să iscodească vreo primejdie care-l amenința. Dezlegă calul

și-i dete drumul prin pădure:

— Cum ți-o fi soarta, bălane! îi grăi mișcat, dezmierdându-l cu palma pe grumazul puternic.

Și Vodă, șchiopătând, porni spre munte, oprindu-se uneori de durerea piciorului, care-l amețea. Dar mai vărtos gândul îi era la cetățile Suceava, Neamț și Hotin.

— Dacă pârcălabii nu țin bine zidurile, am pierdut Moldova, își spunea mereu.

După două zile și două nopți, de umblet greu, ajunse la poalele mănăstirii Agapia. Se simțea la capătul puterilor și avea nevoie de odihnă. Voia să doarmă adânc, măcar o zi și o noapte în șir, să uite înfrângerea, suferința, să uite chiar de sine, dacă o putea.

Se târî în miezul celei de a treia nopți până la poarta ferecată a mănăstirii și cu mânerul paloșului bātu de câteva ori. Nu răspunse nime.

Să fi părăsit mănăstirea și pioasele călugărițe? Să fi fugit și Doamna Oltea de teama paginilor, care încălcau și sfintele locașuri?

Mai bātu o dată. Un glas se auzi de sus, puternic, poruncitor, deși era al unei femei, dintre gratiile groase ale unei ferestruici.

— Cine e acolo? Cine bate? Răspunde!

Ștefan recunoscu glasul mamei. Un fior cald îi străbātu inima. Era scăpat! Doamna Mare îi va obloji rana și-l va culca, legă-nându-l, ca atunci când era copil. Răspunse:

— Eu sunt, mamă!

— Cine - eu? întrebă glasul de sus.

— Eu, Ștefan... Nu mă cunoști? Sortii luptei trecură de partea păgânilor celor nelegiuți! Floarea boierimii căzu, pierduti tunurile și caii. Eu însumi sunt rănit. De trei zile rătăcesc pe coclauri și prin păduri ca o fiară hăituită...

— Străine, ce vorbe viclene spui tu? Ștefan al meu e departe, luptă cu armia turcească și-o prăpădește. Du-te, că nu te cunosc.

— Mă gonești, mamă? oftă Ștefan și se prăbuși în el.

Dar glasul Doamnei Mari îl trezi iarăși la viață:

— Și mințile văd că ți-ai pierdut, nevolnice! Au socoti că vei găsi scăpare între zidurile acestei mănăstiri?... Te vor ajunge păgânii din urmă și te vor lua ca din oală! Nu i-ai biruit când erai în tabără, cu oșteni și cu sânețe – cum vei scăpa de ei aci, între călugărițe și icoane?... Adună-ți puterile, dacă ești cu adevărat fiul meu, nu te văicări ca un copil răzgâiat. Intră în munte, adânc, adună plăieșii care au scăpat cu fuga și boierii care au mai rămas – cheamă ajutoarele creștinilor de peste hotar și începe războiul de la capăt. Că Dumnezeu ajută celui ce se roagă, dar mai vârtos întărește brațul celui care luptă cu hotărâre. De rugăciuni să n-ai grijă – că m-oi ruga eu, dimpreună cu maicile mănăstirii. Însă, războiul, du-te degrabă și fă-l cu mâinile tale!... M-auzi? Și amintește-ți că de nu alungi pe vrăjmaș din Moldova – nici să trăiești nu mai are noimă.

Până dincolo de Bicz il urmăriră în auz și în suflet pe Ștefan-vodă, înfrântul de la Războieni, cuvintele grele ale Doamnei Oltea.

De rană nu se lecui, dar oșteni tot adună și în curând veniră și pâlcurile de călăreți lehi, pe care i le trimise craiul leșesc, speriat de apropierea turcilor, care amenințau să intre în Liov, și rușinat de făgăduiala neținută la vreme.

Dar nu mai fu nevoie de nicio bătălie. Molima ciumei se abătu în rândurile turcilor care cădeau în șanțuri și pe drumuri secerați mai abitir decât de sabie sau de glonț. Sultanul Mahomed, îngrozit, porunci oastei care-i mai rămăsese să se tragă înapoi spre Brăila. Călăreții moldoveni îi hârțuiră tot timpul prăpădindu-i atât de amarnic că fugarii lăsară tunurile, steagurile, carele și toată prada în mâinile băștinașilor.

Fuse pe marginea prăpastiei Ștefan-vodă! Abia după retragerea turcilor, prinse de veste că cetățile împresurate nu căzuseră, nici Suceava, nici Neamțu, nici Hotinul, nici Chilia și nici Cetatea Albă. Niciuna! Pârcălabii puși de Vodă rămăseseră credincioși și ținuseră cu dârzenie în loc atacurile. La ce-i slujise lui Mahomed biruința de la Războieni, dacă niciunul din scopurile pentru oare venise nu împlini? Ștefan era mai departe în scaun, domn neatârnat, schimbând înfrângerea în izbândire...

Înainte de a se întoarce la Suceava, în dreptul târgului Piatra-Neamț îi ieși în întâmpinare maică-sa, Doamna Oltea, într-un rădvan cu patru cai înaintași.

Ea se grăbi să-l întrebe:

— Or fi trei săptămîni de când un drumeț îmi ceru adăpost în puterea nopții zicînd că ești chiar tu, Ștefane.

Adevăratu-i?

— Te-a mințit, mamă, nu eram eu, și zicând acestea Vodă sărută mâna Doamnei Mari.

Când ajunse la Suceava găsi pe soția sa Maria din Mangop întinsă pe pat fără suflare, înveșmântată în odăjdii de împărăteasă bizantină. Voievodul îngenunche lângă ea, își făcu o cruce și roști:

— Dumnezeu să te ierte, Mario! Și Domnia Ta să mă ierți pe mine că nu ți-am împlinit marele vis ce-ai avut. Dar cine ar fi putut să-l îplinească pe lumea aceasta?

XII

ÎNCHINAREA DE LA COLOMEEA

După săvârșirea din viață a Doamnei Maria din Mangop, multă mâhnire și multe griji se abătură asupra pârcălabului Ifrim.

— N-avui mână bună, cu răposata, că nici zile nu-i dete Dumnezeu, nici urmași pentru tron. Ce-i de făcut, Măria Ta?

Drept grăia bătrânul Ifrim: după douăzeci de ani de domnie Ștefan-vodă n-avea pe cine lăsa în scaun. Întâiul băiat, Alexandru, (sau Lisăndrel cum îi spunea) făcut cu o țiiitoare, se prăpădise de pojar. Cei doi coconi ai Evdochiei muriseră și ei răpuși de boli nemiloase. Numai fata, Elena, trăia, atâta! Ba nu, mai avea Domnul o odraslă, pe Petru, fruct al dragostei cu Răreșoia, femeie cu lipici de prin părțile Brateșului, care îl ținuse deseori legat de farmecele ei.

— N-am mintea la însurătoare, Ifrime, nu vezi cât zbućium e pe capul meu? Abia l-am înscăunat pe Vlad Ţepeş într-a doua domnie şi iacă păcătoşul de Laiotă îl află fără oaste şi-l dete morţii. După aceea pus-am pe Basarab cel Tânăr, căruia îi zic şi Ţepeluş, gândind că măcar acesta îmi va fi credincios. Înşelatu-m-am iarăşi: şi el trecu în braţele turcului. Nu ştiu ce să mă fac cu muntenii noştri, cum s-o scot la capăt cu ei...

— Cată să plineşti şi una şi alta, Măria Ta, că domnia nu-i lucru de şagă. Toate se cer plinite cu rânduială. Eşti încă în puterea bărbăţiei şi dacă aş fi în scaunul Măriei Tale, eu unul pe Voichiţa Radului aş pune ochii, că tare frumoasă s-a făcut codana şi numai bună de prăsilă...

— Vulpoi afurisit, chiar la ea îmi stă gândul.

Pârcălabul clipi şiret din ochi, zâmbind cu înţeles.

— Hei, parcă eu n-am mirosit? Şi pe dânsa numai spre Măria Ta o trage inima. Dacă mi-aduc bine aminte, acu cinci ani când ai luat-o roabă dimpreună cu maicăsa, parcă murea de spaimă c-o să-şi piardă capul şi-acum, na, îşi pierdu minţile! Bună socoteală!

Alegerea se dovedi binecuvântată: cea de-a treia soţie îi va da lui Ştefan urmaş vrednic la domnie. Numai că, până una-alta, ghemul vremii deşira mai mult zile rele decât bune pentru ţara moldovenească. Pricina era una singură: puterea Semilunii care creştea văzând cu ochii, lăţindu-se în sus, spre ţările Europei, ca pecinginea.

Văzând greutatea în care se afla şi nemaiputând răbda atâta apăsare, Domnul chemă într-o zi boierii la sfat să se mai uşureze. Venind ei toţi câţi erau în

Suceava, le cuvântă astfel:

— Multă strădanie avui cu Țara Românească, precum știți. Dacă pe lângă Laiotă, Țepeluș, pus-am în scaun pe Vlad-Călugărul tot fără folos s-a dovedit. Și acesta s-a plecat turcului. Cu neputință a fost să legăm pe munteni de noi cu credință întru stăvilirea musulmanilor, dincolo de Dunăre. Zece ani truda mea s-a fost zădărnicit ca scrisul pe apă. De aici mi se trage tot răul care ne-a cuprins încât zilele mele nu mai sunt zile, iar nopțile dacă le albesc, iacă și ele îmi albesc pletele, după cum vedeți. Cum pot să am pace în suflet știind că mândrele noastre porți Chilia și Cetatea Albă sunt ale turcului, că pe-acolo de unde ne venea tihna de-acum ne pândește primejdia de fiecare ceas? Nu, boieri dumneavoastră, fără acești plămâni de la Dunăre și Mare nu poate răsufila țara, dacă vrem s-o ținem neatârnată.

— Singuri n-avem putere să luăm cetățile înapoi, grăi logofătul Trotușan.

— Lehii ce gând au? Pe ei nu-i paște primejdia păgânului? întrebare alți divăniți.

Vodă urmă:

— Craiul Cazimir zice că ne dă oaste, dar vrea închinăciune, cu pohfală și cu zapise...

Boierii căzură la mirare: ce era cea închinăciune să vie Domnul însuși pentru îngenunchere în fața craiului? De ce atâta umilință? Și dacă nu se țin lehii de legământ cu tot zăpise și plecaciunea?

Hatmanul Arbore se ridică:

— Tot mai bună-i închinarea la lehi că lor le-ajunge

pohfala și lauda umflată, pe câtă vreme turcul cere haraci gras să-și potolească lăcomia.

Se alăturară și alți boieri la susținerea hatmanului. Numai pârcălabul Ifrim se afla împotriva, mai mult singuratic, zicând că pacea trebuia cumpărată de la turci, altfel nu putem ține Moldova, că cum o să stea șoricelul în fața motanului oricâtă istețime ar dovedi? Iscându-se neînțelegere, Vodă găsi cu cale să scurteze vorba, zicând:

— Boieri dumneavoastră, vă ascultai cu luare-aminte și pre unii și pre alții și tot ascultându-vă ajunsei până la urmă la gândul ce-am avut. Aflați dară că pentru mândria mea domnească e lovire ceea ce vrea deșertăciunea lehilor. Dar ne-om pleca fruntea și ne-om umili, căci pentru Moldova noastră o facem. Și dacă suntem gata a-i jertfi viața, precum făcură atâția dintre noi, de ce nu i-am jertfi mândria care se dobândește la loc, dar viața nu se mai dobândește...!? Așa gândesc, numai să iasă lucrul bine și să fie Moldova sănătoasă cum a fost.

Astfel în toamna anului 1485 se adunară la Colomeea nobilii lehi spre a fi de față la închinarea Domnului Moldovei. Acesta veni cu inima cam îndoită. Nu se prea încredea în cuvântul craiului Cazimir, care mai mult ținea la cântarea muzicilor și la strălucirea vesmintelor decât la o temeinică tovărășie de luptă.

— De ne-ar da măcar călăreți și tunari câți ne-or fi de trebuință să alungăm pe turci din Chilia și Cetatea Albă – șopti Ștefan-vodă unuia din boieri, care-i ținea dinapoi

poala pelerinei de purpură, în sala cea mare a castelului.

— Suzeranul ne va da toată oștirea! Toată oștirea, bolborosi boierul, uluit de strălucirea cristalelor, marmurei și aurului din palatul crăiesc.

Ceilalți boieri moldoveni, mahmuri, măsurau cu coada ochiului pe cavalerii lehi care, strânși deoparte, grăiau între ei pe latinește, izbucneau în râs și apoi își șopteau alte glume, pe leșește.

Trimbițele sunară. Se făcu liniște în sala de marmură. Un curtean în zale de oțel intră repede pe ușa cea mare, desfășură un steag pe care-l propti de spatele tronului crăiesc și fugi înapoi.

După câteva clipe se arată însuși craiul Cazimir în veșmânt stacojiu de catifea, cu pană la pălărioara de catifea albă și cu o săbiuță la coapsa stângă, urmat de voievozii Lehieii.

— Parcă-i o muiere, zise Ștefan-vodă către cămărașul care-i ținea poala pelerinei.

Și cu ochii mici cercetă figura grăsună, trandafirie și surâzătoare a suzeranului, pe umerii căruia se legănav buclele bălaie ale unei peruci bogate.

În urma alaiului se înghesuiră câteva zeci de jupânițe cu rochii cât roata și gulere de horbotă, mici, gângurind și umflându-se în gușile lor moi, asemenea unor hulubițe neastâmpărate – ceea ce încurcă pe boierii Moldovei și mai mult, nefiind ei obișnuiți cu muieret la asemenea adunări de oșteni.

Craiul se așeză pe tronul înalt, oftând de plăcerea

șezutului. Apoi diacul se închină și citi cu glas răsunător, cântând ca prin biserici, un zapis latinesc, de se umplură bolțile de graiul lui.

— Ce sporovăiește acela? întrebă Ștefan-vodă pe grămăticul care-l însoțea ca umbra.

Acesta înghiți un nod și răspunse pe șoptite:

— Cică, Măria Ta, juri credință pe viață craiului Cazimir, ca unui drept suzeran și că te legi să ascuți de poruncile lui, dându-i ajutor la vreme de primejdie.

— Și suzeranul față de mine cu ce se leagă?

— „Iar craiul va apăra Moldova din toate puterile sale – citi diacul cu glas răsunător – ca să ajungă ea în hotarele cele vechi, din toate părțile, așa cum erau în vechime...”

Grămăticul moldovean tălmăci pe șoptite.

— Bine, grămăticule. Asta mi-ajunge! făcu Vodă. Și mai înainte ca diacul să-și fi isprăvit citania, Ștefan se apropie de scaunul lui Cazimir, gata să-ngenunche.

Craiul privi în jur cu mulțămire, făcând ușor cu capul în sus și în jos către cârdul de doamne care se apropiau acum de tron, șușotind asemenea găștelor către gânsac. Apoi, se ridică, scoborî o treaptă și apucă amândouă mâinile lui Ștefan. Îl trase la piept și sărutându-l în creștet, îi șopti pe latinește:

— Frate!

Nobilii poloni dădură urale, trâmbițele și muzicile de afară sunară cu putere, amestecându-se, iar boierii moldoveni, ca să nu stea ca momâile, începură unii a chiui, alții a șuiera, ca la petrecerile câmpenești.

În acea după amiază se așezară cu toții la un ospăț pe malul Nistrului, unde se aduse înalților meseni friptură de vânat, struguri mari, copti în acea toamnă, vin negru, străvechi. Lăutele, cobzele și cimpoaiele cântau făcând asemenea zarvă că nu se mai auzea cuvânt omenesc.

Craiul Cazimir avea dinainte pe Ștefan-vodă, căruia tot pe latinește îi grăia, iar tâlmaciul întorcea voroavele pre limba românească.

Se cam muiară mesenii pe-nserat. Ținea bine de tot Voievodul Moldovei, care avea obiceiul vinului de Cotnari și Berheci, mult mai tare ca vinul leșesc – și ar fi întins o horă cu ai lui, căci înțelese că leahul cel mare mult se bucura de închinăciunea Moldovei și că-i va da oricând ajutor de oaste.

Nu se aprinseseră încă făcliile în spatele oaspeților și stelele abia începuseră să-nțepe cu acul lor rece apele mișcătoare ale Nistrului, când, mai mult pe brânci, prin tufe și ierburi, se strecură până la Ștefan-vodă un aprod mărunț de felul lui, dar iute ca veverița, de i se spunea mai în șagă, mai în serios, Aprodul Purice.

— Ce e, Purice? întrebă Vodă, lăsând paharul jos, dinainte.

— Măria Ta, văd că n-ai aflat nimic, de vreme ce stai cu lehii la ospăț!

— Ce să aflu?

— Au intrat turcii în țară! gemu aprodul. Prădară și arseră tot până la Suceava... E de rău!

Vodă sări de la locul lui, de parcă i-ar fi luat scaunul

foc. Craiul îl privi cu uimire, surâzător, socotind că era o sminteală din beție.

Dar Ștefan, urmat de Aprodul Purice și de alți câțiva boieri, o rupse de fugă spre locul cailor, care adăstau legați în lunca din preajma Nistrului, încălecară și porniră spre Colomeea învăluită-n beznele nopții.

Craiul se uită lung la convoi, ca după niște stafii.

În zorii zilei următoare, Ștefan trimise călăreții și boierii în Moldova, să adune pe cei care nu suferiseră încă urgia năvalei turcești, iar el plecă la „fratele” său în palatul din Colomeea. Craiul Cazimir dormea încă și cameristul avea poruncă strașnică să nu-l trezească nicidecum.

Vodă hotărî să aștepte. Și nu se clinti din loc până la amiază, când craiul, aflând ce este, îl primi din pat, somnoros, înfășurat ca un prunc mare și rotofei, în albeața plăpumii de mătase.

— Încă de aseară fui încunoștințat că turcii au năvălit în Moldova *noastră*, începu suzeranul de-a dreptul, cu ochii împăienjeniți de somn. Nicio teamă! Am trimis scrisori voievozilor mei de la fruntarii. Dacă vei asculta de sfatul lor, vom birui pe turci de îndată.

Ștefan, bucuros de asemenea ajutor, care-i venea înainte de a-l fi cerut, îngenunche cu un picior dinaintea suzeranului, îi mulțumi și plecă repede.

Când ajunse la hotarul țării, îi ieși înainte pârcălabul Potcoavă, cel cu barba lungă, albă, ca de prooroc, dar cu suflet de zmeu, în seama căruia Domnul dase cetățile de miază-noapte.

— Vreo cincisprezece pâlcuri de călăreți și vreo optsprezece de pedestrași, tot am adunat, Măria Ta! zise pârcălabilul.

— Câți oameni au pâlcurile? întrebă Vodă fără a descăleca.

— O mie de pâlc, cu tot ce le trebuie: cai, arcuri și sulițe.

— Făcuși ce se cuvenea, pârcălabe! Dar călăreții lehi unde conăciră?

— Care călăreți? se miră pârcălabilul, făcând ochii mari. Au venit din Colomeea vreo trei pâlcuri de pedestrași, ruți ca vai de ei și nemâncați... I-am culcat prin șurile oamenilor, că nici dormiți nu erau.

— Unde-i căpitanul lor?

— N-au niciun căpitan, sunt de capul lor. Cică vor să se bată cu turcii.

Ștefan-vodă și pârcălabilul Potcoavă se priviră îndelung apoi râseră amândoi deodată.

Pe păgâni îi bătură moldovenii la Cătlăbuga, făcând multă moarte în ei și luând prăzile înapoi.

XIII

APRODUL PURICE

În primăvara anului ce veni, 1486, altă poveste. Sultanul trimise din nou oaste să scoată pe Ștefan din domnie. Voievodul ceru ajutoare de la lehi după statornicirea legământului din Colomeea dar nu veni picior de ostaș.

— Degeaba mă-nchinai leahului, își zise Domnul Moldovei, în puterea acelei nopți, întins în crivatul de lemn, cu ochii mari deschiși în întuneric. Dar i-o plătesc eu!

Turcii, având căpetenie pe Bali-beg, un bașbuzuc fioros, cu-n ochi scos de mult, din tinerețe, urcaseră până dincolo de Suceava. Dar puși pe jaf, mulți din păgâni se răvășiseră prin țară, urmărind pe moldovenii fugari până-n văile munților și până-n malul Nistrului. Când află prin iscoade că Ștefan-vodă scobora din miazănoapte cu oștire călare și cu pedestrași cât frunza și iarba, de nu-i încăpea să-i adăpostească noaptea zece sate, Bali-beg se trase înapoi, cu gând să-și adune oștenii și să mai ceară alții de la Brăila.

Avea turcul alături pe boierul Petre Hronet, căruia i se spunea pe scurt Hroet și care cumpăraseră de la Stanbul firmanul de domnie. Când află Ștefan-vodă că Bali-beg aducea Moldovei plocon alt Domn, atât se mânie, că nu mai ținu seama de nimic, și porni în goană, zi și noapte, cu pâlcurile de călăreți după el, cu pedestrașii urcați în căruțe, să-nfrunte și să bată pe năvălitori.

Dete de tabăra lor tocmai la *Scheia*, pe-nserat. Dar nu vru să-i lovească, până nu văzu bine, de pe colinele din împrejurimi, câți turci erau și ce arme aveau.

— Sunt cam mulți, Purice! Cam mulți! făcu Vodă către sfetnicul său. Și nici Potcoavă nu știu dacă a ajuns în spatele lor... Să mai așteptăm.

Dar turcii îndemnați de Petru Hronet se aruncară

asupra moldovenilor, măcar că-ncepuse o ploaie mărunță de toamnă.

Ascunși în șanțuri și prin luncile unui pârâu ce începuse a crește, oștenii lui Ștefan ținteau cu arcurile și doborau la turci, de parcă vânau sitari. Dar ei veneau tot mai mulți, cu strigăte de mânie și îndemnuri furioase în grai turcesc – și o bună parte din ei trecură de întâile linii ale moldovenilor.

Ștefan-vodă se repezi atunci cu toată călărimea pe care o avea în jur, să sfărâme grosul turcilor, să-i sperie și să-i risipească.

Se-ncinse o luptă fără cruțare și aproape fără socoteală, căci moldovenii nedând înapoi piereau mereu, subțiindu-și rândurile, în vreme ce călăreții lui Bali-beg parcă tot mai mult creșteau.

— Nu te lăsa, Purice! strigă Vodă aprodului său, lovind amândoi cu paloșul în câte un nod de vipere turcești. Nu te lăsa că...

Dar nu mai putu încheia vorba. Murgul Voievodului căzu în genunchi și se lăsă-ntr-o rână, lungind gâtul. Din nări începu să-i țâșnească sânge fierbinte.

Vodă tocmai își trăgea piciorul din scări când auzi glasul lui Purice:

— Măria Ta, urcă-te pe roibul meu! și într-o clipă aprodul sări de pe cal și trase dârlogii.

Erau amândoi mărunți de stat, și Vodă, și aprodul Purice, iar roibul mare și voinic, de nu-l putea încăleca nimeni fără ajutoare. Dar aprodul, isteț și iute, se ciuci, făcând din spatele lui treaptă de urcare.

— Aproade Purice, movilă te-ai făcut, ca să mă pot urca pe roibul tău. Movilă te-oi numi de-acî înainte, de nu te-i supăra!

— Tot mai bine decît Purice! răspunse el, luându-se pe jos după Domnul său.

Moldovenii zărind iar pe Vodă cu paloșul ridicat între ei, luptând pe-ntrecute împotriva puhoiului de turci, se avîntară cu puteri noi și împinseră pe vrăjmași pînă-n malul apei.

— Pe ei, flăcăi! Nu-i lăsați!... Tăiați-le calea! strigă Vodă căpeteniilor și oștenilor moldoveni.

Mulți se aruncară în apă, să taie calea turcilor, dar nu mai fu nevoie. Din marginea luncii se apropiau călăreții lui Potcoavă, chiuind ca la nuntă.

Turcii prinși între două focuri se ascunseră prin scorburile copacilor, prin văgăuni și prin tufișuri. Apa Nistrului se făcuse roșie de sânge, iar caii turcilor se vedeau acum alergând bezmetici, fără stăpâni sau târînd stăpînul ucis, agățat de scările șei.

Petru Hronet, care râvnise tronul Moldovei, și boierii săi, lacomi după măriri și avuții, fură prinși de vii și căsăpiți de oamenii lui Ștefan în același loc, între leșurile vrăjmașului.

Iar aprodul Purice luând numele de *Movilă* primi dar din partea lui Vodă un munte cu păduri, treizeci de sate și o bucată bună din lunca Șiretului.

Din seminția lui, Moldova alese un șir de voievozi.

XIV

DUMBRAVA ROȘIE

— Văzut-ați, boieri, dumneavoastră, c-a fost apă de ploaie legământul de la Colomeea? Ifrijm-pârcălabul avu dreptatea de partea lui. Iacă, trecură patru ani de-atunci și lehii nu numai că nu ne-au dat ajutor de oaste ca să ne luăm înapoi Chilia și Cetatea Albă, ci se grăbiră să facă tractat de bună prietenie cu sultanul. Aceasta le puse la toate vârful.

Când acu' doi ani trimis-am solie venețienilor, le-am scris negru pe alb: Și dacă Dumnezeu vrea ca eu să nu fiu ajutat se vor întâmpla două lucruri: ori se va pierde Moldova, ori voi fi strâns de nevoie să mă supun păgânilor.

Vă întreb, dară, ce este de ales: au pierderea țării, au supunerea?

Așa grăi Ștefan-vodă, în Divan, într-una din zile, după cutremurul din 1492. Boierii plecară capul în piept, fără a scoate un cuvânt. Erau împreună la durere și-ar fi plâns, dar ei nu știau a plânge, căci înduioșarea pe acea vreme se cuibărea numai la sânul muierilor.

Logofătul Tăutu, dimpreună cu alți doi boieri, purcese la Stanbul să închine țara. Când la Dolma Bahce, stând la taifas cu sultanul, un slujitor îi aduse cafea în filigean, boierul o dete pe gât ca țoiul de rachiu, neștiind până atunci ce-i acea băutură neagră ca păcura. Și dacă-i simți arsura, el rabdă amarnic și nimic nu zise,

încât Mahomed al II-lea se miră foarte de bărbăția moldoveanului, gândind că strașnici mai sunt ghiaurii aceia încât înghit și flacăra. După isprava asta, făcu logofătul o ispravă și mai bună că, tocmindu-se ca geambașii, izbândi să micșoreze haraciul la 4000 de galbeni pe an, adică la jumătate cât plătea Domnul Țării Românești.

Având de-acum liniște din partea celui mai puternic vecin, Ștefan-vodă chibzui că ar fi bună treabă politicească să se îndrepte cu prietenie spre unguri, ceea ce și făcu. Ba craiul lor bucurându-se de aceasta îi dăruie în deplină stăpânire două cetăți din voievodatul Transilvaniei: *Ciceiu* cu 60 de sate împrejur, în ținutul Someșului și *Cetatea de Baltă*, pe Târnava Mică.

Într-această vreme muri Cazimir, bătrânul crai al Lehie, lăsând țara împărțită în două fiilor săi Ian-Albert și Alexandru. Cel de-al treilea fiu, Sigismund, dacă rămase pe dinafară, frații săi se hotărâră să-i dea... Moldova.

Neroada împărțeală ajunse la urechea lui Ștefan-vodă, că voroava nu se poate fereca în lanțuri, ea zboară mai iute ca vântul ajungând și unde nu trebuie, dar și unde trebuie.

— Auziți, cinstiți boieri, craiul dete lui Sigismund pielea ursului din pădure.

— Păi, să vedem, Măria Ta, dacă se-nvoiește ursul să rămâie fără blană...

Timp de șase ani se tot pregăti Albert strângând oaste pentru cucerirea Moldovei. Când fu gata trimise vorbă

lui Ștefan spunând că pornește război împotriva osmanlâilor ca să ia din mâna lor Chilia și Cetatea Albă și să le dea moldovenilor, adevărații stăpâni.

— Abia acu', după 12 ani, se gândiră lehii să-și respecte îndatorirea de la Colomeea? Prea târziu, pentru voi, viclenilor, dar nu și pentru mine, că de când aștept să vă plătesc cu vârf și îndesat amărăciunile ce-am îndurat din partea voastră.

Grăind acestea către boierii săi, Ștefan-vodă ceru în grabă ajutor ungurilor și turcilor, iar el strânse oaste. Lehii, care trecuseră Nistrul și ajunseseră la Coțmani erau de două ori și jumătate mai numeroși, cam o sută de mii de luptători, împotriva a vreo treizeci de mii de moldoveni – și în puține zile Suceava fu înconjurată. Cetatea nu căzu, căci zidurile sfărâmate ziua, moldovenii le puneau la loc noaptea, cu pietre, lemne de stejar și tot ce găseau la îndemână. În această vreme, oastea moldoveană din afara cetății, sub porunca lui Ștefan, închise toate drumurile ce duceau spre Lehia și bătu toate pâlcurile de călăreți poloni cară căutau merinde-n țară. În curând veniră și ajutoarele de la turci, de la munteni, aproape douăsprezece mii de oșteni.

Ian-Albert ar fi fost zdrobit, dacă nu mijlocea pentru el craiul Ungariei, Vladislav. Voievodul Moldovei căzu la pace cu mare greutate, dar ceru ca oastea lehilor să se întoarcă pe unde venise, iar nu pe alt drum ca să facă stricăciune.

Spre a nu-i pieri luptătorii de foame, Ian-Albert apucă însă altă cale, călcând înțelegerea și urcă pe Siret spre

Cernăuți, prin Codrul Cosminului.

Abia acum avu Ștefan-vodă prilejul să plătească lehilor vechea poliță pentru tot răul ce suferise din partea lor, începând cu supunerea rușinoasă față de regele Cazimir și sfârșind cu acest război viclean pentru cucerirea Moldovei. Cu pâlcuri iuți de călăreți trecu înaintea oștilor leșești, ocolindu-le, închise drumul de ieșire spre miază-noapte din codru, iar de-a lungul șoselei tăie copacii groji numai cât să stea în picioare. După ce oastea lehilor intră toată în pădure, Ștefan lovi în spate și ea căutând să scape, fugind spre miază-noapte, găsi și acolo drumul închis. Pedestrașii moldoveni din codru prăvăliră copacii asupra călăreților lehi, făcându-i terci. Lupta ținu doar o zi, iar din mândra oaste a lui Ian-Albert nu mai scăpară cu viață decât puțini fugari.

Cu mare greutate, umilit, craiul ajunse la Cernăuți. În ajutorul lehilor veniră câteva pâlcuri de călăreți mazurieni, dar le ieși înainte cu oastea lui, vornicul Boldur.

Se lovire la Lențești, într-o zi de duminică.

Boierul moldovean, care învățase de la Ștefan dibăcia luptelor, înconjură pe lehi-mazurieni și bătându-i fără milă, îi ucise pe capete. Nu scăpă unul teafăr. Ian-Albert mai înainte de a părăsi Moldova încercă să-și spele rușinea. Adună câtă oaste mai putu și lovi încă o dată pe luptătorii moldoveni, nu departe de Cernăuți. Dar aci își pierdu și boierimea *șleahta* care-l întovărășise în nefericita lui năvălire în Moldova.

Jalea în Lehia fu mare, dar și mai mare bucuria în Moldova, unde bieții oameni n-aveau pace decât atât cât le trebuia să-și ascută săbiile și topoarele, pentru alungarea vrăjmașilor.

Oștenii moldoveni, după înfrângerea lui Ian-Albert – care de inimă rea se îmbolnăvi – rămaseră cu multe tunuri și tot felul de scule, precum și cu o pradă de peste șase mii de care.

Spun cronicarii că de data aceasta Ștefan-vodă nu omorî pe lehii prinși în viață, ci, spre a se păstra amintirea biruinței din Codrul Cosminului, îi înjugă la pluguri și ară cu ei locuri întinse, în mai multe ținuturi ale Moldovei, la Botoșani, la Cotnari, la Roman. Apoi îi puse de semănară ghindă și pe acele locuri se ridică o *Dumbravă Roșie*, de care oamenii pomenesc până în zilele noastre.

În 1502 merse cu oaste, cuprinse ținutul Pocuției asupra căruia avea drepturi vechi, fiind moștenitor al lui Alexandru cel Bun și așeză acolo pârcălabii și vameșii săi.

XV

VULTURUL MOLDOVEI

Ajunsese acum Ștefan-vodă la vârsta bătrâneții, cunoscând cea mai lungă și strălucită domnie de patruzeci și șapte de ani, pe care niciun voievod al Moldovei n-o atinse vreodată, nici înainte nici după el. Căci pe acele vremuri crunte și schimbătoare o

asemenea lungime a puterii era cu adevărat din afara firii, ca o minune cerească.

Nu numai vestitele fapte de arme îi făcură faima numelui în lume, ci și râvna gospodarului cu care gospodări țara înflorind meșteșugurile și negoțul cu megieșii. Și cu tot zbulciumul războaielor purtate, află vreme să ridice cetăți puternice, curți și pivnițe domnești încăpătoare și să umple Moldova de lăcașe bisericesti — 44 la număr —, după spusa letopisețului, cea mai de seamă ctitorie fiind mănăstirea Putnei.

Trăi mai mult pentru țara Moldovei decât pentru sine. Căci n-avu parte de bucuria vieții decât târziu, după ce luă pe Voichița Radului, ostateca, de la care dobândi mai mulți prunci între care pe Bogdan, urmașul la tron.

Fiica sa Elena, din întâia căsătorie cu Evdochia, măritându-se la Moscova, cu Ivan, fiul marelui Cneaz rus, pricinui multă amărăciune lui Ștefan-vodă, ea fiind foarte nefericită. Fiul ei, Dimitrie, trebuia să urmeze la tron, dar murind Ivan, biata Elena avu de luptat cu toate zâzaniile de la Curtea Moscovei, unde-i luă locul văduva cneazului, mort și el, precum și Vasile, al doilea fiu al Cneazului. De nenumărate ori scrise Domnul Moldovei hanului tătăresc, întrebând de soarta fiicei prea iubite, de a nepotului Dimitrie, căruia nu-i va fi dat să poarte coroana Moscovei, ci își va încheia puținele și amărâtele zile în închisoare.

Când simți că-l lasă puterea, că abia se mai mișca din pricina ranei de la gleznă, pe care o căpătase de zeci de ani, de la întâiul atac împotriva Chilieii cât și din

pricina podagrei înrăutățită de curând, Ștefan-vodă chemă doftori din Crimeea și Veneția. Veniră trei la căpătâiul bolnavului: Matei da Murano, Ieronimo da Cesena și Johan Clingensporn. Cercetând ei bolnavul se sfătuiră îndelung și căzură la înțelegere că rana de la gleznă trebuia arsă cu fier roșu, ca să nu mai otrăvească sângele. Dar va vroi bătrânul Voievod să ia asupra-și asemenea cruntă suferință?

— Măria Ta, rana trebuie arsă! zise medicul venețian, intrând în iatacul Domnului, urmat de ceilalți doftori.

— Ardeți-o! răspunse Vodă scurt, fără a mai sta pe gânduri. Ei hotărâră să-l lege ca bolnavul să nu miște în timpul arderii, dar el se împotrivi zicând:

— Nemișcat voi sta ca oțelul prin voința mea.

Se uluiră doftorii văzând atâta dârzenie și spuseră că nu din carne e făcut omul acela ci din oțel. Din păcate suferința fu în zadar. Domnul nu se mai lecu.

Într-această vreme, pe la biserici și mănăstiri, preoții și călugării făceau rugăciuni zi și noapte de-a rândul pentru sănătatea ocrotitorului Moldovei și drept-credinciosului Voievod.

Pentru a pune rânduială în domnie și a stârpi zavistia, Ștefan-vodă tăie fără județ capul paharnicului Ulea și a altor boieri care uneltiseră să puie în scaun pe zălogul de sânge Ștefăniță, aflător la Stanbul în locul lui Bogdan pe care însuși Domnul îl rânduise urmaș, ca să închidă ochii cu încredințarea că, după el, Moldova își va păstra nesmintită cinstea și puterea.

Astfel Bogdan fu înscăunat Domn încă trăind

părintele său. După care venind vlădicii, sftnicii mari și alți câți s-au fost chemat, le dădu Ștefan-vodă tuturor învățătură arătându-le că nu se va putea ține țara cu sabia precum au ținut-o el și, socotind pre turcii cei mai puternici, să se închine lor, că turcii sunt țiitori de cuvânt și la nevoie ajutători.

Câteva zile după aceea, într-o marți, la 2 iulie 1504, în al patrulea ceas, Vulturul Moldovei se înălță către cer într-un zbor lung, fără de întoarcere.

Cronicarul arată că „atâta jale era de plângeau toți ca după un părinte al său, că cunoștea fieștecare că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui până astăzi îi zic sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale cele vitejești, carele nime din domni, nici mai nainte nici după aceea, l-au ajuns. Și fu îngropat în mănăstire, la Putna cea de dânsul zidită, fie-i numele în veci slăvit!”.

NEAGOE BASARAB ȘI DESPINA DOAMNA

I

CĂLUGĂRUL MAXIM

Cine pornea în primăvara anului 1510 din mijlocul Sibiului apucând, pe ulicioarele întortocheate, spre miază-noapte, ar fi dat de poarta cea mare a cetății care nu se încuia niciodată. Din această pricină se făcuseră așezări până în marginea pădurii, dincolo de ziduri, gospodării întemeiate, căci orașul de mult nu mai fusese înconjurat de vreo oaste dușmană.

Într-o casă mare, încăpătoare, ridicată în coasta pădurii, cu pridvoare și pivniți boltite, locuia un boier subțire din Țara Românească. Era Neagoe Basarab, fiu din păcat al lui Basarab-vodă, zis Țepeluș și al Neagăi Craioveasca, soția vornicului Pârvu Craiovescu. Dealtfel nu numai de la maică-sa îi venea numele, ci și de la bunicul Neagoe Craiovescu. Seminția acestor bani craioveni se ridicase și se dovedea tot atât de tare ca și voievozii de la Târgoviște.

Deși casa era păzită de oameni de credință, vechi slujitori olteni, care făcând treburile gospodăriei, purtau junghere sub cămașă, nimeni nu venea să tulbure pacea acelui loc, mănăstiresc parcă. De n-ar fi fost nechezatul cailor din grajd, larma slujitorilor și, mai cu osebire,

ciripitul păsărelelor, nimeni n-ar fi ghicit că locuiau acolo suflete omenești.

Arar venea din Sibiu, călare pe un asin, un călugăr aproape fără barbă și plete, cu față de haiduc și ochi scăpărători, care adăsta în pridvor ca să stea de vorbă cu boierul cel subțire la stat și la suflet. Apoi se ducea cum venise, ca să nu se mai arate câteva săptămâni lungi.

Era călugărul Maxim, care se numea, ca mirean, Gheorghe Brancovici și fusese nepotul de fiu al celui din urmă despot al sârbilor, izgonit de turci, care se chema tot Gheorghe Brancovici. Dacă se abătu asupra seminției lor vitregia soartei, vlăstarul domnesc părăsi râvna după mărire și belșug și își închină viața învățaturii celor sfinte și izbăvirii sufletelor care în acel zbucium nu mai găseau pacea, mereu tulburate parcă de suflarea diavolului.

Dar nici bunătatea inimii, nici dreptatea cugetului nu-i chezășuiseră liniștea duhovnicească pe care o căuta Maxim din pruncie. Asemeni boierului Neagoe din Craiova era și el un fugar, un oropsit, cu zilele-n mână, urmărit de ucigașii voievodului de la Târgoviște.

Fusese mitropolitul Ungro-Vlahiei, e drept, sub domnia lui Radu cel Mare. Dar dobândise el această cinste, defăimând pe înaintași?... Umpluse cu balele lingușirii pe Patriarhul de la Constantinopol și cu pungi de bani pe diaconii și sfetnicii preasfințitului?...

Ferit-a sfântul!

Pe când erau gata să se ciocnească oștile la Retezeni,

lângă Râmnic, adică moldovenii lui Bogdan „Orbul”, feciorul lui Ștefan cel Mare, și muntenii lui Radu cel Mare, el, călugărul Maxim, fu îngrozit de asemenea păcat și fără a ține seama de primejduirea vieții dete fuga în cortul voievodului Țării Românești, chiar în ajun de bătălie.

Și arătându-i fărădelegea care este vărsarea sângelui dintre frați de aceeași credință, îl rugă să nu pornească lupta, că va primi de îndată cuvânt de împăcare de la vrăjmașul său. În aceeași noapte călugărul Maxim se lăsă prins de oamenii lui Bogdan și dus, ca, iscoadă, în cortul Voievodului. Căzându-i în genunchi, îi arată și lui păcatul care sta să-l săvârșească pornind cu moarte împotriva fraților și creștinilor din cealaltă tabără, și jură pe Evanghelie că Voievodul Radu era gata de împăcare.

A doua zi căpăteniile de oaste din cele două tabere se întâlniră la malul apei, apoi se întâlniră și voievozii, care, sărutând cartea sfântă din mâna călugărului, făcură pacea poruncită lor de Dumnezeu.

Radu cel Mare se întoarse la Târgoviște călare, având dinapoi pe călugărul care mergea pe jos. Și-l făcu mitropolit al Țării pentru râvna creștinească și puterea lui de suflet, ca ostaș al Domnului.

Mult se împotrivi Maxim până se hotărî a îmbrăca odăjdiile aurite, că menirea lui – zicea – era să trăiască în schimnicie, nu lângă zarva și veselirea lumească.

— Câtă dreptate avui atunci, cinstite Neagoe, îi spuse călugărul boierului craiovean, surghiunit la Sibiu, în

casa cea mare de lângă pădure, povestindu-i el întâmplările vieții. Că nu trecu mult, și Radu al meu fu alungat iar în scaunul din Târgoviște se urcă nelegiuitul Mihnea, de îi spuneau *Cel Rău*, om atât de hain că nu sorbea într-o zi atâtea pahare de vin câte capete tăia. De-aș fi grăit unei fiare sălbatice, poate că până la urmă tot mă-nțelegea. Vodă Mihnea socot că nici n-auzea când îi grăiam de omenie. Și ca să, nu mă mai vadă, vru să măucidă. Dar scăpai cu fuga, boier Neagoe, și iată că acum stăm amândoi de vorbă fiind eu teafăr, pe picioarele mele.

Boierul Basarab scotea din sipetele lui odoare bisericesti de aur și argint, frumos și meșteșugit lucrate, cercetându-le cu preacuviosul Maxim, și sfātuindu-se și pentru alte cumpărături. Că era acest Neagoe cuvios și iubitor de frumusețe. Iar în surghiun, în loc să-și chivernisească banul care cu greu îi venea din Oltenia, îl dăruia fără multă tocmeală cu sine pe asemenea bucurii ale inimii și ochilor.

— Sufletul meu, cuvioșia ta, umblă tot către cele sfinte! mărturisi odată Neagoe, deși era tânăr, în floarea bărbăției. Dar ai mei din țară hotărâră că trebuie să le fiu voievod! Și mi-au vârat acest gând în cap de nu mai pot să-l scot. De-or izbuti cu mine, înseamnă că așa vru Dumnezeu, de nu, voi face tot după simțirea mea, pentru pacea și mântuirea sufletului.

Și într-o noapte de Crăciun, pe când viscolea și chiuia crivățul prin pădurea de lângă Sibiu, Maxim grăia boierului, la un pahar de vin, între făclii, în vreme ce se

scrumea un buștean în căminul încins:

— Cinstite Neagoe, nu e bună singurătatea la un bărbat în putere și cu înfățișarea domniei tale. Am eu o nepoată numai bună pentru inima pe care ți-a dat-o Dumnezeu, blajină și evlavioasă, mai mult cu gândul la cer decât la pământ, măcar că e și ea nepoată de luptători și despoți din munții sârbești. Grăiește rar fata frățâne-meu, dar atunci parcă ciripește o pasăre și când ridică asupra cuiva pleoapele de pe ochii ei mari, parcă-l apucă o dulce ameteală...

Neagoe auzind asemenea îndemn parcă se rușina și întoarse vorba.

Mai trecu ce trecu și, odată, venind iarăși la el călugărul, își luă inima-n dinți, punând întrebare:

— Spuneai, prea sfinte, de o nepoată. Cum o cheamă, dacă nu ți-i cu supărare?

— Despina, cinstite boier! Dacă te unești cu ea faci bine, că fată mai potrivită pentru Domnia-Ta nu se află alta pe pământ.

— Scrie-i, prea sfinte, că eu m-am hotărât s-o iau.

II

FATA CU COSIȚE AURII

— Nu, asta niciodată!... strigă bătrânul Ioan Brancovici, strănepotul lui Gheorghe Brancovici, fostul Despot al sârbilor, alungat de turci.

Și mânuind furios ciomagul său de boier-porcar, urcă treptele de lemn ale conacului de la malul râului Sava.

În stânga ținea o scrisoare cu peceti, acoperită de mărunte slove cirilice așijderi unor șiruri de furnici.

De aproape un veac neamul Brancovicilor trăia risipit prin Albania și, mai sus, în Transilvania, uitând vechea lor mărire și bucuroși să fie uitați. Căci turcii obișnuiau să taie capetele care ar fi amintit de libertatea țării. Unii din urmașii marelui Despot de odinioară scoborâră până la treapta de pe urmă: se făcuseră muncitori de pământ, mulțumindu-se a-și putea ține viața din roada pământului. Alții, mai dârji, se îndeletniceau cu creșterea porcilor și cu neguțătoria, adunând galben lângă galben, pentru vremuri grele de bejenie.

Numai unul dintre ei care se călugărâse în Transilvania luând numele de Maxim, chiar nepotul porcarului-moșier Gheorghe Brancovici, umbla prin lume cu gândul măririi neamului său. Și, pentru că nu voia să slujească nici unui om pe pământ, hotărâse a îngenunchea numai în fața lui Dumnezeu, îmbrăcând rasa monahicească.

Multă vreme se pierdu între Brancovicii din Serbia amintirea aceluși călugăr Maxim, încât boierul de lângă Orșova îl socotea mort de mult – spre liniștea alor săi.

Și iată că după cincisprezece ani se arată un călăreț din părțile Sibiului, cu scrisoare de la cucernicul frate! O citi în grabă, la gura țarcului, de unde porcii se urneau greu, din nămol. Și acum boierul-porcar, furios, se întorcea la conac, învârtind ciomagul cu dreapta, fluturând răvașul cu stânga, să arate și fetei lui, Miliței-Despina, ce anume pusese la cale unchiul ei. Era

singura fată a boierului și singura stăpână în conac. Maica ei murâse de mult, dintr-o naștere nefericită și fata fusese crescută de o doică. Era acum înaltă și tăcută, asemenea maică-si, cu bogate cosițe bălaie, ca o cunună de aur, cu ochii mari scâpărând albastru din luminile lor. Învățase carte slavonească și apoi carte latinească, iar în sipete adunase toate odoarele câte mai fu în stare să găsească, alături de podoabele seminției Brancovici moștenite de la nefericita mamă.

La sindrofiile de pe la conacele învecinate, Despina se ducea rar și niciodată nu se arăta altfel, ca fetele celorlalți boiernași, prietenele ei. Numai arareori, în tăcerea și singurătatea nopților de iarnă, când se auzeau gemetele crivățului peste apa Savei înghețată și câmpiile ninse, Despina, dinaintea oglinzii de cleștar, între două lumânări mari de ceară, se gătea cu podoabele Despoților Brancovici, se privea și surâdea domniței din luciul apei neclintite.

Tresărea la câte-un zgomot deosebit – dar se reculegea: recunoștea sforăitul tatălui său, porcarul din încăperea de alături.

Când împlini șaisprezece ani, veni un moșier învecinat, peșind-o pentru unul din cei doisprezece feciori, toți călări pe urmele unor turme de porci. Fata îi cunoștea pe toți, căci o luaseră adesea la horă între ei, dar nu vru de soț pe niciunul.

— Să mai crească fata, vere! îl luă cu vorba Ioan Brancovici.

— N-a crescut destul? se miră vecinul. La

șaptesprezece ani n-o mai ia nimeni! Fetele se mărită de la treisprezece ani, așa știu eu.

După ce împlini Despina optsprezece ani, fu socotită bătrână și lăsată în pace. Boierul Brancovici își spuse că fie-sa, deși frumoasă de pica, n-avea îndemnul firesc al măritișului.

Și iată că Maxim, călugărul, îi scria c-a găsit pentru nepoată un ginere de neam – un Basarab de prin părțile Munteniei, fugar, e drept, dar care curând-curând se va urca în scaunul domniei de la Târgoviște. Iar Despina va fi Doamnă – cum se și cuvine unei mlădițe a seminției Brancovici.

— Vrei tu, fată, să te măriți cu-n fecior de Domn?

Despina, care-și împletea cununa aurie în jurul frunții, întoarse capul către tatăl ei și râse din toată inima – ea, care umbla de obicei tăcută și mândrită ca o călugăriță fără rasă.

— Iată, citește, fata mea, ce ne scrie unchiul tău, pe care-l credeam mort de mult...

Despina-Milița citi cu glas tare literele cirilice: „...Și să nu socoți, Ioane, că rămăsei ca tine crescător de porci. Ci cu spada voiam să împlinesc vechea mărire a neamului nostru, dar văzând zădărnicia intrai în tagma monahicească. Acu mă aflu dincolo de munți, în preajma cetății Sibiului. Aci legat-am prietenie cu un fecior de Domn, un Basarab, anume Neagoe, din spița Craioveștilor, care iaste merit a fi Domn al Țării Românești. Așa fiind îl sfătuii să-și ia tovarășă de viață pe Milița-Despina Brancovici, fiica ta și nepoata mea.

Spune dară Despinei din partea mea să nu pregete a veni pe aceste locuri ale românilor, care sunt oameni de nădejde. Iar despre Neagoe aflați că e un flăcău în floare, cu aleasă învățătură (cărturar în lege!), drept în cugetul său și cu mare credință în Dumnezeu. Căci iată, frate Ioane și tu, nepoată Despina, a venit vremea să ne ridicăm seminția din praful drumului, să ne scuturăm ca să lucească iarăși numele nostru în lume, ca mândra Lună și arzătorul Soare cel dătător de viață”.

— Așa e, fată, c-a-nnebunit unchiu-tău, călugărul?... Să pleci tu de-aci, de la bine și să te duci la... dracu-n praznic, Doamne iartă-mă! unde cu gândul n-ai gândit după un Neagoe pe care în viața ta nu l-ai văzut și care – pe deasupra – mai e și pribeag.

Milița-Despina lăasă privirile în jos. Târziu de tot întrebă cu glas pe jumătate:

— Unde e vestitorul?

— Apoi, l-am lăsat în luncă.

— Nu se cuvine, tată! zise Despina și o vâlvătaie pe dinăuntru îi aprinse deodată obrajii.

În aceeași seară, după cină, un flăcău oacheș, cu plete negre pe zeghea de oaie, împodobită cu flori de arnici roșu și negru, istorisi în conacul lui Gheorghe Brancovici despre feciorul Basarab, rânduit a se urca în scaunul domniei din Târgoviște.

Iar către miezul nopții, boierul Brancovici grăi cu glas îngroșat de vinul negru din care băuseră pe rând, din ploscă:

— Rău îmi pare, fârtate, că-ți dau o veste nepotrivită

pentru stăpânul tău. Fata noastră, aci de față, Milița-Despina Brancovici, de zece ori s-ar fi putut mărita până acum, dar n-a vroit. A îmbătrânit fată, are optsprezece ani și de-aci încolo, gândul ei nu mai e la cele lumești.

— Ba! strigă deodată Despina, înălțându-și boiul zvelt, de se legănară sânii în zăvelcă parcă ar fi fost doi hulubi ce ridică ciocul. Gândul meu e să mă mărit – așa precum mi se arată în visul meu. Că mă văzui mireasă în borangicuri, unele albe, altele galbene și altele ca azurul, înaintând spre catapeteasma unui altar cu totul și cu totul de aur. Un fecior de Domn cu fața arsă de soare, dar cu albul ochilor scăpărători, mă ținea de mână și mă ducea până lângă patrafirul mitropolitului care ne puse, amândorura, câte o cunună de aur pe frunte. Dar deodată se făcu întuneric în biserică – și luciră numai odoarele de la grumajii, de la mâinile și degetele mele...

Fata se opri și după o clipă de gândire zise:

— Nu-mi pot da seama ce-o fi însemnând acel întuneric și de ce sclipiră numai odoarele seminției noastre? Dar pricepui că menirea mea, tată, e să urmez pe acel fecior de Domn, căci acela mi-e ursitul.

Boierul oftă și fără a mai da vreun răspuns se ridică. Vestitorul și fata se priviră. Nu-și puteau grăi, căci niciunul din ei nu cunoștea graiul celuilalt. Însă Milița-Despina îi dete răspunsul în felul fetelor, care nu mai îngăduie nicio îndoială: îi surâse și îi întinse o mână mică, albă.

A doua zi Ioan Brancovici – care știa voința tare,

neînfrântă a fiicei, adevărată Despotiță – înjugă șase perechi de boi la șase care mari sârbești, înarmă optzeci de porcari, îi urcă pe cai mărunți și iuți, și după aceea puse toată zestrea Despinei în acele care: lavițe, coșuri, lăzi, toate umplute ochi și bine legate.

Fata se urcă într-o butcă mai mică, la care erau înhămați doi cai albi și alaiul îl încheie însuși boierul Ioan Brancovici, călare pe un armăsar arăpesc, pe șaua căruia atârna un groaznic buzdugan scris cu litere de foc, săpate cu fierul roșu.

Tocmai de Blagoveștenii sosi alaiul cu mireasa și zestrea ei. Vestiți din timp, veniră și câțiva boieri Craiovești între care Preda și Pârvu. Odată cu ei pică și Dumitru Iacșici, un sârb aprig și vânjos, fugit de câțiva ani din țara lui din pricina asupririi otomane și aciuat pe meleagurile oltenești unde se rostuiuse, ajungând prin căsătorie rubedenie cu Craioveștii.

Neagoe când o văzu pe mândra fecioară menită a-l întovărăși pe drumul vieții, atât se minună de făptura ei că nu-i venea a crede ochilor.

— Prea sfinte, grăi el către călugărul Maxim, ziua de astăzi mi-aduce o bună vestire și-mi umple inima de atâta bucurie încât nevrednic mă simt de dânsa și foarte îndatorat Proniei Cerești.

Nunta ținu trei zile încheiate. Un sobor de preoți în care se afla și călugărul Maxim, unchiul miresei, nălță rugile pentru lipirea celor două făpturi într-una singură.

Iacșici, bucurat și el foarte de această împărechere, se repezi la ginere și îl îmbrățișă cu atâta foc că-i trosniră

oasele.

— Nepoate, îi strigă, ai pus mâna pe o comoară de fată. Să tot trăiți și să vă înmulțiți. Taică-su mi-a fost ca un părinte și dacă el n-avu parte să domnească în Serbia din cauza blestemaților de păgâni, măcar fie-sa Despina să ajungă Doamnă în Țara Românească...

— Cum va fi voia lui Dumnezeu, unchiule, răspunse Neagoe cu smerenie.

— Și voia noastră, nepoate. Că eu, unul, nu închid ochii până nu te văd Domn. Să nu uiți ce ți-am spus.

...Astfel, odoarelor bisericesti adunate de ginere li se adăugiră și alte avuții. Căci în sipetele de stejar ferecat aduse de mireasă se aflau giuvaericele fără număr, nestemate sclipitoare, coliere de perle, brățări de aur, diademe și inele cu diamante.

Dar nici cu Despina-Doamna, nici cu cele patru slujitoare aduse de ea de pe malul Savei, nu se tulbură liniștea din casele boierești de la marginea pădurii Sibiului. Parcă n-ar fi venit făptură omenească, ci înger picat din cer.

Neagoe se îndeletnicea mai departe cu citirea ceasloavelor sale, iar Despina vedea de treburile casei.

Și viețuiau ei în acea liniște de schit, ferindu-se de petrecerile din cetate, primind arar câte-un călăreț cu vești de la Craiova și la masă – când izbuteau să-l ție – pe părintele Maxim.

Dumitru Iacșici se abătu odată pe la rubedenia sa din casa de lângă pădure, mirându-se că nu află acolo decât îngrijitori fără vlagă și slujitoare molatece, așa că nu-l

rabdă inima și își luă nepotul la trei-păzește:

— Păi bine, Neagoe, cu muierile și lingăii ăștia socoți tu să te urci în scaunul Domniei? Credeam că până acum ți-ai întocmit cu bănetul de la Craiova, măcar o mie-două de călăreți! Că-ți trimiseră ai noștri, pungi, nu glumă!

Dar Neagoe, sumețindu-și mânecele anteriului, arătă unchiului Dumitru măiestritele odoare bisericesti pe care le strânsese de pretutindeni.

Năzdrăvanul Iacșici, sau *Ursul* cum îl poreclise lumea fiindcă avea o putere uriașă de spărgea piatra în mâini, râse zgomotos și cerând un urcior cu vin îl dete pe gât fără să răsufle măcar.

— Nepoate, cu jucărioarele astea bisericesti multă ispravă nu faci.

După care lovind cu pumnul în masă strigă de se zgudui casa:

— Tot eu te fac Domn! Mă leg cu jurământ, să te scap de Mihnea-vodă. Pe nelegiuitul ăsta nu-i păcat să-l omor, păcat e dacă îl las să trăiască...

Neagoe îl cântări adânc cu privirile, repetând în sinea lui vorbele auzite: *e păcat dacă îl las să trăiască*. Și cugetă că sunt pe lume ucigași atât de nesățioși de sânge încât pieirea lor aduce cu o pomană a cerului.

Dar nu dete niciun răspuns căci nu era încredințat încă de adevărul celor gândite. În schimb Iacșici urmă tot mai înfierbântat:

— L-aș fi răpus de zece ori pân-acum dar nu-i chip să mă apropii de fiară...

Apoi, sărind în picioare ca ars, răcni:

— Cum de nu-l trăsnește Dumnezeu? Ori m-a ales pe mine să-i fac seama, ca să-ți liberez scaunul domniei?

III

VODĂ MIHNEA RĂPUS

Într-una din zilele de început ale lunii martie 1510, tinerii însurăței vegheau asupra pruncului lor venit nu de mult pe lume. Îi puseseră numele Theodosie, adică *darul* lui Dumnezeu și era cu adevărat așa pentru că amândoi așteptau un băiat.

— De-acum Neagoe poți să dormi liniștit căci ai urmaș la domnie.

Soțul surâse blând auzind acestea.

— Drept grăiești, Despino, urmaș avem – să ne trăiască – dar unde-i domnia?

— Răbdare, va veni la vremea ei.

Pe la amiază, Ilie, vătaful pus peste slujitorii casei, un oltean dintr-o bucată, vioi și descurcăreț, tocmai se întorcea din cetate unde fusese după târguieli.

— Stăpâne, îi spuse el, aflai în oraș ceva de necrezut. Cică Măria Sa, Mihnea-vodă, pică aseară în oraș cu trei boieri...

Lui Neagoe nu-i veni a crede asemenea veste. Ce căuta Domnul Țării la Sibiu? Numai dacă o fi fost alungat de Craiovești. Or, dacă îl scoteau din scaun, de bună seamă că ai săi aveau grijă să-l înștiințeze.

Dar Ilie stăruia mereu:

— E adevărat, stăpâne, cum mă vezi și te văd.

— De unde ai aflat una ca asta?

Olteanul n-avu încotro și dete totul pe față. Avea o ibovnică săsoaică, slujitoare la mai marele cetății, nobilul Hoffer...

— Ea mi-a spus, stăpâne...

— Dacă o fi adevărat, te răsplătesc pentru credința ta, îi răspunse Neagoe.

Era adevărat. A doua zi pe la prânz, sosi val-vârtej Dumitru Iacșici. Ca să ajungă mai degrabă omorâse doi cai pe drum.

— Nepoate, l-am dat jos pe Mihnea.

Și-i povesti pe scurt, căci abia răsufli, felul cum oastea Craioveștilor surprinsese pe Vodă la strâmtoare punându-l pe fugă cu ai săi.

Pe fața lui Neagoe poposi o lumină mare.

— Stai, nu te bucura așa de repede, că n-am isprăvit cu nelegiuitul. N-a fost chip să punem mâna pe el. Ne-a scăpat ca apa printre degete și a luat-o la sănătoasa. Încoace trebuie să se fi îndreptat, în altă parte n-avea unde, ca să ceară ajutoare... Dar îl găsesc eu înainte ca șarpele să scoată capul din nou și să muște...

— Unchiule, strigă Neagoe, nu-l mai căuta că e găsit dinainte. S-a aciuat la nobilul Hoffer, mai marele cetății...

— De unde știi? făcu Iacșici uluit.

Nepotul îi povesti ceea ce aflate de la Ilie, sluga sa.

— Mană cerească, nu alta! zise bucurat Iacșici, frecându-și mâinile. Mi ți-l judec eu de-o să-i meargă

fulgii!...

Câteva zile se scurseră lungi, grele, cu plumb în picioare. Neagoe tot aștepta o veste de la Iacșici. Nimic! Ce să fie cu el de tăcea astfel? Nu-i lucru curat. Se răzgândise cumva și dăduse bir cu fugiții? Nici Ilie, trimis după știri, nu izbuti să afle ceva.

Între timp pică Maxim, călugărul. Acesta îi spuse Despinei:

— L-am văzut pe Iacșici de două ori. Ce caută pe-aiici? Ursul n-a pătruns degeaba în văgăuna asta. Trebuie că pândește pe cineva!

Doamna Despina ridică din umeri:

— Habar n-am, unchiule, ce gânduri îl zbuciumă. Nu mă pricep în treburile politichiei.

Într-adevăr, ea nu știa nimic. Și așa se topi toată săptămâna patimilor. Neagoe și femeia lui rămaseră în noaptea învierii în casa lor, luminată asemeni unei biserici. Părintele Maxim făcu slujba apoi se așezară la masă și ciocniră ouă roșii pregătite încă din joia-mare, după datină.

Spre ziuă călugărul se întoarse în cetate, iar boierul Neagoe rămase cu Despina și odrasla lor să petreacă sărbătorile singuri, în pacea inimii lor, căci nu gândeau că bunul călugăr, acum rubedenie, să mai vină pe la ei înainte de Rusalii.

Dar în cea dintâi zi de Paști, pe la prânzul mare, când se auzi până-n pădure dangătul clopotelor de la biserica săsească din Sibiu, se pomeniră iar cu Maxim. Venea călare pe un cal înspumat, cu barba și pletele în vânt,

asemenea unui haiduc amenințat să fie prins de poteră. Urcă, poticnindu-se, scările până-n pridvor, unde-i ieși înaintea boierul Neagoe, care-l văzuse de departe, pe fereastră.

— Ce e, prea sfinte, ce s-a întâmplat?

— L-a omorât! L-a omorât pe Mihnea! făcu părintele Maxim, gâfâind, abia trăgându-și sufletul.

— Cine l-a omorât?... întrebă Neagoe, tresărind și îngălbenindu-se ca un mort.

— Ursul! Dumitru al vostru! Boierul Iacșici!

Se ivi și Despina, aruncând priviri mirate spre cei doi bărbați, încă nu înțelegea ce se întâmplase.

— Pe cine zici că a omorât?

— Pe Mihnea-vodă! I-a împlântat jungherul în inimă! Neagoe rămase locului incremenit, Doamna Despina așijderi.

Călugărul își șterse fața asudată cu mâneca largă a rasei, zicând:

— Of! Nu se cuvenea să-și mânjească mâinile cu sângele hainului acela tocmai azi, sfânta zi de Paști! Nu trebuia, nu! Mare păcat!

— Așa gândesc și eu, îngăimă Neagoe covârșit de veste.

Intrară câteșitrei în încăperea cea mare, unde se afla întinsă masa cu bucate alese, sărbătorești.

Călugărul povestea că Mihnea cel Rău, fiind alungat de boierii Craiovești din scaunul de la Târgoviște, trecuse munții venind la Sibiu. În noaptea învierii merse la biserica săsească dimpreună cu boierii rămași

credincioși. Acolo, dete peste ochii vulturești ai lui Dumitru Iacșici. Fu o scăpărare de fulgere între ei și, înainte de a se trage înapoi, după stâlpii tindei bisericesti, Vodă primi în piept jungherul ucigaș... Tovarășii fostului voievod, puțini la număr, rămaseră locului, îngroziți, și până să se dezmeticească, făptașul o rupse de fugă strigând ca un bezmetic:

— L-am ucis pe Mihnea! L-am ucis pe Mihnea!

— De unde știa Dumitru că Vodă Mihnea se află aici, la Sibiu? întrebă Despina mirată.

Neagoe cată lung în privirile ei dar nu cuteză să dea răspuns cuvenit, ci întoarse cursul vorbei, spunând:

— Rău a făcut scurtându-i zilele în *săptămâna luminată*. Că acum sufletul acelu păcătos s-a izbăvit de păcate și se așază de-a dreptul în Rai, alături de Domnul Hristos.

— Așa este, cinstite Neagoe, zise călugărul. În locul osândeii Mihnea dobândi izbăvirea. Nu știa Dumitru de această rânduire deasupra noastră? De ce n-a așteptat să treacă săptămâna cea luminată și numai după aceea să făptuiască ce a gândit?... De ce?

— Așa făptuind, adăugi Neagoe, greu o să apese nelegiuirea sa asupra Domniei mele dacă va fi să se îplinească...

Sub povara acestor gânduri niciunul din meseni nu se atinse de bucate. Deodată, călugărul Maxim se ridică de pe jilț și alergă la fereastră:

— Aud tropote de cai ori mi se pare? N-or fi călăreții craiului care caută pe făptaș?

Neagoe și Despina lăsară locul lor, trecând degrabă în pridvorul casei. Nu era niciun călăreț crăiesc, ci chiar vătaful lor, Ilie, care se ntorcea pe un roib focos.

— Ne-aduci vreo veste, Ilie? făcu Neagoe cu sufletul la gură.

— Stăpâne, glăsui mai marele slujitorilor, vestea ce-o aduc – nici la dușmani! Îl omorâră adineauri pe boier Iacșici al nostru.

— Cine? Cine? strigă Neagoe ca sugrumat la auzul acelei vești crunte.

Vătaful istorisi cum încolțiseră oamenii cârmuirii pe Dumitru și legându-l fedeleș îl duceau la Zapolia, voievodul lor. Dar ortacii mortului îi ajunseră din spate și fostul spătar Stoica, mâniaș foarte de cele întâmplare, îi înfipse paloșul în inimă făcând cu mâna lui dreptate. Așa că paștele sașilor fu sângerat de două ori.

Cei de față așternură câte o cruce mare pe piept întru adormirea celui care fusese Dumitru Iacșici.

IV

SUFLET FĂRĂ PACE

De-atunci viața lui Neagoe se schimbă în rău: mereu era frământat de gânduri cu gheare, grăia cu sine certându-se, și noaptea nu mai putea închide ochii. Iar dragostea față de Theodosie slăbise și ea, încât toate la un loc puseră în mirare pe Despina.

— Ce ai Neagoe, ce te zbuciumi astfel de nu-ți mai găsești astâmpărul?

Soțul, ce putea să-i răspundă? Ridica din umeri și șoptea nepăsător:

— Nimic n-am!

Dar avea. Și greutatea care îi apăsa cugetul nimeni nu i-o putea smulge. Ce demon afurisit îl îndemnase să destăinuiască lui Iacșici că Mihnea alungatul se află în Cetatea Sibiului la acel nobil sas? Dacă n-ar fi aflat vestea, nu se întâmpla nimic, nici fostul voievod al Țării Românești nu murea și nici însuși unchi-său Dumitru...

— Numai eu singur port vina, gândea Neagoe, și nu știe nimeni de fărădelegea mea, pe care mi-o apăr tăinuind-o. Mi-e frică de omul care se află cuibărit în mine și nu-l pot alunga.

Așa se învinovăța Neagoe pentru cele săvârșite de el. Și măcar dacă îi aduceau folos! Căci rudele din țară, Craioveștii, îi trimiseră știre, că potrivnicii lor, Drăculeștii, așezaseră în scaunul Domniei pe Vlăduț, fiul lui Vlad Călugărul. Dar să aibă răbdare că lucrurile se vor schimba curând, neputând să rămâie așa.

Mai bine să nu se schimbe! Că lui de-acum numai de domnie nu-i mai arde... Domnia e croită pentru oameni aspri, care se hrănesc cu viețile altora și cu cât ucid mai vârtos cu atât se simt mai tari, desfăcuți de vrăjmași.

Într-o bună zi, iar se abătu pe la el călugărul Maxim. Neagoe, dacă se afla în grădina casei, îl întâmpână Despina.

— Părinte, se tângui ea către cuviosul musafir, Neagoe al meu mult se perpelește la focul gândurilor. Nu știi ce-l roade, că nu mai aduce cu cel care a fost

înainte.

Călugărul auzind suferința nepoatei îi făgădui ajutor și, când rămaseră singuri între ei bărbații, prinse a-l iscodi:

— Frățioare, dacă ai făptuit un păcat nu-l tăinui ci îndepărtează-l spovedindu-te ca să-ți redobândești pacea sufletului...

Neagoe cată îndelung în ochii lui Maxim.

— Și crezi, părinte, că numai cu asta îmi recapăt pacea sufletească?

— De bună seamă că nu. Dar faci cei dintâi pași pe drumul izbăvirii. După aceea, ridici prin faptă stânci pe locul păcatului și așa amintirea se sufocă și nu mai răzbește la aer...

Neagoe nu răspunse, ci zâmbi ușor, palid, a neîncredere.

— Ascultă, fiule, socot că mult mai vârtos decât tine am greșit eu, căci în tinerețe am ridicat viața unui prunc zămislit de o ibovnică pe care o îndrăgisem. Dar rușinea fetei și a mea față de oameni mă împinse la omor. De-atunci n-am mai avut pace în cuget. Și iacă, de aceea, mă hotărâi, primejduindu-mi viața, să mijlocesc odinioară pacea între Radu cel Mare și Bogdan „Orbul” la Retezeni. Pentru o viață răpusă, scăpăm de la moarte câteva mii de vieți... Acum înțelegi tâlcul faptei mele? Mi-a ușurat sufletul și l-a împodobit...

Neagoe ascultă fremătând și, când călugărul isprăvi scurta destăinuire, îl îmbrățișa.

— Prea cuvioase, eu, unul, nu făcui omor cu mâna

mea, dar aş fi putut împiedica dacă tăceam, stingerea a două vieţi omenеşti.

Şi în puţine cuvinte îi dădu pe faţă ceea ce făptuise, adăugînd:

— Dacă unchiul nu ştia de Mihnea-vodă că se ascunde la Sibiu nu-l omora şi nici el nu-şi pierdea viaţa... Pentru mine şi-a jertfit... bunul vieţii...

— Nu, Neagoe, greşeşti crezând aşa. Pentru nepoata mea şi soţia ta Despina făcu jertfirea.

— Nu înţeleg ce vrei să spui.

— Află, atunci, că Iacşici mult o iubi pe Despina. Ani de-a rândul o ceru el să-i fie soţie, când încă era copilă, dar nepoată-mea nu-l plăcu nicidecum, căci aveau firi osebite. Atunci plecă el departe în Ţara Românească să-şi schimbe rostul, luând altă femeie de nevestă. Or, dacă văzu din nou pe Despina, menită să ajungă Doamnă, se strădui s-o ajute din răspuţeri în virtutea simţămintelor sale...

Neagoe, mişcat de cele auzite, oftă şi zise:

— Acest om năzdrăvan, cu putere de urs şi apucături sălbatice, avea un suflet gingaş, cu sentimente alese. Cine şi-ar fi închipuit? Oh, oamenii sunt atît de feluriţi!

La plecare, mai spuse călugărului:

— Frate Maxim, mi-ai luat o povară de pe suflet. De-acum, ştiînd ce să fac, voi merge pe drum drept şi fără stricăciune către izbăvire. Iar dacă unchiul Iacşici nu-l răpunea pe Mihnea cel Rău în săptămâna luminată tot mai bine ar fi fost.

— Lasă, Neagoe, nu te omorî din această pricină.

Poate că amarnicul Mihnea o fi avut și el un sâmbure de virtute. Ce știm noi? Altfel de ce Dumnezeu l-a chemat la el într-acea zi de iertare?

V

ÎN SCAUNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Doi ani se scurseră pe albia timpului. Neagoe nu mai lupta cu sine, își găsisese statornicia mai ales de când bătu la poarta minții lui un gând minunat, care îl câștigase pe loc:

— Voi ridica cea mai frumoasă mănăstire! Aceasta va fi fapta izbăvirii mele, răscumpărarea păcatului.

Bucuria sălășlui din nou în ființa sa, iar Despina se bucură de întoarcerea binelui în casa lor. Theodosie creștea ca din apă și nu rămase nici el singuratic, căci repede veniră pe lume, una după alta, două surioare...

Dar vremea fugea îndărăt fără măsură umplând cu ea luni și chiar ani și de dincolo, din Țara Românească, niciun semn de domnie... E drept că veneau pungile cu galbeni dimpreună cu îndemnuri la nădejde, însă răbdarea omului are și ea o margine.

În sfârșit, se lăsă pe pământ, odată cu iarna, anul 1512. Și în ziua de 22 ianuarie, pe viforniță, se auziră zurgălăi în preajma pădurii. Cine venea pe așa vreme? Era chiar Pârveu Craiovescu întovărășit de un pâlc de olteni încotoșmăniți în bunde mițoase.

Fără a descăleca, marele ban făcu strigare celor ieșiți în întâm-pinare pe cerdacul casei:

— Hei, Neagoe, s-a-implinit sorocul! Pune-ți degrabă șuba și mergi cu noi la Târgoviște. Grăbește-te, Măria Ta, că nu-i timp de pierdut.

N-avu când să-i spună de răsturnarea lui Vlăduț-vodă pe care îl bătuseră Craioveștii cu oaste la Văcărești „mai jos den București” și îl uciseră, căci Neagoe dădea de zor porunci slujitorilor săi să pregătească cele trebuincioase pentru drum. Despina îmbracă bine odraslele, își luă giuvaerurile și, înainte de a urca în sanie, privi cu frică în ochii bărbatului.

— Nu te teme, Despino! Cel de Sus vru așa.

...Astfel, la 23 ianuarie 1512 Neagoe Basarab intră în Târgoviște, cu blajina lui soție, ca Domn al Țării Românești în sunetele clopotelor și uralele norodului.

Trecu aproape un an de la urcarea în jilțul domniei și trei ani de la cumplita întâmplare din tinda bisericii din Sibiu. Fapta lui Dumitru Iacșici era numai o parte din rânduiala fraților Craiovești care mai de mult câștigaseră pe dregătorii de la Stanbul pentru schimbarea domniei. Oamenii lui Mihnea cel Rău, aflând de moartea cruntă a stăpânului lor, nu mai risipiră galbenii în zadar, ci se pregătiră de întoarcere în țară, cunoscând bunătatea și harul împăciuitor al noului Voievod, Neagoe Basarab.

Frații, unchii și verii Domnului îndepărtară pe boierii care fuseseră prea legați de Mihnea și de Vlăduț, dar nu uciseră pe niciunul, căci se temeau să nu supere pe blajinul Voievod, gata a-și lepăda mai curând cuca domnească, decât să-și piardă sufletul creștinesc.

Nici bălăii cu vecinii nu avu, căci Neagoe ținea

cumpăna dreptății după pravilele între megieși și lăsa a trece de la el decât să încalce ce era al altora. Și multă cinste i se aducea pentru această osebită însușire, chiar regii îi scriau așijderi unui frate.

Toate bune, numai că Neagoe încă nu-și liniștise de tot sufletul. E drept, zidise biserica mitropoliei din Târgoviște chiar din întâiul an al domniei iar în anii următori înzestrase mănăstirile de la Athos și Ierusalim, cu osebite Cutlumuzul, Sf. Atanasie, Ivronul, Hilandarul, Pantocratorul și altele. Bașca aduse moaștele patriarhului Nifon, cel ce plecă afurisind, din pricina desfrânărilor lui Radu-vodă, care sprijinea și stricăciunile altora, luând femeile de la bărbații lor și dându-le cui poftea. Și așeză osemintele sfântului la mănăstirea Dealul, peste mormântul păcătosului Voievod, făcând împăcare între ei.

Dar astea încă n-ajungeau. Căci, uneori, noaptea nu putea să închidă ochii. Mereu i se părea că lunecă jilțul domnesc de parcă avea picioarele înfipite pe un leș – leșul lui Mihnea cel Rău.

— Despino, până când n-oi ridica o mănăstire, care să fie cel mai frumos odor de piatră dintre cer și pământ, sufletul meu pace nu va avea!

— Ar fi vremea să te liniștești, grăia Doamna cu blândețe, după câte ai făcut pentru lăcașurile sfinte din țară și pentru cele de dincolo de hotare, până la Ierusalim, de ți se pomenește numele în biserici ca unui bazileu.

— N-am făcut încă *ceea ce trebuia*, oftă Vodă

clătinând cu amar capul.

Văzând așa, Despina îl lăsa în pace ca să-și vadă de copiii ei. Căci Theodosie crescuse între timp, făcându-se un cocon chipeș, alb ca arhanghelul, iar cele două fetițe, Stana și Ruxandra, frumoase amândouă, preschimbau casa domnească într-o grădină. Păcat că alte două copilițe, gemene, născute anul trecut, nu-i trăiseră, dar ce putea să facă? Bine că-i trăiau celelalte odrasle, blagoslovite cu sănătate, mai ales băiatul, pentru care râvnea o domnie statornică în țara tot mai întărită. Se cam temea însă că Neagoe să nu se tragă de la cele pământești și să se călugărească, fiind încă urmașul său prea fraged și neajutorat.

Într-adevăr, Neagoe-vodă tot în apa neliniștii se scălda. Ca să mai potolească zbuciumul dinlăuntru citea cu sârg mai mare decât înainte tomuri religioase și filosofice. Și tot citind așa mintea lui se încarcă peste cu învățătură aleasă, încât simțind prisos se hotărî să dea și altora din ce strânsese. Astfel așternu el o carte cu înțelepte sfaturi către fecioru-su Theodosie, scriind astfel:

„Pentru aceea, io te învăț, fătul meu, să faci așa cum zic eu că mie îmi pare să fie mai bun numele cel *bun* decât avuția cea multă. Că de vei fi milos și darnic în viața ta și după moarte încă se va pomeni numele de bine. Că omului din toată avuția ce are nimic nu i se va cunoaște, fără numai numele cel bun și bunătățile ce va fi făcut pre această lume”.

Iar Doamnei sale îi spunea:

„Să ne cuprindem adânc de omenie sufletele noastre, că suntem oameni, chiar fiind noi domni sau împărați. Dacă aceștia, domni ori împărați, se despart de viața lor și se îngroapă în pământ, au cine mai poate cunoaște pre cel care a fost domn sau împărat? Iată că iaste și ei ca fieștecare om și le iaste frică și se cutremură de moarte. Cei ce erau mai-nainte puternici și înfricoșați acum iacă se duc ca niște osândiți. Și de cei care se cutremurau ieri cei urgisiți acum se vede că toată puterea și înțelepciunea lor le-a pierit ducându-se pe apa sâmbetei!”

Și din nou Neagoe, mânat de cuget, spuse Doamnei:

— Mi-e gândul să ridic acea mănăstire care să le întrecă pe toate în mărire, fiind ea fără seamăn pe lume.

— Ți-e bun gândul, Doamne! ‘Naltă lăcașul cel mândru, că nu vezi? ne trăiește feciorul și se cade să aducem prinos Dumnezeuului nostru.

— Ne va trăi și Theodosie, așijderi vom trăi și noi după moarte cât va avea viață mănăstirea zidită de noi, adică veacuri de-a rândul... Prin ea ne încredințăm veșniciei, Doamna mea...

VI

MĂNĂSTIREA CURTEA DE ARGEȘ

Voievodul căută un meșter fără pereche, scriind unuia Manole, despre care auzise vorbe de laudă. Când acesta se înfățișă la Curte, îl duse dimpreună cu

ajutoarele sale de aleseră un loc potrivit, nici în munte, nici în vale, ci un tăpșan neted între dealuri vecine, zicându-i:

— Aici, meștere, pe acest loc unde fu pe vremuri o mănăstire de lemn, să-mi ridici o biserică de piatră. La bani nu iau seama, ci numai la frumusețea pe care o vei născoci. Vreau ca alta mai arătoasă să nu fie, căci inima omului e mai bucuroasă de ceva gingaș și frumos cumpănit, decât de ceva mare și necuprins.

Meșterul Manole n-avea de gând să ridice o catedrală, cum erau altele prin Soare-apune, de păreau munți de piatră scobiți pe dinăuntru și subțiați până la subțirimea dantelei împletită cu iglița, ci o biserică zveltă și chipeșă ca o făptură vie, care să cânte ea însăși cântece de slavă fără de sfârșit, înconjurată de verdeață și legănată de cerul albastru.

Fu coștisoare lucrarea și meșterul dimpreună cu cele nouă calfe se străduiră muncind trei ani și jumătate.

Neagoe-vodă vărsa pungi de bani una după alta, de secase vistieria domnească. Și, când într-o seară se răsuci, oftând, în jilțul lui, la cină nemaiavând foame, Doamna îl întrebă:

— De ce nu te atingi de bucate? Te doare ceva?

Domnul surâse amar:

— Suferința mea n-o lecuiește decât un făurar de aur. Căci nu mai am o lețcaie și stă Manole cu calfele de se uită la zidurile mănăstirii în loc să lucreze.

— Numai de atât suferi, Măria Ta?... zise Doamna

zâmbind. Nu-ți trebuie făurar, căci mă ai pe mine...

Și, în câteva zile, Doamna Milița-Despina aduse o poală de galbeni de-i vărsă pe masă.

— De unde i-ai adunat?... tresări Voievodul, mirându-se la vederea lor.

— Din cămara mea, Doamne. La ce-mi slujesc odoarele mele, dacă tot nu le port? Le-am dat zarafilor pe galbeni buni – și de-aci încolo ne vom duce să ne închinăm în prea-frumoasa mănăstire a ctitoriei noastre!

Meșterul Manole – cum spune legenda – își zidi soția între pereții bisericii și cu aurul cel nou isprăvi cu bine slăvitul lăcaș.

Patru zile, de la 14 la 17 august 1517, ținu târnosirea mănăstirii de la Curtea de Argeș, despre care umblă vestea în toată creștinătatea. Veniră atunci în țară și se suiră până la minunata biserică egumenii de la Sfântul Munte, patru episcopi greci, din Seres, din Sardia, din Midia și din Melenie, ba însuși Patriarhul Constantinopolului, înțeleptul Teolept, se sprijini în cârjă și se osteni până în preajma lui Neagoe Basarab și a evlavioasei Despina Doamna, al cărei fecior, Theodosie, privea cu ochii mari la barba albă și lungă a preasfântului.

Neagoe Basarab atârnă icoanele cu mâna lui, slujba o făcu Patriarhul cu un sobor de preoți având glasuri melodioase, iar clopotele sunară cu vioiciune, trimițând dangătele în zbor, departe, peste colnice, până-n câmpia Dunării.

Apoi se întinse un ospăț de la care nu se feriră nici sfintele fețe bisericesti. Se ospătară laolaltă cu Domnul,

boierii, stările negustorești, meșteșugărești și plugărima – ba și calicilor li se întinse o masă pe iarbă verde! – gustară cu toții din bucate și se înduioșară cu vin vechi.

Iar egumenul Gavril Protul care – ducând friptura la gură avea sfântul lăcaș drept naintea ochilor – la acea masă fiind-i locul, nu se putu opri să nu cuvânteze în auzul celor de față:

— Și așa vom putea spune cu adevărat, că nu este această biserică de la Curtea de Argeș a Voievodului Neagoe așa sobornică și mare ca Sionul, carele îl zidise Solomon, nici ca Sfânta Sofia de la Constantinopol, pe care o-nălță Justinian împăratul. Dar ca frumusețe, asta o spun înaintea tuturor, se dovedește mai pre deasupra decât acelea! Căci după câte au văzut ochii mei, umblați, cu voia lui Dumnezeu, prin toată lumea creștină, de la răsărit și de la apus, de la miază-zi și de la miază-noapte, nu se află altă mănăstire ca aceasta. Fericit cel ce a făcu-o! Fericți cei ce au lucrat-o! Vrednici sunt ei de laudă! Iar inimile noastre desfătate fără încetare vor fi la vederea acestui odor azi, la amintirea lui mâine, când vom fi departe!

Mesenii toți, de la Domnul țării până la cel de pe urmă calic, auzind asemenea cuvinte de laudă, clătinară din cap, în semn că așa era precum grăise prea înțeleptul egumen de la Muntele Athos.

*

* *

În sfârșit, abia acum Neagoe-vodă, simțindu-se

împăcat cu ființa sa, grăi către Doamnă:

— Despino, mi-am dobândit pacea. Și nu numai a mea ci și a țării mele. Avui nevoie de cinci ani pentru aceasta, dar ei trecură cu folos. Îmi întării domnia, dând la o parte neînțelegerile și războiul, căci o biruință prețuiește mult mai puțin decât liniștea care lasă pe oameni să muncească ogoarele pentru izvorul belșugului. Politichia mea fu aceea a echilibrului sănătos. Cu turcul am stat în prietenie, așijderi cu Ludovic al II-lea al Ungariei căruia i-am jurat credință. Hotarele țării le-am statornicit ca să nu avem zăzani cu vecinii noștri. Judecarea pricinilor o făcui aceeași pe toată cuprinderea patriei. Cancelaria domniei mele nu e mai prejos decât a celorlalte țări din Apus. Și la ridicarea învățăturii m-am ostenit, scriind și tipărind cărți la tipografia noastră muntenească. Iar de curând gândindu-mă și la noi, scris-am lui Bogdan „Orbul”, Domnul Moldovei, dacă vrea pentru fecioru-su Ștefăniță pe una din fetele noastre. El îmi bătu carte, voios de încuscire.

— Doamne, strigă Despina, dar ele sunt mici, dragele de ele!

— Asta o știam prea bine, vom face nunta peste opt sau zece ani...

— Să dea Dumnezeu așa să fie. Numai să șadă legământul neclintit peste vreme.

— Va șede, Doamna mea!

VII

ZILE NEGRE

Dar omul năzuiește și Dumnezeu hotărăște! În 1521, după patru ani de la slăvitul praznic de pe tăpșanul mănăstirii Curtea de Argeș, aflându-se Vodă Neagoe în casele domnești din Târgoviște, se simți rău. Chemă la sine duhovnicul, pe părintele Macarie, care veni de grabă. Domnul, cu ochii fără sclipire întorși mai mult spre lumea de apoi și cu glasul topit de arșița bolii, îi zise:

— Sfinția ta, socot c-am ajuns la capătul zilelor pământești. Nu zic că nu-mi fuseră acestea blajine, căci așa stârni mânia Celui de Sus, însă pentru frăgezimea sufletului meu destul de grele. Roagă-te, așadar, pentru iertarea păcatelor ce săvârșii cu voie sau fără voie ca să-mi fie neștirbită odihna de apoi. Greșeala mea de căpetenie e că m-am urcat în scaunul unui voievod ucis de ai mei. Dar nu pentru mândrie și desfătare lumească primit-am tronul, ci pentru a statornici pacea între neamurile noastre și a preamări, după nevolnica-mi putere și puțină avuție, numele lui Dumnezeu. Mă va ierta el oare? Mă va primi în lăcașul celor dreți spre care din pruncie am râvni?

Și grăind astfel, ca o rugăciune, aceste cuvinte smerite, sufletul i-l îmbrățișară îngerii zburând cu el pe nesimțite de rămase trupul lui Neagoe cu înfățișare străină.

Doamna abia îl cunoscuse, iar feciorul Theodosie, care avea numai unsprezece ani, se sperie și alergă în brațele mamei.

Neamul Craioveștilor, care privegheau domnia de aproape și mai de departe, luaseră măsuri din vreme, la Stanbul, ca în scaunul țării să se urce nezdruccinat Theodosie, urmașul legiuit sub epitropia vornicului Preda. Și îl unseră Domn, degrabă, pe băiat, chiar înainte de înmormântarea lui Neagoe Basarab.

Dar seminția potrivnică, a boierilor Drăculești, care nu putea suferi mirosul de tămâie și bisericovenia fostului voievod, vroi să așeze în scaun un Domn din sânul ei. Și arătându-se prilejul îndelung așteptat se uni cu Buzoienii megieși și bătu oastea Craioveștilor. Pe vornicul Preda îl prinseră și-l omorâră, după care alesul lor, Dragomir Călugărul, fu înscăunat în locul lui Theodosie. Craioveștii cerură ajutor de la Mehmed-beg, pașa din Nicopole, care trecând Dunărea cu oaste turcească birui pe oștenii noului Domn, iar pe el îl prinse și-i tăie capul. Pașa, însă, un fost român turcit, voia să păstreze țara pentru sine prefăcând-o în pašalâc. Și, ca să scape de Theodosie, ademeni cu viclenie pe Pârveu Craiovescu să meargă cu el la Țarigrad ca să capete, chipurile, întărirea sultanului. Boierul oltean nu mai șezu pe gânduri. Se strecură, călare, pe la Balta Verde, ducând băiatul pe oblânc, până la Calafat, trecu Dunărea la Vidin și de-aci, după o săptămână și jumătate ajunse, în fine, la Stambul.

Aci adastă alte săptămâni lungi ca să intre la

Padişah, făcu temenele înalţilor dregători de la Serai, vărsă pungi cu aur pe unde socoti de folos şi după două luni de zadarnice ostenele fu primit de către marele-vizir. Acesta îi spuse că pe scaunul Ţării Româneşti ştie că s-a aşezat Radu de la Afumaţi şi că aşteaptă cuvânt de la Mehmed-beg ca să-l întărească în domnie sau nu. Aşa că să facă bine boierul Pârvu şi să mai treacă peste două săptămâni la Serai pentru a-i da veste ce are de făcut.

Bătrânul boier, fiert, nu ştia ce să facă. Să ia drumul înapoi fără izbândire? N-avea niciun temei. Până la urmă se hotărî să mai adaste cele două săptămâni arătate de vizir, poate între timp mai dobândeşte niscai prieteni de ajutor, că multe se pot întâmpla şi n-aduce anul ce-aduce ceasul.

Aşa că Pârvu, pus pe aşteptare, se întoarse la han. Dar acolo găsi pe băiat mort, întins pe podele. Mâncase o sarailie pesemne otrăvită.

Lucrase mâna Radului, noul voievod? Nu se poate! El nici nu ştia că Theodosie se află la Ţarigrad. Mai degrabă Mehmed-beg omorâse copilul pentru pricini numai de el ştiute.

Boierul Pârvu îl jeli până dimineaţa, apoi spuind că se duce la Muftiu să facă plângere împotriva hangiului, scoborî la ţarmul Marmaralei şi porni cu o corabie grecească spre miază-zi. După ce rătăci buimac prin străini, vreme de câteva luni, se întoarse în ţară.

VIII

RĂPUSĂ DE CIUMĂ

Într-această vreme, Doamna Despina se trăsese la o vie de pe dealurile Piteștilor a unui boier credincios și stătea acolo ascunsă cu cele două fetițe ale ei, la adăpostul vitregiei timpului. Îmbrăcată în veșminte cernite, privea din cerdac, cuprinsă de gânduri rele.

Deodată tresări zărind un călăreț care urca dealul pe un murg mărunț și iute. La ea venise bătând atâta cale ca să-i aducă năpraznica veste de la Țarigrad.

— Mi-au omorit băiatul? țipă mama sfâșiată de o sută de paloșe care-i străpunseră făptura. Doamne, cum de lăsat-ai să se făptuiască o asemenea nelegiuire?

Zile și nopți întregi se zbătu în durere vărsând toate lacrimile încât nu mai putea plânge. Ce să facă ea cu două fete fără niciun rost pe lume? Unde să se ducă și cum o să trăiască încolțită de dușmănie?

A cincea zi coborî din vie și plecă pe jos la Pitești. Acolo tocmi un car cu boi și învelindu-se bine în țoale, pe o mână de paie, apucă drumul munților. La Râmnicu-Vâlcea află câțiva boieri credincioși care o întovărășiră, călări, la Sibiu, neștiind încă de soarta lui Theodosie și trăgând nădejde că va ajunge în scaun precum fusese.

Și astfel, după ani, de la plecare, Doamna Despina intră iar în casele gospodărești din marginea pădurii, dincolo de zidul gros al cetății Sibiului, păstrate neatînse

din gândul prevăzător al bunului Neagoe.

De aci Doamna trimise la Viena o scrisoare latinească pe un pergament subțire, bine pecetluit, către Regele Ungariei, Ludovic al II-lea, în care-i povesti cele petrecute în Țara Românească, rugându-l fierbinte s-o ocrotească de vrăjmași, căci nu mai avea alt sprijin pe lume: soțul dus dintre cei vii, Maxim Brancovici, călugărul, așijderea, iar neamurile din Serbia, risipite și ele de vitregia soartei.

Regele, un copilandru de nouăsprezece ani, numai că nu plânse citind acele cumplite întâmplări care spulberaseră o domnie și pustiiseră o inimă de soție și mamă, silită să trăiască acum în pribegie. Și trimise răspuns îndată, la Sibiu, că Doamna Despina de nimic n-avea să se teamă, iar pentru orice altă alinare, să se îndrepte cu nădejde către Voievodul transilvan, Zapolia, ori de câte ori se va abate pe la Sibiu, ceea ce se afla cu ușurință, după bătaia clopotelor din cetate. Căci și Zapolia promise de la Rege, pentru Doamna Despina, scrisoare deosebită.

Acolo trăi ea în pace, între amintiri, mirându-se foarte că putea să trăiască. Boierii, care o însoțiseră, aflând de cele petrecute la Stanbul și nevoind a se strica cu noua domnie, o părăsiră și ei numaidecât, goi de nădejde.

Anii trecând șirag, fetele, Stana și Ruxandra, se făcură mari, bune de măritiș. Din pricina lor se stârni chiar un război între Radu de la Afumați, Domnul Țării Românești și Ștefăniță-vodă al Moldovei, dar această împrejurare o povestim, în altă parte. Destul că

amândouă fetele rămaseră curând văduve. Stancăi îi muri bărbatul otrăvit, după care se stinse și ea din viață, iar pe soțul Ruxandrei îl tăiară Drăculeștii la Râmnicu-Vâlcea.

Prea multe morți se adunaseră ca nălucile în jurul Doamnei Despina, îmbătrânind-o devreme. Așa că nemaiputând îndura asprimea vieții se trase la o mănăstire și se călugări. Maicile o țineau în cinste mare, nu numai știind că fusese Doamna vestitului și piosului Neagoe Voievod, ci și pentru bunătatea și curăția sufletului ei.

Și într-o vară, porni de-acolo, un alai de călugărițe la Curtea de Argeș să vadă și să se închine la mândra ctitorie, ajunsă fala țării.

Doamna Despina, care le conducea, trăi clipele cutremurătoare ale amintirii și plânse în tăcere pentru ceea ce fusese odată și nu mai era. Dar se simți întărită cu sufletul știind că fapta ei rămânea viitorimii vie și neatinsă.

Întâlni acolo câțiva boieri de odinioară, din vremea domniei, dar niciunul n-o mai recunoscă într-atât se schimbase ea la înfățișare din pricina suferințelor care o măcinaseră.

Unul dintre acei dregători grăi cu mare smerenie:

— Slăvit în veci fie Vodă Neagoe și Doamna sa pentru marea ctitorie ce făcură neamului nostru românesc.

Auzind aceste cuvinte mult se bucură Despina, aducându-și aminte de spusa bunului ei soț:

„Din toată avuția ce are omul nimic nu i se cunoaște,

ci doar numele cel bun și bunătățile ce va fi făcut pre această lume...”

În al paisprezecelea an al schimniciei, o molimă cumplită se abătu asupra maicilor din mănăstire. Stareța Despina se umplu pe trup de buboae urâte, dureroase și în trei zile își află scăparea în veșnicie.

Murise răpusă de ciumă.

MEȘTERUL MANOLE LEGENDA MĂNĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ

I

PE ARGEȘ ÎN JOS

Nu mult după căsătoria lui Neagoe Basarab cu frumoasa Despina Brancovici, boierii Craiovești alungară pe Mihnea cel Rău și, cu învoirea turcului, îl puseră în scaunul domniei pe Neagoe.

Noul Voievod, cuvios ca și tânăra-i soție, aduse mulțămire Celui de Sus, apoi grăi către Doamnă:

— Mi-e gândul să ridic o sfântă biserică a cărei frumusețe să întrecă tot ce s-a zidit sau se va mai zidi cândva pe meleagurile noastre. Caut un meșter fără seamăn. Am bătut carte unuia, pre nume Manole, și acum vreau să stau de vorbă cu el.

— Să ridici acest lăcaș, Măria Ta, răspunse Despina, bucurându-se de gândul Domnului ei.

Meșterul Manole răspunse Domnului muntean că nu-și părăsea locurile, unde avea mult de lucru, decât numai cu încredințarea că i se vor pune la îndemână materiale din belșug, spre a putea ridica cea mai frumoasă mănăstire domnească din câte se zidise vreodată în lumea creștinească.

— Nici nu socot să ridic altfel de mănăstire! îi răspunse Neagoe Voievod. Vistieria țării are poruncă să-ți țină deschise toate pungile cu aur!

Auzind această hotărâre a Voievodului de la munte, Manole își luă femeia și cele nouă calfe de care nu se despărțea niciodată și veni la Curtea Domnească.

Neagoe-vodă, stând de vorbă cu el, îi grăi:

— Mănăstirea pe care ai plănuțit-o, meștere, și mi-o arăți cu aceste linii trase pe piele de vițel cu vopsea roșie și albastră, îmi place foarte. Dar am o rugăminte: s-o ridici pe locul cel vechi, unde părintele meu pornise un lăcaș care a rămas neterminat din pricina morții sale, lângă un schit de călugări, unii răpoșați acum, alții de mult plecați la Ierusalim, la mormântul Mântuitorului.

— Să căutăm, dar, zidurile cele vechi, Măria Ta! răspunse meșterul Manole, grăbit să se apuce de lucru. În care parte a țării se află?

— Pe Argeș în jos, zise Vodă, dar unde anume, nu mai știu, că e mult de atunci și eu eram numai copil.

Și astfel Neagoe Voievod, călare, urmat de curteni și de Manole cu meșterii lui, coborâră pe cursul apei și merseră până li se urî. Locul se arăta tot mai sălbatic, până când pierdură orice cărare în hățișurile luncii de

pe malul râului.

— Nu știu unde să vă mai duc! zise Voievodul încruntat. Mi se pare că ne-am rătăcit. Pe-aici trebuie să fie zidurile..., dar de atâta vreme uitate, de bună seamă că le-au acoperit buruienile peste care an de an au crescut alte buruieni.

Vorbind astfel, rămase pe gânduri. În tăcerea locului se auzi deodată un guițat de porci.

— Să vie porcarul! porunci Vodă. El trebuie să știe dacă zidurile vechi se află pe-aci.

Omul, tremurând de frică, șchiopată până aproape de calul Domnului și, ploconindu-se, zise:

— Măria Ta, ruinele acele sunt ceva mai încolo, pe Argeș în jos: veniți după mine să vi le arăt. Și, săltându-și cojoacele pe umeri scuiță în palma în care ținea ciomagul și porni înainte, devale, prin tufișe, rădăcini de sălcii, bozii și scaieți.

Domnul, diregătorii și meșterul Manole cu zidarii se luară pe urmele porcarului.

Merseră ei timp bun și înainte de asfințitul soarelui ajunseră la locul schitului de altădată.

Vodă se descoperi dinaintea zidurilor începute de tatăl său și așternu pe piept o cruce mare. Așijderi făcură și însoțitorii săi.

Manole scoase sforile din buzunar, măsură de câteva ori, cu ajutorul zidarilor, lungimea și lățimea temeliilor, făcu socoteala în gând și, închinindu-se până la pământ înaintea Domnului, grăi:

— Măria Ta, temeliile sunt destul de largi și numai

bune pentru înălțimea lăcașului pe care trebuie să-l durăm. Eu și oamenii mei nu mai plecăm de-aci, iar Măria-Ta va da poruncă să ni se aducă aici copacii și pietrele mari din munți. Cărămidăria o frământăm aci, pe loc, că văd pământul lutos, potrivit pentru ceea ce ne trebuie. Rog numai pe Măria Ta, cu smerenie, să trimită încoace, de prin apropiere, câteva care cu paie, ca să putem arde bine cărămizile sfântului lăcaș.

Voievodul zâmbi și întorcându-se către boieri le grăi:

— Auzit-ați cuvintele acestui meșter?... Să fie împlinite numaidecât! Tu, vistiernice, nu te uita la bani! Să plătești bine și la timp munca oamenilor, iar voi, ceilalți diregători, să aveți grijă de paie, de lemne și de piatra din munți. Să nu aflu că stau meșterii cu mâinile în sân din pricină că nu le-ați dat cele trebuincioase, că mă jur a vă pedepsi cu strășnicie. În câtă vreme socoti că va fi gata mănăstirea cea mândră, meștere Manole?

— Într-un an, Măria Ta, așa cum m-am legat.

— Mi-e teamă că nu-i vreme destulă și n-aș vrea să te grăbești, ci s-o lucrezi cu toată grija. Iată îți dau doi ani pentru lucrul din afară, cu ferești și tot învelișul, iar pentru lucrul dinăuntru și toate podoabele unei asemenea mănăstiri îți mai dau unul. Iar plata pe care o vei primi în cei doi ani de muncă peste soroc să fie îndoită. Ești mulțumit?

— Mulțumit, Măria Ta! răspunse meșterul. Ai chibzuit bine, căci numai cu dărnicie de mână iese lucru de soi.

— Dar voi sunteți mulțumiți?... întrebă Domnul pe cele nouă calfe de zidari.

— Mulțumiți, Măria Ta, răspunseră calfele.

— Atunci să începem după datină – zise Domnul.

Preoții săvârșiră o slujbă și, după aceea, pe iarbă verde Domnul cu diregătorii, având pe meșterul Manole și pe zidari în mijlocul lor, gustară din azimi calde și băură câteva ploști cu vin vechi.

II

ZIDURILE SE PRĂBUȘESC

De-ndată ce veniră scândurile și copacii din pădure, precum și căruțele cu var, cu nisip și cărămizi, Manole se apucă de lucru. În inima lui avea o râvnă mare, de a zămisli o mândrețe de mănăstire cum nu s-a mai văzut și pomenit, de care să se vorbească în toată creștinătatea și la care să vie să se-nchine și pravoslavnicii cei vestiți de la Kiev.

Dar ce lucrau zidarii ziua, se prăbușea noaptea și, a doua zi, Manole, meșterul, era silit să ia munca de la început. Crezu că nu era temelia destul de trainică și o întări cu stânci grele din munte. Zidul se prăbuși iar. Meșterul cercetă nisipul, sparse vreo două cărămizi, fierse varul să-i afle alcătuirea, dar nu găsi nimic deosebit și stricăcios. Se puse la lucru cu râvnă și mai mare și într-o singură zi de muncă înălță zidul mănăstirii numai el cu cele nouă calfe, de doi metri jumătate, de jur împrejur. În aceeași noapte zidul se prăbuși cu un bufnet atât de puternic încât zgomotul fu dus de apele Argeșului, până departe, ca un bubuit de

trăsnet.

— Aici nu e lucru curat! își zise meșterul Manole.

Încercă vrăjile băbești pe care le cunoștea, stropi temelile cu apă ne-ncepută, dar în zadar. Zidurile ridicate în timpul zilei noaptea se surpau.

Manole nu cuteză a destăinui Domnului pacostea care se ținea de capul lui, nădăjduind că până la urmă vraja sau deochiul vor pieri și zidurile mănăstirii nu se vor mai surpa.

Avea Manole între cele nouă calfe un zidar bătrân, de neam sârbesc, care mai lucrase la Niș, în inima Serbiei. Într-o noapte, după ce zidurile se prăbușiră ca de obicei, îl întrebă:

— Ascultă, Borojov, ce faceți voi de cealaltă parte a Dunării, când vi se năruiesc zidurile?

— D-apoi, meștere Manole, noi pe-acolo nici că ne apucăm de zidit până nu punem la temelia lăcașului sângele unui cocoș tăiat proaspăt. Când e lăcașul mai mare tăiem doi cocoși, iar pe alocuri am auzit că se taie un miel sau un vițel...

— De ce nu ne-ai spus, să facem și noi așa?... îl muștră Manole.

— De unde să-mi treacă prin minte că stihiiile de-aici seamănă cu cele de la noi? Ba chiar sunt mai tari.

Manole nu luă în seamă spusele bătrânului sârb, gândind că sunt născociri vrăjitoarești și urmă lucrul său dimpreună cu ajutoarele. Dar sporul nicăieri nu se văzu, căci zidurile se îndărătniceau și se prăbușeau. Mai avea meșterul un răgaz de o jumătate de an ca an ca an să

isprăvească lucrul pe din afară și încă nu putea să isprăvească nimic.

Și cum dormea într-o noapte lângă o grămadă de moloz, din dărâmtăturile zidului auzi un glas care-i grăi astfel:

— Meștere Manole, te-ai legat să zidești cea mai frumoasă mănăstire de pe fața pământului, dar în socotelile tale lipsește ceva ca zidurile să stea în picioare.

— Ce anume? întrebă Manole trezindu-se din somn.

— Cea mai de seamă jertfă, tot ce ți-i mai drag pe lumea asta! zise iar glasul din întuneric. Până nu vei zidi o făptură vie între cărămizile mănăstirii, zidurile nu vor rămânea niciodată în picioare, ci se vor nărui mereu.

Manole vru să mai întrebe, să mai descoase acea făptură tainică, dar glasul ei pierise căci mijea de ziuă. Se frecă la ochi, își scutură capul să se lepede de ce auzise peste noapte, se apropie de malul Argeșului, își răcori fața cu apă rece – și porni la lucru.

Dar visul de peste noapte nu-l mai părăsea. Glasul îi suna mereu în auz:

„...Cea mai de seamă jertfă... Tot ce ți-e mai drag pe lumea asta... Ca zidurile să stea drept...”

Furios și hotărât deodată, Manole aruncă mistria departe de el și chemă meșterii în juru-i.

Zidarii, osteniți, amărâți și ei de a tot munci fără folos de atâta timp, se apropiară cu sfială de meșterul lor.

— Fraților, să vă spun ce am auzit azi-noapte! începui el, oftând cu năduf. Se făcea că un glas fără chip, umblând prin lumină ajungea până la auzul meu. Și ce

mă povățuia, măi oameni buni?

— Să ne lăsăm de mănăstirea asta care nu vrea să se ridice defel... oftă un zidar mai posac.

— Ba, deloc! îl întrerupse Manole. Mănăstirea trebuie s-o ridicăm, de vreme ce ne-am legat față de Domn și ne-a mers vestea că noi vom zidi cel mai mândru lăcaș dumnezeiesc din câte s-au ridicat până azi în Țara Românească. Și glasul m-a sfătuit ce avem de făcut ca zidurile să nu se mai surpe.;

— Și ce anume? întrebară, curioși, zidarii.!

— Cică să zidim în perete o făptură vie, tot ce ne e mai drag, adică pe una din femeile noastre, căci altceva mai drag ce avem noi? Duhul ei va însufleți zidurile și vor sta drepte de-a pururi. Să ne legăm dar, fraților, cu jurământ tare, pe pâine și pe icoane, că aceea dintre soțiile noastre care mâine dimineată va veni cea dintâi cu merinde să fie prinsă și zidită.

— Văzuși, meștere, că avui dreptate? sări bătrânul Borojov. Numai că eu nu mă gândii la o ființă omenească, ci la o pasăre sau la un animal, că așa se face pe la noi...

— Nu-i vorba de așa ceva, bătrâne, jivinele nu ni-s dragi, ne trebuie o jertfă pe care s-o smulgem inimii, trebuie să ne zidim dragostea.

Calfele rămaseră pe gânduri, dar Manole nu le dete răgaz de împotrivire:

— Altminteri ne pierdem cu toții capetele! Cu Domnul Neagoe nu e de glumă! Și eu mă leg împreună cu voi! Femeia mea va fi deopotrivă cu ale voastre. De-o veni cea

dintâi, aveți dreptul să puneți mâna pe ea și s-o zidiți de vie.

Oamenii văzând că n-au încotro se legară cu jurământ pe pâine și pe icoane. Apoi se risipiră care încotro, amărâți de ceea ce făcuseră, neștiind cum să scape. Ajunși pe la gazdele lor din satul de dincolo de râu, nevestele îi întâmpinară bucuroase că picaseră mai devreme acasă.

Dar ei cu sufletele încărcate se lepădară de cină, culcându-se în tindă ca să le fie gândurile mai la îndemână. Și multă vreme se frământară fără a putea închide ochii ca să doarmă: căci mult îi chinuia legământul făcut cu Manole. Ei știau dragostea nevestelor și grija ce le-o purtau ele; fiecare dintre ei se temea că tocmai soția lui cea dragă va veni întâi cu merindea la ziduri. La drept vorbind mănăstirea nu le sta prea mult la inimă, deoarece ei nu erau decât simbriașii lui Manole. El – meșterul – ticluise măsurătorile și planurile, el închipuise podoabele dinafară și dinăuntru, a lui era zidirea, fala lui, bucuria lui! De ce să-și dea ei femeile pentru fapta ce va fi socotită a lui Manole și numai a lui Manole? în cele din urmă, arzându-i culcușul, calfele se ridicară din așternut și se adunară în căscioara sârbului Bojorov. Aici se sfătuiră zidarii până-n zori.

Unul zise:

— La ce folos să ne ucidem nevestele?... Eu, pe femeia mea nici în ruptul capului n-o las să vie mâine la zid!

Alți doi fură de aceeași părere. Vreo trei tăceau, iar

după cum clătinau din cap, se vedea bine că vor face așijderea.

Numai unul, mai încruntat, vechi tovarăș al lui Manole, se împotrivi și grăi cu mânie:

— Zidari sunteți sau salahori? V-ați dat cuvântul și acum nu vreți să-l mai țineți?... Nu sunteți vrednici de un meșter ca Manole! Mi-e rușine că sunt tovarăș cu voi!

Zidarii se despărțiră în tăcere, întorcându-se fiecare la casa lui. Spre ziuă ei sfătuiră nevestele să nu se grăbească viind cu merindea ca altădată, că vor pleca mai întâi la Curte și nu se știe câtă vreme vor rămâne acolo.

Dar Manole, a cărui inimă și gând era numai mănăstirea cea mândră, nu calcă pe-acasă, asemenea calfelor, ci rămase în preajma zidurilor prăbușite, dormind acolo pe-o căpiță de fân.

III

ZIDUL RĂU MA STRÂNGE

Și când se însângeră cerul spre răsărit, făcând drum soarelui să iasă cu lumina, meșterul se afla sus pe schele, alături de ceilalți zidari, îndemnându-i la lucru. Dacă-i îndemna o dată, apoi de două ori își arunca privirile departe, în zare, știind că una din neveste trebuia să se arate cu merindea.

Inima îi bătea mai zorit în piept. Îl îmbia nădejdea că poate n-o veni Florica, draga sa femeie, care purta un prunc în pânțece, rod al dragostei lor.

Când colo, pe cine zări venind în grabă? Chiar pe ea, pe Florica sa mult iubită. Arăta ca o mândră crăiță, în bătaia soarelui.

— Doamne sfinte, strigă Manole, nălțând priviri deznădăjduite spre cer. Câte te-am rugat până acum pe toate mi le-ai împlinit, împlinește și această rugă: trimite înaintea femeii mele o scorpie cu ochi de jar și limba de flăcări ca s-o sperie și s-o întoarcă acasă.

Dumnezeu îi ascultă ruga și trimise o scorpie groaznică la vedere în calea Floricai, dar ea nu se sperie prea tare, ci cu grija în inimă să nu-și lase bărbatul flămând nu mai ținu seamă de fiară, ci abătându-se din drum o ocoli pe departe.

Zărind-o, Manole din nou se mai rugă lui Dumnezeu și deodată se căscă dinaintea Floricai o prăpastie mare. Dar ea nu se sperie nici de prăpastie, ci coborând sprintenă prin adânc se ivi iar deasupra grăbindu-se spre schelă.

A treia oară se rugă meșterul către puterea cerească și așa porni; de sus o ploaie năpraznică, doar-doar o zădărnici venirea femeii. Ce folos? Nici torentul nu opri pe Florica din drum, ci luptând cu apele revărsate ea nu se lăsă până n-ajunse la ziduri.

Chiuind, calfele se aruncară asupra ei, o legară fedeleș și o târâră până-n umezeala zidăriei celei noi.

— Var și cărămidă! strigară ei către salahorii din jurul gropilor. Și începură s-o zidească, în vreme ce Manole pe schele privea cu brațele încrucișate pe piept, înțepenit acolo ca de-o vrajă.

Crezând femeia că era numai o joacă, nu se împotrivi zidarilor, ci cu chip surâzător se lăsă prinsă între cărămizi. Dar zidul se tot înălța și de la o vreme îi pieri surâsul.

— De vă e de glumă, zise ea calfelor, gluma nu e bună! Manole, vino și scoate-mă de aci!...

Dar Manole, înțepenit pe schele, parcă nici nu vedea nici nu auzea.

— Var și cărămidă! strigau mereu calfele către salahorii din jurul gropilor, grăbiți să isprăvească groaznicul lucru.

Când îi ajunse zidul la piept, lacrimi mari umplură ochii Floricăi și, cu glas sugrumat, începu a se tângui:

— Manole, Manole, meștere Manole! Zidul rău mă strânge, țâțișoara-mi strânge, copilașu-mi plânge...

Dar meșterul de pe schelă rămânea surd, cu capul împietrit, deși în sinea lui durerea îl zdrobise.

— De ce mă dai morții, Manole, au nu ți-am fost soție iubitoare, nu ți-am făcut voia, nu ți-am slujit cuvântul? Pentru ce această cruntă pedeapsă?

— Spuneți-i voi ce este, gemu el către zidari, că eu nu pot.. Zidarii având dezlegare îi destăinuiră că zidurile se prăbușeau

În fiecă noapte și că mănăstirea cea mândră nu se putea ridica niciodată fără să aibă în sânul ei jertfa dragostei.

Florica, auzind toate acestea, se cutremura și se bucura totodată. Apoi grăi:

— Va să zică nu-i semn de pedeapsă ceea ce-mi

faceți, ci semn de iubire.

Și, curgându-i lacrimi mari pe obraji, le mai zise:

— Urmați-vă lucrul vostru!...

Dar Manole nu se mai stăpâni și răzbindu-l durerea își uită de tot ce se legase și pe toate le calcă în picioare. Cu un salt se repezi să-și scoată draga femeie din ziduri de-ar fi fost să nu mai clădească niciodată vreo biserică.

De astă dată însă, chiar Florica se împotrivi și, ferecată între cărămizi, zise:

— Dacă e să-mi dau viața pentru înălțarea acestei preafrumoase mănăstiri, atunci nu mă scoate de aci, Manole! Pieritoare sunt viețile noastre și nici eu n-oi moșteni pământul. Mai bine să mor de-acum, ca să se ridice biserica a cărei frumusețe să pomenească de-a pururi numele tău și jertfa mea.

Manole, cu o mână la ochi să nu i se vadă lacrimile, se dete deoparte.

Tovarășii începură iar să zidească.

Zidul se înălța văzând cu ochii și în curând nu se mai zări nici creștetul Floricăi. Se făcuse una cu varul și cărămida lăcașului dumnezeiesc.

Meșterii încetară lucrul. În acea noapte zidul nu se mai prăbuși.

Și în zilele următoare, Manole și calfele sale ridicată zidurile mănăstirii, de parcă nu s-ar fi dărâmat niciodată.

Numai auzul meșterului mai prindea uneori un zvon de plâns pe care nu-l putea alunga și care-i chinuia sufletul trudit:

— Manole, Manole, meștere Manole! Zidul rău mă strânge, țâțișoara-mi strânge, copilașu-mi plânge.

În amurg, calfele se îndreptau spre satul de peste apă, unde-i adăstau soțiile prea fericite, cu bucatele calde, proaspăt pregătite, cu culcușul moale și curat.

Numai Manole, cu o cărămidă la căpătâi, se întindea la poalele zidului mănăstirii, cu gândul la podoabele dinafară și dinăuntru pe care în curând trebuia să le înceapă, ca lăcașul să fie într-adevăr cel mai frumos din câte s-au ridicat vreodată pe lumea aceasta. Dar în vreme ce mintea lui potrivea liniile drepte și liniile aduse, împletiturile și scobiturile, în auzul lui venea cunoscutul glas, tot mai înăbușit, care-l tulbura și-i zăpăcea toate socotelile:

— Manole, Manole, meștere Manole! Zidul rău mă strânge, țâțișoara-mi strânge, copilașu-mi plânge!...

În al treilea an, mănăstirea fu gata – mândra mănăstire a Curții de Argeș, podoabă între lăcașurile dumnezeiești, bucuria ochilor și dezmierdarea sufletului creștinesc.

Neagoe-vodă primi vestea că mănăstirea era gata, dar nu se grăbi să vină însuși s-o vadă, mai înainte de a fi împodobit-o cu toate odoarele de aur și argint, meșterite la Curtea sa de vestiți făurari, aduși cu mare cheltuială din Bizanț.

După aceea porunci mitropolitului să puie la cale un cor de glasuri copilărești și bărbătești, care să știe cânta cântece de slavă Domnului nostru Iisus și Maicii Precista Măria. Trimise corurile cu un sobor de preoți la

mănăstirea Argeşului, căci meşterul Manole, din vreme primise şi el poruncă să zidească chiliile pentru preoţi şi călugări de jur-împrejurul sfintei mănăstiri.

Şi numai după aceea adunându-şi diregătorii cei noi şi tineri, căci ceilalţi închiseseră ochii de vârstă înaintată, luându-şi Curtea împreună cu Doamna, porniră pe Argeş în jos, boierii şi Domnul călări, jupânesele şi coconii în căleşti.

Pe la amiază ajunseră la poalele dealurilor acoperite cu vii şi livezi de poame, între care bâzâiau albinele cu fagurii de miere în scorburile copacilor. Căci pe acea vreme oamenii nu învăţaseră a prăsi stupi.

Se opriră într-o livadă pe o culme uitată şi înalţii călători se ospătară cu prune mari şi brumate, cât oul de raţă, cu pere moi şi zemoase cât ţaţa vacii, cu mere cât pepenele, pe cele mai acrişoare îndulcindu-le cu stropi de miere ce picurau din coaja copacilor.

— O mai fi pe lume ţară atât de mănoasă? se minună mitropolitul. Neagoe-vodă auzindu-l se apropie şi-l lămuri:

— Prea sfinte, ţări mănoase or mai fi, căci bunătatea lui Dumnezeu, ca şi lumina soarelui, se revarsă în fiecare dimineaţă asupra întregului pământ şi asupra tuturor fapturilor sale. Mă întreb şi eu, ca un sărman cu duhul ce sunt, dacă atât belşug nu e cumva o ispită a diavolului, care ţine să ne moleşească cu ce e mai dulce şi mai ispititor. Căci eu, ca vechi închinător, ştiu de mult prea sfinte, că numai braţul oţelit de muncă amarnică se întăreşte de nu-l mai poate birui nimeni, precum

numai cu marea suferință a unei jertfe punem temelie trainică înfăptuirilor noastre. N-am căderea să vorbesc sfinției tale de isprava meșterului Manole, ziditorul mănăstirii de la Argeș, care numai cu jertfa iubirii lui a izbutit să închege frumusețea de locaș pe care-l vom vedea îndată.

— Nu pricep, Doamne, ce jertfă atât de prețioasă a putut aduce acel meșter, de vreme ce pentru munca lui a fost răsplătit mai abtitor ca un giuvaergiu și un turnător de aur, zise mitropolitul, trecându-și mâna tremurătoare prin barba albă revărsată pe piept.

Domnitorul îi aruncă o privire piezișă din ochii lui întunecați și zise:

— A ajuns până la Curtea mea o întâmplare prea ciudată, de care nu-mi venea a crede și, din această pricină, nici Sfinției tale nu-i pot spune nimic. Cercetează anume printre oamenii locului, de felul cum s-a putut ridica mănăstirea Argeșului – și poate te vei dumiri.

Alaiul domnesc porni mai departe și când șirul de livezi nu mai întunecă zarea, toți se opriră deodată, cu ochii măriți, privind drept înainte, ca în fața unei minuni neașteptate.

În zare, deval, pe un tăpșan verde, împrejmuit de plop înalți care-și tremurau asemenea unor ființe vii frunzele în văzduh, sclipiau în bătaia soarelui de amiază turlile și zidurile mănăstirii Argeșului, șiruind de aur, bătute parcă în pietre prețioase. Așa cum era alcătuită zidirea, nici că părea din piatră și cărămidă, ci mai

curând dintr-o închipuire fără greutate, asemenea unui zbor de heruvim, de-ai fi zis că mănăstirea plutise în văzduh până jos, pe tăpșanul verde, de unde în orice clipă ar putea porni și pluti mai departe. Și această teamă, de a nu o pierde, o făcea parcă inimii și mai dragă și mai prețioasă.

În curtea mănăstirii alaiul domnesc fu întâmpinat de zidari, în frunte cu meșterul Manole, ale cărui tâmpole, în trei ani de lucru, încărunțiseră, și ai cărui ochi mari, albaștri, păreau a privi acum dincolo de această lume.

Neagoe-vodă opri calul alb în fața lui Manole și întrebă de sus:

— Primit-ai toată simbria ce ți se cuvine?...

— Toată, Măria Ta, și-ți suntem recunoscători, atât eu cât fi calfele aci de față! răspunse Manole.

Zidarii ingenuncheară și lăsară capul în piept. Fiecare avea acasă, la căpătâi, un săculeț plin cu galbeni din vistieria Domnului.

— Ești mulțumit? mai întrebă Neagoe, care știa de jertfa pe care Manole o adusese la zidirea mănăstirii.

Manole tăcu o clipă, apoi răspunse:

— Oamenii mei sunt mulțumiți.

— Dar tu nu ești?... se miră Domnul, care știa că Manole primise cinci pungi cu galbeni.

— Pe mine, Măria Ta, să nu fie cu supărare, această mănăstire mă ține mai mult. Și niciun sac din cei mari, plin cu galbeni, nicio sută sau o mie de saci, aurul întregului pământ n-ar putea plăti comoara pe care am îngropat-o în aceste ziduri.

— Nu înțeleg! se prefăcu Domnitorul.

— Dar nu mă plâng, Măria Ta! urmă meșterul Manole. Căci eu n-am fost adus de Dumnezeu pe această lume pentru a huzuri sau a dobândi alte bunuri, ci numai pentru a zidi. Am fost sortit din ceasul în care viața mi s-a ales din stele, să fiu pe acest pământ meșter zidar. Mănăstirea Argeșului mi-a fost de mare învățătură. Și de-abia de-aci înainte, după câte am încercat la zidirea Măriei Tale, simt că voi fi în stare să ridic un lăcaș frumos. De când l-am întocmit pe acesta, mă urmărește gândul să aleg o înălțime între alte înălțimi și pe cea mai înaltă să zidesc, pentru slava unui împărat din Apus cu dare de mână și evlavios, o mănăstire cu șapte turle pe șapte bolți. Pe dinăuntru, creștinii închinători înălțând privirile, să creadă că văd deschizindu-li-se porțile cerului. Dar pentru asemenea mănăstire, Măria Ta, trebuie să caut nu numai calfe de zidărie ci meșteri zugravi pricepuți în chipuri de sfinți și în îmbinare de culori. Mai am nevoie de meșteri sticlari care să toarne pe Hristos și pe Maica Domnului într-o lucire de rubine, așa cum îi vede sufletul nostru înlăcrimat.

Dar gândul la Florica pe care o zidise nu-l mai lăasă defel să închidă ochii. I se arăta uneori când sta ziua cu ochii deschiși, apoi pierrea fără a-i fi spus un cuvânt. Odată, zărind-o, începu el să-i vorbească. Soția îl ascultă, apoi pieri.

Oamenii șoptiră între ei:

— Îl văzuși pe meșterul Manole?... Vorbește singur cu

sufletele de pe cea lume! S-a țicnit, sârmanul!

Meșterii zidari însă îl crezură când Manole le spuse că a primit poruncă de la Dumnezeu, printr-un arhanghel, să zidească o mănăstire și mai frumoasă ca a Domnului Neagoe, dar în cer.

Se urcară în turle.

— Și acum, meștere, cum ajungem în cer, să-mplinem porunca lui Dumnezeu? întrebă unul din zidari.

— Întâi să dărâmăm schelele de sub noi, zise Manole. Și pe urmă ne-o trimite Dumnezeu gândul cel bun.

Cum spuse așa făcu: schelele se prăbușiră sub loviturile bardei lui Manole, rămânând cu toții în turlă.

Se chibzuiră ei zidarii și nu găsiră niciun mijloc temeinic și sănătos de a zbura în văzduh.

Atunci meșterul Manole zise cu glas ridicat:

— Ce fel de zidari sunteți voi? Ați fost în stare să zidiți această mândră mănăstire și nu vă pricepeți să vă croiți câte o pereche de aripi din șindrila?... Cu zborul nici păsările nu cad, necum voi dacă v-ați tăia aripi ușoare pe mărimea trupului vostru omenesc.

Cunoscând priceperea și istețimea lui Manole, zidarii îl ascultară.

— Nu toți o dată, ci cu rândul, câte doi-doi să zburați! îi povățui iar Manole. Că dacă n-or fi bune aripile, ne facem altele, mai de ispravă.

Din șindrila de sus doi zidari mai tineri își croiră câte o pereche de aripi, pe care le prinseră de umeri și de mâini. Apoi, la o bătaie de vânt, se aruncară în văzduh cu ochii spre cer, dar căzură greu și unde ajunseră pe

pământ se prefăcură în stane.

Meșterul Manole chibzui îndelung la pățania tovarășilor lui. Dar își zise că el, folosind mai bine bătaia vântului, va zbura și va ajunge în pragul cerului, unde și vedea îngerii așteptându-l cu brațele întinse.

Și luându-și zborul, Manole pluti într-adevăr pe vânt, dar când ajunse deasupra tăpșanului care împrejmuiește zidirea căzu – și se preschimbă în troița cu izvor care se vede până-n zilele noastre.

RADU DE LA AFUMAȚI

„El a fost numit după moarte „*Radu cel Viteaz*”, supranume ce i se cuvine cu drept după crâncenele sale lupte împotriva turcilor prin care a scăpat țara de a fi prefăcută în pașalâc”.

(A. D. Xenopol)

I

FRĂȚIA BOIERILOR

Pe vremea domniei sale, cucernicul Neagoe Basarab, având o osebită înrâurire chiar asupra neprietenilor, puse stavilă dușmăniei dintre boierii Craiovești și Drăculești care se sfâșiau pentru dobândirea puterii. Nouă ani de zile, cele două tabere vrăjmașe lăsară armele să ruginească, fără a vărsa sânge ca să ajungă în fruntea bucatelor. Așa că în acest timp, se așeză binele și pacea în țară, iar puterea cea fărâmițată se strânse în mâinile Domnului.

Însă după săvârșirea din viață a voievodului, luptele pentru domnie reîncepură mai crâncen și pustiitor decât înainte. Drăculeștii, cu sprijinul boierilor Buzoieni înfrânseră oastea lui Preda Craiovescu, tutorele nevârstnicului Theodosie, așezând în scaunul Țării

Românești pe Dragomir Călugărul. Într-ajutorul Craioveștilor se ridică Mehmed-beg, pașa de la Nicopole, care trecând Dunărea cu oaste bătu pe noul voievod, îl prinse și-i reteză capul. După aceea turcii se porniră pe jafuri și răzbunări împotriva Drăculeștilor și mai ales a Buzoienilor, trecând prin foc și sabie pe câți prinseră. Multă moarte se făcu atunci, căci turcii ucideau nu numai bărbați, dar și femei și copii. Însă pe nevestele și fetele frumoase aveau poruncă să le lase cu viață, ca să le trimită la Țarigrad pentru haremul Padișahului. Decât că unele nefericite, știind ce le așteaptă, își făceau singure seama. Așa se întâmplă cu fiica boierului Benga, chipeșă ca o cadră și cu braț voinic, care, smulgând un jungher, răpuse doi paznici turci, apoi și-l înfipse în piept. Isprăvi de-acestea făcură și alte fete și neveste întru apărarea cinstei.

Boierii credeau că amarnicul prăpăd se dezlănțuise ca să proteguiască înscăunarea flăcăiandrului Theodosie. Însă veni repede veste de la Stanbul că urmașul lui Neagoe Basarab, care se afla acolo pentru dobândirea steagului de domnie, fusese omorât cu otravă. Atunci cine râvnea tronul? Pentru ce atâta jale și pustiire?

Și deodată o vorbă de necrezut, cu aripi iuți, zbură pe la urechile boierilor din amândouă taberele. Chiar pașa Nicopolei, Mehmed-beg, umbla după tron, vrând să prefacă țara în pašalâc. Cică ar fi cerșit domnia de la sultan, zicând că țara îl pofteste, iar sultanul dacă l-au crezut i-a dat-o. Vasăzică, mâna acestui păgân blestemat

scurtase zilele nefericitului Theodosie, mort, cu viața numai pe sfert trăită.

Într-acei ceas de cumpănă se întâmplă o faptă zguduitoare, uluitoare, nemaipomenită: Craioveștii și Drăculeștii care se urau de moarte își deteră mâna în fața primejdiei care amenința patria și neamul românesc. Vrajba dintre ei se stinse dintr-o dată, așa cum ai turna Dunărea peste foc, de nu mai rămâne o scânteie. Și pe deasupra ieși dragostea de țară făcând frăție din blestemata vrăjmășie.

Așa s-au petrecut lucrurile, căci însuși letopisețul întărește precum urmează:

„Iar Stoica, logofătul, fiind într-acea vreme la Poartă în Țarigrad, curând au trimes voce în Țara Românească, la toți boierii ca să ridice Domn cum se poate mai răpede pe Radu-vodă din Afumați, că pierе țara de turci. Într-aceia curând s-au adunat boierii toți și mari și mici, și toată Curtea, și au rădicat Domn pe Radu-vodă din Afumați”.

II

DOMN A TOATA ȚARA UNGRO-VLAHIEI

În ținutul Ilfovului, nu prea departe de București, se întindea la Afumați moșia cu acareturile tânărului boier Radu, fiu al lui Radu cel Mare și al Cătălinei, Doamna. Fostul Domn al țării avea în afară de Radu încă șapte urmași buni, în linie bărbătească:

Radu Paisie, Vlad Vintilă, Mircea Ciobanu, Cârstea și

Maican, bașca doi făcuți cu țiiitoare, precum Bădica Radu și Ilie Radu, iar fete legiuite numai două: Boba și Cârstina.

Radu, căruia i se va spune *de la Afumați*, după așezarea moșiei, pentru a nu se asemui cu unii din frații săi care purtau același nume, veni pe lume în 1493. Se însură de tânăr, abia împlinise 18 ani, cu Voica, fiica vornicului Vlaicu, ea însăși copiliță de 14 ani, dar care alerga pe cal mai abitir ca un flăcău. Ea dăruie bărbatului un băiat, pe Vlad și două fete, pe Anca și Neacșa.

Vreme de nouă ani cât domni Neagoe Basarab, fiind liniște în țară, moșia aduse venituri bune, iar copiii crescură ocrotiți de mușcăturile și prăpădul războaielor. Dar binele nu stă prea mult în loc, că li se urăște oamenilor cu el. Dacă muri Neagoe, gata, veniră frământările pentru domnie, apoi se abătu asupra țării urgia turcească.

Familia Radului lăsă vraiște conacul în seama slujitorilor și fugi peste munți să-și scape zilele. La Brașov aveau prieteșuguri multe, bașca ocrotirea voievodului Transilvaniei. Când se întoarse din bejenie și văzu câtă stricăciune făcuseră prădătorii turci și cum Mehmed-beg așezase subași în fiecare sat, se luă amarnic de gânduri.

— Ce? Adică vrea turcul să ne prefacă țara în pașalâc? Iar Craioveștii ce zic? Stau cu mâinile în sân și-i fac voia? Doamne, ce se va alege de noi?

Numai că, precum am spus, boierii olteni, văzând că

se lasă primejdia, se întoarseră către simțirea românească, iar Pârvu Craiovescu, dimpreună cu ai săi deteră mâna făcând pace cu Drăculeștii.

Tocmai atunci se întoarse de la Țarigrad logofătul Stoica, cel cu inimă sângerândă pentru țară. El avu curaj și merse la Craiova de vorbi pe îndelete cu Pârvu, banul, mai marele peste boierii olteni de care ascultau toți. Și ceea ce hotărâră aceștia doi – aceea rămase.

Astfel fu uns Domn Radu de la Afumați, cu sprijinul celor două tabere domnești. Voica, Doamna, nu arătă bucurie auzind vestea înălțării bărbatului ei, ci îngrijorare.

— Radule, nu-ți pune gâtul sub secure, îi zise ea, domnia în această cruntă vreme e o pacoste. Ne pasc prea mulți vrăjmași și înlăuntru și-n afara hotarelor. Cu care vei lupta mai întâi?

— Cu toți, Voichiță. Și pe toți îi voi birui, unul după altul, dacă vrea Pronia cerească.

— Chiar și pe frații tăi, fie buni, fie vitregi?

— Pe ei – cei dintâi, dacă îmi vor pune piedici, râvnind domnia.

— Să te-audă Cel de Sus. Numai că eu mă topesc de frică, gândind la copiii noștri să n-ajungă niște bieți orfani...

— Cum le-o fi scrisa, Voichiță. Dacă boierii țării mă vrură Domn crezând în destoinicia mea, eu nu le pot întoarce spatele zicând că-s nevrednic și slăbănog... Asta, niciodată!

...Astfel își începu Radul domnia în luna lui ghinarie

1522. Dar nici n-apucă bine să urce pe tron, că Mehmed-beg, dacă își văzu spulberat planul de a pune mâna pe țară, strânse o oaste numeroasă și unindu-se cu Buli-beg, pașa Vidinului, trecură Dunărea. Proaspătul Domn nu se miră deloc, căci se aștepta la una ca asta și își întocmise oștirea din vreme. Mai întâi, cu o manevră reușită, risipi printr-o luptă corp la corp avangarda osmanlâilor, după care, în satul Gubavi, bătu crunt pe Mehmed-beg. Nici nu se putea altfel, pentru că românii luptară cu însuflețire, știind că apără viața alor săi, a nevestelor și a copiilor, fiind deci acela un război care de la inimă pornea.

Ba era cât p-aci să fie prins de viu Mehmed-beg de boierul buzoian Benga, care înainte de luptă jurase către Domnul țării:

— Măria Ta, dacă nu pun mâna pe ticălosul acela de pașă, să nu-mi zici pe nume, că din pricina lui s-a prăpădit mândrețea mea de fată, Dumnezeu s-o ierte! Și eu pe lume n-am hodină până nu-i fac aceleia de petrecanie.

Din nefericire boierul Benga și ostașii săi nu izbutiră să înșface pe turc, izvorul tuturor relelor, căci era strașnic păzit.

— Mi-a scăpat de astă dată, Măria Ta, grăi boierul necăjit foarte, dar oi mai da eu cu ochii de el, că n-or intra zilele-n sac...

Biruința o sărbătoriră la București, căci ea sluji la întărirea domniei. Însă Vodă socoti de bine să schimbe cetatea de scaun tot la Târgoviște, unde fusese mai

înainte, fiind acolo un loc bun de apărare, cât și căi de scăpare în Transilvania, nu deschis ca Bucureștii, aproape de Dunăre și la îndemâna dușmanilor. De la Târgoviște dete Vodă, la 3 februarie 1522, cel dintâi hrisov către mănăstirea Argeșului, prin care îi întărea stăpânirea moșiei Drăgotești drept mulțămire pentru că dobândise victoria. Hrisovul poartă titulatura moștenită încă de la Mircea cel Bătrân: „*Domn a toată țara Ungro-Vlahiei*”, ceea ce înseamnă că voievozii aveau posesiuni în Transilvania. Radu-vodă primise de la Ludovic al II-lea Vințul de Jos și Vurpărul.

Acum, după ce se înscăunase nu prin sprijinul Semilunii, ci ridicând sabie antiotomană, încercă Domnul să purceadă la întărirea domniei. Avusese dreptate Doamna Voica spunându-i că frații săi or să-i puie bețe-n roate ca să-l poată răsturna mai lesne. Și chiar îi ajunseră la ureche că Bădica Radu umblă pe căi ocolite să ajungă la domnie.

Radul-vodă nu se prea sinchisea de uneltirile acestui frate vitreg, fricos din fire și cam îngâmfat. Grija cea mare venea tot din partea pașei, despre care umbla vorba că-i român de baștină, de prin ținutul Romanațului, dar turcit nu se știa cum și în ce împrejurare. Cică îl răpise o bandă de turci pe când era țânc de-o șchioapă, ducându-l cu ei dincolo, peste Dunăre, unde nimeri la un pașă. Vodă nu dădea crezare acestor zvonuri care umblau nestingherite dimpreună cu blestemele împotriva acelei făpturi. Fie că fusese român sau nu la născare, acum Mehmed-beg era turc și nutrea

planuri mărețe, chiar nebunești, pe care le voia împlinite. Pus în slujba sultanului de care când asculta, când nu, el își puse în cap să domnească în Valahia, ținând totodată și Nicopolul sub stăpânire.

Nu se scurseră decât trei luni pe albia vremii, că Mehmed-beg, în aprilie 1522, odată cu așezarea primăverii, trecu din nou Dunărea în fruntea unei numeroase armate. La Ștefeni, pe Neajlov, avu loc o mică încăierare cu oastea muntenească, rămasă nehotă-rătă, apoi cele două oștiri se loviră la Clejani, un sat între Giurgiu și București. Radu-vodă, având multă pricepere în meșteșugul războiului, știa să aleagă poziții strategice bune, așa încât cei puțini să poată ține piept celor mulți și să-i nimicească. Și, cu adevărat, muntenii nimiciră pe turci cu toată mulțimea lor. În acea luptă, spătarul Benga făcu isprăvi mari de vitejie cu buzoienii săi credincioși, însă tot nu izbuti să-l răpună pe Mehmed-beg, ci numai îl răni la mâna stângă. În schimb, boierul își pierdu viața, calul său, fiind străpuns de o săgeată, căzu și neavând timp să încalece un altul, câțiva turci îl impresurară. Muntenii venindu-i într-ajutor, goniră pe vrăjmași, dar spătarul, rănit greu, muri înainte de a se fi răzbunat așa cum îi cerea inima.

Pașa pierdu lupta la Clejani, dar fără să fie nimicit. Căci mai avea oaste lângă Dunăre pe care o păstra neatinsă, proaspătă. Așa că învinsul, îndreptându-și puterea mai înfruntă pe munteni la Ciocănești. Aci, deși oștile avură pierderi grele, sortii rămaseră tot nehotărâți. Turcul, dacă îi veniră iar ajutoare de la Giurgiu, lovi din

nou, de astă dată tocmai la Snagov. Acum, Radu-vodă, sleit de atâtea lupte și neavând de unde să-și îmbospăteze forțele, dete dosul, trăgându-se spre Transilvania. Până acolo se ciocni încă de trei ori cu turcii, la București, la Târgoviște, apoi pe Valea Argeșelului, dincolo de Dâmbovița și râul Doamnei.

Rămas stăpân pe țară, Mehmed-beg orându-i, precum mai făcuse odată, în fruntea orașelor și satelor, subași, adică slujitori turci, care se apucară să jefuiască și să înfricoșeze norodul.

III

DOMN A DOUA OARĂ

Stăpânirea turcului asupra Țării Românești nu ținu prea mult, nici două luni de zile, căci Radu de la Afumați nu stătea cu mâinile în sin. Căpătând ajutor de oaste de la Zapolia, trecu munții. Muntenii noștri atâta așteptau: să vină izbăvitorul, căci a trăi în legea musulmană era iad curat. Așa că toți care erau în stare să poarte o armă se alăturară voievodului. Orânduirea otomană fu dată la o parte, subașilor care fură prinși li se tăiară capetele și în locul lor fură puși, din nou, românii.

Dar Mehmed-beg nu mai era de găsit ca să dea socoteală. Turcul, bine chibzuit, nu se avânta la luptă fără pregătire. Aflase pesemne că voievodul muntean are o oaste puternică și mai știa destoinicia acestuia în meșteșugul războiului. Chiar spusese de curând pașei

din Vidin că noroc mare au valahii cu Radu al lor, care-i nu numai viteaz, ci și iscusit în purtarea luptelor, având și simț și ochi de luptător. Așa că Mehmed, decât să dea piept cu el se hotărî să treacă Dunărea la Nicopole și acolo să se pregătească pe îndelete pentru înfruntare.

Radu-vodă însă nu-i dete răgaz, ci îl urmări cu câteva pâlcuri de trabanți hărțuind și nimicind pe fugarii turci. Ba avu curaj să le pârjolească și să prade câteva sate de pe malul celălalt al Dunării. De-acolo se întoarse cu mai multe turme de vite și saci de grâne.

Luând domnia a doua oară, Radu de la Afumați se puse pe lucru, strângând tot mai multă oaste și pregătind-o de luptă. Știa că la pace nu se putea aștepta câtă vreme blestematul de pașă rămânea teafăr, pe picioarele sale.

Chiar așa se întâmplă. După două luni și jumătate iscoadele vestiră că Mehmed-beg a călcat din nou țara cu o oaste alcătuită din mai multe sangeacuri. Vodă îl întâmpină și, în satul Plata, se încinse o luptă ușoară, apoi încă una mai îndârjită la Alimăneștii Teleormanului. Ciocnirile acestea nu erau altceva decât pipăiri de o parte și de alta pentru aflarea forțelor vrăjmașe, însă menite să pregătească bătălia hotărâtoare, care va aduce biruința ori înfrângerea.

Această bătălie mare se dete în apropiere de Grumazi și în deosebire de altele care țineau câteva ceasuri, ea se prelungi din zorii zilei și până seara târziu când căzură umbrele întunecimii. Sorții se schimbau când de o parte, când de alta, până ce, în sfârșit, Radu de la Afumați

răzbi pe vrăjmași care o rupseră de fugă. Se făcu multă moarte, numeroși boieri și ostași munteni pieriră în această bătălie, dar și mai mulți delii turci (luptători de soi) își lăsară oasele pe pământ românesc.

Scrive letopisețul că „Mehmed-beg, gătindu-se foarte bine au intrat în țară și s-au împreunat cu Radu-vodă la Grumazi. Acolo având război au biruit Radu-vodă și turcii au fugit”.

Această strălucită biruință împotriva osmanlâilor a fost pentru Radu de la Afumați, *Rovinele* marelui său înaintaș Mircea-vodă cel Bătrân. Însuși Domnul zicea mai târziu că la Grumazi „avui cel mai iute și cel mai vartos din toate războaiele mele”.

Astfel Vodă urmări pe fugari până dincolo de Dunăre, unde se întindea stăpânirea lui Mehmed-beg, snopindu-i de istov la Nicopole și Șiștov, însă pe amarnicul pașă nu-l putu prinde.

Radu se întoarse la București cu prăzi bogate gândind că măcar un an-doi va avea răgaz să-și întărească domnia și să vadă de trebile țării. Nu trecură însă nici două luni că păcătosul pașă iar calcă țara, pe la sfârșitul lui august 1522. Alte încrâncenări, alte lupte. Turcii sunt bătuți în trei locuri: la Gherghița, la București și la Slatina. Mehmed nu se lasă; deși înfrânt, își reface mereu oastea și continuă lupta. Căzură în aceste ciocniri doi dintre boierii cei mai de seamă ai Radului: Neagoe, spătarul, și Stanciu, portarul.

Zice letopisețul: „Vodă încă se întorcea la scaun și nu avea grijă să se păzească cu străji despre turci socotind

că au plecat. Iar păgânii strângându-se toți den risipa lor s-au mai învârtejit după oștile noastre și ajungându-l fără veste i-au tăiat foarte rău”.

Nu se știe unde s-a prilejit această lovire neașteptată. Fapt este că Radu de la Afumați se vede nevoit să se retragă iarăși în Transilvania.

IV

DOMN A TREIA OARĂ

Iată-l din nou pe Mehmed-beg stăpân în Țara Românească. El nu se încorona domn, n-avu curaj s-o facă. Dealtminteri nimeni nu l-ar fi recunoscut, nici măcar sultanul Soliman. El guvernă atunci în numele acestuia ținând puterea cu oaste pe care o tot aducea din pašalâcul său. Numai că și oamenii săi începură a se rări. Folosind teroarea și forța, reuși totuși să-și lungească stăpânirea până în octombrie 1522.

Radu de la Afumați, așteptat cu sufletul la gură de către români, nu întârzie să se arate. Trecu munții tot cu ajutor transilvan și în clipa când, la graniță, păși în patrie, îngenunche și sărută pământul, zicând:

— Mă jur pe viața mea, pământ scump al țării, să nu te mai las călcat în picioare de blestemații păgâni. Așa să-mi ajute Dumnezeu!

Și așternu trei cruci mari pe piept.

Mehmed, vrăjmașul său de moarte, care pesemne aflase de pregătirile Radului, venise cu oastea până la trecători și aștepta acolo să-l lovească.

Intrând în țară pe la Bran, Radu întâlnește pe aproape de Rucăr armata păgânilor. Se încinse o luptă grea, corp la corp. Iscusința lui în meșteșugul armelor se dovedește și de astă dată. Îi atrase pe păgâni într-o strâmtoare găsită repede și acolo îi stropși. Dușmanul, răzbit, dete bir cu fugiții și o luă la sănătoasa. Radu-vodă nu-l lăsă, nu se mulțumi doar să-l înfrângă, ci îl urmări vârtos ca să nu-și refacă puterea. Abia la 14 octombrie 1522 ajunse din urmă pe turci și, la Didrich, după o crâncenă bătălie, îi zdrobi de tot. Mehmed-beg scăpă și aici teafăr fugind rușinat cu câțiva credincioși de-ai săi peste Dunăre.

— În sfârșit, îmi zise Vodă, acum voi avea tihnă să-mi văd de treburile țării, prea răvășită de atâtea lupte și necazuri.

Parcă era un făcut: cum scăpă de dușmănia turcului din afară, se iviră înlăuntru alte dușmăanii și poftă pentru domnie. Vladislav al III-lea, din seminția Dăneștilor, scoase capul și ridică pretenții la tron. Așijderi făcu Bădica Radu, pe-atunci comis, fiind acesta din urmă frate vitreg cu Vodă. Boierii Craiovești, uitând de cuminenie și gândind mai mult la foloase, se deteră de partea acestuia căpătând și niscai ajutoare turcești. Dar viteazul și iutele Radu de la Afumați îi luă pe nepregătite și izbuti să-i aducă la ascultare.

După această biruință păru Vodă cam covârșit de luptele care nu mai aflau contenire și, stând la sfat cu marele vornic Drăghici, îi spuse:

— Ascultă, vornice, văd că nu-i chip să țin domnia fără încuviințarea sultanului cu care Craioveștii sunt

mână-n mână. Altfel prăpădesc țara, mă prăpădesc și pe mine. Pre legea mea că m-am săturat de atâta zvârcolire.

Vornicul Drăghici apucă drumul Țarigradului însă nu izbuti să capete steag. Vladislav i-o luase înainte și jurase credință lui Soliman al II-lea. Sultanul trimise poruncă pașei din Nicopole să-l sprijine pe acesta. Astfel Mehmed-beg trecu iar Dunărea cu oaste și iar începu un șir de lupte care se isprăvi cu biruința de la București. Vladislav al III-lea se urcă în scaunul domnesc, iar Radu de la Afumați trecu în Transilvania.

Numai că noul Domn, neavând priceperea politichiei, calcă dintru început în străchini. Dornic să fie stăpân puternic și ascultat, fără crâcnire, învrăjbi pe Craiovești împotriva-i scoțând pe Pârvu, banul, din dregătorie și tăind câteva capete.

Atât fu de trebuință ca să iște revolta Craioveștilor. Ei trecură atunci de partea celuilalt râvnitor la domnie, Radu Bădica, mai ales că acesta, pe vremea domniei lui Neagoe Basarab, fiind postelnic și ispravnic, își făcuse multe prietenii între ei. Întâlnindu-se, deci luptătorii celor două părți potrivnice, Vladislav al III-lea fu învins, însă nu de tot. Astfel că timp de o lună de zile, țara avu doi domni, unul la București, celălalt la Târgoviște. În cele din urmă Radu Bădica alungă pe rivalul său peste Dunăre și ținu singur scaunul până ce se arătă văleatul 1524. În ăst timp, făcu plecăciune turcilor și le dete multe pungi cu aur ca să cumpere steagul de domnie. Dar izgonitul Vladislav lucra de sârg la Poartă, hotărând pe sultan să piardă o dată pe cei doi potrivnici ai săi

Radu Bădica și Radu de la Afumați, care se trăsese după cum știm în Transilvania.

Turcii, după obicei, luând viclenia în brațe, puseră un capugiul care dimpreună cu doi ceauși, vestiră pe Domn să iasă înainte osmanlâilor, căci măritul lor Padișah s-a miloștit de dânsul și îi trimite steag de domnie prin Hassan Pașa.

Radu Bădica, auzind vestea cea bună, fu podidit de bucurie. Întrebă:

— Și pe unde vine trimisul atotputernicului sultan?

— Pe drumul Giurgiului, Măria Ta, răspunse capugiul.

— Atunci să purcedem, boieri dumneavoastră, și să-l întâmpinăm dându-i cinstirea cuvenită.

Vodă Bădica dete poruncă să se pregătească norodul de sărbătoare și, luând cu sine câțiva boieri de credință, porniră călări dimpreună cu capugiul și ceaușii pe drumul troienit către Giurgiu. Erau bine încotoșmăniți, cu blănuri mițoase încât gerul iernii se trăgea la o parte din fața mândrului alai domnesc.

Prin dreptul Budeștilor, deosebiră pe albul zăpezii pata turcilor care se apropia. Vodă Radu Bădica se cam nedumeri. Hm, erau cam mulți ostașii pașei, vreo trei-patru sute... De ce venise cu atâta puhoi?

— Măria Ta, îl liniști capugiul care călărea alături de Domn, așa-i rânduiala noastră: dăm o osebită cinstire steagului de domnie...

Radu Bădica luă de bună lămurirea, cu atât mai mult cu cât nici nu-i trecea prin minte că ar putea fi vorba de

o capcană.

Îndată ce se întâlnește cu oastea lui Hassan, turcii îl înconjură și pe el și pe cei șase boieri cu care venise.

Și înainte de a da ochii cu pașa, capugiul îi implântă hangerul în piept doborându-l de pe cal. Văzând fapta, vornicul Stamate, mâna dreaptă a Bădicăi, trăsni la rândul-i cu sabia pe capugiul încât îl omorî pe loc. Ceilalți boieri munteni scoaseră năpristan paloșele, scoțând răcnete cumplite. Căii se speriară, năpustindu-se în pedestrime, călcând și stârcind de istov pe osmanlâi. Patru dintre ei fură străpunși de suliți ori iatagane, iar boierii care îi călăreau își pierdură viața. Numai doi scăpară din crunta învălmășeală, vornicul Stamate și spătarul Cruntu, care o rupseră de fugă înapoi, spre București. Pe spătar îl ajunseră din urmă câțiva călăreți turci și-l uciseră. Dar pe Stamate nu reuși nimeni să-l mai prindă.

Și așa, în ziua de 21 ianuarie 1524, Vodă Radu Bădica fu căsăpît de turci, iar capul trimis la Țarigrad să-l vadă sultanul.

V

DOMN A PATRA OARĂ

Radu de la Afumați, aflat la loc sigur în Transilvania, urmărise de acolo lupta dintre râvnitorii săi la domnie. Se bucură, oricum, că frate-său vitreg, Radu Bădica, îl doborâse pe becisnicul Vladislav și rămase singur în scaun. Dar mult se necăji aflând că și acesta căuta

ocrotirea turcului. Acest fapt îl îmboldi să încerce a-și recăpăta tronul pierdut până acum de trei ori. Trebuia, nici vorbă, să înceapă un război între frați, dar ce să facă? Inima îi sângera oleacă, pe Bădica îl iubise mai mult decât pe toți ceilalți frați.

N-apucă să pornească în țară cu oastea, când îi ajunse la ureche că frate-său fusese ucis mișelește de turci. Jelind mortul pe de o parte și bucurându-se pe de alta că tronul rămăsese gol, intră în țară cu oaste și se așază Domn a patra oară, la 23 ianuarie 1524.

Cel dintâi lucru pe care îl împlini fu înmormântarea cu cinste a nefericitului Radu Bădica la Mănăstirea Dealului, chit că-i îngropa numai trupul, căci tidva, după cum știm, fusese trimisă la Țarigrad.

Nu trecu o săptămână de la înscăunare, că Hassan Pașa îl și chemă la Giurgiu să-i înmâneze – chipurile – și lui steagul de domnie.

Vornicul Stamate când auzi de așa ceva se făcu roșu de mânie.

— Liftele astea sunt bătute la cap încât ne cred și pe noi proștii-proștilor?

— Lasă, vornice, nu-ți mai face sânge rău, îi zise Vodă, că le-om plăti lor după cum li se cuvine.

Iar către trimis, cuvântă:

— Spune pașei să m-aștepte că viu, cum să nu...

La 3 februarie 1524, oastea Iu Radu de la Afumați zdrobi cu desăvârșire detașamentul turcesc al lui Hassan. Prinșii, în număr de 35, fură și ei uciși. Partea mai veselă e că Vodă găsi între prăzi și steagul de

domnie făcut din mătase foșnitoare cu broderii din amici care înfățișau stema țării.

— Iacă și steagul cu pricina, vornice Stamate, strigă Vodă bucuros că răzbunase cum trebuia moartea frate-său vitreg. De-acum nu mai avem grijă, putem domni... În voie, fără să ne mai supere cineva...

— Așa-i, Măria Ta, răspunse vornicul, dacă s-arată vrăjmașii la hotar, gata, le dăm cu steagul în cap și-i culcăm la pământ.

Numai că Radu de la Afumați știa la ce trebuie să se aștepte.

Abia se așeză primăvara anului 1524, că turcii însetați de răzbunare călcară pământul Țării Românești. Veniseră în număr mare – peste 30.000 de oaste – având în frunte tot pe Mehmed-beg, pașa Nicopolei.

Radu de la Afumați, știind mulțimea lor, se feri să dea o luptă hotărâtoare, însă le făcu multă stricăciune, prin hărțuieli mărunte, care se lungiră vreo trei luni de zile. În cele din urmă, n-avu încotro și se trase în munți, trecând în Transilvania și așezându-se la Brașov.

Astfel, Vladislav al III-lea se urcă iar în scaun. Craioveștii, știind că are încuviințarea sultanului, îl sprijiniră, trăgând cu buretele peste vechea dușmănie. Ei făceau de nevoie politicie otomană, nevăzând în asemenea împrejurări altceva mai bun.

Numai că Vodă ținu minte ce pățise din pricina lor, de când cu răscoala Bădicăi, așa că lovi din nou în banul Pârvu, scoțându-l din marea dregătorie, ca să pună în locu-i pe Tatul.

Povestește cronicarul despre acest fapt: „Apoi au venit Pârvul, banul de la Craiova, cu mulți voinici aleși și s-au închinat lui Vladislav-vodă. După aceea Vladislav-vodă și-au bătut joc de Pârvul banul și-au zis să fie postelnic în casă, și puse alt boier ban mare în locul lui. Iar când au fost peste noapte, Pârvul banul au fugit înapoi la voinicii lui. Deci când au fost apoi, s-au întors curând către Vladislav-vodă gata de oaste și au făcut război Pârvul banul, că Vladislav Vodă și au fugit Vladislav Vodă peste Dunăre”.

VI

DOMN A CINCEA OARĂ

Radu de la Afumați se afla cu familia la Vurpărul, moșia sa din Transilvania, când primi vestea că rivalul său fusese alungat din domnie de puternicii Craiovești.

— Și-acum iar pornești să-ți iei scaunul domniei? Îl întrebă Voica Doamna, care pe lângă multele daruri femeiești avea și duh la vorbă. Ajunse domnia asta o minge care trece dintr-o mână într-alta... A câta oară vei fi Domn, că zău așa, am uitat numărătoarea.

— A cincea oară, Voichiță, dar de-acum am nădejde bună că mă voi statornici...

— Să te-audă Dumnezeu! Partea bună e că ți-ai făcut rosturi pe-aici, altfel pe unde găseam noi adăpost? Avuși cap cu judecată, Măria Ta, dar spune-mi cine-ți deschise mintea să legi prietenie cu Zapolia?

Radu se uită lung în ochii ei umbroși:

— Apoi o prea frumoasă și deșteaptă Doamnă care-mi stă în față.

— Frumoasă n-oi fi, dar deșteaptă sunt, orice-ai zice.

Așa era. Vodă Radu din îndemnul Voicăi înjghebase prietenie bună cu Zapolia, iar regele Ungariei, Ludovic al II-lea, sub a cărui înrâurire era voievodatul Transilvaniei, avea pentru Domnul Țării Românești multă prețuire și-l ajuta, văzând cu cât curaj ridicase el sabia împotriva aceluiași temut vrăjmaș care era turcul. De câte ori n-alerga Doamna, pe când bărbatul se războia în țară cu liftele păgâne, după ajutoare la Zapolia? Ba în două rânduri ajunsese până la rege.

— Ascultă, Măria Ta, îi spuse ea bărbatului pe când se pregătea să treacă munții, două lucruri trebuie să faci ca să-ți statornicești domnia: întâi să-ți apropii pe boierii Craiovești și al doilea să plătești haraci turcilor, că altfel tronul va fi mai departe minge jucăușă.

— Nu se poate. Ce va zice Ludovic văzându-mă supus Semilunii?

— Nicio grijă. Eu mă pun chezașă, cu viața, pentru credința ta. Radu-vodă nu dete răspuns și plecă dator. Ajuns în țară, Craioveștii încă în luptă cu Vladislav trecură de partea Radului, blagoslovindu-i venirea.

Și în septembrie 1524, o bătălie hotărâtoare se dete la Didrich sau Didrul, lângă Snagov. Vladislav-vodă, zdrobit, fugi peste Dunăre, iar Radu de la Afumați, învingătorul, își reluă scaunul domnesc și după cum spune letopisețul „fu încins iar cu brâu și cu porfiră”.

Acum, mulțămită împrejurărilor se avea bine cu

Craioveștii, îi scăpase de proclerul voievod cel ce rușinase pe marele ban Pârvu. Cu Drăculeștii se avea iar bine, el însuși fiind de-ai lor. De-aci înainte, om vedea ce-o mai fi: Dumnezeu cu mila!

Boierii din amândouă taberele, parcă înțeleși unii cu alții asupra stării de lucruri, deteră încuviințare Pârvului, marele ban.

La un sfat cu boierii, același Pârvu Craiovescu se ridică și grăi astfel:

— Măria Ta, eu unul zic că fiind puțini la număr și țara prea mică, nu vom putea să ne batem mereu cu un împărat ce au coprins atâtea țări și are mulțime mare de oameni. D-aia ar fi bine să meargă Măria Ta la Țarigrad și să se închine sultanului. Că altceva n-avem de făcut, decât să murim.

— Așa-i! Asta e adevărat! strigară boierii din amândouă taberele, dând încuviințare vorbitorului. Parcă erau înțeleși dinainte asupra stării de lucruri care apăsau țara și dăduseră la spate vrăjmășia dintre ei.

Vodă Radul, auzind spusa marelui ban, tresări și surâse în sinea lui zicând: iacă, banul Pârvu parcă pricepu gândul Doamnei mele Voica și-l dete în vileag pe seama lui. Apoi grăi, la rându-i:

— Boieri dumneavoastră, eu vreau înțelegere cu Poarta și m-aș duce bucuros la Țarigrad, dar să nu mă mai așteptați, că de întors nu mă întorc... Așa cum pierdu becisnicul Vladislav pe frate-meu Bădica, mă va pierde și pe mine.

Vornicul Drăghici, din tabăra Drăculeștilor, cuvântă:

— S-ar cuveni să meargă altcineva, care a dovedit credință osmanlâilor... Acela, de bună seamă, se va întoarce nevătămat.

— Eu voi merge! strigă banul Pârvu.

Și de la înălțimea celor 84 de ani ai săi, marele ban al Craiovei izbândi la Poartă. Spuse Padișahului că țara nu-l vroia pe Vladislav, căci strica și rușina pe boieri, ori fără ei n-avea cum să domnească. Radu de la Afumați era bun a rămâne în scaun, având încuviințare din partea tuturor.

Sultanul, bazându-se pe supunerea Craioveștilor și vrând să aibă liniște în Valahia, ca să nu fie împiedicat asupra viitoarelor lui cuceriri, îi dete Pârvului steag de domnie pentru alesul său, cu condiția sporirii haraciului de la 12.000 la 14.000 de ducați și cu impunerea ca din trei în trei ani să reînnoiască supunerea către Poartă.

Bine și-așa. Țara scăpa astfel de a fi prefăcută în pașalâc, așa cum se va întâmpla mai târziu cu Ungaria, după lupta de la Mohaci.

Silit de nevoie Radu de la Afumați își calcă pe inimă, supunându-se și plătind bir, dar în adâncul sufletului rămase tot oștean neînfricat și viteaz al luptei antiotomane. Și se pregăti strângând oaste ca să fie gata oricând a da piept, că tot ce face azi sultanul mâine poate desface.

Până atunci își chemă familia din Transilvania, pe Voica, Doamna, băiatul și fetele. În drum spre țară, la trecerea munților, se întâmpla o nenorocire. Femeia, care călărea mai abitir ca un bărbat, lucru neobișnuit

pe-atunci, căzu de pe nărăvașul murg și se lovi amarnic la cap, așa încât cămărașul Ambrozie care însoțea convoiul o aduse moartă în rădvan.

Căzu parcă cerul pe capul Radului. Înnebunit de durere ucise calul socotindu-l vinovat și dacă Vlad, coconul, nu l-ar fi împiedicat ar fi omorât și pe cămăraș.

Săvârșirea Voicăi la 28 de ani și îngropăciunea ei îi aduseră aminte de cele bisericesti și degrabă Vodă puse pe vestitul zugrav Dobromir să isprăvească pictura prea frumoasei mănăstiri de la Curtea de Argeș. Căci:

„Io Neagoe Voievod, din temelie înălțat-am acest sfânt și dumnezeiesc templu al Adormirei Prea sfintei Născătoare de Dumnezeu; și am început a-l zugrăvi și nu l-am sfârșit și mă voi duce în veșnicul lăcaș. Rogu-mă, pe cela ce Dumnezeu îl va înălța după mine să săvârșească și să zugrăvească după obrazul lui unde io am poruncit. Iar, io, întru Hristos Dumnezeu Ion Radul Voievod am săvârșit aceasta în zilele igumenului Kir Gheorghie”.

VII

RĂZBOIUL PENTRU RUXANDRA

După biruința de la Didrich și închinarea de la Țarigrad, Radu tot nu scăpă de necazuri pentru păstrarea neștirbită a domniei, căci sultanul îl trimise din nou ca Domn pe Vladislav al III-lea. Ca să nu se burzuluiască turcii, Vodă ajunse cu acesta la o înțelegere: el să domnească la miază-noapte, având

scaunul la Târgoviște, iar Vladislav în partea de miazăzi a țării, la București.

Silnica împărțire a puterii nu dăinui însă prea mult timp: Craioveștii care purtau pică lui Vladislav îl atraseră într-o bună zi în capcană și de-atunci nu se mai auzi niciodată de numele său, iar Radu scăpă de supărări și domni nestingherit de nimeni până când îi fură dăruite zilele vieții...

De-acum fiind Vodă văduv de doi ani și aflat în floarea bărbăției, începu a-l stânjeni singurătatea de femeie și așa fiind se hotărî s-o curme. Viii cu viii și morții cu morții, așa-i de când lumea. Prea lesne însă nu era de găsit o doamnă, căci nu putea lua pe fitecine, trebuia să fie nu numai de viță domnească, dar și cu înfățișare aleasă pentru a-i place inimii sale.

Tot chibzuind, se opri asupra fetelor Doamnei Despina, văduva lui Neagoe Basarab, care se așezase din nou la Sibiu, afară din cetate, în marginea pădurii, unde avea casa cea veche. Auzise deseori vorbindu-se de aceste odrasle domnești, fiind ele amândouă frumoase și cu purtări alese. Mai era încă *ceva* care hotărî alegerea: Vodă voia cu tot dinadinsul să se lege mai bine cu seminția Craioveștilor. Vrajba dintre Drăculeștii săi și Craiovești era izvor nesecat de vrajbe și toate vrajbele astea în capul său se spărgeau. Însă luând pe una din fetele Despinei, se împăcau, în sfârșit, lucrurile, așezându-se binele în țară.

Zis și făcut. Trimise pe spătarul Măciucea, la Sibiu, în peșit. Doamna Despina, bucuroasă, îi făgădui pe una din

fete, numa să vină Domnul să și-o aleagă când îi va trimite vorbă.

După cum știm, văduva lui Neagoe Basarab se afla îndeaproape sub ocrotirea vărului ei, Ludovic al II-lea, regele Ungariei (căci toate capetele domnitoare se socotesc veri între ei). Așa fiind, ea chemă la sine pe Zapolia, voievodul Transilvaniei, și-i spuse de vechea înțelegere dintre Neagoe Basarab și Bogdan Orbul cu privire la însurătoarea fiului acestuia din urmă. Acuma, bineînțeles, amândoi domnii erau răposați, dar trăia Ștefăniță-vodă.

— Să ne spună atunci Domnul Moldovei dacă vrea să respecte hotărârea părintelui său? zise Zapolia. Că după câte știu, neînsurat e voievodul acela.

Și puse grămăticul să facă întrebare. Nu trecu mult și sosi răspuns că da, Ștefăniță-vodă, bucuros se-nvoiește a lua pe una din fete. Buun!

Atunci Zapolia trimise carte la amândoi voievozii, chemându-i de Rusalii la Sibiu spre a-și alege soțiile. Ștefăniță-vodă, încurcat în luptă cu tătarii tocmai la fruntaria de răsărit nu veni, rugându-se a amâna vederea cu două săptămâni. În schimb, Radu de la Afumați se arătă la soroc, cunoscându pe cele două surori și-i plăcu cea mai mică. Nici că era de mirare, Ruxandra părea un boboc de fată sprintenă și mlădie ca o nua de alun, având obrajii rumeori, iar ochii mari și sclipitori ca luceafărul de dimineață.

— Cam subțirică de mijloc, făcea nazuri Domnul muntean, gândind la Voica, fosta-i nevastă, bine legată

de trup încât avea bărbatul ce strânge în brațe. Dar s-o mai împlini Ruxandra cu timpul, înfulecând vârtos. Încolo, pică de frumoasă ce-i!...

Și vesti pe Doamna Despina că el pe Ruxandra și-a ales-o și dacă Domnița îl vrea, apoi ce să mai încurcăm treburile, pornim nunta și să fie într-un ceas bun.

Zapolia zise și el bătându-i în strună:

— Are dreptate voievodul Radu: dă-i binecuvântarea și să facă nunta. Când o veni Domnul Moldovei are s-o ia pe Stana și gata ai isprăvit cu măritișul fetelor. Cine-i de vină dacă el n-a putut veni la timp?

Doamna rămase un timp pe gânduri, după care zise:

— Măria Ta, cred că tot mai bine e că s-a întâmplat așa: dacă ginerii veneau în același timp și ar fi plăcut-o amândoi pe Ruxandra, ce mă făceam? Ia, spune!

— Vezi, la una ca asta nu mă gândisem.

Cu toate că mama Despina voia s-o mărite mai întâi pe fata cea mare, după cuviință, n-avu încotro și se înduplecă. De ce adică să lovească în norocul Ruxandrei? N-o răbda inima.

Nunta ținu opt zile, cu mese întinse, bogate, cu danțuri și veselie, cum nu se mai văzuse în cetatea Sibiului. Și tocmai într-a noua zi, pică netam-nesam voievodul Ștefăniță cu un alai de boieri moldoveni. Venise mai repede decât se aștepta, isprăvind cu liftele tătărești.

Doamna Despina, Zapolia și Radu, ginerele, îl întâmpinară cu toată cinstirea, nădăjduind să pornească și a doua nuntă în urmarea celei dintâi. Dar nu se

întâmplă după cum gândeau ei. Ștefăniță-vodă văzu pe Stana, dănțui cu ea, dănțui și cu Ruxandra, mireasa, și i se lipi inima de aceasta din urmă.

Întâia zi tăcu molcum, arătând către nuntași cam fiert și înciudat, dar a doua zi își slobozi mânia față de Doamna Despina:

— De ce nu m-ai așteptat după vorba ce am trimis, căci eu aveam dreptul dintâi întru alegerea miresei, după înțelegerea ce s-a făcut între părinți, acum 15 ani. Pentru care pricină mi s-a nesocotit dreptatea, căci mie îmi place Ruxandra și pe ea vreau s-o iau de soție...

Voievodul Zapolia încercă a-l face să înțeleagă că deși dreptatea stă de partea lui, totuși *într-alt fel* și fără vina cuiva se petrecuseră lucrurile pe care n-avea putere să le schimbe. Era cu puțință s-o despartă pe Ruxandra de bărbatul ei legitim? Nu se putea.

Ștefăniță nu și nu, că pe Ruxandra o vrea și altceva nimic.

— Doamnă, de ce acest voievod sare dincolo de cal? Nu se teme că-și frânge gâtul? grăi Zapolia către Despina.

Principele Transilvaniei judeca drept, bătrânește, căci a doua Ei, Ștefăniță-vodă întoarse spatele nuntașilor și plecă mâniat pe toată lumea și pe el însuși, apucând drumul Moldovei. Trei dintre boierii cu care venise îl părăsiră și rămaseră la Sibiu. Însă Zapolia nu le dădu găzduire nevrând să aibă ceartă cu zănatecul vecin din pricina lor, așa că Radu, dacă se întoarse în țară cu mireasa, le îngădui boierilor a se așeza în ținutul

Buzăului.

Luna de miere a însurăteilor n-apucă să se topească toată că o oaste moldovenească calcă țara fără veste lăsându-se în jos spre Râmnicu-Sărat. Vodă Radu fu cuprins de ciudă. Oare, pentru boierii fugiți ridica armele acel nepot al falnicului Ștefan cel Mare?

În sfârșit se ivi la Curte o solie a moldovenilor.

— Ce vrea de la mine Domnul vostru? le făcu Vodă întrebare.

— Măria Ta, pe Doamna Ruxandra o vrea!...

Radu auzind aceste vorbe izbucni într-un râs atât de năprasnic încât se cutremură marea încăpere a spătăriei. Și hohoti de nu mai putea să-l oprească nimeni. Moldovenii înțeleseră și ei, ba câțiva surăseră ușor pe sub musteți. Ce mai puteau adăugi? Nimic. Așa că plecară îndărăt cu mâinile goale.

La cină, Vodă, prefăcându-se încruntat, întrebă pe soția sa, Ruxandra:

— Ascultă, Doamna mea, vrei să te duci după Ștefăniță-vodă?

— Ce vorbă-i asta? se miră ea, neînțelegând.

— A pornit război împotriva mea. Dacă nu te dau de voie, vor hotărî armele.

— Nu vreau, țipă îngrozită Ruxandra, mai bine moartă decât în brațele aceluia.

— Nu te speria. Câte zile voi trăi eu, n-ai să fii decât a mea... Chiar dacă m-aș război, nu cu un Ștefăniță, ci cu toți împărații pământului...

Ruxandra, aflându-și prețul, îl potopi cu dezmierdări,

căci se pricepea cum să răsplătească asemenea simțăminte alese.

Oastea munteană stăvili de mai multe ori cotropirea moldovenilor fără a se angaja lupte crâncene, căci Radu nu voia să verse zadarnic sânge de frați și tot nădăjduia o înțelegere.

Odată grăi către boieri:

— Unde e călugărul Maxim să împace dușmănia dintre noi, așa cum izbândise odinioară stingând cearta dintre părintele meu, Radu cel Mare și părintele lui Ștefăniță, Bogdan „Orbul”?

Acel suflet de creștin se săvârșise din viață, să tot fie douăzeci de ani, și altul nu se mai afla pe pământ.

Cu toate astea, cei doi voievozi români se împăcară până la urmă. Ștefăniță-vodă ceru Radului pe cei trei boieri haini aciuați în ținutul Buzăului, că dacă îi dă pe aceștia își sarează inima și renunță la Ruxandra, mulțămindu-se cu soră-sa, Domnița Stana.

Domnul muntean, neavând încotro, își calcă pe cuget și-i dete boierii pe mână decât să facă atâta moarte în oastea sa. Ștefăniță le tăie capetele la tustrei, apoi plecă la Sibiu și făcu nuntă cu Stana, fata mai mare a Doamnei Despina.

— Așa le-a fost scris boierilor moldoveni, ca să plătească ei oalele sparte, zicea Radu-vodă.

Ruxandra nu vru să meargă la nuntă, ci se tot căina, gândind la sora ei:

— Sărmana Stana, ce soartă crudă avu să ia un soț descreierat care îi va preschimba viața în iad!... Mai bine

să fi rămas nemăritată...

VIII

LA RÂMNICUL DE SUS, VALEATUL 1529

Dacă-și văzu domnia rânduiește cu temeinicie, Radu se griji să întărească țara dând avânt negoțului, agriculturii și meșteșugurilor. În Transilvania se vindea pește, vite, ceară, miere și lână, cumpărându-se lucruri din fier și pânzeturi. Tot așa se negustorea peste Dunăre, trimițându-se sare și alte mărfuri.

Legătura cu regele Ungariei, ocrotitorul său în vremuri grele, o păstră neatinsă. Viindu-i la ureche unele zvonuri rele, trimise la Buda, în mare taină, pe Radu Grămăticul, iscusit diplomat, care încredința pe Ludovic al II-lea că Domnul Țării Românești este și va rămâne un ostaș credincios și viteaz al luptei antiotomane, că nu trebuie a se da crezare acelu boier Mogoș, care uneltește stricarea bunelor legături dintre cele două țări.

Dar, în curând, marea biruință turcească de la Mohaci doborî Ungaria prefăcând-o în pașalâc. Din nefericire, Radu nu putu să dea ajutor ungarilor, căci sultanul grijuliu ceruse din timp ca ostatec pe fiu-său, Vlad. Cum trecea de partea regelui Ludovic, de îndată cădea capul băiatului. Așa că Vodă privi dezastrul maghiar stând cu brațele retezate.

Grea lovitură! De-acum brâul de foc otoman încingea Țara Românească din trei părți.

Însă viața își croia mai departe drum. Lăsând grijile de la hotare, Radu își mărită pe Anca, fie-sa, ajunsă la 15 ani, cu stolnicul Udriște. Boierul era din tabăra Craioveștilor. În cealaltă tabără se auziră vorbe de împotrivire. Ziceau Drăculeștii:

— De ce nu dete fata lui Neagoe vornicul și i-o dete lui Udriște? De ce se însura Vodă cu Ruxandra, care tot din neamul Craioveștilor este, și nu luă pe fata boierului Drăghici al nostru, că-i mai mândră decât aceea? Oare își uită de tot seminția ca să treacă, trup și suflet, de partea oltenilor?

Vechea și neostoita vrăjmășie dintre cele două tabere boierești își scoase din nou colții. La nuntă nu se duseră decât doi Drăculești mai blajini; ceilalți găsiră felurite pricini, cusute cu ață roșie, ca să nu meargă.

În fruntea celor mai vajnici era Neagoe, vornicul, și Drăgan, postelnicul. Ei unelteau în mare taină să dea jos pe Vodă din scaun și să pună în loc pe un flăcăiandru, Moise, fiul lui Vladislav al III-lea, cel omorât de oamenii Pârvului.

În ăst timp veni veste că Ștefăniță-vodă s-a fost stins din viață, fiind otrăvit de Doamnă-sa, Stana, care, cică, a lăsat Moldova, întorcându-se la maica ei, Despina, în Transilvania. Auzind acestea, Ruxandra, sfâșiată de dor pentru soră-sa, plecă la Sibiu s-o vadă și să afle ce și cum s-au întâmplat lucrurile? Vodă n-avu încotro, nu putea să n-o lase și chiar o însoți, că era grea călătoria pe vreme de iarnă. Ba luă cu sine și pe fecioru-său Vlad.

În vechea casă din coasta pădurii găsiră jale mare.

Stana zăcea bolnavă, scuturată de friguri și vedenii, cu privirile duse. Mai că n-o recunosc pe surioara ei care nici nu putea să grăiască. Doar însoțitoarea Stanei, o moldoveancă blajină și bună ca pita, le povesti ce a îndurat nefericita Doamnă de la acel neom care fu stăpânul ei. Că nu ea, vai de zilele ei, dete otrava Domnului, ci una din ibovnice, leahă de obârșie, de fel din Liov, îl otrăvise aruncând pacostea pe spinarea bieteii Doamne, ca să-i iasă vorbe și să stea în gura lumii, bună-nevinovată. Și-acuma Ștefăniță zace în pământ după faptele sale, iar ibovnicele nu se mai sfâșie între ele că nu mai au pricină.

Doamna Despina, zdrobită de năpastă, rugă pe Ruxandra să n-o lase, să mai șadă până va da Dumnezeu și s-o face bine Stana. Vodă, învoindu-se, plecă luând cu sine numai feciorul, iar Doamna rămase la Sibiu până-n primăvară. Dar cum trecu munții în țară, se văzu împresurat de oamenii boierilor Neagoe și Drăgan, care așteptau să-l piardă. O luptă scurtă se încinse pe loc, pierind mai mulți oameni. Radu și fecioru-său scăpară teferi din împresurare și o rupseră de fugă, călări, gândind să se îndrepte către Craiova, la Pârvul, pentru a afla ocrotire. Vrajmașii îl fugăriră, ajungându-l tocmai la Râmnicu-Vâlcei. Aci Domnul intră în Mănăstirea Cetățuia și se ascunse în altarul Sf. Grigore, crezând că blestemații nu vor cuteza să-l ucidă chiar în biserică, pângărind cele sfinte.

Însă ura boierilor trecu peste legea creștinească. Ei pătrunseră în altar, strigând:

— Trădătorule, niciun sfânt nu te mai scapă, că ești din seminția Drăculeștilor...

Preotul, îngrozit, ridicând mâinile în sus, se ruga:

— Nu pângăriți altarul, că e păcat strigător la cer.

Dar nelegiuții nu voiau să audă și repezindu-se la Domn îl puseră jos și-i tăiară capul mânjind cu sânge pistolul. Apoi uciseră și pe băiat, care înlemnise de spaimă.

Așa spune și letopisețul:

„Deci când au fost Radu-vodă în oraș la Râmnic, nește boiari anume Neagoe, vornicul și Drăgan, postelnicul, l-au ajuns pe Radu-vodă de l-au legat și i-au tăiat capul și lui și fiu-său Vlad, și au pierit în oraș, la Râmnic, când au fost cursul anilor 7037 (1529) luna lui Ghenarie 4.”

Astfel se săvârși din viață, viteazul și iubitorul de țară Radu de la Afumați, în vârstă bărbătească de 36 de ani, printr-un mârșav omor care arată micimea și ticăloșia boierilor din acea vreme întorși cu poftele numai spre folosul lor și cu spatele către ființa neamului. Acest voievod de seamă, răpus la mijlocul vieții, a fost mișelește împiedicat a-și da toată măsura în slujba Domniei și Țara Românească s-a fost sărăcit de mărirea și darurile sale.

El fu așezat în mormânt la Curtea de Argeș și pe piatra cea grea se arată viteazul luptător, călare pe cal, cu coroana pe cap, buzduganul în mână, iar pe trup cu mantia fluturând în bătaia vântului, așa cum pornea el la război împotriva turcilor.

Dedesubt e săpată pomenirea faptelor sale, precum urmează:

„Răposat-au robul lui Dumnezeu și mult miloștivul Ioan Radul, mare voievod și Domn a toată țara Ungro-Vlahiei și a părților dunărene, fiul marelui și preabunului Radul Voievod, în anul 7037 (1529), luna Ghenarie, 4 zile, crugul soarelui 7.”

„În știre să vă fie vouă războaiele ce voiesc să vă spun, ce am purtat cu: 1. Lupta cu Agarienii; 2. la Glu(bavi); 3. la satul Ște-feni pe Neajlov; 4. la C(lejani); 5. la Ciocănești; 6. la cetatea București; 7. la Târgoviște; 8. la râul Argeșel; 9. la (satul Plata); 10. la (A)limănești pe Teleorman; 11. și cel mai iute și cel mai vârtos din toate războaiele la Grumazi (cu 7 sangeacuri); 12. la Nicopole; 13. la Șiștov; 14. sub Cetatea Poenarilor cu țărani; 15. la Gher(ghița); 16. iar la București; 17. la Orașul Slatina; 18. la Cetatea Bucureștilor cu Vladislav-vodă; 19. (la Rucăr); 20. la Didrih. Atunci am fost dăruit (de Dumnezeu cu împărăție și schiptru) m-au încins iar cu brâu și cu porfiră (și cu cunună m-au încoronat și cu cinste) bogăție și cu multă mărire de dar aducătoare și cu mulțimea oștirii fiind încongiurat, și multora am întins mâna de ajutorință, la toți am răspândit mila, iar acum zac într-un mormânt singur, așteptând glasul Arhanghelului, cea de pe urmă trâmbiță, a toatei lumi înviere, a stihielor premenire și rog pe cel ce Dumnezeu va voi să vină după noi să păstreze acest mic loc de odihnă și casa oaselor mele să fie neclintită”.

PETRU RAREȘ

I

ALEGERE DE DOMN

După o domnie scurtă și viforoasă, Ștefăniță-vodă, fiul lui Bogdan-Orbul, pieri nu în luptă, răpus de paloș, ci de otravă. Săvârșise destule nelegiuiri, tăiase multe capete printre care cel mai de seamă al tutorelui său, Arbore, portarul Sucevei, care ținea morțiș să facă o *politichie* de înțelegere cu leșii, iar Domnul nu vroia, fără a pricepe cineva ce vroia.

Boierii moldoveni, amărâți și neliniștiți de zâzaniile pentru Domnie, hotărârea să aleagă un urmaș al lui Ștefan cel Mare și Sfânt care tot mai mult trona în amintirea lor prin gloria sa neasemuită.

— Mai vrednic decât Petru al Răreșoaii altul nu-i, strigă vornicul Grozav în adunare și cum auziră boierii acest nume, toți se legară de el, fără a pomeni pe altcineva. Măcar un glas nu se arătă potrivnic, așa că se ivi bucurie mare în Divan întrucât vrerile nu se împărțiseră dând loc la zbateri zadarnice.

Petru, odrasla marelui Ștefan-vodă, era făcut cu o ibovnică fragedă și lipicioasă, Măria din Hârlău, pe care n-o va uita toată viața. Feciorul crescă un timp la Curte, cu alți frați legiuți, plecă la Stanbul unde deprinse

graiul și obiceiurile turcilor, ba nimeri și prin Lehia unde boierii învățau carte latinească.

Apoi se apucă Petru de negoțul de pește, aducându-l din apele Prutului, ale Nistrului și uneori mai din vale, de la Dunăre și de la Mare – neguțătorie care aducea bani buni.

Și odată se pomeni pescarul, pe-nserat, când ședea de voroavă cu niște căruțași în preajma focului, prăjind crapi în proțap, cu un alai de boieri călări, unii în caftane de zile mari și cu căciuli de samur, descălecând și închinându-i-se:

— Să ne trăiești, Măria Ta, întru mulți ani! Al nostru să ne fii, Domn iubit de toți boierii, ca urmaș din osul marelui Ștefan-vodă.

Pescarul Rareș se uită la ei cu uimire, întrebând fără a se ridica de lângă foc:

— De bună seamă că-s feciorul tătâne-meu, dar cu nepotul Ștefăniță ce-ați făcut?

Boierii auzind asemenea întrebare făcură fețe-fețe. Unul dintre ei dete răspuns:

— Apăi, trecu la cele veșnice Vodă-Ștefăniță, Dumnezeu să-l ierte!

Atunci Petru se ridică și făptura lui cam scundacă se arată în acel amurg însângerat parcă mai naltă decât a tuturor. Cu glasul lui bătrânesc, plăcut auzului, rosti către boieri:

— Dacă vreți să vă fiu Domn, îmi veți da ascultare până la capătul vieții?

— Îți dăm, Măria Ta și ascultare îți dăm și viața...

— Atunci pupați-mi mâna și să fie într-un ceas bun.

— Doamne-ajută! strigară boierii într-un glas și apropiindu-se pe rând, îi sărutară dreapta.

Între ei se afla vornicul Grozav și spătarul Barnovschi, ajuns mai târziu portar al Sucevei.

Petru Rareș lăsă peștele în drum, tovarășilor de negoț și cărăușilor și, încălecând, porni în acea noapte spre Suceava, grăind fără încetare boierilor din jur, cu glas parcă de mânie:

— Să nu uitați, boieri dumneavoastră, că nu eu – ci voi m-ați rugat să vă fiu Domn. Domnia țării e grea de felul ei, asta e știut de toată suflarea. Dar neasemuit mai grea va fi domnia mea, căci trebuie să slujesc Moldovei după tatăl meu Ștefan-vodă cel Mare și Sfânt, ale cărui fapte de glorie sunt vii și nepieritoare. Să nu-mi cereți a face minuni pentru a mă asemăna lui...

— Să fii doar cu vrednicie urmașul său, asta vrem! zise vornicul Grozav.

— Asta voi fi, vornice! Dar și voi, boieri dumneavoastră, să fiți asemeni slujitorilor părintelui meu. Să nu prind pe careva umblând să mă vândă că unde-i stau picioarele acolo-i va sta capul. Și tot așa vreau să se isprăvească de aci înainte cu jaful între moșneni și săteni. Avuția lor e mică, iar ei mulți ca frunza, auzi-tu-m-ați? în schimb avuția voastră e mare iar voi sunteți puțini.

Pentru ce s-ar bate ei voinicește dându-și sângele și viața dacă nicio părticică din Moldova nu e a lor?... Și pricinile dintre dumneavoastră, cinstiți boieri, și norodul

cel obișnuit, să se aducă la judecată în fața mea!

Câțiva dintre boieri făcură din nou fețe-fețe.

Dar ceea ce grăi Petru pe drum făcu întocmai după așezarea în scaun. Astfel se răsturnă în Moldova obiceiul ca numai boierii să aibă dreptate, iar oamenii de rând niciodată.

Văzând așa, mulți dregători strâmbau din nas, iar unii dintre ei se traseră pe la conace nevrând să șadă în preajma unui asemenea Domn pe care îl credeau vrăjmaș boierimii.

— Ducă-se! strigă Vodă bucuros că scăpa de neghină, dar îi rămânea alături sămânța cea bună.

//

SABIA ROMÂNEASCĂ

Pe drumul de la Prejmer la Brașov, oastea moldovenească a lui Petru Rareș înainta în burnița de toamnă a anului 1529. Dinapoia satului se ridicau încă fuioare de fum pe care vântul, suflând dinspre munte, le înhăța, mistuindu-le în tăria văzduhului. Pe unde trecuse mânia Voievodului se întindea jalea și pârjolul.

Ce vor face brașovenii?... Se vor închina puterii lui Petru Rareș sau vor pune împotrivire?... Dacă ar fi avut gând de supunere ieșeau de mult înaintea oștilor moldovenești solii sașilor din mândra cetate de la poalele Carpaților...

Așadar se vor război! Fie!

Brașovul era înconjurat de ziduri puternice, iar

înspre apus, la gura văii celei strâmte, se afla o biserică neagră, ale cărei acoperișuri slujeau adesea apărătorilor cetății. Se zăreau, de departe și cele două turnuri, de unde cu sânețele lor, brașovenii cercau să țină în smerenie pe dușmani.

Aceste gânduri treceau prin mintea înfierbântată a Domnului moldovean, în vreme ce înainta călare, în mijlocul oastei, spre cetatea Brașovului. Un pâlcc de unguri cercară a stăvili năvala moldovenilor la Prejmer, vârându-se în șanțuri cu trei puști (tunuri) de cireș. Dar fură măturați într-o singură dimineață, iar satului i se dete foc, drept plată pentru îndrăzneală!

Conjurat numai de doi boieri, de vornicul Grozav, care astă-primăvară mai năvălise o dată în Transilvania pentru aceeași pricină și de Barnovschi, portarul Sucevei, Domnul luă seama înainte și înapoi la oastea lui de țărani și zise:

— Boieri dumneavoastră, cu asemenea ostași am curaj să merg până la capătul lumii! Îi înfrângem noi și pe brașoveni, nicio grijă!...

— Au ziduri groase și turnuri... mormăi Barnovschi, portarul Sucevii, arătând spre zarea de miază-zi cufundată în ceață.

— Mi-e teamă că au mai multe puști ca astă-primăvară! adăugă și vornicul Grozav, care își amintea că din pricina ghiulelelor ungurești era cât p-aci să piardă bătălia.

Domnul răsese și cu mâna dreaptă își netezi mustățile mari, umezite de burnița toamnei, în vreme ce, cu mâna

stângă, ținea strâns dârlogii calului.

— De uneltele lor să ne temem? întrebă el în ciudat. Până să tragă ei o dată cu puștile i-am și împrejmuit cu jumătate din călărime. Și dacă n-om izbuti a ne cățăra pe zidurile lor, i-om pune pe brașoveni la foame, de-or deschide ei singuri porțile.

Încrederea Voievodului nu prea le veni la socoteală celor doi boieri. Ei cunoșteau mai bine Transilvania și de bună seamă că ungurii și sașii care erau de partea lui Ferdinand, fratele lui Carol Quintul, se pregătiseră de rândul acesta mai temeinic de luptă.

Domnul Moldovei, Petru Rareș, dimpotrivă, ținea partea lui Ioan Zapolia, ales rege numai de o parte din boierii Ungariei, care era în bună prietenie cu turcii, ocrotitorii Domnului moldovean și care mai dăduse lui Petru Rareș în Transilvania cetățile Bistriței și Rodnei, pe lângă Ciceiu și Cetatea de Baltă ale Moldovei mai de mult.

Gândul neclintit al Voievodului – care nu plăcuse tuturor boierilor, unii dintre ei fiind mai temători, – era de a scăpa de sub „ocrotirea” sultanului, căruia trebuia să-i trimită pe fiecă an opt mii de ducați de aur. Așa că la început trecu de partea lui Ferdinand, imperialul. Când văzu însă că turcii sprijineau pe celălalt și că băteau pe *imperiali*, făcu înțelegere cu Ioan Zapolia, care plăti Domnului înainte – cu cetățile mai sus amintite: Bistrița și Rodna – osteneala unui ajutor.

Ajutorul trebuia să însemne supunerea sașilor și ungarilor din cetățile Transilvaniei.

Petru Rareș alcătuiuse în pripă două oști care, în mai 1529, trecură munții. Întâia oștire în frunte cu Barnovschi, portarul Sucevii și cu Danciul, pârcălabul de Roman, cuprinse cetatea Ciceiu, din dreptul Bistriței. A doua oștire era pusă sub ascultarea vornicului Grozav și scoborând pe la Oituz, se îndreptă spre Brașov, încăpățanata cetate a sașilor. Domnul rămase la Suceava, unde – era Domn numai de doi ani – avea de pus la cale multe treburi... însemnate, care nu așteptau zăbavă.

Dar nici oamenii lui Ferdinand nu stătură cu mâinile în sân. Ci, adunând în grabă oaste, ungurească și săsească, o grămădiră în fața Brașovului, la Feldioara, punând înaintea ei, s-o apere *câteva sute de puști* (tunuri) – ceva nemaipomenit pe-atunci.

Când întâile ghiulele împușinară pe moldovenii ce năvăliseră chiar în sufletul vrăjmașilor, vornicul Grozav nu-și pierdu cumpătul – cum credeau imperialii!... – și nici oștenii săi n-o rupseră la fugă. Ci schimbând fața, lovi pe dușman din coastă. Până să-și întoarcă aceia *puștile*, vornicul Grozav, cu un pâlc de călăreți, le risipi tabăra. Și astfel sașii, a căror întreagă nădejde fusese în puști, se dădură bătuti. Iar puștile căzură toate în mâinile moldovenilor...

De bucurie, Ioan Zapolia mai dăruie lui Petru Rareș în vara aceluia an, cetatea *Ungurașul*.

Dar cum ieșiră moldovenii din Transilvania, întorcându-se la locurile lor, sașii și ungurii din Sibiu, Brașov și Sighișoara nu mai voră să asculte de Ioan

Zapolia. Dacă văzu așa, Domnul Petru strânse din nou oastea și puindu-se în fruntea ei, trecu el însuși în Transilvania, să facă rânduială.

Tocmai începeau a se desluși în ceața și burnița toamnei, zidurile părăginite ale cetății Feldioara. Voievodul trimise înainte zece călăreți, să-i dea ocol și să afle dacă nu cumva era prin împrejurimi, ca astă-vară, vreo oaste dușmană.

Călăreții se întoarseră îndată cu vestea că locul era pustiu.

— Ne așteaptă în cetate! Prea bine! zise Domnul. Apoi adause, râzând:

— Îi vom bate chiar cu *puștile* lor!...

Vornicul Grozav și Barnovschi, portarul Sucevii, nu prea împărtășeau atâta încredere. Ba, spre uimirea lor, auziră aceste cuvinte:

— Rău făcură Domnii Moldovei neavând în grija lor viața sătenilor celor de jos, că din ei se adună oștile care izbâdesc. Și cu ce aș mai putea potoli foamea oșteanului meu înaintea bătăliei, când el e flămând de la țâța mumii lui?...

Domnul Rareș tăcu, amintindu-și că această nepotrivire dintre el și boieri s-a arătat dintru început, de când îi ieșiseră dinainte să-l aleagă Domn. Atunci la fel le grăise, după cum știa de la taică-său, Ștefan-vodă cel Mare, ale cărui bătălii de către răzeși fuseseră câștigate.

Vornicul Grozav și portarul Sucevii Barnovschi schimbă o privire în spatele Domnului, care călărea

înainte, cu ochii la ruinele cetății Feldioara.

— Cinstite Barnovschi, noi știm de mult că pe Domnul nostru îl trage inima la ostași. Adevăratu-i, că boierimea fără oștire nimic nu izbândește? Așa e, ori nu?

Boierul nu răspunse. O moșie de răzeși din Bucovina, pe care avusese de gând s-o alipească moșiei lui și s-o dea de zestre unei fete cam urâte, rămase după hotărârea Divanului domnesc, tot în mâna răzeșilor, iar fata nu se mai mărită.

Oastea poposi în câmpul Feldioarei, sub ruinele cetății.

A doua zi, moldovenii dădură întâiul iureș împotriva zidurilor Brașovului. Dar nu izbutiră a le trece.

Vodă Rareș, chibzuind că-n felul acesta nicio ispravă nu va face, ci își va măcina doar oștirea, trase pe luptători înapoi spre Feldioara și, numai cu un pâlț de pedestrași, bine ocrotiți de platoșe și cu toate puștile (tunurile) puse în bătaie, se repezi asupra turnului dinspre miază-zi. După cinci ceasuri, sașii dinăuntru, cu capetele sparte și îngroziți de bubuitul prafului de pușcă, ridicară un ștergar alb de pace și se deteră în mâna Domnului Moldovei.

După această grabnică biruință, Petru Rareș trimise pe vornicul Grozav și pe Barnovschi, cu jumătate din puști și jumătate din călărime spre apus, unde se afla poarta cea mare, ce da într-o vale strâmtă, iar el se mută cu celelalte puști și cealaltă oștire spre răsărit, pe unde brașovenii ar fi putut încerca să fugă în munții apropiați.

Dar nu mai fu nevoie de nicio luptă. Sașii, simțind că

altă scăpare nu mai aveau, trimiseră soli, cu un vlădică în odăjdii, care după ce înmânară Domnului o pungă plină cu galbeni, căzură în genunchi.

Vlădica, rotofei și rozaliu ca o șuncă proaspătă, ridică fața-i rumenă și grăi astfel:

— Mărite Voievod, primește această mică plată pentru osteneala și cheltuielile pricinuite de grija de a veni cu oștirea de peste munți până la noi. Iar dacă cheltuielile au fost mai mari, le vom acoperi în întregime, după mila pe care o ai lăsându-ne cu viață.

— Nu venii încoace să vă iau viața, răspuse Vodă Rareș încruntat, ci să vă dau un Crai, după cum se cuvine. Unul ca Ioan Zapolia nu veți găsi în toată Ungaria. Mi-e prieten și cătați a ține de partea lui. Să nu credeți că oastea mea moldovenească a intrat în Transilvania pentru altceva decât a da țara bunului meu frate și prieten Ioan! Gândul de la regele venit din Germania să vi-l întoarceți, dacă vreți să vă fie bine. Cu Ioan Zapolia nu veți avea supărare nici din partea turcilor, precum nu are nici Moldova, de când domnesc eu! Auzitu-m-ați? Și să nu mă siliți să pornesc luptă pentru a treia oară, după înfrângerea voastră, și nesupunerea de astă-primăvară, căci atunci voi veni cu oștire și mai multă, iar în locurile pe unde voi trece, cu foc și sabie, nu vor rămâne decât caii mei să pască și stânele bacilor moldoveni. Ați luat aminte, au ba? Și cele ce vi le-am spus aci, acum, le veți scrie locuitorilor din Sighișoara și Sibiu, ca să știe cum au a se purta în zilele ce vor veni!

FUGARUL

Opt ani trecură de la înscăunarea lui Ioan Zapolia, căci Ferdinand rămase în Ungaria și Petru Rareș nu-și mai găsea astâmpăr.

Cătălina-Doamna, femeie dârză și aprigă din neamul Despoților sârbi, îi ațâță mândria jignită și nu arareori râdea de el.

— D-apoi bine, Măria Ta, trei băieți și două fete ne dărui mila lui Dumnezeu! Cum socoți tu să-i căpătuiești? Fiind birnic la turci? Sau lăsând Pocuția leșilor hrăpăreți?

Și tot ce făcea Domnul, parcă un duh rău întorcea biruința, văzută de toți în înfrângere, simțită numai de el!

Să se fi unit de la început cu Ferdinand, al cărui frate puternic era Carol Quintul din Germania, niciodată n-ar fi putut fi înfrânt de turci? Să nu fi ajutat pe Ioan Zapolia, lăsându-l în plata Domnului? E adevărat, biruise Petru Rareș împotrivirea sașilor și ungurilor, dar dăduse tot turcilor hrăpăreți, a căror lăcomie niciodată nu se sătura.

Și când, după o cină cu noduri, se trase în odăile lui, unde-l adăsta logofătul Toader, boier de credință și viteaz încercat, Vodă se plânse de *păcatul* pe care-l făptuise cu opt ani mai înainte, urcând în scaunul transilvan pe omul turcilor.

Boierul răspunse, cu o mână pe hanger:

— Măria Ta, nu făcuși rău, trebuia să ții cu Ioan Zapolia, căci altfel n-ai mai fi fost Domnul Moldovei. De atunci, pe turci, nimeni n-a fost în stare a-i birui și a-i îndepărta de la malul Dunării. Ba au trecut dincolo de Dunărea sârbească și nu m-aș mira să-i văd trecând călări și dincolo de Buda! Că mărimile creștinătății decât a lupta împotriva păgânilor, mai curând trândăvesc la Curte, în petreceri și danțuri nesăbuite.

— Adevăr grăiești, cinstite logofete, acum nu mai avem pricină să ținem partea omului aceluia cu inima turcită. Taică-meu, Vodă Ștefan, de i-au zis oamenii cel Mare, n-a cătat prea mult în juru-i când a fost să ție Moldova slobodă, ba el singur bătuse pe turci la Podul înalt, de fugiră aceia până la Dunăre, fără turbane, iar unii fără șalvari!

Logofătul Toader tăcu încruntat. Domnul vroia să se strice cu turcii? Și când? Tocmai acum, când marele Padișah Soliman sa întorsese biruitor din răsăritul Asiei, unde învinsese uriașa oaste a Șahului Persiei...!

Știind că Vodă Petru nu ieșea cu una cu două din ale lui, logofătul grăi pe ocolite:

— Pe Ioan Zapolia, Măria Ta, nu se cade să avem supărare, că mult se osteni el să potolească șleahta leșească, care s-a mâniat amar pe noi de când am pătruns în Pocuția...

— Acela e pământul nostru, cinstite logofete, precum stă scris în hronicele pe care le avem!

— De bună seamă, Măria Ta, răspunse viteazul

Toader, numai că la Obertin oștile leșești ale hatmanului Tarnovschi ne căzură în spate și în coastă și cu toate că erau mai puțin numeroase, pierdurăm toate puștile noastre de la Feldioara!

Domnul se încruntă. Își aducea bine aminte: fusese o înfrângere neașteptată, care-i vârî în minte o înțelepciune nouă – că buna mânuire a oștenilor în luptă – ca a celui vestit Tarnovschi – e uneori mai de preț decât toate puștile și sânețele. Căci numai cu un pâlț de călărime, hatmanul leah împărți pe moldoveni în două și-i risipi de-a valma. Iară el, Domnul, se alese cu două răni pe trup.

Mare pagubă avu Petru-vodă în acea luptă: pierdu carele cu bagaje, între care se afla și un car cu funii luate anume, să lege pe cutezătorii boieri lehi, iar în fugă, pieriră mai bine de patru mii de moldoveni. Dar Vodă nu se lăsă, ci adunând oaste nouă, o trimise iar să se așeze în pământurile străbune. Și astfel zarva n-ar mai fi încetat, căci și leșii trimiseră oști să jefuiască, să ardă târgurile moldovenești de la margine – dacă Ioan Zapolia n-ar fi pus vorbă regelui leah să se facă pace.

— Toate bune, dar ce ne facem acum cinstite logofete? zise Domnul.

Și trecând la ușă, strigă Doamnei să nu mai lase pe nimeni înăuntru. Și nici să nu meargă la culcare, ci să adaste cu coconii și domnițele.

Doamna Cătălina aduse clondirul cel mare cu vin de Berheci și două cupe de cristal de Veneția, din zestrea ei, de pe țărmurile Mării Adriatice.

— Să vă lumineze Dumnezeu sfatul, Măria Ta! zise Cătălina, vrednica soție a Domnului și trecând pe lângă el, cu un surâs, îi puse o mână pe umăr.

Apoi intră alături, în odaia ei, învecinată cu a coconilor.

— Toadere, grăi Vodă prietenește, dacă ar fi după voia Doamnei, care naltă și chipeșă cum e, de pare mai voinică decât mine, apoi chiar din noaptea asta am pune să sune buciumele, să se aprindă focurile pe colnice și să se adune iarăși oastea Moldovei.

Și aplecându-se, șopti logofătului:

— Nu poate suferi robia la turci!

Era de fapt gândul Domnului, care se deosebea și în această împrejurare de gândul celor mai mulți boieri, înfricoșați de marele Soliman, învingătorul perșilor, căruia mai bucuroși îi dăruiau un peșcheș în fiecă an, decât să-și piardă avuțiile, dacă nu și capul!

În acea noapte, logofătul Toader află de la Domnul Petru câteva taine de-ale domniei și cât de încurcate erau ițele.

Leșii făcuseră plângere la Stanbul împotriva Domnului Moldovei, fiind ei în bună înțelegere cu turcul. Dar sultanul Soliman trimise în aceste părți, pe un venețian isteț, Aloisio Gritti, să vadă cum stau lucrurile, întrucât Domnul Moldovei părea supus și la timp plătea birurile, îndeplinind și celelalte porunci.

Venețianul, după ce dete o raită prin Moldova, unde fu bine primit de către pârcălabi, trecu în Transilvania.

— Ei, frate Toadere, urmă Petru Vodă, de aci înainte

se încurcă itele! Iacă ce vorbă-mi trimit oamenii mei de peste munți: cică venețianul umblă să dea deoparte pe Ioan Zapolia ca să-i ia locul, după aceea să puie în scaunul Țării Românești pe unul din fiii săi, iar în scaunul Moldovei pe un prieten, anume Ștefan. Acum, de curând, a și purces la înfăptuire: s-a dus în Țara Bârsei și a cerut boierilor unguri să treacă de partea lui. Dar groful cel mare, Emerik Cibac, împotrivindu-se, puse de i se tăie capul. Așa că se răsculară toți grofii din Transilvania, de teamă să nu pățească la fel. Dar venețianul, neavând oaste multă, ci numai sprijinul sultanului, până una alta s-a închis în cetatea Mediașului. Așa că noi, moldovenii, trebuie numaidecât să trimitem oaste și să-l scoatem viu de-acolo pe venețian, după credința pe care o avem față de sultan. Nu grăiesc drept, frate Toadere?

— Drept, Măria Ta!... făcu logofătul uimit de aceste întâmplări, dar și mai uimit că Petru Rareș voia să sprijine pe un om al Padișahului.

— Iată ce-am iscodit eu și Cătălina mea, urmă Domnul. Că noi mai mult nu putem suferi jugul turcesc, care ne umilește și țara ne-o strică. Să te duci, domnia-ta, cinstite logofete, cu oaste în Transilvania, chipurile să slobozi pe Aloisio Gritti, dar după aceea să faci cum îi ști, după împrejurările de acolo, ca să-l dai nevătămat pe mâna ungurilor. Aceia îi vor plăti cum se cuvine!

Logofătul Toader rămase o clipă pe gânduri, apoi se ridică și zise cu glas răspicat:

— Poruncește, Doamne, când să plec?

În aceeași clipă intră Cătălina, cu ochii ei negri, scăpărători, cu obrajii albi parcă și mai albi sub coadele groase, ca pana corbului. Grăi Doamna:

— Du-te sănătos, prea cinstite logofete și la întoarcere, dacă treaba iese bine să te-ntorci pe la mine c-am pus de o parte pentru fata domniei tale cea mai mare, o pereche de cercei cu pietre albe, cu firimituri de stea! Și puse mâna-i moale pe brațul logofătului.

În vreme ce logofătul Toader cu moldovenii lui se îndreptau spre Mediaș, Doamna Cătălina se temu că nu se vor petrece lucrurile cum trebuie – și îndemnă pe Domn să mai trimită o ceată de călăreți cu vornicul Huru.

Venețianul din Mediaș aflând de sosirea moldovenilor, se dete în mâna lor – dar se pomeni înhățat de unguri care și ei adăstau la porțile cetății. Pe loc i se tăie capul. Tot astfel pășiră și cei doi fii ai lui Gritti, care trăgeau nădejde că vor lua scaunul Domnilor români.

Turcii aflând de cele petrecute în Transilvania se supărară foc.

— De-acum înainte, Doamna mea, zise Petru Rareș prea frumoasei sale soții, nu ne mai putem aștepta decât la război din partea sultanului. Adună-ți dară boarfele tale și ale copiilor, că eu am și poruncit să se puie caii la rădvane!

— Așa degrabă? se miră Cătălina, cătând în ochii bărbatului de care n-ar fi voit să se despartă. Și unde ne alungi?

— Nu vă alung, că mi se rupe inima de despărțire!

răspunse Domnul. Dar la viața voastră mai mult ți
decât la a mea.

— Și a noastră la ce mai e bună dacă nu te avem pe
Măria Ta?

— Duceți-vă la Cicei, în castelul cel mare. Oamenii
mei de acolo or să vă poarte de grijă. Cetatea are ziduri
groase. Zece ani țin ele sub bătaia puștilor! Și cum o
trece și năpasta asta, vă aduc îndată înapoi. Iar de nu...

Doamna Cătălina i se aruncă la piept și cu mâna pe
gura lui, îl împiedică să-și isprăvească gândul.

De la Cicei, din inima Transilvaniei, Doamna Cătălina
trimise mai departe o scrisoare către Craiul Ferdinand la
Buda, care nu era prieten turcilor – pentru o înțelegere
de la domnie la domnie.

În primăvara anului 1538, înțelegerea se făcu la Iași,
cu trimiși tainici ai Craiului Ferdinand.

În aceeași vară însă, Soliman se ridică din Stanbul și
porni spre Țările Române cu o oștire nemaipomenită pe
acea vreme, peste o sută douăzeci de mii de oameni.

Petru Rareș își adună și el oastea, neliniștit de ceea
ce va urma, dar bucuros că Doamna și copiii se aflau în
bună pază la Cicei.

Turcul lucrase cu chibzuială.

Domnul Moldovei primi vestea că tătarii năvăleau
dinspre răsărit, iar dinspre miază-noapte, leții, în frunte
cu hatmanul Tarnovschi loveau cetatea de margine,
Hotinul.

Între boieri se iscă zarvă mare și spaimă. Mulți nici
nu vrură să se adune sub steagul Domnului, alții veniră

dar cu gândul de a se răzvrăti; ceea ce făcuse Petru al Răreșoaii li se părea o nebunie fără pereche.

Dar Petru-voievod fără a ține seamă de aceste clevetiri, urmând a plăti fiecăruia, la capătul luptei, după vrednicie, se repezi spre răsărit și bătu pe tătari la Ștefănești, de unde nelegiuții o rupseră la fugă peste Nistru – câți scăpară cu viață din acea încăierare.

Apoi trimise Vodă un cuvânt de miere leahului:

— Du-te, frățioare de-ți ia Pocuția și mie dă-mi pacea!
Unde ți-e câștigul dacă m-or bate turcii?

Și lehii, bucuroși de asemenea plească – negândind că dobândirea la ananghie se pierde după aceea cu ușurință în luptă dreaptă – se traseră înapoi, lăsând pe Rareș multelor sale nevoințe.

Boierii cum aflară că Soliman, marele Padișah, intrase în Moldova, aducând cu el și un Domn nou, pe Ștefan, ce va fi poreclit *Lăcustă*, trecură toți de partea acelora.

Petru al Răreșoaii n-avu încotro și fugi căutând scăpare în cetatea Hotinului.

— Cine e acolo? întrebare paznicii de pe ziduri, înainte de a lăsa podul.

— Domnul Țării! Au nu mă cunoașteți voi? strigă Voievodul de-a călare. Eu sunt Petru-vodă!

— Voievodul nostru e Ștefan, nu mai e Petru! strigară aceia de pe ziduri și unul puse sâneața la ochi.

Era într-amurg și glonțul nu nimeri nici calul nici pe călăreț.

— Pentru că vrui să slobozesc Moldova din cătușele

nelegiuitorilor! Numai pentru că nu vrui o Moldovă robită... iacă de aceea trag moldovenii în mine! strigă mereu Voievodul fugar, învelit într-o ipingea cu glugă, în vreme ce calul ostenit, mai mult se poticnea nevrând să mai meargă.

Dar încotro zorea el? Că toate drumurile și potecile erau cutreierate de slugile noului Domn, care de nimic nu se îngrijeau mai cu tragere de inimă decât a pune mâna pe Petru Rareș și a-l da pe mâna păgânilor.

Bătând țara-n curmeziș spre Carpați, mai mult noaptea decât ziua, lăsând calul lihnit și luând altul, din poștie în poștie, ajunse la Piatra de unde nu mai era mult până-n Transilvania, dincolo. Petru-vodă răsufală ușurat dar pe când trecea prin mahalaua ce se numea Valea Viei, un glonț îi șuieră pe după glugă – și abia avu vreme să se dea de pe cal și să se tragă după o casă: din fereastra unei biserici trăgea asupra lui chiar diaconul!...

— Pentru multele biserici pe care le-am ridicat în Moldova, iată, acum vor să mă ucidă și slujitorii lui Hristos! gemu nefericitul Voievod.

Și strecurându-se printre ulițe întortocheate, se făcu nevăzut în fapt de seară.

Pe la miezul nopții ajunse la mănăstirea Bistriței, unde intră să se roage la icoane, căci altă nădejde de mântuire nu mai avea.

— Căzui la pământ dinaintea sfintelor icoane, istorisi el mai târziu Doamnei Cătălina, și mult am plâns, așijderea și egumenii și tot soborul plângea împreună cu mine cu lacrimi fierbinți și am dat făgăduință lui

Dumnezeu și prea Curatei Maicii sale că de mă voi întoarce iarăși în scaunul domniei, atunci din temelie voi înnoi sfânta mănăstire... Iar părinții încă au înmulțit ruga către Dumnezeu, făcând denie pentru mine. Apoi, dându-le tuturor sărutare creștinească, am zis: Cucernici preoți, rugați-vă lui Dumnezeu și mă iertați că altă vină pe cugetul meu n-am decât a fi vroit ca și tătâne-meu, Ștefan-vodă ce s-a numit cel Sfânt, a ține Moldova ferită de jugul turcului celui hain!

Nu isprăvi Peru Rareș ruga lui smerită, că veni un om de afară și-i spuse că se apropia o ceată de oșteni de la Iași să-l prindă.

Voievodul o rupse de fugă printre arinii care împrejmuiau acea mănăstire străveche și-și pierdu urma în munți. Șase zile, neodihnit și nemâncat, bătu el potecile, până ce dete de un pârâu ce se isca sus, la cumpăna apelor. Se luă pe firul lui devale și ajunse la niște pescari care îndată cunoscându-l, îl primiră cu dragoste – căci pescar fusese și Domnul Petru Rareș. Îi ospătară cu pește proaspăt, oaș și apă rece, apoi investmântându-l în straie rupte, de-ale lor, îl scoaseră dincolo în țara Transilvaniei.

— Cine sunteți voi? strigară străjile de la hotar.

— Suntem pescari! răspunseră și trecură cu toți, fără ca aceia să vadă bine pe Rareș.

În Transilvania Domnul avea mulți prieteni, pe care-i ajutase și care-l știau stăpânitor de cetăți.

Ajunse la un conac de grof. Boierul nu era acasă, dar grofița, cum îl văzu îi căzu în genunchi, îi sărută mâna,

il duse la spălătorie, apoi îi pregăti de culcare în odaia grofului. A doua zi, într-un rădvan cu șase cai, întovărășit de doisprezece voinici cu flinte, Domnul Moldovei purcese mai departe spre Cicei. Zadarnic trimiseră ungerii de la fruntarie, când aflară cine fusese pescarul în zdrențe, un pâlc de călăreți după Rareș – căci înainte de a-l fi ajuns aceia din urmă, el intră în cetatea Ciceiului și apoi în castelul unde-l adăsta Cătălina și copiii săi.

— Nu te mai credeam în viață! spuse Doamna oftând, cu lacrimi de bucurie în ochi. Și-și făcu o cruce mare.

— Nici nu eram, răspunse Domnul, luându-și odraslele pe genunchi. Fugea prin țară numai năluca mea. Vezi că se cuvenea să fac nu ce-i bine și plăcut nouă, ci ceea ce trebuia.

IV

„CE-AM FOST VOI MAI FI”

Nici în cetatea Ciceiul, Petru Rareș și ai săi nu erau la adăpost, căci Ioan Zapolia trimise îndată oștire s-o împresoare.

De un fir de păr ținu soarta celor dinlăuntru, lipsiți de orice ajutor, înconjurați numai de dușmani din aceia care la nimic alt nu râvneau decât la viața lor.

Ba însuși pârcălabul Domnului, Ioniță, și cu vlădica Anastasie puseseră de gând, spre a se mântui pe ei, să deschidă porțile cetății.

Domnul nu le tăie capul – cum s-ar fi convenit – ci

numai cu ocări îi aruncă dincolo de ziduri, în brațele ungurilor, prietenii lor.’

— Mai avem o nădejde, Doamnă! Și, dacă ne-o ajuta Dumnezeu, vom izbândi! grăi într-o noapte Petru Rareș, în vreme ce copiii dormeau liniștiți în încăperea alăturată. Scrie tu, Cătălino, o scrisoare bună, s-o trimitem Padișahului la Stanbul! Pune în ea toate oftările tale și cere iertăciune pentru răzvrătirea mea! Mai amintește-i că toate dajdiile la timp le-am trimis în anii domniei mele și tot așa voi face dacă s-ar îndura să-mi întoarcă scaunul părintelui meu. Oștile moldovenești nu luptară împotriva Padișahului și de n-ar fi fost acel viclean venețian, nicio tulburare nu s-ar fi făcut.

Scrise în noaptea aceea până-n zori Doamna Cătălina, apoi citi Domnului și legând scrisoarea cu o ață, îi deteră drumul de partea cealaltă a castelului, unde adăsta o slugă veche, credincioasă – care fără știrea cuiva, o duse drept la Stanbul.

Trecu o lună, trecură două, trecură trei – și mare fu mirarea lui Ioan Zapolia, când primi de la Padișah poruncă să sloboade pe Petru Rareș din Cicei! Nu-i venea să creadă una ca asta!

Rupse scrisoarea și mai așteptă.

Nu trecu mult și veni altă carte de la Stanbul, tot cu porunca de a slobozi pe Rareș.

Zapolia rupse și această scrisoare, scrâșnind din dinți – căci legându-se de Ferdinand, Petru Rareș îi era acum vrăjmaș de moarte.

În vremea aceasta în Moldova treburile mergeau prost

și Craiul unguresc vedea bine că Petru se apropia de a doua domnie, precum soarele răsare după topirea nopții.

De când cu Ștefan, țara fu pustiită de lăcuste, iar oamenii și vitele mureau de foame pe capete. Cine avea bani, aducea merinde de peste hotare, ca scorțișoara!... Domnul cel nou se înconjurase numai de ieniceri. În iarnă, doi boieri tineri năvăliră în cămărilor lui Vodă și-l tăiară cu săbiile. După aceea aleseră un alt Domn, pe Alexandru-vodă Cornea, care, legându-se cu polonii, de unde adăsta sprijin, lovi cetățile turcești de la mare, Chilia și Cetatea Albă – spre a face pe gustul lehilor care se stricaseră cu turcii.

Padișahul Soliman, auzind acestea, se încredința că tot Petru Rareș era mai bun în Țara Moldovei – după frumoasa scrisoare pe care o primise din Ciceș, unde Petru adăsta îngăduirea de a veni să sărute iar poala puternicului sultan.

Ioan Zapolia, temându-se a întinde prea mult coarda, lăsă lui Petru drum liber de trecere și, în curând, fostul voievod fu primit de sultan. Apoi, ca un voievod ce era, se înconjură de curteni creștini și adăstă numirea de a doua, făgăduită.

Scrise Doamnei buna veste, mai scrise oamenilor lui din Transilvania să aibă grijă de coconii cei mici și de mama lor – iar pe boierii moldoveni îi încunoștiință:

— Ce-am fost voi mai fi – și încă pe deasupra!...

Mulți din ei știindu-se vinovați față de Petru-vodă se spăimântară amar. Din multele cărți trimise Cătălinei la Ciceș, doar una ajunsese sub ochii Doamnei. Avea

cuprins precum urmează:

„Află, Doamnă, că frumoasa slovă așternută de degetele tale, mult plăcu Padișahului, care mă chemă și-mi îngădui să-i sărut vârful papucului. De la început știa că urcasem haraciul la douăsprezece mii de ducați pe an, ceea ce-i făcu mare plăcere, el având de gând să ceară numai zece. Mai află Padișahul că trimisesem din ajun fiicei sale două mărgăritare cât două pere, să și le prindă la gât, deasupra sânilor ei de mărime tot pe-atâta. De acum înainte cum îmi va fi norocul! Iar pe domnia ta te doresc, Doamnă, cu suflet mai râvnitor decât după scaunul Moldovei, în care am mai șezut, mânjindu-l cu șederea lor și alții”.

Când află Padișahul că acel Alexandru Cornea Voievod lovise cetățile turcești de la Mare, chemă pe Petru Rareș și îi porunci:

— Îndată să pornești în Țara Moldovei, m-auzi?... Îți dau trei mii de spahii și ieniceri. Ți-ajung aceștia?

— Porunca Luminăției Tale face cât o sută de mii! răspunse Vodă cu fruntea plecată.

La Brăila, boierii toți, vinovați și nevinovați, îi ieșiră înainte, incredințați și ei – dar cu deosebire norodul cel muncitor că-n belșug ca pe vremea întâiei domnii a lui Petru, nu trăiseră niciodată.

— Să ne ierți, Doamne, pentru neștiința și pentru nevrednicia noastră! se rugară boierii, sărutându-i mâna.

— Fiți pe pace și iertați de greșalele voastre câte mi-ați făcut oarecând! le răspunse Domnul.

Și boierii strigară bucuroși:

— Întru mulți ani, să domnești cu pace, Măria Ta!

Iar alții:

— Bine ai venit la scaunul tău, Domnul nostru cel dintâi!

Fericită și dureroasă fu întâlnirea cu Doamna Cătălina la Iași. Un nod i se puse Domnului în gât și niciun cuvânt nu putu rosti. Obrajii Doamnei se înroșiseră ca ai unei fecioare, ea, mamă a cinci copii, iar în ochii Domnului se iviră lacrimi din adânc, arzând ca spuza.

— Ce eram să fac? Ce puteam face? bâigui el.

— Nu te mai plânge, Doamne! șopti Cătălina. Să dăm mulțumire lui Dumnezeu că s-a miloștit de noi.

— Am pierdut Tighina! gemu Domnul. Ani pierdut Buceagu! Am pierdut și cetățile din Transilvania! Ce a mai rămas din Moldova noastră?

— Sufletul, Măria Ta, răspunse Cătălina.

Dar n-avu curajul să adauge:

— Sufletul care, toate ale Moldovei câte au fost, le va dobândi îndărăt, acum – sau în veac!

Iar Petru grăi mai departe:

— Domnul nostru Iisus și Maica lui, Prea Curata Fecioară din Cer, m-au văzut și martori îmi sunt că nimic alt n-am râvnit, decât slobozenia acestui sfânt pământ, pentru care s-a ostenit și sufletul neodihnit al tătâne-meu Ștefan cel Mare și Sfânt!

*

* *

Doi ani se scurseră pe drumul veșniciei. Într-această vreme Domnul se ținu de cuvânt și față de boieri și față de Poartă. Porni odată în Transilvania, după dorința Padișahului, împotriva unui anume Ștefan Mailat, care, legându-se cu Ferdinand, stăpânea mai toate cetățile de-acolo. Fu prins în cetatea Făgărașului și trimis la Stanbul, unde îl puseră în închisoarea celor Șapte Turnuri, de șezu el până la capătul vieții.

Padișahul Soliman veni însuși, călare, în Ungaria și intră în Buda, unde așeză un pașă – în vreme ce Isabella, văduva lui Ioan Zapolia, cu un urmaș nevârstnic, se trase în Transilvania.

— Iată, Măria Ta, că nu ne-a iertat Cel de Sus! zise Doamna Cătălina, aflând de legământul principilor germani, care hotărâhă după aceea a alunga pe turci din Buda, de unde amenințau Europa toată. Poate că sună ceasul din urmă al acestui Soliman, falnicul și umilitorul! Poate că se va întregi Moldova așa precum a mai fost sub stăpânirea ta.

— Mai încet, mai încet cu nădejtile Doamnă, că nu mai ani eu mintea din tinerețe și nu mai vreau să zburd ca un cârlan!... grăi Petru Rareș, simțind totuși că o mare speranță îi umple și lui inima.

Vroise Domnul să fie mai chibzuit ca odinioară, dar când văzu înaintea lui, în încăperile Doamnei, unde fură aduși pe furiș, trimișii în straie femeiești ai Electorului de Brandenburg, Ioachim al II-lea, căpetenia

creștinătății – Petru Rareș își pierdu cumpătul și căzu numaidecât la învoială. Dar în aceeași noapte sfătuindu-se cu Doamna, îi zise:

— Iacă, pentru Moldova, mi-am pus din nou capul pe butuc! Căci o moarte am – și vreau să mi-o aleg singur.

— Ce le-ai făgăduit acelor?... Îți vor da înapoi tot ce ți s-a luat până acum și era al Măriei Tale? întrebă Cătălina.

— Deocamdată prințul cere de la mine să-i dau de știre despre puterea și mișcările oastei turcești. Apoi, cu toată oastea mea să cad asupra Padișahului și să pui mâna pe el, viu de s-o putea. Am făgăduit!

Cătălina simțea că Domnul nu-i destăinuise tot, căci se tot frământa, oftând.

— Măria Ta, spune ce ai pe inimă, căci stăpân ești peste tot ce viețuiește în țara asta, și nimănui altă socoteală n-ai să dai decât lui Dumnezeu.

Petru Rareș gemu și mărturisi ca un vinovat:

— Cătălino, bate-mă, omoară-mă, căci făcui și negliobia asta: trimisei prințului Ioachim o sută de mii de florini și câteva tamazlăcuri de vite, care prețuiesc încă o sută de mii de florini. Dacă ieșim biruitori asupra liftelor păgâne, primesc înapoi banii cu vârf și îndesat!

Doamna râse deodată înveselită și îi șopti în ureche:

— Și mai spui că nu zburzi așijderi cârlanilor?

Îi păru bine că pentru Moldova, Domnul ei era gata să dea tot: avuțiile dimpreună cu viața...!

Lupta creștinătății împotriva oștilor lui Soliman din Buda începu în toamna anului 1542. Dar turcii,

apărătorii cetății erau atât de dârji că-n curând jumătate din oștirea creștină fu măcelărită. Cealaltă jumătate fu nevoită să dea înapoi la începutul iernii.

— Mi se pare, Măria Ta, zise într-una din nopțile lungi de iarnă a acelui an, Doamna Cătălina, că nici tamazlâcurile, nici florinii nu-i vom mai vedea înapoi de la prințul de Brandenburg...

— Grea pagubă! răspunse Domnul. Dar mai supărat sunt pe el că mă amăgi cu puterea lui. Eram sigur că va înfrânge armia turcească.

După o clipă de gândire mai spuse:

— Oare să nu-l poată înfrânge nimeni pe Soliman?

— Pesemne că nu, răspunse Doamna. Se vede că n-am intrat încă, Măria Ta, împreună cu stelele noastre în zodiacul biruințelor creștine!

În anul următor, Domnul Moldovei, cu porunca Padișahului intră în Transilvania și își recuceri cetățile care-i fuseseră luate. Găsi Ciceiu fără ziduri: le doborâse regina Isabella, fugara!

— Nu-ți face inimă rea, Măria Ta, dintr-aceasta! căuta Doamna Cătălina să împace pe Domn. Nu vom mai avea noi niciodată nevoie de aceste ziduri!

Și în adăstarea vremurilor care să fie prielnice întregirii Moldovei, Domnul Rareș își aminti de mănăstirea Bistriței unde plânsese și se rugase la icoane, într-un ceas amar. Își ținu cuvântul și ridică acolo o prea frumoasă biserică, pe care o înzestră cu odoare și averi.

După alți doi ani, în 1546, Vodă Rareș căzu la pat.

Toate îngrijirile Doamnei Cătălina fură zadarnice. I se istovise și sufletul și trupul de atâtea griji și strădanii. Închise ochii liniștit, într-o mohorâtă zi de toamnă.

După înmormântarea lui, la Probota, se urcă în scaun Ilieș, fiul său cel mare. Dar boierii știau bine de Cătălina Doamna, căreia îi sărutară mâna, urându-i:

— Să ne trăiești, Măria Ta!

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU

I

O SERBARE ÎN PALATUL BELVEDERE

În primăvara anului 1562, în palatul *Belvedere*, Dona Gracia Benveniste-Mendesa, bancherița din Lisabona, mutată cu învoirea Padișahului la Stanbul, dădea o *mascaradă* invitaților ei, toți oameni de seamă, viziri, muftii, ambasadori și zarafi cu toptanul.

La acest bal, spre deosebire de ceilalți ani, se tocmiseră două tarafuri de cântăreți, unul răsăritean, cu cimpoaie, tobe și fluiere, iar altul apusean, cu lăute și cimbale, pe gustul fiecăruia.

Dona Gracia, deși scundă și grasă ca o focă, se mascase în cadână persană, cu văluri de borangic și veșminte lungi cu broderii dese, precum bănuia că fusese prințesa Estera, iubita șahului Ahasverus, a cărei amintire o serba; dar neputând uita că era acum turcoaică, Dona Gracia umbla prin saloane cu râsul ei gros, rostogolit, sugând dintr-o narghilea umflată.

Nepoțica, Reina, de curând măritată cu vărul ei Juan Miguez, fost bancher la Lyon și ajuns la Stanbul, prin mijlocirea lui Hamon, doftor al sultanului și nepotul Nasi, mai marele haznalei împărătești, se gătiră amândoi în castelani franțuzi, ea cu evantai în mâna stângă și

trenă, iar soțul cavaler cu pinteni, suliță, coif și zale, sunind prin încăperi ca niște tingiri lovite.

Musafirii, obișnuiți din anii trecuți cu baclavale în trei poale adunate la mijloc peste nuci pisate cu zahăr și rumenite la cuptor apoi muiate în șerbeturi, abia gustară din pilafurile cu stafide, în vreme ce pocalele cu vin spumos de Chios fierbeau dinainte, iar tarafele de muzicanți făceau o hărmălaie amestecată, de nu se mai auzeau nici chiotele ascuțite ale micei Reine, nici râseteb prelungi și groase ale mătușei Gracia.

La cele trei mese lungi din încăperile mai mari ale palatului Belvedere erau numai bărbați, – după obiceiul musulman al soților de a nu-și scoate femeile din harem – în afară de cele două gazde și de doamna marchiză de Petremol, tare de urechi, soția ambasadorului Franciei, domnul marchiz Petremol, pleșuv și cu o sticlă măritoare agățată de ochiul stâng.

Cei câțiva bogătași greci veniți din Pera în palatul Donei Gracia de pe malul Bosforului își lăsaseră, de asemenea, grasele lor soții în cămărilor cu covoare, de teama vizirilor turci care, văzându-le, aveau uneori prostul obicei de a trimite spahii cu paloșe și cu făclii de rășină pe la miezul nopții, ca să le ridice cu sila pentru haremul lor.

Mai temut era marele-vizir Ibrahim, de felul lui din munții Albaniei, înalt, slab și cu nasul coroiat, care se uita la mesenii Donei Gracia cu ochii pe jumătate închiși, aproape ațipiți, plictisit de prea multele mutre bărbătești.

În timp ce slugile aduceau, una înapoia alteia, pe scăfârlie, tăvile încărcate cu prăjituri calde abia scoase din cuptor, Dona Gracia se apropie de ceafa marelui-vizir și-i șopti cu fierbințeala iute a răsuflării, în grai franțuzesc:

— Excelență, până nu adormiți, îmi dați voie să vă istorisesc o întâmplare? E plină de haz!

Marele-vizir, în fireturi, se ridică, lovindu-și iataganul de scaun și, legănându-se în șalvarii de atlas, se lăsă dus de puternica Doamnă în iatacul ei cu sofale, fără a băga de seamă că la un semn cu ochiul o urmă și Nasi Efendi, nepotul, mai marele peste avuțiilor Padișahului.

— Iată ce vream să-ți spun, Excelență! zise Dona Gracia, după ce vârase o narghilea între buzele prelungi, subțiri, ale marelui-vizir tolănit pe o sofa scundă, în vreme ce gazda la picioarele lui, pe pernă, îi ținea în poală clondirul narghilelei. S-a petrecut o schimbare în țara Moldovei, departe spre miază-noapte, nu prea știu pe unde vine, oricum... dincolo de Dunăre...

Marele-vizir tresări: de unde știa această bancheriță de treburile Țărilor Române? Nu cumva Nasi Efendi avea de gând să-și vâre nasul și în plocoanele ce veneau dintr-acolo?

— Ce schimbare? întrebă marele-vizir încruntat.

— Mai mult o turburare, excelență! se amestecă în vorbă, Nasi Efendi, omul de încredere al mărețului Soliman. Turburările prin acele părți se țin lanț, mi se pare, până s-o hotărî măritul Padișah să le facă pașalâcuri ale Luminăției Sale.

Și scoțând o scrisoare cu peceti din buzunarul halatului de mătase pe care-l purta sub zalele-i de cavaler de bal, urmă, arătând pe Dona Gracia:

— Tocmai primit-am această hârtie, dimpreună cu câteva plocoane, saci de galbeni din mâna unor boieri moldoveni, bărboși până sub gene, înfășurați în blăni de urs, de ne speriasem. Scrisoarea e de la un vechi prieten al nostru, contele palatin și ducele de Samos, pe nume Iacob Heraclid Despotul. Ne-a făcut pe vremuri, la Anvers, unde aveam o zărăfie, un mare serviciu, căci fiind el foarte prețuit la Curtea lui Carol Quintul, ne-a scos de la împărat o semnătură, fără de care pierdeam multe sute de mii de taleri și toată dobânda lor. Un adevărat cavaler, acest duce de Samos! N-a voit a primi din partea zărăfiei noastre nicio centimă drept mulțumire, așa că Dona Gracia i-a scris atunci o scrisoare prietenească, făgăduindu-i, la nevoie, tot ajutorul nostru, oriunde, la Lisabona, la Lyon, la Anvers, la Stanbul... Și iată că bunul nostru conte palatin are nevoie de ajutorul Dunei Gracia – și ne trimite și niscai pungi.

— Ce vrea Despotul? întrebă îmbufnat vizirul, care știa înțelesul acestor cuvinte. Domnia Moldovei? Asta nu se poate, Dona Gracia! Avem acolo un voievod, pe Alexandru Lăpușneanu, care ne-a trimis din vreme toate peșcheșurile și a dat împărăției sprijin adeseori, cu deosebire peste munți, în țara ce se numește Transilvania, râvnită de împăratul german de la Viena. Alexandru Vodă Lăpușneanu e prețuit și de Luminăția

Sa Padişahul nostru, care...

Şi marele-vizir încheie fraza, bolborosind încruntat, pe turceşte. Bancherul Padişahului râse cu îngăduinţă, apoi luându-şi în mâna stângă bărbia rotundă, şopti:

— Excelenţă, Alexandru Lăpuşneanu nu mai e voievodul Moldovei de câteva luni de zile.

— Cum asta? se miră marele-vizir.

— L-a alungat ducele Iacob, cu oşti din Transilvania, fiind pare-se chiar voia boierilor ţării, oare au şi venit la Stanbul cu peşcheşul pentru padişah şi cu scrisoarea noului Vodă, să-l sprijinim noi, Dona Gracia şi cu mine.

Grasa gazdă apucă deodată amândouă mâinile marelui-vizir, ca şi cum ar fi voit să-l tragă la pieptul ei, şi cu alintare în glas îl rugă:

— Excelenţă!... Nu te împotrivi!... Să dăm o mână de ajutor nobilului cavaler, Heraclidul! Nu ți-e totuna? Va trimite şi contele palatin haraciul şi peşcheşurile! Le-a şi trimis! Iar Alexandru Lăpuşneanu, acum, dacă nu mai e voievod, de unde va plăti ceea ce trebuie? Aşa e?...

Vizirul nu răspunse. Avea de gând să sprijine mai departe pe Alexandru-vodă Lăpuşneanu, din obiceiul străvechi al turcului de a se ţine de cuvânt faţă de cei care l-au plătit.

Iar Dona Gracia, socotind tăcerea marelui-vizir drept o încuviinţare, urmă:

— Mi s-a făcut părul măciucă, excelenţă, auzind ce-mi istoriseau boierii moldoveni de acel Vodă Lăpuşneanu! Cică e o fiară cu chip de om. A smuls mireasa din braţele mirelui, un anume Joldea, pe care-l

aleseseră boierii Domn înaintea sa, – iar pe mama fetei, Doamna Elena, a ucis-o sub ochii copilei.

— Și-a sugrumat vrăjmașii! Putea să fie altfel Domn în Moldova? răspunse marele-vizir, vrând să plece.

Nasi Efendi înțelese că Ibrahim va sprijini la Serai tot pe Alexandru Lăpușneanu și, de aceea, urmându-l până la ușă, îi spuse cu smerenie prefăcută, spre a-l măguli:

— Excelență, soarta prietenului nostru, Iacob Heraclidul, e în mâna voastră. Slujindu-l pe el, ne slujiți și pe noi, care-i suntem îndatorați. Slujiți și pe domnul marchiz de Petremol, trimisul regelui Franciei și prietenul Padișahului, căci și el a primit o scrisoare din Occident, spre a sprijini pe noul Domn al Moldovei.

Marele-vizir se opri, îl privi și nu mai răspunse. I se puse parcă un nod în gât. Nucile din prăjiturile înghițite adineaori îi veniră iar, amare, în cerul gurii, și înghiți strâmbându-se. Era prins, Ibrahim – vedea bine – într-o urzeală din care nu se putea mișca fără a-și face rău sieși. Cu Nasi Efendi nu trebuia să se strice pe față, căci ar fi însemnat să-și piardă orice înrâurire la Poartă, iar supărarea Donei Gracia la zărăfia căreia depusese mult aur ar fi însemnat o scădere a veniturilor lui. Și cum putea marele-vizir să-și înstrăineze prietenia ambasadorului Franciei, marchizul de Petremol, care înfățișa singurul sprijin în Apus al Padișahului?

Alexandru-vodă Lăpușneanu n-avea noroc! Păcat!

— Va trebui să găsec un mijloc oarecare să-i îndulcesc amarul! își spuse marele-vizir, în vreme ce, urmat de un alai de călăreți cu făcliile aprinse, se

îndrepta în zorii zilei spre chioșcul său de pe țărmul Marmaralei. Trebuie să fiu cu băgare de seamă, să nu-și piardă moldoveanul viața! O fi pe drum acum, în surghiun spre Poartă.... dacă nu cumva acel conte palatin din Anvers, Iacob Heraclidul Despotul și cum s-o mai fi numind, nu l-o fi prins și nu i-o fi tăiat capul!

Cu mult înainte de a ajunge acasă, marele-vizir uită cu totul de Alexandru Lăpușneanu, gândindu-se la alte treburi și gheliruri.

II

LACRIMILE DOAMNEI RUXANDRA

Se desprimăvăraseră bine, iar soarele începu a încinge lutul și varul colinelor Stanbulului, când marele-vizir, în chioșcul înalt ce dădea spre apele limpezi ale mării, fu turburat într-o după amiază de strigătele unei femei. Crezu dintru început că scăpase din harem vreo cadână din Caucaz, din cele optzeci aduse de curând, și pe care căpetenia eunucilor, după obicei, o bătea cu biciul pe spinarea goală. Dar auzul marelui-vizir prinse cuvinte turcești, aproape poruncitoare.

Zări în grădină o femeie tânără, de o frumusețe osebită, palidă și cu ochi tătărești, alergând sprintenă către chioșc, urmărită de spahii, cu sulilele întinse și ochii bulbucăți de furie și de spaima înaltului stăpân. -

Marele-vizir alungă spahiii cu ocări și o chemă cu glas blajin:

— Cine ești? Unde ți-e vâlul? Apoi o luă lângă sine, pe

divan, în vreme ce o adiere a mării răcorea fața aprinsă a femeii, răvășindu-i părul.

Era Doamna Ruxandra, soția fugarului voievod al Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, scos din scaunul de la Suceava de Iacob Heraclidul, care se dăduse drept văr al Doamnei și cu multă iubire fusese primit în casa domnească. Apoi viclean și nerecunoscător, mușcând ca șarpele din sânul care-l ocrotise, veni cu oaste transilvană biruind pe moldovenii lui Vodă într-o luptă la satul Verbia, pe Jijia.

— Cum se poate? făcu marele-vizir, căutând în ochii de jar ai fostei Doamne.

— Ne-au vândut boierii, Luminăția Ta! Toți! Ne-a uitat până și Moțoc, boierul care ne-a ajutat de am luat domnia, fiind în fruntea oastei lui Alexandru, când prinse pe Joldea, acel Domn de trei zile, în drumul de la Iași la Suceava! Au trecut de partea Despotului postelnicul Veveriță, cel înalt de tremură ca un plop, și spătarul Spancio, spânul ce ținea paloșul lui Alexandru pe o pernă de catifea. Toți, Luminăția Ta, au trecut de partea aceluia cavalier, care istorisea că era semizeu și rudă cu bazileul Heraclid ce împărăți aici, acum o sută de ani, înaintea Padișahilor. Așa fiind, noi ce mai putem face? Că, iată, și Alexandru, bietul, după înfrângere veni în fugă după mine la Chilia, ca un făcător de rele și din puțin se ținu să nu puie mâna pe noi pârcălabul din Galați din porunca Despotului. Numai că pornisem mai înainte pe mare cu o corabie și astfel am scăpat cu viață. Bietul Alexandru zace acum într-o odaie întunecoasă, pe

ulița grecească a Perei, dincolo de Galata, căci de inimă rea i-a venit și lui boala lui tătâne-său, Bogdan-vodă cel Orb, de i s-au aprins pleoapele. Iar coconii și coconițele mele – treisprezece, să-mi trăiască, se joacă de-a domnul și de-a oastea, în altă încăpere – că ei sunt copii și își fac bucurie din năpastele ce cad pe capul părinților!

Marele-vizir asculta cu luare-aminte la graiul spintecat de suspine al Doamnei Ruxandra, care având atâți copii părea ea însăși o copilă.

— Haraciul l-ați adus? Peșcheșul îl aveți cu voi? zise marele-vizir cu asprime, apucând totuși cu două degete bărbia Doamnei. Să mergem la Padișah – poate l-om îndupleca...

Ibrahim știa bine că *acum* nimic nu se mai putea face pentru Alexandru Lăpușneanu, căci Soliman Mărețul, după stăruința lui Nasi Efendi și a marchizului de Petremol, semnase firmanul de domnie care și fusese înmănat boierilor Moldovei, dimpreună cu steagul și paloșul cel nou. Dar nădăjduia că darurile fostului Voievod să-i răscumpere viața și în loc de a fi sugrumat, aruncat în Bosfor, să fie trimis în surghiun depărtat, *deocamdată* – până s-o întoarce vremea.

*

* *

Când Alexandru Lăpușneanu se urcă în corabia ce trebuia să-l ducă în insula Rhodos, unde fusese surghiunit, paznicii și ienicerii îl văzură voios, de parcă mergea la ospăț.

Îl crezură nebun de-a binelea.

Dar vizirul Ibrahim veghea. Îi ținea trează luarea-aminte Doamna Ruxandra, care, vreme de aproape doi ani, în fiecare dimineață, adăsta la poarta chioșcului trecerea marelui-vizir Ibrahim, călare, spre Serai.

Și la ochii ei pisicești, când amenințători, când măgulitori, Ibrahim făcea un semn de împăcare cu mâna, și trecea mai departe.

Nu fură zadarnice lacrimile, țipetele, cuvintele și mai cu seamă pungile Doamnei Ruxandra, căci se pomeni într-o zi de vară, grea de arșiță, cu Vodă Alexandru în pragul locuinței din Pera, surâzându-i cu dinții lui albi și pleoapele tivite de foc:

— Iată-mă din nou aci la tine, Doamnă! strigă el cu glas îngroșat de mândrie. Ce ne fac coconii! Unde sunt coconițele? Pregătiți-vă de drum, că în curând ne-ntoarcem în Moldova!...

Doamna îi căzu la piept, râzând și plângând de bucurie.

— Să luăm cu noi un coș de cireși, că-s mai mari decât cele de la Brașov! grăi Domnul, care știa de gusturile Ruxandrei.

— Și un coș cu smochine pentru copii! se rugă Doamna, care nu se mai vedea între baloturile grămădite repede în mijlocul casei.

În Moldova se petrecuseră lucruri îngrozitoare: noul Domn, Heraclidul, pusese bir un galben de casă – *cășăritul* – pentru a scoate banii ce-i trebuiau spre a se ține în scaun, topise odoarele de aur ale bisericilor și adusese în țară episcopi luterani, cu neveste, de se

strâmbară de râs creștinii. Iar boierii, în frunte cu un anume Tomșa, îl înșelară, îi luară oastea și-i siliră să se închidă în cetatea Sucevii. Apoi tot ei ademeniră pe prietenul lui Alexandru Lăpușneanu, pe voievodul Podoliei, Dimitrie Visnievițchi, că-l vor pune Domn în Moldova, dar îl prinseră și-l trimiseră sultanului, ca pe un vechi vrăjmaș al împărăției.

— L-am văzut pe bietul Visnievițchi atârând în cârlige în fața Seraiului! Îi picura sângele încet din colțul gurii și rostogolea ochii în cap, zise Alexandru Lăpușneanu. I-am grăit, dar nu cred să mă mai fi cunoscut.

Din îndemnul marelui-vizir, Padișahul, după trei luni de amânări, în care timp adăstase în zadar un peșcheș de la Despot Vodă sau de la prietenii săi din Stanbul, puse a doua oară în scaunul Moldovei pe Alexandru Lăpușneanu, care, în tot timpul întâiei domnii, se arătase prea supus. Pentru a doua domnie, el făgădui mărirea haraciului și Mărețul Soliman nu se îndoii de cuvântul Domnului.

Ploile toamnei prinseră, în drum spre Iași, alaiul lui Alexandru-vodă Lăpușneanu în marginea Dunării. Își lăsă Doamna și coconii la Curtea din București, la prietenul și ocrotitorul său Pătrașcu cel Bun, iar el se repezi cu un pâlc de oaste la Brăila, unde adăsta și ajutorul tătarăsc, după făgăduința Padișahului.

DE NU MĂ IUBIȚI VOI - VĂ IUBESC EU!

Încercă Alexandru-vodă să intre în Moldova cu oastea pe care o avea, dar amarnicul Tomșa fu și de această dată mai priceput în luptă: noul Domn fu silit să rămâie tot în marginea Moldovei.

Află atunci de soarta cumplită, dar dreaptă a Despotului Heraclid, răpus de buzduganul lui Tomșa, care de cinci săptămâni fusese ales Domn de boierii înfricoșați.

Și se pomeni Alexandru Lăpușneanu, în tabăra lui, din fața Brăilei, îndată după Crăciun, cu trei boieri: Șeptilici, Movilă și Stroici, toți cu bărbi cărunte și cu dulama roasă de tăvăleală pe drumuri.

Îi primi în cortul cel mare, în vreme ce omătul se cernea de sus liniștit, moale, pe taberele oastei turcești și muntenești ce sprijineau pe Lăpușneanu.

Cu mâinile la spate, la șold cu noua spadă primită de la padișah trecând pe dinaintea steagului de domnie nouă, pe care boierii îl zăriră cu coada ochiului de cum intrară în cort, Alexandru, cu inima gâdilată de mândrie, strigă rânjind cu dinții albi:

— Ați venit să vă-nchinați, boieri dumneavoastră?... Cam târziu! Era mai cuminte să nu mă vindeți la Jijia, când ați trecut de partea aceluia Vântură-Țară! Ce-ați făcut cu vânzarea voastră? Ați adus mai multe lacrimi în ochii oropsitului neam al Moldovei!

Boierii cu capetele plecate, întorcând în mâini căciuilile pe care se topeau fulgii de nea, primeau smeriți cuvintele Domnului, ca lovituri de bici.

— Ce-ați nădărdit de la Iacob Heraclidul? Că va coborî cu hârzobul aur din cer? Că are să vă dea cu vitejia lui jumătate din Lekia și jumătate din Transilvania? Sau că vă scoate din buiogul moldovenesc și vă face voievozi, în straie de mătase, pe lângă scaunul bazileilor din Constantinopol, unde chipurile ar fi domnit odinioară bunicul său, Heraclide?

Și rânjetul lui Alexandru se preschimbă într-un răs, ca de sticlă spartă.

Clipind des din ochii urzicați, Domnul cu capul întins înainte, dintre umeri, strigă spre nefericiții boieri:

— Dar Moțoc, vornicul, care ne-a fost mână dreaptă, unde e? Dar postelnicul Veveriță, de nu-i mai ajungeau vedrele de vin din pivnițele mele de la Suceava? Nu văd nici pe Spancioc, cu nuca de carne vie în dreapta bărbiei! Îmi ceruse o răzășie, pentru un nepot – și o luase înainte de a i-o dărui eu!...

Apoi, ațâțat de o mânie care spulbera și topea fulgii de zăpadă ce năpădeau de-afară, Lăpușneanu tună mai departe:

— Ar trebui să-mi aduc meșteri călăi din Veneția și din Paris, boieri dumneavoastră, sau mai de aproape, ca să vie mai repede, din Moscova și din Chiev, ca să vă omor pe toți pe-ncetul, picătură cu picătură, tăindu-vă limbile, storcându-vă ochii afară, strivindu-i ca prunele bășicate, smulgându-vă părul, smoc cu smoc, cu sânge,

să vă despici apoi ca pe berbeci și să vă jupoi, iar pielea s-o împăiez, înfigând-o prin ogoare să speriați ciorile care ne mănâncă sămânța din brazde!

Alexandru răsuflă scuturându-se parcă de beția sângelui care-l cuprinsese.

— Și nici asemenea cazne n-ar fi destul de crunte pentru tot ce ați făcut țării și Domnului căruia, înaintea icoanelor, i-ați jurat credință! Ci ar trebui să adun un sfat de călăi de la capătul lumii, din China, care sunt mai pricepuți, sugrumând și omorând ei de mai multe mii de ani, ca să vă vadă, să vă judece și să născocească cazne noi, boieri dumneavoastră, nemaipomenite și nemaiauzite, potrivite urgiei voastre, spre veșnica pomenire a celor ce ar gândi să-și mai înșele Domnul și țara!...

De la gura lui Alexandru-vodă se scurgea acum o spumă ca un melc prelung de bale, și pumnii strânși de-a lungul trupului începuseră a tremura.

— Dar vă iert, boieri dumneavoastră! găfâi iar Vodă, parcă mai îndoit din umeri, cu capul lui ieșit înainte spre cele trei bărbi smerite, ca la broaștele țestoase. Vă iert, mă auziți?... Pentru că n-am alții mai buni ca voi – și Țara are lipsă de oameni! Numai să lăsați pe acel Tomșa care v-a sucit mintea și cu toții să ne-ndreptăm spre Iași și spre Suceava, să nu mai vărsăm în zadar sânge frățesc!... Auzitu-m-ați?...

Boierii, ca de lemn, nu clinteau din loc și parcă nici răsuflatul nu și-l mai trăgeau.

— N-aveți nimic de spus la iertarea mea, boieri

dumneavoastră? Nici nu-mi sărutați mâna?... V-ați scârbit cumva și de sufletul vostru? Nu vă mai pasă nici de viață?

Bătrânul Movilă, care niciodată nu se îndesase la dregătorii sau la jafuri, făcu un pas înainte și, fără a ridica barba, zise cu glasul-i înfundat:

— Măria Ta, bătuți am fost noi de Dumnezeu de când am deschis ochii și soarta noastră din stele nimeni n-o poate schimba.

Așa că am venit înapoi fără teamă de pierderea vieții, căci ne ai în mână și ne poți tăia. Dar nu ne mai întorcem peste Dunăre, în Moldova, fără de cuvântul de dezlegare al Măriei Tale, care trebuie să fie și de dezlegare a Țării.

— Ce vorbe încurcate sunt astea, Movilă? Că nu pricep nimic!... Vodă se dete înapoi, ca spre a-și face vânt, să se repeadă mai temeinic asupra boierilor.

— Măria Ta, boierii Moldovei au înțeles ce rău au făcut dându-se de partea aceluia Vântură-Țară, ereticul Despot, care ne-a batjocorit bisericile și ne-a coplesit cu dajdiile. Dar noi socotim că Domn mai bun ca Tomșa-vodă nici când nu vom avea, că e boier din mijlocul nostru, îl cunoaștem și ne cunoaște. Iar priceperea lui s-a dovedit bună căci a alungat pe toți vrăjmașii săi, precum va alunga și pe vrăjmașii ce ar cuteza să vie peste Moldova. Așa că noi, aceștia trei boieri, cunoscuți bine și Măriei Tale ca oameni dreți și neasupritori, venim să-ți spunem: „Doamne, Țara nu te vrea, nu te iubește, vrea pe Tomșa-vodă! Întoarce-ți mai bine fața de

la noi și du-ți viața cea plăcută aiurea, iar Moldova s-o lași să se chivernisească așa cum o socoti ea mai bine. Că dragoste cu sila, Măria Ta, nu se poate și când nu vrea Țara, n-ai ce face!

Cuvintele din urmă, bătrânul boier Movilă le roști cu ochii în ochii spuziți ai Domnului.

— Așa, hai?... Nu mă vrea Țara? Nu mă vor boierii! rânji Alexandru-vodă, arătându-și dinții.

Și râse îndelung, cu mâinile la spate, ca de o glumă bună, clipind ploapele înroșite, năclăite. Apoi, oprindu-se, din răs, deodată, se apropie iar de cei trei boieri și cu capul înainte, gâfâi:

— Dacă nu mă vrea Țara, o vroiesc eu pe ea, auziți, boieri dumneavoastră? Și de nu mă iubiți, vă iubesc eu pe voi! Iar în scaunul Moldovei tot mă voi duce, de-ați vrea ori ba! Auzi-tu-m-ați?... Și voi fi atunci Domn de-adevărat!

— Of! Nefericită Moldovă! gemu boierul Stroici, ridicând deodată capul spre cer, în vreme ce ieșea din cortul Voievodului.

Cu pletele neacoperite, boierii se depărtară în ninsoarea ce-i împârizea încet, îi îmbrățișa, îi topea în sinul ei, în vreme ce Alexandru Lăpușneanu, cu mâna pe spadă privind pe urma lor, gândea cu buzele tremurânde, dacă n-ar fi mai bine să trimită după ei niscai spahii, să-i străpungă și să-i ridice în sulite. Dar se stăpâni.

— Pisica cu clopoței șoareci nu prinde! murmură Vodă și hohoti încet cu glas spart.

IV

ÎNGRIJORĂRILE DOAMNEI

De când fusese la Stanbul și văzuse cu ochii ei puterea aurului, Doamna Ruxandra, mai cu știrea, mai fără știrea lui Vodă, începu să adune bani albi pentru zile negre.

— Fără pungi cu galbeni, Măria Ta, ne pierdem și capul! De-al nostru n-ar mai fi mare pagubă, dar ce vină au cei treisprezece copii? grăi Doamna, când o prinse Vodă vânzându-și odoarele părintești.

De vârul ei Despot, Cavalerul Negru, care-i ațâțase închipuirea și o depărtase de soț, uitase cu desăvârșire. Nu mai vedea în jur decât copiii, pe care-i dezmierda scâldându-i ea însăși în copaie, iar pe Bogdan, întâiul născut, moștenitorul, îl creștea cu dascăli de latinește din Lehia, de parcă trebuia să se ia la întrecere cu episcopii Romei.

— Măria Ta, am sărăcit! Sărăcim văzând cu ochii! strigă Doamna în dimineața când porniră spre Stanbul lăzile cu pungi de aur, întovărășite de doi boieri și un pâlc de călăreți, înarmați până-n dinți. Tu nu vezi? Ciceiul și Cetatea de Baltă din Transilvania le-am pierdut, pentru că Sigismund, la care ai ținut, trecu de partea Tomșăi! Și acum ne trebuie bani pentru oastea împotriva lui Sava Mâzgă pe care Sigismund vrea să-l urce în scaunul Moldovei! De unde-i vei lua?

Vodă, singur la masă, în puterea nopții, căci sosise pe

neașteptate din Suceava unde avusese treburi, la Curtea de la Iași, înghiți duminica din urmă, dădu pe gât pocalul dintr-o sorbitură și grăi, ștergându-și mustățile într-o parte și alta cu mâneca:

— Nu te teme, Doamnă!... Vräjmașii noștri cei mai răi nu sunt peste hotare, ci în țară, ba și mai aproape, unii până sub cămașă pe pielea noastră, ca păduchii!...

Și aruncând Doamnei Ruxandra o căutătură cu coada ochiului, se ridică.

— Măria Ta, lasă în pace boierii! Să-ți fie de învățătură surghiunul dintâi! Că eu decât să mă mai ploconesc dinaintea vizirilor, să le plâng în poale și să-i aștept ca o cerșetoare, la poartă, mai bine înghit otravă și scap de toate necazurile. M-auzi ori ba?

Vodă nu răspunse. Femeia îi ghicise gândul.

— Mai avem oleacă de luptă cu omul din Transilvania, cu Mâzgă, nu uita, Alexandre! Și oștenii care vor lupta pentru noi, în munți, boierii îi adună, pe boieri îi cunosc și-i urmează! mai zise Doamna și ochii i se umplură de lacrimi, dându-și seama că-n zadar vorbea, căci pornirea lui Vodă de a plăti cu vârf și îndesat celor care îl loviseră mocnea în el mai viu ca oricând. Era parcă o boală, știută numai de el, – rană dulce pe care o zgândărea în taină, să nu se lecuiască – și să dea o dată drumul amarnicului dor de răzbunare, chiuind, la lumina zilei, în văzul lumii! Clipind repede din pleoapele aproape mâncate de uscăciunea roșie, care se știa că-l orbise și pe Bogdan, se îndreptă Alexandru cu pașii osteniți spre iatacul unde Doamna îi pregătise

din vreme ulcica de apă descântată și trecută prin filtru adus de la Brașov și pânzeluțele cu care, după spălătura ochilor, aștea el pe pleoape.

— Nu-mi plac apucăturile feciorului! strigă deodată Lăpușneanul întins pe spate, în vreme ce Ruxandra îi oblojea ochii bolnavi.

— Nu-ți place cartea lui latinească?

— Latineasca e bună! oftă el îndurerat. Dar petrecerile? Prea multe!

— Sunt *întreceri*, Măria Ta, care prind bine. Dascălul leah îmi spuse ieri că Bogdănel al nostru i-a întrecut pe toți cu sulia de-a călare, aruncând-o prin hâlcă¹

— Dar șinele de aur și argint pe care le-a bătut la careta lui de preumblare, tot întrecere e?

— Întrecere pentru fete, Măria Ta. Bogdan are cinsprezece ani, ai uitat?

Și în vreme ce Domnul, cu arșița ochilor mai potolită, cu pleoapele răcorite de pânzeturi adormea, Ruxandra, luând aminte dacă aștipise de-a binelea, îi cercetă buzunarele, să adune galbenii uitați acolo, din vânzarea vinului și a vitelor, spre a-i păstra în sipetul tainic, pentru vreme de nevoie. Dete și acum de vechea scrisoare din Cehia, de care Domnul nu se despărțea în ruptul capului și pe care o pipăia mereu – de unde se vedea că vânzătorul Tomșa dimpreună cu cei trei fărtați ai săi, vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță și Spancioc spătarul, fuseseră închiși în Liov – pentru moartea lui

1) cerc

Vişnieviţchi – şi tăiaţi pe butuc.

Ruxandra oftă, împături iar scrisoarea, o puse la loc şi se întinse în crivatul adânc, alături de Domnul cu ochii-n pânze, ce dormea cu faţa în sus.

Ascultă cu luare aminte: în încăperile învecinate copiii dormeau în pace. Aţipi şi ea trudită de atâtea munci şi griji.

V

UN OSPĂȚ DE POMINĂ

A doua zi, Vodă cuprins de o bucurie neobişnuită, însufleţit de o tinereţe de necrezut, îşi îmbrăţişa Doamna dinaintea câtorva slujitori ai Curţii şi îi porunci:

— Până la noapte, să nu te mai prind pe-aici, căci vreau să pregătesc cu oamenii mei un ospăţ de pomină. Toate-mi merg de-acum în plin! Oştile, ca şi negutătoriile, ca şi prieteniiile mele domneşti! Trebuie să vadă astea şi boierii, ca să m-asculte şi să mă creadă! Să nu mai fie zarvă şi nesupunere în Moldova! Iar tu, până atunci, să te faci mai frumoasă, ca o împărăteasă din Stanbul, de pe vremea grecească! Înţelesu-m-ai?...

Inima Doamnei sări din loc: alte cheltuieli? De ospete îi ardea lui acum?...

Dar plecă îndată, făcându-şi cruce, spre a nu mânia pe Vodă, căruia la supărare, mai rău i se aprindea boala ochilor.

De pe la chindie începură a sfârâi fripturile în mijlocul curţii, de umplură văile Iaşului cu mireasma lor

îmbietoare. Pe-nserat cobzele și meterhanele sunau de luau auzul. Rădvanele, cu rândul, se opreau la lumina sfârâietoare a făcliilor de rășină care îmbălsămau văzduhul până departe, sub poale de codru, iar boierii și jupânele intrau în sala cea mare, cu trei candelabre de lumânări. Doamna Ruxandra, mai frumoasă ca multe tinerele, primea jupânele cu un sărut, așa cum văzuse la Stanbul, iar Bogdănel, în costum vișiniu, de cavalier, privea drept în ochii lor, aproape lipit de coapsa maică-si, de care nu voia să se despartă, îi dăruise Dumnezeu ochi albaștri și păr bălai, de părea un arhanghel tânăr, cu aripile ascunse.

Boierii cei mari, Balș, Șeptilici, Movilă, Sturza, Câmpeanu, Bogdan, Stroici și neamurile lor, având dregătorii mai mici, dar cu nasul în văzduh să adulmece dincotro va veni o pricopseală, se așezară la locurile lor, în jurul celor trei mese lungi, învecinate, uimiți de noua rânduire a ospățului, jupâneasă lângă alt boier și boier lângă altă jupâneasă, cum aflase Domnul că se ospătează la Versailles. Și de la țuica cea bătrână, pe care o ridică întâi, în pocal mic de cleștar de Veneția, însuși Vodă, deși n-avea voie să bea, se încinse o voie bună și un răs, de se hlizeau și slugile ce păzeau ușile și turnau băuturile. Iar când începură alaiurile de tăvi cu bucate aromate, aduse pe umeri de bucătari cu scufii albe de lână și clopoței la picioare – cum aflase Domnul că se petrecea la Curtea englezească – cheful era în toi.

Bogdănel, în capul mesei, între picioarele Domnului desfăcute larg, părea un lujer de crin, încât îl mâncau

jupânesele din ochi.

Iar Doamna Ruxandra, alături de Vodă, șopti:

— Alexandre, e vremea să aducem și coconițele noastre la ospăț! Plâng în camere de ciudă, ca niște văduve!

Și se ridică.

— Rămâi cu ele, auzitu-m-ai?... strigă Domnul după Ruxandra, în hărmălaia cea voioasă a ospățului.

Trecând prin spătărie, ca s-o apuce mai de-a dreptul spre camerele copiilor, Doamna fu întâmpinată de un pâlț de ostași turci, cu turbane roșii și mustăți lungi, cu iatagane în mână, având în frunte un spahiu scund, negru, cu ochi mici și rât ca de porc.

— Ce cătați aici? îi întrebă Doamna pe turcește.

Spahiul râse și râseră și ceilalți turci.

Jignită, Doamna își văzu de drum, gândind că ipochimenii aceia fuseseră aduși pe semne de Vodă, pentru vreun joc cu paloșele, ca la Stanbul, după ospăț.

N-ajunse bine în camerele ei – unde coconii și coconițele în veșminte de mătase, cu șuvițele și pletele unse cu miresme adăstau să fie duși la ospăț – că auzi o larmă neobișnuită din spre sala cea mare și pocnete de uși. Apoi deodată casa întreagă se umplu de țipete și răcnete, de gemete și răbufnituri.

— O fi luat Curtea foc! gândi Doamna, și rămase înlemnită, neștiind ce să facă – să fugă pe ușă, sau să sară cu copiii pe ferestre.

Apoi amintindu-și de Domn și de fecior care se aflau în mijlocul focului, se repezi spre locul primejdiei, să le

vie într-ajutor. Trei turci păzeau ușa, cu săbiile scoase. La picioarele lor și pe lepedea ce ducea spre altă ușă, două trupuri sfârtecate în giubele și caftane, din care sângele curgea ca dintr-o albie vărsată. Doamna se opri îngrozită. Nu înțelesese încă. Dete să intre în sală. Dar cu pieptul, pe care puse latul paloșului, turcul de pază o împiedică. Și deschizând numai o clipă ușa cât îi îngăduia la spate mâna întinsă, o ținu astfel câteva clipe, ca Doamna să vadă bine încăierarea dinăuntru.

Mesele se răsturnaseră. Două candelabre lovite, pesemne da bătaia ce se iscase între meseni și oștenii turci care-i măcelăreau, căzuseră și se amestecaseră cu leșurile. Duhni încoace o putoare de sânge și de fum acru: ardeau veșmintele subțiri ale jupâneselor pe cărnurile încă vii. Cei din urmă boieri care, cu un paloș în mână smuls turcilor, se mai băteau în vreun colț sau de cealaltă parte a mesei, între stârvuri, găfâiau, cu ochii scoși din orbite, de groază și deznădejde – căci știau că scăpare nu mai află.

Iar în capul mesei, dezmierdând cu mâna stângă suvițele bălaie ale lui Bogdănel, lujerul de crin ce-i dărdăia între genunchi, Alexandru-vodă râdea de i se clătinau capul și pieptul, clipind des din pleoapele spuzite, ca să vadă bine acest ospăț, de mult pregătit, al răzbunării sale.

Doamna Ruxandra simți că i se taie picioarele, de parcă i s-ar fi deschis deodată înainte ușa iatacului. Ameți și cu un vâl de beznă peste ochi, se rezemă cu o mână de perete, în vreme ce cu mâna cealaltă, fără a-și

da seama, își adună poalele rochiei, de parcă se temea să nu se mânjească.

— Și-a omorât boierii!... Și-a omorât boierii!... bâiguia Doamna îngrozită.

Se mai auziră bufnetele unor trupuri aruncate pe fereastră și câteva strigăte răzlețe, în curte, care se depărtau.

Noaptea de afară se luminează de aripi mari, de vâlvătaie: ardeau rădvanele boierilor, ale căror slugi fuseseră ucise ori alungate.

Apoi se întinse o liniște ca de început de lume.

VI

CUVIOSUL PAHOMIE, IUBITOR DE DUMNEZEU

În iatacul ei, cu ochii mari deschiși asupra ușii pe care trebuia să intre soțul, Ruxandra tremurând din mădulare pe marginea crivatului, adastă până în revărsatul zorilor.

Soarele se ivi, zgomotele obișnuite ale Curții începură a împânzi văzduhul, de parcă nimic nu se întâmplase în nebunia acelei nopți.

Târziu se ivi și Alexandru, cu mâinile ude, căutând un ștergar. Avea chipul stafidit, ca unul ce ar fi călătorit luni întregi, iar genele i se lipiseră, roșii, de păreau două creștături de carne vie. Se spălase pe mâini, în curte, la cișmea, după ce priveghiase însuși curățirea sălii ospățului, arderea morților în mijlocul curții, spălarea lespezilor și potrivirea la loc a candelabrelor, a meselor și

jilțurilor.

— Mi se pare că tot mai scăpară câțiva șobolani, grați Domnul întinzându-se în crivat cu fața în sus. Dar pun eu mâna și pe ei!

Doamna Ruxandra, ca de obicei, muie pânzeturile mici în apa filtrată și descântată de la Brașov și începu a obloji ochii bolnavi ai soțului.

Oftând abia auzit, întrebă:

— La ce-ți trebuie, Alexandre, acel ospăț al morții?...

Vodă nu răspunse îndată. Se strâmbă de usturătura pleoapelor stinse în carnea lor vie. Apoi, într-un târziu, zise încet:

— Îmi potolii și eu, Ruxandra, focul din inimă! Că nu eram împăcat numai cu moartea lui Moțoc, Tomșa, Veveriță și Spancioc – și asta din mâna altora. Huzureau în jurul meu, de parcă nimic nu greșiseră, toți cei ce mă vânduseră pe malul Jijiei! Ei de atunci ne dăduseră morții, pe mine, pe tine și pe copiii noștri— și dacă am scăpat cu viață, trebuie să le mulțumim nu lor, ciocilor – ci Domnului nostru Isus Christos și Maicii Precista, cărora nu îndestule lăcașuri de închinare le-am ridicat. Of, Ruxandra! Ce dulce e răzbunarea! Acum simt că trăiesc! Parcă mi se luminează vederea, după ce umblai prin beznă ca liliicii, lovindu-mă de pereți cu capul! Parcă mi-a luat un sfânt o piatră de pe piept care mă-năbușea! Iar Bogdănel văzu și el, cu ochii lui – ca să țină minte – cum se stârpesc ploșnițele Moldovei! Of, Ruxandro! Acum vreau să ațipesc, să dorm toate nopțile ce nu le-am dormit pândind uneltirile acelor vrăjmași și

cugetând cum să-i prind pe toți și să-i prăpădesc, curățind calea dinaintea vieții noastre...

Și Vodă adormi într-adevăr, răsuflând lin, ca un tinerel.

Doamna Ruxandra puse la loc pânzeluțele pe care le mai avea pe degete și se depărta în vârful picioarelor. În dreptul ușii, ca-n fața unei icoane, ea îngenunche, își făcu o cruce mare, rugându-se.

Din acea noapte, a ospățului morții, Vodă Alexandru Lăpușneanu nu se mai ridică din crivat de parcă prin acea sângeroasă ispravă, de care merse vestea la toate Curțile, i se destrămaseră toate încheieturile făpturii.

Nu vru să-și mai vadă copiii. Nici de Bogdănel nu mai întrebă. În afară de Doamna Ruxandra, în camera de suferință intra uneori numai doftorul transilvan, Andrei, adus la Curte cu mare cheltuială.

— Cu boala ochilor o duce el încă multă vreme, dar nu știu ce are pe dinăuntru, că parcă nici nu vrea să se mai lecuiască! Împotriva vrerii sale, ce pot face? spunea doftorul în slavonește către vlădica din Iași, care în afară de moldovenește, numai slavona pricepea.

Alexandru-vodă, bântuit de frici și nesimțind pământ tare sub călcâi, se trase cu ai săi la Hotin, așezându-se acolo.

— Rău îmi pare, Ruxandră, de tot ce trăii și săvârșii în această lume zadarnică, în care zilele se scurg și se istovesc, ca neaua și ploile de fiecă an pe colnici și tăpșane. Rău îmi pare de viața ta și a copiilor noștri zămisliți în neștiință și aruncați de răutatea mea în

această gheenă a lumii care mistuie cu văpăile ei prea încet, de se simt toate duhorile. Până la viața de veci, a Domnului nostru Isus, ce bine ar fi fost să-mi fi trecut zilele, Ruxandro, ca un călugăr cuvios! Sunt ostenit de zădărnicii...

— Pe Bogdănel nu vrei să-l vezi, Măria Ta?

Vodă făcu semn că nu. Pe nimeni nu putea să îndure în jurul său..

Și Doamna, simțindu-i sfârșitul aproape, făcu semn slujbașilor să deschidă ușile, ca să intre Vlădica în odăjdii și boierii cei noi din Iași, care tremurau zi și noapte, căci se știau, ca și înaintașii lor, cu zilele în mână.

— Să mă călugărești, Doamnă! oftă bolnavul, fără să vadă pe cei din jur. Să-mi culeagă îngerii sufletul din mine.

Și în amorțeala lui, Vodă fu hirotonisit în grabă, pus în sutană călugărească, cu comanacul în scăfârlie.

Dar scuturat de friguri scurte, Vodă se mai înalță o dată, rezemându-se în mâini de se clătină comanacul:

— M-ați călugărit, Doamnă? Ce-ați făcut?

— Precum ai vrut, Doamne! Acum ești cuviosul Pahomie, iubitorul lui Dumnezeu.

Lăpușneanu își arată dinții gălbejiți, oftă adânc, apoi gemu:

— Când m-oi scula, Ruxandro, lasă, pe mulți am să mai călugăresc și eu.

Și aplecă iar capul cu comanac, sprijinit de brațele Doamnei, pe perna mică. Deschise deodată ochii mari,

cu pleoapele roșii. Și nu-i mai închise. Dar ei nu mai vedeau decât vedeniile unei lumi mai bune și mai iertătoare.

Doamna plânse, acoperindu-și fața cu mâinile, iar cei aflători lângă dânsa sloboziră un oftat de ușurare.

POVESTEA NEAMULUI ROMÂNESC

DE LA ÎNCEPUT
ȘI PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE

PAGINI DIN TRECUT
VOL. II

DOAMNA CHIAJNA

I

CĂLARE

Era în toamna anului 1559. Ziua aceea amurgii repede. Un pâlcc de călăreți, urmați de o pedestrimă în neorânduială, jerpelită și cu sulilele ruginite pe umăr, poposiră sub un deal, lângă o apă curgătoare.

Dârdâind de frig, oamenii aprinseră focuri la repezeală, întinseră corturile – cei ce aveau – ca să se adăpostească de ploaia ce sta să cadă, în vreme ce alți ostași căutau odihnă în încăperea fără pereți și fără tavan a codrului învecinat.

— Dacă boierii de peste munți vin cu luptători înzăuați, vorbi un călăreț, apoi ne bat la iuțea, cum se bate cânepa, de nu mai rămân din noi nici puzderiile!

— Așa ar fi, răspunse altul, care se îmbrobodise într-o glugă cenușie, de părea călugăr de la muntele Athos, așa ar fi, dacă n-am avea pe Mircioaia cu noi. Strașnică muiere, frati-meu! Merg cu ea fluierând (până la capătul lumii! Ce crezi c-a făcut la moartea lui bărbatu-său, a lui Mircea Ciobanul?

— L-o fi îngropat, ce să facă?

— Nu ea! Feciorii și domnițele avură grija mortului, că dumneai se repezi glonț la pașa din Rusciuc, după ajutor, să pună în scaun pe Petru, flăcăiandrul, urmașul la domnie al lui Mircea.

— Și ce-a făcut pașa? I-a dat oaste?

— E pe urmele noastre, frățioare. Credeai că suntem singuri?

Stănicel din Slatina, călărețul cu căciulă, boier de stare mică, care cu inima îndoită lupta împotriva veliților boieri fugiți mai de mult în Transilvania de frica lui Mircea Ciobanul, dădu pinteni calului șiporni în fugă până-n malul apei, unde mai era un grup de boieri, adunați, între care se afla și Doamna Chiajna.

— Ați pus străji? întrebă ea pe cei din jur, în vreme ce doi oșteni încheiau un cort în apropiere.

— Am pus zece călăreți înspre munți, de unde scoboară nelegiuții, Măria Ta! răspunse spătarul Milea.

— Trimite câte zece și de jur-împrejur! De unde știi, dumneata, spătare, din ce parte vor încerca să ne lovească?

În cort se aprinse o candelă și un foc de uscături, între două cărămizi, deasupra cărora Doamna, cu mânecele suflecate, începu a prăji niște ouă, în vreme ce mesteca vârtos și înghițea iute dintr-o azimă, mare cât o pălărie de paie.

Un urcior de lemn, umplut cu basamac vechi, îmbătase văzduhul cu o aromă iute de izmă.

Tinerii boieri din jur, mai toți de treaptă mică, nădăjduind în norocul mamei lui Petru cel Tânăr ca-n norocul lor, se încălzeau la foc și luau aminte la graiul cutezător, uneori cu haz, al acelei femei, mai bărbăitoasă ca bărbații.

Îmbucară toți, cu foame, arătând totuși sfială.

— Cui îi e somn, să-și întindă oasele colea! zise după cină Doamna Chiajna, iar cui nu-i e somn, merge cu mine. Om da ocol taberei și-om vedea câți oameni ne-au mai rămas și ce fac căpeteniile!

Doamna se aruncă sprintenă în șaua murgului și urmată de doi boieri tineri o rupse la fugă la vale, unde se vedeau licărifid, în bezna acelei nopți de toamnă rece, focurile oștirii domnești.

Găsi toate străjile la locul lor.

Doamna se întoarse și intră în cort. Boierii, rămași acolo, lângă foc, se ridicară văzând-o.

— Jalnică oaste, feții mei! le zise ea și, scoțându-și coiful, începu să râdă. Și o năvală de câteva mii de viespi ar pune-o pe fugă!

— Atunci de ce ne mai batem, mărită Doamnă? întrebă un boier cu părul cârlionțat.

— Ca să-i batem, vornicele! Poate că pribegii vin cu o oaste și mai jalnică decât a noastră.

— Deie Dumnezeu așa să fie!

Doamna se așeză pe un butuc noduros și ținu treji pe tinerii boieri până-n ziuă, istorisindu-le tot felul de năstrușnice întâmplări – și mai zeflemisind uneori frica și sficiunea lor:

— Aoleo, feții mei! spunea ea, cum se cunoaște c-ați trăit în puf, ca puiul de găină în găoacea lui, de nu v-a lovit nici adierea vântului!... De la sânul mamei gândeați să treceți la sânul mândrei, iar de întâmplările tari ale vieții habar n-aveți! V-am luat cu mine, ca la vânătoare, să vă mai scutur oscioarele de-a călare, că bătălia ce-om

face-o noi, aici, mai mult joacă va fi, măi flăcăi!

Și urmă:

— D-apoi tătâne-meu, Petru Rareș, când a fost alungat întâi din domnie, a străbătut singur de-a călare toată Moldova, de trăgeau vrăjmașii cu sânețele după el ca după cerb, iar când a ajuns în munți, nici călare nu mai putea merge. Ci s-a tras pe poteci de mocani, până a ajuns de partea cealaltă, unde-l trecură în Transilvania niște pescari. Voi câte zile ați fi în stare să umblați așa, pe nemâncate?

— O zi întreagă! zise unul.

— Eu cred că două zile tot aș răbda de foame, dacă s-ar ține vrăjmașii după mine! grăi altul.

— Taica a răbdat vreo paisprezece, feții mei! strigă Doamna Chiajna, râzând și arătându-și dinții puternici. Maică-mea vitregă, Cătălina, fată de voievod sârb, sta închisă cu noi, vreo cinci copii, în cetatea Ciceiului. Și în vreme ce prin cetate ni se ridicau spânzurătorile, eu cu bețe de lemn făceam spânzurători mici, să mă joc cu ele. Și când a venit tata în cetate, nici el nu a mai putut ieși din cămărilor de piatră unde eram închiși. Așa că s-a jucat și el cu noi, de-a spânzurătorile. Dar socotiți voi că noaptea dormea maică-mea? Păi ea știa și latinește, și turcește și grecește – și mereu scria pentru tata scrisori la Stambul, de le scobora pe fereastră în zori cu o ață, în mâinile unei slugi credincioase. Și așa a primit Petruvodă învoirea de a se duce la Stambul, de unde cu oaste se întoarse iar Domn la Iași! Acolo am venit și noi, copiii, iară eu mult m-am bucurat văzând bărbile năclăite cu

sânge ale capetelor celor vinovați, boierii necredincioși, puse pe ulucile Curții noastre! Mi-aduc și acum aminte de unul, spân, parcă râdea la mine, bătu-l-ar Dumnezeu!...

Un oștean cu minteanul ud de ploaie năvăli în cort, poticnindu-se de tinerii boieri și căzând dinaintea Doamnei strigă:

— Măria Ta, au venit! I-am văzut cu ochii mei!

— Pe cine, mă? făcu Doamna fără a se ridica de pe butuc.

— Pribegii! Dușmanii noștri!

Doamna râse, apoi se uită la oșteanul speriat, privindu-l numai c-un ochi, în vreme ce pe celălalt îl închise a șagă:

— Mă, nu ți s-o fi părut?

— I-am văzut cum te văd, Măria Ta!

— Nu se poate, fârtate! îl înfruntă ea, făcând cu ochiul boierilor tineri, care n-aveau nici ei curajul de a se veseli. Ți s-a părut, căci pe-aici am aflat că umblă niște năluci!

— Năluci în zale, Măria Ta? se miră oșteanul, începând a se îndoi de mintea sănătoasă a Doamnei Chiajna... Păi una din acele năluci a tras cu sâneața după mine!

Și straja îi arată o mânecă sfârtecătă și arsă de praf de pușcă.

— Dacă-i așa, ei sunt, pribegii! Bine, du-te și te culcă în spatele cortului și nu mai răspândi vestea prin tabără, că se sperie ceilalți! N-or să vie ei vrăjmașii peste

noi în puterea nopții să ne batem ca stafiile!

Oșteanul ieși, ploconindu-se, iar afară își făcu o cruce mare.

Chiajna, fără a se turbura de veste, urmă vorbirea:

— Și cum vă spuneam, feții mei! Când a venit acel neguțător de oi, Mircea, os de Domn, de-i ziceau tovarășii de turme Ciobanul, de m-a luat din Iași cu alai de nuntă, știam că nu-mi va fi mai bine ca la tata acasă și nici că oi fi mai liniștită ca maică-mea. Nouă ani, cât a ținut întâia domnie a Ciobanului, ba voiau boierii să ne omoare, ba omoram noi la boieri. Și turcul, după fiecă încăierare, mai cerea niscai pungi de bani.

...A fost o luptă scurtă, numai de-o jumătate de zi, până când oastea pribegilor boieri, alcătuită din mercenari, bine înzăuați și înarmați, prinseră de veste că oamenii Doamnei Chiajna nu aveau ajutor turcesc, erau puțini la număr, istoviți și fără tragere de inimă.

Fugarii, îndârjiți de lunga lor suferință, se bătură vitejește, secerând pâlcurile Doamnei Chiajna, care se risipiră asemenea unor stoguri putrede de fân, îmbrâncite de vijelie.

Mircioaia, înconjurată de tinerii boieri care o ocroteau, se desprinsese din mijlocul lor, călare ca un ostaș, cu coiful pe sprinceană și cu buzele strânse, se luptă amarnic, lovind și doboiind pe mulți. Dar nu se mulțumi numai cu atât. Văzând că cele mai multe din pilcurile ei își pierduseră căpeteniile și că abia mai țineau rezistență, căută cu ochii în mulțimea

vrăjmașilor, să vadă capul bărbos al unui boier anume. Nezărindu-l, începu a răcni ca scoasă din fire:

— Bane Matei! Bane Matei!

Boierul cel mare, căpetenia pribegilor, care se afla în mijlocul unor călăreți transilvani, îmbrăcați în prapure de fier ca și caii lor, auzindu-și numele, întoarse calul și se îndreptă spre oșteanul care-l strigase și care numai prin şuvițele negre ale părului, scăpate din coif, se deosebea de ceilalți luptători.

— Nu mă mai cunoști, bane Matei? îl întrebă glasul sporit de mânie al Chiajnei.

Și în clipa când ochii scăpărători, pătimași ai Doamnei îi pătrunseră până-n suflet, recunoscând-o, ascuțișul săbiei lovi pe banul Matei în dreptul grumazului.

— Eu sunt, bane, eu, Mircioaia, Doamna Ciobanului pe care l-ai vândut!

Și capul banului Matei se rostogoli cu ochii holbați.

Doamna Chiajna răsufală adine, bucurată de răzbunare, aruncă iataganul mânjit de sânge și, întoreând calul, o rupse de fugă spre geana codrului din apropiere, dimpreună cu boierii cei tineri, zadarnic urmărită de vrăjmași.

II

PEȚITORII DIN STAMBUL

Doamna Chiajna era tot mândră și vorbăreață în acea primăvară a anului 1563. Dădea porunci unui chelar

chiar la gura gărliciului:

— Să nu te prind, Petre, că, la ospățul de astă-seară, îmi trimiți clondirele cu vin mucegăit, că unde-ți stau picioarele îți va sta capul, auzitu-m-ai? N-a mai fost petrecere de multă vreme pe la Curtea mea, așa-i?

— Cam așa-i, Măria Ta! răspunse chelarul, care cunoștea năravul Doamnei de a sta mai mult de vorbă cu slujitorii decât cu boierii. Cui îi arde de zaiafet? Că de trei ori te-ai bătut cu acei pribegi, care voiau să alunge din Scaun pe Domnul cel tânăr și ai fost mai mult pe drumuri, când la Ruseiuc, când la Stambul, când mai știu eu unde. De-au crescut domnițele Dobra și Marina mai mult singure...

Chipul Doamnei se încruntă, apoi se veseli pe loc într-un râs de-i scutură zdravăn bogăția pieptului:

— Mai bine așa, Petre! Coconii pe care-i dezmiardă toți ies niște nătăfleți, iar coconițele pe care le ține mama în brațe se fac niște puturoase. Dar să nu uit vorba: am douăzeci și doi de oaspeți, boierii cei noi cu jupânesele lor, Domnul, coconii doi, eu și fetele două, încă cinci, în totul douăzeci și șapte de scaune. Pune treizeci, poate mai pică vlădica sau vreun nepoftit. Vin de Drăgășani ai îndestul?

— Am, Măria Ta! Ar fi bine să începem și polobocul cu vin de Cotnar, trimis de Domnul Moldovei, Lăpușneanu. Că mi se pare de la el se trage și petrecerea asta.

Doamna tresări și râzând iar, urcă o treaptă, strigând înapoi chelarului:

— Aferim, Petre! Să dai cep și Cotnarului. Să fie încaltea o petrecere moldovenească!

Of! De-ar fi fost și tânărul Domn mai cu vlagă, nu atât de istovit! își zise Doamna în iatacul ei, dinaintea oglinzii mari, de Veneția, unde-și potrivea zulfii, căutând să mai ascundă din șuvițele cărunte. Dar domnițele mândre ce-or fi făcând? Dobra, încalte, fata cea mare, cu părul negru și ochi albaștri ca peruzeaua, arată ca o prințesă din Apus, iar Marina cea oacheșă scoate pe oricine din minți numai cu un surâs...

Bătând din palme, strigă Doamna către slujnica ce se ploconează în prag:

— Să vie domnițele!

Fetele se iviră îndată, surâzătoare. Știau câte ceva din ceea ce Doamna le ascunsese până acum.

— Dulci ce sunteți! Ptiu, bătu-v-ar norocul! le zise Doamna Chiajna care n-avea obicei să-și dezmierde odraslele, deși îi dădea ghes inima după ele. Să vă văd acum, dacă-ți știți să vă purtați cum trebuie! Să știți că peste trei zile vă vin pețitorii, fetelor!

Domnițele lăsară capul în jos: știau și asta. Feții cei frumoși veneau de la Stambul. După cuvântul cald al patriarhului Iosif porniseră spre București, cu darurile de cuviință, Ion Cantacuzino, fratele lui Mihai Cantacuzino, puternicul prieten al Padișahului și Stamate Paleologul, nepotul patriarhului, amândoi din neam de bazilei, adică împărați bizantini.

...Peste trei zile, surâzând ca o floare mare, tomnatică, Doamna Chiajna ieși în curte într-o

întâmpinarea celor doi gineri domnești, care veniseră de la Stambul cu sipeturi încărcate de daruri, călări pe cai arăbești, urmați de oșteni în vestminte sărbătorești.

La fereastra iatacului lor, cu zulfii proaspeți și duhnind a iasomie și mosc – după sfatul maicii lor —, domnițele priveau de după perdele la cei doi țarigrădeni, care nu se încumetau a scobori de pe mândrii lor armăsari, rotindu-se încioace și încolo, ca niște păuni cu moț.

Dobra căuta pe Stamate Paleologul, care era – precum i se spusese – ras ca-n palmă, după obiceiul venețian, deși se trăgea din neamul patriarhului, iar Marina, fata cea mică, pe Ion Cantacuzino, despre care știa că fiind nițel pleșuv, purta sub fes perucă bălaie, ca și caucazienele din harem. Când îl zări cu mustața-i colilie și barba ca de țap, dârdâind de parcă-i era frig, fata se dădu deoparte, cu mîna-i pe ochi: nu voia să mai vadă!

Dobra bătu din palme, căci pețitorul ei era fercheș.

Mai târziu se văzu că frumosul Stamate nu era gata de nuntă, ci venise numai să vadă fata din București – și în locul Dobrei îi plăcu Marina cea oacheșă, pe care o pețea moșneagul Ion Cantacuzino!

După schimbul darurilor și luarea dulcețurilor, în sala cea mare, unde se adunaseră și boierii mai apropiați de domnie, se lăsă o tăcere ca de mormânt.

După nuntă, mireasa plecă de la Curte; de-aci înainte cum o vrea Dumnezeu!... gândi Doamna Chiajna.

Și puse pe grămătic de ticlui o frumoasă scrisoare

către puternicul Mihai Cantacuzino, prietenul Padişahului, în care-i istorisi peripețiile nunții, mărturisind părerea ei de rău că nu venise la nuntă.

Dar pe urmele mirilor mergeau la trap, pindind, câțiva boieri tineri, oameni de credință ai Doamnei. Înainte de trecerea Dunării, pe când mirele Ion dormea în cort, istovit de o călătorie de trei zile în șa, boierii cei tineri întoarseră carele cu lucrurile Marinei, iar pe mireasă o urcară pe armăsarul roib al Doamnei, care fugea ca vântul și venise pe el numai cu șaua.

Cu peruca lunecată pe-o ureche, cu dinții clănțănind, Ion se înfățișă peste o săptămână fratelui său mai mic, Mihai Cantacuzino, în palatul lor din Pera, de pe malul Cornului de Aur, căruia îi vorbea însă ca unui frate mai mare:

— Nene, n-am-avut noroc! Am pierdut și mireasa și darurile!

— Cum așa? se miră puternicul prieten al Padişahului.

— Nu știu, parcă m-am prostit de tot! Eram cu Stamate, că lui nu-i plăcuse Dobra, mireasa ce-i fusese menită. Dar pieri și soața mea, pieri și el, așa că nu mai înțeleg nimic.

Mihai râse acru, apoi tăcu deodată. Un gând îl făcu să bată din palme.

— Să știi că Stamate ți-a luat mireasa de sub nas.

— El? Te pomenești! Că mereu sta de vorbă cu ea, chiar sub ochii mei, fără să se ferească.

— Așa e, cum îți spun, întări cu acreală Mihai.

Mireasa o mai vrei? Să dau poruncă patriarhului Iosif să-și cheme numaidecât tâlharul de nepot, pe care am să-l arunc în mare cu-n pietroi de gât. Vorba e, mai vrei mireasa?

— O vreau, nene, o vreau!

Făcând o vizită patriarhului, Mihai Cantacuzino dădu peste nepotul patriarhului, Stamate Paleologul, pe care-l crezuse hoțul miresei. Stând de vorbă cu el află în amănunt ce se petrecuse la Curtea domnească din București.

— Dacă veneam și eu la nunta ta, zise Mihai a doua zi amărâtului său frate, nu cred că Doamna Chiajna ar fi avut curajul, după ce ți-a dat fata, să ți-o tragă înapoi, pe când dormeai!

— Aha! Vrei să spui c-a trimis oameni să-mi fure mireasa din rădván, zise Ion dumirit. Asta, nene, eu nu pot s-o cred! C-am văzut ce fel de femeie e Doamna Chiajna. N-aș da-o pe zece bărbați, și când spune ea un cuvânt, e lege. Dacă nu vroia să-mi dea pe coconița ei cea mică, putea să n-o dea! Ce, i-am luat-o cu sila? Și dacă mi-a dat-o, nene, de ce să mi-o ia îndărăt?

Mihai privi și el la ochii spuziți, vâscoși ai bătrânului frate, se gândi o clipă și râse.

— Lasă, frate, că mai sunt fete pe lumea asta. Numai tu să vrei să te-nsori! Iar pentru viclenia cu care și-a bătut joc de noi amândoi, Doamna Chiajna va plăti cu vârf și îndesat. De asta să nu te îndoiești defel!

NEGUSTOREASĂ ÎN ASIA MICĂ

Într-o după amiază din vara anului 1570, în Alep, pe ulița negustorilor de barije, tulpane, mătăsuri și ibrice, sta înapoia unei tejghele cu coviltir o bătrână semeață, voinică și încă arătoasă, care-și chema mușterii cu glas aproape poruncitor.

Un bărbat în vestminte de atlas alb, diregător italian, aflat în trecere prin acea cetate a Asiei Mici, se opri, mai mult de chipul neobișnuit al acelei negustorițe decât al mărfii ei. Și intrând în vorbă cu dânsa, nu mai plecă de la tejgheaua ei până seara. Ceilalți negustori, turci și greci, armeni și jidovi, priveau cu mirare la domnul cel cu înfățișare aleasă, care-și pierdea vremea la taraba femeii.

— Da, domnule Benedetto! Eu sunt Doamna Chiajna! Necăjită, dar nu amărâtă, năpăstuită dar nu doborâtă de soartă! Îți mulțumesc c-ai venit să mă cauți. Află că am câteva răfuieli și datorii de plătit, mai înainte de a pleca din această vale a plângerii, cum bârfesc popii pământul nostru cel dulce și îmbelșugat. Hei, mi-a murit Petru, feciorul cel drag, în numele căruia eram Doamna Țării Românești. A fost mai tare Cantacuzinul Mihai, *Şeytanoglu* (Puiul Dracului), cum l-au poreclit, că el ne-a scos din Scaun. Păcat de suta de mii de galbeni pe care fiu-meu a dus-o la Stambul, când l-a chemat Sultanul. Au luat turcii bănișorii, apoi l-au închis, iar

după mine au trimis ceauși să mă aducă plocon încoace. Noroc că pe Marina am măritat-o dună Stamate, nepotul fostului patriarh Iosif, că și pe el l-a scos din jilț Șeitanoglu! Am rămas cu Dobra, mânca-o-ar maica de fată cu ochi de peruzea! Stă în odaia mea de negustoriță, la marginea Alepului, și lucrează la gherghef, ca o dumnezeiță! Nu s-a isprăvit norocul ei! Om trăi și om vedea! Și așa că luai calea surghiunului cu fata și Domnul. Anul trecut mi l-a luat Dumnezeu și n-avea decât douăzeci și trei de ani, sărăcuțul, căci știa el, Dumnezeu, că nu mai avea nefericitul și slăbănogul niciun rost pe lume.

— Parcă mai aveai doi feciori, mărită Doamnă!

— Nu-mi mai pomeni de ei, că s-au turcit! Niciunul nu se va mai urca în scaunul tatălui lor. I-am pierdut și m-au pierdut. Dar nu mă las, domnule Benedetto, până n-oi ajunge iar ce-am fost – și de n-oi fi Doamnă eu, să fie mălcar mlădițele din osul neamului meu! Of! nu m-a făcut Dumnezeu bărbat, că nu mă terfeleau ei așa, cu una, cu două, vrăjmașii boieri și râvnitorii scaunului meu din țară.

Prea multă crezare nu dădu învățatul italian, Benedetto, cuvintelor Doamnei Chiajna, pe care le socotea numai ușurare a aceluia suflet năpăstuit de soartă.

În scrisoarea de afaceri pe care o trimise la Genova, pomeni de întâlnirea din Alep cu o fostă Doamnă din Țara Românească, ajunsă negustoriță de mărunțișuri la o tarabă turcească, în mijlocul drumului.

Despre Doamna Chiajna a mai vorbit învățatul Benedetto și cu un zaraf grec din Pera, mahalaua europenilor din Stambul, un anume Panaiotis, care împrumuta cu mare camătă pe cei ce aveau felurite nevoi la Poartă și cărora le ajuta să izbândească, spre a-și vedea înapoi capetele, dobânzile și bacșișul.

Trecură vreo doi ani și cărturarul italian se lăsă cu totul de umblet, când primi la Genova, unde se așezase, o scrisoare din partea lui Panaiotis, zaraful din Pera. O citi cu uimire de mai multe ori și-i plăcu într-atât că o puse într-o cărțuție întocmită de el despre viața și întâmplările trăite de Doamna Chiajna.

IV

EPISTOLA ZARAFULUI

...Și dacă ai vrea, maestre Benedetto, ai putea scrie o carte strașnică asupra vieții și întâmplărilor Doamnei Chiajna, care a ținut vreo nouă ani scaunul Țării Românești, dimpreună cu nevârstnicu-i fiu, Petru cel Tânăr. Eu însumi, de câte ori o văd sau mă gândesc la ea, mă crucesc!

Nu zici că acum câteva luni mă pomenii în zarafie cu o cocoană naltă, bine legată, cam ochioasă și cu părul cănit, să fi jurat că e mai lucios ca pana corbului.

Mă luă deoparte, deoarece (mai aveam și alți mușterii, îmi spuse, recomandându-se că e Doamna Chiajna, că lăsase negoțul de tarabă, fiind acum cu mare trecere și însemnate treburi la Serai, în Stambul.

Rămăsei trăsni! Credeam că aiurează sau... Îmi pierdusem eu mințile.

— Și cu ce îți pot fi de folos, mărită Doamnă? întrebai, spre a mă pune bine cu nebunia ei, cum socoteam atunci, căci mai apoi mă încredințai că era în toate mințile și în loc de a putrezi pe fundul Bosforului, ca atâți Domni români maziliți, ea avea trecere la Serai, într-adevăr!

Mă rugă să poftesc în acea seară la dânsa, să stăm de vorbă, pentru un împrumut mare de bani.

Nici gând n-aveam să iau bani cu mine, ba mămpresurai de câțiva palicari bine înarmați, socotindu-mi viața în primejdie.

Doamna mă primi cu dulceturi, și-mi arătă odoarele ei de aur și perle, un sipet întreg, și acela încondeiat numai în safire.

— Chir Panaiotis, îmi zise, nu vreau să mă despart de aceste podoabe, deoarece nimeni nu știe soarta zilelor care vin, și dacă am fost Doamnă în Țara Românească, poate că mă voi mai întoarce în preajma acelu scaun sau poate în al Moldovei, unde tot neamuri de-ale mele șed în jilț. Dar iată ce s-a petrecut în anul din urmă și de ce am nevoie de bani, fără a mă despărți de sipetul meu...

Și îmi istorisi o întâmplare ca din *O mie și una de nopți*, din basmele arabe pe care, maestre Benedetto, îmi spuneai că le vei traduce, pentru farmecul lor, și în graiul italianesc.

Căci în trecere prin Alep, domnul Grandchamp,

ambasadorul Franței, zări la fereastră chipul alb cu cozi negre și ochi albaștri ai Dobrei, fata Chiajnei – și atât se topi de frumusețea ei, că vru s-o ia în căsătorie, s-o ducă în Franța. Dar mama fetei se împotrivi, spunând franțuzului că o fată de Domn nu se cade a lua un simplu slujbaș cum sunt ambasadorii, ci numai o mlădiță de Domn. Fermecat și chinuit, ambasadorul Grandchamp cântă fetei sub fereastră și vru s-o fure, dar se alese cu o bătaie din partea Doamnei Chiajna soră cu moartea.

Stăpân peste acele locuri, în numele tatălui său, Sultanul era tânărul Murat, moștenitorul tronului. Aflând el de cele întâmplare ambasadorului francez, râse cu poftă și dori să vadă fata.

— Pe fată n-o vede decât mirele ei! răspunse mândra Doamnă agăi, care venise cu trei ieniceri.

Și fu silit feciorul împărătesc să vină însuși, călare pe un armăsar alb, la locuința săracă a negustoriței de mărunțișuri din Alep. Dar nu făcu drumul degeaba: fata îi plăcu și o luă la harem, după datina turcească, dând Doamnei Chiajna, la Curtea sangeacului, cinstea cuvenită.

Să nu crezi în noroc, maestre Benedetto? Trei luni după această întâmplare de basm oriental moare Sultanul cel mare și-i ia locul Murat, ginerele Doamnei Chiajna!

Să fi văzut rădvanele care cărau cadănele și rădvanul cel mare în care Doamna Chiajna călători alături de Sultana Valide (mama Sultanului), din inima Asiei până-

n malul Bosforului! Și era mândră la înfățișare Doamna Chiajna, și fericită cum nu fusese decât arareori pe malul Dâmboviței din Țara Românească.

Ar fi putut fi fericită – așa e? – dar inima i se încărca de venin că norocul venise numai pe jumătate, căci dacă măcar unul din cei doi fii în viață nu s-ar fi turcit, ar fi cerut Sultanului pentru el scaunul Țării Românești, unde mare poftă avea să se înapoieze cu fruntea sus, numai așa, să crape de ciudă vrăjmașii!

Dar să mă-ntorc la întâlnirea mea cu mărita Doamnă. Îmi spuse că fiind poftită pe a doua zi la harem, la Sultana Valide, care-i va trimite rădvanul cu un chihai și mai mulți eunuci, dorea să-i vorbească de un frate al dumneai, un frate vitreg din Brașov, căruia i se spunea *Iancu Sasu* sau *Iancu din Brașov*. Și cum tare era nemulțumită Poarta de un anume Petru Șchiopul, Domnul Moldovei, ținea Doamna Chiajna să urce în scaunul de la Iași pe acel fecior al lui Petru Rareș. Pentru această treabă era bun cuvântul Sultanei Valide, dar mai erau de trebuință și câteva pungi cu aur, fără de care Poarta nicio lucrare nu desăvârșește. Voia banii de la mine, fără să dea amanet odoarele ei. Numai pe cuvânt, într-un an – mă încredința ea – vei vedea și banii și dobânzile.

Rămăsei pe gânduri. Vreme de cercetat n-aveam, dacă era adevărat basmul cu Iancu Sasu și cu Petru Șchiopul. Dar mă luai după un glas al meu, lăuntric, maestre Benedetto, care-mi vorbește ades, pe mutește:

— Dă-i, Panaiotis!

Și iată, făcui nebunia, maestre Benedetto! îi dădui câteva sute de pungii cu bani buni, galbeni de aur cu zimți, numai pe cuvintul și după ochii acelei strașnice femei!

Zarafii ceilalți din Pera n-ar fi făcut asemenea ispravă în ruptul capului, iar dacă ar fi aflat c-am făcut-o eu m-ar fi scuipat.

Trecu o săptămână, două, trei. De la Serai, unde aveam oamenii mei, nu primii nicio știre despre schimbarea Domnului Moldovei, pe care-l chema într-adevăr Petru Șchiopul. Abia după două luni mă pomenii – pusesem cruce acelor bani – cu un bilețel din partea Doamnei Chiajna, care mă chema în iatacul ei.

— Iar vrea să-mi tragă chiulul! îmi ziceam. Și de mânie, mi se aprinsese vârful urechilor.

Mă repezii la Doamna Chiajna, hotărât să mă întorc cu odoarele și sipetul ei, care prețuiam mai puțin decât pungile date sau s-o strâng de gât.

Ce crezi că-mi arată Doamna Chiajna, cum mă văzu? O scrisoare de la Iași, din partea noului Domn al Moldovei, *Iancu Sasu*, care cerea surorii să mă trimeată la Scaun, cu socotelile toate făcute, spre a mă despăgubi și a mă răsplăti!

E drept că acest frate vitreg nu domni decât trei ani – căci nu prea stau mult în scaunul lor domnii români. Dar de atunci, maestre Benedetto, sunt gata să pun la picioarele Doamnei Chiajna toate avuțiile mele, oricând ar avea nevoie de ele.

Și dacă n-ar fi femeie, sunt încredințat că, pricepută

cum e, Sultanul Murat ar face-o întâiul lui sfetnic și mare vizir!

Poate că ești grăbit, maestre Benedetto, iar eu, palavragiu, ca noi toți ăștia din Pera, am o mâncărime în vârful limbii și al condeiului, de nu-mi vine să te las în pace deloc.

Cu Doamna Chiajna nu s-a isprăvit!

Că mă rugă să-i fiu de ajutor și pentru numirea în scaun a unuia Vlad, soțul unei nepoate de fiică a Doamnei Chiajna, acum în scaunul Țării Românești.

— Mărită Doamnă, bani cu împrumut ți-am mai dat! Îi zisei privind-o galeș. Și n-am pierdut unul. Ba am câștigat îndoit. N-ai vrea să-mi ceri mai mult?

Și ce crezi că mi-a răspuns șireata munteancă?

— Eu, chir Panaiotis, nu cer nimănui mai mult decât poate să dea!

Să fi fost bătaie de joc, maestre Benedetto? Aștept răspunsul dumitale amănunțit.

Vrei să știi poate ce s-a petrecut cu nepoțica din Iași, soția lui Vlad, dacă a ajuns și ea doamnă în scaunul Țării Românești?

Întrebarea-i de prisos, maestre Benedetto, căci unde a lucrat mâna pricepută a Doamnei Chiajna a pus și Dumnezeu mila! Au plecat tinerii de la Iași la București, unde-i adăsta firmanul de domnie, scos de la Serai de mătușa lor, Doamna Chiajna!

Și acum îți destăinuiesc una, care trebuie să rămâie între noi, deși mi se pare c-a început să se afle și pe-aiurea:

Cică la tronul Poloniei se-mbulzesc acum vreo trei veri. Se va urca în Scaun acela pe care-l va sprijini Poarta, căci oștire destulă n-au niciunul din ei, ca să doboare pe ceilalți.

Și eu știu cine va izbândi: vărul cel mic, Vladislav, un băiețandru numai de optsprezece ani, cu părul bălai, ca un arhanghel, căruia i-a dat în gând să-și vândă moșiile din Ucraina, să vină la Stambul s-o caute pe Doamna Chiajna!

Și Doamna, care are vreo șaiszeci și trei de ani acum, când l-a văzut atât de frumos, l-a pupat pe frunte și l-a luat în rădvanul ei, să-l arate Sultanei Valide. Căci așa încep domniile...

N-am dreptate să spun, maestre Benedetto, că Doamna Chiajna, surghiunită, la sfârșitul vieții ei a domnit și peste Muntenia și peste Moldova și poate peste Polonia? Năstrușnică femeie, pre legea mea! Una ca ea nu se naște decât o dată la cinci sute de ani.

DESPOT-VODĂ

UN VÂNTURĂ-ȚARĂ PE TRONUL MOLDOVEI

I

SEMIZEUL

— Dacă nu-mi iei în nume de rău, Măria Ta, cutez a spune că sunt, după graiul marelui poet Homer, un erou, ceea ce semizeu înseamnă.

Astfel, plecându-și chipul oacheș, cu nasul vulturesc și pletele negre ca pana corbului, vorbi cavalerul cel scurt și îndesat la Curtea voievodului Alexandru Lăpușneanu, în marea sală de ospete.

Se numea *Iacob Heraclid Despotul* și poposise în acea iarnă grea a anului 1560 la Suceava, venind din Polonia, după ce străbătuse multe țări ale apusului: Italia, Spania, Franța, Danemarca și Germania, unde avea puternici prieteni și ocrotitori.

Alexandru-vodă Lăpușneanu, care se trăgea el însuși din osul lui Ștefan cel Mare, câtă îndelung, pe sub sprâncene, bănuitor la straniul musafir și la ciudații săi prieteni, cei trei cavaleri, Petre Rozei, burgundul cu nasul roșu, Petre Sedliț, silezianul cu gura înfundată ca o troacă și Anton Sekeli, secuiul cel bălai, apoi Domnul, vârându-și jumătate de față în pocalul de argint, goli până-n fund vinul de Cotnar.

La celălalt capăt al mesei lungi din lemn de gorun, udat de băuturi, Doamna Ruxandra, cu ochii ei prelungi și verzui ca de pisică, pe care-i putea face când mari când mici, dezmierdă căpșorul unui cocon care-i ațipise în poală.

Căci stând de vorbă cu acel Vântură-Țară, iată noaptea trecuse de jumătate – și Doamna tot îi mai sorbea vorbele cu nesaț.

— Parcă spuneai că te tragi din stăpânitorii sârbi, grăi ea cu glasul molatec, și că vii nepot mamei Cătălina, care era și ea sârboaică, din neam de Despoți. Iar acum aflu că ești semizeu! Cum vine aceasta?

Secuiul cel bălai cuprinse în micul cer albastru al ochilor lui icoana Doamnei cu căpșorul țâncului din brațe și în vreme ce buștenii în cămin pârâiau, iar văpăile învăluiau cu lumina lor leneșă picioarele mesei celei lungi de ospăț, zise în graiul său transilvan:

— Slăvită Doamnă, d-apoi Iacob al nostru, tovarăș de cavalerie, este musai semizeu! Numai că el nu cutează a se fâli dinaintea măritului Domn, Alexandru-vodă Lăpușneanu. Ci noi, prietenii săi, adesea l-am auzit istorisindu-ne despre cumplita bătălie de la Runty, unde a luptat cu spada ca unul din cavalerii negri ai lui Carol Quintul, împăratul a trei împărății și a jumătate de pământ de dincolo de mare. Ba și mai crunt s-a războit Iacob al nostru dinaintea cetăților Théroouanne și Hesdin, în care a intrat printre cei dintâi – mai abitir, mărită Doamnă, ca Achile, feciorul zeiței Tetis din fundul apelor, când birui și dete foc cetății Troia. Nu sunt oare

asemenea isprăvi fapte de semizeu?...

Dar Petre Sedliț, silezianul, cu gura scobită înăuntru adânc, ca la mătușile fără dinți, mișcă sub masă piciorul greu, care sună ca de lemn lovit, și grăi și el cu glas gros, jumătate leșește, jumătate moldovenește, certându-și tovarășul:

— Oare drept vorbești tu, măi Sekeli? Pentru aceea socoți tu pe Iacob, căpetenia noastră aci de față, semizeu, adică erou, fiindcă mânui paloșul fără teamă pentru Carol Quintul, împăratul împăraților? Ptiu! Că habar n-ai de Iliada și de Odiseea!...

Și întorcând capu-i mare, ca dat la rindea, către Vodă Lăpușneanu, apoi către dulcea piroteală a chipului de pisicuță omenească ce era Doamna Ruxandra, vorbi tare, de-i auziră glasul și oștenii de pază, de afară, în bătaia vijeliei de omăt:

— Este semizeu, mărite Domn și Doamnă, cel ce se trage din mumă sau din tată zeu, însoțit cu o muritoare. Iar căpetenia noastră, cavalerul lui Carol Quintul, *Iacob Heraclid Despotul*, se trage dintru întâi din Heracles, adică uriașul Hercule, semizeul, fiul mărețului Zeus-Jupiter, însoțit cu Alcimena, femeia tebanului Amfitrion, care găzduise pe zeu. Și numai după aceea se trage căpetenia noastră, Cavalerul Negru Iacob, și din stăpânitorii sârbi, el fiind nepot al răposatei Doamne Cătălina Răreșoia, deci văr bun al măritei Doamne Ruxandra, aci de față.

— Așa da! Acum înțeleg și eu! zise Alexandru-vodă, dând cu pumnul stâng în masă, de zornăiră pocalele.

Și în vreme ce paharnicul îi umplu iar pocalul întins peste umăr, înapoi, Vodă adăugi, privind în ochii Doamnei:

— Așa rubedenie, îmi place și mie, Ruxandra!...

Apoi întorcându-se către musafirul în vestminte de catifea neagră, cu pieptarul brodat în argint și aur, cu armurile marii împărății în care soarele nu apune niciodată, întrebă cu jumătate de glas:

— Dar ceva peceți și pergamente ai domnia ta, cavaliere? Ca să ne creadă și alții, când om arăta dovezile – că noi, eu și Doamna, te credem și pe cuvânt!

— Eu numai cât mă uit la el și-l cred! zise Doamna, privind la cavalerul negru cu ochii în care vâlvătaia despicăturii se subție deodată oblu ca o dungă. Căci mult ar fi durut-o să piardă deodată o asemenea rubedenie.

Abia acum se clinti din locul său al patruilea tovarăș al ciudatului cavaler, Jean Villele, parizianul, cu chip prelung, subțire, ca de fecioară, cu plete căprui, unduind ușor ca valul și cu umerii scoși ai obrazilor și stropiți cu puncte gălbui, ca de soare. El strânse buzele-i subțiri și din tașca de pieile de la coapsa stângă, de sub junghier, scoase cu luare-aminte două pergamente groase, care fâșăiră ușor. De unul, clătinău trei peceți roșii atârinate cu sfori de mătase.

Și franțuzul începu a sporovăi atât de repede, că zeci de mierle păreau a se bate la gurița lui cu mustăcioară – în grai pe care nu-l înțelese nici Domnul, nici Doamna, ci numai doftorul Blandrata, al casei domnești, cel cu

barba lungă, roșiatică, venit din părțile Venetiei – și care ședea mai de o parte.

Doftorul încuviință din cap către Alexandru-vodă Lăpușneanu, iar Domnul, care nu pricepuse nimic, îl crezu.

Jean Villele, desfășurând întâiul pergament, ros pe toate părțile de marea-i vechime, dovedi că Iacob Heraclid Despotul, născut în Arhipelag, se trăgea de-a dreptul din Heracles, fiul lui Zeus-Jupiter și al preafrumoasei și albei Alcimena din Teba, că între strămoși se prenumăra și bazileul Heracle ce domnise în Bizanț și între moși, stăpânitorii sârbi, din care dinspre mamă se trăgea și fierbintea Doamnă Ruxandra.

Cavalerul parizian despături cu luare-aminte și cel de-al doilea pergament, cel cu pecetele, și citi în latinește, apoi tălmăci în graiul Franciei, diploma iscălită de însuși Carol Quintul, cel care cu cinci ani mai înainte, lăsându-și baltă toate împărățiile, asemenea unor zădărnicii, se trase într-o mănăstire, spre aflarea vieții celei adevărate și fără de moarte. Iacob Heraclid Despotul, viteazul cavaler negru, dobânda prin voie împărătească titlul de Despot² și acela de Comite palatin – iar pe temeiul acestui înscris avea putere Iacob Heraclid în cuprinsul Spaniei, Italiei, Olandei, Belgiei, Germaniei și Austriei, până-n marginile Lehiei și Moldovei de a pune notari, doftori, judecători, și de a încununa pe acei cântăreți ai faptelor vitejești ce le zic poeți, sau *poeta*, pe latinește, iar pe limba francească –

2) Voievod.

trubaduri.

— Dar despre lumea pe care ai vândolît-o, vere, nu ne spui nimic? șopti mai mult cu răsufierea Doamna Ruxandra, clintindu-se în jilț și desmierdându-și odrasla cu degetele ei lungi.

Ridicând capul oacheș, cu luciri de bronz, cavalerul cel negru răspunse:

— Ce întâmplări neobișnuite și vrednice a fi istorisite, ți-aș putea istorisi, mărită vară, tu care ai avut parte de o viață atât de zbuciumată! Căci am aflat de fapta fratelui tău Ștefan, domnitorul de câteva luni, care înconjurându-se de turcoaice fu ucis de boieri ca să urce în scaunul domniei un anume Joldea, căruia te și dădură. Și ai fi avut parte de el, dacă nu-ți ieșea înainte, luându-i-te cu puterea brațului, Domnul de față, Alexandru-vodă Lăpușneanu, soț prea fericit căruia, fără pierdere de vreme, an de an, îi dăruiești când un cocon, când o coconiță.

Înaltele fețe domnești surâseră de așa vorbe bune. Doamna stinse o clipă vatra ochilor ei oblici, cu pleoapele lăsate, iar Vodă hohoti singur mai departe:

— Asta așa e! Anul și cârlanul!

— Eu n-avui parte de bucuria femeii, urmă cavalerul, dar tăcu, păzindu-și taina cu ochii în jos, în vreme ce o jumătate de surâs îi despică un colț al gurii.

Cu ochii mari, verișoara domnească se uita la el vrăjită, gata să-l înfulece:

— Poezia și filosofia le-am deprins în Italia, dar mai temeinic învățai știința doftoricească la Montpellier,

urmă Iacob, încruntat deodată, cu glas puternic. Aș fi rămas la Paris, unde viața cavaleriească își află o strălucită răsplată, căci acolo vinul e bun, femeile ispititoare, banii la îndemână, dacă nu mi s-ar fi întâmplat un pocinog la Saint-Germain, într-o încăierare. Mi se pare că am făcut o moarte de om. Și apoi luptele pentru bunul meu împărat, Carol Quintul... așa precum le-ați auzit...

Un brânci al crivățului lovi cu putere obloanele de la ferestrele încăperii domnești, care pocniră cutremurate.

— Ce-ar fi să mergem la culcare, boieri dumneavoastră? zise Alexandru-vodă arătându-și dinții în rânjetul care era surâsul său.

Și se ridică. După el, se ridicară cuviincioși toți ceilalți, urmându-l.

Domnul lăsă prietenește mâna pe umărul de catifea neagră al cavalerului Heraclid și-i grăi:

— Rămâi de-acum la Curtea noastră, vere! Nu-ți va părea rău! Îți voi găsi o dregătorie pe potriva vitejiei și priceperii pe care o vei arăta – iar Ruxandra, o soață! Așa e, Doamnă?

Doamna, cu ochii în jos, nu răspunse – ci strânse mai tare de făptura-i zveltă copilul, pe care ridicarea ei din jilț îl trezise.

— Sau visezi domnie? îl întrebă deodată cu glas ridicat Lăpușneanu. O domnie mai semețată decât a Moldovei? Căci doar ești semizeu!

Cavalerul tăcu.

— Și crezi că nu i s-ar cuveni, Măria Ta? făcu

Doamna. Locul lui, după obârșie, ar fi Bizanțul.

— Numai că acolo, vere, șed deocamdată pe sofale Soliman și vizirii săi! Și șed temeinic, pe cât știu, nu-i așa?

Și Vodă, hohotind, își prelungi râsul într-o tuse neașteptată.

Doftorul venețian se apropie în grabă de Alexandru Lăpușneanu, în vreme ce Doamna, clătinând capul către cavaleri, îi salută, întoarse umerii și se îndreptă cu copiii spre încăperile ei.

II

ȘARPELE DIN SÂN

Cine ar putea cunoaște basmele de mărire pe care Heraclid Despotul le înșiră la urechiușa palidă a Doamnei Ruxandra o iarnă întreagă, în vreme ce Domnul era rupt, când într-o parte când în alta, de treburile domniei? Cavalerul, în vestminte de pluș, pune la cale cu Ruxandra, în iatacul ei, viitoarele stăpâniri ale seminției lor.

Alexandru-vodă, cuprins de o greață care-i aduse gălbinare în ochi și-i supse vлага din genunchii care începură a-i tremura, se tângui soției:

— Nu știu ce boală mi s-a încuibat în sânge, că văd lumea în roșu, apoi în verde și mi se usucă limba în gură, de o simt scămoșată ca o cârpă. Au nu mă otrăvește cineva?

Ruxandra se repezi în pieptul lui și îi pipai mâinile,

suflându-i în obraz:

— Eu gândeam că ești rece din pricina iernii! Doftorul Măriei Tale, Blandrata, ce spune?

— Să postesc! Auzi-colo! Nu mai cred în el, Ruxandro! Să mă fi deochiat vărul Heraclid? Ce-ar fi să mă freci zdravăn cu tescovină tare?

— Dezbracă-te, Măria Ta, și am să te doftoricesc, să-ți moi un pic încheieturile! Iar de vărul nostru Heraclid nicio grijă să n-ai. Că el nu e piazză-rea, s-ar cunoaște din căutătură – care mi se pare că mai curând farmecă decât îngrozește.

Și în vreme ce Ruxandra, după știința ei femeiască, îl doftoricea în fel și chip, Vodă gemând sub mâinile ei pătrunzătoare găfâia:

— Nu știu ce-mi spune, Ruxandro, că răul mi se trage de la acest Vântură-Țară, pripășit la curtea noastră! Până la ivirea lui nu mi s-a iscat vreodată în măruntaie și în oase asemenea boleșniță! Să plece, Ruxandro! Și după ce m-oi lecui, să se înapoieze iar, gemu Vodă între două sughițuri.

— Ești nebun, Măria Ta? se înfoie Ruxandra, cu mâinile suflecate, depărtându-se de el.

Heraclid află de hotărârea Lăpușneanului înainte de a fi stat de vorbă cu Doamna, care luase asupra ei, cu lacrimi în ochi, greaua sarcină de a surghiuni pe frumosul și iubitul văr. Și se făcu nevăzut cavalerul de la Curtea din Suceava, precum venise – în puterea, nopții, în primăvara aceluiași an. Numai că luă cu el, odată cu cei patru străini, credincioșii lui tovarăși, și pe doftorul

italian cel cu barba cărămizie, Blandrata. De ce fugise? Și încotro? Doamna Ruxandra nu-și dădea seama și nici nu putu să afle pricina de la vreun curtean.

Ci Alexandru-vodă, care ajunsese uscat ca scândura, iar ochii i se îmfundaseră în cap, ca la strigoi, se lumină deodată și, cuprins de o furie sălbatică, puse mâna pe paloș, ca un nebun, când zări pe Doamna și copiii.

Apoi, ars pe dinăuntru de o sete ca arșița, Domnul – pe care Vlădica și boierii îl credeau în ajunul pristăvirii și începură a-i citi moliftele de mort – ceru paharnicului pocalul și, întins în crivat, bău două cupe pline, din vasul cu ciocul de cocostârc alb.

— Încăi să moară beat decât nebun! rosti Doamna Ruxandra investmântată în văluri negre, cu mâna când la gură, când la ochi, chinuită de dorul lui Heraclid, cavalerul, cel atât de isteț și plin de învățătură, care atât de potrivit ar fi stat în loc, în scaunul Moldovei...

Dar după acea beție prelungită, ca și cum și-ar fi curățit sângele de o otravă necunoscută, Alexandru-vodă se simți mai bine, se ridică în capul oaselor și umblă încet, prin încăpere, ca un schelet. Apoi, rânjind, ceru de mâncare o oaie friptă.

*

* *

Doamna Ruxandra se bucură de întremarea soțului, dar gândul ei era la vărul Iacob Despotul în vestminte de pluș, care-i vorbise de cucerirea și de alungarea turcilor, de înscăunarea bazileilor în Bizanț, începând cu el, strănepotul lui Heraclid – de întemeierea unei împărății

calvine pe malurile Bosforului!

Și tot mai nădăjduia în înturnarea aceluia cavalier rătăcitor sau în sosirea unei vești de mărire, fiind el pus Domn atotputernic în vremea din împărățiile lăsate de schimnicul Carol Quintul, când Alexandru-vodă, în zale și cu buzduganul la coapsă, intră în iatac, strigând:

— Și acum mă duc să plătesc aceluia semizeu, pentru otrava cu care vru să măucidă! Proclerul! Căci ți-era, chipurile, văr! Neam de Heraclid! Neam de Despot! Fuge mai degrabă o scârbavnică scursoare a grecimii din Arhipelag, cavalier fără simbric în Apus, cu haimanale pornit după jafuri și acum râvnitor al scaunului meu, pentru că l-am ospătat din blidele mele.

Ruxandra nu înțelegea nimic din vorbele bărbatului, în afară de ocările aruncate asupra mult doritului văr. Ochii ei tăiați în curmeziș ca la tătăroaice se făcură deodată mari, iar despicătura lor de aur crescu ca o vatră de foc:

— Măria Ta, ce-mi tot vorbești? Ce rău ți-a făcut vărul nostru? Să nu ajungi să te căiești vreodată de cuvintele ce arunci asupra lui.

Nu mai era vreme de căință! Căința era alta: că îngăduise Domnul să i se strecoare în sân acel șarpe viclan, care, după ce-l mușcă adânc, de era să-i ia viața, fugise în Transilvania, cu gând de a strânge oaste și a veni împotriva lui, a lui Alexandru-vodă, care ca pe o rudă iubită îl adunase de pe drumuri și-l oblojise!

— Nu cumva sunt uneltiri? mai întrebă Doamna, care știa că Iacob Heraclidul nu era în stare să vină împotriva

lui Lăpușneanu să-i ia scaunul domnesc și Doamna, precum la vremea lui, AJexandru-vodă tot cu oaste străină venise, înlăturase cu moarte pe Joldea, mirele de trei zile al Domniței Ruxandra, îi luase mireasa și jilțul domnesc din Suceava.

— Uneltirile sunt ale lui, ale acelui Vântură-Țară! strigă Domnul rânjind. Căci iată, trebuie să-l întâmpin la hotară... dacă nu cumva și-o fi schimbat drumul!

Și Vodă scoase de la chimir scrisoarea mototolită a voievodului Podoliei, Vișnievițchi, prietenul leah care știa și moldovenește, fiind după mamă os din Ștefan cel Mare.

Doamna Ruxandra o citi pe îndelete, cu buza tremurătoare, ținând-o cu mâini care înghețau – neștiind dacă-n cumplita ei tulburare era mânie sau părere de bine, disperare sau așteptare.

Voievodul leah scria Domnului că Iacob Heraclidul ajunsese în Ungaria de sus, în Kesmark, unde, cu ajutorul lui Ferdinand din Viena, strânsese oaste, spre a pune mâna pe Moldova. I se dăduse numaidecât ajutor pentru asemenea ispravă, deoarece Ferdinand al Austriei era furios pe Voievodul de la Suceava, care ajutase văduvei ungare, Isabella, să pună mâna pe Transilvania. Cică opt mii de florini ar fi primit fostul cavaler al lui Carol Quintul și un pâlc de oaste în fruntea căreia se afla un anume Albert Laski, luteran și el. Se pare că și guvernatorul Lituaniei, Nicolae Radziwill, trimisese ceva galbeni Heraclidului – căci mult ar fi dorit acela ca tot un luteran să domnească în scaunul din Suceava!

Dar craiul Lehieii, care era catolic și sprijinise pe Alexandru Lăpușneanu să înfrângă pe dușmani și să fie uns Domn, prinse de veste cel dintâi, prin iscoadele sale. Nu era vreme de pierdut. Cum Alexandru Lăpușneanu n-avea oastea strânsă și gata de luptă, craiul din Varșovia trimise un sol către voievodul Podoliei, Vișnievițchi, să porceadă de îndată și să înfrunte oastea cavalerului negru. Abia intră Iacob Heraclidul, cu tovarășii săi, toți pui de lele, în trecătorile Moldovei, că fură întâmpinați de o grindină de săgeți și de bolovani prăvăliți din piscurile munților.

Socotind că va fi treabă ușoară și că vor merge la Suceava ca la nuntă, lefegiii lui Heraclid, loviți la strâmtoare, dădură dosul, mai cu seamă călăreții, care puteau fugi mai repede.

S-o fi mai adunând oastea năvălitorului undeva prin Transilvania? Sau vitejii săi fugari s-au risipit ca fumul? Voievodul Podoliei nu știa, dar prin scrisoare anume îl îndemna pe Alexandru-vodă să-și adune de sârg oștirea și să pună strajă bună la trecătorile spre Transilvania. Căci nu era de crezut că un cavaler al lui Carol Quintul să se lase bătut cu una cu două, iar un nas vulturesc ca al lui Iacob Despotul să fi uitat aroma bucatelor domnești de la Suceava.

Și iată că Domnul Lăpușneanu, în zale și cu buzduganul pregătit parcă anume pentru căpățana lui Heraclid, pornea însuși spre fruntaria amenințată.

Doamna Ruxandra izbucni într-un hohot puternic de plâns și se aruncă la pieptul lui Alexandru. Domnul abia

putu s-o împăce – și o duse cu mare grijă în iatacul ei.

— Dacă s-o întâmpla *ceva*, îi mai zise el, să nu-ți pierzi firea, Ruxandro, ci să iei cu tine vistieria și să te tragi la Chilia, tot pe drumuri lăturalnice, numai cu două slugi credincioase și cu copiii. Auzitu-m-ai?

— Auzit, Măria Ta... gemu Ruxandra, sughițând încet de viitoarea plânsului.

— Dacă pier eu, măcar să scapi tu! adăugă Vodă. Iar cu aurul din vistierie să dai fuga la Stambul, să cumperi înapoi scaunul domniei pentru urmașii noștri.

— Așa voi face, Măria Ta! răspunse Doamna, căutând împrejur oglinda ei venețiană cu mâner de argint.

Domnul plecă și lipsi din Suceava toată vara, lăsând paza cetății pe seama hatmanului Tomșa, mai înrăit parcă decât ceilalți boieri, dar cel mai de ispravă.

Odată cu strânsul poamelor din vii și livezi, se întoarse și Domnul în cetatea de scaun. Prin iscoadele de la fruntarii și din Transilvania află că Iacob Heraclidul nu mai adunase oștirea pe care o risipise voievodul Vișnicvițchi – și până să întocmească alta, mai avea de furcă!

Călare printre colnicele Moldovei, având cu el pe Moțoc, vornicul cel lat în spete și cu capul rotund, pe Veveriță postelnicul, cel nalt și tremurător ca un plop și pe Spancioc, spătarul cel chel, fără sprincene și cu o nucă vie de carne în partea dreaptă a bărbiei, Alexandru- vodă râse cu poftă, arătând zărilor scăpărătoare șirul dinților săi puternici:

— Pare-mi-se că s-a săturat de domnie *vărul*

Hercalid, cel cu sânge de zeu în vine! I-a pierit pofta chiar de la întâia întâlnire cu pietroaiele din munții Moldovei! Și-o fi luat seama și s-o fi întors pe meleagurile din apus, că graiurile de-acolo pe toate le știe – iar pe noi ne-a lăsat în plata Domnului!

— Bine ar fi să fie așa, mărite Doamne! zise Spancioc clătinând din cap de la dreapta la stângă, nu înainte și înapoi ca adineaori în legănarea calului. Numai de n-ar fi la mijloc vreo viclenie!

— De viclenii totdeauna te-ai temut, Spancioc, iar de buzduwane ți-a fost frică! hohoti Domnul, bucuros de această glumă de care râseră la fel Moțoc și Veveriță. Și ce viclenie anume crezi c-ar putea scorni luteranul? întrebă Domnul, cu inima neturburată.

Spancioc își dete cu mâna pe locul unde alții aveau mustăți și răspunse, clătinând capul acum înainte și înapoi:

— De-aș ști, Mărite Doamne, n-ar mai fi viclenie ci prostie din partea aceluia Vântură-Țară! Căci viclenia bine întocmită se vădește mai târziu, când nu te aștepți, nu acum, când n-o vede nimeni.

— Asta așa e! întăriră într-un glas vornicul Moțoc și postelnicul Veveriță.

...în timpul verii, primi Domnul Alexandru Lăpușneanu o nouă scrisoare din partea voievodului din Podolia, Vișnievițchi, pe care o citi cu ochi scâpărători de bucurie neașteptată Doamnei Ruxandra, care-și îmbăia două fetețe într-o copaie mare, în iatacul aburit.

— Ia-n ascultă, Ruxandro, vestea cea mare!

— Vreo veste rea despre vărul Iacob Heraclidul? întrebă Doamna dând din cap, încredințată de mult c-o împăcare între Despot și soțul ei nu mai era cu putință.

Și Domnul citi rândurile ce urmează:

„Mărite Doamne și prietene! Să te ție Hristos, Mintuitorul nostru, în deplină sănătate și noroc dimpreună cu Mărta Doamnă și coconii, nepoții mei. Iată că aflai de curând, din Transilvania, de la oameni de credință care niciodată nu m-au înșelat, primind ei bani buni de la mine, în toată vremea. Cică Iacob Heraclidul care-și spunea Despot după scrisul lui Carol Quintul și care încercase a-ți lua scaunul domniei, umblând el acum zănatec prin părțile transilvane și ungurești, ba într-o cetate, ba în alta, nu mai contenea cu chefurile și bețiile, înconjurat de tovarășii lui de cavalerie, pe care-i avea din țările Apusului, dobândi și alți mulți prieteni, făgăduind în dreapta și în stânga vorbe goale, pe care numai nebuni ca aceia le pot crede, că va veni el în Moldova Domn, după rubedenia lui cu Doamna, ba că va pune mâna și pe scaunul Țării Românești, întocmind apoi o mare oaste creștină cu ajutorul căreia va alunga pe turci și va lua iar scaunul bazileilor, bunicii săi, pierdut acum o sută și mai bine de ani. Ci nebunia nici ea nu ținu mult înaintea lui Dumnezeu, că iată, Iacob Heraclidul căzu greu bolnav, se săvârși din viață și fu îngropat de prietenul său Albert Laski și de ceilalți cavaleri apuseni, în cetatea Kismark, și cu toți mult plânsură de părere de rău..”

Doamna Ruxandra lăsă copilele să se bălăcească în apa caldă și, cu brațele de-a lungul trupului, privi drept

în rânjetul lui Alexandru. Apoi zise mai mult cu răsufierea.:

— Și tu crezi în asemenea cuvinte, Doamne?

Alexandru-vodă nu răspunse deodată, apoi răcni:

— N-am crezut nici eu! Dar ascultă mai departe să auzi ce spune răvașul:

„Cunoscând, mărite Voievod și prieten, viclenia aceluia ce se numea însuși Despot, vrusei a mă încredința de moartea lui și trimisei un om anume din Podolia, care, ducându-se, întrebă pe locuitorii cetății lui Laski dacă știu ei ceva de pristăvirea cavalerului lui Carol Quintul întru cele veșnice. Și oamenii au mărturisit că au văzut cu ochii lor înmormântarea Cavalerului, ba i-au și arătat locul în biserică, unde e îngropat. Mințind trimisul meu locuitorilor din Kismark că era rubedenie îndepărtată cu răposatul, au aprins o luminare la căpătâiul lui”. Acum ce mai spui, Doamnă?

Doamna oftă și începu, cu și mai multă putere, să-și frece copilele în scaldătoare.

III

ANEVOIE VENI ÎNCEPUTUL ȘI PREA REPEDE SFÂRȘITUL

Mare fu mirarea lui Alexandru-vodă în toamna aceluiași an aflând că Iacob Heraclidul în fruntea unei puternice oștiri ardelenе, pe care o adunase tupilând-o în timpul verii sub poale de păduri, pătrunsese prin

trecători în Moldova, având de-a dreapta lui pe Albert Laski, prietenul și sprijinitorul său.

— Parcă-și dăduse duhul! Iar oamenii cetății au văzut înmormântarea! grăi Domnul către vornicul Moțoc, care trebuia să îngrijească de adunarea oștirii.

— Un coșciug gol înconjurat de luminări aprinse nu se poate îngropa, Măria Ta? răspunse vornicul, scărpinându-se după ceafă. Acum va trebui să-l înfruntăm pe mort.

— Sunt boierii noștri de credință, vornice? întrebă Domnul, care se cam îndoia de unii.

Moțoc sporovăi ceva pe sub mustață, cu mina stângă pe paloșul de la coapsă, cunoscând și el puțina statornicie a boierilor, gata să treacă de partea celui cu biruința și cu puterea.

Alexandru-vodă Lăpușneanu și cei trei boieri mai de seamă, Moțoc, Veveriță și Spancioc, se osteniră și adunară în mare grabă câteva pâlcuri de pedestrași și de călăreți, înarmați inai mult cu spăngi și cu paloșe, prea puțini cu arcuri bune și niciunul cu vreo sâneată care scuipe foc și plumb. Nădăjduind să-și înmulțească oastea, Vodă Alexandru se trase mereu dinaintea năvălitorilor care-l căutau, până-n preajma Prutului, în vreme ce Doamna Ruxandra cu vistieria și copiii ei, unsprezece la număr, se trase la Chilia, pe țărmul cu corăbii turcești.

Oștile se loviră la Verbia, nu departe de apa Jijiei, și se încăierară două zile scurte de toamnă, amestecate în ceață și în ploaie. Când oamenii lui Vodă se pomeniră

înconjurați de călăreții cu flinte tran- silvânești, care-i împroșcau cu alice mai dese ca apa ce cădea de sus, se traseră înapoi de Verbia, pe celălalt mal al Jijiei. Dar aci îi adăsta pedestrirea lui Laski, cu sulite lungi, care-i risipi și-i prinse, după aceea, prin luncile de pe malul Prutului, istoviți și lihniți de foame.

Mai încercă Alexandru-vodă să se împotrivească lângă Huși, unde îi venise în ajutor un pâlc de oșteni din Moldova de jos, dar nici aci nu izbuti a face vreo ispravă.

În puterea nopții, în vreme ce călăreții lui Iacob Heraclidul erau gata să intre în tabără, Vodă Lăpușneanu fugi la Chilia, de unde, luându-și soția, copiii și lăzile ferecate, se urcă într-o corabie mare ce pornea spre Sтамbul. Aci se aruncă la picioarele puternicului Padișah Soliman, de care ținea cu adevărat domnia de la Suceava, ca și cea de la Târgoviște.

*

* *

Iacob Heraclidul, după înfrângerea lui Alexandru-vodă la Jijia și la Huși, porni în goana mare spre Suceava, bănuind că va mai găsi acolo pe frumoasa și iubita lui vară, Ruxandra. Dar aflând că Doamna urmase pe soț, se întoarse la Iași, unde adună boierii la Curte și trecând pe dinaintea lor, le grăi în mai multe limbi, în latinește, în leșește, în francește, în nemțește, în ungurește și la urmă în moldovenește, zicând cu semeție:

— N-ați avut până acum, boieri dumneavoastră, Domn cu mai multă știință de carte ca mine, nici cu

prieteni mai puternici în țările creștine de la apus! De mă veți cere ca Voievod al Moldovei Padișahului Soliman, bine va fi vouă, copiilor voștri și mai ales Țării. Iar ce ne hărăzește Domnul cel de Sus, nu poate bănui oricine – și veți vedea minunea cea mare la vremea ei, toți care în mine veți crede. Căci precum din adâncimea și vechimea singelui meu am scos dreptul și puterea ce le vedeți, alte drepturi și puteri voi isca, despre care acum nu pot vorbi încă.

Smeriți ascultară boierii aceste cuvinte care purcedeau parcă dintr-un suflet de împărat, nu de la un Voievod supus Stambulului. Astfel că i se închinară, sărutându-i mâna. Apoi cu toți se duseră la Biserica Mare unde vlădicii în odăjdii îi citiră molifta de domnie, numindu-l pe românește *Ion-vodă*.

Soliman, de mult prevenit de Iacob Heraclid Despotul, prin bancherița Dona Gracia de Mandesa, cu mare trecere la Poartă, nu mai dete ascultare plângerilor lui Alexandru Lăpușneanu, ci ținând seama de cererea boierilor moldoveni, trimise lui Ion-vodă firman și steag de domnie nouă.

— Nu face domnia Moldovei zece mii de galbeni pe an, peste haraciul lui Alexandru Lăpușneanu? întrebă Vodă pe boierii adunați în Divan, căroră le ceru să scoată banii din pământ, din piatră seacă.

Cavalerii primiră haine scumpe de samur, și ei împodobite cu flori de argint și săbii ferecate.

— Ce-ar fi de ar da oamenii țării câte un galben de casă? întrebă Domnul pe boieri în al doilea Divan.

Topi odoarele de aur ale bisericilor și bătu galbeni cu numele său: *Heraclidis Despotae Vindex et defensor libertatis Patriae*. (*Heraclid Despotul răzbunătorul și ocrotitorul libertății Patriei*.) Scrisorile lui purtau însemnarea: *Despot și Bazileu al Moldovei*, umblând până-n marginile continentului Europei.

— Două coroane, meștere, să-mi torni din aceste bucăți de aur! porunci el unui sculptor adus din Padua. Una fără armurile Moldovei, m-ai auzit? Vom pune armurile mai târziu... În altă parte!

Boierii se luară de gânduri. Moțoc începu să se căiască și să-și certe tovarășii, pe Veveriță și Spancioc, că-l lăsase să scrie Sultanului pentru întărirea în Scaun a unui venetic care nu respectă datinile țării.

— Aud că ne aduce acum în Suceava vlădică luteran! zise Veveriță, tremurând tot.

— Vlădică însurat, auziți voi, fraților? strigă Spancioc și râse bătându-se cu mâna pe gură.

Despot află de adunarea boierilor în casa hatmanului Tomșa, dar nu-i crezu atât de becisnici ca să se ridice împotriva viselor sale de mărire. Până una-alta, începu a strânge aur pentru întocmirea unei mari oștiri. Datoria de câteva mii de galbeni către prietenul Laski o mai lăsă în uitare. Avea nevoie numai de cinci ani de pace – și după aceea... Vor vedea mărimile Apusului ce e în stare să împlinească penrtu creștinătate un cavaler al lui Carol Quintul, urmaș al bazileului Heraclide!

Dar, până să se împlinească toate aceste năluciri, hatmanul Tomșa năvăli în casa domnească, strigând cu

ochii bulbucăți de spaimă:

— Măria Ta, ne lovesc tătarii! Dă-mi oaste să-i alung până nu ne pustiesc Moldova!

Despot-vodă îl privi cu ochi mari, mirați, apoi se ridică de la masa lui de scris și cu condeii făcu semn căpitanului de oaste din mijlocul curții.

Hatmanul Tomșa, înțeles dinainte cu boierii, duse oastea afară din cetate, unde oamenii jurară toți creștinește, pe icoanele ortodoxe, să asculte numai de hatman și să scape țara de domnia acestui papistaș stricător de obiceiuri.

Aflând Vodă de această răzvrătire, se închise îndată în cetatea Sucevei, cu puțina pedestrimă ce o păstrase la curte, în adăstarea unui ajutor.

În vreme ce oștenii credincioși din cetate țineau zidurile, află Despotul că se apropia de Suceava voievodul Podoliei, Vișnievițchi, din osul lui Ștefan cel Mare, să se urce în scaunul țării.

Iată de unde vedea mântuirea – de unde se așteptase mai puțin. Se vor bate acum, Tomșa cu Vișnievițchi!...

Hatmanul Tomșa, aflând de apropierea lehilor, trimise vorbă voievodului Podoliei să se unească îndată cu oștile moldovenești, ca împreună să surpe zidurile Sucevei și să alunge pe Despot din Scaun. Iar Despotul știa bine că hatmanul Tomșa nu va lăsa acum din mână prilej de a încerca să se urce el în scaunul Moldovei – și se va lovi cu Vișnievițchi. Scorpionii, încăierându-se, se vor mânca unul pe altul – iar leul Sucevei va ieși teafăr din colivie! Apoi, cu ajutorul lui Dumnezeu, își va aduna cu mai

multă chibzuială oștile care să-i dea puterea de a-și pune, pe malurile Bosforului, coroana de bazileu, coroana a doua, pe care o avea gata pregătită!

În puterea nopții, iscoada intră în iatacul Domnului.

— S-au bătut toată ziua de ieri și toată ziua de azi, Mărite Doamne! găfâi omul, acoperit de praf și de sudoare.

— Și se mai bat? făcu Despotul, cu ochi mari.

— Nu. Că moldovenii lui Tomșa au risipit pe oștenii lehi, iar pe voievodul lor l-au prins de viu. Cică-l vor trimite la Stambul, peșcheș Padișahului, să-l spânzure în cârlige, ca un vechi dușman ce era!

Despotul se încruntă – înțelese dintr-o dată că starea lui se înrăutățise. Va mai trimite Soliman oștirea care să-l despresoare, văzând că boierii moldoveni îi dau plocon pe vrăjmașul leah?

— Trebuie să aștept! Să mai aștept! Mântuirea va veni ea de undeva!...

În cetatea Sucevei bucatele se împutănară – iar ajutorul turcesc sau măcar cel tătäresc nu se ivea de nicăieri.

În curând Vodă nu mai avea cu ce să hrănească pe oștenii ce făceau paza la ziduri – chiar de-ar fi lăsat pe ceilalți netrebnci, bătrâni, femei și copii să piară de foame.

Repede scrise lui Laski, făgăduindu-i răsplată împărătească, dacă va veni îndată cu oaste destulă să-l despresoare. Și primi răspunsul, cu o amenințare: „Te mântui, nu pentru capul tău, ci pentru aurul ce am a

primi și pe care altfel nu l-aș mai vedea deloc, iar dacă nici după ce te voi mântui nu plătești – cu mâna mea te voi ucide, om fără cinste!”

Dar se întâmplă o turburare neprevăzută între oștenii Despotului, o căpetenie fu ucisă de alta, spre a-i lua locul. Iar pe ucigaș Vodă nu-l pedepsi, având nevoie de el în acea vreme amenințătoare.

Atunci oștenii de la ziduri se sfătuiră și fură îndemnați chiar de noua căpetenie să deschidă porțile cetății, ca să intre boierii Moldovei cu oastea lor.

Când Despot prinse de veste despre această plănuire, trimise porunci portarilor și căpeteniei, care-l vânduse ca la amiază, când o sta soarele cumpănă și clopotul va suna, sa dea porțile de o parte deoarece vroiește a ieși din cetate și a sta de vorbă cu hatmanul Tomșa.

— Dacă nu mă vor, plec! își zise Domnul, gătindu-se în vestmintele-i de cavalier negru în iatacul ce fusese al Doamnei Ruxandra.

Își încinse jungherul cu minerul de fildeș, iar în locul tichiei de catifea cărămizie cu pană, își puse coroana cea mare de aur, pe care râvnise s-o poarte când se va încorona la Constantinopol ca bazileu al noului Bizanț.

Coborî scările și se aruncă pe calul alb, înșeuat ca de sărbătoare. Apoi urmat numai de cinci călăreți, ieși pe poarta cea mare a cetății, care se deschise când clopotul bătuse amiaza.

Cu mirare priviră moldovenii din tabăra lor și cei mai de departe, din corturi, această minune a deschiderii porților de bună voie – și ivirea în bătaia soarelui a

acelui ciudat împărat de Vicleim, șiruind de aur și de nestemate.

Cu mâna stângă în șold, cu dreapta strunind frâiele calului alb, înainta Despotul și chipu-i mândru, cu nasul vulturesc și ochii scăpărători căuta pe boierii moldoveni.

La întâia strajă se opri și porunci:

— Să poftească la mine hatmanul Tomșa!

Dar boierii, cu mâna pe paloșe, în frunte cu hatmanul Tomșa, care purta numai buzduganul la coapsă, călăreau iute întru întâmpinarea Despotului.

Mai înainte de a fi ajuns, acesta le strigă:

— Inimi haine și neînțelegătoare ați fost cu mine, boieri dumneavoastră, dar iată, eu plec ca să...

— Ne mai și ocărăști, liftă necredincioasă? răcni hatmanul Tomșa de se cutremură văzduhul.

Și buzduganul smuls de la coapsă lovi pe Despot drept în față, sfărâmându-i țeasta și umplându-l de sânge. Leșul Domnului se prăvăli atârând în șa ca o zdreanță de mătase, în vreme ce coroana de aur se rostogolea mai departe, în iarba moale, ca o minge...

PETRU CERCEL

Un tânăr poet visător
în scaunul Țării Românești

I

LA CURTEA REGEASCĂ DIN FRANCIA

Într-o noapte de primăvară a anului 1579, făcliile albiră atât de tare un rând de ferestre ale palatului regesc din Paris, încât ostașii de gardă de la porțile mari de fier 'nălțară priviri mirate, zicând:

— Se lasă cu chef astă seară la salonul cel mare al regelui nostru.

— De bună seamă, răspunse altă strajă. Păcat că nu mai sunt petrecerile de odinioară...

— De ce, adică?

— Apoi după ce-și pune pirostriile pe cap, omul se mai lasă de blestemății, iar tânărul nostru rege n-a găsit ceva mai bun de făcut decât să se-nsoare cu frumoasa Luiza, un boboc de fată, cu doi maci pe obrăjori. Hei, ce veselie era altădată, când regele petrecea în lege...! S-a vârat și aici maică-sa, italianca, vicleana aceea de Caterina de Medicis din Florența! Că fără amestecul ei, uite, bag mâna-n foc, că nici azi istețul nostru stăpân nu s-ar fi însurat!

Nimic din ceea ce se petrecea în cămărilor regești, oricât de ferite, nu rămânea ascuns străjilor, pajilor, slujitorilor, vizitiilor!

Henric al III-lea al Franciei se căsătorise într-adevăr cu Luiza de Vandemont, ascultând îndemnul mamei sale Caterina de Medicis, femeie pricepută în treburile domniei și care nu voia ca fiul ei să aibă parte de o domnie șubredă și mai scurtă decât a tatălui său, Henric al II-lea. Feciorul, odată căsătorit, se potoli, prins de grijile domniei.

Și iată că acum începuseră din nou petrecerile la palatul regesc din inima Parisului, pe malul Senei. Ba aceste petreceri se făceau chiar cu voia bătrânei regine!

Ce se întâmplase?

Sosise la Curte un tânăr prinț din părțile răsăritene, anume Petru Cercel, valah de sânge, dar care – de necrezut! – n-avea defel înfățișarea sălbatică a oamenilor de la Dunăre. Ci, dimpotrivă, purta cu eleganță vestmântul de cavaler, după felul Renașterii italiene, cu beretă de catifea și sabie scurtă, având în urechea stângă un cercel cu perlă. Și acest prinț, care o rupea bine pe franțuzește, vorbea italiana de parcă ar fi trăit toată viața la Ferrara sau Firenze.

Caterina de Medicis părea atât de vrăjită de graiul lui, că-l opri la Curte, ferindu-l de neplăcerile Parisului ispititor, zgomotos și plin de pericole în acel veac, când nobilii și tâlharii, în întunericul nopții, cu săbiile scoase, abia se deosebeau unii de alții.

Petru Cercel plăcu și regelui, care de mult prețuia chipul frumos și statura zveltă a tinerilor, hora de paji ce-l înconjurase fiind bine cunoscută și prețuită la toate Curțile. Henric al III-lea ascultă cuvintele cumpănite ale

lui Petru Cercel, dar mai ales luă seama și se lăsă prins de glasul feciorelnic al prințului din răsărit, care suna ca o coardă de gitară.

Cu deosebire plăcuse Petru fragedei regine, care împlinise de curând treisprezece ani. Căci prințul valah citise în după-amiezile de iarnă reginei-mame și micii Luiza din caietul legat în scoarțe de piele întărite cu ținte de alamă și încuiat cu lacăt mic de bronz câteva din stihurile inimii lui mistuite de alean.

Cu ochii minții văzură cele două femei, din cuprinsul versurilor cavalerului, codrii nesfârșiți ai Țării Românești, apele sprintene ce șerpuiesc din munți spre Dunărea molatică, ba auziră din acele stihuri avântate buciumul de pe colnice, cimpoiul de la stâne, doina prelungă, îndurerată și nerăzbunată pe care poetul o cântă de câteva ori cu glasul lui melodios.

Și se umplură ochii reginelor cu lacrimi adevărate.

— Am să vorbesc regelui de soarta ta, prințe. Vreau să te întorci la Curtea ce ți se cuvine! făgădui mica regină, deși nu cerea soțului ei niciodată nimic, Henric al III-lea privind-o în preajma lui mai mult ca pe o păpușă decât nevastă.

Regina-mamă nu se îndura să se despartă prea curând de prințul atât de fermecător:

— Scumpul meu Pedro, ții într-adevăr atât de mult să te întorci la Curtea de la Dunăre, ca să domnești peste zimbri și urși? Nu te simți mai bine în catifelele vestmintelor acestora și ale încăperilor noastre din care, cât voi trăi eu, nu te va alunga nimeni?

— Trebuie să aștept să fiu alungat, mărită regină?...
răspunse poetul cu un surâs trist, lăsând în jos pleoapele acoperite de umbră, ca două violete.

— *Mère chérie!* (dragă mamă!) se amestecă iar copilandra, soția regelui, să vorbim cu Henric! Suferințele dragului nostru Pierre cel pribeag sunt o nedreptate strigătoare la cer!

Și cruciulița de aur a micii catolice se clinti deodată pe pieptu-i alb, ridicat de un suspin violent.

— Atunci, *caro Pietro*, altă speranță nu ne dai decât că ne vei părăsi? făcu regina-mamă punând mâna-i dreaptă încărcată cu douăsprezece inele pe mâneca de catifea a tânărului trubadur ce ținea ghitara-i venețiană pe un genunchi. Și râse adânc, din toate coardele glasului ei.

— Aș vrea să veniți odată la Curtea mea, ca să primesc așa cum se cuvine pe stăpânele inimii mele, pentru bunăvoința pe care mi-au arătat-o! spuse Petru Cercel celor două regine, zâmbindu-le galeș, în vreme ce mâhnirea ochilor lui se adânci parcă și mai mult.

— Venim, prințe, cu dragă inimă! Numai să nu ne sfâșie fiarele sălbatice de acolo...

În zilele următoare, Caterina de Medicis zise nurorii sale, Luiza:

— Prostuțo, dacă-i dăm drumul dragului nostru Pietro, cine are să ne mai cânte doina aceea tulburătoare care stoarce lacrimi? Cine are să ne mai spună stihuri care ne leagănă simțirea?

Cu toate astea, mica regină își luă inima-n dinți și

vorbi soțului ei, care o ascultă, bucuros de a-și arăta puterea, sprijinind pe Petru Cercel, ciudatul pribeag din ținuturile răsăritene.

Și când, sub un policandru cu douăzeci și patru de luminări, tinde râdea cu pajii, vechii săi prieteni, Henric al III-lea puse mâna pe umărul chipeșului curtean valah, Petru Cercel simți ca un fior al destinului: *va fi Domn al Țării Românești!*

— E departe țara ta de Polonia? întrebă regele.

— Nu, Sire! o desparte doar Moldova, care e tot țară de români.

— Știi că am fost mai întâi rege al Poloniei, înainte de a veni aici la Paris, pe tronul răposatului meu frate.

— Știu, Sire! Și bucuria mea de a fi Domn al Țării Românești e micșorată de părerea de rău că nu voi avea vecinătatea grațioasă a majestății voastre!

Regele privi în jur și pocnind din degete ca din castagnete, deasupra capului, strigă:

— Berthier, pe cine avem ambasador la Stambul?

— Pe Saint-Valentin, Sire! răspunse Berthier, întorcându-se.

— Pregătește o scrisoare din partea mea către Padișah și una către Saint-Valentin. Ideea principală: doresc mult ca prințul Petru Cercel, os de domn, să se urce în scaunul părintelui său Pătrașcu- vodă. Ideile celelalte chibzuiește-le tu...

— Înțeles, Sire!

— Ascultă Berthier! îl strigă iar regele. Îmi pare rău că va trebui să mă despart de prințul Pierre. Mi-au

vorbit mult despre firea-i aleasă și mama și Luiza. N-aș vrea să-l las singur în acea sălbatică Valahie, în care mi se spune că oamenii stau la masă cu urșii, îmbrăcați ei înșiși cu blănuri de fiare. După câte știu de la mama, *Voievodul Petru* dorește să preschimbe acei codri sălbatici în grădini fermecătoare, iar pe locuitorii valahi să-i deprindă a ieși din vizuini și a trăi ca noi, în orașe mândre. Nu ți-ar face plăcere să-l întovărășești și să-i fii de ajutor?

Și după o clipă adăugă:

— Cu acest prilej îmi vei trimite și rapoarte asupra stărilor din țara turcească și din Polonia.

Ambasador... era o urcare a treptelor de noblețe la care Berthier, care făcea și slujba de secretar personal al regelui, nu se așteptase niciodată. Cu obraji înroșiți de fericire, bâigui:

— Desigur, Sire! Dorința voastră e poruncă pentru mine.

Și înclinându-se până-n vârful pantofilor sclipitori, porni spre ușa cea mare ce dădea în cămărilor regești.

— Urmează-l, *mon bon Pierre*, poate că Berthier are nevoie de lămuririle tale! Cunoști mai bine decât el obiceiurile de la Poartă și sfătuește-l cum s-o aducă din condei ca să atingem și să câștigăm mai lesne bunăvoința Padișahului.

La început regina-mamă fu mâhnită de plecarea lui Petru Cercel și o certă pe mica Luiza pentru graba ei de a fi sărit într-ajutorul prințului. Dar se împacă repede cu lucrurile – gândind că tot va găsi o dată tihna de a face o

călătorie lungă prin Italia, apoi la Stambul și de aci la Curtea domnească de la București, unde chipeșul Petru – după fãgãduialã – avea s-o întâmpine cu toatã cinstea cuvenitã feșelor regești. Cum o fi arãtând Bucureștiul acela depãrtat?

Chiar în dupã-amiaza acelei zile stãturã din nou la taifas, ea și noru-sa Luiza, cu prințul valah.

— Mãritã reginã, spunea el, noi românii am rãmas cam îndãrãt cu mersul cãrturãriei și subțiririi obiceiurilor. Cãci în vreme ce popoarele din aceastã parte a pãmântului ridicau catedrale, învățând sã cânte liturghia pãnã la cincisprezece glasuri deodatã, ai noștri, de la Dunãre, cu arcuri, ghioage și puști (tunuri) de vișin, țineau piept nãvãlitorilor asiatici, care odatã cotropirã și ținuturile Europei, ajungând cãlãri pãnã la porțile Romei și pãnã la cetãțile cu turnuri ale Spaniei. Dar eu, fiindu-mi dat sã cunosc știința italieneascã și înfãptuirile franțuzești, mã voi strãdui sã stãrpesc din țara mea rãmãșița

sãlbãticiei, ca sã vezi, când vei veni pe la noi, mãcar un început de viațã europeneascã. Fiindcã și noi suntem din aceeași seminție cu italienii, francezii și spaniolii. E rãvna mea cea mai fierbinte și pentru care trãiesc, de a preschimba țara mea într-o micã Italie sau Francie. Cãci ceea ce face omul pentru sine se pierde ca fumul, dar ceea ce face pentru patrie, aceea rãmãne.

— Ca din carte grãiești, prințe! zise Caterina de Medicis, în sufletul cãreia tot mai rãmãsesse o urmã de nãdejde, c-ar putea opri pe Petru la Curtea ei.

— Și cine, mărită regină, dacă nu eu, ar putea ridica pe frații mei români la treapta fraților lor de-aici? Chiar părintele meu, Pătrașcu-vodă, căruia i se spunea *Cel Bun*, alt gând n-avu când mă trimise să-nvăț carte la școlile vestite de pe țărmul Bosforului. Iar frate-meu, Vintilă, care nutri aceeași râvnă, plăti cu viața încercarea de a se urca pe scaunul domnesc, acum cinci ani, când boierii îl uciseră numai după patru zile – ca să ridice un Domn îngăduitor al jafului, pe un anume Alexandru al II-lea, care nu se gândește decât la adunare de avuții pentru el și pentru neamurile sărace ale soției lui, risipite în tot Răsăritul și Apusul. Nimic altceva nu e nefericita Țară Românească decât moșie de jaf a tuturor, în frunte cu nesățioasa împărăție a Semilunii.

— Ah, nu de mult, Dogele Veneției îmi arăta o carte din Valahia ta, în care Doamna țării îi scria că: *azi suntem și mâine nu suntem, după voia lui Dumnezeu. Ne aflăm în mâna turcului și nici noi nu știm unde vom fi până la capăt*. Nu credeam că-s lucruri adevărate.

— Ba sunt foarte adevărate. Padișahul schimbă domnii după numărul pungilor cu aur primite și cine dă mai mult acela se urcă pe tron, mărind și haraciul. Dar cine plătește? Bieții români, căroră zbirii le iau plinea de la gură.

— Hélas, ce viață amarnică duc sărmanii valahi, scânci mica regină venindu-i lacrimi în ochi. Mă voi ruga lui Christ să stârpească pe acei asupritori turci de pe fața pământului...

La rindu-i, bătrâna regină se arată părtașă la suferința prințului și îi făgădui:

— *Caro Pietro*, te voi ajuta să faci din țara ta o grădină europenească precum dorești! Am să-ți dau o scrisoare către Dogele Veneției, vechi prieten, care oftează și astăzi că nu l-am luat de soț, acum patruzeci de ani. El are mulți prieteni la Poartă. Așa că ambasadorul nostru de la Stambul va fi sprijinit în fața Padișahului și de prietenii Dogelui. În fine, toți vom lupta pentru Petru Cercel! Te mai îndoiești că vei fi Domn?

Prințul valah lăsă capul în piept și apucând mâna reginei o sărută, șoptind:

— Nu am dreptul să mă îndoiesc!

În ajunul plecării se dădu, în cinstea lui, o serbare de rămas bun la palatul regesc. Toate încăperile fură luminate ca ziua. Caleștile din Paris aduseră musafiri mulți, umplând curtea. Mirosul bucatelor și fripturilor se întinse peste amândouă țărmurile Senei. Mult suferiră cu acel prilej flămânzii de pe maidane, cărora le lăsa gura apă.

Regele petrecu tare bine cu acest prilej, în vreme ce reginele și oaspeții se străduiră a face cât mai ușoară plecarea din Paris a prietenului lor, prințul poet și visător, valahul Petru Cercel.

II

DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Și deodată, pe neașteptate, visul lui Petru se împlini, dar în alt chip decât nădăjduise.

Într-o dimineață, pe când își lua dulceața de smochine, se pomeni cu un boier oltean, Iordache Craiovescu, fost ban, cu anteriorul zdrențuit și cu barba prăfuită. Venea din București.

— Măria Ta, se tângui boierul ploconindu-se, am aflat că te-ntorci din Francia și că ai de gând să aduci și în Țara Românească obiceiurile cele alese și că vei stârpi sălbăticia dintre români. Așa Domn ne trebuie, că mult s-a stricat biata țară – și încă se mai strică. Iacă eu numai cu fuga am scăpat din încăierarea ce avurăm cu dregătorii domnești, care au venit în Oltenia să ne ia două zeciuieli de dajdii, după poruncile nesățioasei Ecaterina și a fiului ei, țâncul de Mihnea. Dar noi am aflat că ea trimite mai mult aur la Veneția ca să-și sprijine bătrânețele, iar Padișahului mai puțin, numai ca să rămână în Scaun. Căzură, Măria Ta, în acea încăierare de lângă Jii toți boierii mehedințeni și o parte din cei doljeni, iar eu scăpai cu viață, mă mir cum! Vino, Doamne, în țară și pune capăt tâlhărilor!...

Petru Cercel luă pe boierul Iordache Craiovescu, la care se adăugiră în zilele următoare și alți fugari, îi duse pe toți la ambasadorul Saint-Valentin care-i mână, cu o scrisoare, drept la Marele Vizir.

În aceeași vreme Berthier adună din Pera, de la zarafii greci, vreo cincizeci de pungi de aur – și în numele lui Petru Cercel le vărsă la vistieria Padișahului.

— E un pașă cu barbă mare, albă și cam știrb, un

anume Sinan, îi spuse ambasadorul lui Petru. El pentru Mihnea se ostenește! Vin la el cu toptanul peșcheșurile din Țara Românească. Dar Padișahul a aflat de uciderea boierilor olteni și fuga lor din țară. Să vedem acum ce se mai întâmplă!

Când Petru Cercel fu chemat la Serai, tocmai veniseră, la Stambul, optsprezece care din București, încărcate cu pungile de bani cuvenite Padișahului pe acel an, precum și darurile obișnuite. Îtovărășit de Saint-Valentin și de grămăticul Berthier, el se închină dinaintea sofalei pe care sta tolănit și buhăit Padișahul, sărutându-i poala de atlas.

— Pace, bre, să faci în țară, auzi? Pace! Să n-aud de alungarea boierilor. Fără boieri nu e țară! Și să trimiți haraciul la vreme. Acum, du-te! grăi scurt Sultanul, făcându-i semn să iasă.

Firmanul fusese semnat din ajun, în vreme ce dregătorii Seraiului luau în primire și numărau darurile trimise, cu inima nebănuitoare, de Doamna Ecaterina, văduva lui Alexandru-vodă, cel răposat și îngropat în rasă călugărească, spre a-i ierta Dumnezeu multele păcate.

Petru Cercel se îndreptă spre București cu gândul de a împăca întâi pe boierii nemulțumiți, de a aduna din țările megieșe pe cei care, de teama pierderii capului, se bejăniseră și de a face din Țara Românească o grădină – și apoi să poftească la Curte pe Henric al III-lea, ocrotitorul său, pe mica, prietenoasa regină Luiza și pe bă- trâna Caterina de Medicis.

Dar blestemul locului îl cuprinse și-i ameți și lui mințile, de cum trecu Dunărea. Cei dintâi boieri care i se închină, făcându-i totodată alai până la Târgoviște, îl vestiră că trei din cei mai de seamă dregători ai Doamnei mazilite, vornicul Mihăilă, banul Dobromir și paharnicul Gonțea – încredințați că se va înapoia cu fiul ei Mihnea, căci avea rude puternice la Stambul și domnise cincisprezece ani – se ridicaseră împotriva noului Domn.

— Ce-i de făcut, boier Craiovescule? întrebă Petru-vodă la Comana, în apropierea Bucureștilor, pe omul în care avea mai multă încredere.

— Ce să fie, Măria Ta! În asemenea împrejurare toți Domnii noștri fac la fel, că nu se poate altcum: prind și taie pe răzvrățiți! Cresc la loc repede boierii căci e mănos pământul nostru. Ba la Moscova, unde domnește Ivan cel Groaznic, e obiceiul ca țarul care suie pe tron să taie capetele tuturor boierilor și să-și facă el alții, ca să n-aibă cine-l vinde. Păi, vezi?

— În țările apusului regii se urcă pe tron din tată-n fiu fără împotrivirea nobililor, grăi Vodă mahnit.

— Măria Ta, dă-mi poruncă să plec cu trei pâlcuri de călăreți. Răzvrățiții trebuie prinși înainte de a încropi niscai oaste. Îi culeg de pe la conacele lor teferi, numai buni de spânzurat.

Petru Cercel făcu semn boierului cu mustăți lungi să plece împotriva răsculaților.

— Cine e? întrebă apoi pe boierul Craiovescu.

— Țsta-i spătarul Mihăiță. Dacă-l avem de partea noastră, de nimic nu trebuie să ne mai temem!

Și astfel, întârziind anume, ca boierii răzvrătiți să poată fi închiși, Petru Cercel, cu alaiul celor credincioși și cu oastea spahiilor, intră în București în ziua de 29 august 1583, zi fierbinte de vară, cu lumină multă și cer curat ca un obraz de fată.

Norodul, așijderi lui Stan-Pășitul, nu se bucură de schimbarea domniei, știind pe pielea lui că mai mult rău va fi decât bine. Însă acum, dacă era prea sugrumat de birurile nesățioasei Doamne Ecaterina, trase nădejde la ușurare și omenie fără să-și dea seama de ce, așa că întâmpină cu urale pe Domnul cel nou investmânt de catifea vișinie, călare pe un mândru roib, având în mâini, cu toată arșița, mânuși lungi muieresti și o pană la tichia de mătase cărămizie.

El surâdea blajin și frumusețea chipului său răpi dintr-odată inimile multor jupânițe zvelte.

Slujitorii Curții domnești, unde se frigeau mieii și juncanii de ospăț, se aruncară în praf dinantea roibului, în vreme ce meterhanelele și cobzarii făceau cu tobele, fluierile și alăutele lor o zarvă de urlau câinii speriați, ascunși prin smârcurile cu trestii ale Dâmboviței.

Petrecerea în sala cea mare a Curții, din care numai cu vreo câteva săptămâni mai înainte plecase cu ochii-n lacrimi Doamna Ecaterina, înveseli pe toți cei de față. Iar Berthier se uita cu ochi mari, mirați, la fețele bărboase ale boierilor, la vestmintele jupâneselor, la pieptănătura jupânițelor și a copilelor, despre care avea de gând să scrie în amănunt la Curtea din Paris.

Spre ziuă, spătarul Mihăiță, care picase în Târgoviște

odată cu sosirea noului Domn, se închină lui Petru Cercel și ducându-l la fereastra cea mare, albită de lumina răsăritului, îi zise:

— Măria Ta, poștește de ia aminte și la darul meu, pe care-l fac domniei celei noi spre întărire.

Petru Cercel privi senin pe fereastră, dar se trase repede înapoi, de parcă l-ar fi îmbrâncit un pumn năprasnic.

În timpul nopții se ridicaseră din porunca spătarului trei spânzurători, de care atârnavă cei trei boieri răzvrățiți: vornicul, banul și paharnicul, cu dulămile sfâșiate, cu bărbile răvășite, ciopârțite, cu ochii scoși din orbite și limba atârând roșie din gura învinețită.

— Acum vei domni în pace, Măria Ta! mai zise spătarul, răsufând ușurat de îndeplinirea datoriei.

Dar Petru Cercel își duse mina mică, femeiască, la ochi și plecă din sala cea mare a spătăriei, simțind că i se întorc măruntaiele pe dos.

*

...Așa își începu domnia prințul poet mânat de visul ce-și făurise de a preschimba țara într-un rai pământesc. În gândurile sale toate acestea păreau lesnicioase; dar ca să le pună în faptă, mai avea cale lungă. Cu ce? Avea nevoie de bani, bani și iar bani, că brațe de muncă erau ele destule în țară.

Știindu-l vrednic și credincios, îl scoase pe boierul Mihăiță din spătărie și-l făcu vistiernic.

— Bani din piatră seacă nu pot scoate, Măria Ta, îi spuse acesta, așa că las prostimea în pace și mă pui să

belesc pe boieri. Altcum nu-i chip!...

Primind învoire, noul vistier se puse pe treabă: așeză biruri grele pe averi, supărând toată boierimea și învrăjbind-o împotriva Domnului. Ba dădu poruncă să nu se mai trimită oi peste hotare, ca să rămână țara fără oi, să se trimită numai lâna. Se numărară și vitele, tot așa, ca să nu se înstrăineze.

Toate astea scoaseră bani, cu care Petru-vodă zidi o nouă Curte domnească mai pe placul său și o Mitropolie care parcă aducea nițel-nițel cu catedrala Notre-Dâme din Paris.

Petrecri nu prea făcea, n-avea cu cine. Numai când venea vreun oaspete străin, îl primea împărătește, încercându-l cu daruri, încât se dusesse vestea de fastul și eticheta Curții domnești din Târgoviște.

Într-o bună zi aducându-și aminte Petru-vodă că are un frate vitreg, anume Mihai, îl chemă la sine de prin părțile Olteniei, unde acela era bănișor de Mehedinți. Vru să-l oprească la Curte, să-l facă spătar, dar Mihai se codi, neștiind încă gândurile Domnului.

— Aș fi mai de folos Măriei Tale ca bănișor decât ca spătar...

— Să te fac atunci ban al Craiovei, frățioare, ce zici?

— Asta da, Măria Ta, primesc bucuros!

Și-l unse ban. Adevărul e că Mihai, văzând în ce ape se scaldă frate-său, întrucât auzise chiar din gura lui cum și ce fel vrea să prefacă țara, n-avu deloc părere bună. Ba chiar gândi că Vodă o să ducă țara de râpă, fiind rupt de pământ și plutitor în văzduh. Că dacă

năzuiește să facă ceea ce i-a îndrugat, trebuia să pornească frate-său casa de la temelie, nu de la acoperiș, ca ne-omul.

III

UN VIS ÎNECAT ÎN APELE MARMARALEI

După vreo doi ani, la Stambul și în Pcra, se vorbea iar de o schimbare de domnie în Țara Românească. Zarafii care ținuseră cu bani pe Mihnea și pe mama lui, văduva lui Alexandru-vodă, surghiuniți întâi în insula Rhodos, apoi – după stăruințele ambasadorului Saint-Valentin – și mai departe, în Tripolis, pe unde nu ajunsese încă niciodată vreunul din voievozii maziliți – izbutiseră să-i aducă iar la Constantinopole. Cu ce cheltuieli – numai ei știau și Sinan-Pașa, ocrotitorul Doamnei Ecaterina.

Padișahul, cam plictisit de cererea prețuitului său Vizir, asculta acru învinuirile aduse lui Petru Cercel, sprijinit încă de regele Franciei.

— Din întâia zi a spânzurat pe toți boierii din București, Luminăția Ta!

— Pe toți? făcea Sultanul mirat, căci știa numai de trei, care nu se plecaseră firmanului de la Stambul.

— Aproape pe toți! o întoarse Sinan-Pașa.

— Și atunci cu cine se ajută în domnie? Că peșcheșul, darurile, datoriile din trecut văd că le plătește la vreme, ba și înainte de soroc, din care pricină l-am și iertat de două sute de mii de scuzi dacă mi-aduc bine aminte.

— Acum pricep, Luminăția Ta, de unde a avut Petruvodă banii pe care i-a risipit pe luxuri nefolositoare, mai zise Vizirul, închizând un ochi.

Padișahul se încruntă foc, bănuind că fusese tras pe sfoară de acel cavaler în vestminte de pluș venețian.

— Ce luxuri? întrebă privind drept în ochii Vizirului.

— Luxurile lui, Luminăția Ta, prin care vrea să facă din București un nou Paris și din Țara Românească o nouă Francie.

Vizirul râse a batjocură, de i se clătină barba albă și i se văzură dinții știrbi. Apoi, urmă, cu ură:

— Cu ce bani și-a ridicat o mitropolie nouă la Târgoviște? Văzuse catedrala Maicii Domnului din Paris! Cu ce bani a zidit o nouă Curte domnească? Nu putea uita Palatul regesc din Paris! Și cu ce a plătit tunurile de bronz? Numai venețienii au asemenea tunuri, Luminăția Ta, precum și parizienii!

Padișahul rămase pe gânduri. Sinan-Pașa, simțind că întorsese pe jumătate cugetul Padișahului, urmă fără grabă:

— Dealtfel, Luminăția Ta, nici cu boierii care i-au mai rămas n-o duce bine. I-a învrăjbit pe toți împotriva sa, slobozind pe robi.

ca să-i muncească ogoarele. A pus biruri numai pe moșii, nu și pe munca brațelor, și a oprit oile să iasă din țară, precum și vitele, punând să le numere.

Și mai adăugi Vizirul, râzând cu cei doi dinți:

— Era cât pe-acți să uit un lux nemaipomenit, Luminăția Ta, al acestui domnișor parizian! El nu

primește apa cu butoiul, ca noi, cei aflători aici în Stambul, ci o aduce până-n cămările sale, din inima munților, de la izvor, pe burlane! Cică să bea și el și oamenii săi apă curată, să nu se îmbolnăvească și să se iște molime în țară!

La asemenea purtare, Padișahul se roși de mânie:

— Asta-i necuviință! Omul acesta batjocorește banul! Să i se facă numaidecât hatișeriful de mazilire. Dar numaidecât!

— Nici nu i se cuvine altceva acestui prințisor desmățat! Iar aci, după perdea, așteaptă Domnul de odinioară, Mihnea-vodă, care cu nimic nu ne-a supărat și nici n-a cerut vreodată să-i iertăm două dute de mii de scuzi!

Și la un semn al Vizirului cu barba lungă și albă, perdeaua de catifea din dreapta se dete de o parte, ușa grea de lemn se deschise și un flăcăiandru cu obrajii înflăcărați de fericire se aruncă la picioarele Padișahului, care-l primi surâzând, cu amândouă mâinile întinse, căci îi plăceau copiii, de care avea haremul încărcat doldora

Saint-Valentin află de cele petrecute la Serai, înainte ca Padișahul să fi semnat porunca de mazilire a lui Petru Cercel. Îi trimise îndată un om de încredere care în opt zile, schimbând caii din olac în olac, ajunse la Târgoviște.

Vodă citi cu un junghi în inimă scrisoarea ambasadorului din Stambul și nu mai stătu pe gânduri. Orice împotrivire ar fi fost de prisos. Schimbările mari pe

care le făcuse în țară și cele pe care avea de gând să le mai facă știa că-și vor da roadele abia în domnia urmașilor – și așa mai toți boierii îl dușmăneau într-ascuns.

— Berthier, nu ți-e dor de Franția ta?

Cu această glumă vesti Vodă Petru Cercel pe grămăticul său de întorsătura soartei.

— Să plec la Paris? Dar nu sunt nici doi ani de la înscăunarea Măriei Tale. Parcă fusese vorba să poftim aici la Curte pe bunul nostru rege Henric, pe mica regină Luiza și chiar pe...

— Plecăm, Berthier, fără voia noastră, dar îți jur că nu va trece mult și ne vom întoarce cu voia noastră!

Petru Cercel porni în sus, spre munții Transilvaniei cu patruzeci și trei de căruțe încărcate vârf peste noapte și păzite de un pilc de călăreți neștiutori de restriștea Domnului. Grămăticul Berthier apucă drumul Stambulului ca să lucreze dimpreună cu Saint-Valentin pentru redobândirea unui tron pierdut atât de repezior.

*

* *

Insă ambasadorul nu mai nutrea nădejdi deșarte.

— Ascultă, Berthier, lăcomia Seraiului n-o putem sătura. Dar, rogu-te, spune-mi ce-i cu țările valahe? Că de multă vreme sunt în mirare: plouă pe-acolo aur din cer? De unde atâta bogăție care se varsă în haznaua sultanului?

Grămăticul avu o bună pildă:

— Valahii au o vacă mare de tot pe care o pasc, iar

turcul o mulge nelăsându-le lor nicio picătură de lapte.
Asta-i!

— Acum înțeleg de ce otomanii nu prefac aceste țărișoare în pașalâcuri: trag mai mult folos storcându-le decât stăpânindu-le. În plus ele sunt tampon între țările de dincolo de Carpați și imperiul turcesc.

Ajungând la poalele munților, voievodul fugar se lepădă de jumătate din oaste trecând în Țara Bârsei cu o sută de călăreți. Dar aceștia prinseră de veste că stăpânul lor fugea din Scaun și, de teamă că vor rămâne fără plată, își luară din saci simbrie înzecită, după care fugiră.

Asta-i încă nimic, căci voievodul Transilvaniei, dacă află că Petru Cercel fugise din Țara Românească și pribegea pe meleagurile sale cu o uriașă avuție, trimise degrabă oaste pe urmele lui, ajungându-l lângă Mediaș.

— Cine e Petru-vodă? întrebă căpitanul ungar.

— Eu, răspunse cel căutat, ieșind înainte-i călare.

— Descalcă! porunci ungurul și urmează-mă!

Astfel, fostul Domn văzu cum i se luau pungile cu aur ce-i mai rămăsese, o sută douăzeci și cinci de mii de galbeni, cu ajutorul cărora nădăjduia să-și redobândească Scaunul și să-și împlinească visul de totdeauna.

Singur, fără spadă, numai cu vestmântul de catifea și cu mânușile de piele de căprioară, cu pana de la bereta cărămizie, jumulită și murdară, Petru Cercel fu închis în cetatea de la Hust, din Maramureș – departe de orice nădejde.

Nicio veste nu-l ajunse din țară decât numai că, spre a plăti datoriile de la Stambul, Mihnea-vodă scoase dări atât de grele, încât fură numite *năpastă*, iar spătarul Mihăiță își pierdu capul.

Pe cât domni în Târgoviște, aproape doi ani, tot pe atât stătu Petru Cercel în închisoarea ungurească din partea de miază-noapte a Transilvaniei.

Nicio scrisoare de nicăieri nu primea, banii se isprăviseră. Părăsit și uitat acolo în turn, ca-ntr-un mormânt, totuși înfățișarea lui aleasă și graiul iscusit îi câștigă prieteni, dintre necunoscuții paznici.

Și astfel, într-o noapte de noiembrie a anului 1587, când nimeni nu se mai gândea la el, coborî din turn pe o funie legănată de vijelia și ploaia toamnei și se făcu nevăzut.

Șase ani pribegi pe la curțile domnești unde socotea să găsească prieteni și sprijinitori pentru dreptatea lui și a țării. Colindă Roma – unde fu primit și îmbrățișat de Papa, merse la Milano, Torino, se abătu pe la Veneția, Mantua și Ferrara, alungându-și dorurile și urâtul cu strofele pe care cu drag le-am citi dacă le-ar afla cineva prin lucrurile cele vechi din castelele Italiei.

În această vreme auzi pribeagul de cele ce se petreceau în țară – și inima i se rupea. Mai fu mazilit o dată Mihnea, în 1589, iar în locul său pus în Scaun, Vlad, care muri după câteva zile. De boală? Otrăvit?... Cine ar putea să știe?

La această veste, Petru Cercel se repezi la Stambul. Dar aci nu mai găsi nici pe Saint-Valentin, nici pe

Berthier!

Unul din zarafii greci, Paladis, cutezător ca un pirat, hotărât să-și îndoiască averea sau s-o piardă toată, legându-și soarta de a chipeșului cavalier, îl înfățișă într-o noapte cu lună, cu ajutorul eunucilor, sultanei Hazaki, favorita Padișahului, care într-atât se înduioșă de soarta nefericită a duiosului stihuitar și cântăreț, că-i făgădui tot ajutorul.

Ar fi izbutit sultana Hazaki, dacă n-ar fi picat tocmai atunci la Stambul însuși Mihnea-vodă, cu uriașe avuții încărcate în care muntenești, pe care le descărcă: o parte pe la dregătorii de seamă ai Seraiului și pe cele mai multe la Poartă.

Zaraful grec, Paladis, căruia Petru Cercel îi ceru un număr de pungi tot atât de mare, spre a înlătura pe Mihnea, îi spuse:

— Măria Ta, de-ar fi Pera bogată cât Țara Românească, nu s-ar mai bate nimeni pentru scaunul din Târgoviște!

Și se lăsă păgubaș.

Dar Petru Cercel nu-și pierdu nădejdea și nu fugi din Stambul, precum îl sfătuiseră zarafii. El credea în puterea Sultanei Hazaki, care vărsase lacrimi în poală, ascultând sunetele chitarei voievodului-poet.

Padișahul, față de aurul lui Mihnea, nu vru să mai asculte de rugămintele frumoasei Hazaki, căreia îi spuse:

— Îți voi aduce un alt cântăreț, Hazaki, un venețian adevărat! Nu mai plânge! Pune-ți acest șirag de mărgăritare, încheiate cu un rubin! Privește-te în

oglinză! Așa e că-ți stă bine?... E al tău! E din partea lui Mihnea-vodă!

Și Hazaki, privind-se în oglindă și dintr-o parte și din alta, scuturându-și mărgăritarele când pe un sân, când pe celălalt, răsese și uită de pribeagul cavalier valah.

Îndată după plecarea lui Mihnea spre țară, având în buzunarul de la piept firman de domnie nouă, Sinan-Pașa se înfățișă Sultanului cu barba vâlvoi și cu pumnii strânși:

— Luminăția Ta, nu va fi pace în Țara Românească, pe care Mihnea-vodă o chivernisește cum nu se poate mai bine, până când nu vom scăpa de uneltirile aceluia Petru Cercel, care nu mai are astâmpăr.

— Se poate? făcu Padișahul. N-am iscălit oare firmanul? Ce mai vrea acel cântăreț? Dă-l, Sinan, pe mâna gealatului! Sau nu, că află Hazaki și trei zile și trei nopți mă scaldă cu lacrimile ei. Fă cu el ce știi, dar... să nu mai știe nimeni.

Astfel oamenii lui Sinan-Pașa puseră mâna, în puterea nopții, pe fostul Domn și-l duseră la Ediculé, închisoarea turcească din Stambul, și-l închiseră într-unul din turnuri.

Poetul mai scrisese un cântec asupra soartei lui nefericite și își adăstă moartea – ștreangul sau sabia, partea de totdeauna a aceluia al căror vis nu se împlineste.

Valurile mării băteau zidurile groase ale turnului și prevesteau sfârșitul unei vieți.

Petru Cercel se întrebă dacă de-a pururi soarta Țării Românești și viața mlădițelor domnești va ține de voința celor ce domneau pe țărmurile Bosforului... Și, pe neașteptate, își aminti de frate-său vitreg, Mihai, pe care îl făcuse ban al Craiovei – oțelit și mare vrăjmaș al turcilor, viteaz din tinerețea lui zbuciumată.

Și Voievodul-poet se pomeni grăind singur fratelui său vitreg:

— Mihai, viteazule, să plătești acestor turci, în frunte cu Sinan-Pașa, ocară pe care au adus-o sângelui nostru românesc!

Era o închipuire înfrigurată de plăsmuitor de năluciri – căci n-avea de unde bănuși că numai peste câțiva ani, Sinan-Pașa, bătut de Mihai Viteazul, fiul aceluiași Pătrașcu-vodă cel Bun, la Călugăreni, va cădea de pe pod și-și va pierde cei din urmă dinți în apa Neajlovului.

Petru Cercel nu zăcu mult în turnul cel fioros. Fu ridicat și urcat într-o corabie, spre a fi surghiunit – cum se obișnuia – într-una din insulele Arhipelagului. Dar Mihnea plăti șaiszeci de mii de scuzi ca surghiunul să fie pe totdeauna.

Și în drum spre insula Rhodos, Petru-vodă fu zvârlit în valurile Marmaralei, care-l cuprinse în limpezimile reci, cu visul lui neîmplinit. Numai frageda Luiza, regina Franciei, auzind peste un an cumplita veste, plânse amarnic cu inima strânsă pumn. Lacrimile ei fură singurele care se vărsară pentru acel visător, Petru Cercel, fost Domn al Țării Românești.

IOAN-VODĂ CEL VITEAZ

Era la minte ascuțit, la cuvânt gata
și se vedea a fi nu numai de domnia
acestei țări ci și a altor țări să
fie cap și mai mare
(GRIGORE URECHE)

I

NEGUȚĂTORUL DE DIAMANTE ȘI BLĂNURI

În mica insulă Rhodos din Arhipelag, loc de odihnă al multor prinți bizantini fugiți aci de când Constantinopolul căzuse în mâna turcilor, locuia prin 1570 un ciudat ins, neguțător de felul său, anume Ioan.

Nici neguțător nu se prea putea spune că era, deoarece pe ulița mare a insulei celei bogate el n-avea tarabă, ci trăia dosnic, departe de inima târgului, într-o mahala, jumătate turcească, jumătate grecească. Singur își gătea bucate, singur își mătura încăperea, iar când n-avea mușterii, care trebuiau să vie anume, prin noroaiele sau pulberea mahalalei, el pescuia cu o undiță la malul mării.

Nu pescuia spre miază-zi cu ceilalți pescari, ci mai mult spre miază-noapte, de unde se spunea că vin scrumbiile din Marea Neagră... Dar el mai degrabă decât scrumbii adăsta o veste.

Neguțătoria pe care o făcea era tot atât de ciudată ca

și el: avea tot solul de blănuri, de la samur până la jder și vulpe albastră – dar cine căuta în acea insulă fără de ierni asemenea îmbrăcăminte călduroasă?

— Tu ți-ai luat, bre, mărfuri care n-au căutare pe aici, îi spuse o dată pașa Hilmi, guvernatorul insulei, primind în dar un fes împlănit cu vulpe roșcată.

— Nu se prea caută, luminăția ta, așa e! răspunse neguțătorul, închinându-și barba dinaintea stăpânitorului. Dar ce să fac? Eu vin de departe, precum știi, tocmai din țara muscalului și am prieteni pe acolo, care, ca să trăiesc, îmi trimit ce au mai de preț, adică blănurile, care bine prind la frigul lor! Dar blana, prea luminate, se poartă și ca podoabă.

— Asta așa e, bre Ioane! Că grecii și grecoaicele din Stambul au început să se îmbrace numai în blănuri! Și pe-aici, prin insulă, uneori se văd muieri cu ifose, învăluite de sus până jos în vizon, de parcă ar fi niște fiare cu surâs! Mai ai vreo piele-două de vizon? întrebă pașa în taină, căutând drept în ochii neguțătorului.

— Mai am douăsprezece! răspunse acesta și o lumină îi trecu nerăbdătoare prin ochi.

— Eu tot plec mâine la Stambul cu treburi la Serai. Să-mi dai blănurile să le duc Sultanei Valide! Dacă zici că te tragi din os domnesc și aștepți rând la domnie, apoi să știi de la mine că nimic nu izbutește fără ajutorul Sultanei! Selim al nostru domnește și poruncește după pofta inimii, dar care padișah n-ascultă de dorințele sultanei?

Turcul râse, arătându-și gura știrbă, după care zise:

— Adă-mi blănurile să le duc Sultanei!

— Pe toate, douăsprezece? începu a se codi negustorul

— Ți se pare prea mult?

— Pentru domnia Moldovei mi-aș da viața, căci mi se cuvine! Dar numai cu Sultana Valide nu vom face nimic, spuse neguțătorul. Că mai sunt la Stambul și alte guri care pot grăi pentru mine în auzul prea puternicului padișah! De aceea, să nu-ți fie cu supărare, iată ce gândesc că ar fi bine să facem: oprește, luminăția ta, două blăni de vizon, dăruiește două cadiului, două Marelui Vizir, iar Sultanei aruncă-i pe umeri o haină din șase piei – va fi prea destul ca să bată din palme și să râdă scuturându-se toată cu haz. Pentru padișah am păstrat un dar deosebit, pe care nu i l-am putut trimite că n-am avut prin cine! Eu, de aci din Rhodos, nu am voie să plec și nici prieteni de încredere la Stambul n-am aflat acum șapte ani, când am venit să-mi caut dreptul.

Neguțătorul ridică barba scurtă care-i împodobește chipul încrunțat și, vârând mâna în chimirul lat de piele, căută, adună și scoase la lumină în palma deschisă o mulțime de scăpărări de lumini, asemenea unor licurici care, stând locului, păreau totuși, în vioiciunea lor de luceferi, că se mișcă. Cu cealaltă mână alege chibzuit o piatră de diamant, pe cea mai mare, apoi încă două nestemate, una verde și alta albastră, pe care le întinse pașei.

— I-or plăcea, poate, măritului Selim aceste daruri ale supusului său Ioan, care așteaptă de la harul

împărătesc scaunul Moldovei? se întrebă neguțătorul.

Uluit de frumusețea pietrelor, pașa le rostogoli de câteva ori în palmă, privindu-le cu ochi mari, speriați, de parcă erau vrăjite.

— Aferim, Ioane! Tu ai să fi Domn! Mă auzi? Cu asemenea pietre poți să cumperi și raiul lui Mohamet!

Și turcul râse deodată cu glasul lui dogit, arătându-și iar gura știrbă.

Așteptă neguțătorul o lună, două, trei, dar nu-l chemă nimeni la Divanul ipașalei din Rhodos. Ii știa pe turci oameni de cuvânt, așa că nici nu-i trecea prin minte că frumoasele daruri trimise la Stambul, spre a aminti padișahului că o mlădiță de os domnesc aștepta să i se facă dreptatea mai demult făgăduită, să fi fost cumva oprite de stăpânul insulei. Poate că mărimile de pe țărmul Bosforului au și alte griji, împărăția e mare – și iacă au uitat toți de Ioan cel surghiunit la Rhodos!

Bogații greci din insulă știau că neguțătorul de blănuri vindea într-ascuns și nestemate, iar când aveau de măritat vreo fată sau de cerut ceva de la hatârul mai marilor din Stambul, la el alergau cu zâmbete mieroase.

— Nu mai am niciun diamant, nu mai am nicio peruzea! se tânguia Ioan femeilor cărora le vânduse blănuri și voiau acum nestemate.

Trecu toamna, trecu iarna – Ioan își ținea bine nestematele: încă nu-și pierduse nădejdea că va avea odată și-odată nevoie de ele pentru dobândirea tronului strămoșesc.

*

* *

Ce era cu acest om ajuns tocmai în Arhipelag care, deși surghiunit în insulă (dându-i-se din vistierie 30 de aspri pe zi ca să nu moară de foame), el, cu istețimea minții, ajunsese la bogăție nemăsurată, încât năzuia să cumpere cu aur greu scaunul Moldovei? Lucrurile stăteau așa: acel Ioan cu adevărat avea sânge domnesc în vine, era strănepotul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, nepotul lui Bogdan cel Orb și fiu zămislit din păcat al lui Ștefăniță-vodă cu o armeană pe nume Serpega. De la neamul armenesc al mumă-si i se trăgea pesemne aplecarea către neguțătorie.

Ioan se împrietenise cu o nobilă poloneză al cărei bărbat muri surghiunit și el în insulă, nu se știe pentru ce pricină. Cu ea își mai descărca el amarul vieții și într-o bună zi, prinzând mâncărime de limbă, îi povesti toate prin câte trecuse.

— Hei, paniță, aveam pe-atunci 30 de ani și era cât pe-aci să dau jos de pe tron pe Ștefan Rareș numai cu 60 de călăreți lehi și niscai pedestrași strânși pe drum. L-am luat ca din oală. Dacă nu venea tocmai atunci un pașă trimis de Sultan, eram Domnul Moldovei. De-acolo am trecut în țara muscalului, stând cinci ani la curtea țarului. La Moscova m-aim însurat cu Maria, fiica cneazului Semion din Rostov, dându-mi ea un fiu, pe Petru. Nu făcu băiatul doi ani, c-am plecat iară din Lehia, alăturându-mă lui Ioan Firley, voievodul Dublinului, cu trecere mare asupra regelui Sigismund.

Degeaba. Nu-mi dădu nici el oaste să merg la Suceava, în căutarea dreptului meu. Într-acea vreme am învățat leșește, precum îți grăiesc, de te miră știința vorbirii mele.

Văzând că voievodul Dublinului nu-și ține cuvântul, m-am tras în Crimeea, fiind îmbrățișat cu dragoste de Mehmed Calga, fiul hanului tătărăsc. Dar nici aici n-am dobândit oaste. Am căpătat însă o carte din partea hanului către craiul Sigismund, cu rugămintă să mă aibă el în grația sa, ca fiind os de domn și năzuitor al scaunului Moldovei. Craiul avea se vede multă greutate cu grijile domniei ca să adauge încă una care nu-i aducea niciun folos. Cu inima ruptă, fără a mai zăbovi degeaba, m-am înturnat către apus, la Curtea de la Viena, intrând în slujba împăratului Maximilian al II-lea. Neamțul s-a legat să alunge pe Lăpușneanu din Scaun, socotind de bine a lega Moldova de împărăție decât s-o lase în mâna turcului. Aci ziceam c-am nimerit-o, vrerea mea nelovind interesele neamțului, ba dimpotrivă având el de gând să ia și Transilvania ca să facă mai multă opreliște primejdiei otomane. Numai că turcul află de planurile împăratului Maximilian, iar acesta, dacă se văzu descoperit, tăgădui cu înverșunare zicând că nimic nu iaste adevărat, ci numai născocire curată.

Așa nenoroc mă scoase din sărite, panițo dragă. Și neavând ceva mai bun de făcut, m-am tras de la nemți și, vrând să mă pun bine cu turcul, mă oprii drept la Buda, în tabăra osmanlâilor, dezvăluind lui Ahmed Pașa, mai marele oastei, planurile împărătești. N-am nimerit-o

nici acum. Pașa mă puse la bănuială ca fiind iscoadă și până a se adevăra spusa mea fui ținut prins, trimițându-mă tocmai aici, în insulă, cu o pensie de 30 de aspri pe zi din vistierie, să tot trăiesc și să nu mor. Dacă mă uitară toți, că-s șapte ani de când îmi duc zilele pe ăst meleag, eu n-am uitat gândul domniei și parcă mai vârtos vreau acum scaunul Moldovei. Prea din cale-afară m-am zbuciumat pentru el și când vrei ceva atât de mult se milostivește până și cerul, zicând: e vrednic omul acesta, să-i facem pe voie.

Auzind toate acestea, bătrâna paniță rămase mirată ca de o povestire cu întâmplări nefirești, încât zise:

— Cu adevărat, atâta strădanie omenească trebuie să ajungă odată și-odată la izbândire! De acest lucru sunt sigură!

Ioan, neguțătorul tresări ca fulgerat:

— Încredințată? Oh, îmi torni bun balsam pe rana sufletului. Îți mulțănesc, panițo,... că eu însumi începusem a mă clătina.

II

VOIEVODUL CELOR MULȚI

— Turcul sare dincolo de șa, cerându-ne atâta bănet cât nu poate da țara oricât de stoarsă ar fi!... strigă Ioanvodă în cel dintâi Divan al boierilor, după jurământul pe care-l făcu la biserica domnească din Iași și după sărutarea de mână a dregătorilor. Dar nici lehii nu ne sunt prieteni!

Se făcu o tăcere grea ca de plumb. Mulți boieri, urmând pilda fostului Domn Bogdan, rămas zălog în Lehia, se încuscriseră cu neamurile de soi de dincolo de Nistru.

— Căci nu putem socoti prieteni – urmă Vodă – pe acei ce ne țin cetatea Hotinului în puterea lor, iar moșia, ocina noastră strămoșească, Pocuția, o pradă și o jefuiesc după pofta inimii, alungind moldovenii de pe pământurile lor. Ci noi, boieri dumneavoastră, un singur prieten avem, pe umerii căruia sprijinim tot belșugul nostru, laolaltă cu întreg scaunul domniei, care e greu: pe truditorul ogorului și plăieșul care vine să lupte, pe calul lui mărunț, la sunetul de bucium ori la focul de pe culmi! Dacă mi-o ajuta Dumnezeu să capăt pacea pe care o râvnesc, voi avea grijă de soarta oamenilor noștri, a căror mulțime face țara. Iar voi, credincioși și dârji stați în jurul meu – ca să ne fie bine tuturor!

— A intrat în țară oastea lui Bogdan... scânci un glas dinapoia boierilor.

Vodă îl căută cu ochii. Era Zbiera, un viclean care făcuse multe rele în satele vecine moșiei lui, doar or fugi oamenii, să le ia pământurile.

— Cum te cheamă, vestitorule, că ți-am fost uitat de nume? întrebă Ioan-vodă, fulgerându-l cu privirea.

— Zbiera, Ionașcu Zbiera, Măria Ta... strigă boierul. Și acum ce ne facem dacă au intrat oștile lui Bogdan? Pe toți ne va tăia, câți suntem în jurul Măriei Tale!...

— Nu te teme, Zbierero! Oștile lui Bogdan nu fac nicio

treabă! De-ar avea măcar două mii de călăreți, mare minune! Că nici cei șase mii de galbeni ce-i datora lui Zborovski nu i-a putut plăti pe toți și încearcă și el marea cu degetul, doar o pune iar mâna pe scaunul domnesc pe care nu l-a putut păstra și pe țara pe care a jefuit-o mai rău ca pe un dușman! A plecat Suru în Crimeea? întrebă Vodă rotind privirile în jur.

— A plecat de ieri, Măria Ta! răspunse postelnicul Pătru Mălai. I-am dat treizeci de călăreți și bani de drum.

— Dacă m-aș teme cât de cât de acel copilandru de peste Nistru, n-aș fi trimis om anume, să-mi aducă femeia și feciorul din țara muscalului! Apoi strigă: Vornice Dumbravă!

— Nu-i aci! răspunseră câțiva boieri.

— Așa e! făcu Domnul amintindu-și. E dus cu oastea de călăreți. Vream să-i spun că, dacă intră în Hotin, să rămâie acolo până la venirea mea, să nu cuprindă lehi din nou cetatea.

— Mă duc eu după el, se auzi iar, din fundul sălii, glasul plângăreț al boierului Zbierea.

— Nu te temi că te-or prinde vrăjmașii? întrebă Vodă. Boierii râseră toți deodată.

În locul copilandrului Bogdan care se ținuse de jocuri și de petreceri, iar pentru doi ochi de fată se lăsase prins ca o vrabie în clei, Moldova avea acum în fruntea ei un bărbat în putere, hotărât și cu dragoste pentru norodul cel pus de veacuri în bătaia atâtor vifornițe.

Cetele de lehi tocmită de fostul Domn, întovărășit de

câțiva moldoveni care nădăjduiau hatâruri mari la întoarcerea în Suceava, nici nu vrură măcar să dea ochi cu pilcurile, frumos rânduite de bătaie, în apropierea Nistrului, ale noului Domn. Vornicul Dumbravă, deși muntean, era acum îndrăgit de Moldova și de oștenii ei – și călărea în fruntea oamenilor lui, hotărât să dea pilda vitejiei, de la întâia ciocnire cu dușmanii țării.

— Fug, ori mi se pare mie? întrebă el pe boierul Zbiera care-i sta în preajmă, galben ca o frunză în noiembrie, tremurând tot pe șaua calului roib pe care abia îl strunea.

— Mi se pare că fug! scânci Zbiera și ochii i se umplură de lacrimi.

Într-adevăr, nefericita și mica oaste a lui Bogdan trecea Nistrul în grabă, unii oșteni călare, alții în bărci, alții înot – de parcă fuseseră bătuți. Iar oastea lui Ioanvodă nici nu se arătase bine în lunca de la marginea satului Salcia, unde adăsta. Vornicul Dumbravă rise și, fără a mai fi urmat de boierul Zbiera, dădu fuga până la malul Nistrului. Când ajunse, nici urmă de dușman!

O adiere primăvăratecă răcori fruntea acoperită de sudoare a călărețului. Deodată, o săgeată zbură pe lângă umărul lui. Vornicul tresări și se dădu repede dinapoia unui tufan.

— Fugarii... Trag din luncă își zise Dumbravă. Trag și fug!

Și răsă iar singur.

Dar înapoindu-se în sat, găsi câțiva oameni legați buștean în mijlocul drumului. Fuseseră prinși pe când

se înapoiau de pe Nistru, de dincolo de sat. Oamenii din Salcia, după îndemnul primarului, fuseseră gata să sară în spatele oștenilor lui Ioan-vodă, de cum ar fi început lupta.

Vornicul Dumbravă nu-i ucise pe loc, cum se cuvenea, ci – neavând alți prinși – îi duse la Suceava, unde ajunse în ajunul Paștilor.

— Dar Bogdan unde e? întrebă Vodă mânios, intrând în spătăria unde-l adăsta vornicul Dumbravă.

Căci Vodă crezu că i se va aduce capul aceluia copil zănatic.

— Nu l-am putut prinde, Măria Ta, căci nu s-a arătat deloc! Nici el, nici lehiu lui. Nu ne-am bătut cu nimeni.

— Dar prinșii din curte cine sunt?

— Apoi îs oamenii din satul Salcia, înțelegești cu Bogdan să ne cadă în spate.

Lui Vodă i se păru ciudată această purtare a unor săteni și îi luă la cercetare. Află îndată că adevăratul lor cap era boierul Zbiera, care-i îndemnase la răzvrătire, făgăduindu-le răsplată mare la întoarcerea lui Bogdan. Că ce Domn ar putea ține piept oștilor leșești? le spusese boierul. Iar Ioan-vodă va domni numai o zidouă, pân-ce străbate Bogdan calea de la Nistru la Suceava.

Ioan-vodă puse mâna pe hangerul de la coapsa stângă și, dintr-o opintire a umărului drept, îl scoase.

— Unde e Zbiera?

Vinovatul fugise și se ascunsese la o vie. Dar fu găsit în aceeași noapte.

Și în vreme ce Vodă, în mijlocul boierilor în biserică, asculta cu lumânarea aprinsă în mână sfânta slujbă a învierii, i se aduse vestea că Zbiera, legat butuc, fusese închis în beciul Curții domnești.

— Măine înainte de amiază să i se taie capul sub fereastra mea. Și capul, în proțap, să fie preumblat pe ulițele Sucevii! porunci Domnul tânărului boier Suru, în vreme ce mitropolitul se oprise din slujbă și asculta uimit aceste cuvinte.

— Măine e întâia zi de paști, Măria Ta! șopti bătrânul chiriarh, aplecând capul tremurător spre vajnicul Domn. Amână osânda pentru a patra zi! Să nu mâniem pe Dumnezeu!

— Măine să i se taie capul, precum am poruncit! scrâșni Vodă privind drept spre sfântul altar ca și cum nu vedea pe mitropolit în odăjdii.

— Cumplit voievod șopteau boierii, unii la urechile altora, zgândăriți de presimțiri rele.

Și îngenuncheară. Slujba continuă în cântările țârcovnicilor.

În ziua întâi de Paști, Vodă privi de la fereastră, înconjurat de boierii mai de seamă, de vornicul Dumbravă, de vornicul Murgu, de vornicul Bilăe și de Eremia, portarul Sucevei, cum pe un butuc însângerat gealatul tăia capul boierului Zbiera și capetele altor unsprezece boieri, care se dovediră înțeleși cu fugarul Bogdan.

După acea priveliște de spaimă, Domnul opri pe sfetnicii săi la masă, deși acestora nu le mai ardea acum

nici de băutură, nici de mâncare.

Lăutarii ziseră din lăute cu larmă și mesenii mai uitară de capetele tăiate. Dar Ioan-vodă porunci să fie aduse iar dinaintea lor. Îi ajunsese la ureche că boierii îi zic într-ascuns *cumplitul* și dacă-i așa, apăi de ce s-ar purta gingaș cu asemenea făpturi? După ce slujitorii așezară capetele bine, le grăi:

— Ce noroc au avut acești vânzători nemernici! Că dacă erau la Moscova, unde domnește Țarul Ivan, știi că odată încăpuți pe mâinile călăilor ar fi blestemat și laptele pe care l-au supt... Că, pasămite, țarul n-a tăiat cu repeziciune capetele boierilor netrebniți, ci mai înainte i-a muncit cu tot felul de unelte, unele rusești, altele scornite de iberi – bune și acelea! – și numai după asta a pus focul sub ei să arză, ori i-a căsăpit. Acela Domn cumplit, nu eu. I-a mers vestea, de i se spune de pe acum, din viață, *Groznicul Ivan*. Iar voi, credincioși să rămâneți mie, de vreți să vă fie bine!

*

* *

Îndată după Paști, Ioan-vodă cu câteva pâlcuri de călăreți dădură o raită prin Pocuția, ocina strămoșească, ca să amintească lehilor că-n scaunul Moldovei ședea acum un *voievod*, nu un... *copchil!*

Omul trimis de postelnic se întoarse din Crimeea cu năprasnica veste că soția și feciorul lui Vodă nu mai erau de trei ani în viață: pieriseră secerați de molima ciumei care bântuise pe-acolo făcând multă moarte.

— Oh, nefericit am fost și eu, nefericiți au fost și ai

mei! Am pribegit atâta amar de ani după domnia Moldovei, lăsându-i singuri să-și ducă viața, și acum, când șed în Scaun, ei nu se mai pot bucura, căci putrezesc în pământ. La ce bun toate acestea? Au n-am alergat și eu după moarte?

Vornicul Dumbravă auzind tânguirea Domnului zise:

— Măria Ta, ești încă în floarea bărbăției, poți să dobori piaza-rea, începând altă viață. Poate că aceea se va arăta pe placul inimii tale. Ia-ți o nouă Doamnă și cu Dumnezeu înaintea!

— Drept grăiești, vornice Dumbravă, trebuie să întoarcem spatele faptelor triste și să privim în față pe cele prezente și viitoare.

Și Ioan-vodă, urmând povața, se însoți cu Mărica, fata cea mare a pârălabului Lupu Hură, o codană voinică și naltă cât o floare a soarelui, făcând în pripă nunta, care ținu numai o singură zi.

Dacă rândui și aceasta, se apucă de treabă cu mult sârg întru vindecarea Moldovei greu bolnăvită de înaintași. Mai întâi se îngriji de întărirea Scaunului. Cum să-l întărească având potrivnicia mării boierimi? De bună seamă, făcu multe goluri prin ea, dar repede împlini rândurile punând dregători oameni noi, precum Eremia Cernăuțeanul, portar al Sucevei, Dumbravă, mare vornic, Golia, mare logofăt, Cârstea, pârălab, Bilăe, mare stolnic, Pătru Mălai, postelnic, Lupu Huru și mulți alții, toți oameni de nădejde, din popor. Cunoscând ceea ce făcuse străbunul său Ștefan cel Mare pentru răzeși, începu a împărți celor mulți și

obidiți pământurile ce stăteau nelucrate, chit că unele erau mănăstirești ori boierești, apoi trimise după vite de prăsilă în Țara Făgărașului.

Cum boierii dinainte veciniseră cu japca țărănimea slobodă, chiar pe aceia care aveau danii întărite cu hrisoave, Domnul le dădu dreptate acestora, ceea ce nu se mai întâmplase. Ducând ei vorba în țară, se lipiră oamenii cu iubire de Ioan-vodă și veneau mulți la județ, încât drumurile Sucevei erau pline de mulțimea lor.

În 1573, venind în ajutorul țărănimii și neguțătorilor de tot felul, bătu Vodă în domneasca monetărie a Moldovei un ban mărunt de aramă ce se chema *acceaua*, cu putere ca și *asprii* turcești. Pe una din fețe era încrustat chipul Domnului

Începură toate a merge bine, dar de jos în sus. Însă *sus* în rândul marilor boieri și chiar în tagma preoțească încă se clătinau lucrurile. Vodă n-a lovit în credință, ci în unii slujitori ai ei, hrăpăreți și becisnici, pe care i-a despuiat de averi.

Lucrarea de întărire a scaunului domnesc a lui Ioan-vodă cu știrbirea puterii marii boierimi, prin moarte și luarea averii celor dovediți vrăjmași, înălțarea celor vrednici în rang boieresc și sprijinirea tot mai mare pe prostime, pe care o umplu de nădejde și credință întrânsul, și mai cu seamă unele încercări de apropiere cu imperialii făcute într-ascuns, se dovediră amarnice pricini la Stambul, unde pierdu încrederea sultanului Selim al II-lea.

La aceasta se adăugi și altă belea: stăruințele unui

nou râvnitor la domnia Moldovei, Petru Șchiopul, precum și o scrisoare a vechilor boieri care se plâneau de nelegiuirile lui Ioan-vodă, spunând apoi că Domnul s-a fost lepădat de jurământul către padișah, vrând să iasă de sub oblăduirea otomană.

Așa fiind, sultanul hotărî să-l încerce întâi prin îndoirea tributului și dacă nu va plăti să-l dea jos din domnie.

III

VOI ÎNTREBA ȚARA

Într-acea zi de 21 februarie 1574 două fapte se săvârșiră: pe tronul Lehieii urca Henric de Valois, prieten al turcilor (așadară neprieten cu moldovenii), iar la Iași, Domnul fu vestit că venise un ceauș împărătesc de la Stambul.

Pe fața lui Ioan-vodă pogorî umbra. Ce vrea trimisul padișahului? Se află în trecere spre Cracovia unde se încoronează craiul. Nu, avea treabă cu Domnia, adusesese o scrisoare din partea sultanului Selim al II-lea către supusul său Ioan-vodă.

Auzind aceasta Domnul chemă degrabă boierii la Divan ca să audă și ei cuprinsul acelei cărți împărătești și să hotărască dacă era ceva de hotărât. Se adunară toți în păr, fiind în frunte Golia, marele logofăt. Veni și Cosma Murgu, care fără a avea vreo dregătorie, fu poftit la sfat, dovedind el osebită iscusință în judecarea multor împrejurări. Unii dintre boieri se bucurau gândind că

poate vor scăpa de Vodă, dar ascundeau bucuria, ferindu-se mai ales de marele vornic Dumbravă, știind că acesta e omul de nădejde al Domnului.

În fine, ceaușul intră falnic cu însoțitorii săi în sala cea mare a Divanului și făcând după datină urări de sănătate înmână Domnului scrisoarea împărătească. Vodă o luă, desfăcu peceteile și începu a citi cele cuprinse acolo în limba turcească cu glas tare, întorcând apoi pe românește bucată cu bucată. Pe măsura citirii chipul i se încruntă foarte, nevenindu-i a crede asemenea lucruri.

Sultanul cerea mărirea haraciului de la 35.000 galbeni la 80.000, adică mai mult decât dublu. La caz de neplată era poftit Domnul să lase Scaunul lui Petru Șchiopul, iar el să purceadă grabnic la Stambul dinaintea sa, altfel va fi adus cu puterea armelor.

— Am luat cunoștință, cinstite ceauș, de porunca stăpânului tău, grăi Domnul către trimisul turc. Fiind ea prea însemnată și greu de împlinit, am nevoie de un răgaz pentru a mă sfătui cu boierii și a lua o hotărâre. Poimâine îți dăm răspunsul!

Ceaușul rămase înmărmurit.

— Pe loc nu se poate?

— Nu!

— Nici mâine?

— Nu! făcu neclintit Vodă. Poimâine, precum am zis, vei avea răspunsul.

Ceaușul tremura de enervare. Ar fi vrut să-l amenințe, având cuvinte gata pregătite, dar se stăpâni.

În curtea caselor domnești zărise mulți oșteni de strajă și se temea să nu fie măcelărit împreună cu însoțitorii săi, cinci la număr, dacă stârnește mânia Domnului. Așa că se trase cu ai săi fără a pricinui turburare.

După plecarea turcilor, Ioan-vodă, clocotitor de mânie, rotind asupra tuturor boierilor priviri încruntate ca să vadă în ființa fiecăruia, rosti cu glas de tunet:

— Și-acum ce facem, boieri-dumneavoasitră? Dacă era Bogdan în locul meu de bună seamă că ar fi dat haraci și întreit.... Aveți de ales: vă legați a strânge biruri după nesățioasa poftă a sultanului vânzând vestmintele copiilor voștri și mai ales cenușa din vatra plugarului sau ne gătim de luptă?

Și tăcu fără a scăpa pe nimeni din ochi. Boierii se codeau, uitându-se unul la altul, fără a se înghesui la răspuns, neavând curaj nici să spună da, nici nu, căci le era teamă de amândouă răspunsurile. Dacă văzu nehotărârea lor, Vodă strigă de se clătină sala Divanului, parcă era pe valuri:

— Voi întreba țara!

Auzind tunetul, se speriară boierii și se nedumeriră. Țara?

Cum asta? Cum să întrebe prostimea? Care domn dinainte făcuse asemenea întrebare norodului? Niciunul! Nici nu era cu putință! Glumește Vodă sau ce alta? Au țara nu erau ei?

Câțiva boieri, vornicul Dumbravă, Petru Mălai și Cosma Murgu se alăturară Domnului. Cosma Murgu zise:

— Măria Ta, dacă norodul plătește tributul, norodul să hotărască. Așa-i drept!

Petru Mălai adăugi pe loc, grăind către boieri:

— Măria sa are o credință și o socotință: că poporul e mai tare decât oștile năimite și țara rămâne statornică știind că-și apără ale sale!

Până la urmă toți boierii fură câștigați într-această părere, adică să se cheme norodul la întrebare, câți vor putea să vină mai de departe sau mai de-aproape.

Toată noaptea umblară călări vestitorii domnești făcând strigare prin sate, pe la răspântii. A doua zi, curgeau râuri de oameni pe uliți, fie ei oșteni, meșteșugari, răzeși, popi, plugari, boieri mici și mijlocii, lume de tot soiul, încât se umplu vârf curtea domnească și împrejurimile de o mare de capete. Nu lipsiră nici boierii cei mari, dregătorii țării, care ședeau acum pentru întâiași oară la rând cu cei mulți și proști.

Ioan-vodă se arătă în pridvor dimpreună cu prea sfințitul Isaia, investmântat în odăjdii, având crucea în mână. Și după ce cuprinse mulțimea în priviri, ținând-o strânsă la piept, cuvântă astfel:

— Cinstiți boieri și voi iubite slugi ale mele, vouă vă vestesc năpasta ce s-a abătut asupra Moldovei, căci voi sunteți țara. Turcul ne cere haraci îndoit. Nu-i ajung 35.000 de galbeni, vrea 80.000 și după aceea nu va zăbovi să ne stoarcă și mai mult, căci lăcomia lui e mai cruntă ca molima ciumei și ne va prăpădi pe toți. Dacă nu plătim, ne așteaptă stricarea țării, focul și sabia. Așa dară, cugetați, oameni buni, și alegeți, că voi plătiți

haraciul, nicidecum Domnia-mea și dacă nu mi-ar fi milă să vă vindeți și cenușa din vatră nici nu vă chemam aici. Dacă hotărâți lupta împotriva turcului, eu voi merge întâiul, și dacă hotărâți altfel, jur pe sfânta cruce să urmez voia voastră, neabătându-mă de la cuvânt dacă nici voi nu vă abateți. Ce ziceți, plătiți haraciul cum ni se cere?

Mulțimea strigă într-un glas:

— Nu putem! Pierim cu toții!

O voce groasă răcni cu putere:

— Decât să pierim nevolnici de foame, mai bine murim cu sabia în mână!

Vorbele rostite de acel om din gloată prinseră pe loc toate inimile.

— Să luptăm împotriva păgânilor care ne asupresc!

— Alegem lupta pentru viață și libertate!

Vodă făcu semn cu mâna pentru tăcere.

— Știam că așa veți alege precum ați făcut. De aceea n-am vrut a lăsa Moldova de izbeliște pradă turcului hămesit și găduită de însuși domnitorul ei. Iar acum, rogu-vă, oameni buni, să jurați că de bună-voia voastră vreți a lupta împotriva păgânilor!

Prea sfințitul Isaia, care ținea loc de mitropolit, înălță crucea rostind cuvintele jurământului.

Mulțimea căzu în genunchi smerită și jură că dacă vreunul din ea va vicleni credința, atunci să-l bată pământul, focul, apa, văzduhul, pâinea, vinul, sabia, Dumnezeu și Maica Domnului, amin!

Apoi se ridicară în picioare strigând:

— Trăiască Ioan-vodă, Domnul nostru!

Și tot strigară așa, pân-la chindie, de nu mai aveau glas. După aceea începură a se risipi care încotro. Dar se întâmplă ceva la care nimeni nu se gândise. Trecând mai mulți pe la casa comisului Oancea unde erau găzduiți trimișii turci, văzură din uliță fesuri turcești în cerdac.

— Ce-i cu liftele astea păgâne? întrebă oamenii pe ai casei.

Pesemne vreo slugă a comisului le spuse cine sunt și ce vor.

— Au venit după tribut? Le dăm noi tribut când și-or vedea ceafa. Mai bine să-și ia tălpășița că pe-aici n-au ce căuta...

Unul din turci auzind sfadă la poartă strigă oamenilor să plece, ba pe unul din ei îl îmbrânci cât colo, ocărând furios pe limba lui.

Norodul se întărătă și pătrunse buluc în curte. Ceaușul, țâfnos din fire, dacă pierdu cumpătul, cercă să tragă cu sâneța în mulțime. Atât fu de ajuns. Oamenii, prefăcuți în fiare, căsăpiră pe turci pân-la unul.

Când Vodă auzi de sângeroasa întâmplare se încruntă, dar numaidecât, răzgândindu-se, zâmbi pe sub mustață:

— Las-că bine făcură moldovenii mei: o s-aștepte sultanul mult și bine răspuns.

IV

BIRUINȚA DE LA JILIȘTEA

După aceste întâmplări, marii dregători țineau în fiiece zi legătura cu Vodă ca să preîntâmpine cu chibzuință orice s-ar putea petrece, într-o seară, marele logofăt Golia veni la casa domnească.

— Măria Ta, se-ntreabă boierii, oare avea-vom noi vreun ajutor de la cineva când vom ieși înaintea turcilor? Că nici valahii, nici transilvănenii nu ne vor ajuta acum, având ei prietenie cu padișahul.

— De bună seamă, logofete, de bună seamă! răspunse Vodă. Mă bucur că ai venit. Să ai grijă de oștenii care se vor aduna din țară. Să nu aflu că i-au lăsat boierii nemâncați!

— Și... cine va lupta alături de noi? mai întrebă logofătul, spre a duce răspuns.

— Zaporojii, boier Golia, zaporojii de la pragurile Niprului, m-auzi? Sunt prietenii mei din vechime și nu mă lasă singur, iar caii lor n-au pereche de iuți ce sunt.

— Le-ai dat de veste cumva că suntem la ananghie?

— Să fii dumneata sănătos! Grijă asta mi-a fost cea dintâi. L-am trimis de vineri pe Cosma Murgu și-l aștept să se întoarcă.

— Strașnică treabă! se bucură Golia. Cazacii ăștia sunt atât de porniți împotriva turcilor, că i-ar mânca de vii. Bun ajutor avem! Măcar de ne-ar trimite hatmanul vreo mie de călăreți.

— I-am cerut trei mii. Om vedea câți ne-o da. Însă de bătut îi batem pe turci. Dinspre partea asta nicio grijă. Și-acum, du-te, logofete, că pic de somn...

Dar Vodă nu închise ochii până la ziuă, apăsător de gânduri și griji. Către tăria nopții intră în iatacul Doamnei Mărica.

— Mărico, zise Vodă îngroșându-și glasul, voind a-l mai muia, dacă nu primești veste de la mine în zilele ce vor veni, adică până duminică, să iei copilul și pe taică-tău, că e bătrân, și să treceți Nistrul dincolo, pe Bug. Strânge lucrurile și odoarele noastre toate, în câte care or încăpea.

Doamna îl privi cu ochi mari, înspăimântați, fără a înțelege.

Vodă adăugi:

— Dacă primești veste, nici vorbă, rămâi pe loc! Că pe turci îi bat în două-trei zile!

Tăcu.

— Noapte bună, mai zise și plecă.

*

Cazacii veniră la Iași, chiuind ca la nuntă. Erau mai bine de o mie cinci sute de călăreți. Și preumblându-se ei pe ulițe ca la paradă, boierilor parcă le veni inima la loc, încât prinseră a surâde.

— Grăi drept Vodă spunând că vor avea moldovenii ajutor și numai la un cuvânt de-al său, gata, săriră apa Nistrului zaporojenii din stepă.

Se întinse prin văile și pe colinele de curând înverzite ale târgului o petrecere, de nu se mai alegea cazac de

moldovean. Poloboacele cu vin se rostogoleau într-acolo, ca mingile!

Dar și vrăjmașii petreceau, în nădejdea biruinței, după cum află Ioan-vodă. Căci Alexandru, al Țării Românești, împins de frate-său, Petru Șchiopul, nerăbdător de a fi și el Domn al Moldovei, părăsise Târgoviștea cu oștire și tăbări îndată după Paști la Jiliște, un sat lângă Focșani. Tot aci venise și armia turcească, din Dobrogea. Iar oștenii, văzându-se în număr mare, gândeau că vor merge la Suceava ca la nuntă. Și se puseră pe mâncare și băutură.

— Tu, Dumbravă, cu pâlcul tău de moldoveni, îi lovești la Risipiți, mai înainte de a-și veni în fire! Auzi? strigă Ioan-vodă de-a călare, despărțindu-se de vornicul pe care-l pusese căpetenie peste întâia strajă. La Risipiți stă de pază o parte din pedestrima dușmană și mai înainte de a fugi ei la Jiliște, devale de Milcov pe două drumuri ocolite îi voi lovi eu cu moldovenii pe stânga și cazacii zaporojeni pe dreapta. Priceput-ai?

— Priceput, Doamne! răspunse Dumbravă, învăluit în praful pe care-l ridicau copitele calului său năvălaš.

La Risipiți, în zorii zilei următoare, dușmanii lui Ioan-vodă dormeau încă buștean, după chefurile din ajun, când deodată se treziră cu săbiile și sulile moldovenilor asupra lor. Numai puțini scăpară cu fuga, dar nu ajunseră bine în tabăra cea mare de la Jiliște, unde tunurile de cireș erau puse în linie, sub metereze de pământ, că se pomeniră loviți și aci, de jur-împrejur.

Alexandru-vodă și Petru Șchiopul nu mai știau în ce

parte să îndrepte țevile, căci dușmanul venea de pretutindeni grămadă, așa că se încinse o luptă crâncenă în mijlocul taberei, între carele și vitele de merinde.

Răzbiră oștenii lui Ioan-vodă.

Până-n seară nu mai rămase picior de turc sau de muntean în Jiliște. Petru fugi cel dintâi și nimeri tocmai la Brăila, unde Pașa Ahmed, abia crezând cele istorisite de fugar, încercă să-l îmbuneze cu șerbeturi și apă rece.

— Oare o mai fi trăind frate-meu, Alexandru-vodă? plângea Petru ca un copil, dinaintea turcului, care-și bea liniștit cafeaua pe divan.

Nici lui Alexandru-vodă nu-i merse mai bine. Ba era să-și piardă capul, datorită a doi cazaci care se luaseră după murgul lui. Pentru scăparea Domnului plăti cu viața unul din frații Golești, clucerul Albu, un flăcău de douăzeci și unu de ani, care-și lăsase mireasa la Golești, să pregătească nunta la întoarcere. Albu Goleșcu, rămas anume în urmă, își încrucișă spada cu cei doi vrăjmași, veniți tocmai de peste Nistru, în vreme ce el și Ivașcu Goleșcu, fratele mai mare, iuțeau caii în câmpia muntenească, spre Dunăre.

Ioan-vodă trimise la București pe Vintilă, feciorul lui Pătrașcu cel Bun, să se urce în scaunul părintelui său. Dar nefericitul domni numai patru zile, căci Alexandru-vodă, întorcându-se cu oaste turcească de la Cernavodă și cu rămășițele oștirii ce scăpase de la Jiliște, năvăli în București, prinse pe Vintilă în casa domnească, îl ucise și-i atârnă capul de un par pe care-l înfipse în poarta de

sus a Curții.

În aceeași vreme, spre a bate pe vrăjmaș cu desăvârșire, Domnul Moldovei porni asupra Brăilei, o cuprinse și purcese mai departe, prin Buceag, spre Chilia și Cetatea Albă, cuiburile viperei turcești, de unde mereu își ridica limba otrăvită și dințele împotriva bieteii Moldove.

În drum, arse Tighina, puternica cetate stăpânită de turci. Zaporojii veneau mereu pe Nistru devale, în bărci, în ajutorul lui Ioan- vodă.

Sultanul Selim, la Stambul, primi odată cu plocoanele pașei din Brăila și vestea isprăvilor lui Ioan- vodă, a fostului neguțător de diamante.

V

VÂNZĂTORI DE DOMN ȘI ȚARĂ

Furios, padișahul, care vedea cum îi scăpau de sub ascultare țările române șubrezind strălucirea marelui Imperiu otoman, chemă la sine pe beglerbegul Rumeliei, Ahmed, cel mai vestit oștean ce-l avea, și-i porunci să pornească împotriva cutezătorului Ioan- vodă, care înfruntase Semiluna, pentru a-l pedepsi cum se cuvine. Și asta, fără nicio zăbavă, ca să n-ajungă și pe la alte curți străine vestea marilor biruinți moldovenești.

Totodată, sultanul dădu poruncă lui Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, să trimită ajutoare Domnului muntean Alexandru, iar când aceștia vor fi împreună, beii de la Nicopole și Vidin să treacă apa Siretului, să se

întâlnească cu beglerbegul care avea cu sine nouă sangiaci și două mii de ieniceri; de altă parte, vor năvăli Hanul tătarilor și beiul Cetății Albe.

Stând Vodă la sfat cu vornicul Dumbravă, zicea:

— Cât m-am zbatut să dobândesc ajutor de la megieși! Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, nu mișcă un deget de frica turcului. Noul crai leșesc cică e legat de „tractaturi” și nu vrea să strice prietenia cu Semiluna. Auzi, colo: prietenie! Sultanul văz că dă supunerii și acest nume. Chiar Ostrogski, principele, care mi-a făgăduit ajutor pe ascuns și-a uitat cuvântul. Ah, dacă ar fi rămas Vintilă-vodă în Scaun se schimbau lucrurile.

— Măria Ta, nu ne rămâne decât să ne bizuim pe puterea noastră.

— Și pe zaporojenii hatmanului Sviercevschi, adăugi Vodă. Om face și-așa, că n-avem încotro... Ne-o ajuta Dumnezeu ca pân-acum. Și văz că ne-ajută, altfel nu prindeau ai mei pe ceaușul împărătesc cu scrisoare către Báthory, din care le-am deslușit planurile de luptă împotriva noastră. Ei vor, cinstite vornice, să ne prindă ca-n clește, venind din toate părțile. Ce facem noi dară? Lăsăm să se unească vrăjmașii ca să ne piardă? Nu! Le zădărnicișim alipirea lovindu-i pe rând: când pe unul, când pe altul. Nu-i batem mai lesne găsindu-i singuri, decât laolaltă?

— Așa, Măria Ta, făcu vornicul însuflețit de zicerile Domnului, dacă-i pui tăriei și iscusință o faci de două ori mai multă.

Chiar în săptămâna următoare, la 2 mai, se arătară la gurile Dunării întâiele fesuri și burnuzuri otomane, venite în număr mare de pe meleagurile Rumeliei!

— Sunt câtă frunză și iarbă – cam 50—60.000 de oameni, Măria Ta, șopti o iscoadă la urechea Domnului, venind în puterea nopții la tabăra din apropierea târgului Huși, unde Vodă se așezase ca să întâmpine dușmanul.

— Să nu suflă nimănui o vorbă, auzi?

Și o pungă de galbeni poposi la pieptul iscoadei. Când mijiră zorii zilei, Vodă chemă pe Eremia, pârcălabul, vechi prieten, căci vornicul Dumbravă păzea malul de jos al Nistrului, pe unde se aștepta năvala tătarilor.

— Eremie, de la tine aștept isprăvi mari sau n-aștept nimic, zise Vodă.

— Mari, Măria-Ta, pune-mă la încercare...

— Dă fuga la Dunăre, că turcii fac pod umblător să treacă dincoace. Nu lăsa nici picior de păgân să treacă pe pământ moldovenesc. Îți dau treisprezece mii de călăreți, toți unul și unul. De tine atârnă biruința.

Pârcălabul ajunsese noaptea și simțind mișcări pe malul celălalt pregăti puștile (tunurile) pe care le ascunse prin frunziș de nu se vedeau defel. Când în revărsatul zorilor începu debarcarea oștenilor, tunurile slobozite făcură prăpăd mare. Mii de turci nimeriră pe fundul apei, zeci de corăbii care aduceau arme, pulbere, merinde și altele fură scufundate.

Două zile ținu lupta, fără ca turcii să izbutească a trece pe malul moldovenesc. În a treia zi, pârcălabul

Eremia se pomeni cu o solie. Petru Șchiopul, aflător în tabăra turcească, pretendent la tronul Moldovei, trimise pe boierul Albu să încerce a cumpăra cinstea pârcălabului.

Astfel îi grăi Albu:

— Pârcălabo Eremia, mă cunoști și te cunosc de mult. Știu că ești moldovean întreg, cu agerime la minte și viteaz nevoie mare. Știind acestea, mult mă miră calea ce-ai apucat, căci spre pierzare mergi, slujind pre Domnul tău, care tot într-acolo merge. Cum socioți, pârcălabo, că vei frânge împărăția Semilunii, cea mai mare din lume, mergând împotriva? Nu-i aceasta nebunie curată? Întreabă-ți înțelepciunea și îți va spune ca mine. Noi, muntenii și moldovenii, nu putem trăi viața decât alături de turc. Chiar marele Ștefan-vodă s-a închinat Semilunii, o știi aceasta. Și acum s-a găsit Ioan-vodă s-o înfrunte ca să prăpădească Moldova? Iacă de ce venii încoace, a te ruga să treci cu prietenie de partea lui Petru-vodă, noul Domn al Moldovei care se leagă cu jurământ a te ține mai departe portar al Sucevei și totodată îți face peșcheș 30.000 de galbeni. Decât să pribegești prin străinătăți, mai sănătos e să te alături de Petru-vodă, care este om blajin cum nu se mai află.

După multă zbatere cu sine, Eremia primi târgul, socotindu-l priincios și dete poruncă oastei să se tragă înapoi, iar el se întoarce în tabăra lui Vodă, spunând:

— Mărite Doamne, am ajuns prea târziu: turcii au și trecut Dunărea și vin încoace.

Ioan-vodă auzind vestea își frângea mâinile:

— Cum de nu te-am trimis cu o zi-două mai înainte?

Îmi vine să crăp de ciudă, pârcălabe! Sunt mulți?

— Nu prea, Măria Ta. După socoteala mea să tot fie vreo 10— 15.000 de oameni Au în față un corp de spahii, cam trei mii la număr, care-i ocrotește.

— Numai atâția? se miră Vodă. Nu mă amăgești, pârcălabe? Deunăzi o iscoadă m-a vestit că ar fi de patru-cinci ori pe-atât.

— Măria Ta, te bizui pe spusa unei iscoade și pui la îndoială cuvântul credinciosului tău sfetnic? Nu faci bine, grăi Eremie, dârz, simțindu-se descoperit.

Domnul nu mai stăruie

— Nu te supăra, pârcălabe! Cred cele ce-mi spui. Dacă-i așa, să le ieșim înainte, altceva n-avem de făcut!

Și Ioan-vodă porunci să se gătească oastea de drum și de luptă.

*

* *

A doua zi iscoadele moldovene dibuiră tabăra turcească. Și în miez de noapte, hatmanul Slăvilă, dimpreună cu Sviercevschi, lovire pe neașteptate corpul de avangardă al spahiilor, făcând atâta prăpăd că se sperie însuși beglerbegul Rumeliei de așa înfrângere rușinoasă.

După această întâie biruință, Ioan-vodă își așează oastea pe malul iezerului Cahul, în partea cealaltă fiind tabăra turcească.

Vornicul Cosma Murgul, preumblându-se și

cercetând depărtarea cu ochii săi iscoditori, zise cam îndoit către tovarășii săi Bilăe stolnicul și Slăvilă hatmanul:

— Măi, fraților, cum o să ținem noi piept puhoiului acesta păgânesc? Vodă zicea că-s vreo cincisprezece mii, dar eu aş pune mâna în foc că-s şaizeci de mii.

— Eu aşijderi gândesc, mormăi Bilăe.

— Chiar așa, așa... întări la rându-i Slăvilă, între cincizeci și şaizeci de mii.

Cosma Murgul, tot frământat de grijă, întrebă chiar pe Vodă.

— Or fi mulți, mărite Doamne?

Dar acesta ocoli răspunsul zicând caim tăios:

— I-om număra, vornice, după luptă, că acum nu-i timp de așa ceva.

Cele trei căpetenii de oaste ținură sfat tainic între ei și aflând că Domnul prinsese de veste, fugiră la turci, închinându-se lui Petru Şchiopul.

— M-au vândut nemernicii, strigă Vodă, spumegând de mânie. Și au jurat doară, pe sfânta Evanghelie.

A doua zi, 10 iunie, de cum se arătară zorile, turcii porniră la atac în bună rânduială, cu steaguri pe care se aflau brodate sabia cu două tăişuri și semiluna. Între ele fâlfâia în bătaia vântului și flamura moldovenească a lui Petru Şchiopul! Erau așa de mulți, că vederea nu-i cuprindea dintr-odată, trebuia să întorci capul într-o parte și alta.

— M-a mințit pârcălabul Eremie, își zise Vodă, mirat de numărul lor. Și socoti pe loc: de tras îndărăt, nu-i

chip. Voi da piept cu ei, întâmplă-se orice. Norocul ajută pe cutezători!

Pârcălabul Eremie, care avea călăreții sub ascultare, se ivi deodată cerând Domnului să vină în mijlocul luptătorilor săi. Nutrea gând ascuns de a-l da pe mâna turcilor viu și nevătămat, precum se legase.

— Eremie, Eremie, lasă grija mea, mie răspunde-mi de ce m-ai mințit că-s numai 15.000 de turci.

— Asta mi-e crucea dacă am văzut mai mulți, Măria Ta. Or fi primit niscai ajutoare între timp. Am auzit că au venit și muntenii lui Vodă Alexandru, ba o fi trimis și Báthory oaste.

— Să nu mă vinzi, Eremie, că te bate Dumnezeu, m-auzi?

— Mărite Doamne, cum poți să spui vorba asta? Vino în mijlocul călărimii, că ești mai ocrotit și ai să vezi cu ochii credința mea.

Dar mai marii peste pedestrime se făcură foc auzind una ca asta:

— Măria Ta, ești Domnul răzeșilor și țăranilor, nu al boierilor. Noi ori murim, ori învingem, alta nu știm. Vino în mijlocul nostru, ca să vezi cum răsplătim pe părintele nostru.

— În mijlocul oștenilor de rând mă duc, că acolo aflu mai multă iubire și credință ca oriunde.

Lupta începu crâncen. Când pedestrimea turcilor pătrunse adânc în tabăra moldovenească, toate tunurile de sub ascultarea hatmanului Arbore sloboziră foc. Ocrotiți de fumul tunurilor, pedestrașii moldoveni

terciuiră pe păgâni, făcând gol mare între ei. De-acum trebuia să intre călărimea în luptă, dar pârcălabul Eremie, fără a aștepta porunca domnească de intrare în luptă, fugi către turci. Vodă și oștenii săi așteptau să-i atace pe dușmani, dar el nu lovi pe nimeni și la un semn, ai săi plecară steagurile și puseră cușmile în sulii. Păgânii îi primiră cu chiote de bucurie rânduindu-i degrabă în oastea lor.

Un val de deznădejde se abătu peste oastea moldovenească, dar numaidecât urmară valuri de furie năbușitoare împotriva trădătorilor de țară. Toți oștenii stăteau pe jăratec, arzând vâlvătaie să pedepsească pe vânzători. Și năprasnica lor văpaie nu mai era atât să gonească pe turci, cât să dea morții pe acei nelegiuți.

Turcii porniră la luptă așezând dinaintea lor, ca o pavăză, pe vânzători. Îi împingeau din spate ca pe niște vite. Și unde se așteptau ei să câștige din tulburare, văzură dârzenia moldovenilor și mânia lor, setea de răzbunare; se mirau de toate câte vedeau, fără a înțelege nimic.

Când îi veni bine, Arbore slobozi tunurile în carne vie, prăpădind pe năvălitori de istov. Când trădătorii cercară să se tragă înapoi, fură sprijiniți în iataganele turcilor. Mai toți își pierdură viața după ce-și pierduseră cinstea. În capul lor se afla pârcălabul Eremia.

— Văzut-ai, pârcălabe, că plata ți-a venit mai degrabă decât mă așteptam? îi strigă Vodă recunoscându-i stârvul năclăit în sânge.

— Pentru treizeci de mii de galbeni a lăsat Eremia pe

turci să treacă Dunărea, Măria Ta! strigă un oștean venind în spatele lui Vodă. Aflat-am de la un turc prins care a murit adineauri, în tabăra noastră.

— Puțin! răspunse Vodă scurt. Moldova făcea mai mult.

Luptară ca niște zmei moldovenii, făcând atâta moarte în turcime, încât movilele stârvurilor îi împiedicau să înainteze. Și deodată, la un semn al hatmanului Sviercevschi, cazacii, pe caii lor iuți se năpustiră asupra osmanlâilor secerându-i ca pe niște spice. Spahii se îngroziră și o rupseră de fugă. Ienicerii din spatele lor făcură la fel.

Biruința se înclină de partea moldovenilor. Văzând pe vrăjmași fugind, Ioan-vodă strigă către căpeteniile pedestrașilor săi:

— Măi frați, izbânda ar fi fost întreagă de partea noastră dacă aveam acum și călăreții păcătosului de pârcălab. Că i-am fi gonit pe turci fără a le da tihnă să se adune la loc ca să ne înfrunte iarăși... Dar numai cu cinci sute de cazaci ce putem face?

Un nou atac al dușmanului fu zădărnicit. Între timp turcii primiră ajutoare. Din nou se încăierară oștile pe viață și pe moarte. Se lăsase întuneric din pricina pulberii și fumului iscat de tunurile care vărsau foc. Cronicarul Ureche zice despre această luptă: „Și multă moarte s-a făcut de amândouă părțile, că nu mai era loc a călca pe pământ, ci numai pe trupuri de om. Așa se băteau moldovenii, că și mâinile le obosise, încât le scăpa armele din mâini. Atâta praf se făcuse, că nu se

cunoștea care de care iaste. De sânețe și de trăsnetul puscilor (tunurilor) nu se auzia dinspre amândouă părțile, nici pușcașii (tunarii) nu mai știau în cine dau”.

A treia oară porniră turcii împotriva taberei moldovenești, fără a izbuti ceva. Cele o sută patruzeci de țevi ale tunurilor se descărcară toate sădind numai goluri în vrăjmași. Cei rămași cu viață se traseră înapoi să mai prindă răsuflet.

În acea vreme răpăi de sus o ploaie iute și deasă care muie toată pulberea tunurilor. Văzând paguba, mult se necăji Ioan-vodă.

— Să luăm tunurile turcilor, măcar o parte, porunci el, că fără ele pierim!

Cu panțării în frunte, ca să le deschidă drum, moldovenii pătrunseră adânc în oastea vrăjmașă și ajungând la tunuri capturară vreo șazeci. Dar cum să le iei? Din pricina ploii roțile se înfundaseră adânc în pământ. Văzând așa, moldovenii le părăsiră.

VI

ÎNCEPUTUL SFÂRȘITULUI: ÎNCERCUIREA DE LA ROȘCANI

În aceste cutezătoare atacuri, Ioan-vodă avu pierderi mari. Se trase atunci ca să-și refacă oastea, alegând în pripă o câmpie de lângă Roșcani, unde așeză tabăra pe care o rândui ca pe o adevărată reductă. Dar în cursul nopții de 10 spre 11 iunie, puhoiul otoman înconjură tabăra moldovenilor, trecând totul prin foc, ca asediații

să nu mai găsească nimic de-ale gurii. Într-această lucrare îl ajutară și tătarii care le veniseră în ajutor, trecând Nistrul fără a prinde de veste iscoadele vornicului Dumbravă.

Cu tunurile și iataganele nu izbutiră să intre turcii în tabăra cea nouă a moldovenilor. Trei încercări de pătrundere ale lor fură zdrobite. Dar spre ziuă oștenii și caii prinseră a muri de sete. Pe acel loc nu se afla nici urmă de fântână sau izvor cu apă de băut și nici măcar o ploaie nu mai căzu. Oamenii așteptau ivirea zorilor ca să culeagă cu buze arse roua de pe iarbă, să-și înșele setea care îi chinuia.

Nu se ridică niciun murmur, nicio plângere. Știau moldovenii că Domnul, cu priceperea sa într-ale armelor, nu putea alege alt loc. Și așteptau împlinirea soartei. Ioan-vodă își dădu limpede seama că pierduse. Degeaba veniră la el ostași de prin partea locului, îndemnându-l să plece pe poteci știute numai de ei. Să fugă? Unde? Și pentru ce? Iar ceilalți – oastea – ce va face?

Și după trei zile de crâncenă frământare, la 14 iunie, Domnul Moldovei se hotărî: înălță flamura albă, trimițând trei boieri în tabăra otomană, cu solie de pace.

— Pace să fie, strigă Ahmed, beglerbegul Rumeliei, ridicându-se dintre perne, în marele cort unde sălășluia.

Și bătând din palme chemă la sine pe Petru Șchiopul.

— Ești bucuros de pace, Măria Ta? îl întrebă turcul, făcând semn cu ochiul.

— Vai de mine! Nu pentru pace sunt eu aici? răspunse cel uns a fi noul domn al Moldovei.

După aceea căpetenia osmanlâilor întocmi condițiile, spunând că moldovenii din tabăra de sus pot să plece-n voia lor, nestingheriți de nimeni, ducându-se la casele lor. Așijderi vor face și boierii rămași în viață. Ioan-vodă însă trebuie să se înfățișeze Sultanului spre a-i cere iertare de tot necazul ce i-a făcut.

— Mă pun chezaș că stăpânul vieților noastre nu-l va pierde și știind iscusința sa îl va trimite guvernator în Rhodos, unde a mai fost, căci beiul Hilmi s-a săvârșit din viață...

Dar solia nu se mulțumi numai cu vorbe, ci vru jurăminte. Și de șapte ori jură Ahmed-Pașa pe Coran, iar Petru Șchiopul pe Evanghelie că toate vor fi precum s-au spus aci, de față.

În cuvântul lui Petru Șchiopul, cu tot jurământul făcut, Ioan-vodă n-a crezut. Mai multă crezare a dat beglerbegului Rumeliei, știind că turcul pune temei pe cuvântul dat, darmite pe jurământ. Așa fiind, își luă el rămas bun de la oaste și de la mai marii ei, spunându-le:

— Mi se rupe inima părăsindu-vă, că poate nu ne vom mai vedea niciodată. Am vrut să fac bine, ușurând poporul de biruri, dar nu m-a ajutat nici Dumnezeu, nici boierii cei fără cinste. Și, iacă a ieșit rău... Să nu mă uitați, moldoveni dragi, când și când, aduceți-vă aminte de Ioan-vodă care a fost *cumplit* cu cei răi și *drept* cu cei buni...

Plângeau răzeșii cu lacrimi cât bobul de porumb și mulți genunchiau sărutându-i mâinile, rugându-l să nu

plece, mai bine să moară toți, pân-la unul, toți, împreună...

Dar nu se putea schimba nimic. Hotărârea fusese luată. Când se despărți de Sviercevschi, hatmanul cazacilor, Ioan-vodă plânse cu adevărat:

— Frate viteaz, n-oi uita niciodată ce-ai făcut pentru Moldova cu cazacii tăi... Ați venit o mie cinci sute în ajutorul nostru și ați rămas doar doisprezece în viață. Ceilalți au pierit vitejește în luptă. Cine poate să uite fapta voastră?

Când Domnul trecu în tabăra dușmană, toată oștea căzu în genunchi, smerită, cu inimile strânse.

VII

PIEIREA VOIEVODULUI

De cum pătrunse în marele cort al beglerbegului Ahmed, Ioan-vodă își dădu seama că nu trebuia să pună temei nici pe jurămintele turcilor. Timp de patru ore îl judecă ajutorul beglerbegului, un renegat anume Cigalazade, o namilă de om cu ochi fioroși și glas aspru. Răspunsurile Domnului erau limpezi, cum trebuiau să fie, și însuși temutul Ahmed se mira foarte auzind graiul turcesc în care vorbea atit de iscusit Ioan-vodă.

Dar hârțuit de atâtea întrebări neroade, își pierdu până la urmă cumpătul și întrebă la rându-i, adresându-se cu cuviință lui Ahmed:

— Au pentru ce mă judecați astfel, căci potrivit jurământului vostru trebuie să mă înfățișez măritului

padişah? Nu el însuși îmi va judeca fapta, rostind osânda sau iertarea mea?

Ahmed, căpetenia turcilor, tăcu, neștiind ce să spună. Însă Cigalazade se făcu foc și strigă furios:

— Cum cutezi, prinsule, să ne jighești? și repezindu-se la Ioan-vodă îl izbi cu hangerul în față. Domnul Moldovei, cu gura zdrobită și plin de sânge, se prăbuși fără cuvânt. La un semn al beglerbegului, călăul îi înfipse hangerul în burtă. Ienicerii îl scoaseră afară și-i tăiară capul, înfigându-l într-o țeapă. Dar n-ajungea numai atât. Aducând două cămile, legară picioarele mortului de cozile lor și, gonindu-le în părți potrivnice, rupseră trupul voievodului în bucăți.

Noul voievod al Moldovei, Petru Șchiopul, om blajin din fire, văzând toate aceste cruzimi nemaipomenite, dârdâia de frică gândindu-se la propria lui soartă și își făcu, aproape fără vrere, o cruce mică pe piept. Iscoditorul Ahmed prinse de veste slăbiciunea și socoti nimerit să-i spună rânjind, ca de obicei:

— Ia aminte, Măria Ta, cum se plătește nesupunerea față de stăpânul vieților noastre.

Capul lui Ioan-vodă fu trimis la București și pus alături de tigva fostului voievod al Țării Românești, Vintilă, la poarta de sus a caselor domnești. Tuturor celor ce se uitau la ele, un fior mare le trecea prin trup văzând mai ales chipul moldoveanului care avea o privire și de înfruntare, dar și de jale, parcă spunea cât de cumplit e jugul turcesc.

Dar nici asta nu fu de ajuns. Fiorosul beglerbeg,

uitând în furia lui nesăbuită și de jurământ și de Coran, năvăli cu turcii și tătarii lui asupra moldovenilor asediați, însetați și înfomețați și-i trecu prin sabie. Puțini scăpară cu zile din acel măcel crunt. Nici cei doisprezece cazaci nu izbutiră să fugă. Îi prinse și pe ei și pe hatmanul lor și-i trimise la Stambul. Se spune că ar fi fost răscumpărați cu bani grei.

Într-acest timp, pe drumurile Moldovei de sus, mergeau 22 de care cu odoarele și avuția lui Ioan-vodă, către ținutul Bugului. În carul din frunte, cucăia bătrânul Lupu Huru, iar Mărica plângea fără încetare, ținând la piept, ca pe un odor și mai de preț, pe feciorul Domnului ei. Vești de la el nu mai primise de vreo trei săptămâni. Dar zvonurile care-o ajunseră din urmă spuneau de vânzarea unor boieri și de năvala unei armii turcești, cât frunza și iarba. Mărica nu mai nădăjduia să-și vadă soțul și plângea, ocrotindu-și sugaciul la sân.

*

* *

Astfel pieri Ioan-vodă cel Viteaz, apărătorul Moldovei și al poporului său, după o domnie de numai doi ani, nu doborât de vrăjmași, ci vândut și înfrânt de oamenii fără cuvânt pe care-i scosese soarta în calea sa.

ECATERINA ȘI NEAGA

I

O DOMNIE PICATĂ PE NEPUȘĂ MASĂ

Neagoe Basarab întemeind o domnie puternică, sprijinită de boierime și iubită de norod, niciunul din vrăjmașii săi nu izbutise a-l clătina din Scaun. Domn evlavios, ctitorul vestitei mănăstiri de la Curtea de Argeș fu silit totuși să se ridice de două ori cu oaste pentru a îndepărta pe Mircea, feciorul lui Mihnea cel Rău, alungat din scaunul domniei și ucis de rubedenia sa, Dumitru Iacșici.

Nemaiavând nicio nădejde în puterea lui, se trase Mircea cu Doamna și feciorii săi la Stambul, adăstând acolo vreo întâmplare prielnică, după obiceiul vremii, când din nimica toată Sultanul schimba pe voievozii valahi.

Dar Neagoe-vodă și o puzderie de urmași domniră, având ochii în patru, așa că turcii îi lăsară în pace, iar Mircea, fiul lui Mihnea cel Rău, muri de bătrânețe pe malurile Bosforului, mahnit de nenorocul care îl păscuse toată viața.

Pe urma lui rămaseră trei feciori, Miloș, Alexandru și Petru, acesta din urmă cu un picior mai scurt din născare, din care pricină i se spunea Petru Șchiopul.

Crescuți în obiceiurile dulci ale uliței grecești, numită

Fanar, aceste odrasle trăgeau nădejde să ajungă și ei în scaunele domnești de la București ori de la Iași, – bun și Iașul, – măcar că era Moldova mai săracă decât Țara Românească.

Își luară neveste din neamurile bogate ale Fanarului; Alexandru avu parte de o fetișcană codată, măruntă, dar cu chipul rotund și alb, ca o lună de fildeș. Când îi scăpărau luminile ochilor și surâdea, luna de fildeș făcea și gropițe. O chema Ecaterina și era mult mai tânără ca soțul ei care, la cununie, mărturisi că avea peste patruzeci de ani. Mireasa abia trecuse de paisprezece – căci fetele pe atunci se măritau fragede, trecând de-a dreptul din brațele mamei într-ale soțului și de la păpușile de păslă, la copilașii adevărați.

Poate că mica și agera Ecaterina s-ar fi simțit rău cu un soț atât de copt, dacă n-ar fi avut, în aceeași casă, tovărășia surorii ei mai mari, Lucreția, măritată cu un grec, Constantin Frangopulo, bun prieten cu Alexandru, viitorul Domn al Țării Românești.

Vremea trecu. Neagoe-vodă murise de mult, urmașii săi se alungară unii pe alții, până ajunse la domnie Petru cel Tânăr, un copilandru, trăind însă sub mâna puternică și vitează a Doamnei Chiajna.

— Nene, acum e ceasul! strigă Frangopulo intrând repede în iatacul lui Alexandru, care, în halat, abia se sculase și își sorbea apa cu dulceață de trandafiri, bună pentru curățirea măruntaielor.

— Ce ceas? se miră Alexandru, care de când împlinise cincizeci de ani nu se mai gândea la scaunul

domniei, bun-bucuros să trăiască mai departe în freamătul îmbietor al Stambulului și să închidă ochii în brațele Ecaterinei.

— Ceasul tău, nenicule! Ceasul *domniei!* strigă Frangopulo, dând mâinile deoparte, de parcă voia să îmbrățișeze toată acea nevăzută și îmbelșugată țară. Se poate să lăsăm în Scaunul din București o muiere pricăjită? Că acolo taie și spânzură o baborniță, pe nume Chiajna. Voievodul e un țânc. Ascultă ce-ți spun!

Alexandru se trezi de-a binelea. În ochi i se aprinse deodată mândria bunicului său Mihnea, a cărui înfățișare o moștenise – și dând deoparte apa zaharisită, strigă:

— Să mergem la Marele Vizir! Și pe urmă vom da o raită pe la zarafii italieni și greci, să vedem cât putem lua cu împrumut până la iscălirea firmanului de domnie!

Ieșiră în grabă să caute pe bătrânul Salvarezi, socrul lui Alexandru, care era bun prieten cu un Cantacuzino. Acesta trebuia să dea Sultanului deslușiri asupra noului pretendent la scaunul Țării Românești. Frangopulo se abătu și pe la chioșcul Marelui Vizir, ca să afle de câte pungi de galbeni era nevoie pentru asemenea treabă.

Lucrurile merseră strună, căci Doamna Chiajna pricinuisese multă zurba între boierii țării, încât în două săptămâni fu mazilită. În a treia, Alexandru, în caftan împlănit, purtând cucă domnească șiurgiuc de nestemate, se înfățișă la Serai, în marea sală de primire a Sultanului, căruia îi sărută poala cu smerenie.

Ecaterina încă își vedea de jocurile cu singurul ei copil, de unsprezece ani, Mihnea, după numele vestitului bunic, când se pomeni, pe nepusă masă, Doamnă a Țării Românești.

O mare veselie dădu buzna în casele din Fanar. Când perechea domnească trebuia să plece spre București, luară parte la ospăț, în afară de socri, cumnați, cumnate și toți creditorii, în frunte cu Frangopulo, bunul lor prieten. Meterhanele și cântecele italienilor nu lăsară pe nimeni să aducă Voievodului vreun cuvânt de bună urare.

Mica Doamnă, cu obrăjorii sulemeniți de soru-sa mai mare, Lucreția, căci fără suliman era lipsă de cuviință din parte-i, nimeni n-ar fi socotit că-i o soție în toată firea, și mamă cu băiat mare, ședea cuminte alături de bărbat, privind mutrele schimonosite de răs ale celorlalți și abia gustând din bucate.

Spre ziuă se sparse petrecerea. Socrul noului Vodă, Salvarezi, un bătrânel scund, cu mustăți lungi, albe, de palicar, luă după sine un taraf de lăutari și porni deval, spre Cornul de Aur, la poarta lui Cantacuzino, dragomanul. Aci făcu o cântare în cinstea înaltului dregător, care se mânie foarte că fusese trezit din somn, dar își înghiți necazul ca să nu se facă de răs, căci petrecăreții îi aduceau de bună seamă cinstire obrazului.

Vodă se culcă îmbrăcat și pe la amiaz, când se deșteaptă, își găsi soția în odaia băiatului. Ochii ei înotau în lacrimi.

— Pe cine prohodești tu, Ecaterino? întrebă el mirat.

Ecaterina își șterse ochii cu dosul palmei și veni până la pieptul

soțului și stăpânului ei.

— Of! Lixandre! Mult mă bucură că ți-a ajutat Dumnezeu să te urci în scaunul de domnie al bunicului tău, căci așa se cuvenea. Dar mult mă întristează că trebuie să lăsăm casa asta a liniștii noastre, locurile unde am copilărit, marea care mi-e atât de dragă, în fine, tot binele de care avui parte până acum...

— Ce vorbe sunt astea, femeie? se burzului Alexandru, care niciodată nu făcuse casă bună cu duioșia. Ai ieșit de mult din copilărie, ai băiat mare, s-a isprăvit cu joaca! Acum ești Doamnă, vino-ți în fire! E drept că nu mergem la trai dulce și la huzur... E aspră domnia în Țara Românească, unde fiecare boier pândește să te ucidă sau măcar să-ți afle vreo vină pentru a duce pâră Sultanului. Nu-i de joacă pe-acolo, Ecaterino, și dacă nu ești în stare să-mi fi Doamnă, mai bine rămâi aci, la taică-tău. Nu mă supăr deloc!

Aceste aspre cuvinte treziră simțirea Ecaterinei – și la gândul că va trebui să înfrunte pe strașnicul corăbier care era taică-său și la rușinea care ar acoperi-o în ochii tuturor dacă n-ar urma pe strălucitul ei soț, zise:

— Bine, Măria Ta! Merg chiar la rău dacă sunt cu tine.

Și spunând acestea îi sărută mâna.

Proaspătul voievod Alexandru al II-lea o îmbrățișă și o sărută pe frunte, ca pe un copil, zicând:

— Dacă vom ști cum să domnim, nu va fi rău,

Ecaterino, ci bine, chiar foarte bine!

II

VISUL DOAMNEI ECATERINA

Măcar că Doamna nu ieșea aproape niciodată din casa domnească, petrecându-și mai toată vremea cu soră-sa Lucreția, ba tocmindu-se cu neguțătorii din Sтамbul, care aduceau pânzeturi și dulciuri, ba așternând lungi scrisori către o soră mezină, Marioara, măritată la Veneția, totuși o ajunseră și pe ea greutățile domniei.

Nu era zi lăsată de Dumnezeu ca gealatul să nu taie câte un cap boieresc – dacă nu chiar mai multe – la câte o răscruce a Bucureștilor și mai ales în piața Sfântului Gheorghe.

În jurul lui Vodă nu rămaseră decât vechii prieteni din Fanar, în frunte cu Frangopulo, ajuns mare vistiernic, și câțiva boieci băștinași, care ascultau orbește de dorințele Domnului și nevoile domniei, prea mulțumiți că se trezeau în fiecare dimineață cu capul pe umeri.

Așa trecură șase ani. Și iată că veni la București întâia veste care înveseli chipul posac al lui Alexandru-vodă: fratele său Petru Șchiopul căpătă domnia Moldovei, tot cu ajutorul puternicului dragoman Cantacuzino.

Acel dregător isteț pândise ceasul de nemulțumire al Sultanului împotriva lui Ioan-vodă cel Viteaz – și scoase

firman de domnie pentru Petru Șchiopul. Numai că Ioan-vodă nu plecă din scaunul Moldovei, citind doar firmanul de mazilire, ci se apără dârz. Așa că pe lângă firman trimise pe Ahmed, beglerbegul Rumeliei, cu o puternică oaste pe care o întovărășea și noul voievod.

Alexandru-vodă primi veste că fratele său care urca pe malul Dunării în sus, pe la Cernavodă, se va opri întâi la Săpăteni, mai înainte de a da piept cu Ioan-vodă, poreclit de boieri „Cel Cumplit”. Și-l ruga să-i iasă înainte, ca să-i ceară câteva sfaturi, spre a-și ușura domnia, întrucât era mai priceput în treburile țării.

Bucuros că avea pe frățâne-său vecin la hotar și iubindu-l pe Petru de mic copil, Alexandru-vodă porunci oamenilor de curte să pregătească îndată cai buni de călărie, iar el alese câțiva tovarăși credincioși de drum.

Ecaterina simți zarva din curte, ba chiar văzu de la fereastră pe slujitorul Domnului, un turc buzat, care pune șaua pe armăsarul cel arăpesc.

Cuprinsă de o teamă neînțeleasă – ea care de obicei nu se amesteca deloc în treburile domniei – se repezi în iatacul lui Vodă.

Era pe la amiază și Alexandru-voievod, cu o cușmă neagră trasă pe urechi, își încingea iataganul cel mare de mijloc, strângându-l în paftale grele de argint.

— A! Bine c-ai venit, Caterino! zise el, mânuind încruntat paftalele, care se încopciau greu. Iaca dau o fugă până la Săpăteni. Diseară voi fi acolo. Mă așteaptă Petru, sărăcuțul, pe care nu l-am mai văzut de atâția ani. Se duce la Iași, în scaunul Moldovei, precum știi. Și

n-ar fi rău să stau puțin de vorbă cu el. Că după asta îl așteaptă greul: va da piept cu oastea lui Ioan-vodă, care e un voievod, zi-ce-se „cumplit”.

— Nu s-ar putea, Măria Ta, să-l vezi pe Petru după ce va fi înscăunat? I-ar face poate mai multă plăcere și lui și ție.

— Nu mă duc de plăcere, Ecaterino, ci de nevoie. Avem de pus la cale treburi grele. Dar ce te-a apucat? De ce te amesteci – vorba românului – unde nu-ți fierbe oala?

— Un vis, Măria Ta! Am visat urât! și înflorată cuprinse brațul bărbatului. Zău că mi-e teamă, Alexandre!

— Ce-nseamnă asta? Te iei după vedenii? Rogu-te, isprăvește cu prostiile. Te credeam mai deșteaptă decât baba Safta, care mă trage de șale și mă descântă.

Dar Vodă, zărind ochii frumoși ai Doamnei că se umplu de lacrimi, o dezmierdă și îi zise, trăgând-o la pieptul lui:

— Ia s-auzim ce-ai visat?

— Se făcea, Măria Ta, începu Ecaterina, că erai chiar pe armăsarul pe care vrei să călărești acum. Și zburai cu el ca vântul pe o câmpie nesfârșită, cu smâncuri și cu snopi netăiați de trestii, iar pe urmele tale goneau opt plăieși călări, având în frunte pe unul cu barba sură, scurtă, să juri că era însuși Ioan-vodă cel Cumplit. Și mai-mai să te ajungă...

— Dar nu m-au ajuns, nu-i așa? râse Vodă.

— Ba, Măria Ta! făcu Ecaterina, dând repede din cap,

mânioasă, că te ajunseră și îți retezară capul, afurisiții!

— Și n-am murit? râse Vodă cu poftă.

— Nu, Măria Ta! Că de fiecare dată luai capul, îl puneai la loc pe umeri și fugeai mai departe până... până te-ai pierdut într-un smârc cu trestii!

— Dacă e așa, încheie Vodă, sărutându-și soția de plecare, nicio teamă să n-ai! Poate oi trece printr-o primejdie, mai știi? Dar scap teafăr, de bună seamă. Nu e scris în zodia mea să-nchid ochii într-acest an (1574), ci într-unul fără soț și chiar în iatacul meu în crivatul meu de-acasă, nicidecum printre străini.

Ecaterina ar fi vrut să-l urmeze în această călătorie care o îngrijora atât de mult, dar nu cuteză, de teamă să nu-și supere soțul

— Du-te, și să te-ntorci sănătos, Măria Ta! îi zise ea cu glas înjumătățit.

— Să te gălesc așijderi, sănătoasă, întoarse Vodă urarea; o îmbrățișă repede și urcă în șa.

Tocmai atunci se ivi Mihnea, beizadeaua, acum flăcău înflorit, care mergea pe 17 ani.

— Mihneo, să ai grijă de maică-ta cât oi lipsi de la Curte, m-auzi?

Sptmând acestea, Vodă Alexandru dădu bioi calului și plecă la drum lung, dimpreună cu boierii care îl însoțeau.

III

CHEFUL DE LA SĂPĂTENI

Visul Doamnei Ecaterina nu fu chiar atât de lipsit de temei, pe cât crezuse Vodă. Căci se întâmplă ceva de necrezut:

Întâlnindu-se cei doi frați la Săpăteni, se îmbrățișară și amândurora li se umplură ochii cu lacrimile bucuriei.

— Să trăiești mulți ani, Măria Ta! striga mereu Petru Șchiopul.

— Și Măria Ta la fel! îi ura într-una Alexandru.

Și iar se priviră și iar se îmbrățișară.

În depărtare sclipeau apele Dunării, dincolo de care începea Moldova mult râvnită, cu podgoriile și târgurile ei de vite.

Boierii în jurul celor doi voievozi surâdeau cu mulțumire, dezmierdându-și bărbile.

— Hei, unde-i tata, frate Alexandre, să ne vadă pe amândoi Domni în Țările Românești, zise Petru-vodă în aceeași seară la ospățul din marginea Săpătenilor, în casele unui ispravnic. El, săracu', a râvnit în zadar scaunul bunicului nostru, Mihnea, și a închis ochii tare amărât.

— Răzbunăm noi pe bunicul și pe tata! răspunse Alexandru.

Lăutarii aduși din împrejurimi începură a cânta cu atâta foc, încât petrecerea se auzi în tot satul, sperind câinii și orătăniile.

Din pricina acestei zarve, nimeni nu prinse de veste că-n bezna nopții se strecuraseră pe drumuri tainice Ioan-vodă cel Viteaz cu oamenii săi. Aflând de la o iscoadă că cei doi vrăjmași se întâlneau la Săpăteni, el

trecuse Dunărea în grabă pe un pod plutitor și gonia de zor ca să-i prindă în capcană.

Niciunul din cheflii n-ar fi scăpat atunci cu viață, dacă moldovenii, luându-se după lumini, n-ar fi lovit mai întâi o casă învecinată, unde se aflau numai bucătarii și slujitorii domnești.

Alexandru-vodă, auzind strigătele celor răniți și zăngănitul paloșelor încrucișate, sări pe fereastră și o rupse de fugă peste câmp, la vale, către Cernavodă, unde ajunse în zori de zi, istovit, zdrențuit, fără răsuflet.

Aci, temându-se să nu-l recunoască cineva, își schimbă vestmintele domnești, se înveli cu o șubă mițoasă și mânând înaintea sa o turmă de oi, cumpărată pe loc cu galbeni grei, porni înapoi spre București.

Pe Petru Șchiopul îl scăpară boierii săi, aruncându-l pe unul din caii lor, ca pe un copil, și fugiră întins la Brăila, unde se afla beglerbegul Ahmed cu oastea.

Abia după zece zile ajunse Alexandru-vodă cu oile lui cele scumpe la București. Acolo află din gura oamenilor că Ioan-vodă cel Viteaz intrase în cetate ca să așeze în scaunul domniei pe un anume Vintilă, despre care se spunea că ar fi odraslă de-a lui Pătrașcu-vodă cel Bun.

— Of! De ce n-am ascultat de cuvântul Ecaterinei? se căina Alexandru, că n-ajungeam acum cioban.

Și luând seama la turma lui de necuvântătoare, surâse crispat, amarnic:

— Iacă, am făcut-o de oaie, cum bine zice românul.

De bună seamă, el scăpase teafăr, ca prin minune, dar ce s-o fi ales de Ecaterina și de Mihnea, flăcăul lor?

Să-i fi prins Vintilă-vodă la Curtea din București? Atunci soarta lor era pecetluită. E limpede că hainul n-avea de ce să le cruțe viața.

Doamne, ce nenorocire! Cine s-ar fi gândit la o asemenea năpastă? Și totuși, fusese prevestit de biata lui Doamnă. Dar cum avea să creadă el, om în toată firea, într-un vis muieresc?

IV

FATA CLUCERULUI DIN BUZĂU

Lăsând turma în altă grijă, Domnul se trase la conacul unui boier fugit din București și acolo, în mare grabă, dând sfoară unor boieri rămași credincioși, începu a strânge oaste ca să-și recapete tronul, socotind că noul Domn n-avca încă mulți oameni pe care să se poată sprijini. Trimise, de asemeni, iscoade să afle de soarta alor săi. În sfârșit, îi veni vestea cea bună: Doamna și feciorul scăpaseră cu viață, ascunzându-se într-o chilie a mănăstirii Plumbuita.

— Cine i-a dus acolo? Care boier a avut grijă de ei?

— Niciun boier. După plecarea Măriei Tale, fiind Doamna podidită de frică mare, s-a tras cu feciorul la mănăstire fără știrea nimănui, socotind să se-ntoarcă după venirea Domnului ei.

Lui Alexandru îi veni inima la loc. Parcă soarta o îndemnase pe Ecaterina să purceadă într-acolo, ferind-o de pieire. Auzind aceasta, cu mai mult sârg se strădui la strângerea steagurilor, făcând tabără la Ploiești.

A doua zi Vodă dădu cu ochii de o fetișcană durdă, călare pe un murg scund, în fruntea unei cete de flăcăi chipeși, și ei călări asemeni pe căișori iuți de munte. Parcă nu-i venea a crede. Fata nu părea să aibă mai mult de 16 ani. Ce-o fi cătând ea între ostași?

Spătarul Dumbravă, în seama căruia se afla adunarea oastei, se apropie de ciudata fată.

— Cine te-a trimis încoace? strigă el de departe, cu glasul-i gros, ca de bucium.

Și graiul lui, de trei ori, se întoarse din lunca învecinată.

Fata, neștiind cine și dincotro îi vorbea, se uită împrejur cu mirare și alungă repede cu mâna stângă – ținând cu cea dreaptă frâiele calului – un roi de albinuțe de aur, care bâziind îi dădeau târcoale pe la năsuc și pe la zulufii ei bălai scăpați de sub cușma de oaie albă.

— De ce n-ai rămas acasă la fuior și la spată? întrebă Vodă mirat, de asemenea tovărășie de luptă. A cui fată ești?

Luptătoarea cea mică săltă odată-n șa, de i se clătinară bucele obrăjorilor și cunoscând pe Vodă, strigă băiețește:

— Să trăiești, Măria Ta! Eu sunt Neaga, fata clucerului Vlaicu Tătăranu, din părțile Buzăului. Taica n-a putut veni acum, să te puie în Scaun.

— De ce n-a putut veni? Ce vorbă e asta? se mânie Vodă de-a binelea. Că am lăsat clucerului tot dealul cu vii și i-am întărit stăpânirea asupra muntelui de chihlimbar. Așa mă ajută el la vreme de nevoie?

Și Vodă cătă în jur, să trimită numaidecât un călăreț pentru a-i aduce tigva celui vinovat.

— Așa gândirăm și noi! strigă iar fata cea îndesată, scăpărând cu cele două luminițe ale ochilor, ca două albăstrele. Nicio vină n-are taica, zău așa. Numai eu știu ce amărât l-am lăsat în crivatul lui, cu șalele rupte. Că i-a scăpat un butoi nevolnicului de pivnicer, tocmai din gura hrubei devale, pe scări, asupra tatei, oare voia să ajute la scoborârea vinului. Ce era să facem? Când veni porunca Măriei Tale, maică-mea prinse a boci, iar taica se porni s-o ocărască, trăgând la înjurături cu ghiotura. Eu, amestecându-mă, închisei gura tatei: „nu mai ocări, taică! Ce vină are mama că nu ți-a dat feciori, ci numai o fată?”

— Dacă nu mi-o lua Vodă capul, o să vedeți voi! se văicărea tata.

Dacă am auzit asemenea cuvinte, m-am înțeles cu vechilul, care mi-a dat calul ăsta și cușma. Când au venit flăcăii din munte și de sub deal, i-am adunat zicându-le că taica bolește și d-aia m-a pus pe mine căpetenia lor, să-i duc în tabăra măritului nostru Alexandru- vodă. Și iaca – am venit!

Vodă măsură fata și nu știa ce să facă, să râdă, s-o alunge, sau s-o oprească?

Dar chipul ei serios, dârzenia privirii și înfruntarea întregii ei făpturi bine legate, ca de flăcău, îl îmbună. Deși nu era vremea de glumă și nici inima voievodului nu era deloc ușoară, Alexandru întrebă:

— Și acum te-ntorci acasă, Neago? Că oamenii

cuveniți oastei văd că i-ai adus.

Fata strânse-ntre pulpe calul, se înțepeni parcă și mai vajnic în șa, apoi grăi aspru:

— Să mă-ntorc acasă, Măria Ta? Ar râde și curcile de mine! Dac-oi pleca eu, cine să lupte pentru taica?

Spătarul Dumbravă își puse o nună în barba-i cănită, spre a-și ascunde surâsul. Vodă merse cu gluma mai departe:

— Și zici că ții la luptă, fetico? Aici nu e ca la horă, să-ntinzi brațele și să dai din picioare.

Obrajii Neagăi se-nroșiră, de parc-ar fi fost loviți. Dar ochii ei albaștri nu feriră privirile lui Vodă – și cu glas-u-i băiețesc răspunse, ceva mai scoborât:

— Hora asta, a Măriei Tale, s-ar putea s-o plătesc cu viața, Doamne. Nu sunt aici să glumesc. Spune-mi numai de a cui poruncă trebuie să ascult și când o să lovim. Altceva nu-mi trebuie.

Spătarul rămase mirat, cu gura căscată, auzind asemenea cuvinte.

Alexandru-vodă tot nu vru să ia în serios acest ifos al fetei clucerului din Buzău și zise într-o doară, ca să scape de acest joc neprevăzut:

— De porunca mea vei asculta, Neaga! Și pornind înainte, spre lunca unde adăstau pedestrașii, adăugă: să te ții după mine ca scaiul.

Când oamenii lui Alexandru-vodă – călăreții întâi, pedestrașii după ei – năvăliră în cetatea Bucureștiului, cu iatagane, buzdugane, sulite și topoare, Neaga nu se mai ținu de coada calului voievodului, ci se repezi în

rândul întâi al dușmanilor, care făcuseră un meterez în malul Dâmboviței. Și ea, cea dintâi, cu buzoienii ei, sări în apă, trecând pe celălalt mal, spre a cădea în spatele puținei oștiri pe care o avea Domnul pus de Ioan-vodă cel Viteaz.

În câteva ceasuri de încăierare, Cetatea de scaun fu curățată de vrăjmașii domniei. Bietul Vintilă-vodă, care n-apucase a domni mai mult de patru zile, fu prins, dârdâind, într-o hrubă de piatră a unui cârciumar. Îl spânzurară pe loc, iar capul i-l trimiseră plocon Domnului moldovean, Petre Șchiopul.

Mult se bucură Doamna Ecaterina văzând cum se întorseseră lucrurile la loc, precum fuseseră.

— Vezi, Măria Ta, câte ai pățimit dacă n-ai ascultat de cuvântul meu? Îl certă cu blândețe Doamna. Și nu numai tu, dar și noi am tras mari spaime aici în chilie. Ce s-ar fi ales de mine și de feciorul nostru, dacă nu-mi venea gândul cel bun să mă adăpostesc în sfânta mănăstire a Plumbuitei? .

— Lasă, Ecaterino, să uităm ce-a fost. De-aci înainte n-o să mai întorc spatele viselor tale.

— Așa să faci, Măria Ta, ca să ne fie bine.

— Până una-alta, ia spune, ai mai visat ceva?

— Nu... Dar ți-oi spune la timp, n-ai grijă!

V

VODA VISEAZĂ ȘI EL UN VIS

La ospățul care se-ncinse după aceea la Curtea

domnească din București, fură poftiți – în afară de marii boieri – căpeteniile mai de seamă ale oastei.

Luptătorii, feciori de boiernași de pretutindeni, de la apa Dunării și până la munte, purtau încă semnele încăierării: unii șchiopătau, alții erau ciungi, fiecare cu vătămături mai grele ori mai ușoare, cum se brodise.

Trasă mai la o parte, înfuleca din talerul ei, când și când, Neaga, de astădată fără cușmă, cu cozile părului aduse pe piept, ca un colac gros.

De mică și îndesată ce era, Vodă și Doamna din capul mesei nici n-o vedeau, iar Mihnea, urmașul domnesc, nici atât.

Abia când se ridică Voievodul în capul oaselor, cu o cupă de argint în mâna dreaptă, să dea mulțumire Celui de Sus, pentru biruință, apoi credincioșilor săi luptători, zări făptura durdă a Neagăi, care ținea, între bărbații cam chercheliți, genele în jos.

— Halal ție, Neago! îi strigă Vodă înveselit. Te-ai bătut la Dâmbovița ca un flăcău! Și în vremea asta Mihnea, flăcăul meu, dormea la sânul maicii lui!

Și Vodă istorisi Doamnei și mesenilor de față toată întâmplarea cu fata clucerului din Buzău.

Mihnea, auzind vorbele lui taică-său, nu-și mai lua ochii de la chipul bucălat al Neagăi și mereu ciupea brațul mamei.

— Și acum, Neago, urmă Voievodul, să ne spui ce-ți dorește inima, ca să răsplătim credința și voinicia ta.

Fata aruncă o privire la mesenii din juru-i, apoi oprindu-și privirile pe chipul Domnului, strigă de la

locul ei, ca să fie bine auzită:

— Să-mi dai scrisoare la mână, Măria Ta, cu peceti, către tata, să nu mai ocărăscă pe maica, din pricina mea!

Un uriaș hohot de râs, al tuturor mesenilor, acoperi cuvintele copilei, care se uită încruntată în jur, neștiind de ce râdeau de ea.

— Bine, Neago, răspunse Vodă. Vino, mâine la Curte și spune grămăticului să scrie tot ce dorește inima ta, boierului de la Buzău!

Și făcu semn muzicanților să înceapă iar cântarea.

Neaga se întoarse la conacul părintesc cu o lungă scrisoare din partea lui Vodă către clucerul Vlaicu Tătăranu și un șir de mărgele pentru clucereasă din partea Doamnei Ecaterina.

Auzise boierul de la oamenii întorși din luptă isprăvile Neagăi, dar nu-i prea venea să creadă, cunoscând el că vânătorii și oștenii au ei obiceiul de a umfla uneori întâmplările lor.

Dar când citi cuvintele Voievodului, se cruci și spuse femeii sale în taină:

— Măi, neastă, să știi că nu e lucru curat cu fetișcana noastră! S-a mai pomenit așa ceva?

În vremea asta, la Curtea domnească trezindu-se într-o dimineață Vodă din somnul de noapte, grăi către Doamna sa:

— Ecaterino, ascultă, ce vis am visat. Se făcea că noi nu mai eram pe lumea asta și aici în țară domnea Mihnea al nostru. Și ce doamnă crezi că-și luase flăcăul?

Pe Neaga, fata clucerului din Buzău... Mă uitam la ea și nu-mi venea a crede ochilor. Pe urmă nu știu cum se făcu, parcă iar avui ființă și ducându-mă la el l-am certat zicându-i că de obicei însurătorile voievozilor se împlinesc după nevoile politicesști ale domniei, ei luând mirese care să le întărească puterea prin înrudiri la ceasuri de cumpănă. Așa fiind, de ce Mihneo îți luași tu o fată de boier din starea a doua și nu te-ai gândit la o prințesă de neam? El mă înfruntă, zicând: „Tată, Neaga face cât zece prințese la un loc. E harnică, iubitoare și vitează. Mai mult nu se poate cere unei fete.”

Ce zici, Ecaterino, de visul meu? Că, uite, am luat-o și eu pe urmele tale și am început a visa năzbâtii.

Nu trecură nici opt zile de la întoarcerea fetei, care începuse a-și vedea de treburile gospodărești, că se opri la curtea conacului un alai de călăreți și de carete. Vodă, Doamna și feciorul lor Mihnea, gătit ca un cavaler brandenburghez, cu paftale de argint peste hăinuța de catifea vișinie, cu ciorapi de mătasă, pantofi de lac cu fundă și cu o beretă roșie pe o sprinceană, deasupra căreia tremura o pană azurie.

Clucerul văzând mărimile de la București fu cuprins de mare teamă și începu a tremura.

Dar Vodă îl luă cu mâna după umeri și urcară împreună scările în iatacul cel mare unde se adunară înaltele fețe. Doamna Ecaterina zise vornicesei Ana Tătăranu:

— Să ne trăiești ani mulți, clucereasă Ano, că ai zămislit și purtat la sân o fată ca Neaga. Noi am venit să

ți-o luăm pentru feciorul nostru și să ne încuscrim. Așa au socotit și Vodă și boierii noștri că n-am putea găsi nicăieri o mai bună Doamnă pentru țară, după trecerea noastră către cele veșnice, ca Neaga. Și acum vino să te îmbrățișez!

Clucerul aflate de mai înainte de la Vodă despre această hotărîre și acum tremura de bucurie.

— Să vie Neaga! porunci clucerul, ca să dea de veste fetei ce soartă măreață i se pregătise.

Ea intră de mână cu maică-sa și privi printre gene spre înaltele fețe, în sus, căci era scundă, îndesată și bălaie.

— Bunătatea lui Vodă și a Doamnei, precum și iubirea lui Mihnea, Domnitorul de mâine, te-au ales, Neaga, să le fii fiică și soață, zise clucerul cu glas tremurător. Treci de le sărută mâinile!

În ușă, înapoia boierilor și dregătorilor, adăstau slugile, ridicate în vârful picioarelor, ținând în mâini tăvile cu dulcețuri.

Dar fata nu se clinti din loc. Trăgându-și odată răsufletul, grăi:

— Taică, sărutarea mâinii nu e grea, numai că eu socot alegerea cam pripită. Nu s-o mai fi găsimd pe lumea asta nicio domniță pentru coconul Mihnea? S-au isprăvit prințesele? Că eu sunt numai o fată de boier și nu mă pricep decât la torsul lânii și la mânuirea spatei din țesătorie. Graiurile străine nu le-am învățat și nici să scriu nu știu decât cu o custură pe răboj. Na, să spunem că am îndemânare și la mulsul vacilor, ca

maica. Nu mi se pare că aceste deprinderi să fie spre folosul domniei... iar Mihnea, aci de față, gândește ca și mine, dacă are un pic de milă. Nu vă fie cu supărare Măriile Voastre, eu una vă mulțămesc de bunătate, dar răspunsul meu e „ba!”. Și să caute boierii o mireasă potrivită pentru Domnul de mâine al țării.

Degeaba o înjură clucerul și vru s-o târnuiască după obiceiul său, degeaba o îmbrățișă Doamna și încercă s-o înduplece, că pe Neaga n-o scoaseră din cuvântul ei.

Ochii lui Mihnea se umplură de lacrimi și se întoarse cu fața la perete de rușine.

— Lasă, Măria Ta! strigă clucerul mânios, gata să ia bățul și să-i tragă o sfântă de bătaie fetei, lasă c-o fac eu să-i vie mintea la cap!

Ci Vodă Alexandru, mai priceput, trimise pe Mihnea după fată, care fugise în livada cu pruni.

După o vreme cei doi tineri se întoarseră și Neaga, îngenunchind dinaintea Mărilor Lor, dimpreună cu Mihnea care o urma cu răsufletul grăbit, șopti:

— Acum zic „da!” și vă sărut mâinile!

Ea se dovedi o soție credincioasă și iubitoare.

Când veniră vremuri de restriște, urmă pe Mihnea-vodă în surghiun la Rhodos, apoi la Tunis, tocmai spre capătul celălalt al mării.

Și rămase Doamnă până la sfârșitul zilelor ei.

MIHAI VITAZUL

Auzit-ați d-un oltean
D-un oltean, d-un craiovean
Ce nu-i pasă de Sultan?
Auzit-ați d-un Mihai
Ce sare pe șapte cai
De strigă Stambulul vai?
(CÂNTEC POPULAR)

I

STANCA DIN CORBENI

Într-acea duminică de august a anului 1583 se făceau mari pregătiri la conacul moșiei Corbeni de pe malul Oltului. Un argat tăiase mai bine de jumătate din orătării, iar doi ungureni, vechi slujitori ai văduvei fostului ban Dumitru, dăduseră iama prin purcei și acum îi rumeneau în frigare. Cu o lumânărică de seu, urmat de două slujnice, moș Chirilă, pivnicerul, cerca butiile din hruba de lângă conac, iar femeile abia duceau hârdăul cu vin negru, *sânge de iepure*, înapoi, pe scările săpate în pământ.

Bătrânul Corbeanu, tatăl Stancăi, își cerceta, cu ochii micșorați de nevedere, hrisoavele, zapisele și iar număra pungile de galbeni din lada brașovenească, zestrea văduvioarei.

Se măritase cam devreme fie-sa și din pricina ochilor

ei negri, scăpărători ca luceferii, dar mai cu seamă datorită mării avuții părintești – fiind ea singura urmașă a Corbenilor, os de Basarab dinspre mamă și de Mușatin dinspre bunic. N-avea mai mult de patrusprezece ani când pusese pe cosițele-i negre beteala de mireasă, iar mirele, bărbat în toată firea, fusese primit cu multă bucurie, fiind el ban al Craiovei.

Bătrânul Corbeanu avea un fel de beteșug al vorbirii, dând glasul mai mult pe nas, încât auzindu-l nu se putea nimeni opri din râs. Astfel că bietul boier, mai de voie mai de nevoie se trase de timpuriu la moșie, lăsând pe alții cu mai puțină pricepere să se înghesuie la dregătoriile țării.

Când se află că banul Dumitru o lua pe Stanca, mare mirare cuprinse tot neamul Corbenilor. Dar fata, cuminte, nu ieși din voia tatălui ei și se mărită cu un bărbat chel și cărunt, dar era *ban* al Craiovei. Și prin Stanca, băneasa, neamul Corbenilor își lua iar locul de cinste ce i se cuvenea.

Numai că banul Dumitru, cu sănătate șubredă, se săvârși din viață pe neașteptate, lovit de dambla, doi ani după nuntă, fără a fi lăsat urmași. Și Stanca se întoarse de la Craiova la conacul din Corbeni, cu toate avuțiile ei.

Neștiind ce-i bucuria vieții o băteau gândurile să nu se mai mărite vreodată. Dar într-o după-amiază de vară trecu pe la conac noul bănișor de Severin, Mihai. Aflase despre el că era os de domn, că umblase mult prin lume, stând câțiva ani la Stambul, dimpreună cu unchi-său Iani, fost și el ban al Craiovei. Și chipul său vulturesc,

bărbuța neagră, privirea ageră, plăcură Stancăi – dar mai ales glasul voinicului care suna prelung, ca o coardă de aramă.

Schimbară doar câteva cuvinte, căci cuviința nu îngăduia văduvelor ori fetelor să șadă prea îndelung în tovărășia flăcăilor. Și așa, boierul Corbeanu, la o oală cu vin, după ospăț, își descărca bănișorului amarul care îi rodea ființa. Dumnezeu îi dăruise pe Stanca, dar uite că fata era cu norocul fugit. Bărbatul îi murise și ea rămăsese văduvă la fragedă vârstă. Ce-i foloseau averile împărătești cu care o înzestrase dacă acestea nu-i aduceau nicio bucurie? Se ofilea fata, se ofilea și avuția.

Mihai puse la păstrare cele auzite. Ajungând la Severin, primi vești bune din Transilvania, unde își făcuse mulți prieteni. Și amintindu-și de cuvintele boierului de la Corbeni și de ochii negri ai Stancăi, trimise pețitori. Părintele Stancăi fu bucuros să-și dea fata după banul de Mehedinți, iar tânăra îngenunchease și mulțumise Maicii Domnului, că-i dăruia un soț atât de deosebit și mai cu seamă pe placul inimii.

Mai rămăsese să vină mirele cu rudele și prietenii la conac și să-nceapă nunta, că toate fuseseră pregătite din timp: carele mari, oltenești, cu lăzile miresei, careta cea mică în care încăpeau numai bine însurăței, tarafurile de lăutari și bucatele cele mai alese.

Preotul Grigore din Corbeni își pusese patrafirul și venise la conac, urmat de dascăl și de doi copii-cântăreți.

Dar alaiul mirelui, căruia îi ieșise înainte boierul cel

bătrân cu o ceată de călăreți până-n marginea luncii, spre apus, nu se arată nici înainte de amiaz, nici în timpul amiezii, nici pe la chindie.

Fripturile se făcuseră scrum, vinul se trezi în urcioare, iar lăutarii, unul câte unul, de teama boierului – care era cumplit la mânie – se strecurară prin livadă și fugiră pe la casele lor.

În iatacul ei, Stanca, scoțându-și beteala, se așază pe marginea patului, cu mâinile în poală și ochii șiroind de lacrimi:

— Oare nu i-oi fi plăcut bănișorului?

Și plecând capul gândi mai departe în sinea ei:

— Sunt văduvă... Poate c-o râvni el o fată pe inima lui! Că e frumos, Mihai, voinic și de neam!

Odată cu amurgul, se lăsă peste conac o tăcere grea, ca de prohod.

Nu se aprinse nicio scurtătură de lumânare prin încăperi. Boierul se culcă pe întuneric, întrebându-se de ce-i mai lungise Dumnezeu zilele, ca să îndure asemenea ocară?

Târziu, pe la miezul nopții, se arată un ciob de oglindă pe cer – o lună ciuntă, spre asfințit.

Stanca ieși în pridvor, să-și răcorească năduful, căci nu putea închide ochii. Și deodată i se păru că aude un tropot de cal în liniștea depărtărilor. Apoi îi veni în auz, tot mai limpede, gâfâitul calului – și mai înainte de a prinde de veste, se pomeni în curte cu un călăreț, a cărui cușmă, adusă într-o parte, o cunoștea atât de bine.

Era Mihai, bănișorul de Severin!

Stanca scoborî treptele și ieși întru întâmpinarea mirelui – pe care nu credea c-o să-l mai vadă. Îi mai era mire?

— Tu ești, Stanco? întrebă călărețul, descălecând, cu răsufletul fierbinte.

— Eu, de bună seamă, făcu Stanca și, încrucișându-și brațele la piept, privi drept în chipul bănișorului, hotărâtă să-l înfrunte și să nu-și arate durerea. Îți spun drept că nu mai așteptam să te văd.

Flăcăul vru să-i cuprindă mijlocul, dar ea se feri chicotind înfundat, încât Mihai nu izbuti să priceapă dacă era plâns sau râs. Trase aer adânc în piept, apoi zise:

— Stanco, trebuie să-ți spun câteva lucruri de care țin viața mea și-a ta.

Stanca nu răspunse, nici nu se clinti din loc. Mihai era lângă ea și-i simțea răsufierea fierbinte pe pielița obrazului, răcorită de adierea nopții.

— Se cuvenea să grăim acestea înainte să te fi legat prin cuvânt că ne luăm.

— Se cuvenea, Stanco, nici vorbă, făcu bănișorul cu obidă. Dar cine putea să presimtă năpasta care s-a abătut asupra-mi?

Femeia, neclintită, nu răspunse, de parcă era turnată-n piatră. Numai ochii ei negri, mari se aprindeau și se stingeau, ca două văpăi de păcură.

Mihai vru să se îndrepte spre cerdac, socotind că Stanca îl va urma, dar mireasa rămase locului,

întorcând numai capul după el.

Bănișorul se opri și întrebă în șoaptă:

— Nu mă duci în iatac? Nu vreau să mă latre zăvozii în curte.

— În iatac ai fi intrat dacă veneai peste zi, răspunse Stanca scurt.

Mihai lăsă din mână frâul calului și apucând zdravăn pe Stanca în brațe, o sărută. Mireasa se muie și plângând lăsă capul în pieptul flăcăului:

— Of! Mihai!... gemu ea. Rău ți-ai bătut joc de sufletul meu!

Mai mult pe sus, bombănind cuvinte neînțelese, Mihai o duse în iatac. Acolo află din gura lui tot ce se întâmplase. Era urmărit de mânia lui Mihnea Turcitul și neînduplecatul. Urgia căzuse deodată pe toți cei din os domnesc de care Vodă, înnebunit de frică, se temea să nu-i ia scaunul. Și asemenea balaurului, cum reteza un cap, se ridicau alte capete cu nume domnești.

Feciorul lui Pătrașcu-vodă, vestit la timp de un suflet binevoitor, scăpase de năpasta care trebuia să-l lovească chiar în ziua când urma să plece la Corbeni, pentru nuntă.

— Dacă oi putea să dau la spate urgia care mă paște, încheie Mihai spovedania, Doamnă te fac, Stanco, să știi! Și acum, lasă-mă să fug spre Dunăre, până nu pun zbirii mâna pe mine.

Dar Stanca îl ținu strâns în brațe, nevoind a-i da drumul.

— Fără mine nu mai pleci Mihai, de-ar fi să-mi pierd

capul odată cu al tău.

— Cum vom pribegi împreună, fără cununie?

— Ne-o cununa popa în pripă, că nuntă mare de-acum nu mai putem face.

— Dar, nu-i bine. Dacă zbirii mi-au luat urma și ne pomenim cu ei pe cap? Trimite pe cineva să-l aducă încioace pe sfinția-sa.

Femeia stătu o clipă în cumpănă:

— Știi ce? Mai bine haidem la părintele Grigore. Biserica nu-i departe... ajungem repede... Acolo nu ne-or găsi... călăii.

— Și nași? întrebă Mihai.

— Dacă n-avem, ne cunună Domnul din cer.

— Fie, Stanco. Așa vom face!

Mireasa urcă în șa, ușoară ca fulgul, și porniră ca glonțul din sineață oprindu-se la sfântul lăcaș. Popa Grigore nu dormea încă și auzind că e vorba să slujească taina cununiei în asemenea împrejurare se sperie și făcu o spuză de cruci pe piept.

— Sfinția-ta, fă ceea ce-ți cerem, că altfel nu se poate. Mai mare păcat ar fi să plec în lume cu Stanca fără cununie.

Văzând așa, preotul își călcă pe cuget și îi cunună singuri, fără nași, în puterea nopții. Dar ieșind proaspeții miri din curtea bisericii se pomeniră deodată înconjuțați de o duzină de călăreți care mai întâi traseră cu pistoalele în văzduh ca să sperie pe fugari.

Orice noroc de scăpare era nebunie curată. Roibul

obosit de-a lungul drumului călcat în copite o zi întreagă ar fi fost repede ajuns din urmă de caii zbirilor, mai ales cu o sarcină îndoită în spinare. Mihai nemaiavând încotro se lăsă în voia destinului. Și destinul îl ocroti, știind că voinicul acela avea fapte mari de împlinit pe care n-apucase să le îplinească, neviind încă vremea lor.

Ce se întâmplă?

Ajungând zbirii la Curtea domnească se prefăcură miei auzind de schimbarea domniei. Mihnea Turcitul fusese mazilit de două zile, iar în Scaun se așezase Petru-Cercel, frate de sânge cu banul Mihai, fiind și unul și celălalt odraslele lui Pătrașcu-cel-Bun.

II

RUGĂCIUNEA LA TOT ROMÂNUL

— Mare noroc am avut, scăpând teafăr, cu capul pe umeri, îi spuse Mihai maică-si Tudora, când se întoarse acasă, la Turnu-Severin.

— Dumnezeu te păzește, fiule, dacă umbli pe drumul dreptății...

Și dimpreună cu Stanca începu a trăi viața care i se deschise larg la adăpostul avuției aduse de soție și sprijinului dat de Petru-Cercel, Domnul țării. Astfel, Mihai dobândi dregătorii bune, ajungând stolnic și după aceea postelnic.

— Știu că tu, Stanco, năzuiești pentru mine bănia Craiovei, așa-i?

— Greșești, Mihai, mi-ești bun doar fiindu-mi soț – atâta... Ce-mi pasă de îndeletnicirea ta?

— Nu grăiești drept, noră, vorbi Tudora care era de față. Mai sănătos ar fi să-ți pese de îndeletnicirea bărbatului și să-l îndemni a urca tot mai sus.

— Maică Tudoră, cum să-mi încălzească inima dacă Mihai ajungând Domn ar întoarce fața către altă femeie?

— Trăiești mai mult pentru tine, Stanco, după cum văd.

— Ficare face astfel, având cămașa mai aproape de piele.

— Sunt făpturi care gândesc și altfel. Bunăoară, eu! Așijderi unchiul Iani... De ce-a plecat el capuchiaie la Țarigrad? Știi de ce?

— Să poarte țării de grijă, rosti Stanca nedumerindu-se.

— Și asta, de bună seamă, dar mai mult va avea grija lui Mihai... Încă n-ați aflat niciunul, dar aflați că eu tare i-am bătut capul să plece, că el cunoaște locurile pe acolo, are mulți prieteni de nădejde și să facă tot ce trebuie ca să dobândească pentru Mihai firman de domnie după dreptul ce-l are.

Mihai, auzind aceste vorbe, sări de bucurie și repezindu-se la maică-sa o strânse în brațe atât de vârtos că femeia țipă de durere, îndepărtându-se de la sine.

— Vezi-l, noră, cum îmi zdrobește oasele?

Și către el zise:

— Ce-ți veni, măi Sfarmă-Oase?

— Maică, numai dumneata îmi pricepi gândul.

— Pentru domnie te născui Mihai și când vei fi Domn eu nu voi mai avea nimic de făcut pe lumea asta. Chiar tatăl tău, Pătrașcu-vodă, mi-a spus că nici Vintilă, nici Petru, nici feciorii săi legiuieți nu-s pentru domnie. A avut dreptate, săracul. Cu Vintilă am auzit ce-a fost, cu Petru vedem că trăiește în năluciri cât o mai trăi, ceilalți s-au topit ca fumul, fără năzuinți... Numai tu, noră, grijește să-i faci urmași vrednici.

Chiar în acel an Stanca îi dăruie un fecior pe care îl botează Nicolae-Pătrașcu.

— De-acu, Mihai, poți să fii liniștit că te-a blagoslovit cerul cu urmaș la domnie.

*

* *

Încă nu era Domn și maica Tudora se bucura în viitorime de trăinicia tronului domnesc al feciorului ei. Numai că, până una-alta, bucuria nu ținu mult. Petru-Cercel nu împlinise nici doi ani de domnie că fu mazilit, venind, a doua oară în Scaun, tot Mihnea Turcitul, dușmanul lui Mihai, care voise să-l piardă.

Ziua aceea de 6 aprilie 1585 n-o va uita multă vreme. Slujitorii strinseseră tot ce era mai de preț sub privegherea Stancăi, hotărându-se fuga familiei în Transilvania, ca să scape de urgia tiranului. Dar înainte de a porni în pribegie, se arată un călăreț venind de la Dunăre cu carte de la unchiul Iani. Fu un semn ceresc!

Veștile erau atât de bune, că nici femeilor, nici lui Mihai nu-i venea a crede. Slova fiindu-i bine cunoscută,

nu putea fi înșelătorie la mijloc. Iani scria că ajutând cu aur pe Mihnea îi căpătase prietenia, așa că orice temere despre partea lui să o tragă la o parte, Mihai să stea liniștit la locul său, că loc mai bun va căpăta și niciun fir de păr din capul său nu se va mișca.

— Nimic nu mai pricep din cele ce se întâmplă, rosti muma Tudora. Au Iani șade la Țarigrad pavază dușmanului nostru, trudind pentru el în loc să-și întoarcă grija către nepotu-său? Ori își pierdu mintea la bătrânețe?

Adevărul era că Iani nu-și pierduse mintea ci, lucrase el, cu toată chibzuință, dar neavând încotro, căci vizirul era dat de partea aceluși Mihnea, se întoarse și el spre norocos, câștigându-l prin viclene tertipuri; ba chiar îl ajută cu douăzeci de pungi, căci nu mai avea o lescaie bietul, îi luase turcul tot aurul, pentru dobândirea celui de-al doilea firman.

Nefăcând așa, ar fi fost vai și amar de nepotu-său Mihai, silit să plece în băjenie prin țară străină la cheremul întâmplării oarbe. Cât privește despre domnie, să mai aștepte flăcăul, că e-n putere și n-au intrat zilele-n sac. E loc și pentru el, că-s vremuri crude, iuți, voievozii țărilor române nu mucigăiesc în Scaun, se schimbă ca ziua cu noaptea, mânați de viforul râvnelor și tăria galbenilor.

Numai o grijă îl zgândărea pe Iani, capuchehaia: să nu-și calce Turcitul vorba dată. Din norocire n-o călcă. Dând la o parte vechea purtare, îl puse degrabă pe Mihai mare-agă, adică mai marele peste oastea de lefegii

care păzeau Cetatea de scaun, dregătorie destul de însemnată în acea vreme.

Însă pe Mihai îl trăgea inima spre Oltenia și până la urmă fu așezat el mare-ban al Craiovei, ținând locul lui Iani, până la întoarcerea acestuia din Țarigrad.

— Iacă, Stanco, te așteptai să mă vezi în bănie ca unchiul tău Dobromir cu carele atât te fălești?

— Cu tine, Mihai, mai mult mă fălesc, fiind tu viu și mândru ca soarele, căci unchiul nu-i decât umbră din ce-a fost.

...Și într-așteptare, zilele curseră pe lungul fir al timpului când liniștite și senine, când tulburi și viforoase precum e așezată viața pe pământ.

Stanca mai aduse pe lume o fată dolofană, căreia îi puseră nume Florica. Mai bine era să fie tot băiat, dar bine era și fată. Creșteau copiii văzând cu ochii, numai că Florica se arăta parcă mai sprintenă și cutezătoare decât fratele ei Nicolae-Pătrașcu.

Și iacă fu mazilit a doua oară Mihnea Turcitul, după șase ani de domnie, și în locul lui se vorbea când de Iliăș, fiul lui Alexandru Lăpușneanu, când de Radu, fiul lui Mircea Ciobanul, dar nu veniră ei în Scaun, ci Ștefan-Surdul, fiul lui Ioan-vodă cel Viteaz. Dacă șezu el un an, iată altă schimbare. Fu pus Domn Alexandru, pe care norodul îl porecli *cel Rău*, precum era după faptele ce făptuia.

ARMAȘUL MIHALCEA

La Curtea domnească, pe lângă zidul căreia curgea molcom apa Dâmboviței, era sfat domnesc. Vodă Alexandru, mai galben ca de obicei, își mesteca un sfârc din mustața rară, strângând nervos, cu dreapta, jungherul de oțel încrustat cu pietre scumpe. Boierii aflători în București se adunaseră în grabă. Erau de față bătrânul armaș Mihalcea, clucerul Dinu, vistiernicul Dan, ispravnicul Feodosiu și aga Fotache, grecul.

— Unde sunt ceilalți, clucere? întrebă Vodă. Unde-i Baba Novac, unde-i Banu Manta, Radu Calomfirescu, unde-s frații Buzești?

Clucerul Dinu ridică din umeri. Trimisese oameni să le dea de știre, dar ia-i de unde nu-s. Or fi plecat boierii pe la conacele lor, mai știi...

— Hm! Hm! făcu Domnul, nu-i vreme de conăcit! Lucrul nu-mi miroase a bine.

— Să-ți spun eu, Măria Ta, ce-i cu ei, că n-a avut curajul clucerul a-ți da pe față adevărul, dar eu am curaj. De când mă știi ți le-am spus pe toate, și bune și rele, socotind că adevărul e mai presus, iar fățărnicia și minciuna mai prejos. Boierii știu despre ce-i vorba, știu că hotărârea e luată și nu vor să-și încarce cugetul dând morții un nevinovat cum cată a fi banul Mihai.

— Și dumneata, armașe Mihalcea, crezi așijderi?

— Și eu, Măria Ta. Decât să ridici viața aceluia om,

mai bine te-ai apleca asupra norodului năpăstuit, care nu mai rabdă atâta sărăcie, jafuri și omoruri.

— Lasă prostimea, cinstite armașe, că n-are pe umeri mai multe griji și amaruri decât mine, Domnul ei, care o țin în spate. E vorba acum de acel vânzător, Mihai, despre care zici că-i nevinovat. Iacă ce-mi scrie un prieten din Stambul, cunoscut la Serai și știutor a toate câte se petrec acolo.

Spunând acestea, Vodă scoase din sân o scrisoare cu pecete pe care o aruncă drept în pieptul bătrânului armaș. Acesta o prinse cu mâna și punând ochelarii pe nas o citi dintr-o suflare.

— Pe vorbele care umblă la Serai s-ar putea numai bine să cadă toate capetele încoronate din Europa, chiar și capul Măriei Tale, dacă nu ți-i cu supărare. Ce scrie dară zaraful? Că Iani, capuchehaia, ar fi vărsat Marelui Vizir niscai pungi cu bani pentru ruda sa Mihai.

— Și mă întreabă, adăugi Vodă, dacă am de știre că mi se clatină Scaunul și capul?

— Sunt vorbe, Măria Ta, dovadă nu-i nicidecum. Dovadă ar fi dacă te-ar încredința însuși Marele Vizir... Așa gândesc eu.

Fierbând de mânie, Domnul grăi cu glas de tunet:

— Mihai a trădat, armașe. Și simțindu-se cu vină mare a vrut să fugă peste Dunăre, dar l-a prins aga la Calafat.

— Eu am pus mâna pe el, întări aga Fotache.

— E trădător! strigară și ceilalți boieri.

Vodă rânji cu mulțumire, apoi întreabă pe Mihalcea:

— Și-acu ce mai zici, armașe? Tot bun și nevinovat îl socioți? Sau cum?

Dar bătrânul sfetnic, neînfricat și netemător, tot pe-a lui o ținu. Zise:

— Măria Ta, nu ca să te vândă și să-ți ia Scaunul se îndrumă banul dincolo de Dunăre, ci ca să-și scape zilele. Cine în locul său, poticnit de năpaste, n-ar fi făcut la fel? Dacă Măria Ta, întorcând spatele acelu răvaș fără temei, ai pune iarăși în drepturi pe Mihai, ți-ar fi mai credincios ca mulți dintre cei de față și te va iubi. Și norodul se va ușura văzând o dreaptă judecată.

— Grăiești ca din îndemnul acelu trădător, ți-pă Vodă. Au nu cumva te-ai vândut lui?

— Eu - vândut? Cinstea mea - vândută? Părul meu alb - vândut? Dacă însuți Măria Ta grăiește acestea, cu mine e slobod să facă ce vrea. Primește dară spada, semnul împuternicirii mele și încredințează armășia altuia mai vrednic, că eu nu mai stau armaș.

Spunând aceasta, Mihalcea, cu mare sfâșiere, dar și cu senină mândrie își desfăcu sabia și o întinse Domnului său.

— N-o primesc! zise Vodă muiat de tăria acestui boier atât de nepăsător de moarte, despre care știa că făcuse multă vitejie. Păstrează sabia mai departe cu vrednicie, căci am nevoie și de sfetnici care mă înfruntă, nu numai de cei care mi se supun.

După aceea, întorcându-se către ceilalți boieri, le făcu întrebare: Voi ce credeți? Vinovat e banul Craiovei sau nu? Grăiește clucere Dinu!

- Vinovat, Doamne, d-apoi cum!
- Dumneata, vistiernice Dan, ce zici?
- Prea vinovat îl socot și eu.

Tot astfel apăsară asupra lui Mihai și ceilalți sftnici. Auzind aceasta, Vodă Alexandru se ridică în picioare: —

Așa hotărând sfatul, dumneata, agă Fotache, ridică pe osândit de la pușcărie, scoate-l întreg și până la chindie să mi-l scurtezi de cap. Iar dumneavoastră, cinstiți boieri, dacă veți privi cum va cădea căpățâna acelui fiu al lui Pătrașcu-vodă, să vă pipăiți căpățâna ca să nu pățiți la fel.

Boierii se traseră afară, palizi, fără a mai rosti un cuvânt, de parcă își pierduseră graiul. Bătrânul armaș Mihalcea încălecă pe roibul său, bătrân și el, și se îndreptă spre locuința sa în apropiere de dealul Mitropoliei. Pe drum se întâlni cu Radu Calomfirescu, spătarul, care îl adăsta se pare de mai mult timp.

— Nimic n-am făcut, spătare. Vodă nici nu vrea să audă de iertare, e surd și neclintit la rugarea mea. Ba mi-a zvârlit în nas o scrisoare din Stambul, primită de două săptămâni, care cică adeverește că Mihai ar fi vărsat aur greu la Poartă pentru firman de domnie. Așa că e turbat și are bănuială pre mulți.

Apoi adăugă:

— Vai de biata țară!

Radu Calomfirescu dădu bici calului și ajunse la casa din Sărărie unde se aflau ceilalți boieri de partea lui Mihai: Banul Manta, Baba Novac, vornicul Udrea și alții. În odaia vecină se auzeau, din vreme în vreme, plânsul

nestăpânit al jupânesei Stanca și bocetele flică-si Florica, de vreo șapte anișori.

Auzind boierii că Alexandru-vodă nu numai că nu iartă, dar chiar grăbește pieirea nefericitului ban al Craiovei, mult se mâhniră ei.

Singur Popa Stoica trăgea nădejde că lucrurile se vor drege.

— Numai Buzeștii le îndreaptă, strigă Baba Novac, ce fac ei? Unde sunt? De ce nu vin cu oaste?

— N-au aripi în spinare, măi Novace! Din Oltenia și pân-aici e cale lungă să ne-ajungă, răspunse Banu Manta, chibzuit din fire.

Vorbirea nu se mai lungi, căci flăcăiandrul Nicolae-Pătrașcu intră și-i vesti că patru sau cinci călăreți se tot învârtesc în jurul casei, adul- mecând asemeni copoilor vânătoarești.

— Trebuie să fie greul Fotache cu oamenii săi. Numai cinci sunt, flăcăule?

— N-am văzut mai mulți.

— Pesemne că ne-a descoperit țiindu-se pe urma ta, Calomfirescule.

— Las-că le venim noi acușa de hac.

Greul și seimenii lui fură atrași în casă, unde slujitorii boierilor îi căsăpiră fără a se face zarvă pe uliți.

IV

GÂDELE ÎNFRICOȘAT

Într-această vreme, se ridica în piața Sf. Gheorghe o

podea din scânduri groase, având pe laturi împrejmuire de lănteți, iar într-o parte deschidere cu scară. Aici trebuia să se facă moartea lui Mihai, fost mare ban al Craiovei, în văzul boierimii și norodului, ca toți, fără osebire, să capete învățătură de minte ce pățește oricine cutează a schimba domnia cea legiuită spre folosul său.

Mai mult de jumătate din târgoveți, bărbați, femei și chiar copii, se adunaseră în piață, să vadă spăimântătoarea priveriște. Era o mare de capete omenești care se zbučia stând locului înghesuită, încât cele două sute de seimeni puși sub ascultarea ispravnicului Feodosiu abia izbutiră a-și face drum cu osânditul la mijloc, prin acea grămadă.

Când gădele urcă pe eșafod, lumea izbucni în strigăte de ură, ocărându-l și huiduindu-l. Era un țigan mătăhălos, tuciuriu ca fundul ceaunului, cu capul chel și trupul gol pân-la brâu, lucind dezgustător în lumina asfințitului.

Numaidecât se făcu tăcere. Pe podea urcă trimisul Domnului, un jelbar cu un sul de pergament în mână, pe care îl desfăcu, strigând:

— Oameni buni, dau glas poruncii Domnului. Ascultați cu luare aminte:

„Io, Alexandru-Bogdan, cu mila lui Dumnezeu Voievod atolstăpânitor al Țării Românești, prin hotărârea Domniei mele și a Divanului nostru pedepsesc cu moarte pe trădătorul de țară și tron bi-vel ban al Craiovei, Mihai, ce-și zice fiu al lui Pătrașcu-vodă, pentru că, cu vrere și bună știință unelti el să răstoarne

Domnia mea dându-mă morții pe mine și ducând țara de răpă. Îl pedepsim într-acest fel pentru a da bună pildă tuturor acelora care cuteza-vor ca el să facă tulburare cu fărădelegile lor. Divanul a chibzuit și Domnul a hotărât!”

Un murmur greu ca mugetul mării se ridică din mulțime.

— Tăcere! răcni ispravnicul peste capetele lor. Cine cârtește împotriva se face vinovat de nesupunere.

— Nu-i drept! Nevinovat e banul! Să fie slobozit! se auziră glasuri ridicându-se împotriva.

— Cine a strigat? răcni din nou ispravnicul.

La rându-i jelbarul strigă poruncitor:

— Tăceți! Liniște! Păstrați rânduiala!

Dar strigătul mulțimii mai abitir se înteți. Câteva pietre zburară prin văzduh, fără a face stricăciune, însă ispravnicul pierzând cumpătul trimise de îndată o ceată de seimeni să prindă pe tulburători. Se iscă învâlmășeală ici, colo, se auziră țipete femeiești, dar nu trecu mult și liniștea iar se lăsă la loc.

Atunci ispravnicul luă pe osândit de mână, urcă scara eșafodului, și zise:

— Gâde, ți-l dau în seamă, primește-l și fă-ți datoria.

Niciodată un osândit la moarte nu merse atât de mândru spre butucul pe care trebuia să-și lase capul. Banul Craiovei n-avea gând de răzvrătire dar, ca-ntr-o lumină de fulger, văzu înaintea ochilor chipul slăbănog, galben, cu peri puțini al amarnicului Domn și în suflet i se urcă deodată o cruntă mânie că el, Mihai, nu va mai

putea mântui țara sa de lepra păgânească! Și cine era merit a pune capăt vieții lui? Această stârpitură din fundul lumii, acest țigan buzat, care aducea mai mult cu o sălbăticiune decât cu o ființă omenească?

Fără vrere, osânditul făcu un pas către găde, ca și cum ar fi voit să-l îmbrâncească de pe podea.

Călăul se trase năucit deoparte întâlnind scăpărarea năpraznică a celor doi ochi mari, care se îndreptau spre moarte și, cuprins deodată de spaimă crâncenă, zvârli securea pe jos, ridică brațul stâng deasupra capului, parcă ferindu-se de o lovire din senin și o rupse de fugă strigând într-una:

— Nu pot să-l omor! Pe acest om nu pot să-l omor!

Ceea ce se întâmplă după aceea e lesne de înțeles. Lumea uluită, văzând în această întâmplare un semn ceresc, dădu buzna spre eșafod, într-un iureș nestăvil, să ocrotească pe osândit, însă află în calea ei împotrivirea seimenilor. Nefericiții arnăuți credeau că pot ei să stăvilească viforul mulțimii dezlănțuite? Fură călcați în picioare, striviți ca muștele, loviți chiar cu sânețele lor. De-ar fi fost o oaste de o mie de oameni o făcea praf furia norodului, darmite două sute? Cine mai putea stăvili apele revărsate? Și această putere uriașă își făcu și sie-și rău, căci mulți bărbați, multe femei iar copiii și mai mulți se striviră și poate dragostea lor prea mare ar fi omorât și pe cel ce voiau să-l scape: pe banul Mihai. Dar el se pricepu să se ocrotească și singur, făcându-se nevăzut cu toată mulțimea ochilor care erau asupra sa.

Într-amurg, viind la loc liniștea, oamenii strigară de iertare în fața casei domnești, iar Vodă iertă cu silnicie pe cine n-avea rost să-l mai ierte. Căci Mihai, întâlnindu-se cu câțiva boieri de partea sa, se sfătuiră ce era de făcut în asemenea împrejurare?

Unii ziceau că împăcare cu Vodă nu va putea fi, căci iertarea i-o dăduse prin silnicie. Mai sănătos e să fugă la Țarigrad, la unchi-său, unde va afla ocrotire.

Mama Tudora, și ca de față, zise că drumul la Stambul să fie întâi prin Transilvania și de-acolo să se lase în jos spre Dunăre, că altfel îl înhață din nou zbirii lui Vodă.

Toți socotiră bun vicleșugul, așa că Mihai, în revărsatul zorilor apucă drumul spre munți dimpreună cu frații Buzești, care sosiră din Oltenia cu un pâlț de călăreți.

Vodă Alexandru își frângea mâinile de necaz aflând toate câte se întâmplaseră în piața Sf. Gheorghe.

— Mai bine îi luam zilele în pușcărie! Dar am vrut să dau pildă celor ce se ridică împotriva domniei. Din păcate, învățarea de minte se întoarse spre mine!

Era foarte adevărat, căci peste două săptămâni fu mazilit.

V

DOMN AL ȚARII ROMANEȘTI

Într-acea zi de 14 septembrie a anului 1593, clopotele bisericilor din București sunară câteva ore în șir dând

veste norodului despre urcarea în scaunul domnesc a lui Mihai-vodă. La Mitropolie se făcu slujbă mare, fiind uns Domn de către Mitropolitul țării. După aceea alaiul porni spre casele domnești, unde Mihai ieși în balcon și cuvântă către mulțimea adunată la sărbătoare:

— Frați români, de pe marginea mormântului m-am înălțat într-acest loc, luând în mâini soarta țării. Vouă vă datoresc aceasta, căci m-ați scăpat de la pieire. De aceea, în fața tuturor, cu mâna pe cruce, jur că voi stăpururi de veghe pentru binele vostru care sunteți țara. Așa să-mi ajute Dumnezeu!

Fu un adevărat legământ de credință pe care noul Domn îl ținu cât trăi. Dintru început se-apucă să facă rânduială în vistierie și treburile obștești, punând alți ispravnici, oameni de încredere. Strică oastea de mercenari pe care fostul Domn o ținuse cu bani grei, întocmi o armată de ostași munteni cu iubire de țară și mai făcu și alte schimbări bune. La acestea îl ajutară cei mai de seamă boieri, care dealtfel i se alăturaseră mai de mult cu trup și suflet. O nădejde mare se lăsă peste țara atât de năpăstuită de foștii Domni; o înviorare se simțea în inima norodului adus la sapă de lemn și secătuit de biruri.

— Și-acum, ce ne facem, boieri-dumneavoastră? întrebă Mihai pe boierii divăniți în sala tronului. De unde strângem atitea mii de

pungi? Pe mine mă costă firmanul de domnie 400.000 de galbeni, bătuți pe muche. Aud c-au venit zarafii de la Stambul după bani, și după ceilalți pe care

ni i-a lăsat moștenire fostul Domn. Cum o scoatem la capăt cu aceste lăcuste?

Boierii se întunecară la chip. Schimbarea Domnilor aducea totdeauna după sine secătuirea vistieriei, o copleșire a boierilor și a celorlalți locuitori, siliți să-și vândă și cenușa din vatră, ca să plătească birurile.

Armașul Mihalcea, cel care nu da înapoi de a spune lucrurilor pe nume, grăi:

— Eu unul gândesc că destul au supt turcii de la sinul țării. Drept este să-i gonim, scuturându-ne de ei.

— Măria Ta, zise Baba Novac, ce vor liftele? Vlaga noastră? Dacă le-o dăm, pierim. Mai bine piară ei decât noi!

La aceste vorbe se alăturară și ceilalți boieri: Banul Manta, Radu Calomfirescu, cei trei frați Buzești și alții.

Dar Mihai, gândind la acestea, zise:

— Boieri dumneavoastră, găsim noi ac de cojocul lor, dar *altfel*. Trebuie să lucrăm cu temei, fără a ne tăia craca pe care stăm.

Aflase bun prilej să se sprijine, Vodă călcând supunerea către turci. Căci papa de la Roma tot îndemna creștinătatea să-și strângă puterile împotriva primejdiei otomane care amenința și țările din apus. Astfel se ridică Rudolf al II-lea, împăratul Austriei, și întemeie Liga cea Sfântă. Degrabă se alăturară Sigismund Báthory, principele Transilvaniei și Aron-vodă zis Tiranul, Domnul Moldovei. Mihai-vodă, fără a aștepta chemare, veni tainic și făcu bună înțelegere cu aceștia, înscriindu-se în Ligă. Astfel, cei trei voievozi tovarăși

hotărâră să înceapă mișcarea antiotomană la 13 noiembrie 1594, atât la București cât și la Iași.

Chiar așa se întâmplă. Într-acea zi fură poftiți zarafii de curând picați din Stambul și cei aflători în București ca să li se plătească din capete și dobânzile, dar în loc de aur ei primiră ghiulele și gloanțe și ceea ce rămase nefăcut de acestea isprăvi focul.

*

Norodul văzând cenușa cămătarilor răsufală în voie, ușurat de povară. Tot așa cele două mii de turci, rămași din paza fostului Domn, cât și alții care se aciuaseră mai dinainte și chiar ridicaseră geamii, fură măcelăriți până la unul. După aceea fu lovit Giurgiul, unde se afla o garnizoană turcească, dar cetatea nu căzu. Avură loc lupte la Orașul de Floci, la Hârșova și în alte părți. Pretutindeni, fiind izbânda de partea românilor, țara se curăți de pecinginea turcească, cerul se însenină și nădejdea poporului crescă, desfăcând aripi mari.

Dacă oamenii răsufiau acum ușurați văzând atâta curățenie, nu tot așa făcea Mihai-vodă. Ba dimpotrivă, mai greu răsufia decât înainte, purtând atâtea griji în spinare.

— Acum, boieri-dumneavoastră, din nou pregătiți-vă oamenii, caii și armele, că o să jucăm și la alte nunți. Am ars noi pe cămătari și pe turcii pripășiți la noi în țară, dar ne-am aprins paie în cap cu Padișahul. Ascuțiți, așadar, săbiile!

Într-adevăr, vestea acelor semne ale dezrobirii de sub jugul turcesc ajunse până la urechile lui Murad al III-

lea, sultanul turcilor.

Acest Murad era un om slab și superstițios, moleșit de plăceri, dar iute la mânie și pornit pe cruzimi. Încolo se arăta iubitor de danț, de muzică și vorbe de duh, îi plăcea ceasornicăria și trăia înconjurat de tălmăcitori de visuri, poeți și cadâne alese pe sprânceană.

Când auzi de isprăvile lui Mihai, se mânie foarte și chemă degrabă pașalele și emirii la Dolma-Bahce. Sfătuindu-se ei între ei, găsiră cu cale că primejdia nu-i mare și așa trimise Sultanul împotriva domnului valah pe emirul Abdulah cu vreo două mii cinci sute de oameni, să-l scoată din Scaun și să pună în loc pe un anume Bogdan. Oastea turcească fu nimicită cu desăvârșire, pe malul drept al Dunării, în apropiere de Rusciuc. Când se iviră zorile, pe locul luptei se afla un adevărat cimitir de morți neîngropați. Peste leșurile cailor se îngrămădeau cadavrele păgânilor, sfârtecate de ghiulele sau ciuruite de gloanțe. Însuși Abdulah fu răpus de viteazul Baba Novac.

O oaste tătarască venită într-ajutorul osmanlâilor fu la rându-i zdrobită în trei locuri, la Putineiu, Stănești și Serpătești. În aceste lupte: își dovedi vitejia un căpitan de oaste Dracea, care se trăgea din sămânța Goleștilor. Acolo își găsi moartea Strangea-Pașa, căpetenia dușmanilor, un arap fioros ca un balaur; Radu Calomfirescu și Popa Stoica din Fărcașele, dimpreună cu viteazul Cărloman dobândiră alte biruinți în ținutul Teleormanului, iar Banul Mihalcea bătu și el lângă Silistra o nouă oaste păgână, care aducea cu sine pe

Ștefan Surdul pentru a înlocui pe Domnul Moldovei, Aron, zis Tiranul.

Românii se întoarseră biruitori, aducând pradă bogată, printre care o traistă doldora de aur, giuvaeruri și nenumărate trofee.

— Steagurile să le ia în păstrare Banul Mihalcea și Baba Novac, porunci Mihai-vodă, iar aurul să se împartă la ostași.

VI

CALUGĂRENI

Sultanul auzind de aceste înfrângeri rușinoase se mâhni foarte și trăgându-se în grădina Seraiului căzu în iarbă, cu fața la pământ, iar meterhaneaua îi cântă acolo de jale, ceasuri întregi, ca unui mort.

Avea de ce. Împărăția otomană începuse a se destrăma pe la fruntarii și stricăciunea se întindea repede, ca pecinginea. Răscoala Domnului Țării Românești era nu numai pildă vie, dar și îndemn de descătușare pentru popoarele creștine ale Balcanilor care începură a se mișca pretutindeni, deschizând un front de luptă nemăsurat. Aprovizionarea împărăției și mai cu seamă a Stambulului se împuțină îngrijorător. Răsculații puseseră mâna pe mari turme de vite, pe grâne etc.

Sultanul, podidit de grijă mare, chemă la sine pe cel mai de seamă general al său, pe Sinan Pașa, trăgându-l din Asia de la alte lupte. Când veni îi puse întrebare:

— Cine l-a așezat pe ghiaurul Mihai bey în Valahia?

— Eu, Luminăția-Ta, acum doi ani când am fost a cincea oară ales mare vizir.

— Atunci tu să-l scoți din domnie și să mi-l aduci aici viu sau mort.

— Viu am să-l aduc, mărite Padișah, grăi Sinan Pașa de la înălțimea celor optzeci și trei de ani ai săi, în care timp ajunsese cel mai vestit general din împărăție, câștigând biruințe nenumărate în Tunis, în Arabia, în Persia, în Georgia și chiar în Ungaria. De neam era albanez, dar cu inima se dăduse de partea stăpânilor săi turci încă de mic copil, ajungând mâna dreaptă a Sultanului. Dârzenia, priceperea în meșteșugul războiului, știința de a dobândi biruințe și puterea lui oțelită care nu ținea seama de vârstă îl urcaseră pe toate treptele unde se putea cocoța un om în acea vreme.

Fără a pierde timp, Sinan Pașa se apucă de treabă: își întocmi o oștire cum nu mai fusese alta până atunci: număra aproape 180.000 de oameni, o parte fiind călărime, dar cei mai mulți pedestrași. Mai avea o mie de meșteșugari pricepuți, peste 80 de tunuri și pe deasupra acestui puhoi omenesc flutura steagul verde al profetului care-i purtase noroc lui Sinan în toate luptele.

În ziua de 19 august 1595 această uriașă armată trecu Dunărea în Țara Românească pe un pod alcătuit dintr-o mie de luntre.

Într-acest timp Mihai-vodă, la urechea căruia ajungeau toate mișcările turcilor, alcătui în grabă o oaste de vreo 18.000 de oameni hotărâți să învingă sau

să moară. Potrivit înțelegerii cu Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, acesta trebuia să-i trimită într-ajutor 12.000 de oameni, dar el nu trimise decât 2.000 de călăreți puși sub ascultarea lui Albert Király și câteva tunuri, dându-i de știre că restul oștenilor vor veni mai târziu.

— Timp de tânguiri și tocmeli nu mai este, își zise Domnul, voi înfrunta pe Sinan Pașa cu ceea ce am. Vom fi așadar unul contra zece... Și vor birui dârzenia și dreptatea, nicidecum puterea. Căci noi ne apărăm viața și țara, pe când turcii n-au nimic de apărat, ci numai de câștigat.

Astfel Mihai-vodă, socotind bine și cercetând locurile, alege o bună poziție strategică pe șoseaua dintre Giurgiu și București, la vadul Călugărenilor. În spatele locului se ridicau dealurile împădurite ale Vlăsiei, adevărate adăposturi naturale. În față se întindea o vale largă, mlăștinoasă, pe unde curgea Neajlovul dimpreună cu apele ploilor scurse de pe înălțimi. Peste râu era un pod șubred de lemn, iar dincolo drumul urca pe dealuri împădurite.

— Nu se poate un loc mai potrivit ca acesta, zise Vodă stând la sfat cu mai marii oastei sale. Aici trebuie să lovim pe turci, căci valea e strâmtă și nu vor putea să înainteze decât în coloană subțire, așa că îi vom nimici rând pe rând.

— Planu-i bine chibzuit, Măria Ta, întări Banu Manta. Dacă i-am lăsa la câmp deschis ne-ar împresura din toate părțile, că-s mulți ca frunza și ca iarba...

— Trebuie să-i lovim repede, zise la rându-i Baba Novac. Dacă le dăm răgaz, se dezmeticesc și nu-i bine.

— Apoi dacă s-or dezmetici știu că vom avea mult de furcă cu ei, sări unul din cei trei frați Buzești. Tu ce zici Bane Mihalcea?

— Ce să zic? Împărțim pe turci în mai multe felii și fiecare dintre noi lovește cu oamenii în felia care-i cade. Bine-i?

— Nu, răspunde Vodă, că de-om face așa, ne copleșesc. Trebuie să izbim toți, deodată. Noi izbim toți, ei ne lovesc câte o bucată, fiindcă am spus că valea-i strâmtă și ei nu pot să se desfășoare în întregime și nici alt drum de înaintare nu au la îndemână.

Boierii laolaltă strigară:

— Planu-i bun. Dacă ne-ajută și Dumnezeu, apoi răpunem pe blestemații ăștia de păgâni!

Într-amurg se iviră pe dealurile de dincolo de Neajlov întâiele fesuri și turbane. Pădurea îi ascundea în sânul ei. Iscoadele lor prinseră de veste că oastea românească îi aștepta, gata de luptă, în partea cealaltă a râului, pe înălțimi ocrotite bine de copaci. Turcii conteniră mersul necutezând să înainteze.

Sinan Pașa, iscusitul general, cum cercetă așezarea locului pe care valahii îl aleseseră pentru luptă, surâse și grăi către pașalele sale:

— Hm, nu-s proști ghiaurii ăștia. Vor să ne prindă la strâmtoare, să ne toace în lege. Numai că n-o să le facem pe plac. Ne vom bate pe câmp deschis, așa cum se cuvine.

Și hotărând să nu primească lupta la vadul Călugărenilor, Sinan Pașa opri înaintarea armiei chiar pe locul unde se afla, A doua zi avangarda trebuia să caute prin împrejurimi cărări potrivite ca să ocolească pe departe poziția valahilor. Meșterii lemnari se pregătiră și ei să dureze în pripă un podeț pentru trecerea râului, pe acolo, și până la găsirea ocolită a vechiului drum către București se putea ca turcii să cadă chiar în spatele oastei beyului valah.

Ziua de 10/23 august 1595 se ivi pe pământ senină, cu cerul curat ca-n palmă. Bunul soare începu a se urca pe boltă potopind cu lumină și căldură toată firea ce mișca sub el.

În tabăra românilor o mare nedumerire prindea cheag. Trecuse o oră, trecuseră două de la mistuirea negurilor nopții și turcii încă nu se mișcau. Ce se întâmplase?

Mihai-vodă ghici: Sinan Pașa se codea să primească lupta? Prinsese de veste că acolo, la vad, n-are sorți de izbândă? Sigur că da, generalul, ca întotdeauna, se dovedea isteț. Ce-i de făcut?

— Să-l silim a se bate! propuse Baba Novac.

Și ceilalți căpitani de oaste avură același gând. Dealtfel, nici nu-i era alt mijloc mai bun, cu toate că el cerea mai multe jertfe omenești. Numai Albert Király, ungurul, fu de altă părere.

Și când soarele se înălțase de-o suliță pe cer, românii porniră la atac strigând și chiuind încât și moartea se speria de ei.

Lui Sinan Paşa nu-i venea a crede ochilor. Cum, chiar ei, valahii, loveau întâi? Pentru ce? Nu era spre folosul lor să aştepte pe turci ca să pornească ostilităţile? Se credeau aşa de tari cu mâna lor de oaste a cuceri dealurile unde se aşezase tabăra vrăjmaşă?

De sus, de pe un dâmb ferit, luă seama cu ochi lacomi la priveliştea bătăliei din vale, urmărindu-i pas cu pas desfăşurarea. Îi plăcea avântul dintâi al ostaşilor, învălmăşeala de trupuri şi de cai, de ţipete şi gemete, de braţe şi de capete, de iatagane şi paloşe, de cuşme şi de turbane. Încăierarea era crâncenă la culme, românii se băteau ca zmeii şi deodată cumpăna se înclină de partea lor. Turcii prinseră a se trage înapoi, în neorânduială, ajungând până aproape de corturi.

Sinan, văzând slăbiciunea alor săi, trimise în luptă încă două detaşamente de ieniceri şi unul de spahii. Iureşul românesc, cum simţi greutatea, se mai muie, apoi se potoli ca o apă de şes.

Şi astfel, căpetenia osmanlâilor luă acum seama la retragerea valahilor, care între timp pierdură mai multe tunuri.

— Nu-mi place! scrâşni el nemulţumit, se trag înapoi după toate regulile meşteşugului milităresc: în unghi, cu vârful înainte şi laturile apărate vârtos.

Vroia o retragere în neorânduială, minată de panică. Aceea aducea mai mult ca sigur biruinţa. Şi atunci, ca să forţeze acest lucru, mai aruncă în luptă câteva detaşamente, luând el însuşi comanda.

Mihai Viteazul şi căpitanii săi văzură cu mulţumire că

se angajaseră în vad mari efective turcești, așa precum doriseră ei. Și tocmai atunci, ca la un semn al cerului, îi sosiră ajutoare. Venise Cszaky cu câteva sute de călăreți pe cai mici și iuți. Vestea învioră oastea românilor ca o băutură tare, dându-i însuflețire.

Când Vodă socoti că se lăsaseră în vad destui turci ca să le vină de hac, porni un contraatac fulgerător. Din pricina văii înguste, Sinan Pașa nu putu trimite în luptă grosul oastei lui, ci numai o coloană subțire de oameni care era secerată rând pe rând de români, încleștarea se dovedi mai crâncenă decât prima dată. Frații Buzești nu mai prididiră tăind capete în dreapta și stânga, încât făcuseră scurtă la mână. Baba Novac se bătea ca în tinerețe, mereu în fruntea ostașilor săi, aflându-se unde era înghesuiala mai mare și lupta mai înverșunată. Mihalcea și Calomfirescu îi țineau hangul cu strășnicie. Banu Manta se războia singur cu o ceată de turci care îl înconjurase. Dar *Fulger*, armăsarul său, se ridică pe picioarele dinapoi și mușcând zăbala se năpusti peste turbanele otomane scoțând pe stăpânul său din primejdie. Așa îl învățase Banu Manta să facă.

Bătălia ținea de câteva ceasuri lungi, nesfârșite, fără să se arate un semn de partea cui înclina biruința.

Văzând așa, Mihai-vodă se hotărî să-și primejduiască viața, așa cum mai făcuse și altă dată când îi sărise într-ajutor Stroe Buzescu. Smulse o secure din mâna unui ostaș aflat în preajma sa și urmat de câțiva boieri se repezi de vale, în fierbințeala luptei, lovind năpraznic cu mâna stângă, iar cu dreapta smuncind de frâul calului.

Arăta ca un adevărat arhanghel coborât din cer drept în puhoiul păgânilor. Oștenilor români și mai marilor lor le sări inima din piept văzând pilda voievodului lor, iar curajul li se aprinse vâlvătaie.

— Ura! Ura! strigau, dați iureș în păgâni, fraților, să-i prăpădim, căci Vodă e cu noi!

Un timp nu-l mai zăriră pe Domn în mulțimea de fesuri și turbane. Dar, deodată se ivi săltând pe cal, teafăr ca un duh care nu poate fi atins. Oștenii îmbărbătați de vitejia lui fără asemănare dădură iama în păgâni cu vlagă nouă, proaspătă, înzecită... Se încinse un măcel groaznic, osmanlâii începură a cădea secerăți de vifornița morții și, intrând în ei spaima, fugiră. Zadarnic răcnea Sinan Pașa la ai săi să nu fugă, nimeni nu-l auzea, nimeni nu-l asculta. Atunci porunci lui Satârgi-Pașa să vină cu steagul verde al profetului în vâlmășagul luptei, ca să-și înflăcăreze ostașii. Era întotdeauna supremul mijloc pe care îl folosea la mare ananghie. Ivirea steagului în mijlocul lor însufleți pe turci, dar nu multă vreme. Popa Stoica dimpreună cu alți cutezători ca Dracea, Cârloman, Pruncu și Frunză se năpustiră asupra lui Satârgi-Pașa și după o luptă înverșunată îi smulseră stindardul cel prețios, retezându-i mâna cu care îl ținea vârtos.

Popa Stoica se miră tare mult că mâna pașalei rămăsese cu degetele încleștate pe prăjină și neputându-le desface le tăiară cu sabia.

Pierderea marelui trofeu năuci de-a binelea pe turci. Parcă li s-ar fi tăiat și lor brațele. Rămași numai cu

picioarele, ei fugiră câți mai rămaseră, goniți din spate fără preget de valahi. Ajungând la podețul de pe Neajlov, păgânii se înghesuiră claie peste grămadă ca să treacă dincolo, pe malul celălalt.

Cum să treacă tot puhoiul dintr-odată prin asemenea strâmtoare? Se înghesuiră, se stâlciră într-așa fel că acum turcii se luptau între ei care să scape cu viață, care să moară.

Dar asta încă n-ajungea. Tunurile lui Király bubuiau făcând goluri largi în oastea pusă pe fugă. O ghiulea nimeri podul care se rupse la mijloc. Mai toată turcimea se prăvăli în mocirlă. Însăși căpetenia lor, Sinan Pașa, căzu în apă pierzându-și chiulaful, feregeaua și cei doi dinți pe care îi mai avea în gură. Își scăpă însă viața, căci un veteran din Rumelia îl recunoscă și-l aduse în spinare cu chiu cu vai pe celălalt mal.

Până seara nu mai era niciun turc viu pe malul celălalt al Neajlovului, iar grosul armiei păgâne se trăsese mult înapoi, dincolo de dealurile din față, unde locurile se lărgeau.

*

Marea bătălie de la Călugăreni se încheiase după 16 ore, cu biruința românilor. Patru mii de leșuri păgâne zăceau pe locul luptei. Ai noștri luaseră pradă bogată: cai, timuri, steaguri, lăzi cu alimente, doftorii și felurite alte lucruri. Dar și mulți căzuseră dintre ei și mulți erau răniți.

Mihai-vodă chemă boierii, care după istovitoarea luptă de peste zi odihneau frânți de oboseală în corturile

lor, și ținu sfat. Toți fură de părere că de vreme ce vrăjmașii se răzlețiră și pierduseră steagul profetului lor, iar căpetenia Sinan Pașa nu mai era decât umbra celui ce fusese odinioară, ei trebuia să fie urmăriți și aruncați peste Dunăre înainte de a avea răgaz de a se reface.

— Boieri dumneavoastră, zise Mihai, i-am învins pe turci, dar nu i-am nimicit.

— Atunci ce facem? au întrebat frații Buzești.

— Ne vom trage în munți, că ne-am împușinat rău, și acolo ne-om strânge la loc. Voi cere ajutor lui Sigismund Bâthory, răspunse Vodă.

— Dar uiți, Măria Ta, că Sinan Pașa are să treacă Bucureștiul prin foc și sabie, strigă Baba Novac.

Armașul Mihalcea ridică glas la rându-i:

— Cu ostașii care ne-au mai rămas nu-i putem ține piept, Novace! Dar mult timp nu va rămâne el acolo.

Într-adevăr așa se întâmplă. Sinan își refăcu oștirea sfârtecată la Călugăreni și porni spre București. Ghiaurul de Mihai tot îi dejucase planul și îl angajase în luptă. Și iată ce ieșise din asta... Isteț și viteaz beiul valahilor, dar are să i se înfunde de-astă dată! Pe drum n-avu nicio opreliște. Mergea nestânjenit ca la o preumblare plăcută. Numai că în juru-i totul era trecut prin foc, fântânile otrăvite, iar în sate abia rămăseseră câte o mână de moșnegi și babe așteptând și ei moartea să-i izbăvească de rău. Totuși Marele Vizir puse și acolo subași în locul foștilor dregători, vrând să prefacă Țara Românească în pašalâc. La București porunci înlocuirea crucilor de la biserici cu semiluna și astfel toate

lăcașurile de închinăciune în frunte cu Mitropolia devenită geamii. Ba puse pe băștinași să muncească zi și noapte ca să ridice o *palancă*, adică o reductă de pământ lângă mănăstirea Radu-vodă.

De aci luă drumul Târgoviștei, unde făcu la fel. Vechea cetate de scaun fu prefăcută într-o *Poartă* otomană, având o garnizoană întărită cu mercenari și căpitani turci.

VII

STEAUA NOASTRĂ DE LA RĂSĂRIT!

Într-acest timp Mihai-vodă nu stătu cu mâinile în sân. Trecuse munții în Transilvania și trimisese mai mulți soli lui Sigismund Báthory, cerându-i ajutor grabnic după înțelegerea încheiată. Acesta nefiind pregătit cu oaste și ca să mai lungească lucrurile îi trimise vorbă că vrea să-l vadă pe voievodul român. Și așa cei doi Domni vecini se întâlniră după vreo două-trei săptămâni.

— Îți aduc laudă pentru marea ta biruință împotriva Semilunii, despre care s-a dus vestea pe la toate curțile Europei. Însuși împăratul Rudolf îți trimite prin mine cuvânt de prețuire.

— Mă bucură aceste laude, dar mai mult m-aș bucura să capăt ajutorul de oaste de care am atâta nevoie. Primejdia nu se oprește numai la țara mea, ea va trece munții și va stăpâni deopotrivă Transilvania. Osmanlâii sunt mulți, ca frunza și ca iarba, iar nouă,

precum știi, nu ne lipsește vitejia, ci oameni ca să-i batem pe cotropitori.

— Te voi ajuta, nici vorbă!, răspunse Sigismund. Însă oastea mea, ca la 40.000, nu va fi gata de luptă decât la începutul lui octombrie.

— Adică peste o lună și jumătate? Fiecare zi ce trece e lungă cât o veșnicie sub stăpânirea turcească!

Și Mihai-vodă scrâșni din dinți, dar ce putea să facă? El însuși avea acum o armată de vreo 10.000 de oameni și tot mai strângea fugarii veniți peste munți, căci românii nu puteau îndura jugul păgânilor.

Abia la 15 octombrie, în plină toamnă, veni în sfârșit ajutorul armat al lui Sigismund. Cele două oștiri se întâlniră în satul Stoenеști, undeva pe-aproape de izvoarele Dâmboviței și unindu-se trecură munții în Țara Românească.

Într-o seară, pe când se apropiau de Târgoviște, câțiva oșteni, privind pe bolta cerească, scoaseră strigăte de uimire:

— O cometă! O cometă!

Într-adevăr, o stea mare și strălucitoare se desprinsese de pe locul ei din cer și cobora amețitor spre pământ, având o coadă lungă și luminoasă de foc.

— Semn dumnezeiesc! strigară ostașii, bucurându-se foarte. Vom învinge armia turcească!

— Adevărat! E vestea biruinței noastre!

A doua zi, ca o întărire a semnelui ceresc, sosi un detașament de câteva mii de moldoveni trimiși într-ajutor de Răzvan-vodă, Domnul Moldovei.

Târgoviștea fu atacată și bătută cu tunurile din trei părți. Sinan Pașa n-avu încotro și se trase cu oastea lui pe un deal din apropierea cetății. Călăreții români se năpustiră asupra turcilor și o bătălie crâncenă se încinse. Păgânii, îngroziți de furia valahilor, o rupseră până la urmă de fugă dimpreună cu faimosul lor general.

Bucureștiul trecu și el în mâinile românilor cu mai puține strădanii și jertfe omenești ca Târgoviște. Turcii, cotropiți de groază, nu mai puteau lupta, simțind sub picioare pământul străin care vroia să-i înghită. Și fugiră în neorânduială, apucând-o spre Giurgiu, pe unde veniseră, fără a se îngriji de nimic afară de viața lor. Ajunși acolo, întăriră în grabă podul de vase și începură a trece Dunărea. Sinan Pașa, înfricoșat, ajunse dincolo pe un caiac, printre cei dintâi. După plecarea lui, pașalele se certară între ei care să treacă mai întâi, unii ținând să se dea întâietate carelor cu odoare și haznalei cu bani, alții turmelor de cămile și hergheliilor de cai, iar un bei bătrân cerând să treacă întâi robii.

Acel bătrân avu dreptate. Că dacă rămaseră la urmă robii, vreo cinci mii la număr, acei năpăstuiți se răsculară împotriva gărzilor smulgându-le armele și astfel se porni un măcel crunt. Turcii – ce să facă mai repede? Să lupte împotriva robilor sau să-și scape viața trecând pe malul celălalt? Lăsară vraște muniții, herghelii, care cu bogăție, tot ce prădaseră.

În acel ceas de învălmășeală, se arătă în zare oastea românilor.

— După ei, flăcăi! Să nu-i lăsăm să scape, striga Mihai, îndemnând oștenii care zburau călări fără a mai atinge pământul cu copitele cailor.

O jumătate de zi ținuse această goană vitejească, până ce, în fine, ai noștri îi ajunseră din urmă.

— Puneți tunurile și trageți de istov! porunci Mihai-vodă către tunari, în timp ce el cu grosul oastei se năpusti în armia turcească ce mai rămăsese pe mal, ca lupii într-o turmă de mioare, isprăvind ceea ce robii începuseră.

Tunurile bubuiră năpraznic și două ghiulele rupseră podul pe la mijlocul apei. O mulțime fără număr de oameni și cai se învâlmăși în flacără și fum, pierind în Dunăre. Apele se involburară într-atât de greutatea celor 18.000 de turci înecați că deteră pe margini, revărsându-se. Sinan Pașa, dacă trecuse mai dinainte Dunărea, scăpă nevătămat. Dar văzând cu ochii grozăvia ce se întâmplase, își sfișia vestmintele de pe el, își călca turbanul cu picioarele, se lovea cu pumnii în cap, căindu-se amarnic:

— Alah, blestemată-mi fu soarta! Blestemat Mohamed care și-a întors privirea de la mine! Blestemat norocul care m-a părăsit!

Și se tăvăli pe jos de jale, plângând ca un copil. El, marele general al osmanlâilor, el, Sinan cel nebiruit, să se vadă acum la bătrânețe prăvălit de pe piscul gloriei, bătut de un ghiaur căruia el însuși îi dăduse domnia Țării Românești.

Oamenii săi îl luară pe sus, căci Mihai-vodă venea pe

urmele lui. Fugărirea ținu multă vreme pe meleagurile Balcanilor. Ceilalți băștinași ai locurilor, sârbi, albanezi, macedoneni și greci luptară alături de români dându-le ajutor să stârpească orice rămășiță a paginilor.

*

* *

„Steaua noastră de la Răsărit”, așa-l numiră pe Voievod popoarele care acum trăiau clipe de libertate. Vestea mării biruințe a românilor se răspândi fulgerător în toată Europa. La Stambul, Domnul Țării Românești ajunse o vedenie înfricoșată pentru imperiu. Turcii tresăreau auzindu-i numele și-l blestemau ca pe-o piază rea. Dacă se speria vreun cal, stăpânul său zicea:

— L-a văzut pe Mikel Gazi...

Sinan Pașa se înfățișă cu umilință dinaintea Sultanului Murad al III-lea, spunând că a pierdut lupta din pricina unei răscoale a ienicerilor și a ploilor care i-au udat praful de pușcă. Nu-l crezu nimeni, minciunile erau prea gogonate. Bătrânul vizir fu mazilit și nu mult după aceea închise ochii, într-o țară străină.

Într-acest timp oștile biruitoare se-ntoarseră în țară cu o pradă bogată. Nu numai căpeteniile ajunseră avute, dar și oșteanul cel mai mic se alese cu 4 cai afară de alte spolii. Însă țara ajunsese o paragină din pricina războiului. Bucureștiul arăta o ruină, vrednică de plâns, recoltele fuseseră prădate și ce mai rămăsese nimicise focul. Oamenii fugiseră care încotro, statornicindu-se pe unde apucau.

După o strălucită și dreaptă cinstire a mării biruințe,

la care veniră și câțiva trimiși străini, Mihai-vodă se îngriji să vindece rănille țării, poruncind între altele a se face o numărătoare a populației. Apoi hotărî ca țărani vecini să stea mai departe pe moșiile unde se aciuseră în timpul războiului, adică să nu mai poată fi aduși înapoi de unde fugiseră, de frica turcilor, de către foștii lor stăpâni, căci s-ar fi făcut prea multă tulburare. Nu era un act de asuprire, cum au crezut mulți, ci, dimpotrivă, unul de ocrotire.

VIII

FIRMAN DE DOMNIE PE VIAȚĂ

Mihai-vodă nu se lăsă prea mult ademenit de slava biruinței. Nu era bine ca turcii să fie lăsați în pace pentru a-și veni în fire, ci hărțuiți mereu, atacați, să n-aibă răgaz a se reface, și porni iarăși ostilitățile. Așa că nu trecu bine anul și, în 1596, oștile lui trecură Dunărea, pe malul drept, și loviră câteva orașe, între care Babadag și Vidin, prădându-le. Baba Novac ajunse până la Sofia, după ce trecu prin sabie pe toți turcii întâlniți pe drum. Mihai-vodă atacă Turnul și cetatea Nicopolei de pe malul celălalt, pe care le cuceri. Beglerbegul Nicopolei fiind prins se răscumpără cu o mare sumă de bani și se rugă de pace prin daruri bogate, făgăduind Domnului român să mijlocească o împăcare cu Poarta.

Mihai-vodă chemă la sfat pe căpitani de oaste și le cuvântă astfel:

— Boieri dumneavoastră, socot că nu-i rău să facem pace cu turcii. Stați, nu vă neliniștiți, că nici prin gând nu-mi trece să pun prea mare preț pe lungimea acestei păci. Dimpotrivă, știu nestatornicia ei, pentru că prietenie între creștini și păgâni nu poate fi, deci nici pace.

— Atunci care-i folosul? întrebă Radu Calomfirescu.

— Folosul? Apoi ne alegem cu un răgaz ca să mai răsufăm o leacă. Într-acest timp întărim legăturile cu imperialii, căci fără sprijin din partea lor nu-i chip să înfruntăm Poarta.

— Până una-alta n-avem niciun sprijin din partea lor, zise Baba Novac.

— Asta așa-i... Nici bani, nici oaste. Iar *suzeranul* nostru Sigismund Báthory își schimbă gândurile de azi pe mâine, încât nu știu nici ce vrea, nici ce face omul acesta. Iar dacă îți dă un deget, vrea să-i întorci mâna toată.

— Înțelegerea trebuie s-o facem cu însuși împăratul, nicidecum cu slugile sale, asta-i! propuse Calomfirescu, boier învățat, cu știință de limbi străine.

— Gând la gând, Radule, întări Mihai. Chiar așa aș vrea să facem. Dar pentru asta ne trebuie un răgaz de pace.

Sultanul după ce înghițise rușinea înfrângerii fu bucuros să nu mai aibă necaz cu valahii, mai ales că aceștia n-aveau astâmpăr și răsculau mereu popoarele balcanice, pricinuind Semilunii pagube grele.

Și în ziua de 12 august 1597 se pomeni Mihai-vodă

cu un bei turc însoțit de mai mulți ceauși care îi aduseră un firman de domnie pe viață, o lance și un buzdugan (semne ale puterii), câteva caftane țesute cu fir de aur, o sabie cu mâner și teacă împodobite cu briliante și rubine, un surguciu și o coroană cu diamante, plus 20 de cai cu harnașamente și frâuri aurite și, în fine, propunerea de pace.

— Slăvite Voievod, grăi trimisul Porții, vrerea luminăției sale Sultanului nostru este să lege prietenie pe viață cu tine, drept care ne-a încredințat acest hatișerif de întărire.

Spunând acestea, solul făcu o temenea până la pământ, atingând fruntea cu palmele, apoi încrucișându-le pe piept.

Astfel Mihai-vodă dictă condițiile păcii, ale celei mai de seamă păci de până atunci. Dar el încă nu atinsese piscul gloriei.

IX

INTRAREA TRIUMFALĂ ÎN ALBA IULIA

Pacea cu turcii care-i adusesese întărirea domniei nu era pentru Mihai decât un răgaz ca să pregătească o mai temeinică alianță cu *imperialii*. Ceea ce și făcu. După un schimb de solii dintr-o parte și alta, încheie în 1598, la mănăstirea Dealului, mult râvnitul tratat cu împăratul Rudolf. Acesta se îndatora să-i dea Domnului român plata pentru întreținerea unei oști de 5 000 de oameni, precum și arme: tunuri, praf, gloanțe și alte unelte, de

luptă. În schimb, Mihai-vodă recunoaște suzeranitatea împăratului fără să plătească însă vreun tribut în bani sau altceva, legându-se a alunga pe turci sau pe alți vrăjmași de la hotarele Țării Românești și Transilvaniei. În caz de război, ajutorul împărătesc se putea mări, după trebuință, îndoindu-se. Libertățile religioase și aceea a comerțului rămâneau neatînse. Voievodul urma să primească în Transilvania un castel, având venituri îndestulătoare ca să poată trăi nestingherit, în caz că va fi silit să-și părăsească scaunul domnesc.

Pentru înfăptuirea acestui tratat, stăruind mult arhiducele Maximilian, fratele împăratului Rudolf, care prețuia pe Mihai-vodă, spunând că el s-a dovedit un puternic zid de apărare a acestor țări împotriva Semilunii.

Având pământ tare sub călcâie, iar în spate ajutorul împărătesc, Mihai-vodă se lăsă în voia firii sale vitejești, care îi va spori faima pretutindeni în Europa, ridicând-o la înălțimi amețitoare.

Așa fiind, uită de pacea făcută cu turcii și trecând pe malul drept al Dunării prădă și arse Vidinul și Silistra. Îndrăzneala Domnului se dovedi și de astă dată fără pereche. Într-una din lupte, avântându-se peste măsură, era cât p-aci să-și piardă viața. Câțiva turci tăbărâră asupra lui cu iataganele și o luptă pe cât de crâncenă pe atât de nepotrivită se încinse între Mihai și cei cinci vrăjmași care vroiau să-l răpună. Spre norocul său, doi dintre frații Buzești, Preda și Stroe, văzură primejdia și-i săriră într-ajutor ca niște lei. Trei capete turcești fură pe

loc despicate, iar celelalte două o rupseră de fugă.

În timpul acestor războiri, mai bine de 15.000 bulgari și sârbi, care se uniseră cu românii dându-le ajutor, trecură Dunărea strămutându-se pe pământ românesc. Nu mai puteau îndura jugul otoman.

Întors în țară, află Mihai-vodă că, dincolo, în Transilvania, se întâmplaseră lucruri destul de îngrijorătoare. Subțirele și schimbătorul Sigismund Báthory, prea hărțuit de frământările domniei, făcu o învoială cu împăratul Rudolf, lăsându-i țara în schimbul a două ducate din Silezia. Dar după câteva luni se răzgândi și strică învoiala. Își dăduse omul seama de prostia făcută: ducatele sărace pe care le primise erau departe de a se asemui cu bogata Transilvanie. Așa că se întoarse în mare taină, iar Dieta îl alese din nou domn după ce mai întâi închise pe comisarii împărătești care guvernau în locu-i. După alte câteva luni, Sigismund Báthory se plictisi iar și întoarse spatele tronului pentru a doua oară. De astă dată, însă, făcu în așa fel ca să fie ales vărul său, cardinalul Andrei Báthory.

— Omul acesta nu știe nici ce face, nici ce vrea, strigă Mihai la sfatul boierilor. Noi nu putem îngădui domnia acelui popă care are prea strânse legături cu polonii.

— Nu-i încă tot, Măria Ta, zise Radu Calomfirescu. După câte mi-au ajuns la ureche, leții l-au îndemnat să reînvie vechiul prieteșug cu turcii, închinându-se Padișahului.

— Asta întrece măsura, strigă unul din Buzești. Vasăzică vom avea pe turci și deasupra capului și

dedesubtul picioarelor... Nu se poate!

Sfatul se isprăvi fără a se lua vreo hotărâre. Dar în sinea sa Mihai-vodă chibzui zile și nopți întregi ce era de făcut? Primejdia otomană izvora de pretutindeni în jurul său și înlăturarea ei asupra neamurilor și țărilor creștine se dovedea neîndestulătoare. Era nevoie de unirea împăraților și regilor din Europa, dar aceasta nu se înfăptuia decât prin vorbărie goală și scrisori seci, nicidecum prin faptă ostășească. Ajungeau greu căpeteniile țărilor, la înțelegere, fiind prea mulți și având gânduri deosebite. Unul singur ar putea mult mai vârtos să țină piept turcilor și să-i alunge.

Așa ajunse Mihai, în lipsa înțelegerii dintre suveranii europeni, să se gândească a uni sub sceptrul său țările locuite de români, ca să poată laolaltă, aceste popoare, cu același grai și simțire, să-și păstreze neatârnată ființa și pământul, apărând în același timp și pe celelalte neamuri creștine împotriva cotropitorilor musulmani.

Visul păru mare și cutezător. Dar cutezătorul Mihai nu era omul care să-și irosească timpul în dulcea legănare a gândurilor. La el tot gândul se preschimba iute în faptă, găsindu-și repede așezare. Ca un făcut parcă, în acele zile de frământ, se urcă în scaunul Moldovei un alt supus al Padișahului, Eremia Movilă. Orice zăbavă aducea cu sine primejdia: Muntenia se vedea acum înconjurată din toate părțile de dușmani. Atunci chemă boierii la sfat și le dădu pe față marele ghid ce încolțise în taina ființei sale.

Toți parcă luară foc auzind acestea:

— Prea fericiți vor fi românii să trăiască uniți, sub un sceptru, strigă Banu Manta. Nu ești Măria Ta singurul Domn român neatârnat și cel mai puternic?

— Visul e mare, croit pe măsura Măriei Tale, zise cu însuflețire Stroe Buzescu. Să purcedem, c-avem mult de lucru și nu-i timp de pierdut. Dacă om sta să chibzuim pe îndelete, ca muierile, ne lăsăm mai bine păgubași.

— Să-i trimitem dară vorbă lui Báthory să lase domnia Transilvaniei, hotărî Domnul.

Și împreună cu Radu Calomfirescu întocmi și un *ultimatum* care suna astfel:

„Andrei Báthory ca unu pãrtinitoriu alu Turcilor și vinditoriu alu pricinei creștinătății să se lepede de stăpânirea Transilvaniei sau altu fel va hotărî puterea armelor”.

Voievodul mai scrise și împăratului Rudolf la Praga despre această hotărâre.

*

Principele Transilvaniei se sperie când primi cea strângere cu ușa căci, precum am spus, numele lui Mihai-vodă se mărise și isca spaimă. Adunarea nobililor îl sfătui să pornească la luptă, altminteri va supăra pe turci că a lăsat țara pe mâna acelu valah cutezător. Cardinalul avea, așadar, de ales între viața lui și tron. Dar voia și viața și tronul și atunci se hotărî să purceadă la luptă, orice s-ar întâmpla.

Mihai-vodă se aștepta la aceasta. Își strânse degrabă oastea și făcu tabără la Ploiești. Între timp sosi răspunsul împăratului Rudolf, care încuviința izgonirea

cardinalului (sau *popii* cum îi spuneau ai noștri) din domnie. Transilvania trebuia să fie atacată și pe la apus de către generalul imperial Basta. Dar cum acesta întârzia fără pricină, Mihai-vodă hotărî să pornească singur la luptă, socotind de prisos ajutorul. Și orându-i mișcarea trupelor cu mare istețime. El trecu munții la 5 octombrie 1599, prin pasul Buzăului, cu o oaste și unindu-se cu secuii răsculați împotriva asupritorului cardinal ajunseră împreună în satul Tălmaciu, aproape de Sibiu. Aci îi aștepta cea de-a doua oaste, pusă sub porunca lui Baba Novac.

Cele două armate se întâlniră la Selimbăr (Selimberg), pentru a se contopi în ziua de 18/28 octombrie 1599. După aceea se încinse o luptă atât de crâncenă, încât soarele se întunecase de mulțimea săgeților, iar sângele curse ca o apă revărsată. Încleștarea ținu toată ziua cu atacuri și de o parte și de alta. Pe înserat părea că izbânda stă să treacă de partea cardinalului. Mihai, dacă adulmecă primejdia, sări în vâltoare, precum făcuse odinioară la Călugăreni.

Pilda Domnului crescuseră aripi ostașilor care puseră pe fugă rândurile dușmane. Însuși Andrei Báthory întoarse spatele, dând bir cu fugiții. Ca să nu fie recunoscut, se îmbracă în vestminte soldățești și se furișă prin munți cu mai mulți credincioși de-ai săi.

Chiar acolo, pe câmpul de luptă, Mihai hotărî îngroparea cu cinste a morților.

— Fără cei căzuți n-am fi câștigat biruința, cuvântă el către oaste. Jertfa lor și strădania voastră aduse

Transilvania sub sceptrul meu.

Oștenii îngenunchează în jurul celor care nu mai puteau să se bucure de victorie și făcură cruci mari cinstindu-le sacrificiul. După aceea porniră pe drumul deschis către inima țării, Alba Iulia.

Trei zile ținut acest marș înaripat și la 1 noiembrie 1599 românii ajunseră la porțile cetății. O delegație trimisă de episcopul Naprágy înmână cu smerenie cheile lui Mihai-vodă, apoi îi dădu în primire vistieria fostului principe Andrei Bâthory, adusă în 22 de care pline vârf. Ea prețuia mai bine de 200 000 florini. Găsiră acolo lingouri de aur, vase de argint într-atât de grele că abia le urneau din loc doi oameni. Nobilii care veniseră să se închine căzură la picioarele învingătorului.

Alba Iulia, cu mândra ei catedrală, se gătise de sărbătoare. Pe uliți foia încoace și-ncolo un furnicar de oameni. Când se arătă coloana biruitorilor, valuri, valuri de urale izvorâte din toate piepturile îi acoperi, zdrobindu-le auzul.

În capul oastei, călare pe un cal alb, trecea Mihai Viteazul având pe cap o cușmă cu surguciu din pene de cocor, prins într-o copcă de aur. O pelerină de purpură cu guler și tivuri groase de hermină îi atârna pe umeri. Pieptul îi era acoperit de o platoșă de oțel, iar picioarele vârâte în cizme de săftian galben, cu pinteni de argint. În stânga, îi atârna sabia bătută în rubine. Câțiva slujitori în vestminte scumpe duceau de frâu opt cai mândri, cu șeile bogat împodobite. După ei urmau trâmbițașii, frumos orânduși, apoi lăutarii cântând din

dible.

În dreapta și stânga voievodului, o seamă de oșteni purtau steagurile cucerite de la învinși. În sfârșit, venea la rând pedestrima cu stindarde și trofee, cu muzici și arme de tot felul.

Norodul cu mic și mare, tineri, bătrâni, femei și copii întâmpinau pe voievod cu strigăte de bucurie, așternându-i flori în cale.

— Uraa! Uraaa! Trăiască Domnul Mihai! Trăiască voievodul nostru!

— Ce bărbat mândru! șopteau femeile, între ele, privindu-l cu uimire.

— Strașnic principe! Binecuvântată fie muma care l-a născut! ziceau bătrânii.

— Să domnești întru mulți ani! strigau cei tineri la rândul lor.

Cortegiul se opri în piața mării catedrale, unde, așijderi, o mare de oameni stătea revărsată. Mihai-vodă descălecă și pătrunse înăuntru înconjurat de boieri și de garda căpitanilor săi. Acolo sute de lumânări își jucau luminile pe chipul sfinților zugrăviți în icoane daurite și pe pereți. Cântecul liturghiei, înotând în fum ușor de tămâie, umpleau încăperea naosului cu zvonul tainic al misterului vieții și morții.

Slujba cea sfântă începu. Mihai-vodă se lăsă în genunchi în fața altarului. Arăta grav, împietrit ca o statuie, cu gândurile pierite. Era adâncit într-o reculegere? Acela care era părintele faptelor sale primea încuviințarea cerului pentru ceea ce izbândise? De bună

seamă! Și cu ochii închiși și glasul mut, mulțumi cerului că îl învrednicise să ajungă Domn peste cele două țări ale românilor.

Mitropolitul, investmântat în odăjdii bogate, ieși din altar, urmat de un sobor de preoți și apropiindu-se de Mihai îi așeză pe cap coroana domnească încrustată cu pietre scumpe. Apoi deschise cartea cea mare a evangheliei, citi voroava ungerii și zise cu glasul său răsunător:

— Tu, fiul lui Dumnezeu, Mihai cel Viteaz, ales între aleși, ești de astăzi înaintea și până la săvârșirea ta din viață Domn al Țării Transilvaniei. Așa fiind te întreb: domni-vei cu dreptate?

— Cu dreptate voi domni! răspunse voievodul.

Bătrânul mitropolit puse a doua întrebare:

— Cu cinste și cu milă domni-vei?

— Cu cinste și cu milă voi domni!

— Cu credință și cu frica lui Dumnezeu domni-vei?

— Cu credință și cu frica lui Dumnezău voi domni!

Mitropolitul încheie slujba ungerii:

— Așa să-ți ajute Pronia Cerească!

— Amin! intonă corul cu o sută de glasuri care făcură să răsună catedrala, încât tremurau zidurile.

— Amin! răspunse mulțimea adunată.

După încheierea slujbei, norodul ieși din catedrală. Afară, în piața cea mare, Mihai se urcă pe o estradă mai dinaintea pregătită și cuvântă către norod:

— Prin vrerea voastră, fraților, iau domnia Transilvaniei mulțumind lui Dumnezeu că m-a

învrednicit cu domnie asupra țărilor românești Muntenia și Transilvania. Făgăduiesc încă o dată că voi păzi dreptatea și cinstea, dar vă cer să vă supuneți poruncilor mele. Căci și voi sunteți români, ca și noi, ca și vecinii noștri, moldovenii. Toți de la Râm ne tragem, aceeași limbă vorbim și aceeași simțire avem. Și bine ar fi dacă ne-am uni ca să fim mai tari și mai mulți împotriva cotropitorilor. Atunci tot românul nostru se va simți acasă la el, în țara lui așa cum ne-au lăsat-o strămoșii. Să ne-ajute Dumnezeu să fim împreună cât vom trăi pe pământ!

Mii de glasuri izbucniră din piepturi late și mii de mâini se ridicară ca o pădure deasă:

— Trăiască Mihai-vodă! Trăiască Domnul românilor!

Tot în acea zi bogată în oameni și fapte mari, Mihai-vodă ținu sfat cu boierii.

— V-am chemat, le spuse, ca să trimitem locțiitori domnești în Muntenia, dimpreună cu fiul meu Pătrașcu. Nu putem lăsa țara fără cârmuire. Iar pe mine, după cum vedeți, treburile mă țin aici. M-am gândit la dumneata, Bane Manta, și la dumneata, Armașe Mihalcea, că a-nceput să vă cărunțească părul mai abitar decât altora și sunteți destoinici să-mi țineți locul.

— Bună alegere ai făcut, Doamne, încuviințară boierii.

— Așadar luați-vă oamenii de trebuință și purcedeți de grabă peste munți. Timpul ne mână din spate.

Cei doi căpitani se îndoiră din spate, bucuroși de cinstea ce le-o făcuse voievodul.

— Și-acum, mai zise Vodă, vreau să trimit și o solie la Praga, pentru a da de știre împăratului Rudolf asupra celor ce am împlinit aici. Tu, Calomfirescule, având știință de limbi străine și miere în glas, gătește-te de plecare. Socot că sprijinitorul nostru se va bucura auzind de biruința noastră, căci mult l-a mai amărât Andrei Báthory, care vroia să lase țara pe mâna păgânilor.

Radu Calomfirescu se închină dinaintea Domnului său bucuros de sarcină și chiar în acea zi plecă la drum. Solia fu bine primită de împărat.

— Întoarceți-vă și spuneți Principelui vostru că îl prețuiesc pentru faptele sale cele rezezi. A izbândit asupra lui Andrei Báthory și fără ajutorul ce-i trimisesem prin generalul meu Basta. Cu atât mai bine!

Calomfirescu, încărcat de daruri, se întoarse la Alba Iulia și vesti pe Mihai-vodă că toate ieșiseră bine. Numai că pentru un tractat despre stăpânirea Transilvaniei va trebui să aștepte pe un trimis al împăratului care va veni ceva mai târziu cu impuneri bine chibzuite.

X

CUCERIREA MOLDOVEI

Aron Tiranul, Domnul Moldovei, era și el părtaș al *Sfintei Alianțe* care lupta împotriva Semilunii și făcuse multe isprăvi, cucerind între altele cetatea Ismailului de la Dunăre. Însă Sigismund Báthory râvnea să-și întindă ascultarea și în Moldova. Așa că ajută cu un pâlț de

oaste pe un anume Răzvan, care ajunsese Domn al Moldovei, luând numele de Ștefan Răzvan-vodă. Leșii se supărară foc. Ei aveau pretenții de suzeranitate și ajutau această țară, socotind-o ca o *poartă* a Poloniei în ceea ce privește primejdia turcească. O oaste leșească sub porunca hatmanului Zamoyski zdrobi pe Răzvan Ștefan la Arini, iar în scaunul Moldovei se urca Ieremia Movilă, vechi boier moldovean pripășit mai de mult în țara leșească, de când cu bejenia lui Petru Șchiopul.

Acest Ieremia, slugă preaplecătă leșilor de la care își trăgea puterea, dovedi supunere și turcilor, cărora le plătea tribut. Și ca să intre în voia acestora, arătă dușmănie lui Mihai Viteazul, încercând chiar să-l omoare „*cu otravă sau prin trădare*”.

E de la sine înțeles că Mihai-vodă nu putea să lase Moldova pe mâna unui vrăjmaș care uneltea împotriva vieții sale și rupea țara din tabăra creștină. Și apoi, după cum știm, Moldova făcea parte din hotarele graiului românesc pe care el voia să le strângă sub sceptrul său, ca să pună dinaintea turcului o putere de neînving.

De aceea Mihai hotărî să cucerească fără zăbavă Moldova, mai ales că Ieremia Movilă atrăsese la sine o bună parte din nobilimea transilvăneană pe care nimic n-o mai mulțumea. Domnul ar fi vrut să capete și învoirea împăratului Rudolf, dar *trimisul* care i se tot făgăduia nu mai venea.

— Măria Ta, îi zise Baba Novac, degeaba aștepți om de la împărat și ajutoare. Tot noi cu brațele noastre o

scoatem la căpătăi. Haide să pornim degrabă, că altfel nu de ei va fi rău, ci de noi.

Era în luna aprilie a anului 1600. Mihai-vodă nu mai pregetă și dădu poruncă de plecare. Într-un sat de hotar, lângă Oituz, făcu un popas, nădăjduind că totuși trimisul împărătesc se va ivi.

— Rămân aici să-l mai aștept câteva zile, zise Mihai. Tu, Bane Udrea, treci cu oștirea pe valea Trotușului în Moldova. Eu te ajung din urmă. Du-te cu Dumnezeu!

Un alt pâlcc de oaste pătrunse mai sus, pe la Câmpulung, iar al treilea, sub porunca lui Nicolae Pătrașcu, fiul său, trecu Milcovul, pe la Focșani, venind din Muntenia. Oștirile muntene și moldovene se bătură crâncen la Bacău și Verbia, și pe Mihai-vodă, văzând încrâncenarea, îl cuprinse multă ciudă:

— Iacă, își zicea, eu vreau să-i văd pe frați laolaltă, dar până atunci ei trebuie să se omoare unii pe alții, ca să făurească această unire. De aceea socot că tot ostașul care cade în luptă e o nelegiuire în fața neamului.

Moldovenii fură înfrânți în amândouă bătăliile și puși pe fugă. Cetățile Neamțului și Sucevei capitulară repede, aproape fără luptă. Ostașii își puseră cușmele în vârful lănciilor și trecură de partea muntenilor.

— De ce v-ați predat, măi fraților? îi întrebă Mihai.

— Măria Ta, răspunse unul dintre luptători grăind în numele tuturor, ne-a înfricoșat prea mult faima numelui ce porți... Ea e mai tare decât zidurile cetății noastre.

— Dar frăția dintre munteni și moldoveni nu vă spune nimic?

Moldovenii auzind această întrebare tăcură, negăsind răspuns potrivit.

Mihai-vodă gândi atunci că această frăție de sânge, grai și simțire încă era mută în cugetul oamenilor și că va trebui să treacă multă vreme până ce ea să se limpezească, rostindu-se cu tăria cuvenită.

Ieremia Movilă se trase în cetatea de margine a Hotinului și, văzând că orice împotrivire e fără folos, fugi într-o noapte peste Nistru ca să scape cu viață.

Ostilitățile se isprăviră în mai puțin de o lună de zile. Mihai-vodă porni, pe la sfârșitul lui mai, la Iași, unde moldovenii îl primiră ca pe un izbăvitor. Numele lui era pretutindeni rostit cu înfiorare:

— Mihai cel nebiruit! Mihai învingătorul! Mihai Viteazul!

Și așa, precum fusese strigat, îi rămase de-a pururi încununat numele. Pe tot cuprinsul țării porni zvon de domnie nouă, românească și valuri de bucurie se revărsară peste popor. El, marele voievod al muntenilor, Mihai-vodă, spaima turcilor, învingătorul lui Sinan Pașa, cuceritorul Transilvaniei, și acum al Moldovei, izbutea să unească cele trei țări ale românilor făcând una mare, puternică și neatârnată.

Domnul chemă la Iași pe boierii moldoveni și le ceru să-i jure credință.

— Unirea este pentru binele nostru. Numai așa vom fi puternici și temuți, trăind în cinste și libertate, iar nu în robie și umilință. Spunându-vă acestea, iau asupra-mi, cu voia lui Dumnezeu, domnia MoMovei, iar vouă, boieri

ai acestei țări, vă cer să-mi jurați credință.

Boierii, care tot timpul priveau cu uimire făptura atât de răscolitoare a noului Domn cu priviri de fulger și grai de tunet, se dădură supuși în voia lui și strigară într-un singur glas, cum nu se mai întâmplase așijderi decât pe vremea lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

— Îți jurăm credință pân-la moarte! Dacă vom ieși cândva din cuvântul Măriei Tale, urgia cerească să se abată asupra capetelor noastre. Așa să ne-ajute Dumnezeu!

După aceea, Mihai-vodă adună soborul cel bisericesc cu patriarhul Nectarie din Ohrida, cu Vlădica din Târnava și alți câțiva episcopi pe care îi adusesese cu sine ca să rânduiască mai bine biserica Moldovei. Apoi strânse Divanul alcătuit din boierii cunoscuți lui la care mai adăugi pe vistierul Andronic Cantacuzino și spătarul Negre, boieri moldoveni.

— Vreau să las aci loțtiitori domnești, le spuse Vodă, și de aceea m-am gândit la tine, Bane Udrea, și la voi, vistier Andronic, armaș Sava și spătar Negre. Vă încredințez țara știind că o las pe mâini bune. Deocamdată treburi politicești mă cheamă în Transilvania.

— Du-te fără grijă, Măria Ta, îl încredințară loțtiitorii. Așa cum te-am slujit cu credință până acuma te vom sluji și de-aci înainte.

PE CULMEA PUTERII

Întors la Alba Iulia, Mihai Viteazul fu întâmpinat de norod cu urale. Vlădicii în odăjdii îi ieșiră înainte la poarta cetății, oștenii sunau din trâmbițe, iar tunurile bubuiau vestind întoarcerea celui biruitor.

Slava Domnului român se ridicase pe cel mai înalt pisc. Poruncile sale erau ascultate de la apa Nistrului până în ținutul Banatului și din Maramureș până la Dunăre. Hrisoavele sale începeau de-acum așa:

„Io, Mihail Voievod, din mila lui Dumnezeu, Domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei”.

Noua pecete pe care o făcu avea un cuprins asemănător.

— Măria Ta, îi spuse bătrânul Baba Novac, ți-ai împlinit visul ce-ai visat. Mulțămesc cerului că m-a învrednicit să văd această minune. De-acum pot muri liniștit.

— Ba nu, viteazule, țara și Domnul abia acum au mai multă nevoie de viața ta. Ceea ce am făcut trebuie să sprijinim vârtos ca să nu se dărâme. Și mai greu decât începutul va fi tocmai această întărire.

Mihai avu dreptate. Cele trei țări de sub sceptrul său aveau o întindere mare, erau înconjurată de împărații lacome și de neamuri hrăpărețe, așa că se simțea nevoia unei oștiri numeroase și puternice care să le apere ființa. Dar înainte de toate el însuși, Vodă, trebuia să

stârpească orice altă poftire la însăși domnia sa. Ori tagma nobililor din Transilvania, plină de ifose, fățarnicie și venin, abia îndura stăpânirea unui olah de același neam cu iobagii de pe pământurile lor, uitând pesemne că tot din același neam se trăgeau și Iancu de Hunedoara și Matei Corvinul.

Nemeșii încă nu îndrăzneau să se ridice față împotriva Domnului valah, neștiind în ce ape se scaldă împăratul Rudolf al II-lea, de care le era teamă. Și neavând încotro, ascultau de cuvântul său. Astfel, când el vru să îmbunătățească starea iobagilor și preoților români, nobilii din Dietă hotărâră, prea supuși și prea fățarnici, astfel:

„Poftești, Măria Ta, stăpânul nostru milostiv, ca satele lăzuite, satele ungurești și săsești, să îngăduie satelor românești, ce sunt hotarnice cu ele, pășunat liber în locurile și în hotarul necultivat, drept aceea, din respect față de Măria Ta, satele acelea vor da satelor românești pășunat liber pentru cai, boi, porci și junei, afară de oi. Față de a doua dorință a Măriei Tale, ca preoții români să nu fie siliți la munca cea de obște, hotărăște ca aceștia să se scutească de asemenea slujbe. Așadar, am respectat și în această privință dorința Măriei Tale”.

Era de la sine înțeles că pe Mihai-vodă nu-l răbda inima să nu țină partea celor de același sânge ca el. Fără doar și poate că ar mai fi făcut încă multe înlesniri și bunătați dacă avea răgaz.

În fine, mult așteptatul trimis al împăratului sosi, la spartul târgului. Zăbava era atât de mare că ivirea nu

mai avea nicio noimă. El trebuia, după legământul lui Rudolf al II-lea, să aducă bani pentru campania din Moldova și bineînțeles încuviințarea pentru acel război. Ori acum țara era deja cucerită, fiind sub stăpânirea lui Mihai.

— Îl voi primi așa cum se cuvine, își zise Vodă urmând simțul său diplomatic, și tot eu voi impune ceea ce trebuie în așa fel încât să înțeleagă că nu împăratul ci noi, românii, avem drepturi aici.

Comisarul, un anume Pezzen, veni în sala tronului în mare ținută, încărcat de șireturi și galoane, cu guler dantelat și înfocat, cu manșete brodate și pantaloni de mătase încătărămați la genunchi. Arăta țațoș cu pântecul său umflat, peruca buclată și bastonul în mâna dreaptă.

Mihai Viteazul dovedi cu acest prilej un tact și o diplomație vrednice de protocolul Curții de la Praga. În jurul său stăteau roată cei mai de seamă boieri și căpitani de oaste ai celor trei țări românești.

Trimisul imperial, luând cuvântul, se adresă Domnului, socotit drept un vasal al lui Rudolf al II-lea:

— Excelență, am venit să discut condițiunile în care Maiestatea Sa împăratul înțelege să domnești în Transilvania, țara pe care i-a dăruit-o, după cum bine știți, principele Sigismund Báthory.

— Îmi îngădui a face o îndreptare de care e bine să țineți seama. Această țară a fost după aceea pierdută și a încăput pe mâinile lui Andrei Báthory. Gândul cuceririi Transilvaniei nu mi l-a sugerat Maiestatea Sa,

ci a fost al meu. Și tot a mea trecerea lui la înfăptuire, pentru care am sângerat. Nădăjduiesc că acest lucru nu mi-l va tăgădui nimeni. E mai sănătos a vorbi pe față, deschis, căci numai așa vom putea hotărî după dreptate.

— De bună seamă, Excelență, încuviință trimisul, meritele voastre sunt mari și știți cât de mult le-a prețuit Maiestatea Sa trâmbițându-le pe la toate curțile din apus, încât v-a înconjurat numele cu o faimă uluitoare. Iată de ce lasă Excelenței Voastre întâietatea condițiunilor pe care înțelegeți a le impune. Vă rog, așadar, a mi le înfățișa cât mai limpede.

— Sunt bucuros că Maiestatea Sa împăratul mă cinstește dându-mi această întâietate. Voința mea este să rămân în scaunul Transilvaniei atâta timp cât voi fi în viață, iar după săvârșirea mea să domnească fiul meu Nicolae Pătrașcu, așa cum datina din străbuni a orânduit. Afară de aceasta, vreau ca generalul Basta, care-mi șade ca un cui în spinare, să părăsească țara, neavând rosturi să rămână mai departe. El a fost trimis să-mi dea ajutor la oaste, dar eu am biruit pe cardinal și fără ajutorul său și pot păstra țara în supunere cu oastea mea. Deci să facă bine să se tragă în Ungaria de sud unde-i mai de folos, căci aici n-am trebuință de dânsul.

— Acestea sunt toate impunerile Excelenței Voastre? întrebă trimisul împărătesc.

— Mai am una singură și foarte însemnată: trebuie ca Maiestatea Sa Imperială să mă recunoască și ca Domn al Moldovei pe care am luat-o sub stăpânirea

noastră. Pe Domnul ei, Ieremia-vodă, l-am gonit până la Nistru; bătutu-l-am și trecând în Polonia cei mai mulți din oamenii săi s-au înecat în apă. Care izbândă am câștigat-o pentru creștinătate și spre binele Ligii celei sfinte. Cu toate astea, n-am avut până acum niciun cuvânt din partea Maiestății Sale în această privință, deși l-am vestit din timp.

— Sunt nevoit a vă mărturisi că nu am nicio împuternicire să discut chestiunea spinoasă a Moldovei. Pesemne că Maiestatea Sa nu dorește să aibă neînțelegeri cu Polonia, care se consideră suzerană a acestei țări.

Tratatativele pășind în gol, fură întrerupte. Se făcu doar un act, pe dosul căruia Mihai scrise cu mâna sa: „Și hotarul Ardealului, pohta ce am pohtit, Moldova, Țara Românească”.

Comisarul împărătesc se întoarse la Praga pentru a primi, chipurile, noi instrucțiuni. Rudolf găsi *exagerate* pretențiile lui Mihai, dar nevrând să se rupă de el după ce-l lăudase pretutindeni, nu luă măsuri rezezi (era prea nehotărât), ci lăsă deocamdată timpul să aducă o dezlegare.

Această șovăire dădu apă la moară viperelor nobilimii transilvane, care începură mai vârtos a șuiera limbile lor spre sânul ce le hrănise, crezând că împăratul a întors spatele Domnului valah. Ori dacă acesta nu-l mai sprijinea, calea spre răzvrătire era de-acum deschisă.

Nemeșii maghiari veniră la Cluj, apoi se strămutară în marginea Turdei, pe câmpia Cristișului, rămânând

acolo câteva săptămâni ca să pregătească răzmerița împotriva olahului. Într-acea vreme atraseră de partea lor pe generalul imperial Basta³ care se afla cu armata în cetatea Cașoviei.

Acest Basta era de neam albanez, născut într-un sat din Italia, unde tatăl său fugise de asuprirea turcească. Îmbrățișând cariera ostășească, el sluji în mai multe oști străine, deosebindu-se la asediul cetăților Buona și Anvers, după care ajunse general în oștirea arhiducelui Maximilian, fratele împăratului Rudolf. Venind în Transilvania, îi încolți în minte gândul de a lua domnia acestei țări, înlăturând pe cutezătorul valah. Trimitea într-ascuns scrisori la Praga mințind că acest prinț *barbar* vroia cu orice chip să uzurpe suveranitatea împărăției având râvne ambițioase, că este un *condotiere* primejdios care umblă după aventuri, iar oastea lui de mercenari pradă cu nemiluita, cazacii răpind chiar femei și fete.

Răscoala nemeșilor unguri se iscă, de fapt, din îndemnul lui Basta, care se așezase el în fruntea acelor răzvrățiți care îi propuseră să-l aleagă Domn, în locul olahului. Și astfel, la 14 septembrie 1600, generalul își uni trupele cu răsculații, după ce aceștia mai întâi depuseră jurământ de credință împăratului, călcând în picioare celălalt jurământ făcut Voievodului Mihai.

— În sfârșit mi-a bătut și mie ceasul, își zise Basta. De când aștept această zi!...

Și trimise vorbă lui Mihai să lase domnia, deoarece nobilimea s-a ridicat împotriva sa ca unul ce a dovedit

neputința de a sta în fruntea țării, căci a cărmuit după plac, făcând, chipurile, multă strâmbătate.

Și cei doi trimiși adăugiră:

— Generalul nostru vă sfătuiește să nu vă împotriviți, căci altfel va fi rău de Excelența Voastră, nu numai pentru că are o oaste mare și tunuri multe, dar a lupta împotriva-i înseamnă a vă război cu Maiestatea Sa împăratul.

Mihai auzind acestea sări în sus, ca fript:

— Nu eu, ci căpetenia voastră a trădat pe împăratul Rudolf, trecând de partea celor răzvrățiți. Să-i spuneți așa de la mine: *„dacă n-are nicio poruncă de la stăpânul său, să plece, dându-mi pace. Să-și aducă aminte de trudele și cheltuielile ce am făcut împotriva turcilor pentru binele creștinătății și cu ce greutate am supus Transilvania răsturnând pe cardinalul Andrei Báthory ce avea sprijin și putere din Polonia și Moldova. Asta cu greu ar fi putut face împăratul dacă nu eram eu. Apoi e nedrept a răspunde la atâta credincioasă slujire cu o purtare dușmănoasă. Iar preacinstiții nobili să facă bine să-și aducă aminte că ei au fost toți în puterea mea, că aș fi putut, după dreptul războiului, să-iucid până la unul, dar am fost atât de milostiv că nu le-am clintit niciun fir de păr din cap, ba încă le-am păstrat neatînse privilegiile. Și drept răsplată s-au răsculat împotriva mea, a binefăcătorului lor, ca să-mi dea învățătură că altfel trebuia, să mă port cu ei. Și dacă, după cele spuse, generalul vostru încă are pohta de bătaie, ne vom bate. Înțeleg să fiu înfrânt prin luptă dreaptă dar nu prin*

umilire, căci n-am plecat niciodată capul în fața dușmanilor mei, chiar dacă ei au fost mai puternici decât mine. Știu nu numai să trăiesc, dar și să mor cu cinste!”

Solia plecă și duse lui George Basta acest răspuns vrednic, care arată măreția voievodului român.

XII

PRĂBUȘIREA

Mihai își strânse în grabă oastea și căpitanii pe care îi mai avea în juru-i, căci pe unii îi lăsase în Moldova, iar pe alții în Țara Românească. Pe aceștia din urmă îi chemă într-ajutor dimpreună cu fiul său Nicolae Pătrașcu, fiind ei mai aproape. Apoi plecă să întâmpine pe răsculați. Ca de obicei, alege o vale bună de apărare, la Mirăslău, cunoscută bine de el, unde se adăposti între dealurile satului și acolo așteptă pe vrăjmași. Basta cu oamenii săi, ale căror zale de oțel luceau în bătaia soarelui, adăsta pe malul celălalt al râului. Steagurile fluturau în bătaia vântului.

Când le văzu, Mihai tresări:

— Steagurile împărătești?

Și o greutate mare apăsă pe inima voievodului. Cum avea să lupte împotriva acestor flamuri ale ocrotitorului său, Rudolf al II-lea?

Stroe Buzescu parcă îi ghici în suflet:

— Măria-ta, nu noi suntem trădători, ci Basta, omul împăratului! Dacă steagurile lor ar avea simțire le-am vedea trecând de partea noastră.

— Stroe, așa-i, dar cum pot să alung din mine mâhnirea ce m-a cuprins? Lupta asta are o bubă care nu-mi place.

Nu trecu mult și călărimea dușmană se năpusti dând iureș în români. Ai noștri o loviră vârtos, făcând multe goluri prin ea. Dar repede, repede începu a se trage îndărăt.

— Oare dau bir cu fugiții? se întrebă mirat Baba Novac.

— După ei, strigă Mihai, trecând înainte. Să nu le dăm răgaz.

— Nu-i bine, Măria Ta, albanezul ne întinde o capcană...

Dar Mihai, dezlănțuit, nu mai auzi pe bătrânul general. Călare pe roibul său, cu sabia ridicată, se repezi ca un fulger pe urmele fugarilor. Oștenii și căpitanii săi îl urmară în neașteptatul iureș. Și începu o urmărire îndrăzneată dar nefericită. La câteva sute de pași curgea Mureșul. Dincolo, pe mal, se afla ascunsă de zăvoaie tabăra dușmanului cu tunurile și flintele gata să împroaște foc. Fugarii trecură apa împuținați la jumătate, pitulându-se prin tufișurile sale.

Mihai cu ai săi, ajungând la râu, nu pregetară a-l trece zvârlindu-se în apă, însă ajunși pe celălalt mal se pomeniră că-i seceră ghiulelele tunurilor și gloanțele flintelor. Căzuseră într-o capcană a prăpădului, unde moartea îi lovea cu nemiluita. Când fură destul de răriți, generalul Basta aruncă asupra lor un detașament de cuiraseri, împotriva cărora nici sulițele nici gloanțele

chiar n-aveau putere.

În zadar se strădui Mihai să-și adune luptătorii, degeaba îi îmbărbăta trecând cu o parte din ei pe malul potrivit, ca să cadă asupra tunurilor care-i secera. În jurul viteazului voievod se împutășeau oamenii și deznădejdea își arăta tot mai fioros colții. Radu Calomfirescu căzu, răsturnându-se de pe cal, cu pieptul mușcat de o ghiulea.

Mihai îl văzu murind fără a mai apuca să-i spună o vorbă. Era o moarte zadarnică, nedreaptă, singurul folos fiind că viteazul căpitan închisese ochii cu credința în victorie. Atunci îl încolți pe Domn pentru întâia oară șarpele îndoielii. Din acea clipă nu mai crezu în izbândă. Și sufletul luptei păli, stingându-se.

— Flăcăi, strigă el, ne tragem îndărăt!

Călăreții, auzind porunca, struniră caii și dând înapoi, își croiră drum prin apa Mureșului, topindu-se în noapte cu voievodul și căpitanii, câți mai rămăseseră teferi. Erau uzi learcă, însă vântul care se stârnise avu grijă să le zvânte vestmintele de pe ei.

*

Fu întâia înfrângere a lui Mihai și cea mai grea. El se trase cu rămășițele oastei la Alba Iulia, iar de aci plecă degrabă spre Făgăraș, unde întâlni pe fiul său Nicolae Pătrașcu. Acesta îi venise într-ajutor cu oaste din Țara Românească. Dar când era gata să se întoarcă împotriva lui Basta, primi o veste năpraznică: leșii, sub comanda cancelarului Zamoyski, pătrunseseră în Moldova, izbutind să-l pună pe Ieremia Movilă din nou în Scaun.

— Dar boierii pe care i-am lăsat în loc ce-au făcut? întrebă Mihai cutremurat. Au fugit?

— N-avură încotro, fiind luați fără veste... Abia au scăpat cu viață.

Domnul își frângea mâinile de ciudă auzind aceasta și strigă ca scos din fire:

— Ah, Bane Udrea, ah, Spătarule Negre, și voi, Sava și Andronic, unde-mi sunteți ca să vă arăt cât vă mai folosește viața după ceea ce ați făcut? Și doar mi-ați jurat că veți apăra Moldova...

După ce se mai liniști, întrebă pe cei trei boieri care-i aduseseră vestea:

— S-or fi potolit leșii după înscăunare, ori îi bântuie acum și alte pohte?

— Măria Ta, după câte știm, au trecut Milcovul în Țara Românească, cu gând să pună în Scaun pe fratele lui Ieremia

Însă Mihai, galben ca ceara, le luă vorba din gură.

— Simion? becisnicul acela în locul meu? Asta niciodată nu se va întâmpla...

Și întorcându-se către boierii săi, porunci:

— Să pornim degrabă la Târgoviște! Ah, dragul meu Baba Novac, nicio nenorocire nu vine singură, îi trebuie alai ca să ne zdrobească.

Baba Novac, care nu mai arăta a om după Mirăslău, avea părul și barba arse, răni sângerânde pe față și pe trup, dar cu toată mulțimea anilor săi nu-și pierdu firea și zise neturburat:

— Lasă, Doamne, piaza rea, că i-om veni noi de hac

și dumneaei. Pân-atunci e mai sănătos să facem pace cu Basta.

Vodă se-nvoi. Ce alta putea să facă? Trimise o solie în frunte cu Baba Novac și primi fără crâcnire grelele condiții ale învingătorului, între care și aceea de a lăsa domnia Transilvaniei. Basta, neîncrezător, ceru drept chezașie pe soția și copiii lui Mihai. Neavând încotro, Mihai primi și această impunere, după care zălogii fură trimiși în cetatea Făgărașului.

Înainte de întoarcerea lui Novac, care nu mai apucă să-l ajungă din urmă, Mihai-vodă și căpitanii care-i mai rămăseseră trecură munții pe la Buzău cu o oaste de numai câteva sute de oameni rău înarmați, istoviți de lupte și de greutatea drumului. Dar n-avea încotro: trebuia să facă încă o sfortșare din răsputeri pentru a-și apăra țara și tronul.

Mercenarii leși ai lui Simion Movilă ocupaseră între timp Ploieștiul. Mihai încercă să oprească înaintarea lor, dar nu izbuti. Lupta se dădu în apropiere, la Bucov. Cu toată înverșunarea alor noștri, care se bătură ca zmeii, numărul leșilor îi copleși. A doua luptă avu loc la Curtea de Argeș, tot fără sorți de izbândă.

Banu Manta, silit să fugă, veni înaintea Domnului său, gemând de durere:

— Nu-i chip să-i răpunem, Măria Ta. Mai bine mă duc să-mi caut moartea în vâltoare, că nu mai sunt bun de nimic. Mi-a slăbit brațul și degeaba fac umbră pământului.

— Nu, dragul meu Manta, îi răspunse Vodă

trăgându-l la piept, nu mă părăsi. Brațul tău e încă puternic, dar leșii sunt prea mulți și nu le putem ține piept.

Ca și când n-ajungea amărăciunea înfrângerii, mai veni la urechea Domnului vestea că intraseră turcii în țară, înțeleși dinainte cu Simion Movilă.

Toate se prăbușeau în jur ca la suflarea unui vânt năpraznic al soartei. Câțiva boieri nemulțumiți trecură de partea moldoveanului dimpreună cu alți potrivnici mai vechi ai lui Mihai, între care Dan vistierul și Vintilă clucerul, fugiți mai de mult în Polonia.

Banu Manta plecă, în piept, capiii. Steaua viteazului Domn pâlise, ca un ochi stins. Oștile sale întregi dormeau acum sub pământ somn fără trezire. Iar înălțările pe care soarta i le hărăzise erau tot atât de mari ca și prăbușirile.

XIII

PE DRUMUL STRĂINĂȚII

Trădat de boieri, cu familia zălog la Făgăraș și fără țară, Mihai luă calea pribegiei cu o mână de oșteni rămași credincioși. Apucând pe văile munților, pe drumuri neumblate, trecu prin Deva unde vrăjmașii, prinzând de veste, tiviseră cu tunul împotriva-i, apoi merse la Beiuș, Debrețin, Tokoi și Cașovia. Aci îl ajunse din urmă încă o veste grea: viteazul său general, Baba Novac, fusese prins de unguri la Cluj, pus în fiare, schingiuit și ars pe rug.

— Batrâne tovarăș de luptă, gemu Domnul, crai prea viteaz și prea temut ca să-ți dea altă moarte răzbunarea dușmanilor tăi și ai mei.

Zicând acestea, îngenunche cu evlavie și aprinse o lumânare întru pomenirea celui care fusese Baba Novac.

Apoi, cu sufletul sărăcit de pierderea aceluia viteaz între viteji, își urmă mai departe drumul spre Viena.

Plecase să-și caute *dreptatea*, gândind că împăratul Rudolf, pe care îl slujise cu credință, îl va ajuta. Știa că e greu să capeți dreptatea de la oameni, dar când nu ți-o poți face singur încerci și așa, îndurând asprimile umilinței.

La Viena așternu un lung memoriu ducelui de Toscana, care adesea îi arătase prietenie. Între altele îi scrise de nemaipomenitele cruzimi comise de oamenii lui Basta după bătălia de la Mirăslău. „*Îndată ce au intrat în Alba Iulia, uciseră pe toți românii, italienii, sârbii și grecii din cetate, dărâmară biserica românească și părăndu-li-se că atâta nu era destul, scoaseră osemintele lui Aronvoda îngropat acolo și le zvârliră afară. Nici turcii n-ar fi fost în stare să facă o asemenea neomenie.*”

La Viena și apoi la Praga rămase până în martie 1601, fără ca împăratul să-l primească. Dar Mihai nu-și pierdu răbdarea și gândea că, dacă știi să *vrei*, trebuie să înveți să *aștepți*. Ori de câte ori stătea de vorbă cu vreun dregător al Curții nu pierdea prilejul de a-i spune:

— Îl știu pe Maiestatea Sa om drept și mărinimos și de aceea nădăjduiesc că nu va fi zadarnică încercarea mea. Va afla că am fost trădat, că Basta a lucrat

nesocotind poruncile sale.

Vremea trecea însă fără folos. Se vor convinge acei străini de dreptatea prințului valah? Vor înțelege ei tot ce pătimise el din partea nemeșilor unguri și a generalului Basta?

„Căci eu în liniște și în desfătare aș fi putut rămâne și domni în Țara Românească – scrisese Mihai pe latinește într-un alt memoriu – dar m-am sculat numai pentru a sluji creștinătatea”.

Îi va mișca oare pe acești oameni reci și scrobiți *direptatea* lui vie și luminoasă, deschisă ca o fereastră în bătaia soarelui?

Aceste întrebări rămase încă fără răspuns brăzdau fruntea marelui viteaz, după ce grijile domniei îi brăzdaseră fața. Crunt se mai îndesau sub rădăcina nasului mustățile lui stufoase, iar din colțul gurii se ivise în sus pe obraji o cută mare – mărturia suferinței care îl săpa dinăuntru. Și totuși ce cutezător își ținea capul în sus, adulmecând încă slava, câtă măreție stăpânită izvora din bărbăteasca-i înfățișare, cu umeri dreپți și largi, cu zveltețea trupului și cu ochii scăpărând priviri agere care străbăteau prin ziduri!

Așa îl văzu un pictor vestit de la Curte și plăcându-i deosebita înfățișare a voievodului îi ceru învoirea de a-l zugrăvi pe pânză.

*

* *

Rudolf al II-lea nu se grăbi să-l primească. Știa că prințul, „*vasalul*” său, lucrase pentru el, iar acum fiind

la ananghie venise să-i ceară un rost. Ori un om care cere era lăsat să aștepte mult și bine, până se răzgândea și-și lua tălpășița, fiind obiceiul la Curte a se lua în seamă cei care veneau să *dea* ceva sau cei de care avea împărăția vreo trebuință anume.

Și fără doar și poate că pribeagul Mihai n-ar fi zărit niciodată pe împărat, care într-acel anotimp era prins de balurile de la Curte, dacă nu se întâmpla un pocinog strașnic în Transilvania: nemeșii maghiari întoarseră spatele lui Basta și chemând din Polonia pe Sigismund Báthory îl așezară iarăși în Scaun, precum mai fusese în trei rânduri.

Rudolf al II-lea se făcu foc și pară; netrebnicul și ușuratecul acela se joacă de-a mingea cu Transilvania: când o dă, când o ia. Pe cât de prost știe a lupta, pe atât de bine se pricepe a unelti. Trebuie izgonit odată pentru totdeauna. Și isprava asta numai valahul e în stare s-o facă.

Așa se face că Mihai, care își irosise timpul bătând zadarnic la uși închise, era căutat; acum toți curtenii alergau după el să-l înfățișeze monarhului, căci audiența fusese rânduită cu precădere.

În marea sală a tronului stătea împăratul, având pe cap o perucă pudrată. Pe piept era împodobit cu o spuză de decorații, iar în mâna dreaptă ținea un sceptru de aur. Deși era încă tânăr, arăta cam îmbătrânit, cu tot surâsul care-i stăruia pe față, pesemne ca o cerință a protocolului.

Fostul Domn al țărilor graiului românesc se înfățișă

într-acele lux orbitor cât se poate de modest. Era îmbrăcat ostășește, cu pieptul cuprins în armură de oțel, pantaloni bufanți, cizme de bizon încătărmate și împintenate la călcâie, iar de pe umeri îi cădea în falduri o mantie ușoară încopciată la gât.

Cei doi, împăratul și voievodul, se priviră îndelung, preț de câteva clipe. Cel dintâi își trase privirea biruită, grăind astfel:

— Excelență, te-am chemat ca să-ți aud păsul, știind de cele petrecute în țara Transilvaniei: generalul meu te-a alungat din Scaun.

Mihai rămase nedumerit. Acum nu mai era vorba de păsul său, ci de ceea ce îl durea pe împărat, prin revenirea lui Sigismund. De ce îi tăinuia ceea ce aflaseră toți curtenii?

— Sire, ți-am jurat credință nestrămutată și nu m-am abătut de la cuvânt. Am statornicit prin înțelegere scrisă drepturile mele asupra Transilvaniei. Dar generalul Basta, unindu-se cu nemeșii trădători, s-au ridicat împotriva mea cu oaste. E drept ca el să stăpânească țara pe care eu am cucerit-o și am sângerat pentru ea? Las la voia Maiestății Voastre să judece pe cel vinovat dintre noi și să dea dreptatea celui care o are. Spunând totul din inimă și răspicat, doresc un răspuns așijderi.

Rudolf nu era obișnuit cu răspunsuri *din inimă*, pentru că el nu sângera pentru nimeni, și arareori nici pentru sine. Se arunca oare pe cal ca să lupte cu sabia în mână alături de ostașii săi? Nu, niciodată... Ședea

însă binișor pe scaun și poruncea. Chiar capetele care nu-l ascultau nu le tăia el, cu mâna lui, ci călăul pus anume. Avea însă îndemânare la răspunsuri în doi peri care par a descurca lucrurile însă în faptă le încurcau mai mult.

— Excelență, am ascultat cu interes plângerea ta și mă miră mult cele ce s-au întâmplat. Te încredințez că voi da dreptatea aceluia care o merită cu prisosință, după ce voi cântări mai adânc lucrurile. Deocamdată însă alta e preocuparea ce ni se impune. Vreau să spun că în altă parte trebuie să ne îndreptăm privirea și anume la acel zănatec Sigismund Báthory care cu făgăduieli mincinoase a îmbrobodit pe nobilii maghiari de l-au așezat iarăși în Scaun, îndepărtând pe generalul nostru Basta.

— Așadar uzurpatorul Basta nu mai este prințul Transilvaniei? întrebă Mihai prefăcându-se mirat, căci în faptă aflase de acea răsturnare. Trădătorul și-a meritat soarta. Dar cu trădătorii maghiari și Sigismund al lor ce va face Maiestatea Voastră?

— Trebuie să-i pedepsim cum se cuvine, aceasta e hotărârea mea. Și mă bizui pe Excelența Ta care, nu numai că mi-a dat atâtea dovezi de credință, dar e omul care poate cu armele să aducă la îndeplinire această poruncă.

Și adăugi cu un glas tare:

— Sigismund trebuie răpus odată pentru totdeauna, pentru a nu mai sta în calea noastră.

— Sunt de acord cu Maiestatea Voastră, dar

îngăduiți-mi să vă întreb: cum rămâne cu Basta, cel de-al doilea dușman al meu?

— În fața primejdiei se cade a ne uni și a uita dușmăniile.

Mihai rămase năucit auzind aceste vorbe.

— Cum, adică, să mă împac cu Basta și să lupt alături de el?

— Chiar așa, Excelență. Împăcarea o voi mijloci eu, Basta mi-e dator ascultare. Altfel știe că sunt obligat să-mi amintesc de trecutul său și aceasta înseamnă izgonirea lui din rândul slujitorilor mei credincioși.

Mihai, frământat de neașteptata propunere, rămase câteva clipe lungi în cumpănă, întrebându-se ce să facă?

— Primesc, răspunse el, dar cu o impunere: Basta să părăsească Transilvania după alungarea lui Sigismund, iar eu să fiu pus din nou în drepturile ce am avut.

— Asta se înțelege de la sine. Dar, deocamdată, trebuie așezată ordinea în principat.

— Nu numai acolo, ci și în Țara Românească.

— Firește și în Țara Românească. Vei izgoni și pe uzurpatorul Simion Movilă.

Mihai stătu din nou pe gânduri câteva clipe. Apoi, zise:

— Maiestatea Voastră imperială trebuie să știe că biruința atârnă numai de înțelegerea dintre mine și Basta. Dacă el se poartă cu atâta asprime, ținând zălogi la Făgăraș pe Doamna, fiul și fiica mea, să facă bine să-mi libereze familia, căci altfel nu poate fi apropiere între noi, ci vrăjmășie. Nu vreau să supăr pe Maiestatea

Voastră cu necazurile astea, dar acum Basta e stăpân acolo și încă un stăpân fără cruțare.

— Excelența Ta nu trebuie să aibă nicio grijă în această privință. Dacă se va întâmpla vreun neajuns familiei tale, Basta va fi pedepsit. Îl voi înștiința la timp prin trimișii mei despre aceasta.

Astfel se pune la cale împăcarea cu generalul Basta. Mihai plecă de la Curte cu 100.000 de taleri pentru strângerea unei oști de câteva mii de călăreți, și se întoarse în țară. Generalul albanez, care între timp primise îndrumări de la Praga, nu fu deloc bucuros de împăcarea la care era silit să consimtă. Presimțea că valahul se va înălța din nou și va pune stăpânire pe Transilvania.

— Să uităm ce-a fost între noi, îi spuse el cu fățărnicie lui Mihai. Dacă ne unim, suntem mai tari în fața dușmanului. Pe urmă...

— Pe urmă va hotărî dreptatea, îi răspunse Mihai privindu-l scrutător, până în adâncul cugetului.

Cu Sigismund Báthory, care pornise în fruntea unei oști de mercenari alcătuită din secui și alte neamuri de strânsură, se întâlniră cele două armate imite pe valea Someșului, la Gorăslău, între Satu Mare și Cluj, în ziua de 3 august 1601.

Înainte de a porni ostilitățile, se iscă între Mihai și Basta o ceartă în privința planului de bătaie:

— Pornesc mai întâi eu pedestreimea ca să-l atrag în cursă, stărui generalul, care vroia să aibă el întâietatea, ca apoi să se fălească singur cu biruința.

— Ba nu, zicea Mihai, cea dinții ciocnire e bine să se facă între călăreți, după care pedestrima va lovi din amândouă părțile, silind pe Sigismund să dea dosul... Nu-mi place viclenia, ci lupta dreaptă.

N-avură timp să cadă la înțelegere, că dușmanii se iviră într-un iureș nestăvilit. Tot călărimea, după spusa lui Mihai, îi întâmpină, tăindu-le fierbințeala. Începu o încăierare crâncenă cu multă moarte de o parte și de alta. Românii, care dăduseră atacul cel mare, zdrobiră oastea vrăjmașă în mai puțin de două ore, punând mâna pe toate tunurile ei, 45 la număr, plus 110 steaguri și făcând numeroși prizonieri. Sigismund îngrozit o rupse de fugă cu câțiva prieteni credincioși până în ținutul Rodnei și de-acolo coborî în Moldova de-a lungul Șiretului, până la Bacău.

XIV

CRIMA DE LA TURDA

Războiul se terminase odată cu înfrângerea și alungarea lui Sigismund Báthory din Transilvania. Steaua pierită a lui Mihai se ivi din nou vie și sclipitoare pe cerul nădejdilor. Între timp venise știrea că cei doi Buzești din Muntenia, Radu și Preda, despre care se zvonise că trădaseră pe Domnul lor (tocmai ei!), izgoniseră pe Simion Movilă din Scaun.

— Binele iar începe să-mi dea târcoale, gândi Mihai bucuros de întoarcerea lucrurilor.

Simțind iar pământ tare sub călcâie, cel dintâi lucru

ce săvârși fu plecarea grabnică la Cluj. Acolo puse mâna pe câțiva din schingiuitorii lui Baba Novac, cărora pe loc le făcu de petrecanie, iar dragului său tovarăș de luptă îi ridică un monument falnic la mormânt.

După aceea trimise pe căpitanul său, Gheorghe Ratz, cu mercenarii sârbi în care avea mai multă încredere să pregătească intrarea sa din nou în Alba Iulia. După poruncă, aceștia prădară casele nemeșilor unguri trădători și puseră rânduială în cetate, alegând totodată un palat vrednic pentru domnitor. Între timp generalul Basta auzind de acestea se făcu negru de supărare. Dar nu-și dădu mânia în vileag, socotind că mai mult înrăutățește lucrurile. Așadar, își zise el, din nou nutrește valahul gânduri de domnie? Și doar se legase după Mirăslău că va lăsa Transilvania dând chezășie chiar familia sa... Iar acum își pregătește intrare triumfală la Alba Iulia?

Și scrâșnind din dinți, amarnicul slujitor al Habsburgilor plănui astfel:

„Trebuie să lucrez repede cu el. Eu voi rămâne mai departe conducătorul acestei țări, orice s-ar întâmpla. Sunt încredințat de încuviințarea tacită a împăratului care mai degrabă preferă o stăpânire directă asupra Transilvaniei, prin mine, ostaș credincios al său, decât indirect, prin altcineva. Și dacă n-am fost nici pedepsit, nici măcar muștrat ridicând armele la Mirăslău împotriva cutezătorului valah, nici acum nu voi păți nimic dacă îl răpun... Unul din doi trebuie să piară! Altfel nu e chip, căci două săbii într-o teacă nu pot încăpea.”

În zilele următoare cele două armate unite se strămutară pe câmpia Turzii așezând acolo tabăra.

— Plec mâine la Făgăraș cu oastea, îl vesti Mihai pe *aliatul* său.

— Nu-i mai bine să mergem împreună? îl descusu Basta.

— Împreună? N-are niciun rost. E vorba de ceva personal.

— A, înțeleg, vrei să-ți iei familia de-acolo.

— Chiar așa.

— Și pentru asta e nevoie să pornești cu oastea?

— Lucrul e limpede: am împlinit porunca împăratului, de-acum sunt slobod să-mi văd de treburile mele.

Basta ridică din umeri, a încuviințare. Se prefăcea. Viclenia și fățarnicia erau armele sale cele de temut. Când rămase singur, tulburarea îl cuprinse. Sorocul venise prea fulgerător și el trebuia să facă tot ce putea să nu-l scape din mână. Dacă valahul își desfăcea a doua zi oastea de a sa și pornea în fruntea ei, planul era dus pe copcă. Numai un nou război l-ar fi urcat iarăși la cirma țării, dar nimeni nu știe cum se sfârșește.

Valahul trebuie să fie răpus înainte de a porni, după cum spune, la Făgăraș, căci ce-i în mână nu-i minciună. De fapt, i se părea că îl amăgește. El se va duce fără doar și poate la Alba Iulia unde Ratz i-a pregătit intrarea.

În după-amiaza acelei zile Basta, cu planul bine zămislit, îl pofti la o consfătuire în cortul său, având de gând să-l ucidă chiar acolo. Mihai nu se duse, îl opri

mândria, căci se socotea deasupra generalului împărătesc. De aceea îi trimise vorbă să vină el dacă are ceva de spus.

Basta, de frică să nu i se întâmple tocmai lui ceea ce voia să facă altuia, se feri să meargă. În locu-i se înfățișă căpitanul Beauri, care vesti pe voievod:

— Stăpânul meu, generalul imperial Basta, îmi poruncește, dacă n-aveți nimic împotriva, să vă urmez mâine cu oștenii mei la Făgăraș pentru a înmâna căpeteniei cetății porunca scrisă din partea sa pentru liberarea familiei voastre. Altfel se va împotrivi, vărsându-se sânge degeaba. Chiar ostaticilor li s-ar putea întâmpla vreo vătămare fără dezlegarea aceasta. Care-i părerea Excelenței Voastre?

Mihai stătu câteva clipe pe gânduri și, nevăzând nimic rău într-această însoțire, se învoi. Atât numai că îl cuprinse oleacă mirarea despre multa grijă a lui Basta ca să iasă bine lucruri care puțin îl priveau.

Pe la chindie, stătu de vorbă cu Banu Manta, bătrânul său general, acum cel mai drag dintre toți.

— Nu știu ce gânduri nutrește *albanezul* nostru. De ce n-o fi plecând odată, că doar s-a isprăvit războiul. Ori așteaptă poruncă de la Curte? Faptul mă miră, pentru că împăratul m-a încredințat că eu voi rămâne stăpânitorul acestei țări pentru care am sângerat de trei ori, nu o dată.

— Doamne, poate greșesc gândind astfel, dar nu-mi vine a crede că Basta va părăsi Transilvania chiar dacă ar primi poruncă anume. Nu-ți dai seama că el vrea să

guverneze aici?

— Să îndrăznească dacă poate. Nu mai are nici sprijinul nobilimii, iar poporul, nu numai românii, dar și secuii sunt cu noi. Îl voi zdrobi.

— Adevărul e că ne împiedicăm de voința unui singur om. Dacă n-aș ști că Măria Ta ai cugetul atât de curat, apoi...

Mihai-vodă tresări:

— Și tu, Bane, gândești asemeni lui Andrei Postelnicul? Știi ce mi-a spus acesta, într-un scurt răgaz al bătăliei de la Gorăslău? A zis: Măria Ta, nu Sigismund ți-e dușman mai de temut, ci Basta, becisnicul. Lasă-mă să-i trimit o săgeată în inimă și nimeni nu va ști că eu i-am dat moartea. Toți vor fi încredințați că a pierit în luptă dreaptă.

— Nu, postelnice, alungă-ți gândul acesta. Viclenia e arma nevolnicilor, ci noi suntem oameni întregi la făptură... Așa că, dragul meu Manta, dacă-i vorba să mă măsor cu Basta, aleg lupta pe față, lupta dreaptă, lupta cinstită!

Acestea fură cele din urmă vorbe pe care Banu Manta le auzi din gura lui Mihai Viteazul

...Scrie cronicarul din vechime:

„Iar când fu într-o dimineață, văzu Mihai-vodă oaste nemțească viind către cortul lui, unii călări, alții pedestri, și socoti că aceștia sunt ajutor lui și nimica de dânsii nu se temea. Iar ei, procleții, n-au fost de ajutor, ci vrăjmași.

Și dacă văzu că sosesc, ieși Mihai-vodă din cortul său înaintea lor vesel și le zise: «Bine ați venit, voinicilor!» Iar ei se răpeziră asupra lui ca niște dihanii sălbatece, cu săbiile scoase, ci unul deate cu sulita și-l lovi drept în inimă iar altul degrabă îi tăie capul. Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaciu pentru că nu știuse, nici se împrilejise sabia lui cea iute în mâna lui cea vitează. Și rămase trupul gol în pulbere aruncat. Că așa a lucrat pizma încă de la începutul lumii, că pizma a pierdut pe mulți bărbați fără de vină, ca și acesta. Căci era ajutor creștinilor și sta tare ca un viteaz bun pentru ei, cât făcuse pe turci de tremurau de frica lui; iar diavolul, cel ce nu vrea binele neamului creștinesc, nu l-au lăsat. Că iată că cu meșteșugurile lui au intrat prin inima celor răi, vicleni, până-l dădură morții și rămaseră creștinii, și mai vărtos Țara Românească, săraci de dânsul”.

*

Astfel pieri ucis mișelește, în tăria bărbăției, la 43 de ani, acest erou al lumii care în vremea sa avu cea mai vitează inimă. Trecerea prin viața pământească îi fu repede, ca o săgeată slobozită din arc, ca un fulger scăpărător care o clipă străluce pe cer și pierde lăsând pe oameni năuciți de orbitoarea lumină. El dovedi și o aleasă minte, căci purta în sine, abia înțeles de câțiva boieri, gândul întregirii gliei și neamului său pe care îl înfăptui, preț de câteva clipe. Destul și atât ca să cadă sămânța pe ogor curat să încolțească mereu trei veacuri de-a rândui, până va rodi unirea tuturor românilor în zilele anului 1918.

Și mai fu Mihai marele scut de apărare a creștinătății amenințată de cotropirea otomană. Minte și brațul său se zbătură desfășurându-se pe mari întinderi europene, fiind el nu numai fiul patriei sale, ci și al omenirii din acea vreme care se înflora toată de slava lui. Popoarele din Balcani îi cântau faptele vitejești, socotindu-l *Steaua orientului*, precum am spus. Grecul Stavrinos scrisese o epopee despre el, alăturându-l lui Hector și Achile. Iezuitul Bisselius îl aseamănă cu Arhanghelul Mihail, spunând să se cânte în biserici: „*Lăudați și preamăriți pe toți ostașii laolaltă, iar mai presus de toți pe Mihai căpetenia oștii învingătoare, ce șfarmă Bosforul prin puterea și virtuțile sale*”; Italianul Carlo Magna îl numi „al doilea Alexandru cel Mare”, iar Boitinus îi spuse *Hanibal Valahus*. Și așa mai departe, toți se plecau, preamărindu-i virtuțile aceluia *Uriăș între pitici*.

Și iată, acest Uriăș, împiedicat în faptele ce avea să mai săvârșească, muri cu viața pe jumătate trăită, răpus mișelește de un pitic becismic al cărui nume se va păstra doar pentru înfierare și blestem.

Basta, nemulțumindu-se numai cu viața lui Mihai, îi batjocori trupul lăsându-l neîngropat pe câmpia Turzii, pradă câinilor. Tot așa făcu și cu cei 16 ostași și boieri care urmau în moarte pe Domnul lor. Banul Mihalcea, ajuns ca și Baba Novac la anii bătrâneții, fu ucis în chinuri și aruncat într-o groapă de unde se scotea piatră și acolo îl mâncară câinii.

După aceste sălbatiche necinstiri, femeia unuia dintre căpitani săi izbuti să fure frumosul cap care zăcea pe

câmp așezat în derâdere pe stârvul unui cal decapitat. Apoi un ostaș credincios îl duse la mănăstirea Dealului, îngropându-l sub o lespede mică, pe care stă scrisă această însemnare:

„Aice zace cinstitul și răposatul capul creștinului Mihail, Marele Voievod, ce au fost Domn Țării Românești și Ardealului și Moldovei; cinstitul trup zace în câmpia Turzii și când l-au ucis Nemții, ani au fost 7109 (1601) și luna lui august 8 zile. Această piatră o au pus jupân Radul Buzescu și jupânița sa Preda.”

În zilele noastre, „după ce l-am răzbunat” după cum spune marele cărturar N. Iorga, i s-a înălțat un monument vrednic de slava celui care prin fapta sa șade alături de Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare. Căci pe acești trei stâlpi uriași se sprijină ființa neamului nostru românesc.

DOAMNA TUDORA

MAMA LUI MIHAI VITEAZUL

I

MUȘTERII DE SEAMĂ

Pe drumul Târgoviștei, la o răscruce însemnată, se afla hanul unui anume Iani, aromân de prin părțile Pindului. Venise mai de mult în țară cu soră-sa Tudora, ca să scape de cruzimile turcilor care într-o noapte le omorâseră părinții. Se ajuta la treburi cu surioara, mai mică decât el cu vreo zece ani. Negoțul mergea bine, drumul era umblat de feluriți oameni, dregători, neguțatori ori oșteni care veneau cu treburi în Cetatea de scaun ori se lăsau la vale spre București și Giurgiu ca să meargă la Stambul, inima împărăției otomane. Ba luaseră nărav mulți boieri să iasă vara la aer curat și la iarbă verde și atunci opreau caretele sau butcile la circiuma vestitului Iani, unde slujea tânăra și chipeșa Tudora.

Așa se face că în acea dimineață de vară a anului 1557 se pomeni cârciumarul cu un alai neașteptat care opri la poartă. Era însuși Vodă într-o butcă largă, înconjurat de boieri călări.

Vornicul Socol, o namilă sprâncenată, cu uitătură neagră, piezișă și barba zbârlită, sări din butcă și ajută lui Pătrașcu-vodă zis cel Bun să coboare și să se așeze la

o masă dinaintea hanului străjuit de paltini și mesteceni cu frunză deasă.

Ceilalți boieri pătrunseră în han cerând lui Iani să aducă musafirului neobișnuit un mușchi de vacă în sânge, bine rumenit și un clondir cu vin roșu. Că Vodă nu se simțea bine, tușea din greu, iar un doftor adus tocmai din Veneția, îl povățuise să șadă mai mult pe-afară, la aer curat, decât în cascle domnești și a se hrăni vârtos, cu fripturi în sânge udate cu vin rubiniu.

— N-aveți nicio grijă! îi încredință cârciumarul ploconindu-se dinaintea înaltelor fețe. Friptura are s-o facă soră-mea Tudora, iar băutura o voi alege chiar eu. Dar un potroc acrișor, bătut cu smântână, înainte de friptură, socot că n-ar strica Măriei Sale, mai spuse Iani. Dacă e vorba să se hrănească bine, apoi trebuie să-i trezim și pofta.

Vodă aflând gândul hangiului îl găsi bun. Aerul primenit al locului de o tainică adiere de vânt ce trecea șoptind prin frunzele paltinilor îl mai întremară, dezlegându-i băierile foamei. Un cintezoii umplea singurătatea locului, cu ciripitul lui voios. De departe îi răspundea un pitpalac.

Tudora veni în fuga mare, cu obrazii rumeniți ca pâinea scoasă din cuptor. Avea brațele albe, ochii mari, umbroși, iar sânii se ghiceau sub bluză ca merele crude. Toți cei de față sorbiră lacom făptura ei din care izvora atâta sănătate și frăgezime. Ea, fără a lua în seamă uimirea ce pricinuiseră, își văzu de treabă: așternu o față de masă curată și puse un tacâm de lemn pentru

friptura ce se auzea sfârâind, precum și un taler cu lingură pentru potrocul acrișor.

— Cine ești tu, frumoaso? o întrebă Vodă, apucând-o de mână și surâzându-i cu ochii aprinși de o flacără ciudată, căci Domnului, la drept vorbind, îi cam plăceau femeile frumoase, inima lui topindu-se după ele.

— Mă cheamă Tudora, Măria Ta, și sunt surioara hangiului Iani.

— Cum de nu te-ai măritat până acum? Că te văd voinică și pârguită...

— Nu-mi arde de măritiș, Măria Ta, răspunse fata, trăgându-și brațul gol de pe fruntea acoperită de broboane mici de sudoare. Frate-meu e acum singur, soră-mea mai mare cu care se ajuta a murit anul trecut și nu mă-ndur să-l las, că el m-a crescut de când eram mică. O veni ea și vremea măritișului, mai adăugi ea, lăsând privirile în jos.

— Tudoră! se auzi glasul lui Iani din cuhnie. Vino că dă borșul în foc!...

Fata întoarse spatele și o rupse de fugă într-acolo, de-i scăpărară călcâiele.

Boierii din jurul lui Vodă începură a râde cu poftă.

— Vrednică fată și chipeșă, nevoie mare! grăi Domnul. De obicei codanele astea frumoase nu prea au gândul la frați sau la unchi... Mi-ar plăcea, pentru credința ei, s-o chem la Curte.

— Nimic mai ușor, Măria Ta! făcu vornicul Socol, cu un rânjet care-i dezgoli gura știrbă. Dă poruncă și aducem fata la casa domnească.

— Asta nu se poate, vornice! răspunse voievodul cel blajin. De ce să nedreptăm pe acest cârciumar și să amărâm inima credincioasă a bieteii fete?... Parcă-i mai ușor să venim noi pe-aci, s-o vedem și să gustăm din ciorba dreasă de mâna ei.

Vornicul Socol se ridică:

— Mi-e teamă că întârzie cu bucatele, omul ăsta! Mă duc să-i dau zor...

Și se îndreptă iute spre cuhnie, de unde se ridica un fuior de fum subțire. Acolo vornicul găsi pe Tudora mestecând cu o lingură de lemn smântâna pe care tocmai o turnase în oala în care fierbea potrocul.

— N-avui vreme să sparg niscai lemne, boierule, spuse fata și aprinsei focul cu surcele. Dar surcelele sunt buclucașe: cât p-aci să-mi dea oala în foc. Așa că să facă bine Măria Sa și să guste pe-ndelete fiertura că altfel își frige limba...

Tudora umplu cuhnia cu râsul ei cristalin, care ajunsese până la urechile lui Vodă.

Socol se scotoci în brâu și dând peste o punguliță cu boabe mici, verzi, ca de piper, vru să arunce câteva din ele în oală.

— Vai de mine! strigă fata, nu-mi strica bunătate de ciorbă...

— Nu fi proastă! răspunse boierul cu glas năbușit. Astea sunt leacurile pe care le-a dat lui Vodă doftorul venețian.

— Să le ia Măria Sa cu apă sau să le înghită cum o ști, dar în potroc n-au ce căuta.

Vornicul împrânci fata, certând-o.

— Ți s-a urât cu binele, măi fată? strigă el scrâșnind din dinți. De ce te amesteci unde nu-ți fierbe oala?

— Mie îmi fierbe oala, după cum vezi, dar dumitale, boierule, nu-ți fierbe de loc...

— Aici, o brodiși, Tudoră... râse vornicul de istețimea răspunsului ei și muie glasul. Apoi adăugi: așteaptă până se face Vodă sănătos și te luăm la Curte, să trăiești ca o doamnă și să schimbi fustele de trei ori pe zi.

Dar fata, încruntată, privind în jos, nu mai răspunse. Ochii i se umplură de lacrimi. Boierul aruncase boabele lui în oală și zeama se înverzise ca veninul.

— Ia gustă! o îndemnă boierul, întinzând fetei o lingură cu fiertură. Să vezi cum s-a îndulcit!... Văd că faci nazuri! Hai, nu mai sta așa, mofluză și du bucatele la masă. Că i s-o fi urât lui Vodă tot așteptând!

Zicând acestea, vornicul o luă înainte.

Tudora apucă oala de toartă și ieși din cuhnie. Dar în graba ei nu se feri de butucul din față, pe care se tăiau lemnele și orătăniile – și poticnindu-se, căzu cu mâinile înainte. Oala se făcu cioburi, iar zeama verde se risipi sub ochii lui Vodă până o înghiți pământul.

— Păcat de așa potroc!... strigă el și începu a râde, de pățania fetei.

— Toanto! o certă vornicul și vru s-o lovească în cap cu tocul cizmei.

Vodă îl împiedică la timp de la faptă, zicându-i:

— Lasă, vornice, că ne-o face Tudora altă fiertură! N-avem nicio grabă.

Și Domnul țării, ajută el însuși fetei să se ridice.

II

TUDORA LA CURTEA DOMNEASCĂ

Pătrașcu-vodă se abătu de mai multe ori pe la hanul lui Iani. O dată veni singur și rămase acolo o săptămână întreagă. După aceea se întoarse la București luând pe Tudora cu el căci în preajma ei simțea cum îi cresc aripi, suferința de piept i se muiase de tot și sănătatea îi venise la loc.

Tudora, într-una din noapțile calde ale acelei veri, oftă în cerdac și istorisi dragului și blajinului ei voievod că a purces grea.

— Un flăcău vânjos la trup și ager la minte să-mi faci Tudoră, strigă Vodă cuprins de bucurie mare.

— Dar, Măria Ta, mai ai doi feți care să-ți urmeze la tron.

— Adevăratu-i, Voica Doamna mi i-a dăruit. Însă cugetul îmi spune că ei n-au însușiri bune pentru domnie. Mai ales cel de-al doilea, Vintilă, e prea slăbănog și milos, încât pregetă să strivească o muscă. Ba o dată s-a bolnăvit văzând cum tăiaseră slugile niște orătării... Așa că după dragostea ce-mi arată norodul, după prietenia ce-o dobândii de la padișah și vizirii săi, plodul tău va fi urmașul meu adevărat.

Tudora clătină din cap și răspunse, mai mult în șoaptă:

— Văd că Măria Ta judeci inimile oamenilor după

inima ta. Au socoți că toți boierii te iubesc? Ferește-te de boierul cel știrb, sprâncenat și cu barba zbârlită, care ți-i vornic.

— De cine-mi vorbești? De Socol?

— Firește că de el, urmă Tudora. Să știi că numai prieten nu-ți este! De nu mă repezeam la butucul din fața bucătăriei cu tot dinadinsul, să răstorn potrocul, atunci când ai venit întâia dată la hanul frăține-meu, mult rău îți făceam, poate că te otrăveam... Că boierul acela aruncase în fiertură niscai boabe verzi, ca veninul, spunând că sunt leacuri pentru suferința Măriei Tale.

Pătrașcu-vodă, în bunătatea inimii lui, nu crezu că destăinuirea Tudorei avea tărie. Vornicul Socol se îndeletnicise, într-adevăr, multă vreme cu doftoriile de care simțea nevoie bolnavul – și iată că voievodul nu pățise nimic.

Cu toate astea, în ajunul Crăciunului, pe neașteptate, Domnul se simți atât de rău, că fața i se schimbă de ziceau toți că e altcineva. Tudora înțelese pe loc ce-a fost la mijloc: vornicul Socol adusese de la Brașov un doftor cu leacuri noi, care numai leacuri nu erau, ci otravă curată.

Și așa bunul Pătrașcu își slobozi sufletul, trecând înaintea de vreme, la cele veșnice. Tudora, de frica Doamnei Voica și a vornicului Socol care o îndurau ca sarea în ochi, fugi fără veste de la Curte, îmbrăcată în straie de rând ca să n-o cunoască nimeni. Comisul Barbu îi veni într-ajutor dându-i pe ascuns un cal. Și așa fata rătăci câteva zile până ajunse într-o pădure

mare, nesfârșită. Acolo se adăposti în coliba unui bătrân paznic care dimpreună cu femeia sa îi deteră găzduire creștinească. Fugara avea cu sine podoabe și câteva pungi cu galbeni dăruite de Voievod, așa că traiul ei fu ușurat de griji.

III

LA ȚARIGRAD

După ce se topi iarna cu zăpezile și se așeză temeinic primăvara, cuteză să plece din ascunzătoarea ei cu un băiețel dolofan în brațe căruia îi puse numele Mihai. Și în puterea nopții bătu la ușa vechii locuințe de la răscrucea drumului târgoviștean, unde încă negustorea fratele Iani, Epirotul. Acesta, văzând pe soru-sa cu plodul, rămase înlemnit de mirare. Luă copilul în brațe, îl cercetă cu luare-aminte și zise voios:

— Aferim! Strașnic flăcău mai făcuși, Tudoră... Să ți-l trăiască Dumnezeu.

După care îi povesti cu câtă greutate își scăpase ea zilele. Căci urmașul lui Pătrașcu-vodă, fostul vornic Socol, în cele trei săptămâni cât domni până îl alungară turcii, îi căutase mereu pricină, scotocind hanul și împrejurimile, ca să pună mâna pe Tudora și pe odrasla ei.

În noaptea următoare, hangiul își adună galbenii, dădu drumul slugilor și într-o căruță de țară porni cu Tudora și cu fătul ei spre Dunăre. Dar încercarea lui Iani de a face negoț la Giurgiu îngrijora prea mult pe Tudora.

— O viață am, frățioare! îi spunea și mult preț pe ea nu mai pun. Dacă Domnul atotputernic mă alege ca să fiu purtătoarea unei odrasle domnești, atunci pentru viața lui Mihai sunt dator să mă ascund până în străfundul pământului. Nu știu care i-o fi norocul, voinicelul mamei, dar nu poate fi mai prejos ca tătâne-său! Să fugim dar din această țară unde Pătrașcu-vodă fu otrăvit. Socoți că veneticii care se vântură de-o vreme îndoace pe scaunul domniei mă vor lăsa în viață pe mine și pe Mihai, os de domn?

Fratele Iani înțelese că Tudora vorbea cu chibzuință. Desfăcu marfa, strânse banii în punga cea lungă răsucită și vârâtă la chimir, apoi trecând Dunărea se îndreptă spre Sтамbul, unde ajunse cu multă greutate și tot atâta primejdie.

În capitala împărăției otomane fostul hangiu se îndeletnici cu negoțul covoarelor, petrecându-și vremea mai mult în port, unde învățase a prețui și a schimba aurul, pietrele prețioase și banii călătorilor străini.

În vremea aceasta Mihai creștea văzând cu ochii. Învățase carte și câteva graiuri străine, dar râvna lui era mai mult spre îndeletniciri ostășești. Așa, de pildă, împrietenindu-se cu băieții ambasadorului francez, deprinse la repezeală meșteșugul scimeii. Având tărie și iuțeală mai mare decât ei, curând îi întrecu în mânăuirea săbiei. Frâncii, roși de pizmă, încercară să-l dovedească sărind amândoi împotriva lui Mihai, dar el le ținu piept până se frânseră săbiile.

Altă dată, la Altîn-Kum, prinzându-se cu câțiva greci

să treacă Bosforul înot, lat pe acolo mai bine de o mie cinci sute de pași, el câștigă întrecerea, deși potrivnicii erau înotători iscusiți.

Maică-sa, Tudora, observase că feciorul, ori de câte ori se afla în mijlocul semenilor, ieșea mereu deasupra lor și-i diriguia. Un singur lucru nu prea îi venea femeii la îndemână: Mihai avea înfățișare cruntă, arătând mult mai vârstnic decât era. Dar nu era rău sau răzbunător, o nu! Ei, cel puțin, îi purta atâta dragoste, încât uneori, la o mulțămire, o năbușea cu pupăturile, apoi, ca luat de rusalii, o înșfăca în brațe și fugea cu ea ocolind de câteva ori curtea, încât vecinii se tot mirau ce l-o fi apucat pe năbădăiosul valah?

Odată, când Tudora crezu că-i bine, îi destăinui băiatului taina venirii lui pe lume, că, fiind os de Domn, va veni odată vremea să se urce pe tronul tătine-su în Țara Românească, numai că trebuie să dea ascultare lui unchi-său Iani, fiind acesta singurul care putea să-i dea ajutor pentru a-și căpăta dreptul.

De-atunci, Mihai, cuprins de gândul domniei, aruncă de la sine zburdălnicia tinereții și, fără a ieși din cuvântul unchiului său, îi deveni ajutor de nădejde.

— Nimic nu facem cu banii, îi spuse odată Tudora fratelui ei care nu mai prididea cu mănosul negoț al zărăfiei, dacă nu vom izbuti să ajungem la marii dregători ai Seraiului. Că numai de-acolo ies firmele voievozilor și Mihai trebuie să se urce în scaunul lui tătâne-său!

— Oho, până atunci mai e vreme destulă, surioară.

Iani Epirotul nu credea în asemenea nălucire – măcar că Mihai avea de partea sa dreptul sângelui, însă, oricum, s-ar fi simțit tare bine să aibă o rubedenie Domn al Țării Românești. Deocamdată omul își vedea de treburi fie pe cheiurile Galatei, fie pe ulița Perei sau în Fanar unde galbenii, înmulțindu-se, îi curgeau gârlă prin mâini.

Până la Serai, în fața vizirului, n-avu cum să ajungă zaraful, dar îi întinse o mână de ajutor lui Petru Șchiopul care se zbătea la Țarigrad să-și recapete domnia Moldovei. Îi dăde o bună parte din banii trebuincioși și când ieși firmanul gata iscălit, Iani vesti pe Tudora și pe fiul ei Mihai, acum flăcăiandru în putere, având el 19 ani împliniți.

— Mergem cu Petru-vodă în Moldova. Am făcut învoială cu el să mă așeze vel-vistier pentru aurul cu care l-am împrumutat... A fost tare bucuros de una ca asta.

Tudora însă nu se arătă deloc bucuroasă, ba dimpotrivă:

— De ce în Moldova? Mihai trebuie să ajungă în Țara Românească.

— Are să ajungă și aiolo, nu te teme. Toate la vremea lor. E tânăr, anii lui sunt înainte... nu înapoi ca la mine.

Femeia n-avu ce să facă:

— Bine și în Moldova, că-i tot pământ românesc, își zise. Și-apoi prea multă străinătate strică inima băiatului.

IV

ÎN APOI ÎN ȚARĂ

Plecară cu alaiul Voievodului, însoțit de Ischimacagasi, mare dregător turc, de ceauși și alți slujitori. La Brăila, voievodul Petru-Șchiopul se opri căci avea înțelegere să se întâlnească, undeva pe aproape, în satul Săpăteni, cu fratele său Alexandru al II-lea, Domnul Munteniei. Cu el merse și flăcăiandrul Mihai, călărind pe un armăsar iute, focos. Frații se văzură, chefuiră de bucurie, însă era cât p-aci să cadă în mâna lui Ioanvodă cel Viteaz dacă nu-i vestea flăcăul Tudorii care, făcând o preumblare cu calul prin împrejurimi, văzu de îndată primejdia.

Iani Epirotul, pus vel-vistier, rămase în bănoasa dregătorie vreme de un an. Dar neputând scăpa de gura Tudorii care tânjea după Țara Românească, fiindu-i acolo inima, rugă pe Vodă să-i înlesnească nepotului său o dregătorie la Târgoviște. Alexandru al II-lea se lăsă repede înduplecat și îl făcu pe Mihai bănișor de Mehedinți.

— Văzuși, soră, cum se așază ele lucrurile dacă are omul răbdare să aștepte? îi spuse Iani ușurat de câteva pungi grele de aur.

Maica Tudora înota acum în apa fericirii. Dregătoria era mică, dar mare era Dumnezeu. Bine că puseseră piciorul în Muntenia! Păi, vezi, acolo trebuie să trăiască Mihai, ca să respire aerul țării, să-i cunoască suferința,

să facă prietenie cu oamenii și să, simtă inima pământului...

Astfel, strămutându-se dincolo de Milcov, începură, mamă și fiu, a trăi o nouă viață, pe placul inimii, măcar că erau lipsiți de Iani. Nu trecu multă apă pe albia Dunării și rubedenia lor din Moldova, dacă avu, pe de o parte, câteva zăzanii cu vistieria care mergea schiopătând, iar pe de alta îl rodea amarnic dorul de ai săi, se pricepu ce să facă și să dreagă, căci aurul răzbește unde nici nu se așteaptă omul și întorcând spatele vistieriei puse mâna pe bănia Craiovei. De aci înainte, iacă, erau iarăși laolaltă.

La rândul său, Mihai, îndemânatic și el în agonisire, se rostui cumpărând sate și pământuri. Ba luă de nevastă pe cea mai bogată fată din Oltenia, pe Stanca din Corbeni, chit că era văduvioară. Dar vremea se încruntă, Alexandru-vodă, ocrotitorul lor, trecu în septembrie 1577 la cele veșnice și veni în Scaun Mihnea Turcitul, care îl oropsi știind că e os domnesc și, deci, râvnitor la domnie. Apoi cerul se însenină iarăși sub scurta domnie a lui Petru Cercel, care frate fiind, îl așeză stolnic, apoi postelnic și mare agă.

— Iani, lasă bănia și du-te la Țarigrad că de acolo ies firmele de domnie, îl îndemna mereu soră-sa Tudora. Acuma Mihai e pârduit, în floarea bărbăției, trecând peste treizeci de ani. Și mult mai vrednic decât stafiele astea care vin în Scaun încât azi le vezi iar mâine nu mai sunt... Acum avem aur berechet și dacă nu putem dobândi domnia cu dreptul sângelui, o cumpărăm cu

bani... Ni se cuvine oricum, înțelegeți... sau ba?

Iani, Epirotul, nu mai avu încotro. Lăsă pe nepotusa loctiitor la bănia Craiovei iar el merse capuchehaie la Stambul, adică reprezentant al țării pe lângă sublima Poartă. Acolo intră în legături strânse cu Marele Vizir Sinan Pașa care făcea și desfăcea domniile țărilor române. Maica Tudora stătea de aci încolo ca pe ghimpi: iaca acuș-acuș va sosi de la Țarigrad, prin mijlocirea și banii ei și ai fratelui Iani, firmanul de domnie al lui Mihai, feciorul lui Pătrașcu cel Bun.

Dar până a sosi firmanul mult așteptat, se iviră zbirii hainului voievod Alexandru cel Rău, care puseră mâna pe banul Mihai și îl ridicară dimpreună cu maică-sa.

— Doamne, de ce ne-ai trimis o asemenea urgie pe cap? se căina Tudora ridicând ochii spre cer.

În zorii unei duminici, un pâlc de oșteni cu sulite și securi duseră pe feciorul lui Pătrașcu cel Bun în piața Sfântul Gheorghe, unde îl aștepta un gâde negru și buzat.

Când îl văzu pe Mihai teafăr, nici nu-i venea să creadă. Îl pipăia năucă pe față, îi strângea mâinile, îl îmbrățișa ca pe un copil. Apoi gândind că răzbunarea lui Alexandru nu se isprăvisese, îl povățui să treacă peste munți și de-acolo să meargă la Țarigrad unde îl așteaptă unchiu-său Iani.

Mihai făcu întocmai. Degeaba iscoadele Domnului pândiră la Dunăre, în locuri de trecere, că n-avură cum să-i dea de urmă. Și după câteva luni, în octombrie

1593, Alexandru cel Rău fu mazilit, iar în locul lui se așeză în scaunul domniei feciorul Tudorii.

Unchiu-său Iani dobândise firmanul plătind patrusute de mii de galbeni haznalei împărătești și dregătorilor turci. Și în octombrie 1593, Mihai, însoțit de un imbrohor, scoase din Scaun pe Alexandru cel Rău și se așeză Domn al Țării Românești.

V

MAICA TEOFANA

Acum Tudora, dacă ajunse Doamnă Mare, răsuflă ușurată de greaua povară ce-i apăsase sufletul și pluti în bucuria izbândirii. Își împlinise visul de totdeauna, pe care îl socotea însăși menirea ei pe lume. Se zbătuse, luptase, suferise dar până la urmă tot izbândise. De-aci încolo nu mai avea ce să dorească.

Ba, nu! Mai avea un ghimpe în inimă. Nu știa ce e cu frate-său, Iani. De ce nu venise și el, în țară, ce treburi îl mai țineau la Stambul? Și de ce nu-i trimitea vestea ce face și ce drege?

Neavând încotro, Tudora lăsă pe fratele ei în grija cerului și se hotărî a nu-și urma fiul în mărire, ca să nu-l supere sau să-l stingherească în vrerile sale. De aceea îi zise:

— Eu mă trag la mănăstirea Cozia. Vreau să mă rog proniei cerești ca să te apere de rău, netezindu-ți drumurile către slavă, Mihăiță, sufletul maichii!

Acolo se călugări luând numele de maica Teofana. Și

în sihăstria ctitoriei lui Mircea cel Bătrân venită, una după alta, la urechile ei, vestea marilor fapte ale fiului: biruința de la Călugăreni, apoi dobândirea Transilvaniei cu intrarea triumfală în Alba Iulia.

Apoi alte vești: ca a treia țară românească, Moldova, fusese cucerită, făcând una cu celelalte două, sub sceptrul său. Nici în cele mai cutezătoare legănări ale visului nu crezuse vreodată Doamna Mare că Mihai al ei va dobândi atâta slavă. Și nu mai avea loc în suflet de atâta bucurie. Dar și bucuria oricât ar fi de necuprinsă tot avea un sâmbure de tristețe în dânsa. Iacă trecuseră ani buni și de la frate-său Iani nicio veste. Fără doar și poate că s-a stins prin străini, cu moarte neașteptată, și n-a mai apucat s-o înștiințeze aflat, sârmanul, la atâta depărtare. Și se îngriji de sufletul său, făcând cele de cuviință.

Dar acele vremi alergau repede, ca mânite de furtună, iar întâmplările se încrucișau fulgerător, prăbușind în genune voievozi și căpetenii de oaste. Soarta care pândea pe Mihai își arată colții. Oastea lui fu bătută la Mirăslău, pe Mureș. Moldova trecu de partea lui Ieremia Movilă și însăși Muntenia căzu în mâinile fratelui acestuia, Simlon. Doamna Stanca și copiii, Nicolae-Pătrașcu și Florica, se aflau zălogi ungușilor, în cetatea Făgărașului.

Deodată, în întunericul prăbușirii, se ivi o lumină la Gorăslău: steaua voievodului începea să strălucească din nou. Dar repede se stinse și acea nădejde: generalul Basta, care vroia să domnească singur în Transilvania,

trimise oamenii săi care uciseră mișelește pe Mihai-vodă, în plină bărbăție, și-i tăiară capul.

După această cruntă lovitură a destinului, maica Teofana mai trăi în zădărnicie cinci ani. Cu doi ani înainte de săvirșire, veni din nou la Cozia nora ei, Doamna Stanca, dimpreună cu copiii. Atunci socoti de bine Doamna Mare și puse pe călugărul Gavriil să-i întocmească diata, rămasă până-n zilele noastre, ca un mișcător act de simțire românească, pe care o transcriem întocmai precum urmează:

„Eu, roaba Domnului Isus Christos, călugărița Teofana, muma răposatului Mihai Voievod din Țara Românească, viețuind vieața acestei lumi deșarte... am petrecut lumește în tot chipul în vie ața mea, până ajunsei și la neputința bătrânețelor mele și la slăbiciunea mea în sfânta mănăstire Cozia, în locuința sfintei Troițe și la răpaosul răposatului Mircea Voievod. Și trăii deajuns de luai și sfântul cin călugăresc, drept plângerea păcatelor mele. Aci mă ajunse și vestea de săvârșirea zilelor drag fiului meu, Mihai Voievod, și de sărăcia Doamnă-sa și a coconilor domniei lui prin țări străine. Fui de plângere și de suspin ziua și noaptea. După aceea cu vrerea și cu ajutorul Domnului din ceriu și cu rugăciunea cinstiților părinți în zi și noapte și plângerea mea și suspinele sărăciei lor din țările străine doar Sfinția Lui din înaltul cerului au auzit și s-au milostivit, de i-au scos din țările străine în țara de moștenie și mai vârtos au cugetat la sfânta mănăstire în Cozia, pentru bătrâna și jalnica lor maică. Și dacă se adunară unii cu alții, mare plângere și suspin fu între ei

de jalea fiu-său, Mihai Voievod, și pentru patima lor ce-au pățit prin țările străine. Doamna Stanca și fiul său Ioan Nicolae Voievod și fie-sa Doamna Florica”.

Fu după aceea întrebare între ei, cine, cum au petrecut? Grăi Doamna Stanca: *„Cum am pățit noi, maică, să nu pață nimeni din ruda noastră. Dară milostiva ta, maică, cum ai petrecut?”* Maica zise: *„Cu mult foc de moartea fiu-meu și de jalea domniilor voastre. Iar de către sfânta mănăstire am har dragului Domn din cer și multă mese părinților de aici c-am avut pace, răpaos și căutare la nevoia mea”.* Ziseră domniile lor: *„Mulțumim și noi părinților pentru molitva ta, că ai avut căutare de ei”.* Zise maica Teofana: *„Pentru aceea, fetele mele, am fâgăduit sfintei mănăstiri două sate din Romanați, Frăsinetul și Studenița, pentru sufletul răposatului Mihai Vodă și pentru sănătatea fiului său Nicolae și pomenirea noastră și a tot neamului nostru în vecie pentru pomană să fim pomeniți la toate sfintele pomelnice și la dumnezeiasca liturghie în vecie!”* Dumnealor ziseră: *„Noi, bucuroase suntem, cum ți le-vau dat răposatul Mihai Voievod, volnică ești să le dai mai departe. Fie date și de noi și de Nicolae Voievod și de tot neamul nostru în vecie pentru pomană”.*

„Scris-am această carte în sfânta mănăstire Cozia, eu, călugărașul Gavril de la schit, în zilele lui Șerban-vodă, văleat 7111, noiembrie, 8 zile”.

Pentru maica Teofana încă nu se golise paharul suferinței. După câteva luni numai, nefericita Doamna Stanca se îmbolnăvi de molima ciumei. Zăcu și se

zvârcoli cinci zile după care scăpă de chinuri pentru totdeauna.

Mai trecură încă trei ani tot atât de grei și zadarnici până când bătrâna maică a lui Mihai Viteazul, în aceeași mănăstire a Coziei, „schimbat-a viața cu moartea”.

FRAȚII BUZEȘTI

I

Socotindu-se prin vrednicia lor deasupra stării boierilor, frații Buzești, Preda, banul Craiovei, Radu, clucerul, și cu deosebire Stroe, stolnicul, au fost sprijinul cel mai temeinic al lui Mihai Viteazul, marele voievod care în scurta-i domnie scutură țara de jugul turcesc, cuprinse toate pământurile locuite de români și le uni sub sceptrul său.

Cei trei frați, așijderi mușchetarilor frânci, prin însușirile lor asemănătoare, făceau parcă una și aceeași ființă pe care o chema *Frații Buzești*, întrupare războinică și vitează peste fire, despre care se dusesse vestea în toată țara și chiar dincolo de hotare. De fel de prin părțile Craiovei, acestor năzdrăvani Buzești le curgea în vine sângele aprins al Basarabilor și le sălășluia în minte istețimea neamului Mușatinilor.

Fiecare dintre ei era rostuit cu moșia și conacul său, unde își adusesese o soțioară zglobie care tânjea amarnic de dorul bărbatului. Niciunul n-avea obicei să zăbovească pe lângă casă sau să-l tragă inima la tihnă ori desfătări. Căci sufletele aprinse ale Buzeștilor năzuiau către împliniri de seamă și bieteile lor jupănese își vedeau bărbații o dată sau de două ori pe an, bucurându-se că ei nu-și lăsaseră ciolanele pe câmpul

de luptă.

Cel mare, Stroe, se înrudea chiar cu Vodă Mihai după femeie. Jupâneasa lui, pre nume Sima, era fiica logofătului Gheorghe Rudeanu, nepoata de frate a lui Dobromir și a Neacșei, mama Doamnei Stanca. Așadar, vară dintâi cu Domnul țării.

Dar nu rudenia îi apropiase pe Buzești de Vodă, ci dragostea de țară și neamul românesc care gemea în greaua asuprire turcească, abia ținându-și viața. Și iacă, tocmai atunci viind Mihai Viteazul în Scaun, după ce dobândi firmanul plătind un bacșiș de 400.000 de galbeni, se rupse de acei jefuitori care prăpădeau țara și îi izgoni peste hotare, urmărindu-i și dincolo de ele, în Balcani.

În bătălia de peste apa Dunării pentru cucerirea cetății Vidinului, Buzeștii scăpară viața Domnului lor, Mihai-vodă. Căci voievodul, iute la fire și înfierbântat foarte, se repezise după un pâlc de turci cărora le scăpărau călcăiele fugind să-și scape zilele. Dar, depărtându-se prea mult de ai săi, Mihai se pomeni secerând numai de unul singur capetele vrăjmașilor. Dacă aceștia îl văzură stingher, în mijlocul lor, prinseră nițică inimă și un ienicer mai curajos, viindu-i bine, izbi cu sulița să-i străpungă pieptul. Vodă, fiind stângaci, prinse cu dreapta sulița, oprind-o în palmă și zdrelindu-și degetele. Ceilalți turci, văzând fapta, alergară buluc într-acolo să dea ajutorare semenului pentru răpunerea vrăjmașului.

Noroc că ochii vulturești ai lui Stroe văzură de

departe primejdia în care se afla Domnul țării.

— Sări Preda! Sări Radule! strigă el către frații săi, că pe Vodă l-au încolțit păgânii din toate părțile.

Buzeștii, cu oștenii lor, se repezică ca niște ulii după pradă și cosind turcimea în dreapta și stânga, despresurată pe Mihai, care scăpă teafăr, aproape nevătămat, din acea grea împrejurare.

— Măi, Buzeștilor, zise Vodă, răsufând bucurat, era cât p-aci să rămâneți voi fără Domn!

— N-avem voie, răspunse Stroe. Dar nici Măria Ta nu trebuie să te bați de unul singur cu blestemații ăștia.

Vodă auzind musturarea răsese cu poftă și îl îmbrățișă, drept mulțumire.

//

Într-acea vreme întâmplările umblau cu iuțea fulgerului schimbându-și mereu fața, întorcându-se unele împotriva altora de nu mai știa nime pe ce lume se află. Domnul țării, dacă făcu legământ cu principele Sigismund al Transilvaniei pentru a primi sprijin la ceas de nevoie, chemă la sine pe cei trei frați și îi întrebă:

— Măi, Buzeștilor, la nuntă nu vreți voi să mergeți? Că de bătălii îți fi sătui până peste cap...

Ghinărilor noștri se strâmbară în bărbi auzind asemenea vorbă de mirare. Aveau câteșitrei trupurile acoperite de răni, dar mai era loc și pentru altele nod. Așa că nu se poate spune că se săturaseră de luptă. Vodă o cam dăduse prin glumă. Numai de petreceri nu

le ardea lor acuma.

— Nu-i glumă, boieri dumneavoastră! urmă voievodul cu glasul-i gros. Că nunțile tot pricină de politichie cată a fi – au nu știați voi aceasta? Iacă, pe arhiducesa Maria Cristina o dădură lui Sigismund Báthory, principele Transilvaniei și prietenul nostru. Rudă bună cu împăratul va fi de aci înainte Sigismund – și vom avea, la nevoie, sprijinul întregii împărății!

— Asta așa e... dacă ar fi *așa!*... bombăni Preda, cel mai neîncrezător dintre Buzești.

— D-apoi așa e! întări Vodă. Că primii carte cu peceti chiar de la cancelaria împărătească din Viena.

Numai că niciunul din frații Buzești nu înțelegea și nu grăia pe latinește cum se obișnuia în acel veac pe la curțile europene.

Vodă, văzând chipul mofluz al celor trei căpitani, înțelese ce-i dorea și le grăi:

— Vorbă multă n-aveți de sporovăit pe-acolo. Puneți darurile către mire și mireasă în mâna șambelanului, vă țineți după ei la biserică, la cununie, vă-ntoarceți la castel, la ospăț – de ospătat socot că știți să vă ospătați în lege și n-aveți nevoie de învățătura nimănuia...

— Și când o veni vremea jocului, pe unde scoatem cămașa?... Întrebă Radu Buzescu, trufaș ca un vultur în zbor. Că jocuri de Curte, cu prințesele cele subțirele, n-au prea învățat picioarele astea... ale noastre...

Vodă gândi o clipă și răspunse:

— De v-o pofti mireasa la joc, începeți căteșitrei o sârbă și-o învărtiți până i s-o muia șalele!

Buzeștii râseră cu poftă, de zângănire a fiarele și platoșele de pe ei.

Vodă trimise totuși cu cei trei frați Buzești și pe boierul Radu Calomfirescu, umblat prin străinătăți, cunoscător de limbi și de danțuri străine.

Dar, vorba lui Preda, parcă sluji la ceva prieteșugul cu principele Sigismund?... Nu mult după căsătorie i se năzări să-și lase femeia și să se călugărească – punând în loc pe un văr, Báthory, prietenul turcilor.

De trei ori își schimbă politica prințul-călugăr Sigismund, de trei ori se pomeni Mihai înconjurat de dușmani din toate părțile și fără de niciun ajutor. Numai că firea lui hotărâtă și cutezătoare îl scoase mereu din greutate. Năvăli în Transilvania și alungă pe Báthory, prietenul turcilor, care fu ucis în munți. Mihai intră în Alba Iulia, având alături pe unul din Buzești, pe Radu.

Preda pornise mai înainte spre Moldova, unde Mihai năvăli nu mult după aceea – unind în anul 1600, pentru întâia oară, pe toți frații români din Țara Românească, Transilvania și Moldova sub un singur sceptru.

Dar dușmanii nu lăsară multă vreme întreagă această firească alcătuire: polonii și tătarii, înțeleși cu turtii, alungară din Moldova pe oamenii lui Mihai Viteazul și boierul Preda Buzescu scăpă cu viață numai printr-o viclenie, schimbându-și portul.

În Transilvania nobilii unguri, punând în fruntea lor pe generalul Basta – care năzuia să aibă el parte de stăpânirea acestei provincii – se împotriviră la Mirăslău oștirii lui Mihai. Tunurile dușmanului risipiră pe

călăreții români adunați la luptă de Stroe Buzescu, deși trecuseră dincolo de apele Mureșului și se aflau la marginea taberei vrăjmașe.

Mihai, în retragere spre Țara Românească, era tare abătut. În munți, Radu Buzescu îl întâmpină, zicându-i:

— Să trăiești, Măria Ta! Mai cunoscurăm noi o biruință, la Călugăreni, unde era să ne pierdem capetele căteșitrei Buzeștii, și după acea biruință n-am avut încotro și ne-am tras în sus, către Târgoviște... Mie mi se pare că fuga de la Mirăslău e, dimpotrivă, un început de biruință. Că dacă s-or încurca lucrurile în Transilvania, cu dușmănia dintre grofii unguri și împăratul din Viena, cine o să le descurce dacă nu Măria Ta?

Mihai-vodă clătină din cap, zicând:

— Asta vom vedea mai târziu. Pe Stroe l-au prins ungurii și l-au închis la Muncaci. Dă fuga și vezi pe câte punji de galbeni îl putem scoate de-acolo.

Ca să rămâie în Țara Românească neturburat, Mihai-vodă fu silit să trimită generalului Basta, ca zălogi, pe Doamna Stanca și pe Nicolae, feciorul și urmașul său.

Când pierdu și scaunul de la Târgoviște, unde tătarii aduseseră un domn străin, Mihai-vodă fugi călare de-a curmezișul Transilvaniei, până la Praga, ca să dea ochii cu împăratul Rudolf. Dar în acea vreme împăratul se tocmea cu nobilii unguri și nădăjduia să-i înduplece a se supune. Înțelegerea nu izbuti. Rudolf stătu de vorbă cu Mihai și-i făgădui tot ajutorul pentru strângerea unei oștiri și înlăturarea din Transilvania a prințului Sigismund și a boierilor unguri.

Împăratul se ținu de cuvânt și Mihai, împreună cu generalul Basta, care trecuse de partea împăratului în nădejdea de a dobândi el domnia, bătură și alungară pe nestatornicul principe Sigismund.

Aceasta a fost marea biruință de la Gorăslău. Stroe Buzescu, venit de curând în tabăra lui Vodă, îl îndemnă să scoboare în Țara Românească.

— Nu intru în Târgoviște, Stroe, până când n-oi primi iar coroana în Alba Iulia, de la trimisul împăratului.

Însă generalul Basta nu îngădui această împlinire a făgăduielii împărătești și trimise un pâlc de ucigași în tabăra românilor, care străpunseră mișelește cu sulitele trupul voievodului apoi îi tăiară. capul.

III

Aflând de moartea năpraznică a lui Mihai Viteazul, Preda și Radu Buzescu se traseră la moșiile lor din Oltenia, cu sufletele cernite. Numai Stroe rămase la Târgoviște, să privegheze alegerea noului domn.

Se dădea atunci o luptă amarnică între Simion Movilă, din Moldova și un boier pământean, Radu Șerban, os de domn și el.

Și cei doi frați se pomeniră pe la conacele lor cu doi călăreți care aduceau cărți pecetluite.

„Sări Preda! Sări Radule!”

Așa începeau scrisorile lui Stroe Buzescu. Le amintea cum își jucaseră ei viața la Călugăreni și în toate celelalte bătălii ale lui Mihai, numai spre a feri țara de

venetici.

„Și ne vom lăsa oare acum, când am rămas fără Mihai-vodă, pe mâinile străinilor?”

Plânseră jupânițele la pieptul celor doi frați Buzești – dezamăgite de această nouă întorsătură a întâmplărilor. Ele nădăjduiau că bărbații lor, după căderea lui Mihai, vor rămâne pe-acasă și nu se vor mai amesteca în luptele pentru domnie...

Numai stolniceasa Sima, soția sprâncenată, cu o umbră de mustață, a lui Stroe Buzescu, își certă cumnatele, după plecarea celor doi frați:

— Jupânese sunteți voi sau ce naiba sunteți? Jeliți ca muierile la cimitir? V-ar plăcea să se urce în scaunul țării un vrăjmaș care să vă puie soții la jug, ca pe vite, iar pe voi să vă bage între slujnicele iatacului?

— Dacă nu se mai întorc? plâneau jupânesele, ștergându-și ochii cu maramele de nansuc.

— Se cheamă că au scăpat de necazuri! Ne-om duce și noi după ei – dacă așa a vrut Dumnezeu, să dea biruința unor venetici! Dar cu Stroe al meu, suratelor, n-am nicio grijă: sau îi răpune pe acei haini care vor să ni se suie în cap, sau se răpune! Și pe voia acelora tot nu va fi!

Frații Buzești trecură de la început, pe față, înfruntând primejdia, de partea lui Radu Șerban, boier muntean, împotriva moldoveanului Simion Movilă.

Ceilalți boieri, care mai stătuseră în cumpănă, se alăturară și ei lui Șerban-vodă, unii de teamă, alții de rușine.

Oștile muntene se adunară în taină în munții Vâlcei, mai în sus de mănăstirea Cozia, unde-și trăia zilele din urmă bătrâna maică Teofana, mama lui Mihai Viteazul, pe nume Tudora.

Frații Buzești veniră cu pâlcuri de călăreți adunate din toate ținuturile Olteniei, pe caii lor mărunți și iuți, iar Șerban-vodă aduse de la Dunăre o întreagă oștire de pedestrași, cu arcuri și sânețe.

Simion-vodă nici nu așteptă să dea ochii cu vrăjmașii lui munteni, ci într-o noapte, învelit într-o zeghe țărănească, fugi din Târgoviște, lăsând de capul lor, în cea mai mare primejdie pe tinerii și pușinii boieri care crezuseră în steaua lui.

Șerban-vodă îi prinse pe toți, zgribuliți prin pivnițe, după poloboace, unde-i și tăie.

Dar nu trecu mult și Simion-vodă se ivi iar la porțile Târgoviștei, de astă dată în fruntea unei oștiri tătărești, bucuroasă de jaf.

Șerban-vodă fu silit de astă dată să fugă și el, urmat de boieri, până-n inima Transilvaniei. De aci trimise pe Stroe Buzescu, obișnuit cu locurile și cu oamenii la Viena, la împărat, după ajutor.

— Măria Ta, cuvântă Stroe Buzescu, dinaintea împăratului în hlamidă, ajutorul pe care-l cerem nu e pentru noi, că tot pierduți ne socotim, ci pentru puterea și fericirea Măriei Tale, care ești încă în picioare, cavaler voinic și chipeș. Că dacă vei lăsa în Țara Românească un venetic ca Simion Movilă, îndatorat tătarilor, polonilor și turcilor, din toate părțile te poți socoti înconjurat de

dușmani, și mult nu se va mai dăntui și nu se va mai cânta în aceste mândre încăperi!

Împăratul înțelese repede cuvintele Buzescului și înfricoșat trimise cea mai bună oștire în ajutorul lui Șerban-vodă, iar Stroe Buzescu ducea cu sine, de la vistieria vieneză, un sac greu de galbeni, pentru întocmirea a încă unei oștiri, în Oltenia.

Și astfel, în septembrie 1602, un an după pieirea cruntă a lui Mihai Viteazul, Șerban-vodă și boierii Buzești rânduiau oștile pe valea Teleajenului, unde tăbărâseră oamenii credincioși moldoveanului.

Lupta începu în zorii zilei, pe o ploaie mărunță. Ținu până seara și se aprinse iar, cu mai multă mânie, în timpul nopții. Călăreții din cele două tabere tot cercau a se înconjura, fără a izbuti, căci se trăgeau înapoi, când unii când alții, după colnice ferite.

A doua zi, Șerban-vodă prinse de veste, cu uimire, că pierduse mai mult de jumătate din călăreți, iar din pedestrime și mai mult. Luptătorii săi, măcar că aveau în frunte pe cei trei frați Buzești, osteniseră, în vreme ce pâlcurile de tătari – care se știau fără vreo scăpare – parcă se înmulțeau și nu voiau deloc să-i dea răgaz.

Pe la amiază, în cea de-a treia zi de luptă, Stroe Buzescu, în platoșă de oțel, pe cap cu un coif, care-i lăsa numai vederea ochilor, cu brațele și picioarele înzăuate, călare pe un armăsar alb, învelit și el în prapuri de pânză de oțel împletită subțire, până la copite, ieși din rânduri, cu sabia ridicată.

Deodată se făcu tăcere în amândouă taberele, între

care Teleajenul, în preajma satului Teișani, își ducea apele puține pe un prund de pietricele.

Un cavaler din Praga urma pe Stroe ținând în mână dreaptă un corn de os din care sună prelung de trei ori.

Și cavalerul strigă pe latinește, înălțând o flamură cu steaua împărătească învecinată de stema Țării Românești.

— După obiceiul cavalerilor fără pată și fără frică, iată stolnicul Stroe Buzescu, în numele împăratului și al domnului său, cheamă la luptă dreaptă pe căpetenia tătarască, pe Mârza-Chan, spre a încrucișa ei spadele și a dobândi după vitejie, pricepere și voia Celui de Sus, biruința în această luptă. Și de va cădea stolnicul Stroe, să domnească în țară Simion-vodă, iar de-o cădea Mârza-Chan, să domnească Șerban-vodă.

Tătarul, obișnuit în luptele de întrecere, n-ar fi voit să încrucișeze spada cu acel cavaler oltean – tocmai acum, când vedea că era în preajma biruinței.

Dar îngâmfat din fire și rușinat în ochii celorlalți, dacă ar fi întors spatele, ieși din rânduri, călare pe un roib mic și iute ca un țânțar. Din două sărituri fu de partea ceastălaltă a râului, numai la câțiva pași de Stroe Buzescu.

Tătarul era subțire, smead, fără fir de barbă sau mustăți, cu ochii mici, strânși, ca două creștături pe fața-i galbenă, uscățivă – și învârtea în mână dreaptă un iatagan greu, lucitor.

Cei doi cavaleri descălecară, se îmbrățișară după obicei, apoi săriră iar în șa.

Teutonul mai scoase un sunet prelung din corn – și lupta începu.

Mârza-Chan sări de câteva ori în jurul făpturii neclintite a lui Stroe Buzescu, turnat parcă în piatră, și-i încercă vestmintele cu vârful iataganului. Boierul, văzând halatul de mătase al tătarului, pe care l-ar fi străpuns cu o singură lovitură, scoase coiful, platoșa, brățările și moletierele de oțel, rămânând numai în cămașă și ițari. Apoi se repezi și el asupra tătarului, dându-i ocol o dată și încă o dată, fără a se apropia mai mult de vârful aceluia iatagan lucios.

Astfel se oculiră, pândindu-se, preț de un sfert de ceas, până când pierzând boierul Stroe răbdarea, se năpusti orbește în iataganul fulgerător al dușmanului. Nu-l lovi cu paloșul întins în mâna dreaptă, ci spre uluirea lui Mârza-Chan, care se rostogoli în iarbă, Buzescu reteză fulgerător picioarele dinainte ale calului. Apoi sări și el de pe cal, și înfipse paloșul în pieptul tătarului care n-avusese timp să se ridice și se zvârcolea acum ca un vierme nevolnic.

Oștenii celor două tabere văzură bine ce se petrecuse – și în vreme ce tătarii, rămași fără căpetenie, o rupeau la fugă, oamenii lui Șerban-vodă treceau râul chiuind și gonindu-i ca pe un vânat sălbatic.

Vodă și ceilalți frați ai lui Stroe îl înconjurară și-l strânsură în brațe bucuroși. Dar Stroe se lăsă moale, din genunchi, între ei, închizând încet ochii. Iataganul tătarului îi retezase o ureche și-i străpunsese fața.

Zăcu Stroe Buzescu, vegheat de frați și de

stolniceasă, la conacul lui, mai bine de o lună, dar nu se mai lecui. Și își dădu duhul, după ce auzi din gura fraților că în scaunul din Târgoviște domnea iar Șerban-vodă. Mormântul viteazului, cu lespedeza scrisă din porunca stolnicesei, se află și azi în biserica de la Stănești.

RĂZVAN ȘI VIDRA³

I

NEAM DE RÂND

După vreo sută de ani de la stingerea din viață a lui Ștefan cel Mare, țara Moldovei era bântuită de foamete, molime și mai mult decât atâta, cotropită de oști vrăjmașe. Când nu năvăleau tătarii din Crimeea și de pe Bug, se arătau turcii din Dobrogea românească; și unii și alții, ori împreună, prădau lăsând moarte și pustiu în urma lor.

Domnitorii nu reușeau să pună rânduială în treburile țării. Domnia lor era scurtă, fie că erau uciși de boierii răzvrățiți, fie că-i dădeau jos din Scaun cei care cumpărau domnia, de la Constantinopol, pe multe mii de pungi de galbeni.

Din această pricină sărăcia era lucie, vitele rare, iar oamenii prea puțini ca să muncească ogoarele și să culeagă roadele. Boierii, care împărțeau și ei soarta nestatornică a domnului alături de care trăiseră, n-aveau decât grija de a-și apăra pielea strângând cât mai multă avuție, spre a nu rămâne pe drumuri, cerșetori, la un ceas de cumpănă.

Se mai găseau și unii boieri de inimă, cu iubire de țară, având milă de nevoile bieților locuitori, care trăiau cu chiu, cu vai, de la o zi la alta. Mulți dintre aceștia

3) După B. P. Hasdeu.

rămaseră statornici pe locurile strămoșești, nelăsându-se clintiți de vitregia vremurilor și, deși amenințați să-și piardă avutul și viața, păzeau moșia, limba și credința.

Un mitropolit milostiv dăduse nu de mult țiganilor robi libertatea de a se strămuta unde le era voia. Unii dintre ei s-au apucat de meserii și de negoț, ajungând apoi, în veacul următor, boieri căftăniți și buni gospodari, iar mai târziu pricepuți oameni de carte. Parte din ei își luară neveste dintre românce, întemeind gospodării și dând naștere unor prunci, când mai albi, când mai oacheși, după cum se nimerea. Astfel văzu lumina zilei Răzvan, din mamă româncă și tată șătrar, băiat bine împlinit, cu mintea ageră.

De timpuriu el bătu luncile Șiretului și Prutului, obișnuindu-se cu îndeletnicirile pescarilor și vânătorilor. Ba plăcându-i cântarea liturghiei se ducea mereu, duminica și sărbătorile, la biserică. Nu împlinise încă vârsta flăcăilor, și se pricepea, mai abitir ca dascălul, să citească psaltirea și să cânte în strană.

Oamenii cătau cu mirare la acest pui de țigan cu înfățișare chipeșă, cu știință de carte și cu umblet mândru, boieresc.

— Dacă s-o ține de buche, nu m-aș mira să-l văd chiar vlădică! zise odată preotul satului despre Răzvan.

— Nu prea are apucături de popă! îi întoarse vorba un moșneag. Aud că-i plac vânătorile în lunci și în munți – și cine vânează trebuie să mănânce și să bea bine. Mai curând îl văz căpitan de oaste, dacă s-o îndura cineva de el și l-o duce la Iași, unde se află școala

ostașilor și norocul ispravnicilor!

Astfel se vorbea despre flăcăul de șătrar și oamenii aveau dreptate: căci Răzvan era menit să ajungă Domn al Moldovei, știind a buchisi slovele și având în același timp îndemănare multă la meșteșugul ostășesc, pe când unii Domni de atunci nici să-și iscălească numele nu se pricepeau, drept care puneau pecetea și atâta tot.

Cu mintea lui ageră, Răzvan înțelese pe dată că treburile nu mergeau tocmai bine în Moldova și că multe din relele și suferințele țării puteau să fie lecuite cu o mai bună chiverniseală.

Plângerile la Țarigrad, de unde venea firmanul de domnie, nu erau luate în seamă dacă Domnul avea grijă să trimită la vreme sultanului și pașalelor câteva pungi de aur mai mult, peste pungile haraciului de fiecare an. Iar moldovenii sufereau jafurile și asupririle căci nu încerca nimeni să răstoarne pe ticăloșii din Divan și să așeze acolo oameni de ispravă.

Așa că, spre a-și potoli năduful, bietul român își vărsa și el necazul în cântece, zeflemisind stăpânirea. Aceste cântece le învățau lăutarii și le ziceau pe la nunți și la petreceri. Alteori, asemenea stihuri le spunea câte un orb cerșetor la ușa bisericii, ca să înduplece la pomană inimile drept credincioșilor. Dar era vai și amar, când stihurile de batjocură ajungeau până la urechile Domnului sau măcar ale boierilor din Divan, ori ale slujitorilor puși să privegheze supunerea norodului.

Răzvan, simțind și el ca nația românească, scorni câteva stihuri usturătoare împotriva cârmuitorilor

nefericitei Moldove, pe care, scriindu-le cu slovă limpede, le lipi într-o zi de sărbătoare pe stâlpii unei biserici din Iași. Amestecat în mulțime, ascultă la glasul unui dascăl care le rostea în gura mare:

Frunză verde de negară,
De când domnește în țară
Petru-vodă Șchiop și slut,
De răs țara s-a făcut.

Toți cei de față râdeau în hohote, ținându-se cu mâna de burtă. Cititorul urmă iar, cu glas tare:

Frunză verde de negară,
Vodă doarme în cămară,
Iar boierii tot furând
Își fac trebile pe rând.

Alte hohote de răs și mai puternice. Un slujitor domnesc care trecu pe uliță, auzind larmă în tinda bisericii, se apropie. Cititorul dacă nu-l văzu pe acela rosti mai departe și aceste stihuri:

Frunză verde de negară,
Decât un domn de ocară
Și boieri mișei și hoți,
Mai bine la dracu toți.

Marele vătaf Bașotă, care era urmat de câțiva slujitori domnești, năvăli în mulțime și vru să lege pe dascălul care citise stihurile de ocară. Dar acesta se apăra cu dârzenie:

— De ce mă asuprești, vătafe, că doar nu le-am ticluit eu, nici le-am lipit?

— Dar de ce te-ai apucat a le citi?

— Gândeam că-s porunci de la stăpânire și oamenii de față m-au rugat să le citesc.

Başotă își dădu seama că dascălul n-avea vină, adevăratul vinovat era de bună seamă acela care le-a ticluit și lipit pe stâlp. Gândind așa începu să iscodească pe oameni, vrând să pună mâna pe făptaș.

Într-acest timp, flăcăul Răzvan se preumbla de colo până colo prin fața bisericii, luând seama la un boier mare de prin partea locului, anume Sbierea, care nu se îndurase a arunca măcar o firfircă unui bătrân cerșetor schilod. Și zgârcitul boier, ca să nu mai audă tânguielele schilodului, grăbi pasul, însă făcând o mișcare greșită îi căzu pe jos punga cu galbeni fără să prindă de veste. Răzvan o ridică binișor și o dete cerșetorului. Acesta, văzând cogeamite pungă, nu cuteză să ia o pomană atât de mare, fiindu-i frică. Se mulțumi numai cu un galben, rotund și sclipitor ca soarele. Dacă văzu așa, flăcăul puse punga în buzunar, zicând:

— Eh, lasă că mai sunt și alți năpăstuiți ai soartei care au nevoie de ajutor. Îi voi milui și pe aceia, că acum am de unde.

Împrietenit cu acest gând, Răzvan se apropie de lumea adunată în jurul marelui vătaf. Câțiva oameni, dând cu ochii de el, strigară către Bașotă:

— Uite, acela e vinovatul! Pune mâna pe el!

Vătaful se miră auzind învinuirea.

— Nu crezi? sări un pârâtor din mulțime. Eu l-am văzut cu ochii mei lipind hârțiile astea.

Başotă, tot mai mirat, măsură cu privirile pe Răzvan de sus până jos, făcându-i preţul, apoi grăi batjocoritor:

— Nu mă amăgiţi degeaba, măi oameni! Cine a mai văzut o baragladină cu ştiinţă de carte? Acesta-i o stârpitură numai bună de aruncat la gunoi, ca toţi Țiganii săi...

Auzind vorbele marelui vătaf, flăcăul se făcu roșu de mânie și fără a mai ține seama că ar putea fi dus la spătărie și pedepsit cu munci grele ori chiar urcat în spânzurătoare, înfruntă pe omul stăpânirii cu curaj mare:

— Ba eu, cinstite vătafe, am ticluit stihurile împotriva domniei, precum spune acela. Și dacă nu mă crezi, pot să ticluiesc și altele pe loc. Mi-e tot una ce s-o întâmpla cu mine. Decât așa viață ce duc, mai bine lipsă.

La un semn al marelui vătaf, ostașii înconjurară pe răzvrătit și porniră cu el spre spătărie... Dar nu se depărtară prea mult de ușile bisericii, că le ieși înainte bătrânul boier Sbierea, zgârcitul, tremurând de ciudă că pierduse punga cu galbeni.

— Numai acel păcătos de cerșetor trebuie să fi pus mâna pe ea! băiguia boierul în mânia lui.

— Nu are nicio vină cerșetorul! Lasă-l în voia lui! zise Răzvan. Iată punga dumitale, boierule. Am găsit-o adineauri, pe când plecai binișor, ca să nu dai nefericitului bătrân nicio firfircă măcar. Dumnezeu te-a pedepsit, luându-ți toată punga. Norocul dumitale este că am găsit-o eu.

Și Răzvan, spre mirarea vătafului și ostașilor, îi

întoarse punga cu galbeni. Bătrânul boier, calic și acum, se apucă să numere galbenii. Și băgă de seamă că lipsește unul.

— Tâlharule! strigă el către Răzvan. Mi-ai furat un galben. Dă-mi galbenul înapoi, că altminteri merg cu tine de gât până-n fața Domnului!

Răzvan răspunse liniștit:

— Boierule, află că Răzvan nu fură! Galbenul care îți lipsește din pungă l-am dăruit cerșetorului, așa cum ar fi trebuit să faci dumneata, la bătrânețile dumitale, la pragul lumii de dincolo, unde aurul nu mai e bun de nimic.

— Nu mă privește! se-nfurie mai tare calicul boier Sbierea. Lipsește galbenul, trebuie să-mi împlinești galbenul la loc! Altminteri te iau rob, după cum sună vechea legiuire moldovenească: furul să se dea aceluia de la care a furat.

— Bani să-ți întorc n-am... mai zise Răzvan.

— Atunci vei fi robul meu! strigă boierul.

— Rob pentru un galben?

— Chiar pentru o firfircă. Așa spune legea – și e tare bună!

Marele vătaf Bașotă asculta la ciorovăiala boierului și nu-i venea la socoteală ca pentru un galben bătrânul Sbierea să pună mâna pe un rob atât de chipeș, isteț și știutor de carte.

„De asemenea rob am și eu nevoie! – gândi el. La Curte un vătaf care are rob știutor de carte poate ajunge departe!”

De aceea, vătaful Bașotă scoase un galben din chimir și-l întinse boierului Sbierea:

— Ce mai tura-vura, boierule! Poftim galbenul care spui că-ți lipsește din pungă și lasă-l pe Răzvan în seama mea! Am eu ce face cu el!

Dar bătrânul boier se împotrivi:

— Nu fac târg cu robul meu! Mi-a luat un galben, legea spune că, dacă nu-mi poate întoarce galbenul, să fie robul meu!

Marele vătaf se înduplecă însă gândind să stoarcă și el un folos de la robirea lui Răzvan. Se apropie de bătrânul boier, care-și avea locul său în Divan, și îi șopti:

— Boier Sbierea, fie, ți-l las pe Răzvan rob! Dar să nu mă uiți în Divan când oi veni la judecată cu hârtiile despre un hotar de moșie pe care vor să pună mâna niște păcătoși de țărani. Moșia nu e mare, cu ea sau fără ea țăranii tot săraci rămân, pe când eu îmi rotunjesc răzășia și poate, cu ajutorul lui Dumnezeu și al lui Vodă, să intru în boieria mare!

Răzvan, cu buzele strânse, cu ochii micșorați, asculta la tocmelile celor doi dregători pentru asuprirea lui și a nefericiților moldoveni...

II

CĂPITAN DE HAIDUCI

În munții Moldovei de miază-noapte, unde codrii sunt mai deși și răcoroși, nu departe de un izvor limpede,

ședea pe un tăpșan verde, într-un luminiș, o ceată de flăcăi. Unul cânta din frunză, apoi începu cu graiul:

Frunză verde, lemn sucit,
Că de *când* m-am haiducit,
Dragu-mi-i drumul cotit
Și de umbră-coperit!
Mă simțesc așa de bine,
Când văd un ciocoi că vine.
Mă fac broască pe pământ,
Îmi așez săgeata-n vânt
Și mi-l iau la căutare
De la cap, pân-la picioare.

Erau haiducii lui Răzvan, care, fugind din robia boierului Sbierea, luase calea codrului. De aici, el făcea oamenilor dreptatea pe care n-o găseau la stăpânire. Și așa mulți ciocoi au fost siliți să lase din gheară bucățica de pământ sau vitele sărmanului țăran pe care cu silnicie și le însușiseră.

În după-amiaza aceleiași zile, se ivi în pădure un cioban în blană, mițoasă de oaie, care întrebă de Răzvan, căpitanul de haiduci.

— Eu sunt! răspunse un glas puternic.

Și de după un gorun bătrân se ivi făptura puternică și chipeșă a căpitanului.

— Ce dorești de la mine? întrebă el, măsurând pe cioban cu privirea, spre a vedea dacă nu era cumva o iscoadă a stăpânirii.

— Căpitane Răzvan! începu ciobanul cu glas plângăreț. Iată, am adus cu mine pe boierul Ganea,

căruia i se face o mare nedreptate.

Și de după tufă ieși la iveală boierul Ganea, cam nevolnic după statură, dar cu ochii scâpărători.

— Ce nedreptate? întrebă Răzvan.

— Vreau să iau de nevastă pe Vidra, nepoata fostului vornic Moțoc, mândră ca și unchiul ei, bogată, frumoasă, stăpână pe multe sate și păduri, dar neamurile ei, în loc s-o dea după mine, au trimis-o la mănăstire, ca să le rămână lor averea. Rogu-te, căpitane, poruncește câtorva din acești flăcăi să ație calea rădvanului, să sperie slugile și să-mi dea pe Vidra.

— Ea te vrea pe dumneata? întrebă Răzvan.

— M-o vrea după cununie! C-așa sunt fetele! făcu boierul Ganea, zâmbind cu viclenie.

Căpitanul gândi o clipă, apoi porunci haiducilor:

— Duceți-vă cu boierul Ganea și tăiați calea rădvanului. Apoi veniți înapoi cu toții, cu fata și cu dumnealui, să vedem cum stau lucrurile.

— Trei sute de galbeni ți-am adus, căpitane! șopti boierul Ganea. Primește-i! Și dacă iasă treaba precum doresc, îți mai aduc trei sute!

— Galbenii păstrează-i pentru zile negre, boier Ganea! îi răspunse Răzvan. Dreptatea nu se cumpără cu bani – dacă e dreptate – ci se dăruiește.

Haiducii se făcură nevăzuți. Abia pe la asfințitul soarelui se întoarseră cu nepoata lui Moțoc, întovărășită de jupâneasa ei. Răzvan, căpitanul de haiduci, se pomeni numai decît cu boierul în dosul gorunului.

— Căpitane, șopti Ganea, făcând semn din ochi,

haiducii tăi făcură treabă strașnică! Dacă pui la răcoare pe jupâneasă și pe cei doi boieri, neamurile fetei, și mi-o dai pe Vidra, numaidecât îți număr șase sute de galbeni ce ți-am făgăduit. Iar de aici înainte, la toate conacele, de pe toate moșiile mele, oricând vei veni, singur sau cu oamenii tăi, vei fi primit ca un oaspe de seamă.

— Boierul Ganea e om de cuvânt, căpitane zise ciobanul care se apropiase de ei.

Răzvan se îndreptă spre cei prinși de oamenii săi în rădvanul rămas la marginea drumului. Până acolo, unul din haiduci șopti căpitanului: .

— Nepoata lui Moțoc e cu nărav, căpitane! N-a scos o vorbă de când am pus mâna pe ea. Aferim femeie!

— Parcă suntem la Curte! făcu Răzvan cu voie bună, măsurând pe cei doi jupâni, pe jupâneasă și pe Vidra, nepoata marelui Moțoc. Niciodată pădurea asta n-a avut parte de oaspeți atât de aleși!

Dar în aceeași clipă, doi haiduci aduseră legat cobză un boier nădușit și cam bătrân, care căzând în genunchi în fața căpitanului și făcându-și trei cruci mari, răcni:

— Eu sunt, Răzване, eu, Sbierea, stăpânul tău, de la care ai fugit! Soarta păcătoasă m-a aruncat în mâinile haiducilor tăi, și viața mea ține acum de voia ta!

— Moarte ciocoiului! strigară haiducii, aflând cine era boierul.

— Nu, nu așa! zise Răzvan către oamenii lui, potolindu-i cu o mișcare a mâinii. N-avem nimic de câștigat luind viața acestei năpârcei, care nici așa nu mai are mulți ani de trăit. E mai bine să-i dăm o învățătură,

o pildă de omenie, de aci, din inima codrului, pe care s-o ducă la Iași, s-o povestească și-n Divanul tâlharilor cu caftan, care, nepedepsiți, jefuiesc țara și asupresc pe cei nevoiași.

Apoi, întorcându-se spre boierul Sbierea care tremura ca varga în bătaia vântului, căpitanul Răzvan zise:

— Pleacă de aici, boierule! N-aș mai putea dormi de scârbă, dacă mi-ași mânji mâinile într-un sânge atât de păcătos! Fugi! Și ai grijă, să nu mai ieși altădată înaintea haiducilor!

Și întoarse fața de la el, spre uimirea haiducilor care pregătiseră frânghiile să-l lege și să-l spânzure.

În vreme ce bătrânul Sbierea, gâfâind, o rupse de fugă printre copacii codrului, Vidra, nepoata lui Moțoc, făcu doi pași înainte și întinse mâna-i mică spre căpitanul de haiduci:

— Răzvane, n-am scos nicio vorbă până acum, pentru că o nepoată de boier mare nu stă la taifas cu haiduci ori cu oameni pe care nu-i cunoaște. Dar pe tine n-am nevoie să te mai cunosc: fapta de adineauri îmi arată că ești un om de ispravă. Nu-mi pare rău că haiducii tăi mi-aținură calea și m-aduseră aici fără voie. De azi înainte, Răzvane, nu te voi uita niciodată!

Răzvan se încruntă și, fără a răspunde Vidrei, ai cărei ochi de foc îi aprinseră sufletul, se întoarse către jupâneasă, mătușa ei:

— De ce n-ați dat fata după boierul Ganea?

— N-a vrut fata, răspunse jupâneasa.

— Dar la mănăstire de ce ați vrut s-o duceți?

— Așa a fost voia ei.

Răzvan întrebă cu privirea pe Vidra, dacă erau adevărate cuvintele jupânesei. Frumoasa și mândra nepoată a lui Moțoc răspunse:

— Nu, n-am vrut să-l iau pe boier Ganea pentru că el vâna mai mult avuția mea și apoi... nici nu mi-e drag. La mănăstire eu am cerut să fiu dusă, dacă tot nu puteam ajunge la un om pe placul meu!

Și Vidra privi apoi drept în ochii căpitanului.

Răzvan simți o tulburare adâncă în inima lui. Nepoata vornicului Moțoc se potrivea de minune cu firea lui și din privirea ei ghici că nici el nu-i mai era străin. Dar firea lui dreaptă îl împiedică să făptuiască o nelegiuire, amestecându-se în socotelile boierului Ganea, care venise cu atâți galbeni de aur să-i ceară o mână de ajutor.

De aceea, luându-l mai deoparte, îi zise răspicat:

— Boier Ganea, văd că fata nu te vrea.

— Așa sunt fetele înainte de cununie, căpitane! Că după aceea, nu mai scapă omul de dragostea lor..

— Vidra nu te vrea și pace! N-ai auzit? Cată-ți de drum și lasă fata în pace.

Dar boierul Ganea, care prinsese jocul ochilor dintre Răzvan și Vidra, răspunse:

— Nu cumva mă alungi, căpitane, cu gând să pui mâna pe avuția nepoatei lui Moțoc?

Răzvan pipăi minerul paloșului și zise cu glas înăbușit:

— Așa de-ar fi, te-ai împotrivi boier Ganea? Îmi place

fata și asta e! Iar dacă-ți place și ție, să hotărască între noi lupta dreaptă. Alege! Cum vrei să ne batem? Cu arcul sau cu paloșul?

Boierul Ganea îngălbeni, căci nu-i venea deloc la îndemână o luptă cu Răzvan, căpitanul de haiduci. Se pomeni zicând:

— Cu paloșul căpitane, cu paloșul.

— Dați boierului Ganea un paloș! strigă Răzvan către oamenii lui. Dar un paloș de cinste, să aibă ce mânui!

Și în același timp scoase din teacă paloșul lui, pregătindu-se de luptă.

Jupânii și jupâneasa își puseră mâinile pe ochi să nu vadă vărsarea de sânge. Numai Vidra, cu chipul senin și tui început de surâs pe chipu-i frumos, se apropie de cei doi luptători, și punând o mână pe brațul lui Răzvan, zise cu glas șoptit, rugător:

— Răzvane, nu-ți pune mintea cu un boier pipernicit ca acesta. N-ai cu cine să te bați. Oare nu vezi?

Și, luându-l de mână, îl trase cu sine.

Răzvan se luă după ea, ascultător, cuminte, cu capul plecat în piept, ca un copil.

III

ÎN TABĂRA LEȘEASCĂ...

Astfel își legă viața Răzvan de Vidra, de acea mândră mlădiță din neamul lui Moțoc, care pe mulți domni i-a urcat și iarăși pe mulți alții i-a doborât din scaunul Moldovei. Vidra nu se împăca deloc cu viața pașnică la

moșie, ci râvnea măririle de care auzise adesea vorbindu-se în neamul ei.

Îl scoase pe Răzvan din codrii Moldovei, îl făcu să se lepede de haiducie, și fugiră împreună în Polonia, care în acea vreme se afla în război cu muscalii. Numai câțiva din tovarășii de haiducie ai căpitanului se hotărâră a-l urma. Vidra, îmbrăcată în straie bărbătești, se dădea drept sora lui Răzvan.

Între ostașii lehi, fostul căpitan de haiduci făcu minuni de vitejie, luptându-se cu dârzenie. Alături de el, luptând la fel, ca un adevărat voinic, Vidra îi ținea tovarășie. În curând, Răzvan dobândi o mare faimă în oștirea leșească, prin curajul și vitejia lui, dar mai cu seamă prin istețimea în luptă. Leșii nu mai începeau nicio bătălie mai înainte de a lua înțelegere cu priceputul Răzvan.

Dar boierii polonezi se bucurau numai de isprăvile viteazului, însă uitau să-l răsplătească. Ori pentru a-și câștiga vaza meritată și a ajunge în rândurile conducătorilor de oști venise Răzvan în Polonia, după îndemnurile Vidrei. Pizma ascunsă a nobililor polonezi împiedica însă atingerea acestui țel și Vidra începu acum a-și sfătui soțul să-și mai potolească râvna.

O iscoadă rusească, în vestmânt de preot, intră odată pe înserat în cortul moldoveanului.

— De ce lupti dumneata, creștin pravoslavnic, începu preotul, în rândurile papistașilor, al ereticilor, împotriva rușilor drept-credincioși? N-ai nicio răsplată și afară de asta superi pe Dumnezeu.

— Așa i-am spus și eu, părinte! se amestecă Vidra în vorbă.

— Ia ascultă mai bine la mine, urmă preotul și vino în tabăra rusească împotriva căreia te bați de șase ierni și șase veri. Cum treci de partea noastră, te și ridicăm în rang și te facem căpitan. Leșii te-au făcut căpitan?

— Nu! răspuse Răzvan amărât. Dar tot nu trec în tabăra rusească. Aici am jurat să lupt cu credință și jurământul mi-l țin până la mormânt.

— Jurământul e jurământ numai când și-or ține și leșii făgăduiala, zise Vidra cu mânie împotriva soțului. Nu vezi nepăsarea lor? N-ai mândrie în sânge? Țigan ai fost, țigan ai să mori!

Credința lui Răzvan nu fu de-a surda, căci în curând hatmanul leșesc îi trimise tresele de căpitan, o decorație și un cal alb, drept recunoștință a vitejiei și priceperii lui ostășești.

— La mai mare! În curând polcovnic, căpitane Răzvan! îi strigară nobilii polonezi care intrară cu sticla de vin în cortul lui. La mai mare! Dar unde-ți este frumoasa surioară, care luptă alături de tine, asemenea unui bărbat? Ea nu se bucură de mărirea ta?

Vidra nu părea mulțumită de rangul de căpitan și nu luă parte la petrecere. Răzvan trebuia să năzuiască la ranguri și mai mari, să ajungă comandant de oști, chiar sfetnic al tronului, ca unchiul ei Moțoc, și apoi Domnitor, iar ea să fie Doamnă.

Și iată că în curând Răzvan fu numit polcovnic, mai mare peste o oștire întreagă – căci un nou război

izbucni, în care fu târâtă și biata țară a Moldovei. Leșii trebuiau să năvălească în Bucovina, să treacă totul prin foc și sabie și să caute a înfrunta la Brăila oștile turcești.

Răzvan gândi o noapte întregă și hotărî să nu purceadă cu oștile leșești împotriva țării sale. Aflând hatmanul leșesc de această purtare a polcovnicului moldovean, își puse hainele de fir și veni el însuși în cortul lui Răzvan.

— Plăcerea cea mare o am eu, polcovnice, de vreme ce nicio grijă din multele care mă apasă nu m-a putut opri de a veni să te văd. Încredințează-mă întâi că nu-i adevărat zvonul care a ajuns până la mine, anume că ai de gând să ieși din rândurile armatei leșești.

După o clipă de gândire, Răzvan răspunse:

— Svonul este adevărat, mărite hatman, dar n-are de ce să vă supere. Nu pot purta război împotriva fraților mei din Moldova, oricât aș fi de legat de patria voastră, Polonia.

— Tocmai aici se vede purtarea ostașului, Răzване, atunci când, împotriva celor mai sfinte simțăminte ale lui, își face datoria. La noi te așteaptă o răsplată mare, nebănuită – și pentru ea am venit aici. Eu îndeosebi te prețuiesc foarte mult și vreau să fac cea mai mare jertfă de care sunt în stare, spre a te lega de patria mea. Știi că am o fată, una singură, mândră și frumoasă, numai bună de măritat. Ți-o dau: fii bărbatul ei și ginerele meu! Și ea este încredințată că n-ar putea găsi un soț mai pe gustul ei.

Răzvan se înroși deodată și, privind în jos, zise cu

durere, ghicind părerea de rău pe care o va trezi în inima hatmanului:

— Îți mulțumesc, mărite hatmane, pentru osebita cinste pe care mi-o faci!

Apoi, ridicând capul, privi drept în ochii mai marelui său:

— Cunoști îndeletnicirea mea din trecut, din Moldova?

— Nu! răspunse acesta.

— Atunci, află, că mai înainte am fost rob, din tată țigan, iar mai apoi m-am făcut căpitan de haiduci. O parte din ei luptă și azi, aici, în Polonia, sub porunca mea.

— Nu mă privește ce ai fost odinioară, zise hatmanul răspicat.

— Dar știi ce-nseamnă „căpitan de haiduci”? Nu-i decât o căpetenie de tâlhari. Unui asemenea om vrei să dai pe fiica ta?

Hatmanul râse cu bunătațe, clipi cu voioșie din ochii lui mici, isteți, apoi zise:

— Nu-mi dau fata pe mâna unui tâlhar, ci inimii unui polcovnic pe care-l cunosc de șase ani. Acum primești să-mi fii ginere?

Răzvan se tulbură și răspunse privind aiurea:

— Cinstite hatmane, adesea m-ai văzut cu sora mea, cu Vidra, acea ființă mândră și vitează ca un bărbat și care a luat parte la luptele cu rușii. Acum trebuie să mărturisesc adevărul: nu mi-e soră, ci soție.

O tăcere grea se lăsă între cei doi bărbați. Hatmanul

fu coplesit de un simțământ de adâncă mâhnire. Apoi șopti:

— N-aș fi crezut una ca asta. Tocmai gândeam să-ți spun că ar fi bine s-o trimitem la Curte, unde ar fi atât de fericită... Dar dacă ți-e soție... Nu, n-am dreptul de a vă despărți.

Și hatmanul se ridică, făcând doi pași spre ieșire. Se întoarse, strânse mâna lui Răzvan și zise:

— Îmi pare rău, polcovnice, că niciunul din gândurile mele nu s-au putut împlini. Îmi pare rău că trebuie să te pierd. Dar martor, mi-e Dumnezeu că am făcut tot ce omenește e cu putință spre a te păstra în oștirea patriei mele!

Și cu capul în piept hatmanul plecă.

Din cortul învecinat, unde Vidra stătuse ascunsă și trăsesese cu urechea la tot ce vorbiseră cei doi oșteni, veni un râs repezit, furios, ascuțit.

Îndată se ivi și nepoata lui Moțoc. Ochii ei negri scăpărau de mânie. Cu pumnii mici, strâriși, se apropie de Răzvan și ridieându-i amenințători, strigă:

— Răzване, de ce crezi că mi-am lăsat acareturile, satele, moșiile și tihna? Ce m-a făcut să mă leg de tine, să te scot din pădure, și să te preschimb din haiduc în căpetenie de oaste?

— Pentru că ți-am fost drag, precum și tu mi-ai fost dragă, răspunse polcovnicul cu simplitate.

— Da, de bună seamă! întări nepoata lui Moțoc. Dar mai cu seamă pentru a folosi puterea și istețimea ta în luptă și a ne ridica acolo unde suntem meniți să

ajungem: pe scaunul domnesc! Din păcate înșelatu-m-am! Ești un molâu, Răzvane, și un mofluz! Zadarnic mi-am legat viața de tine: mai sus de polcovnic n-ai să ajungi niciodată! Ba văd că te lepezi acum și de acest rang, numai ca să nu ridici armele împotriva moldovenilor! Unde s-a mai pomenit asemenea nerozie? Dar tu, omule, nu te ridici împotriva Moldovei, ci a cârmuitorilor ei nepricepuți, împotriva Domnului care socoate că e mai bine să se lege cu turcii împotriva leșilor! Nu vezi cât e de zevzec? Și în loc să pui mâna pe acest noroc, ajungând cu oastea leșească la Iași ca să te încununezi Domn, tu întorci spatele celor care ți-arată prietenie, numai ca să nu calci ca dușman pământul Moldovei? Nu, Răzvane, n-am avut mână bună alegându-te soț. Ochii mei s-au înșelat când te-am văzut întâia oară în codrii Bucovinei. Credeam că aveai inimă de bărbat. Ești menit să mori cum te-ai născut, între țigani! Eu soarta nu mi-o mai leg de tine, de aici înainte, să știi...

Și fără a mai aștepta vreun răspuns, Vidra vru să plece din cortul soțului ei. Perdeaua se dădu atunci deoparte și se ivi unul din haiducii de odinioară ai lui Răzvan, preschimbat acum în ostaș leșesc.

— Căpitane! zise el pe românește. A venit din Moldova marele vătaf Bașotă. Spune că-l cunoști. Are vești de seamă, căpitane, cică numai vești bune, și te roagă să-l primești, că nu e vreme de pierdut.

La auzul acestor cuvinte, Vidra rămase locului, bănuind o schimbare în soarta ei. Răspunse în locul

polcovnicului:

— Să vie, n-auzi? Ce mai aștepți?

Moldoveanul se repezi afară să împlinească porunca.

— Îl cunoști pe acest vătaf Bașotă? întrebă Vidra.

— Îl cunosc prea bine, răspunse Răzvan mâhnit. Îmi amintește de vremea când umblam flămând prin târg, scriind stihuri împotriva domniei. Era să mă urce în spânzurătoare dacă nu m-ar fi luat rob boierul Sbierea, pentru un galben pe care-l scosesem din punga lui și-l dăruisem unui cerșetor.

În aceeași clipă intră în cort și vătaful Bașotă, ploconindu-se până la pământ, deși purta straie lungi de mătase.

— Ce vânt te-abate pe aici? îl întrebă Răzvan, în vreme ce boierul moldovean abia cuteza să ridice ochii asupra polcovnicului. N-ai venit cumva să mă duci la Iași, la spânzurătoare?

Bașotă se prefăcu a râde și răspunse:

— Tot la înălțime am venit să te ridic, polcovnice Răzване! Căci slava ta, de când te lupti împotriva muscalilor, a umplut toată Moldova! Și copiii îți pomenesc numele, ca să nu mai vorbim de oamenii în toată firea. Se știe că muscalii fug dinaintea ta, iar tătarii ți-au luat frica. Domnul meu, Aron-vodă, îți păstrează icoana chipului, făurită de un meșter din Cracovia.

— Și eu cu ce-ți pot fi de folos pe aceste meleaguri străine? îl întrebă Răzvan.

— Numai așa, ca să te văd, mărite polcovnice, și să

stăm de vorbă, n-am bătut eu cale atât de lungă, cum e ușor de închipuit. Că Măria Sa Aron-vodă, care acum îmi e naș, că mi-a botezat de curând o copilă, mi-a spus: „Bașotă, dă fuga în țara leșească, și adu-l pe Răzvan acela, pe care te-ai lăudat că-l cunoști și că l-ai scăpat de la spânzurătoare. Vreau să-i dau un loc în divanul domniei mele și să mă sfătuiesc cu el întru apărarea Moldovei de pericolele grele care o amenință”.

— Trece Moldova prin vreun pericol? se prefăcu Răzvan mirându-se. Și nu e în stare Aron-vodă să-și chivernisească treburile domniei fără mine?

— Vai de noi, mărite polcovnice! se tângui Bașotă. Ne amenință leahul, care vrea să vie asupra noastră. Pe de altă parte, turcii...

Oaste avem, avem și bucate, că pământul Moldovei e rodnic dacă are cine-l lucra. Dar niciunul din boierii Divanului și nici Măria Sa n-au luptat în oștiri mari și nu se pricep să le ducă la biruință. Dacă ai veni însă tu, polcovnice, apoi știu că moldovenii ar dormi liniștiți pe la vetrele lor, gospodinele și-ar coace plăcintele la vreme și n-am mai avea nicio grijă din partea războiului... Vorba e, vii ori ba? Domnul te așteaptă să te ungă hatman!

— Eu, hatman al Moldovei? se pomeni Răzvan întrebând, căci asemenea cinste întrecea tot ce închipuirea lui cutezase a zămisli vreodată.

— Ce te miri, polcovnice Răzvan? răsună deodată glasul Vidrei. E oare vreun hatman mai de ispravă în Moldova? Vătafe Bașotă, pregătește-te de drum, căci ne întoarcem în țară. Dacă are nevoie de Răzvan, el se va

pune în slujba ei. Dar nu pentru o firfircă! Ci pentru cea mai mare răsplată ce se cuvine unui asemenea hatman. Toată puterea oastei moldovene să asculte de porunca lui Răzvan, iar Domnul să aibă grijă, cu ajutorul boierilor din Divan, să nu lipsească oștenilor nimic din ceea ce vor avea de trebuință!

După plecarea vătafului Bașotă din cortul polcovnicului, Vidra se apropie de Răzvan și punându-i pe umăr o mână se apropie mai mult de el și-i zise cu blândețe:

— Văzut-ai, Răzvane? Soarta ți-e mai darnică decât vrednicia. N-ai voit să lupți împotriva Moldovei și erai gata să pierzi tot ce ai dobândit în șase ani de lupte grele în armata leșească. Iată că Moldova te cheamă și te numește hatman, ca să-i aperi hotarele împotriva dușmanilor. Ești la un pas de domnie și ai în mână o putere mai mare ca a Domnului. Vreau să văd dacă și de data aceasta ai să dai norocului cu piciorul.

— Nu, Vidra, voi urma îndemnul tău...

Nepoata lui Moțoc, la auzul acestor cuvinte, își așează amândouă mâinile după grumajii lui.

IV

DOMN PE ȘASE LUNI

Când ajunse la Iași, Răzvan fu așteptat la marginea orașului de un pâlc de ostași trimiși de Curte să-l întâmpine cu cinste mare. Călare pe un armăsar alb, având alături pe Vidra, noul hatman al Moldovei

străbătu ulițele vechiului oraș, în vreme ce clopotele sunau de parcă se unsese un nou domn.

Inima Vidrei sălta de bucurie. Acum se simțea într-adevăr nepoata lui Moțoc – și dacă împrejurările îi vor fi cât de puțin prielnice lui Răzvan, va asculta de îndemnurile ei, precum făgăduise, vor urca amândoi treapta aurită a domniei. Ochii ei iscoditori nu se înșelaseră așezându-se pe chipul mândru al căpitanului de haiduci din codrii Bucovinei!

Răzvan fu primit la Curte cu toată cinstea unui ostaș care dusesse peste hotare faima vitejiei moldovenești și care de aci înainte, ca hatman, trebuia să poarte grijă de apărarea țării.

Aron-vodă îl îmbrățișă de față cu boierii Divanului adunați la Palat, iar Vidra avu încuviințare să sărute mâna Domnului.

— Nici nu se cuvenea ca o nepoată a marelui Moțoc să nu trăiască în preajma noastră! îi zise Domnul și o pofti să ia loc pe un scaun scund, acoperit cu un covoraș de catifea.

Vidra măsură cu ochii mici făptura puțină a lui Aron-vodă și se miră că un asemenea ins a putut dobândi de la turci scaunul Moldovei.

— Nu cu puterea, ci cu istețimea se păstrează o țară, hatmane Răzvan! zise Domnul către căpetenia sa de oști. Și de aceea mi-am câștigat la Poartă prieteni buni, care ne vor sprijini de câte ori va fi nevoie. S-ar putea să avem trebuință și de oștire, dacă vecinii nu vor sta liniștiți, ci vor râvni la această țărișoară. Atunci, până

voi aduce ajutoarele turcești, menirea ta, Răzvane, e să le ții piept.

— Așa voi face, Măria Ta! răspunse Răzvan și aruncă o privire asupra Vidrei spre a citi și pe chipul ei mulțumirea pe care o simțea în inima lui. Dar Vidra ședea posacă pe scaunul scund, cu sprâncenele încruntate, cu buzele strânse și ochii în jos.

*

* *

Așa precum știa de la plecarea din Polonia, Răzvan se pomeni după câteva zile cu ostașii de la fruntaria de miază-noapte a țării vestind că leșii năvăliseră în țară, că nimeni nu-i putea opri, atât erau de numeroși, că toți erau călări și se îndreptau spre Iași, unde se afla scaunul domniei.

Se duse degrabă la Curte și încunoaștință pe Domn de cele ce se petreceau la hotarul de miază-noapte.

— Până la Suceava putem să-i lăsăm să scoboare, Măria Ta, zise Răzvan. Dar aci, trebuie să le ținem piept cu dârzenie, altfel pierdem Iașul și apoi toată Moldova.

Numaidecât hatmanul desfăcu un pergament înaintea Domnului, arătând locul oștilor moldovenesti și hotărând care anume din ele să fie îndreptate spre linia de apărare de la Suceava. Călăreții porniră grabnic spre toate colțurile țării, cu porunci pentru polcovnici și căpitani.

Cu aceste treburi trecu mai toată ziua și abia spre seară se întoarse hatmanul Răzvan acasă.

Mare-i fu mirarea că la poartă nu găsi de pază pe cei

doi arcași pe care-i lăsase de cu ziuă. Dar îi ieși înainte în cerdac Vidra, cu surâsul pe buze, cu obrajii aprinși, cu negrele-i cosițe mai lucioase ca oricând.

— Dar mult te-a mai ținut Aron-vodă pe lângă el! zise Vidra luându-și soțul de mână. Are mare nevoie de hatmanul său!

Și râse.

Răzvan nu pricepu defel purtarea ciudată a Vidrei, care de obicei nu-i prea vorbea.

— Simte pesemne, că-i fuge pământul de sub picioare și i se cutremură tronul! mai zise ea.

Și iar râse.

— Vino repede în iatacul meu, Răzvane. De la amiază te aștept cu nerăbdare! Ai să dai ochii cu cine nu gândești...

În iatacul Vidrei, Răzvan fu întâmpinat de un tânăr căpitan leah, nepotul marelui hatman. Tânărul îi surise, căci îl cunoștea demult, și-i arăta prietenie hatmanului Moldovei.

— Nu-i vreme de pierdut, căpitane! zise Vidra. Spune lui Răzvan ce ai de spus și apoi cată-ți de drum.

Căpitanul venise ca sol al unchiului său, căpetenia oștirii poloneze, care încălcase pământul Moldovei. Prețuind pe Răzvan din vremea tovărășiei de arme, îi părea rău că soarta îl hotărise dușman. Dar poate s-ar găsi un mijloc ca Răzvan să nu lupte împotriva fostului său hatman din Polonia, precum nu voise odinioară să lupte împotriva Moldovei. Ce ar fi ca hatmanul Răzvan să dea jos din Scaun pe neputinciosul Aron-vodă, sluga

turcilor, și să se urce-n locu-i, trecând țara, cu oștile și cu tot, în tabăra creștinătății? Dacă s-ar întâmpla asemenea schimbare, oștile poloneze nu s-ar mai îndrepta spre Iași, ci s-ar opri la Suceava, iar după înscăunarea lui Răzvan-vodă s-ar trage înapoi, dincolo de hotarul de miază-noapte al Bucovinei.

— Dar dacă turcii, furioși de această schimbare, trimit împotriva sa oștile pe care le-au strâns de câțiva ani în Dobrogea să doboare pe muscali? întrebă Vidra, care se prefăcea a nu vedea chipul încruntat și tulburarea soțului ei.

— În asemenea împrejurare, răspunse tânărul sol, care se cunoștea că fusese îndemnat de Vidra, unchiul meu, hatmanul Poloniei, fângăduiește Domnului Moldovei, Răzvan-vodă, tot ajutorul pentru înfrângerea turcilor și alungarea lor dincolo de apa Dunării!

Oftând adânc, Răzvan își șterse cu mâneca sudoarea care-i acoperea fruntea, apoi zise, aproape fără glas:

— Mulțumesc, prietene, pentru veștile aduse! Încunoștiințează pe măritul hatman că peste trei zile va primi negreșit un răspuns.

— Cum peste trei zile, tresări Vidra? Hatmanul Poloniei așteaptă răspunsul chiar acum. Ce nevoie ai de un răgaz?

Răzvan înghiți în sec, apoi zise:

— Chibzuiala e făcută, de bună seamă! Dar pentru asemenea răspuns nu e de ajuns cuvântul meu! Eu sunt acum numai hatmanul Moldovei, trebuie să iau înțelegere cu polcovnicii, măcar cei din Iași. Să vedem, ei

sunt de părere să ne lepădăm de turci? Altminteri n-am făcut nimic, ba stârnim zăzania în țară!...

Vidra șopti ofițerului:

— Nu pleca, cinstite căpitan!

Și întorcându-se către Răzvan, îl întrebă:

— Au făcut vreodată polcovnicii altceva decât să asculte de poruncile hatmanului? Sau ți-e teamă de Aron-vodă?... Nu mai țin la el nici slugile pe care le hrănește.

Hatmanul Moldovei înțelese că, împins de voința sălbatică a Vidrei, nu mai putea da înapoi, fără a se face de răs în ochii ei și ai prietenilor polonezi.

— Fie! spuse el cu glas înăbușit.

Și ridicându-se, se îndreptă spre odaia lui, unde avea paloșul cel mare.

În curând se iviră doi polcovnici. Dând în genunchi înaintea lui Răzvan, ei strigară:

— Să trăiești, Măria Ta!

Dar o umbră de îndoială, de teamă, se strecură deodată în sufletul Vidrei. Luă deoparte pe polcovnicul de la Curte și-l întrebă:

— Ești stăpân pe oamenii tăi? Vor cuteza să puie mâna pe Aron-vodă? Sunt moldoveni de ai noștri sau nu?

— Moldovenii poate n-ar cuteza, Măria Ta! răspunse polcovnicul cu smerenie Vidrei, ca unei Doamne ce era acum. Dar oamenii de la Curte sunt unguri cu simbrie. Când le-oi spune că Domnul Răzvan le va plăti simbria îndoită, vor face din tron pastramă cât ai bate din palme.

Socoteala Vidrei fusese bună, căci se împlini întocmai. Ungurii de la Curte, bucuroși de urcarea pe tron a hatmanului Răzvan, legară pe Aron cu frânghii groase și-l aruncară în beci. Crainicii vestiră pe la toate colțurile târgului că fostul Domn avusese de gând să bage țara în foc de dragul turcilor și că numai hatmanul Răzvan, pe care oastea

Îl face Domn, a scăpat-o de pârjol, prin bună înțelegere cu puternica oaste leșească adunată la fruntaria de miază-noapte.

Boierii din Divan se închinară înfricoșați lui Răzvan-vodă și pe rând îi sărutară mâna, după ce mitropolitul îi ceti molitva de ungere.

În noaptea dintâi pe care o petrecură în casa domnească din Iași Răzvan și Vidra nu putură închide ochii până la ziuă.

— De ce nu dormi? întrebă Vidra pe Domn. Mâine în zori trebuie să pleci călare să ieși înaintea hatmanului leah! Silește-te să adormi, ca să fii odihnit!

— Nu pot închide ochii nicidecum! răspunse Răzvan. Mi se pare mereu că aud gemetele lui Aron, din beciul de sub noi.

Vidra tăcu o clipă, apoi zise:

— Și asta e o pricină să nu dormi? Nu-ți mai face griji de Aron. Nu mai are de ce să geamă. L-au gătit ungurii încă de aseară.

Răzvan sări din crivat, cu ochii mari, ieșiți parcă din orbite:

— E mort? L-ai omorât?

— Ce vroiai să fac cu el? Să-l pun hatman în locul tău?

— Poate că dacă-l trimiteam la o mănăstire sub bună pază era mai bine.

— Îi dădeam nădejde de scăpare. Și omul ar fi uneltit, iar turcii aveau de ce să trimită călăii după tine ca să-ți reteze capul. Dormi mai bine! Aron nu ne mai poate face niciun rău!

*

* *

Șase luni domni Răzvan, luându-și numele de Ștefan-vodă. Într-acest timp fu pace în țară. Lehi, având pe omul lor la Iași, se traseră înapoi din Bucovina, așa cum fusese vorba. Dar Sultanul, aflând de răsturnarea lui Aron, se supără foc și porunci pașalei din Dobrogea să treacă Dunărea și urcând cu oaste până la Iași să pună mâna, viu sau mort, pe Răzvan-vodă.

Când iscoadele aduseră noului Domn vestea că turcii, numeroși ca stelele cerului și ca nisipul mării, trecuseră Dunărea pe la Brăila, ceru ajutor de la lehi. Însă hatmanul Lehie, încurcat în lupte grele cu muscalii, nu-i trimise niciun răspuns. Atunci Doamna Vidra porni ea însăși, bine ascunsă, să n-o cunoască nimeni, într-o caleașcă trasă de șase cai spre Varșovia, să ceară regelui sprijinul făgăduit împotriva musulmanilor.

Între timp, oștile turcești înfrânseră pâlcurile de călăreți moldoveni care le ațineau calea pe la vadul râurilor și înaintau în mare grabă spre Iași. Răzvan înțelese că nu mai era timp de așteptat. Chemă la sine

pe polcovnici și se sfătui cu ei cum să pună la calebătălia împotriva păgânilor. Trimise vorbă să vină și boierii divăniți. Dar nu se arată niciunul. Atunci Răzvan, îngrozit de singurătatea în care se afla, părăsit de lehi care încă nu dădeau niciun semn de viață, părăsit și de boieri care, încredințați pesemne că tot legătura cu turcii era mai prielnică țării, o rupse de fugă în puterea nopții, împreună cu ceata de unguri care-i rămăsese credincioasă și cu vreo doi, trei boieri mai tineri.

La fruntaria de miază-noapte, Vidra, care aflase de cele întâmplare, îi ieși înaintea – și porniră împreună mai departe.

Însă turcii și oamenii lui Ieremia-vodă, ce fusese numit Domn de către Sultan, se luară după fugari și îi ajunseră din urmă. Se-ncinse o luptă amarnică pe viață și pe moarte. Răzvan și Vidra, ca în Lehia, se bătură împotriva vrăjmașilor, umăr lângă umăr. Dar fostul Domn, rănit de moarte, căzu. Vidra îl ridică, îl puse pe șeaua calului ei, și cum se lăsă întunericul își pierdu urma în păduri.

Găsi adăpost într-o peșteră de munte, care fusese pe vremuri chilia unui călugăr. Pe Răzvan nu-l mai putu trezi la viață. Murise pe drum. Privind leșul lui, Vidra șopti:

— Mai bine mort, Răzvane, decât codaș la venetici! Râvna mea te-a înălțat până la scaunul domniei și tot ea te-a pierdut. Dar m-a pierdut și pe mine... Că de aici înainte nu mai am de ce trăi.

Și, înfigându-și un cuțit în inimă, căzu moartă,

alături de cel ce fusese Domn al Moldovei.

DOAMNA LUI IEREMIA

I

BOIERUL ÎNDRĂGOSTIT

Asemenea multor moldoveni de seamă, un boier anume Ion Simion trecu în Polonia și așezându-se acolo își cumpără o moșioară la Ustie. Fiind pe-atunci vremurile turburi (era pe la sfârșitul veacului al XVI-lea), se aciuiară la acel conac, întărit ca o cetate, mai multe rubedenii de-ale boierului, cumnați, surori, veri.

Fostul voievod Petru Șchiopul, întorcându-se din Tirol, se opri în 1591 la Ustie, la acel Ion Simion, căruia odinioară îi făcuse mult bine. Fu primit cu cinstea cuvenită. Multă vreme nu conteniră petrecherile, ospetele și danșurile – știut fiind din bătrâni că nicăieri nu e veselie mai mare ca acolo unde moartea dă târcoale, pândind prada din umbră.

În alaiul fostului voievod se afla un boier de credință, destul de inimos și ager la minte, dar fără prea mari râvne, un anume Ieremia, din neamul vestit al Movileștilor.

Ochii lui căzură, măcar că era în puterea vârstei, pe o nepoată de soră a boierului Simion, pe nume Elisaveta. Subțirică-n talie, cu fața prelungă, ochii albaștri și părul cânepiu prins în cozi lungi, bogate, fata era mândră, nevoie mare, însă prea puțin vorbăreață. Visa, de bună

seamă, la ospetele mult mai strălucitoare ale Curții leșești, unde și-ar fi putut alege un soț mai pe placul inimii.

Și așa, bogată în daruri femeiești, Elisaveta umbla printre rubedenii și musafiri, ca un crin cu înfățișare omenească, de nu cuteza niciun tânăr să-i ceară a juca și să-i cuprindă mijlocul.

Pe Ieremia Movilă, de cum o zări, uimirea și încântarea îl cuprinseseră cu brațe atât de voinice, încât omul își spunea în sinea lui că trăise pină-atunci ca un becisnic și că, fără fapta Elisavetei, viața lui de-acina n-ar mai avea niciun rost pentru el.

Robit de vraja acestei simțiri, într-o noapte de iunie, senină și caldă, boierul o luă tiptil pe urmele fetei, care se oprise în pridvorul de piatră și asculta, cu fața ridicată spre lună, cântecul tremurat al unei privighetori.

Valuri de miresme se-nălțau, aromind văzduhul, din răsadurile de trandafiri de la picioarele pridvorului.

Îndrăgostitul, în vestmânt de cavalier vienez, căci de curând se-abătuse cu Domnul său și pe la Viena, în nădejdea unui ajutor din partea împăratului, istorisi Elisavetei pățanii din lunga lui bejanie, și-i mai spuse că vroia să se așeze pe acest pământ pașnic, dacă o fată cuminte s-ar învoi să-l ia de bărbat.

Zicând acestea, cuprinse ușor mâna Elisavetei. și se uită în ochii ei mari care sticleau și mai vârtos în bătaia lunii.

Ea îl măsură cu o privire rece, socotită, căci îi plăcuse

glasul boierului și înțelese, după tremurul mâinii, că nu mințea. Îi lăsă dară mâna în stăpânire și-i răspunse:

— Loc pașnic pe lumea asta nu cred că găsești, boier Ieremia! Au nu ți-ai dat încă seama de acest lucru, de când colinzi pământul în lung și-n lat cu surghiunitul dumitale Voievod? Și nicio soție cu inimă adevărată nu se va închide cu dumneata, ca într-o mănăstire, în vreun conac de moșie, de-ar fi el tot atât de măreț ca acesta, de pe moșia unchiului Simion...

Ieremia Movilă rămase locului, încremenit, auzind din gura ei asemenea cuvinte.

— Și ce ai vrea anume de la soțul ales?

Elisaveta, după o clipă de gândire, ridică iar fața prelungă în bătaia lunii și izbucni deodată:

— Țin morțiș ca el să domnească, nicidecum să asculte de poruncile altcuiva.

Glasul ei răsună atât de limpede, de parcă s-ar fi spart un pahar de cristal căzut pe o farfurie de porțelan. Și își trase degetele reci din mâna fierbinte a boierului.

A doua zi, Ieremia Movilă vorbi boierului Ion Simion despre pungile de galbeni pe care le ținea ascunse chiar de Petre Șchiopul, precum și de zapisele a cinci moșii cu sate și păduri în Moldova. Toată această avuție o punea la picioarele Elisavetei, dacă s-ar îndupleca să-i fie soție iubitoare.

— Că toate moșiile și tot aurul lumii, prea cinstite Simioane, isprăvi vorba Ieremia Movilă, nu prețuiesc cât o singură mână a nepoatei tale.

— Văd că ai căzut greu la dragoste... mormăi Ion

Simion, îngândurat. Așa se întâmplă celor ce nu se însoară la anii tinereții, așa cum a orânduit Dumnezeu. Să vedem ce va spune fata, că până acum nu prea s-a arătat pofitoare de măritiș.

În aceeași seară, boierul Ion Simion intră în odaia lui Ieremia Movilă, care scria la lumina unui opaiț cărți către vechilii săi din Moldova, cerându-le să-i trimită socotelile – și-l bătu prietenos pe umăr.

Boierul moldovean tresări, întoarse capul, privind în sus pe Simion.

— Ei, ce veste îmi aduci?

— Apoi de la Elisaveta să-ți muți gândul, frățioare! zise Simion râzând deodată ca de o glumă bună. După care, adăugi, îmbufnat foarte. Cred că nepoata asta a mea și-a pierdut de tot mințile.

— Nu se poate! strigă Ieremia, ca fiert, ridicându-se din jilțul de nuc.

— Ba se poate, o ținu celălalt pe-a lui. Cică nu se mărită decât c-un prinț de sânge din Varșovia, din Lituania, din Moscovia, din Ungaria – ori de unde-ar fi, numai prinț să fie. Că ea vrea să ajungă Doamnă, înțelegi? Altfel se-nchide la mănăstirea de maici de lângă Liov. Ai mai pomenit asemenea făptură?

Ieremia Movilă rămase pe gânduri, năucit de cele auzite.

— Îmi arde sufletul, gemu el. Poruncește, frate Simioane, să ne aducă o carafă de vin.

Și până târziu, după miezul nopții, chibzuiră fel și chip cei doi boieri, bând cu rândul din carafă, cum să

facă, cum să dreagă pentru a ieși lucrurile așa cum trebuie.

Ieremia, aprins acum și de focul vinului, nu-și mai găsea astâmpăr:

— Doamnă vrea să fie? Doamnă va fi, frate Simioane, strigă el bătând cu pumnul în masă. Iar eu voi fi Domnul ei și Voievodul Moldovei, chiar dacă mi-aș lăsa capul pe butuc. S-a urcat el în Scaun, Petru, că e șchiop, darmite eu cu picioare bune – zdravene? În plus, sunt nepotul lui Purice, care s-a făcut moviliță ca să încalece Ștefan-vodă, în lupta de la Soci. De-atunci au trecut mai bine de două sute de ani, nu-i așa? Cred că e vremea ca un Movilă să se urce și el pe un armăsar domnesc, cu șaua de la Stambul! Ce zici?

II

ÎN SCAUNUL DE LA IAȘI

Numai cu râvna de a ajunge Domn al Moldovei, Ieremia Movilă încă n-ar fi izbândit mare lucru. Dar vegheau alături voința dârză și ambiția nemăsurată a Doamnei sale, Elisaveta.

Vremurile păreau a fi prielnice, căci la Iași se perindau în Scaun numai strigoi domnești, precum: Aron Tiranul zis și „Cel cumplit”, ori frățâne-său Petru Cazacu, amândoi odrasle de-ale lui Alexandru Lăpușneanu. Cu ce să-i alunge pe aceștia, cu brațele goale? Dreptu-i că la Liov se băjeniseră mulți boieri de seamă ai țării, neputând îndura apăsarea acelor

becisnici, la care se mai adăugase de curând unul, anume Răzvan, neam de sătrar. O mai mare rușine încă nu căzuse pe capul bieteii Moldove. Așa că boierii, fugiți ca să-și scape viața, așteptau îmbunarea vremii.

Anii trecură și Elisaveta, tot așteptând să ajungă Doamnă a țării, aduse pe pământ o spuză de odrasle: trei fiice și doi băieți care creșteau ca din apă. Pe două din fete le mărită la fragedă vârstă, căci așa era pe atunci obiceiul, găsindu-le bărbați cu vază mare la Curtea din Varșovia. Avea ea socoteli politicești cu ginerii care trebuiau s-o ajute ca să capete Ieremia tronul mult râvnit. Dealtfel mai tot timpul nu făcea altceva decât scria scrisori nobililor leși, a căror limbă o cunoștea din copilărie, le trimitea daruri scumpe, încât bărbatu-său topise mai bine de jumătate din avuție.

În 1595, regele Poloniei, vrând să facă Elisavetei hatârul, căci nu mai avea scăpare de dânsa, îi dădu o oaste de slujitori și lefegii pusă sub ascultarea Voievodului Zamoiski. Socoti, pe de altă parte, că nu era rău să aibă ca vecin un prieten de credință, știind că acela care ținea Moldova ținea poarta Poloniei.

Văzând boierii moldoveni pripășiți la Liov că Ieremia Movilă are trecere mare la Curte, îl aleseră Domn al Moldovei, cu de la ei putere, pe pământ străin. Și întocmind repede o mică oaste cu oamenii lor, se alăturară armiei leșești și așa, împreună, coborâră în Moldova ca să dea piept cu Răzvan-vodă, care dobândise ajutor de la unguri.

Cu mult înainte de a ajunge la Suceava, leșii opriră

mersul făcând tabără lângă un sat. Voievodul lor, Zamoiski, vesti pe Vodă Ieremia că Răzvan ar fi primit întăriri de la turci și tătari, așa că și el a cerut Craiului său de la Varșovia să-i mai trimită câteva pâlcuri de călăreți.

Această așteptare ținu mai mult de două luni de zile, căci pasămite regele avea nuntă la Varșovia. Ieremia Movilă, înotând anevoie prin nămeții de zăpadă care căzuseră în ajun, ajunse până la cortul căpeteniei polone, să afle ce hotărâse Maiestatea Sa.

— Craiul nostru, mărite Domn, îi spuse Zamoiski, ne povățuiește să adăstăm până-n primăvară, când se va alege într-un fel.

— Ce să se aleagă? se miră Ieremia. Dacă nu pornim noi împotriva lui Răzvan, pornește Răzvan împotriva noastră!

— Pe zăpada asta numai lupii și iepurii pot umbla! strigă Zamoiski râzând.

Ieremia, dacă văzu așa, își strânse boierii în aceeași noapte, cu trei săptămâni înainte de Crăciun, și după sfatul lor hotărî să porceadă de îndată spre Iași, cu oastea pe care o înjghebaseră: opt sute de călăreți și o mie cinci sute de pedestrași cu lănci lungi și arcuri unii, alții cu paloșe grele, leșești.

Când află Zamoiski, se supără foc, dar schimbându-și gândul porunci hatmanilor să-și adune oamenii răzlețiți prin sate, ca să pornească și ei pe urma moldovenilor. Se temea leahul să nu piardă prietenia aliaților săi care ar fi putut să se închine turcilor. De aceea, când îl ajunse, îl

rugă pe Ieremia, care de-a călare își dezmierda acum barba cu mulțumire:

— Mărite Domn, am făgăduit Craiului meu că te așez în scaunul din Iași. Nu te duce singur, rogu-te, că-mi faci cel mai mare rău. Vrei să-mi pierd capul?

Într-această vreme Răzvan, bucuros de întârzierea armiei leșești, strânse câtă oaste putu și porni spre miază-noapte să le ațină calea fără a da răgaz lui Ieremia Movilă să-și mărească steagurile cu băștinașii adunați pe drum.

Ceva mai sus de Suceava, iscoadele lui dădură și de leși și de moldoveni, gata de luptă. Atunci așeză tabăra la Arini, un sat risipit între iazuri. Răzvan socotea că va atrage pe vrăjmași în smârcurile acoperite de zăpadă și-i va îneca ușor, cu armăsarii lor cu tot.

Dar boierii lui Ieremia cunoșteau locurile și nu îngăduiră lui Zamoiski să purceadă cu leșii călări împotriva moldovenilor lui Răzvan – cum avea de gând voievodul leah. Ci încercuiră bine satul Arinilor, pe departe, de se pomeni Răzvan-vodă prins ca-ntr-un cuibar.

Încercă el să răzbată în câteva locuri, să scape din strânsoare, dar oștenii lui se înecară o parte, iar altă parte fură prinși în brațe, pe ciucite, asemenea unor orătănii speriate.

Răzvan hotărî să rămână în Arini, neclintit, ținându-și oamenii și caii cu chiu cu vai, până-n primăvară, când va încerca în alt chip să se strecoare printre dușmanii care-l înconjuraseră.

Atunci izbucni zarva în locuința Domnului, căci Doamna Elisaveta, cu obraji roșii și cu ochii scăpărând fulgere, se repezi la Vodă, strigând:

— Ieremia! Toată iarna ai de gând să mă ții aici, în casa asta țărănească? De aceea mi-am lăsat fetele în Lehia? Ca să așteptăm aci până-n primăvară, să ne cadă domnia de-a gata?

Era de față la această zurba și boierul Marin Drăgoi, fost spătar mare, cu barba neagră și pânțece lat sub paftaua poloneză care-i încheia centironul paloșului zugrăvit la Veneția.

Schimbându-și firea, căci era mânios și iute, zise Doamnei cu glas mios:

— Mărită Doamnă, aci e strategie nu e mișelie! În zadar ne rușinezi pe noi, fețe bărbătești, și ne îndemni la luptă. Că cine n-ar vrea, pentru Dumnezeu, s-ajungă la Iași, ca să facă Crăciunul la casa lui? Am chibzuit că e mai bine să dea țiganul Răzvan în smârcuri, decât noi, moldovenii. Zamoiski și călăreții săi nici nu se gândesc a se mai încăiera cu vrăjmașul. Ei beau vârtos, încât nu le trebuie nici foc în sobă.

Elisaveta se întoarse către boier Drăgoi și merse spre el de parcă voia să-l împungă:

— Dacă vă e teamă de apă înghețată, spătare, mai mult o să vă temeți la primăvară, de apă adâncă! șuieră ea printre dinți, clătinând capul de i se desprinseră cozile și se zbătură ca doi șerpi groși.

— Să-ncercăm cu pedestrime ușoară, Drăgoi! zise deodată Vodă, rușinat și înfuriat totodată de cuvintele

Doamnei. Să lovim pe Răzvan la noapte, drept în Arini!

Gândul Doamnei Elisaveta, care vroia să ajungă cât mai repede la Iași, se dovedi bun. Căci până-n ziuă nu mai rămăsese niciun pâlc din oastea lui Răzvan nerisipit, nepârjolit, în vreme ce satul se preschimbase într-un morman de scrum și cenușă. Căci oamenii lui Ieremia pătrunseră în tabără, fără cai, aproape fără arme, ușori, pe gheață.

*

* *

Astfel se urcă în scaunul Moldovei întâia mlădiță din neamul Aprodului Purice, zis al Movileștilor.

Învățătura trasă de prietenia șovăitoare a lui Zamoiski făcu pe Vodă Ieremia să țină obiceiul Moldovei, cel de la moartea lui Ștefan cel Mare, de a da bir turcului, iar leahului numai închinăciune de vorbe.

După ce fură bine pregătite încăperile casei domnești din Iași, iacă veni și Doamna Elisaveta, arătând mândră și strălucitoare ca o față regească. În părul ei mătăsos scliffea o diademă de nestemate pe care i-o trimisese în dar Craiul din Varșovia, vechiul ei cavaler de danț.

Anii curseră ușor pe albia vremii. Vodă și Doamna înălțară Sucevița, mica și grațioasa mănăstire bucovineană, înzestrată alte câteva sfinte lăcașuri și făcură danii la Muntele Athos.

Toate bune, numai că peste hotare văzduhul se aprinsese și tunurile prinseră a bubui. În Muntenia și Transilvania izbânzile lui Mihai Viteazul aveau un răsunet uluitor. Dar la Curtea din Iași ospetele se țineau

lanț, pentru zilele Domnului și ale Doamnei, pentru zilele coconilor și coconițelor și pentru alte zile, fără însemnătate deosebită.

Singura nemulțumire a Elisavetei venea de la pofta de domnie a cumnatului ei, Simeon Movilă, fratele lui Ieremia, un bătrân acrit de nenoroc, care ținea morțiș să pună mâna, cu banii Moldovei, pe scaunul Țării Românești. Tocmai pe acel scaun pe care ședea vestitul Mihai Viteazul!

De asemenea, Doamna stăruise mult pentru împăcarea dintre Moldova și Sublima Poartă – și cu nenumărate pungi cu galbeni izbuti să dobândească de la Padișah un firman care glăsuia că dacă Ieremia Movilă dovedește credință va rămâne Domn toată viața, iar după moarte îi va urma fiul cel mare, Constăndel, după obiceiul marilor Curți regești din apus.

III

ZĂLOAGA LA CAMENIȚA

Simțind Elisaveta nestatornicia lucrurilor pământești, trimise pe marele logofăt Luca Stroici în Polonia, să cumpere castelul și domeniul de la Sluc, pe numele lui Constantin, beizadeaua, ca la vreme de nevoie să aibă acolo urmașul tronului un adăpost bun.

— Ieremie, să nu-ți pară rău de acești galbeni cheltuiți de mine, pentru feciorul nostru Constăndel, că prea s-au perindat mulți venetici în scaunul Moldovei și a venit vremea să domnească de aci înainte numai de-ai

noștri, feciorii și nepoții.

Și Doamna puse capul pe platoșa lui Vodă.

— Of, Doamnă mult prevăzătoare! gemu el, știind că nu va aduna lesne galbenii de care avea tot mai multă nevoie. Noi ne străduim să ne ținem zilele noastre și tu ai vreme să te gândești la feciori și la nepoți! Împărăteasă erai menită să ajungi, nicidecum Doamnă!

— Dumnezeu e mare, răspunse Elisaveta, ridicind ochii ei curați, albaștri, asupra soțului.

Și aceste cuvinte parcă erau blagoslovite că, nu mult după aceea, veni ră din Țara Românească peșitori de la Mihai-vodă pentru feciorul său Nicolae Pătrașcu, având Ieremia Movilă încă o fată care aștepta măritiș.

Fusese numai o momeală, căci în vreme ce Vodă și toți ai lui petreceau – după obicei – la o rubedenie pe Trotuș, oastea lui Mihai Viteazul pătrunse în Moldova și se îndreptă spre Iași.

Ieremia, Elisaveta și toți ai lor fugiră la Hotin și de aci la Cămenița, cetatea de dincolo de Nistru, unde erau la adăpost de iureșul marelui Domn al tuturor românilor.

— N-ai ce căta la Cămenița, Ieremia! strigă Doamna către soțul ei căruia începuseră a i se ivi peri albi. Dă fuga la Sluc, ia cu tine odoarele astea de aur și argint, mai ia podoabele mele din pietre scumpe – că n-avem ce face cu ele în pribegie – și adună pe nobilii leși care ne-au rămas prieteni, făgăduiește-le marea cu sarea, pune în mișcare pe ginerii noștri ca să ne întoarcem iar în scaunul Moldovei.

Numai cinci luni de zile ținu stăpânirea lui Mihai-

vodă la Iași, căci soarta marelui luptător era asemenea unei comete, să se ivească din adâncurile viorii ale zorilor, să lumineze cerul ca soarele și apoi să piară iar în genunile nopții. Bătut la Mirăslău și la Târgoviște, era acum fugar prin Transilvania, spre Curtea împăratului Rudolf, după ajutor. Simeon Movilă, cu lefegii poloni, mișcându-se mai repede, dobândi scaunul Țării Românești.

Dar și el fu repede alungat; își părăsi oastea neplătită, care în retragere prin Moldova începu a jefui, a ucide și pârjoli.

Ieremia plecase la castelul de la Sluc și acolo începu a lucra pentru redobândirea scaunului Moldovei, în vreme ce Doamna Elisaveta, închisă în cetatea Cameniței, care se afla sub stăpânirea ducelui de Zamoiski, nu mai putea pleca până ce nu erau plătiți mercenarii lui Simeon Movilă.

Ducele era acum un bătrânel rebegit, dar avar ca un cerșetor – și toate rugămințile boierilor moldoveni nu-l înduplecară să dea drumul Doamnei.

Elisaveta se duse ea însăși în odaia în care ducele zăcea de podagră, cu picioarele umflate și legate în feși, ca doi butuci. Îi spuse de-a dreptul:

— Mai curând vom putea plăti oștenilor lehi dacă vom ajunge cu bine la Iași, decât ținându-ne silnic aci!

Bolnavul gemu, bolborosi ceva, dar îl apucă o tuse care îl scutură strașnic.

În sfârșit, căpătară învoirea de a pleca din cetate – unde izbucnise ciurma – Gheorghe Movilă, mitropolitul,

fratele Voievodului și câțiva boieri. Doamna Elisaveta fu oprită și mai rămase încă un an, în mijlocul copiilor ei, în vreme ce slujitorii, unul după altul, cădeau secerați de crunta molimă.

În toamna anului 1601, veni vestea morții năprasnice a marelui Mihai.

Ieremia Movilă, cu oastea prietenă a polonezilor, își redobândi scaunul domnesc, în vreme ce Simeon Movilă, ajuns iar Domn în Târgoviște, avea de înfruntat dușmănia boierilor.

Ducele Zamoiski nu mai avu puterea să oprească pe Doamna Elisaveta, care se întoarse, în fine, la Iași.

Dar aci află cu sfâșiere de inimă că lefegiii neplătiți ai lui Simeon Movilă năvăliseră asupra moșiei de la Sluc, luând castelul în stăpânirea lor.

IV

CONSTANDEL SAU MIHĂILAȘ?

Elisaveta ar fi putut să creadă că până acum trecuse prin cele mai grele încercări ale soartei și că de aci înainte va domni în pace până la adânci bătrâneți. Dar zilele cele mai cumplite ale vieții ei erau încă înainte.

Din toate puterile se strădui ea, silind până la urmă pe Ieremia-vodă să plătească din bruma ce-i mai rămăsese pe lefegiii fratelui său, nenorocosului Simeon. Și astfel se liberă moșia și castelul de la Sluc. Doamna însăși se repezi până acolo, lăsând pe credinciosul boier Stroici să repare castelul și să-l facă o vrednică locuință

domnească.

În anii de pace care veniră, Vodă chivernisi treburile țării sub privegherea neostenită a Doamnei.

Pe Maria, domnița cea mică, o măritară după magnatul rutean, principele Mihail Wiszniewicki, care veni de-și luă soția cu alai regesc. După plecarea mirilor, nunta mai ținu două luni și ar mai fi ținut încă, dacă Ieremia-vodă nu s-ar fi îmbolnăvit pe neașteptate.

Doamna Elisaveta aduse doftori din țările vecine, dar niciun leac nu mai înzdrăveni pe Voievodul care înțeppenise.

Tocmai atunci se întâmplă să se întoarcă din Transilvania amărâțul cumnat al Doamnei Elisaveta, Simeon Movilă, care nu izbutise a ridica pe unguri împotriva lui Radu Șerban-vodă, Domnul din Târgoviște, ales de boierii munteni.

Când, la 30 iunie 1606, Ieremia Movilă închise ochii, se afla numai frate-său la căpătâiul său, Doamna Elisaveta fiind dusă la rugăciune într-o biserică de la marginea Iașilor.

Simeon ieși din odaia fratelui său răposat, chemă pe Mitropolitul Gheorghe Movilă, precum și pe câțiva boieri bătrâni, vechi prieteni, și strigă la ei:

— Prea Sfințite și boieri dumneavoastră, cu limbă de moarte mă rugă frate-meu, Ieremia-vodă, să nu las scaunul Moldovei pe mâna muierilor sau copiilor (adică a Doamnei Elisaveta și a urmașului la tron, Constantin). Așa că, de vreau sau de nu vreau, iacătă-mă la bătrânețe cu povara acestei țări! Și acum pupați-mi

mina, iar cine n-o da ascultare poruncilor mele unde-i stau picioarele acolo îi va sta capul!

— Stai, n-o lua așa, Simeoane, cu repezeala, îi zise Mitropolitul, care nu se speria ușor de amenințările rubedeniei sale. Știu că ai trimis niscai pungi la Stambul pentru dobândirea firmanului. Să așteptăm răspunsul cuvenit, de ce ne-am pripri fără rost?

Boierii se alăturară mai marelui bisericii.

— Bine zice înalt prea Sfințitul! Să mai așteptăm, că n-au intrat zilele în sac. Ori facem un lucru bun, cu cap, ori ne lăsăm păgubași.

Răposatul Ieremia, stins în crivatul său, noroc de care prea puțini voievozi aveau parte, fu îngropat cu cinstea cuvenită la mănăstirea Sucevița, ctitoria sa. Și pe când Doamna Elisaveta se pregătea să ceară încuviințarea Porții pentru urcarea în scaun a lui Constăndel, feciorul ei cel mare, urmaș drept al lui Ieremia, iacă nu trecu o săptămână și se iviră oamenii Sultanului, călări, aducând caftan și firman pentru Simeon moșneagul, albit de ani.

După plecarea turcilor, Elisaveta, mai roșie în obraz ca o sfeclă, năvăli ținând de mână pe Constăndel în sala Divanului, unde cumnatul ei adunase boierii afumându-i pe toți cu strașnicul ciubuc primit din Stambul, de la Marele Vizir, dimpreună cu un săculeț de tutun galben ca mătasea porumbului.

— Asta-ți fu credința, Simeoane? strigă Doamna, arătându-și dinții albi într-un rânjet, de parcă voia să-l sfâșie. Ți-am adus dulcețuri până sub barbă și-mi

sărutai mâna, ba ți-am plătit și datoriile la lefegiii leși, ca să te urci acum în scaunul lui Ieremia? Ce va fi zicând sufletul lui de asemenea nelegiuire, Simeoane?

Vodă, năucit de îndrăzneala femeii, care îl striga pe nume ca pe un argat, se mișcă greu între perne și se bâlbâi, netezindu-și barba căruntă:

— Nu te supăra așa, cumnată! Că domnia nu se mai ia de la Stambul după moștenire, ci după gheliruri. Că dacă nu mă înfățișam eu, de neam Puricesc, cine știe ce venetic ședea acum aci, în locul lui Ieremia.

— Și mult te ține minciuna asta? îl înfruntă ea, râzând amar către boieri.

Simeon se întoarse către cămărașul Izbavă, chel și spân, poruncindu-i:

— Istorisește Doamnei, chelule, ce am trimis noi la Serai!

Ca și cum citea dintr-o carte, Izbavă, cu ochii închiși, bolborosi:

— Apăi, treizeci și două de mii de scuzi, opt cai de trăsură, cinci blănuri de lutru și trei de zibelină...

— Plus darurile către Marele Vizir! întrerupse Vodă Simeon oftând. Și către Muftiu... și către Dragoman... și către...

— Bine, bine, Simeoane! făcu Doamna Elisaveta și ochii ei albaștri îl sfredeliră. Văd că ai cheltuit mult, așa e! Te-ai priceput să-ți pregătești domnia încă pe când sărmanul frate-tău era încă în viață! Dar o fi fiind un Dumnezeu în cer, care să ocrotească pe acest pui de Domn – și Elisaveta trase cu putere mâna lui

Constăndel, aproape speriindu-l, și mai sunt și eu aci, pe pământ! N-am murit și nici nu mă gândesc să mor până nu-mi închei socotelile toate!

După care, foșnind din rochii, ieși repede, înaltă, dreaptă, stăpână, lăsând mofluză toată adunarea bărbaților. După trei ore, plecă în Polonia la moșia ei din Sluc.

Un an își înăbuși ea durerea și așijderi unui cuțit în inimă i se răsucea fiecare veste nouă din Moldova: că Marghita, cumnata ciupită de vărsat, îi purta acum vestmintele domnești și că sabia de argint a lui Constăndel se afla acum la coapsa vărului său Mihăilaș, feciorul lui Simeon-vodă.

Dar în toamna anului 1607 veni o veste neașteptată: bătrânul Simeon Movilă trecuse la cele veșnice.

— Să-l fi otrăvit vreunul din boierii noștri, maică? întrebă Constăndel, privind drept în ochii albaștri ai mamei.

— L-a otrăvit sângele lui de năpârcă! răspuse fosta Doamnă cu mânie.

În zadar se grăbiră unii boieri, dornici de răsplată, să măgulească pe Doamna Marghita pentru a unge Domn pe fiul ei Mihăilaș. Cumnata ei, Doamna Elisaveta, nu pierdu timpul stând cu mâinile în sân, ci dimpreună cu ginerele ei, Wiszniewicki, alergă pe la toți nobilii polonezi pe care-i cunoștea și-i convinse că drepturile lui Constantin, feciorul ei și al fostului voievod Ioremia Movilă, erau mai mari. Dar mai copleșitoare decât ele erau voința și dârznia Doamnei.

Așa că o oaste de aproape treizeci de mii de luptători, mai toți tineri, înflăcărați, tânjind după fapte vitejești, se îndreptă spre țara Moldovei. În fruntea ei se afla Conștăndel, el însuși fremătător de tinerețe, eroism și mărire, purtând stilet la coapsă, arc pe umăr și pană de catifea vișinie la pălărioară.

La o lună numai după moartea tatălui său, Simeon Movilă, fugi din Iași neputinciosul Mihăilaș, a cărui oaste de strânsură fu bătută și risipită cu ușurință în apropiere de satul Ștefănești.

Și Elisaveta intră în Cetatea de scaun, se așeză iar în casele domnești, Doamnă cu puteri întregi, de care ascultau toți boierii, în sfatul cărora ea avea cuvânt și judecată fără întoarcere.

Niciodată nu se simți ea mai liniștită și împăcată în cuget: după atâtea suferințe grele, soarta îi hărăzise, în sfârșit, fericirea de a fi stăpâna țării.

Nu era risipitoare și ținea cu dreptatea. Nu era hrăpăreață, nu apăsa, nu umilea – și nu îngăduia nici boierilor să asuprească ori să jefuiască.

Află de năpasta care lovise pe Marghita, al cărei fecior, Mihăilaș, fugit la Târgoviște, muri cu puțin înainte de a lua de soție pe Anca, fata lui Radu Șerban-vodă. Mai află și de uneltirile acelei cumnate oțărâte – care trimisese pe câțiva boieri, dintre cei care-o urmaseră, drept la Stambul, cu pâră la Padișah.

— Suferi, Luminăția Ta, zise unul din ei, care grăia turcește, ca în scaunul Moldovei să domnească un prieten al leșilor, urcat în domnie de armia lor? Căci

Vodă Constantin și maică-sa, Doamna Elisaveta, sunt mai mult cu ochii spre miază-noapte decât spre miază-zi!

Numai că Doamna Elisaveta avusese mai de mult grijă să trimită haraciul și peșcheșurile cuvenite mai marilor Porții, astfel că acele pâri sunară destul de urât în auzul Sultanului. El se încruntă și, chemând cu sprânceana pe un dregător turc, îi șopti două cuvinte. Boierii moldoveni fură alungați.

V

NECUPRINSUL MORMÂNT

Radu Șerban, fostul Domn al Țării Românești, alungat de unguri, veni la Iași, unde Doamna Elisaveta îl primi cu toată cinstea.

— Te văd frumoasă și cârmuind cu înțelepciune, îi spuse fugarul Voievod într-o seară, pe când stăteau la taifas. Pentru buna ospeteie pe care am găsit-o aici, îngăduie-mi să-ți dau o povață: închină Moldova împăratului Germaniei, care în curând va avea putere mai mare decât Sultanul.

— Și să nu mai trimit la Poartă haraciul și peșcheșurile! făcu Doamna Elisaveta mirată.

— Ba trimite și daruri și haraci, Mărită Doamnă, ca să nu te sape turcul, dar dacă ții ca-n scaunul Moldovei să rămână de-a pururi copiii și nepoții Măriei Tale, nu uita de sfatul meu care e a al unui Domn încercat: închină țara împăratului...

Doamna Elisaveta, în râvna ei de a întemeia o trainică dinastie moldovenească, trimise împăratului, după povața fostului voievod, o scrisoare de supunere.

Dar turcii aveau și ei iscoadele lor. Cum se află la Stambul de acest lucru, Sultantul, mâniindu-se foarte, hotărî pe loc mazilirea lui Constantin-vodă și a mamei sale, punând în loc pe Ștefan Tomșa, care se dădea drept fiu al fostului Domn cu același nume, urcat în Scaun după uciderea lui Despot Heraclidul.

Când se pomeniră moldovenii cu oaste turcească urcând spre Iași, nu mai avură vreme să se împotrivescă.

Doamna Elisaveta, Constantin-vodă și boierii mai de seamă fugiră la Hotin, iar de aci la Camenița.

Tomșa nu-i mai urmări, ci rămase la Iași, unde fu uns Domn. Nici el n-avu parte de liniște mai mult de două-trei luni. Fostul Domn, Constantin, ajutat de prietenii săi poloni, se întoarse în Moldova în fruntea unei oști numeroase. Tomșa însă avea acum de partea lui o tabără de tătari a vestitului Hussein Aga.

Lupta se dădu pe locul numit Cornul lui Sas, unde hanul fu bătut atât de crunt, încât ceru ajutorul lui Tomșa-vodă, care veni în grabă cu oaste nouă, moldovenească.

Constantin-vodă, deși nu avea mai mult de 16 ani, se aruncă în bătălie dimpreună cu prietenii lehi, însă fiind ei prea istoviți din zilele trecute, fură învinși de oamenii proaspeți ai lui Tomșa, cum și de tătarii aprinși de răzburare. Tânărul Domn, deși rănit, nu părăsi locul de

luptă. Se topea de rușine gândind să se înfățișeze maică-si ca un învins, ea care îl credea viteazul vitejilor și se mândrea cu el. De aceea îndemnă și pe ceilalți prieteni lehi să se bată mai departe, din răspuțeri, călcând peste viață și moarte. Ei îl ascultară. Pieri atunci, la Cornul lui Sas, toată floarea nobilimii leșești, iar despre Constantin-vodă se pierdu orice urmă, neștiind nimeni ce se întâmplase cu el.

Mama, Elisaveta, adăsta la castelul ei din Sluc întoarcerea feciorului sau măcar o veste de la el, căci îl credea prins de turci.

*

După un an și jumătate, în 1613, într-un amurg roșiatic de vară, descălecă la castelul din Sluc un tânăr boier moldovean, acoperit de colb, cerând să vorbească Doamnei Elisaveta despre fiul ei, Constantin-vodă.

Doamna îl primi numaidecit în iatac și moldoveanul, căzând în genunchi, îi sărută amândouă mâinile albe, prelungi:

— Cine ești?

— Sunt vestitor de moarte, Măria Ta! Dar să nu verși lacrimi de mâhnire, ci mândră să te arăți, căci Constantin-vodă, pomenit de-a pururi fie-i numele, s-a săvârșit ca un viteaz, fără a-și rușina părinții și neamul.

— Spune... spune tot. Cum s-a întâmplat?

— Eu sunt comisul Cristea, Măria Ta, tovarășul de luptă al Voievodului. Și la Cornul lui Sas nu m-am depărtat o clipită de Domnul meu. Sau cădeam sau ne mântuiam amândoi. Iar după ce am rămas singuri în

câmp, căci pieriseră în jurul nostru și prietenii și dușmanii, ne-a ridicat o ceată de tătari, prinzând ei de veste că aveau înaintea lor pe însuși Domnul Moldovei. Ne duseră liftele vreo trei zile și trei nopți. Gândeam că ne vor tăia, așa gândea și Vodă. Vedeam lacrimi curgând mereu din ochii lui, de rușinea unei asemenea morți. Ne făceam poate singuri moartea, dar tâlharii de tătari nu ne lăsaseră în seamă nici măcar custura de tăiat pita. Ba... ne păzeau și ne hrăneau bine. Până aflarăm că aveau de gând să ne ducă plocon Hanului lor, să facă petrecere pe spinarea noastră. Când am ajuns la apa Niprului, după un popas mai lung, ne urcară într-un amurg în luntri ca să trecem pe celălalt mal, la Oceacov. Și atunci am auzit glasul Voievodului meu: „Vasile, eu pe mâna acestor strigoi multă vreme nu voi rămâne. Ai grijă de tine, ca să ajungi cândva să spui maicii mele, Doamnei Elisaveta, că nu m-am lăsat rușinat și umilit, ci am pierit ca un voievod.” Și înainte de a apuca să-i spun și eu cuvânt, Constantin-vodă, subțirel cum era, se aruncă peste marginea luntrii în apa adâncă, dându-se la fund. Săriră după el câțiva tătari, dar nu-l mai prinseră. Îl căutarăm toată noaptea fără a-l găsi. Eu socot, Mărită Doamnă, că l-au dus apele în mare, unde și-a aflat un mormânt necuprins, vrednic de Măria Sa!

Doamna Elisaveta își acoperi fața cu amândouă mâinile și trupul i se cutremură de mai multe ori. Nu putea să plângă, abia îngăima;

— Bietul meu Constăndel! Bietul meu fecior!

Comisul vârî mâna în sân și scoase o carte pecetluită.

— Măria Ta, zise, iată și mângâierea pe care o aduc: o veste bună din partea Hanului.

Doamna citi cu luare-aminte și abia îi venea să creadă ochilor ceea ce citea. Nemulțumit de Ștefan Tomșa al II-lea, care nu-și ținea făgăduiala, tătarul era gata să vină cu hoardele lui de călăreți să alunge pe tiran din Iași, iar în locu-i să pună pe al doilea fecior al lui Ieremia, tânărul Alexandru.

Elisaveta clătină trist din cap și puse scrisoarea deoparte. Apoi se așează într-un jilț și rămase multă vreme dusă pe gânduri.

VI

PRIBEGIA

Treizeci de zile și nopți Doamna Elisaveta nu ieși din iatacul ei, plânse și se rugă tot timpul. Apoi scoase iar la lumină luciul părului bogat, își încercă vestmintele, podoabele și porni într-o caretă trasă de șase cai pe la castelele învecinate ale nobililor polonezi.

Spre mirare, căpătă aproape învoirea tuturor, apoi însăși încuviințarea Regelui din Varșovia, ca o oaste să-i ajute a dobândi iar scaunul Moldovei, pentru celălalt fiu al ei, Alexăndrel. Până atunci câștigă toate judecățile împotriva cumnatei Marghita, care îi datora 95.000 de unghii, plătiți odinioară de Ieremia Movilă lefegiilor lui Simeon.

Când noua oaste, având în frunte pe Wiszniewicki și Korecki, ginerii ei, ajunse la Camenița, fu întâmpinată

de cei mai de seamă boieri moldoveni, bucuroși să scape de hainul Tomșa, ale cărui mâini erau pline de sânge până-n coate.

În octombrie 1615, după două scurte încăierări, din care una avu loc chiar la Iași, în mahalaua Tătărași, Tomșa fugi, iar flăcăiașul Alexandrel fu uns Domn al Moldovei.

Pe ulițele târgului trecură atunci peste o mie de cavaleri francezi, în armuri de oțel, cu coade lungi la coifurile strălucitoare, toți călări pe armăsari burgunzi. Sunau flintele, tobele, trâmbițele – iar Doamna Elisaveta, în iatacul pe care de atâția ani îl părăsise, primea sărutările de mâini ale boierilor.

Ospățul îmbelșugat ținu o lună de zile.

Într-această vreme, Tomșa cu oștire nouă urca pe Șiret, ca să răstoarne pe Elisaveta din domnie. Căpătase ajutor din partea lui Radu Mihnea, Domnul Țării Românești.

Din nou se văzu nevoită Doamna să fugă la Hotin cu toți ai săi, dar Tomșa îi urmări, hotărât să stârpească odată pentru totdeauna seminția Movileștilor. Lingă Prut se întâlnise Tomșa cu oastea lui Schender Pașa, trimisă într-ajutor și lupta se încinse la Ștefănești.

Pentru Elisaveta și feciorul ei își puseră piepturile cavalerii francezi și pedestrima polonă. Scăpară cu viață numai câțiva, ceilalți zăceau răpuși, acoperind pământul cu leșurile lor.

Învingătorii merseră până sub zidurile cetății Hotinului. Aci îi adăsta însă oastea lui Alexandru-vodă,

care nu era mai numeroasă decât a dușmanilor săi, dar râvna și furia ei erau atât de înverșunate că într-o singură zi pieriră aproape trei sferturi din turcii lui Schender Pașa și din moldovenii lui Tomșa.

De pe ziduri Doamna Elisaveta privea desfășurarea luptei dimpreună cu fetele ei Maria și Margareta, boierii și însuși Mitropolitul țării.

Când se deschiseră porțile cetății să intre biruitoarii, fură primiți cu urale, flori și îmbrățișări.

La înapoiere, Alexandru-vodă găsi lașul aproape pârjolit. Urmăritorii erau cât pe-aci să-l prindă pe Tomșa care, bucuros că scăpase cu viață, benchetua undeva la malul Buzăului, în tovărășia lui Radu Mihnea.

Dar Schender Pașa, cu sufletul coclit de ciudă, nu se lăsă bătut, ci luând înțelegere cu Ibrahim Pașa din Silistra dobândiră de la Sultan învoirea de a înlătura pe Tomșa din Scaun și totodată de a prinde și trece la legea musulmană pe toți Movileștii.

Ca să-i înșele, turcii le trimiseră veste că va sosi la Iași Ibrahim Pașa cu firmanul de domnie al lui Alexandru-vodă – dar în taină o nouă oștire se strecură pe Șiret în sus.

Boierii, neîncrezători, sfătuiră pe Doamna să se tragă iar între zidurile Hotinului – dar ei nu-i venea să creadă într-o asemenea ticăloșie. Și iată că tătarii, care mergeau înaintea oastei turcești, se și arătară la marginea Iașilor.

Doamna Elisaveta abia avu timp să fugă din Iașul care n-o mai putea ține. Câteva încăierări avură loc pe drum cu pâlcuri mici de dușmani care căutau să taie

drumul fugarei. La Cotnari fu rănit de două săgeți, după o luptă grea, însuși frumosul și viteazul principe Korecki, ginerele ei, pe care-l purtară după aceea pe targa. La Hârlău, un turc în vestminte bogate ceru să-i vorbească în numele lui Ibrahim Pașa. Margareta, tânăra soție, cu ochii în lacrimi, se împotrivi. Dar viteazul ei bărbat, sprijinit de doi slujitori, ieși înaintea solului – și află că Pașa, uimit de curajul acelui prinț, dorea să-l vadă luptând cu o căpetenie a ienicerilor – cavalierește în fața oștilor. Ei doi să hotărască asupra soartei Moldovei.

— Spune Pașei că primesc! strigă mândrul leah. Dar, slăbit și galben, ar fi căzut din picioare, dacă nu-l sprijineau slujitorii și soția.

Alexandru-vodă, care asemenea fratelui său mai mare, Constăndel, n-avea mai mult de șasesprezece ani, se uită în jur și, poruncind să nu se destăinuiească nimic mamei sale, grăi dârz:

— Principele e prea bolnav! Spune Pașei că voi veni la luptă eu, Alexandru-vodă.

A doua zi, în zori, între cele două oști, avu loc lupta cavalierească a Voievodului Moldovei cu un turc voinic și zvelt, care mai întâi se rugă, plecându-se cu fața spre Mecca. Așijderi, Vodă Alexandru își așternu pe piept o cruce și după asta cei doi potrivnici înarmați cu suliță, iatagan și săgeți se aruncară pe câte un cal. Dintru început se ochiră zadarnic cu săgețile. După aceea dându-și seama Alexandru-vodă de puterea dușmanului, prinse curaj mare, izbi cu iataganul coapsa

turcului, răsturnându-l de pe cal – și mai înainte ca vrăjmașul să-i repeadă sulița în piept, dădu pinteni calului și trecu peste el. La întoarcere îl străpunse, îi tăie capul și porni biruitor spre tabăra moldovenească.

După sfatul boierilor, Doamna cu Vodă nu adăstară sfârșitul luptei, ci plecară mai departe, căci era mai sănătos să nu se încreadă în cuvânt turcesc.

Schender Pașa, găsinde pricină că lupta nu fusese dreaptă, se luă iarăși cu oastea după fugari, turbat de mânia și de rușinea înfrângerii.

Nu mai aveau mult până la Botoșani, când moldovenii își dădură seama că drumul era călcat de călăreți tătari trimiși înainte de pașă pentru a le zădărnici fuga. O singură scăpare le surâdea: să se tragă în pădurea deasă pe la apus de Coșula, dar cum nu reușiră s-o facă, ridicară în pripă un zid din care și căruțe. Căpetenia turcilor opri pe tunari să lovească acea tabără fiindcă vroia să prindă vie și teafără măcar o mlădiță din neamul Movileștilor.

Se iscă o luptă pe viață și pe moarte. Doamna Elisaveta, cu toate că nu mai era tânără, lupta ca un bărbat, găsinde în ființa ei multă flacără și putere. Secerând în dreapta și stânga cu un paloș luat de la un oștean rănit, se răzleți în furia ei fără măsură de ai săi și nemaiaflându-i din pricina întunericii care se lăsase ca un zăbranic, fu prinsă de turci. Ei numaidecât o recunoscură, căci altă femeie nu se mai afla între ostași.

În tabăra creștinilor nu rămăseseră decât leșurile cailor, oștenilor și sfărâmăturile carelor. Turcii și tătarii

se puseră pe jaf. Cei găsiți în pădure fură uciși în bezna nopții. Dar cei mai mulți, mai ales cavalerii lehi, scăpând din încercuire se îndreptau iute spre Hotin. Printre ei erau ginerii Elisavetei și fiica ei, Margareta, toți îngrijorați că nu știau nimic de soarta Doamnei și a lui Alexandrel.

A doua zi, câțiva boieri moldoveni, prinși și legați la marginea drumului, văzură pe Elisaveta înghesuită într-un car mocănesc doldora de bagaje, pornind pe lungul drum al Stambulului. Ea, recunoscându-i, întrebă:

— De Domnul vostru nu știți nimic?

Înălțară din umeri, nu știau nimic. Cine și cum putea să afle tot ce se întâmplase orbește în faptul nopții?

Doamna nu mai stărui, ci oprind carul, scoase o pereche de foarfeci și își tăie pe loc bogatele coade pe care dându-le unui boier, îi spuse:

— Să le duci, rogu-te, la Sucevița, m-auzi? Și să le puie starețul pe lespede a lui Ieremia al meu. Că și eu tot moartă sunt!

Când se lăsă amurgul, dincolo de Hârlău, îi ajunse din urmă un mic convoi de prinși, în care se afla chiar ginerele ei, prințul Korecki. Leahul ședea lungit pe spate, galben, fără grai, cu ochii aninați de poalele cerului, nemaisimțind suferința. Ea, apropiindu-se de rănit, îl întrebă pe limba lui:

— Te-au prins și pe tine, păgânii? Unde-i Margareta, nevastă-ta?

— Nu știu ce s-a făcut, îngăimă el. Poate o fi fugit.

— Dar Alexandrel?

Bolnavul clătină din cap:

— Pe el l-au răpus blestemații!

— A murit? L-au omorât? răcni Elisaveta ca spintecată. Dar numaidecât își veni în fire, stăpânindu-se. Spune-mi cum s-a întâmplat, a avut moarte vitejească?

Leahul nu mai putea vorbi, făcea numai semne din cap că da!

— Spune! Spune! îl îndemna Doamna fără a ține seamă de starea lui.

Paznicii care vegheau o smulseră de lângă nobilul polonez ducând-o pe sus, în carul mocănesc unde își regăsi locul.

— Amândoi! ofta în sinea ei, năucită, cercând să cuprindă cu mintea vestea cea cruntă.

Și de-aci încolo, în ființa Elisavetei răsuna mereu acest cuvânt *amândoi*, care întruchipa pe feciorii ei plecați așa devreme din lumea aceasta.

Până la Stambul nu mai scoase o vorbă. Șezu mută ca o stană de piatră, privind în gol. Nu se mai îngriji de nimic, nu mai vru să se atingă de mâncare. Slăbise ca o scândură, se urâtise, nu mai avea șir la vorbă, încât capugiul și oamenii săi se luară de gânduri.

Ajungând în orașul împărătesc de pe marginea Bosforului duseră stafia într-o geamie unde un hoge făcu o slujbă ciudată. Elisaveta înțelese că o turciseră, trecând-o în legea lor. Așa aveau pesemne poruncă. Ea se lăsă, nesimțitoare, să facă ce voiau. Privea senină în sus, peste capul lor, gândind în sine:

— Păgâni becisnici, ce folos trageți voi turcind o piatră cu înfățișare de om? Nu râde Alah al vostru de prostia gogonată ce faceți?

Și în văzul lor, ieșind din geamie, își făcu o cruce mare pe piept. După asta o duseră la Serai unde o aștepta Padișahul înconjurat de mai multe pașale.

— Această femeie gârbovită și fără cosițe e Doamna Elisaveta? întrebă Sultanul, mirându-se foarte, căci ades auzise vorbindu-se despre frumusețea ei.

— M-au pustiit urgiile abătute asupra capului meu, rosti ea, cercând să se țină dreaptă și maiestuoasă precum fusese.

— Ce pătimiri ai îndurat? se interesă Marele Vizir.

— Povestește-ne din viața ta! o îndemnă Sultanul.

Doamna Elisaveta istorisi câteva întâmplări. Un tâlmaci cu părul cărunt întorcea vorbele pe limba turcească.

Ascultând Padișahul acestea, păru mișcat de suferințele prizonierei și în loc s-o arunce în temniță, așa cum avea de gând, porunci:

— Tu, Elisaveta, rămâi oaspetele nostru. Vei locui aici, la Serai!

Apoi întorcându-se către dregătorii săi, ei înșiși mirați de dârzenia și sufletul călit al acelei moldovence, le zise:

— Atâtea năpaste ar fi doborât un bărbat. Cum de le-a putut îndura o femeie, care-i de la fire o făptură gingașă?

După care, întorcându-se spre dânsa o întrebă cu tâlc:

— Dacă ar fi să iei viața de la început, tot către mărirea ți-ai îndrepta pașii sau către tihna căminului?

— Tot așa așa face, Luminăția Ta! răspunse ea fără a avea nevoie de gândire.

... Așa orându-i soarta ca mândra și frumoasa Doamnă să-și sfârșească zilele pe malul Bosforului, departe de țara Moldovei, unde îi rămăsese inima și sufletul. Dar mai mult decât soarta vru ea însăși, căci singură își croise drumul vieții. Avea fire împărătească, știa ca nimeni altul să poruncească și de la nimeni nu primea porunci.

MATEI BASARAB

... om fericit preste toate domniile
aceia țări, nemândru, blând, drept,
om de țară, harnic la războaie, așa
neînfrânt și neînspăimat, cât poți
să-l asameni cu marii oșteni ai lumii.
(MIRON COSTIN)

I

DIVANUL DIN STAMBUL

Era zi mare la Sublima Poartă. După slujba de la At-Meidan, Sultanul se întoarse călare la Dolma Bachce, urmat de nesfârșitul alai al dregătorilor împărătești și de ienicerii de pază, cu săbiile scoase. De pe malul Bosforului se auziră cinci bubuituri de tun: semn că începea judecarea pricinilor la Divan.

Într-acea zi de februarie, când se simțeau tot mai mult adierile calde dinspre miază-zi, iar smochinii și migdalii din grădinile Seraiului înmuguriseră, Sultanul n-avu tragere de inimă pentru pricini prea grele și se arată atât de mărinimos, că până la amiază nu osândi pe nimeni, nici să fie zvârlit în mare cu pietroiul de gât, nici dus la spânzurătoare, nici la tăierea capului cu obișnuita preumblare a tigvei în sulită, pe ulițele Stambulului.

Mai marele paznicilor de la Ediculé, închisoarea celor

șapte turnuri, unde se țineau închiși marii vinovați, se strecură până la chilia de sus unde era închis un boier muntean, aga Matei, de fel din Brâncoveni, județul Romanațului, trăgându-se din Basarabi după o bunică.

— Boierule, îi șopti el prin ferestruică în grai grecesc, așa cum se vorbea între ghiaurii din Țarigrad, ai mare noroc. Până la amiază măritul Padișah a lăsat toate capetele pe umerii împricinaților. Scapi cu zile dacă și după-amiază, când ți-o veni rândul la judecată, o fi tot așa de bine dispus.

Boierul muntean scotoci în caftanu-i jerpelit de drum și de neîngrijirea din închisoare, scoase un galben și-l înmână paznicului fără a-i răspunde un cuvânt. Chiar asta vroia turcul: bacșiș!

Nu era de mirare. Toată turcimea, de la calicul muritor de foame până la padișahul copleșit de putere și bogăție, umbla cu limba scoasă după miraculosul bacșiș.

— Or fi ajuns pungile în mâna Sultanului? se întrebă în sine boierul Matei, care împlinise zilele trecute 53 de ani. Altfel, nu mai văd țara mea... Pe-aici îmi sfârșesc zilele... Și-și aruncă privirile pe fereastra zăbreliță ce dădea spre Marmara și văzu valurile albastre încrețite cu dungi de spumă albă, ca o uriașă rochie de mătase în mișcare. Numai decît își aminti de Elina, tânăra-i soție, pe care o lăsase la Târgoviște, în Cetatea de scaun.

— Sărmana mea Elina, oftă întemnițatul clătînând amarnic din cap. Oi mai vedea-o vreodată? Habar n-are în ce primejdie mă aflu! Chiar eu nu știam că-mi pun

lațul de gât venind aici după blestematul acela de firman.

Orele se scurgeau greu, într-acea după-amiază de februarie, fără ca boierul valah să fie chemat la Divan ca să dea socoteală de faptele sale pentru a fi ori ucis, ori uns cu firman în regulă, Domn al Țării Românești.

Ce se întâmplase? Se întâmplase un *bocluc*, cum spuneau turcii... Sultanul într-adevăr primi pungile din mâna Marelui Vizir, le puse grijuliu la spate și, fără a mai asculta pricina, întrebă:

— Ce e, bre, cu boierul acela? Să-l facem Domn, dacă e în stare să ne plătească haraciul și să ție oștire bună pentru orice nevoie. Cine e acum Domn în Valahia?

— Chiar el, răspunse Marele Vizir, ploconindu-se.
Sultanul se miră tot.

— Dacă-i el, ce mai vrea?

În clipa aceea se ivi cafegiul, ținând tava cu dulcețuri, cafele și narghilea roșie, ca un șarpe încolăcit.

Sultanul se îndeletnici gustind din *acele* bunătați, sorbi cafeaua și pufăi zgomotos din narghilea. Asculta însă pâra ce se aducea boierului valah aflat în mare vină: încălcase firmanul de domnie al lui Radu Iliășvodă, venind cu oaste împotriva acestuia și împotriva tătarilor care-i săriseră într-ajutor. În plus, avea legături de prietenie cu principele Transilvaniei, Rákoczy I, vrăjmaș inveterat al Semilunii, îndatorându-se acestuia cu bani.

— Să i se taie capul! strigă Sultanul furios.

Marele Vizir se arătă cam contrariat la auzul acelei

sentințe de moarte. Nu-i prea venea la socoteală, căci primise și el multe pungi cu aur.

— Mai e ceva? făcu Sultanul văzând nedumerirea dregătorului său.

— Ar mai fi, Luminăția Ta, căci boierul valah deși încărcat de fărădelegi are și *argumente* în sprijinul său, care îi ușurează vina. A venit singur, fără silnicie...

Padișahul, cu o mișcare de la sine, pipăi pungile cu aur pe care le așezase în spatele său.

— Mda, ai dreptate... Atunci, ce facem cu el? Și unde e acum Radu Iliăș cel într-atât lovit de nenoroc?

— La tătâne-său, Domnul Moldovei, la Iași.

Sultanul clătină din cap a pagubă. Asta însemna că nu mai era nădejde nici de haraci, nici de peșcheș de la Radu Iliăș.

În vremea aceasta, oamenii lui Alexandru Iliăș, Domnul Moldovei și tatăl voievodului Radu cel alungat din Scaun, așteptau osândirea la moarte a lui Matei Basarab. Dar iacă, se lăsau umbrele înserării și valahul închis nu era încă dat pe mâna călăului. Fără doar și poate că se petrecuse ceva între zidurile Seraiului. Ce anume? Cine ar fi putut să știe?

Potrivnicii Domnului muntean, diriguți din umbră de cămătarul grec Curt Celebi, care avea interese bănești în țările române, nu se lăsară. Zaraful tocmi vreo două sute de femei de rând, turcoalice și grecoalice, le plăti bine și le duse la porțile Seraiului. Acolo nevoiașele dând drumul glasurilor cerură judecarea și osândirea acelu nelegiuit boier valah, care le omorâse, chipurile, soții,

frații și copiii, fără a fi părtași la bătălie. Numai măritul padișah, împărțitorul dreptății lui Alah pe pământ le putea da împăcarea sufletelor, pedepsind cu moarte pe tâlharul și ucigașul valah.

Strigătele lor ajunseră până la urechea Sultanului. Acesta porunci căpeteniei ienicerilor să alunge degrabă pe acele zurbagioaice care îi stricau liniștea.

Ienicerii le împrăștiară sângeros, omorând două și rănind vreo șapte. Pe Curt Celebi nu-l prinseră căci fugise la timp, dar tot se află la Serai că el ticluise mascarada. Marele Vizir îl scăpă de urmări primind mai multe pungi cu aur sclipitor.

II

DOMN AL ȚARII ROMÂNEȘTI

Matei se trăgea dintr-un neam mare de boieri olteni. Era fiul vornicului Danciu și al Stancăi, nepotul lui Vâslan or Brâncoveni, strănepotul lui Mircea, mare postelnic, și al Margăi, fiica marelui vornic Pârvu (deci soră cu Neagoe Basarab). Fiind coborâtor din Basarabi, boierul Matei își înlocui numele Brâncovenesc cu acela mai vestit al Basarabilor, spunându-și *Matei Basarab*.

În 1612, se însură cu Elina, fata postelnicului Radu Năsturel, în vârstă de 14 ani. Mama ei, Despina, era din casa domnească a lui Mihai-vodă Viteazul. Cu toată osebirea de vârstă, el avea 33 de ani, însurății se înțeleseră și se iubeau, ea veghind căminul, ocrotind biserica și meșteșugurile femeiești, mai ales țesutul

covoarelor.

Dar nu strălucirea înaintașilor lui Matei Basarab, nici ai soției sale îl așezară pe scaunul domnesc de la Târgoviște, ci însuși poporul îl vru Domn. Încă de tânăr, fiind în oastea lui Mihai Viteazul, învăță că fără vitejie și paloș nu se poate trăi. Ajungând el agă, ceea ce însemna căpitan de oaste, se puse în fruntea mișcării naționale împotriva grecilor din Fanar, năpustiți ca lăcustele să *colonizeze*, chipurile, țărișoarele noastre, parcă ar fi fost pustii. O bună parte din boierii olteni îl urmară în răzmerița începută de el și cu toate că nu izbândi mare lucru, ba chiar fu asediat la mănăstirea întărită a Tismanei, de unde scăpă cu zile, totuși tăciunii aprinși ai mișcării rămaseră să mocnească sub cenușă, până când, mai târziu, răbufni vâlvătaie.

Noul Domn din Târgoviște, Leon-vodă, nici el n-o mai putu scoate la capăt cu datoriile ce făcuse la greci și care-l urmaseră în țară. Boierii puși să strângă dările nu mai răzbeau, iar când fură osândiți eă acopere ei lipsurile, după ce se îndatorară până și la negustorii de miere și ceară, își lăsară gospodăriile vraiste și fugiră în Transilvania, așteptând vremuri mai bune. Tot acolo se trăsesese și aga Matei, fugind la voievodul Rákoczy I, cu care legă bună prietenie.

Speriat, Leon-vodă chemă boierii îndărăt de câteva ori, dar nu izbuti să-i înduplece. Își adunaseră oaste și umblau acum să-l alunge din Scaun. Văzând primejdia, Domnul, care închinase numeroase moșii mănăstirilor grecești și se căsătorise cu fiica vestitului cămătar Curt

Celebi, strânse boierimea ce-i mai rămase, apoi pe vlădici, pe oșteni și pe neguțători, întocmi un fel de hrisov după care dând vina neorânduielilor pe greci se legă să-i alunge până la unul, ca să nu mai sugă ca lipitorile sângole țării.

Boierii fugari coboriră prin trecători le Carpaților, îndreptându-se asupra Târgoviștei. Dar la poalele munților se lovira de oștenii lui Vodă, pe care îi alungară ușor.

Oamenii se lipiră cu nemiluita de oastea boierilor și Leon-vodă, pricepând că nu-și va putea ține domnia decât plătind bine pe mercenarii dărăbani, le făgădui încă o leafă după înfrângerea și alungarea boierilor, apoi se trase în marginea Bucureștilor, mai devale de Dâmbovița, unde găsi un loc bun de bătălie.

Răzvrățiții nefiind înțeleși asupra felului de a lupta năvăliră buluc, astfel că oștirea lui Leon-vodă, bine întocmită, îi învinse până la urmă. Mulți boieri își pierdură viața, iar cei prinși fură tăiați ori trași în țeapă. Scăpară cu fuga numai câțiva, ca prin minune. Printre aceștia se afla și aga Matei.

Principele Transilvaniei îl primi cu bunăvoință, căci ar fi voit să aibă ca vecin în scaunul Țării Românești un Domn îndatorat lui.

Leon-vodă, care vedea că primejdia nu trecuse încă și alți nori negri se adunaseră deasupra capului, chemă din nou pe fugari, îmbiindu-i cu făgăduieli de mari dregătorii. Unii se întoarseră, crezându-l pe cuvânt, și nu se înșelără. Dar aga Matei râvnea mai mult: el se

socotea merit a fi însuși Domnul țării, căci numele său era pe toate buzele și-n inimile tuturor oamenilor.

Gândind astfel, luă cu împrumut mai multe pungi cu galbeni de la Rákoczy I, prietenul său, și intră în vorbă cu Abaza-pașa din Silistra, paznicul țărilor dunărene, cu mare trecere la Poartă. Căci era acest Abaza musulman de neam circazian, viteaz fără pereche și priceput în lupte. Cu puțină oștire și dibăcie multă, el sfărâmasese oștile poloneze la 1629, băgând groaza în ele. Padișahul îl trimise după aceea la Silistra, de unde priveghea Țările Române și mișcările ghiaurilor de dincolo de Carpați.

Așa că ceea ce spunea acest Abaza la Poartă avea tărie mare, iar hotărârile lui se bucurau dinainte de încuviințarea Sultanului.

Un an numai după înfrângerea boierilor fugari lângă Dâmbovița, Leon-vodă se pomeni la Târgoviște cu mazilirea! – ca și cum socrul său din Țarigrad, istețul Curt Celebi, nu mai avea acolo niciun cuvânt de spus!

Înțelese pe dată „bietul” Leon că era o lucrătură a vreunui boier pribeag din tabăra lui Rákoczy I, dar nu bănuia nici pe aga Matei, nici pe Abaza-pașa din Silistra. Încredințat că prin puterea socrului său își va redobândi Scaunul, se supuse maziliei și plecă la Stambul.

Aci află că fusese săpat nu de vreun boier din Țara Românească, ci de însuși Domnul Moldovei, Alexandru Iliăș, pentru a pune în scaunul de la Târgoviște pe fiul său Radu, și că la această ispravă îi dăduse o mână de ajutor chiar... Curt Celebi, bogatul zaraf, socrul lui Leon-

vodă, bineînțeles primind în schimb o mare sumă de galbeni.

Cunoscând mazilirea lui Leon-vodă și numirea cu firman a lui Radu Iliăș, aga Matei – înțeles cu puternicul pașă din Silistra – scoborî pe la Caransebeș în Banat, năvăli în Oltenia, unde avea prieteni, se întâlni cu Abaza-pașa care în loc de firman îi dăruie caftanul de Domn și intră în București.

Radu Iliăș, care se înscăunase la Târgoviște, fugi val-vârtej la Iași, la tătâne-său, cu ochii plini de lacrimi și tremurând din tot trupul de mânie neputincioasă. Domnul Moldovei rămase și el mofluz: pungile cheltuite la Stambul se duseseră pe copcă, fără niciun folos. Oare se va mai urca nenorocosul Radu pe scaunul Țării Românești? Nădejde la Poartă nu mai era de-acum încolo, afară numai dacă trimitea alte pungi cu galbeni. Așa că socoti să-și dobândească dreptul mai bine cu puterea armelor decât a aurului.

Fără a mai sta pe gânduri, adună boierii, pedestrimea și pe câți fugari munteni îi avea la curtea lui și purcese în Țara Românească.

Dar nici Matei, noul Domn, nu stătu într-acest timp cu mâinile în sân își adună și el oastea, tocmai seimeni și dărăbani, oșteni cu simbrie și așteptă pe moldoveni la Colentina, în marginea Bucureștiului, în preajma mănăstirii Mărcuța, unde găsisse un loc mocirlos. Oștile se loviră într-o zi ploioasă de noiembrie și bătălia ținu două zile, după care oamenii lui Alexandru Iliăș, osteniți de a se mai împotrivi vajnicilor luptători în mijlocul

cărora se afla însuși Matei, se traseră înapoi, apoi o rupseră la fugă – câți mai putură fugi. Radu Iliăș abia scăpă teafăr, luând-o la sănătoasa cu capul gol.

Norocul său era mare. De la Stambul tocmai sosise un ceauș împărătesc cu hatișeriful și steagul de domnie pentru nefericitul Radu Iliăș – dar n-avu cui să le mai dea!

Sfătuit de Abaza-pașa, care cunoștea bine pe Sultan și obiceiurile de la Poartă, Matei-vodă își lăsă soția, pe Elina, în locul său la Târgoviște, iar el luă drumul Țarigradului să dobândească firmanul cuvenit. Pungile cu bani – după obicei – le trimise mai înainte, ca să ajungă din vreme în mâinile Marelui Vizir. La pungi noi, domnie nouă – de două sute de ani se făcea așa la Sublima Poartă!

De cum puse piciorul în Stambul, Matei Basarab, fu aruncat în închisoare, unde zăcu aproape opt luni, din februarie până-n septembrie, când în sfârșit îl poftiră la Serai.

Marele Vizir, cu care mai întâi stătu de vorbă, îl povățui să fie cu mare credință față de Poartă, să nu arate purtarea acelu Mikel spăimântător (Mihai Viteazul) care făcuse împărăției mari boclucuri, să-și chivernisească bine țara, căci e mănoasă, pentru a putea trimite la timp haraciul și peșcheșurile cuvenite.

După care Matei se înfățișă puternicului Sultan. Acesta îi spuse:

— Mult mă bucur că te văd bărbat copt, în toată firea. Am nădejde că vei fi mai chibzuit decât alți Domni

cărora tinerețea le sucește adesea capul. Află că de la Abaza-pașa am primit ieri răvaș în care spune că ești priceput la luptă și bun gospodar. Asemenea om îmi trebuie în Țara Românească. Îmi mai scrie pașa că ai bună prietenie cu el. Fie! Iată steagul de domnie nouă și firmanul. Du-te și vezi-ți de treabă! Caftan nu-ți mai dau că ai...

Noul Domn se îndoi de mijloc și sărută poala padișahului. A doua zi porni cu alai spre Dunăre.

III

SE SCHIMBA FAȚA ȚĂRII

Revederea cu prea iubită soție Elina, care îi ținuse locul în Scaun mai bine de o jumătate de an, fu înduioșătoare. Ochii amândurora înotau în lacrimi.

— Elino, nu credeam că o să te mai văd, nici pe tine, nici țara. Murisem și uite că am înviat sărind într-o nouă viață. Ia spune-mi cum ai chivernisit trebile domniei în lipsa mea?

— Of, destul de greu, Măria Ta. Că aveam inima numai la tine. De unde să mai scot altă inimă pentru grijile celelalte de fiecare zi? Mereu îmi plecam capul ca să nu-l pierd. Turcii din Târgoviște erau lege, nu alta... Și, colac peste pupăză, mă rodea și grija banilor ce-ți dădu Rákoczy la vreme de ananghie.

— Ți-i cerea înapoi principele?

— D-apoi cum? Două răvașe i-am bătut, scriindu-i să ne îngăduie Măria-Sa până ce va veni domnul meu din

ceia cale, că banii vor fi plătiți până la unul.

— Da, da, trebuie să-i plătim datoria și să plătim toate datoriile celor care ne-au ajutat. Mai întâi Domnului Dumnezeu din ceruri care mă smulse din ghearele pierzării. Așa, Doamna mea! La Hieresti și Negoesti înălțarăm două sfinte lăcașuri. Vom umple țara de biserici! Și vom da poporenilor noștri o viață mai bună! Numai pace să fie!

În acest avânt curat, deodată simți Vodă un junghi în inimă.

— Ce păcat că n-avem urmași! Cine știe dacă după noi nu va veni un Domn care să strice tot ce-am durat?

Într-adevăr, avusese Matei un fecior tot cu nume ca al său, dar se stinse din viață în fragedă vârslă. t

— M-am gândit și la asta, Doamne, îi zise soția. De aceea am luat de suflet pe Mateiaș, feciorul fratelui meu Udriște, ca să-l creștem noi... Că maică-sa a răposat la două săptămâni după naștere, sărăcuța. Ți-o mai ajuta când s-o face mare la cele trebi ale domniei. Am făcut bine sau ba?

— Bine, nici vorbă, Elino. Că muierea până n-are pe cine iubi nu simte că trăiește. Să-l facem flăcău de ispravă, cu mai multă învățătură decât mine, credincios și bun întocmitor. Poate mi-oi lua și eu grija de urmaș în Scaun. Dar unde e? Vreau să-l văz.

Elina fugi sprintenă, căci era scundă și părea uneori tot fetișcana de altădată, de la Hieresti, de unde fusese pețită de marele boier. După ce dădu la o parte o perdea, Vodă zări în cealaltă încăpere, surâzându-i de parcă-l

adăsta, un flăcăiaș împopoțonat cu zale și coif, cu mâneca de catifea vișinie împodobită cu broderii de argint, cu pantofi lucitori și la coapsă cu o săbiuță de aur, ca o jucărie.

Această arătare de basm plăcu mult Domnului care, împotriva firii sale, surâse și întinse mâna către copil.

— Dacă te-ai ales Doamna ca urmaș, nu mai am nicio grijă, Mateiaș. Numai să ascuți de povețele acestei mume de suflet.

Într-această împrejurare își reîncepu domnia Matei Basarab de unde o lăsase. Chivernisi dregătoriile, oștirea, meseriile, neguțătoria, ogoarele și toate celelalte cu iuțea-i obișnuită și cu priceperea pe care o deprinsese el mai demult în județul Romanașului, la moșiile părintești. Puse rânduială acolo unde era nepricepere și îndemnă la lucru pe cei care credeau că se mai pot lăsa pe tânjeală. Stârpi hoțiile, cele pe față și cele ascunse, și scoase judecată dreaptă, încât țărănimea prinse a răsufli și a trăi cum încă nu-și amintea să fi trăit vreodată. Hei, aveau acum oamenii de ce să muncească, nu numai pentru alții, ci și pentru ei. Unii vedeau sporul crescând an de an. Mult se mira talpa țării de asemenea schimbare bună.

Nu era numai atât. Matei Basarab, cu sprijinul înțelepte sale Doamne și al fratelui ei, cărturarul boier Udriște Năsturel Herescu, aduseră cele dintâi tiparnițe în țară. S-ar zice să datorită acestora se născu literatura românească, făcând ea acum primii pași. De asemeni se introduse limba română în biserică, în locul slavonei de

până atunci. Lor li se datorește tipărirea pravilei mici la Govora. Predoslavia din Evanghelie tot la Govora a fost scrisă de fratele mai mic al Doamnei Elina, așijderi Viețile Sfinților Varlaam și Iosif.

Tot pe vremea lui Matei Basarab s-au făcut tălmăciri din limbi străine și chiar poezii, care din păcate s-au pierdut. Doamna Elina a tipărit pe cheltuiala ei *Triodul slavon* și *Tâlcuirea lui Hristos*, scoasă în 1647.

După cum Domnul venind de la Țarigrad se simți renăscând, așa simți și țara o renaștere către bine și frumos. Haraciul datorat Porții era plătit fără greutate, oștirea seimenilor și dărăbanilor își primea la timp lefurile și sta mereu trează spre a nu fi scaunul de la Târgoviște ispită pentru vecini.

Vodă își ținu cuvântul de credință față de Abaza-pașa, chiar din întâiul an de domnie. Cu două mari pâlcuri, una de călăreți, alta de pedestrime, urcă în sus spre Nistru și dimpreună cu oastea turcească lovi cetatea Cameniței.

După trei luni, în noiembrie 1633, se întoarse biruitor în scaun la Târgoviște, veghind mai departe înzestrarea țării cu de toate și păstrând cumpănă dreaptă între boieri.

IV

SE CLATINĂ SCAUNUL DOMNIEI

Nu trecură nici patru ani de pace. În acest timp, la Țarigrad se urzeau ca de obicei pâri împotriva domnilor

români, marele trăgător de sfori fiind zaraful grec Curt Celebi. Dar, până la urmă orice naș își găsește nașul. Așa păți și acel cămătar.

Ce se întâmplă? Din Iași, veni carte de la Vasile Lupu, prin care scotea dator pre Domnul Țării Românești pentru o *lucrătură* strașnică, făptuită la Țarigrad, în folosul amândurora. Cu o mie de pungi de galbeni – adevărată avuție! – Domnul Moldovei, prin prietenii săi de la Poartă, izbutise să sape puterea zarafului grec. Astfel, Curt Celebi fu înlăturat, nemaivând voie a se înfățișa Sultanului, cu toate peșcheșurile pe care, într-ascuns, le trimitea la Serai. Dar Vasile Lupu nu se mulțumi numai cu atât. Ceru ca acel sforar să fie tras la judecată pentru multele nelegiuiri ce săvârșise, despre care – cele mai mari – știa numai el și Dumnezeu.

Divanul, prinzând frică de istețul grec, care cunoștea destule taine ale Seraiului, socoti că-i mai bine să scape de el și, găsindu-i o vină oarecare, îl osândi la moarte. Capul său, înfipt într-o suliță, fu purtat pe ulițele Stambulului, iar trupul puhav i-l aruncară în apele limpezi și neștiutoare ale Bosforului.

De aci înainte scaunele domnești din Iași și Târgoviște nu se mai clătinau și acum Vasile Lupu cerea lui Matei Basarab „parte îndărăt din banii cheltuiți cu uciderea grecoteiului”.

Nu era zgârcit Matei Basarab, dar risipitor nu fusese el nici în anii tinereții. Pentru banii ceruți de Domnul Moldovei se sfătui cu vlădica Ilarion, om cu frica lui Dumnezeu, căci dacă ar fi întrebat pe vreunul din boieri,

nici n-ar fi fost vorba să dea vreun răspuns lui Vasile Lupu.

Pricina stătea astfel: Domnul Moldovei cheltuisese într-adevăr o mie de pungi cu aur pentru înlăturarea zarafului grec și de bună seamă că moartea acelui ticălos era și spre folosul Domnului Țării Românești. Dar întrebase Vasile Lupu pe Matei Basarab, mai înainte de a lua hotărârea, a se tocmi și a trimite banii? Poate că Domnul Țării Românești găsea altă întrebuintăre unor bani atât de buni.

Vlădica fu de părere că Vasile Lupu nu s-ar fi convenit să scrie cartea cu cerere de bani, dar fiindcă tot o scrisese, Matei Basarab să trimită Domnului Moldovei o sută de pungi, cel mult două, ca să fie pace între vecini.

— Se va mulțumi el numai cu o parte din ceea ce crede că i se cuvine? întrebă Vodă. Nu-l cunoști pe Arvanit, prea sfinte!

Și Matei Basarab păstră pungile de galbeni la loc bun în camera domnească.

Bine-i prinse, căci fu silit peste puțin timp să le trimită la Stambul, unde aflase că un anume Bogdan încerca să-l surpe din Scaun.

Sultanul murind, urmașul său, iubitor de arginți, ar fi vrut să numească domni noi în țările române, pe pofta inimii sale. Și trimise îndată la București pe pașa Chanaan cu ieniceri, fără a vesti Domnului muntean pricina acestei năvăliri de oști, care se potriviseră în așa fel ca o parte să se așeze înspre Văcărești, alta mai spre Cotroceni, ca și cum voiau să strângă Bucureștii în

brațe.

Matei Basarab trimise daruri nepoftitului musafir, nici prea multe, nici prea costisitoare, dar avu grijă să ție lângă sine, zi și noapte, întreaga-i oștire, gata de luptă, vestind și pe prietenul din Transilvania, prințul Rákoczy, de cele întâmplate.

În cortul său de la Floreasca, între locurile unde turcii l-ar fi ajuns atât de greu, bătrânul Domn cugetă iar la pizma ce domnea între prinții creștini. De ce nu se uneau odată spre a alcătui o oaste puternică, să alunge pentru totdeauna de la Dunăre pe acei musulmani hrăpăreți și nelegiuiți!

Chenaan-pașa, încredințându-se că nimic nu va izbândi cu puterea, mulțumi boierilor dând din barbă pentru peșcheșurile aduse din partea voievodului, porunci să se ridice corturile și trecând Dunărea se trase iar la sălașul lui, la Rusciuc.

De atunci Matei Basarab se feri de turci ca de ciumă. Deși silit să se ducă la Cetatea-Albă, unde se mai adunaseră și alte oști din porunca Sultanului, Domnul plecă de acolo numai bine ca să nu fie

Înconjurat și prins. Dar, ca și la București, avu grijă să trimită pașalei din Cetatea-Albă, la plecare, darurile obiceiului.

— Acum poate că ți s-o cădea și ție, Doamne, să te mai așezi! zise Elina, când bătrânul Matei se întoarse de la Chilia.

Domnul clătină din cap, iar cumnatul Udriște, care era nalt de stat și subțire ca un plop alb, grăi către soră-

sa:

— Ne-om așeza cu toții când ne-o veni sorocul morții! Pe această lume numai cine luptă poate trăi. Dacă vieții ar trebui să-i dăm nume nou, i-am spune *luptă*. Și se înfundă iar în cărțile slavone pe care le tălmăcea în grai românesc.

Udriște Năsturel Herescu avusese dreptate. În același an, călăreții de la Milcov veniră în grabă în Cetatea de scaun să vestească pe Matei că vecinul său, Vasile Lupu – bun gospodar și el, dar fire năvalnică, neastâmpărată, amețit uneori de o îngâmfare ce prinde numai pe împărați – se apropia cu oastea pe care o avea încă de la adunarea din Cetatea-Albă.

— Ce-o fi vrând, zănatecul? se înfurie Doamna Elina. De ce nu te lasă să te odihnești?... Numai pentru câteva pungi de bani socoate că e cuminte să prăpădească alte pungi cu oștirea și să-și pună capul în laț?

— Nu pentru pungile pe care socoate că i le datorez vine moldoveanul încoace! răspunse Matei.

Și se uită în jur, să n-audă și Mateiaș, urmașul. Copilul era alături, în încăperea lui, vecină cu a Doamnei.

— Vine să mă dea jos, urmă Domnul, ca să pună în loc pe nevolnicul lui fiu, care se bâlbâie, după câte am auzit, și umblă ca pe picioroange! Mateiaș! Unde ești, Mateiaș? Vino după mine, flăcăule, că avem de ticluit o scrisoare latinească pentru prietenul de peste munți!

*

* *

Vasile Lupu scoborî în grabă până la Gherghița, socotind să prindă neprevestit și nepregătit pe Domnul Țării Românești.

Dar Matei, chibzuitul bătrân, era gata oricând, încă dinainte de a se fi urcat în scaunul domnesc. Cu seimenii și dărăbanii pe care-i ținea cu bani grei, se așază la gura Teleajenului. Acolo așteptă oștirea de ajutor din Transilvania, care se și ivi, în număr de zece mii. Unindu-se cu ea, coborî mai jos de Vălenii de Munte, făcând acolo tabără.

În fața unui dușman atât de numeros, Vasile Lupu nu cutează să mai înainteze și se trase binișor înapoi, în Moldova. Fu urmărit și plăti scump nefericita Moldovă nebunia Domnului ei: pe unde trecură oștile, jefuiră, arseră, uciseră, după obiceiul timpului.

Vasile Lupu nu se lăsă ci – după cum află Matei Basarab îndată, de la prietenii care privegheau tot ce se petrecea la Serai – începu uneltirile cu pașalele turcești. Sultanul fu încunoștiințat că Domnul Moldovei trimisese un dar de 300.000 de taleri prin Marele Vizir Mohamed Buiuc și că avea de gând să urce haraciul cu încă o sută de mii de taleri, dacă i se da lui domnia Țării Românești – unde trăise și unde își avea îngropați părinții – în Moldova urmând a rămâne Domn, fiul său, Ioan.

Sultanul, care de mult dorea să se descotorosească de viteazul și harnicul gospodar muntean, puse de se ticlui pe loc firmanul de mazilire al lui Matei Basarab.

În toamna anului 1639, Vasile Lupu, care avea în buzunar hatișeriful Porții, iar între oștenii lui câteva pâlcuri strașnice de tătari, scoborî la Focșani și semnă poruncile date aci ca Domn al Moldovei și al Țării Românești. Apoi porni spre Ialomița.

Oștirea lui Matei poposise la Ojogeni, în Prahova, nu departe de tabăra moldovenească.

— Fi-vor boierii credincioși? – întrebă Udriște Năsturel, care din îndemnul soră-si întovărăși pe Domn, călări amândoi, pe sub poale de vii. Spătarul mi-a arătat o scrisoare a Sultanului.

— O știi, făcu Domnul scurt. Amenință pe boierii mei că, dacă mă vor mai urma, îi curăță de pe fața pământului, iar în locul lor va aduce turci ca să le strige hoga în bisericile noastre. S-or fi speriat oare?

Udriște Năsturel răspunse cu-n început de zâmbet:

— Nu s-au prea bucurat!

Boierii țineau la bătrânul lor Domn și, toți până la unul, erau în capul pâlcurilor de călăreți.

Se brodiră câteva zile calde de noiembrie și oștenii moldoveni, neținuți în frâu de nimeni, se răzlețiră prin viile îmbelșugate din împrejurimi, unde tocmai se culegeau și se striveau strugurii. Mustul nu îmbată, dar îngreuiază și îndeamnă la somn.

Matei Basarab, aflând de asemenea stare prielnică, trecu apa Prahovei și lovi oastea ce mai rămăsese în tabăra vrăjmașului, risipind-o.

Cei de pe la crame nici nu se mai întoarseră, văzând ce se petrecea în vale, ci o rupseră la fugă peste dealuri,

spre a scăpa cu viață.

Astfel căzură atunci în mâinile Domnului Matei o mulțime de corturi și puști. Cu mare greutate scăpă să nu fie prins însuși Domnul Moldovei, care cu un pumn de oșteni și boieri fugi drept la Brăila. Aci, turcii aflând de înfrângere vrură să pună mâna pe el, dar Vasile Lupu, care tocmai se afla la masă, sări pe fereastră și printr-o grădină ajunse la marginea orașului, de unde, pe un cal de pripas se făcu nevăzut.

Biruința lui Matei Basarab înfurie pe Sultan în așa hal, încât răcni către Marele Vizir, ploconit cu fruntea până la papucii săi:

— Să mi-l aduci pe acel valah cum vei ști, viu sau mort!

Apoi Sultanul, scărpinându-se în barbă, se răzgândi:

— Nu! Să-l lăsăsm în pace, până când ne-o veni bine! Haraciul l-a plătit?

— L-a plătit

— N-avem vreme de pierdut cu el. Te pomenești că mai pierdem bunătate de oștire prin munții Valahiei, fără niciun folos.

Și astfel Vizirul, care se tocmise cu Vasile Lupu și îi scosese firman de domnie pentru scaunul Țării Românești, plăti oalele sparte ale înfrângerii de pe râul Prahova. Căci Sultanul – spre a arăta prietenilor și dușmanilor că nu avusese niciun amestec în cearta dintre cei doi Domni români – aruncă la închisoare pe vizirul Mohamed Buiuc, îi luă avuțiile, după care îl spânzură în văzul tuturor.

Astfel se pomeni Matei Basarab la Târgoviște cu un caftan nou de domnie și o scrisoare din partea Sultanului care-i ura ani mulți, norocoși și îmbelșugați și că el, din înțelepciunea lui Alah nu ațâțase pe Vasile Lupu și nici nu știuse ceva din nebuneasca faptă a aceluia.

Murind Ioan, nevolnicul fiu al Domnului Moldovei, se găsiră boieri de inimă și dintr-o parte și dintr-alta, care se străduiră să împace pe voievozii țărilor române, din gâlceava cărora nu câștigau decât dușmanii. Domnii se împăcară. Vasile Lupu, în semn de pace, zidi pe cheltuiala lui biserica Stelea din Târgoviște, unde-și avea mormântul părintele Domnului moldovean, Aga Nicolae, iar Matei Basarab, drept credincios și el, ridică în județul Putna mănăstirea Soveja, pe unde locuiau mulți munteni din Țara Românească.

V

URMAȘUL LA DOMNIE

Anii curseră pe albia timpului și, fiind ei de pace, mult folos aduseră Țării Românești. Domnia lui Matei Basarab, dacă era bine orânduită, nicio uneltire dinlăuntru sau dinafară n-o putea strica.

Un nor negru veni să întunece seninul vieții Domnului Matei și a Doamnei sale Elina. Fiul lor adoptiv, menit să le fie urmaș, se îmbolnăvi și trecu în lumea celor ce nu cuvântă, la vârsta de 17 ani. Moartea coconului lor îi copleși de suferință.

Bătrânul Domn se legase cu inima de frumosul Mateiaș, pe care-l îndrăgise ca pe un fiu al său. Era încredințat că pilda bătrânească și istețimea tânărului ar fi făcut din el un voievod numai bun pentru Țara Românească – de lungă și blagoslovită domnie.

Elina Doamna scrisese unei rubedenii despre aceasta astfel:

„Pe noi mare supărare ne-a ajuns. L-am luat de suflet la o săptămână după naștere și l-am crescut până acum. Iară când credeam că ne va sprijini și ne va fi reazim la bătrânețe Dumnezeu l-a chemat la sine din această lume păcătoasă. Moartea lui ne-a pricinuit o mare durere, dar fiind la mijloc voia lui Dumnezeu ne liniștim întristarea cu creștinească mângâiere”.

Udriște, fratele mai mic al Doamnei, care se însurase din nou, mai avu un fiu pe care tot soră-sa îl botează, dar nu se mai grăbi să-l înfieze, căci Vodă Matei nutrea acum alte gânduri asupra urmașului său la domnie.

— Doamna mea, zicea el, avem nevoie de mai multă strălucire asupra numelui nostru, ne trebuie un urmaș vrednic, el însuși având nume mare.

— Și la cine te-ai oprit, Doamne?

— Nicolae-vodă Pătrașcu, fiul marelui nostru Mihai Viteazul, are un fiu pe care tot Mihai îl cheamă. Pe acesta l-am ales, fiindu-mi și nepot după cum știi...

Udriște Năsturel Herescu scrisese împăratului la Viena carte latinească să trimită băiatul la Târgoviște, vrând a-l face urmaș în scaunul Țării Românești. Dar împăratul nu se învoi, având nevoie de el. Îl păstra ca amenințare

împotriva voievodului Transilvaniei Rákoczy I. Cum ieșea acesta de sub ascultarea împărătească se pomenea înlocuit cu tânărul Mihai care avea drept la domnia acelei țări românești.

Dacă văzu așa Matei-vodă, își mută gândul la Istrate Goleșcu, însurat nu de mult cu Ancuța, nepoata lui Mihai Viteazul, însă boierii fiindu-i împotriva născociră o uneltire și boierul, ca să-și scape capul, fugi la Țarigrad.

De rândul acesta Domnul se opri tot la o rubedenie de-a lui, un nepot de vară, Diicul Buicescu, om în toată firea, cu doi feciori mari. Nici pe el nu-l prea voiau boierii, gășindu-i cusur că are mintea cam ușurică și ține prea sus nasul umblând cu alai după dânsul parcă ar fi ditamai Sultanul de la Țarigrad. Mai pe plac le era parcă serdarul Constantin, copil din flori al fostului Domn Radu Șerban.

Dar asta nu-l împiedică pe acela să ajungă serdar și să nutrească în sine gând de domnie. Ba văzând favoarea de care se bucura Diicu Buicescu în ochii Domnului îl pizmui amarnic, nedându-i cinstirea ce i se cuvenea. Așa de pildă, când îl afla nici nu scotea cușma dinaintea lui, cu toate că era numai serdar, iar pizmitul vel-spătar. Dacă reaua purtare ajunse la urechile lui Vodă, acesta certă pe Constantin și după aceea se scutură de el, îi luă comanda și-l alungă de la Curte. Serdarul mâniat foc se trase la moșie, juruind că se va răzbuna împotriva Domnului când îi va veni bine.

VI

BĂTĂLIA DE LA FINTA

Vrajba între Domnii români izbucni iar. Cine a rupt întâi legământul de pace? Greu de știut. Neastâmpăratul Vasile Lupu, care era acum socrul cazacului Timuș, să fi început iar uneltirile pentru a-și împăca pofta de mărire? Sau Rákoczy II, Voievodul Transilvaniei, voind să așeze la Iași pe Gheorghe Ștefan, un boier la care ținea, în locul mândrului Vasile, chemase și pe Matei Basarab într-ajutor?

Fapt e că în primăvara anului 1653 oștile transilvane urcară pe la Trotuș înspre Iași, iar spătarul Diicu Buicescu, mâna dreaptă a lui Matei Basarab, cu oștire nouă, trecu Milcovul.

Oștile unite, care aveau în mijlocul lor pe logofătul Gheorghe Ștefan, ajunseră cu ușurință la Roman. Abia acum prinse de veste Vasile Lupu că era atacat. Nu mai avu vreme să-și adune oștire spre a-și alunga vrăjmașii. Atunci se trase peste Nistru, unde avea pe fiica sa Ruxandra, soția cazacului.

De Florii, muntenii și transilvănenii intrară în Iași. Nu trecu o lună, că oastea lui Timuș veni în iureș să pună iar în scaun pe tatăl frumoasei Ruxandra. Sprijinatorii logofătului Gheorghe Ștefan fură bătuți, iar el abia scăpă cu fuga, oprindu-se la Milcov, unde străjuia oastea muntenească, ce mai scăpase, a lui Diicu Buicescu.

Vasile Lupu, însetat de răzbunare, intră în Focșani.

Matei Basarab, dacă află de primejdie, ieși din Târgoviște cu seimenii și dărăbanii săi, așezând tabăra într-un loc anume, Finta, între Ialomița și un pârâu noroios.

Vasile Lupu se năpusti înainte cu oastea moldovenească, având de ajutor miile de călăreți ale ginerelui său Timuș.

Domnul Țării Românești, ajuns la adinea bătrâneți, nu se mai temea de moarte – nu se temuse nici când era tânăr – însă n-ar fi vrut să-nchidă ochii alungat din domnie, ci, așa cum se cuvenea, în jilțul domnesc, pe care numai cu vrednicie îl dobândise și cu vitejie îl ținuse.

La Teleajen, Diicu Buicescu, până la sosirea Domnului cu oaste proaspătă, încercă a opri pe năvălitori la apa Teleajenului, fără să izbutească. În seara când hotărâse a se trage înapoi, văzu venind în goană călăreții din Târgoviște, trimiși de Matei Basarab. Astfel că în zori de zi, în loc de a se retrage, Diicu Buicescu porni el la atac împotriva oastei moldovenești care îl înfruntă, dar cu mari pierderi.

În aceeași după-amiază primi poruncă din partea Domnului să cruțe oastea ce-i mai rămăsese și să se tragă înapoi, spre apa Ialomiței.

Vasile Lupu, în timpul nopții, își rândui taberele ca a doua zi în zori să se repeadă asupra lui Diicu Buicescu, să-l copleșească și să-l nimicească. Dar când se luminează de ziuă, pe locul unde fusese oștirea munteană se

văzură numai urmele de cenușă ale focurilor. Dușmanul pierise!

Timuș, ginerele lui Vasile Lupu, mânios de această viclenie a boierului muntean, ceru îngăduirea de a se rezezi cu oamenii lui călări pe urmele fugarilor, care de bună seamă nu puteau fi prea departe.

Dar Domnul Moldovei, care-și mai pierduse odată scaunul, nu cuteză să pună în bătaie călăreții ginerelui, atât de trebuincioși în împrejurări mai grele. Cu muntenii se mai încăierase Vasile Lupu, îi cunoștea ca oameni viteji și iscușiți. Cine știe ce viclenie o fi pus la cale Matei Basarab?

Și astfel Timuș nu dobândi învoirea socrului său. Acest refuz îl răni adânc în mândria lui. Căci precum mai alungase odată pe năvălitori și recucerise tronul socrului, voia și acum să aibă el fala biruinței asupra oștilor muntene. Așadar Timuș se trase mohorât în mijlocul călăreților cazaci și nu mai scoase o vorbă.

La Ialomița, drumul era tăiat de oștirea lui Matei Basarab, pregătită de luptă, având înapoi, la odihnă, oamenii lui Diicu Buicescu, ce trebuiau la nevoie să astupe orice străpungere s-ar face și să se ia pe urmele dușmanului fugar.

Domnul Moldovei cercetă locurile de jur împrejur și văzu că trebuia să se ferească de pârâul noroios aflat în dreapta oștilor muntene. Trimise după Timuș, dar cazacul nu vru să iasă din cort. Cu narghileaua aprinsă, sedea pe rogojină, turcește.

Domnul Moldovei, acoperit de nădușeală – căci

soarele de mai vărsa în ziua aceea o arșiță neobișnuită – dădu pinteni calului și se repezi în tabăra călăreților cazaci, să afle pricina supărării ginerelui său.

Timuș nu se ridică de pe rogojină, scoase numai narghileaua din gură și arătă cu ea socrului un loc alături.

— Dar bine, omule, de narghilea și de cafele ne arde nouă acum? Timuș, băiatule, nu mă lăsa, că mă prăpădesc de tot. Hainul de muntean, dacă ne prinde, ne mănâncă de vii pe amândoi!

Timuș duse iar narghileaua la gură, sorbi cu sete, umplu încăperea cortului de fum albastru și – după obiceiul lui – scui pă cu putere în lături.

— Ce nevoie ai de mine? făcu el cu răceală.

— Vai de sufletul meu, se poate să grăiești așa? Ce mă fac eu fără călăreții tăi? D-apoi mi-ai venit pe-aici la preumblare? Sau trebuie să batem pe acei tâlhari?

— Să-i batem, de bună seamă! strigă Timuș, sărind deodată de la locul său.

Și cu ochii bulbucați de furie, strigă:

— Du-te de-i bate! Când am vrut să mă iau după ei nu m-ai lăsat! Acu n-am eu poftă să mă bat!

În zadar arătă Vasile Lupu ginerelui său că lupta trebuia s-o înceapă călăreții cazaci, spre a răzbi aripa dreaptă a oștirii lui Matei Basarab, care înconjurase anume un râu mocirlos, unde nădăjduiau să atragă și să înece pedestrimea moldovană. În zadar își osteni gura cu rugăminți și făgăduieli mari. Nimic! Timuș se închise în încăpățânarea lui, nevrând să știe de altceva. Părea

orb, mut și surd la tânguiriile lui Vasile Lupu.

Într-această vreme Matei Basarab adăsta ca dușmanul să-l lovească. Cu toate că trecuseră câteva ceasuri de la răsăritul soarelui, în tabăra moldovană nu se vedea nicio mișcare!

Diicu Buicescu, nerăbdător, rugă pe Domn să-i îngăduie să lovească el întâi partea stângă a dușmanului, ca să-l împingă în dreapta spre noroaie.

— Să mai așteptăm, spătare! Să nu ne grăbim! răspunse Domnul. Aci noi suntem acasă, n-avem nicio grabă. Ei au grabă, căci merindea li se prăpădește cu fiecare zi. Și dacă ar lovi în noi, îi tragem ușor în noroaie – ba vin chiar ei singuri, năvălitorii! De ce să ne mișcăm, descoperindu-le rânduiala noastră?

Vasile Lupu, neajungând la înțelegere cu ginere-său, ieși furios din cort și, repezindu-se în tabăra moldovenilor, dădu poruncă de începerea luptei, pornind el însuși cu puțină călărime ce o avea asupra pârâului noroios, pe care era încredințat că-l va trece ușor. După el, prin vad, puteau veni apoi o parte din pedestrași, ca împreună să cadă în spatele grosului oștilor lui Matei Basarab.

Socoteala Domnului moldovean nu fu rea: călărimea trecu într-adevăr pârâul, alungând pe munteni. Dar Matei Basarab, văzând primejdia, se repezi de cealaltă parte a câmpului de luptă cu jumătate din călăreții lui Diicu Buicescu și opri înaintarea vrăjmașului, care era gata să-i cadă în spate.

Călăreții moldoveni, plescăind prin noroaiele

pârâului, nu fură dați înapoi, dar nici ei nu mai izbutiră să înainteze.

Domnul Moldovei trimise repede un boier în cortul lui Timuș, cu rugămintea fierbinte de a veni măcar acum, când biruința atârnă de un fir de păr, să înfrângă împreună oastea vrăjmașă.

— Să-i spui așa, auzi? strigă Vasile Lupu în auzul boierilor, că îi dau toate odoarele și vestmintele ce le-om găsi în Târgoviște, iar din aurul vistieriei va avea jumătate!

Când solul lui Vasile Lupu ajunse în cortul lui Timuș, era prea târziu: Diicu Buicescu, venind de zor cu cealaltă călărime, răzbi pe moldoveni, înecându-i în pârâu, unde-i călcară-n picioarele cailor și-i tăiară cu săbiile.

Ceilalți moldoveni, amenințați cu încercuirea de călăreții lui Matei Basarab și uimiți că nu se vedea pornind împotriva, pentru ocrotirea pedestrimii, călăreții cazaci, în frunte cu vitezul Timuș, se răzlețiră întâi, apoi o rupseră de fugă.

În timpul încăierării din nămolul pârâului, un glonte atinse pe Domnul Țării Românești, mai sus de genunchi și altul îi zdreli fața. Căzu de pe cal și poate s-ar fi înecat, dacă nu-i venea în ajutor un dărăban. Ci bătrânul Matei – care avea aproape șaptezeci de ani – se socoti umilit de asemenea ajutor și alungând de la sine pe acel oștean se urcă pe alt cal și purcese înainte, voinicos, cu sabia în mână.

La fel, după pilda Domnului, se luptară, fiecare în

pâlcul lui și ceilalți boieri munteni, intrând cu săbiile în mulțimea vrăjmașilor, care nu mai știau încotro să scape.

După această cumplită încăierare, Vasile Lupu, aflându-se la loc bun, începu a strânge pe fugari și dimpreună cu oștenii de gardă încercă să înfiripe un nou zid de împotrivire. Puse în linie cinci pușcoace grele, de vișin, pe care turcii le numeau „tunuri” și care descărcau dintr-o dată, cu o jumătate oca de pulbere, mai bine de o sută de alice.

Dar nici Dumnezeu nu vru cu el, căci tocmai atunci se stârni o vijelie, cu ploaie mânăată dinspre apus drept în ochii și în pușcoacele oamenilor lui.

În fața unei asemenea urgii, moldovenii nu mai putură ține în loc năvala muntenilor, care-i copleșiseră. Vasile Lupu scăpă cu viață cu câțiva boieri, mai mult zdrobiți decât teferi. Timuș le dădu cai iuți și-i luă cu sine, ocrotindu-i cu căzăcimea lui de urmăritori, până trecură Nistrul.

De atunci Vasile Lupu nu-și mai recăpătă scaunul domnesc. După multe întâmplări, trecând și prin Crimeea, pe la Hanul de la care nădăjduia ajutor, nimeri la Stambul, unde zăcu în închisoare, fu eliberat și muri pe neașteptate.

Bătrânul Domn al Țării Românești se răzbună crunt la Finta împotriva năvălitorilor. Pe care-i prinse vii, îi tăie pe marginea drumului, de acoperi de leșuri și umplu cu sânge șanțul de la Fântâna Țiganului până la Târgoviște.

VII

STINS IN JILȚUL DOMNIEI

Întors victorios din război, Matei Basarab n-avu parte de tihnă, ci căzu la pat. Căpătase în luptă două răni grele: una la picior și alta în pometul obrazului. Bărbierul domnesc, care îl îngrijea, nu izbuti să-l vindece, nici baba Herta, o papistașă căreia îi mergea numele că ia durerea cu mâna. Atunci aduseră de la Făgăraș pe bărbierul Iacob. Degeaba! Domnului îi mergea din ce în ce mai rău, orice mișcare îi stârnea dureri crâncene și-l țintuia locului.

Doamna Elina, îngrijorată foarte de starea soțului, scrise carte voievodului transilvan Rákoczy, cerând să trimită degrabă medicul său – chirurgus – dar nici el nu izbuti mai mult decât bărbierii și baba papistașă.

Auzind de toate acestea, serdarul Constantin socoti că Vodă nu mai avea mult de trăit și că venise timpul nu numai să se răzbune, ba chiar să-și netezească drumul spre domnie. Zis și făcut. Veni la Târgoviște și cunoscând pe Jurge, mai marele peste seimeni și darabani, îi suflă la ureche:

— Vistieria e doldora de bani, dar vouă vitejilor de la Finta nu vi se plătește leafa cuvenită, că se împotrivesc boierii, ca să pună mâna pe aur după ce moare Vodă.

Și așa mercenarii, deși bine plătiți și îngrijiți de Domn, începură a-și lua ifose știind că au putere mare, asemenea ienicerilor de la Țarigrad, de vrerea căroră se

temea însuși Sultanul. Dar turnând serdarul gaz peste foc, mai vârtos își sporiră pretențiile cerând câte trei lefuri în loc de una. Cum Domnul nu se hotărî să le facă pe plac, ci îi îndemna la cumințenie, ei se răzvrătiră, pătrunseră la curte și începură a striga ca luați de rusalii:

— Vrem leafă întreită, că noi am bătut războiul cu Vasile-vodă, unde au pierit o mie cinci sute de suflete.

— Dacă Măria Sa nu mai are putere să adune bani din țară, să lase domnia și să se călugărească!

— Să vie alt Domn mai tânăr și darnic de mână!

Matei-vodă privea ținut și neputincios la acei oameni îndârjiți care pierduseră măsura. Cu toate astea, ei îl așezaseră în Scaun și îi ținuseră temeinic lungă domnie. Și-acum, deodată, ca la suflarea unui vânt rău, se schimbară, intrând în altă piele. Vru să meargă la ei ca să le vorbească, spre a-i întoarce de la rătăcire, dar nu se putu urni din loc.

La rândul ei, Doamna Elina se zbuciuma și tremura de spaimă să nu-l omoare pe Domn.

— Potoliți-vă, măi oameni, se ruga de ei, că Măria Sa e bolnav și zurbarea voastră îl prăpădește... Duceți-vă, el știe ce trebuie să facă pentru voi.

— Să dea poruncă vistiernicului Ghinea și armașului Radu a ne plăti simbriile. Că altmintreli singuri ne luăm ceea ce ni se cuvine. Știm că aceia sunt capii răutăților.

Doamna, văzând că înțelegere cu răzvrățiții nu poate fi, se trase din cerdac și merse la Domnul ei. Albise femeia de frică și abia răsufla.

— Elino, lasă-i în pace pe nebuni, că mai degrabă pe tine te prăpădește zurba lor decât pe mine. Ai inima șubredă și nu trebuie să-ți faci sânge rău. Ia seama!

— Dar pot, Măria Ta, pot să rămâi împietrită la ceea ce văd și aud?

Și dând în genunchi, în fața icoanelor, strigă:

— Doamne, îndură-te de noi, prea destule lucruri crunte ne-ai arătat.

Din păcate, perechea domnească avea să vadă lucruri și mai crunte. Răzvrățiții, cărora de nimeni nu le era teamă, scoaseră din cetățuie tunurile și ierbăriile și le duseră afară din târg, trimițind vorbă că vor trage asupra palatelor domnești. Ce-i drept, nu traseră, dar făcură altă blestemăție. Chiar de sub ochii Domnului, puseră mâna pe vistiernicul Ghinea și pe armașul Radu și dueându-i afară, în câmp, îi uciseră. Apoi jefuiră casele acelor boieri și le dădură foc.

Auzind aceste fărădelegi, Doamnei Elina îi veni rău și căzu jos. O ridicară și o puseră în pat, iar după trei zile de zăcut se stinse din viață, fără a-și fi venit în fire.

Vodă Matei, împietrit de pierderea ei, nu mai scotea un cuvânt. Nu era decât o statuie a durerii. Când veni ceasul despărțirii de tovarășa vieții sale, doi boieri îl ridicară de subsuori și-l apropiată de moartă. Domnul îi sărută mâinile și fruntea cu evlavie mare, căci nu putu s-o urmeze pe cel din urmă drum.

*

* *

În întâia noapte pe care Doamna Elina o dormea în

biserica domnească din Târgoviște, Matei nu închise o clipă ochii, viscolit de cele mai felurite gânduri, lovit greu în credința lui de totdeauna. De ce oare cerul îl supunea la asemenea cumplite încercări? Ridicase 45 de lăcașuri bisericesti, umplând țara cu ele și tot n-ajungeau pentru iertarea păcatelor sale? Ce mai vroia puterea cerească de la el pentru dobândirea liniștii sufletești? Că mai bine gloanțele care îl loviseră în picior și pometele obrazului i-ar fi străpuns inima și acum era împăcat, odihnind lângă draga lui Elina.

În mintea lui Vodă mereu se încrucișau tot felul de gânduri și plănuri. Era încă Domnul Țării Românești, care putea să poruncească supușilor săi: de ce n-ar chema întrajutor pe prințul Transilvaniei, vechiul prieten, care cu oaste să spulbere pe acei cutezători seimeni și dărăbani? Chiar mâine în zori va pune pe cumnatul Udriște să scrie carte latinească lui Rákoczy II.

Dar după ce acesta o întocmi, Matei-vodă n-o mai trimise.

— E zadarnic, cumnate! De-aci încolo totu-i zadarnic! Nu crezi?

Udriște Năsturel Herescu tăcea îngândurat. Abia într-un târziu zise:

— Măria Ta, socot că e o singură pricină în toate aceste neorânduieli.

— Știu, cumnate, știu. Și *asta* mi-a ajuns la urechi. Constantin, serdarul, e capul răutăților! răspunse Vodă cu răsuflat greu. El a îndemnat pe seimeni să ceară

lefuri întreite, nesăbuitul! Să vedem când s-o urca în Scaun – dacă s-o urca – va fi în stare să le plătească măcar o leafă?

— Și nu-l pedepsești, Măria Ta, pe acel netrebnic?

— Hm! Aș putea să-i tai capul. Dar la ce bun? E în zadar, cumnate, în zadar! Ascultă-mă ce-ți spun.

Și Domnul ațipi.

*

Ca prin minune, lefegii se mai potoliră. Moartea Doamnei îi covârșise ori altă pricină? Tot ca prin minune, Matei-vodă se simți ceva mai bine, însă gândurile negre nu-l părăsiră.

În primăvara următoare tulburarea seimenilor și dărăbanilor reîncepu. Într-o duminică senină, Vodă, susținut de doi boieri, purcese la biserica domnească să asculte liturghia. Când se întoarse acasă, răzvrățiții închiseră porțile împiedicându-l să intre. Trei zile și două nopți rămase voievodul sechestrat în caleașcă, după care, fiind înduplecați cu multe pungi, îi dădură drumul să intre în palatele domnești, mai bolnav decât fusese înainte.

Trăi după aceea încă o lună și jumătate. Și în ziua de 9 aprilie 1654 se stinse pe nesimțite în jilț. Chiar așa vroise să moară, în jilțul domniei, nu în pat, și așa murise. Dorința lui de totdeauna se împlini întocmai.

Pe când răposatul încă era pe pământ, străjuit de făclii și luminări, răzvrățiții armați urcară în scaunul domniei pe fostul serdar, acum Constantin Șerban Basarab.

Rămășițele aceluia viteaz și înțelept Matei Basarab fură înhumate în biserica domnească, lângă Doamna Elina, ca să fie de-a pururi soții unul lângă altul. Dar peste câțiva ani, dacă turcii arseră Cetatea de scaun, stricând și mormântul, osemintele voievodului, pe vremea lui Mihail Radu zis Mihnea, fură îngropate din nou la ctitoria din Vâlcea, sus, pe-un vârf de munte, la mănăstirea Arnota.

Pe lespeda de piatră oricine poate citi această duioasă inscripție:

„Aici zace Matei Basarab, cu mila lui Dumnezeu odinioară Stăpân și Domn al Țării Românești, bărbat înțelept, îndurător și milostiv, întemeietor și înnoitor al multor biserici și mănăstiri, niciodată biruit ci biruitor, dușmanilor înfricoșat, prietenilor de folos, îmbogățitor al țării sale, cel ce în plină pace a domnit 21 de ani. A adormit întru Domnul la cinstite bătrânețe, în anul 1654”.

VASILE LUPU

I

MARI VIRTUȚI, DAR ȘI CUSURURI

Era Vodă Lupu, bărbat în puterea vârstei, având patruzeci și trei de ani, dar îi bătea și pe cei de douăzeci, în sprinteneala mișcărilor și agerimea minții.

Lumea îl poreclise albanitul, dar fără temei, fiindcă nu era nicidecum albanez de baștină. Poposise în țară fiind copil încă, de prin părțile Târnavei. Tatăl său, Nicolae, era român macedonean, iar maică-sa, Irina, moldoveancă get-beget, înrudită cu multe familii băștinașe.

Pe vremea domniei lui Gaspar Grațiani, boier Lupu se însurase cu Tudosca, fiica unuia dintre cei mai de seamă boieri moldoveni, vornicul Bucioc. Nașul acestei perechi fusese însuși Vodă, ceea ce înseamnă că ginerele încă de pe atunci se bucura de faimă în rândurile boierimii.

Odată cu anii, veniră pe lume trei odrasle: întâi un fecior, Ion, apoi două fete, Maria și Ruxandra.

Doamna Tudosca se mângâia cu creșterea aleasă a odraslelor ei, nemaiavând răgaz și poate nici pricepere să grijească de ridicarea bisericilor sau a se îndeletnici cu trebile cărturăriei ori politichiei, așa cum făcea, dincolo în Țara Românească, Doamna Elina a lui Matei

Basarab.

Cei dintâi ani de domnie ai lui Vasile Lupu se nimeriră ani de pace și de rodnicie. Turcii, fiind prinși cu război în Persia, lăsară tihnă lehilor, iar țara Moldovei răsufală în voie, bucurându-se de vremea bună. Vodă căpătase învoirea Porții de a nu plăti haraciul decât peste trei ani, urmând ca într-al patrulea să-l plătească întreit.

Avea nevoie de acest răgaz, ca să mai rânduiască trebile obștești și să așeze birurile cât mai drept.

În acești ani (1634—1637), având tihnă, Vasile Lupu trăgea cu urechea la tot ce se făcea în Muntenia. Ambiția nemăsurată îl îndemna să nu se lase mai prejos decât Matei cu care se cunoștea de pe vremea când și el, în tinerețe, stătea la Târgoviște. Așa că, așijderi Domnului Țării Românești, aduse Vasile-vodă limba moldovenească în biserici precum și în cancelaria domnească, întocmi pravile după codicele bizantine, înființă tiparnițe, scoase cărți, făcu o școală în care elevii învățau latinește, slavonește, grecește și bineînțeleș limba noastră românească. Apoi reînnoi pe de-a-ntregul biserica Goliei și înălță mândrul lăcaș al celor Trei Ierarhi, a cărui fală dăinuiește și în zilele noastre.

Măreția și rânduiala de la curtea domnească din Iași întreceau orice închipuire, amintind pe aceea a Bizanțului. Străinii ca și băștinașii erau de-a dreptul uluiți de atâta strălucire. Ca să pătrundă careva la Domn trebuia să treacă printr-o întâie așezare păzită de 500 de pușcași, apoi intra în altă întăritură, unde erau

rânduiți 100 de pedestrași aleși pe sprinceană, urma a treia, unde străjuiau vreo 250 stegari, până când în sfârșit punea piciorul în palatul domnesc, având peste 50 de străjeri la ușă și o mulțime fără număr de boieri și boiernași. Ajuns la marele logofăt, acesta îl conducea el însuși la Vodă.

Curtenii, după obiceiul de la Versailles, aveau locuința chiar la curtea domnească. Sute de poftiți și nepoftiți foiau în fiecă zi la palat, ba să stea de vorbă cu Vodă, ba chemați la prânz ori cină, ba la cafele.

Mesele erau atât de îmbelșugate, încât oaspeții mai mult risipeau decât înfulecau bucatele slujite în farfurii de aur și argint. Uneori mesenii se mirau foarte văzând *furculițe*, de care nu se pomenea încă nici la curtea regească a Franciei.

Vodă ședea de bună samă în capul mesei. Spătarul de serviciu îi ținea cuca, spada și sceptrul, iar paharnicul avea grija băuturii, turnându-i mereu vin în cupă. Din bucate gusta mai întâi paharnicul. Ceea ce nu-i plăcea Domnului pune sub masă, pentru animale.

Într-un colț retras, lăutarii ziceau cântece lumești, iar în alt colț, un cor de țârcovnici cântau bisericeste la începutul și sfârșitul petrecerilor, ținând în mână lumânări groase, aprinse.

La toate aceste mese, Vasile Lupu strălucea cu multa sa istețime, vorbind când era nevoie grecește și turcește, limbi pe care le cunoștea destul de bine.

Femeile nu se arătau decât la marile ospete. Mesele lor obișnuite, de fiecare zi, erau rândui te cu același

ceremonial în încăperile Doamnei Tudosca.

Familia Domnului se ducea în fiecă duminică sau sărbătoare la biserica Sf. Nicolae. Pe scaunul din dreapta naosului ședea Vodă, având în stânga sa pe moștenitorul tronului, iar în dreapta pe marele vornic. Doamna Tudosca stătea mai la urmă cu domnițele și jupânesele boierilor, purtând podoabe de aur și pietre nestemate. Se spune că îmbrăcămintea ei, dimpreună cu podoabele, costa peste 400.000 de galbeni. Nici Domnul nu se lăsa mai prejos: numai nasturii îl țineau 100.000 de galbeni.

Chiar pe nobilii polonezi, obișnuiți cu strălucirea curții de la Varșovia, îi năucise Vasile Lupu cu luxul și fastul de la Curte.

Dacă ieșea din Iași cu treburi prin țară, îl însoțea un alai având trei mii de călăreți, două mii de pedestrași și încă o sută de *ieniceri* (gardă personală).

Ținea Divan în fiecă zi, dimineața și după-amiaza. Veneau la județ dinaintea Domnului mai întâi prostimea și după aceea boierii. Asta era rânduiala lui Vodă. Și fiecine se putea plânge împotriva celor mari și puternici. Dacă avea dreptate, o căpăta, chiar când era în pricină fratele Domnului. Ba o dată chiar așa se întâmplă, de stârni mirare în toată țara: Gheorghe și Gavril, frații lui Vodă, fură întemnițați din pâra unui oaspe străin.

Spuse atunci Vasile Lupu la un ospăț vorbe mari, ca răspuns unei întrebări pe care i-o puse un leah:

— „Nu-mi pasă de frate, de fiu sau fiică, întrucât dreptatea este una și singură pentru toți. Eu nu socot

omul, ci dreptatea, nu lucrul, ci pravila. Dacă ar fi ca jumătate din Moldova să fie rea, piară! – numai să rămâie jumătatea cea bună.”

Patriarhul Macarie de la Constantinopol însoțit de sfetnicul său Paul din Alep, venind în Moldova ca oaspeți, mult se mirară de primirea împărătească ce le făcu Vasile Lupu, încât însoțitorul mai marelui bisericii ortodoxe zise cu tâlc: „Omul acesta ar putea să fie un mare voievod dacă n-ar vrea să facă mai mult decât îi este în putere.”

II

DOUĂ NUNȚI

După trei sau patru ani de pace, Vasile Lupu prinse a se frământa. Pe Ion, *băiatul tatei* care abia împlinise 17 ani și era „slab și deznodat de mâini și de picioare”, cum spune cronicarul, vru să-l facă Domn al Țării Românești. Încuviințare de la Stambul avea; acolo câștigase cu plocoane și pungii mulți prieteni suspuși. Mai rămânea să alunge din scaunul de la Târgoviște pe Domnul muntean, care se întâmplă să fie Matei Basarab, nu prea îndrăgit la Poartă, din pricina prieteniei cu voievodul Transilvaniei și craiul Ungariei, dar altfel Domn viteaz și dârz.

Vodă Lupu ca fost vistiernic avea pricepere să scoată bani chiar din piatră seacă, iar vaca o mulgea fără să se simtă, îngrijind-o și hrănind-o bine, așa că întocmi o

oaste așa cum îi trebuia și scoborî spre Milcov.

O singură întâlnire cu muntenii, o singură biruință – gândea el – și Ion, dragul tatei, se face și el Domn, cu firman de la Stambul!

Lupta se dădu într-o vale anume aleasă de Matei Basarab, pe lângă satul *Nănășori*. Aci călăreții lui Lupu se-mpletiră unii într-alții, iar pedestrima, izbită unde se aștepta mai puțin, fu risipită un cârd de potârnicchi, sub o ploaie de săgeți.

Cu mare rușine – bucuros că nu-și pierduse viața – scăpă Domnul Moldovei, iar bietul Ion rămase mai departe în iatacul mumei, întristându-i zilele din urmă, căci era greu bolnavă.

Cu toată neizbândirea, Vasile-vodă nu se lăsă păgubaș. Din nou pregătiri de luptă, uneltiri, pungi de aur zvârlite peste mare la Stambul. Când le plăti pe toate, el trimise pe băiat la pașa din Silistra, având înțelegere cu acesta să-l așeze în scaunul din Târgoviște.

Numai că Matei Basarab nici el nu șezu cu mâinile în sân, ci plimbând pungi cu aur așijderi „albanitului” la Poartă, înduplecă pe Marele Vizir să treacă de partea sa. Astfel, pașa Mustafa din Silistra primi poruncă să-i trimită legat la Stambul pe nevolnicul Ion, care dealtfel n-avea nicio vină. El scăpă de pacoste, căci un om al lui Vasile Lupu, aflând ce-l așteaptă, îl întoarse din drum, trimițându-l pe fugă la Iași.

Vasile Lupu turba de furie. Puse degrabă pe fiu în Scaun „cu domnie deplină” cum zic cronicarii, iar el porni cu oastea împotriva lui Matei Basarab. Se lovire în

Prahova, la Ojoceni și iar mâncară bătaie moldovenii. Necăjitul Domn se trase la Brăila, unde avea de gând să-și adune oamenii, dar era cât p-aci să fie prins. Noroc că găsi un cal de pripas ca să scape teafăr. Când ajunse la Iași află că fecioru-său se lepădase de Scaun, spunând boierilor că-i bolnav și nu poate să facă față domniei. Ceea ce era foarte adevărat.

Văzând așa, se mai domoli Vodă Vasile și făcu pace cu Matei Basarab. Cei doi voievozi români zidiră câte o biserică fiecare în țara celuilalt. Păcat că acest gând bun nu le venise mai de mult! La încheierea prieteniei lor a contribuit principele Transilvaniei, pe care cei doi îl considerau suzeranul lor.

*

După sfatul unui doftor venețian, Ion fu trimis la Brussa, în Asia Mică, unde erau băi tămăduitoare, mai ales pentru brațul drept, care i se uscaseră ca un lemn. Însă nefericitul tânăr se stinse din viață pe drum. Îl aduseră înapoi și fu înmormântat cu pompă mare în biserica Trei Ierarhi.

Maică-sa, Tudosca, muri și ea de inimă rea, tot în același an 1639. Pe mormânt îi aștemură o pânză rămasă și astăzi comoară de artă, țesută cu mare măiestrie, din fire de mătase și aur, înfățișând pe răposată și îmbrăcămintea ei.

Pesemne că Vasile Lupu n-o jeli prea mult pe Doamna sa. Nu trecu încă anul de doliu și el se gândi să se însoare din nou. Într-acest scop îl chemă la sine pe tânărul și credinciosul postelnic Catargiu.

— Enache, te știi cutezător și priceput foarte. Ești în stare să-mi găsești o nevastă cum nu se mai află? Nu bogată, nici de neam mare ca răposata Tudosca, ci una frumoasă de pică, să-mi farmece ochii când mă uit la ea și să-mi aline bărbăția care se trece zi de zi. Ia-ți cițiva oameni și du-te în Caucaz, că pe-acolo afli circaziene și georgiene vestite pentru frumusețea lor. Cumpăr-o pe cea mai de soi și adă-mi-o. Nu mă uit la bani.

Postelnicul purcese degrabă și, cutreierând cuprinsul dintre Marea Neagră și Caspică, ajunsese în țara paradisului femeiesc, unde cumpără cu aur greu un boboc de fată pe care o chema Ecaterina. Abea după aceea începură necazurile. Un pașă turc din Oceakov o văzu și se îndrăgosti foc de ea. De aci intervenții la hanul tătăresc, amenințări și multe alte piedici pe care neînfricatul postelnic le învinse primejduindu-și viața. Dar peste toate astea, prea lungi de povestit, se ivi o nouă și dureroasă opreliște. Prea frumoasa circaziană dădu semne că-l place pe tânărul ei însoțitor, iar postelnicului pe zi ce trecea i se topea inima după ea. Și așa începu în sine o luptă mare: s-o ducă pe draga fată plocon Domnului său la Iași, ori s-o țină pentru el, croindu-și altă soartă pe meleaguri străine. Tot cugetul bun ieși deasupra. Enache Catargiu călcă pe simțirea lui și își împlini cu cinste misiunea încredințată.

La nunta Ecaterinei se veseli toată Curtea domnească și mai ales Vasile Lupu. Numai mireasa arătă tristă, iar postelnicul Enache Catargiu plânse în taină, frângându-și mâinile de greșeala ce făcuse împotriva inimii.

După un an, proaspăta căsătorită născu un copil, căruia îi puse numele Ștefan. Ecaterina era nu numai frumoasă, dar și bună ca pâinea caldă. Se înțelese cu fetele ei vitrege, Maria și Ruxandra, de-o seamă cu ea și le iubi, cum dealtfel o iubiră și ele, firește, mai mult ca o soră decât ca o mamă.

Fiind ani buni de pace, Vasile Lupu mărită pe fiică-sa cea mare, Maria, cu un voievod leah, Radzivil, ca să aibă sprijin și din partea Lehieii la vreme de nevoie. Pe cea mică, Ruxandra, tot așa de fragedă și răpitoare ca maică-sa vitregă, circaziana, o peți un prinț, tot leah, Dimitrie Wisznowiecki, dar fata nu-l plăcu. Se mai iviră și alți pretendenți la mâna ei, căci despre frumusețea de consânzeană a domniței mersese vestea la multe curți străine. Când – trăsnet! – fu pețită de hatmanul fioros al cazacilor, Bogdan Hmielnițchi, pentru feciorul său, Timuș.

Grea supărare se lăsă peste palatul domnesc din Iași la auzul acestei vești, căci mândra fiică a Domnului, care zărise mulți tineri nobili, cu purtări alese, la nunțile lui taică-său și soră-si, ar fi râvnit să aibă drept soț unul din aceia, nu un barbar urât și necioplit de dincolo de Nistru.

Vodă Lupu, deși cunoștea puterea hatmanului Bogdan, nu vru să se încuscrească. Își iubea fata ca pe ochii din cap și de ce să-i aducă nenorocirea unei vieți silnice, cu un bărbat nepotrivit?

Acest refuz îl plăti scump biata țară a Moldovei. Că unde nu veniră călări pe cai mici și iuți, cu iatagane la

brâu și făclii aprinse în mână, o puzderie de cazaci, în frunte cu voinicul Timuș, toți chiuind ca la nuntă.

Dar acei *nuntași* amarnici numai petrecere nu făceau. Se năpustiră ca lăcustele asupra Iașilor, arseră casele boierești și jefuiră crunt avuțiile Domnului. Pe domnița Ruxandra n-avură cum s-o găsească, deoarece Vodă o trimisese într-ascuns la o mănăstire. Iar el, cu o mică oaste, strânsă în pripă, aștepta să vadă ce i-o mai aduce soarta.

Și muindu-se de jalea țării, care toată ar fi fost atunci pustiită de acei zănateci, făgădui lui Timuș pe bălaia Ruxandra, urmând a se face nunta la anul, când vor fi gata pregătirile de cuviință ale miresei.

Timuș cu „nuntașii” săi se întoarseră la Chiev, în cetatea tătâne-său, adăstând cu nerăbdare ziua nunții.

În iatacul ei din Iași, biata Ruxandra vărsă șiroaie de lacrimi, de parcă era ursită să se mărite cu un balaur, nu cu o făptură omenească.

În primăvara anului următor, ajunse la Iași vestea că lehii bătuseră cumplit oștile căzăcești ale lui Hmielnițchi, care fugeau în neorânduială peste pragurile Niprului. Vodă, de bucurie, împărți zece zile pomeni săracilor din cetate, iar obrazii Ruxandrei se mai luminară și fata prinse a surâde.

Dar după Paști veni altă veste: că Hmielnițchi, adunând oaste nouă, tăbărâse asupra lehilor bătându-i atât de cumplit, că nu se mai întoarse unul acasă și toți zăceau pe câmpul de luptă, neavând cine să-i îngroape. Și iar se strânse de durere inima frumoasei fete a lui

Vodă Lupu.

În toamna aceluiași an, înainte de culesul poamelor, se făcu în Iași, cu mare zurba de muzici, dar cu puțină veselie, nunta Ruxandrei cu Timuș, fiul hatmanului de peste Nistru. Ginerele tăcea posac simțindu-se nedorit, în vreme ce mireasa, cuprinsă de mila lui, nu știa cum să-l mai înveselească.

Și cu alai întovărăși Vodă pe ginerele său Timuș și pe Ruxandra, care-i fusese cea mai mare bucurie a vieții, până departe afară din Iași.

— De mine să n-ai nicio grijă, taică, grăi mireasa, strângându-se la pieptul lui Vodă, căci pasămite aflându-i și însușiri, începuse cazacul a-i place inimii ei.

— Și mie, Măria Ta, îmi trimiți vorbă, oricând vei avea nevoie de cazacii zaporojeni! strigă Timuș, la despărțire, către socrul său.

Când Lupu-vodă se-ntoarse la palatele domnești, toate încăperile i se părură pustii, știind el că fică-sa lipsea. Și nici glăsciorul Ecaterinei, frumoasa și tânăra circaziană, nu fu în stare a-l înveseli.

— Mare pacoste această nuntă pe capul nostru! se tângui Vodă boierilor, care ar fi vrut să-i alunge mâhnirea și nu știau în ce fel.

Căci de pretutindenii izvorau acum nemulțumiri din pricina încuscririi voievodului moldovean cu hatmanul cazacilor. Mofluzi rămaseră lehii, care nu mai aveau în Vasile-vodă un vrednic tovarăș de lupte împotriva vrăjmașilor de dincolo de Nistru. Neîncrezători începură a se arăta turcii, care nu se așteptau la lucruri bune din

rubedenia cea nouă a Lupului.

Iar Matei Basarab, la Târgoviște, chibzuia cu tot mai multă stăruință la înlăturarea din scaunul Moldovei a lui Vasile Lupu, dușman de moarte, care oricând putea năvăli în Țara Românească ajutat de cazaci.

III

GINERELE LUPULUI

Ca să mai uite durerea despărțirii de Ruxandra, se mută Vodă Lupu înapoi la Suceava, vechea cetate domnească.

Logofătul Gheorghe Ștefan, care văzu că se clătinau acum toți stâlpii puterii domnești, ajunse la înțelegere cu Domnul Țării Românești și cu prietenul acestuia, voievodul Rákoczy al II-lea al Transilvaniei. Ei erau încredințați că Domnului Moldovei nu-i va veni în ajutor nici craiul Lehie, nici turcii de la Dunăre și ca o pară putredă el va pica la cea mai mică suflare de vânt.

Dobândind logofătul Gheorghe Ștefan asemenea puternici sprijinitori, mai căzu la înțelegere și cu alți boieri, nemulțumiți de unele prea năvalnice apucături ale Lupului. Între ei se aflau frații spătarul Costin Ciogolea și stolnicul Pătrașcu Ciogolea și serdarul Ștefan. Și așteptau acești boieri numai un semn ca să doboare pe Vodă.

Dar în grabă, Gheorghe Ștefan făcu una boacănă, dând toată urzeala pe față: purcese într-o noapte din Suceava la Iași unde avea înțelegere cu Mitropolitul, fără

a-și vesti tovarășii.

Costin Ciogolea, aflând că logofătul nu mai era în Suceava, se sperie atât de cumplit – asemenea unui copilăș lăsat singur într-o încăpere goală – că dădu fuga drept în iatacul lui Vodă, care în acea dimineață își cănea barba neputând suferi cărunția.

— Ce s-a întâmplat, spătare, au năvălit tătarii? îl întâmpină Vodă văzându-l atât de speriat.

— Mai rău, Măria Ta, gemu boierul. S-au răzvrătit prietenii și cei pe care cu mila ta i-ai ocrotit până acum, ca un adevărat părinte!

Și-i istorisi de-a fir a păr toată urzeala logofătului Gheorghe Ștefan, dând pe față și numele trădătorilor, printre care se afla el însuși.

Vodă văzu dintr-odată prăpastia care se deschisese la picioarele sale – și, fără a mai ține seamă de omenie, trimise oșteni de aduseră la curte și pe ceilalți boieri răzvrățiți. Și sub ochii lui, priveghind din cerdac, puse gealatul de le tăie tuturor capetele pe butuc – începând chiar cu spătarul Costin Ciogolea, cel cu pâra.

Vasile Lupu își adună oastea ce-i rămăsese credincioasă și se trase la adăpost, în codri, în vreme ce Ioan Kemeni, trimisul voievodului Transilvaniei, intra în Moldova prin pasul Trotușului, iar spătarul Diicu Buicescu, cu oștirea muntenilor, trecea Milcovul.

Nimeni în Moldova nu mai crezu în steaua lui Vasile Lupu, cu toată istețimea, vitejia și puterea lui.

În Iași, Mitropolitul citi lui Gheorghe Ștefan molifta de domnie nouă, iar boierii, câți erau în cetate, i se

supuseră, sărutându-i mâna.

Dar nu trecură treizeci de zile de la această întâmplare, că pe neașteptate se iviră în fața lașului călăreții lui Timuș, cât frunza și iarba.

Generele lui Vasile Lupu, cum auzise din gura frumoasei Ruxandra că tatăl ei se afla în primejdie, trecuse Nistrul și Prutul și într-un galop de o zi și o noapte ajunsese în târg, cu armăsarii înspumați.

Oastea lui Gheorghe Ștefan fu bătută la repezeală.

Vasile Lupu ieși cu ai săi din ascunzătoare, adăugind astfel oastea moldovenească la cea căzăcească, își îmbrățișă generele – și porniră cu toții în urmărirea vrăjmașilor.

Din Moldova îi alungară – și o clipă Vasile Lupu gândi să se înapoieze în scaunul domnesc redobândit. Dar mândria îl aruncă într-o nebunie – la care de fapt tânărul Timuș, însetat de lupte, îl ademenise: trecu Milcovul vrând să zdrobească pe munteni și să-l alunge pentru totdeauna din Târgoviște pe Matei Basarab, cel care „încălcase” tratatul de prietenie.

— Și după asta, Măria Ta, am poftă să-ne întoarcem în Moldova prin Transilvania, zise Timuș de-a călare, socrului său.

Întâia ciocnire avu loc la Teleajen, unde Matei Basarab trimise puține ajutoare lui Diicu Buicescu, spre a lăsa pre vrăjmași să creadă că erau puternici și a-i trage mai în jos, într-un loc mocirlos, lângă satul Finta, dinapoia căruia adăsta el însuși cu tunuri de vișin, cu pedestrime și călăreți.

La Teleajen, Vasile Lupu lovi pe dușman înainte de a vesti pe Timuș, care atât se supără din această pricină, că la Finta nu vru să se mai bată, stând deoparte cu pâlcurile lui de cazaci.

— Dacă sunt mai viteji moldovenii, să se bată ei! răspunse Timuș printr-un sol socrului său, care-l chema la apriga luptă împotriva dușmanilor.

Matei Basarab, deși împovărat de ani, lăsase Târgoviștea, venind în mijlocul oștenilor, de vitejia cărora ținea acum nu numai scaunul Țării Românești, dar și capul lui.

Vasile Lupu, spre a pricinui dintru început zăpăceală între oamenii lui Matei Basarab, se năpusti cu toți călăreții moldoveni în tabăra munteană, dar călăreții lui Matei înfruntară pe moldoveni și până la urmă izbutiră să-i țină în loc.

Degeaba trimise Vasile Lupu alți doi boieri în cortul lui Timuș, să-l înduplece a porni la luptă, căci de cazaci se ținea biruința în acea împrejurare.

Dar Timuș, mânios, îndărătnic, nici nu vru să audă.

Se aruncară în luptă pedestrașii din amândouă taberele, unii înarmați cu sânețe de foc, alții numai cu arcuri, iatagane și măciuci.

Fu o aprigă încăierare. De câteva ori moldovenii, îndârjiți de Domnul lor, împinseră pe munteni înapoi, dar nici Matei Basarab, cât era el de moșneag, nu se dădu bătut. Ci în mijlocul oștenilor, luptă cot la cot cu ei. Boierii, văzând pe Vodă în frunte, îl urmară, căci curajul unuia trezește la repezeală și îndrăzneala

celorlalți.

Un glonț nimeri pe Matei Basarab drept în genunchi, spărgându-i osul. Boierul care se afla în preajmă vru să sprijine pe Domnitor, dar Matei Basarab îl ocări și-l izgoni, urmând a înainta târâș-grăpiș în rândul dintâi al luptătorilor.

Vasile Lupu ar fi înfruntat încă oastea muntenească, până când ginerele său încăpățânat s-ar fi hotărît să intre în bătălie, dar se puse deodată o ploaie repede, care bătu drept în ochii moldovonilor.

Fură răzbiți.

Când Timuș ieși din cort, bănuind că socrul său va fi înfrânt, și vru să-și adune călăreții, ca să dea dușmanilor lovitura decisivă, era prea târziu.

Moldovenii risipiți, urmăriți, căzând în gropi și în smâncuri, nu mai putură face față iureșului oștirii lui Basarab; atunci Vasile Lupu, călare, o rupse de fugă spre a scăpa de sabâa răzbunătoare a dușmanului său. Tunurile moldovenești și mulți ostași, unii teferi, alții răniți, căzură prinși în mâinile muntenilor.

Nu mult după aceea Vasile Lupu trebui să înfrunte oștirea lui Gheorghe Ștefan, voievodul de o lună – și încă o dată fu înfrânt la Sirca.

Timuș se întorsese acasă, bucuros pe de o parte că plătise atât de crunt jignirea socrului său, iar pe de alta amărât că va duce Ruxandrei vestea înfrângerii tatălui ei.

IV

DOAMNA ECATERINA

Vasile Lupu nu mai apucă să mai intre în Suceava, unde se afla soțioara circaziană dimpreună cu băiatul și avuțiile domnești, ci trecu Nistrul, unde nădăjduia să dobândească alt ajutor de la Hmielnițchi.

De rândul acesta Timuș văzând lacrimile Ruxandrei, de dragul căreia i se topea inima, năvăli cu nouă mii de cazaci în Moldova, înconjură cetatea Sucevei, a lui Gheorghe Ștefan, și în scurtă vreme intră înăuntru.

Doamna Ecaterina, circaziana, îi căzu în genunchi, sărutându-i mâinile ca unui mântuitor.

Dar soarta bătăliei se întoarse tot atât de repede, căci Gheorghe Ștefan primind ajutoare de la lehi și de la unguri – în total vreo zece mii de luptători, cu tunuri multe și călăreți, împresură la rându-i cetatea Sucevei, în care se afla soția și ginerele lui Vasile Lupu.

Lehii erau sub porunca castelanului de Cracovia, Dimitrie Wisznowiecki, cel rușinat de refuzul Ruxandrei, care știind că soțul ei se află în cetate, vroia să-l piardă.

Douăsprezece săptămâni ținu Timuș cetatea, luptând de pe metereze împotriva asaltatorilor. În cetate izbucni foametea. Oștenii se hrăneau cu obiele arse, cu opinci fripte, după ce mâncară guzganii, câinii și pisicile pe care reușiră a pune mâna.

Câțiva lehi prinși izbutiră în bezna unei nopți să fugă din Suceava. Ei spuseră principelui Dimitrie al lor că cei

asediați sunt la grea nevoie, nemaiavând ce să mănânce și arătară în ce loc se află Timuș, căpetenia oastei.

Întemeiați pe spusa lor, lehii bătură cu toate tunurile acel loc două zile încheiate. Încercarea izbuti mai repede decât se așteptaseră. Ginerile Lupului, rănit la cap și la picior de o ghiulea, muri după o săptămână, cu toate îngrijirile Doamnei Ecaterina, care nicio clipă nu se dezlipi de lângă el.

Mult încercata circaziană vru să țină ascunsă moartea lui Timuș, dar nu reuși mare lucru. Cazacii zaporojeni, aflând pe de o parte vestea că au rămas fără căpetenie și pe de alta răpuși de foame, lăsară armele și nu mai vrură să lupte.

Doamna Ecaterina, fără a-și pierde nădejdea, alergă în mijlocul lor. Și zaporojenii văzură cu uimire o zeiță albă ca laptele, cu grai omenesc, care le cuvânta cu glas de cântec, încât greu le era să creadă urechilor:

— Feții mei, nu vă lăsați copleșiți de nenorocirea ce s-a abătut asupra capului nostru. Viteazul Timuș nu și-a dat sufletul, l-a trecut într-al meu, poruncind ca eu să vă fiu căpetenie, că tatăl său i-a trimis veste în vis că vine cu oaste la Suceava și ne va scăpa de năpaste, adueându-ne biruința...

Czacii aprigi ca fiarele codrului, dar cu suflete blajine de copii, crezură spusele ei și căzând în genunchi se rugară pentru iertare.

Lupta continuă sporită, însă nădejdea lor înviată nu izbuti să le astâmpere foamea. Ostașii începură să cadă secerați nu de gloanțe, ci de sfârșeala nemâncării. Mai

veni și-o iscoadă care vesti pe Ecaterina că hatmanul Hmielnițchi era încurcat în lupte cu lehii și să mai aștepte fiul său Timuș câteva săptămâni până o isprăvi cu vrăjmașii.

Doamna Ecaterina se prăbuși pe jos de disperare. Nu mai era nimic de făcut! Soarta lor părea pecetluită.

A doua zi, ea însăși dădu poruncă să se deschidă porțile cetății. Familia și avuțiile lui Vasile Lupu căzură în mâinile noului Domn al Moldovei, Gheorghe Ștefan.

Când năsălia care purta leșul lui Timuș trecu prin fața prințului Dimitrie Wisznowiecki, acesta nu-și simți inima unsă cu miere așa cum își închipuise văzând pe rivalul său ucis, ci se plecă smerit și cutremurat dinaintea învinsului, făcând o cruce mare pe piept.

Într-acest timp, hatmanul Bogdan Hmielnitchi venea el însuși cu oaste să despresoare Suceava. Lăsase în locu-i altă căpetenie să lupte mai departe cu lehii, gândind că nu-i bine să amâne ajutorul convenit fiului său, aflat în greutate. Dar pe drum întâlni convoiul cu leșul viteazului Timuș.

Se opri, descălecă, privi lung la chipul palid, copilăresc acum, după sărutarea morții, al sârmanului Timuș – și oftă din rărunchi.

Încotro să-și mai îndrepte pașii?

Cetatea era în mâinile lui Gheorghe Ștefan, care avea de partea lui sprijinul tuturor megieșilor – poate chiar și al turcilor.

Se întoarse peste Nistru, la cealaltă sârmană: văduva Ruxandra.

V

ȘTEFANIȚĂ LUPU

Să-și mai vadă vreodată nevasta și feciorul nevârstnic, Ștefăniță, nu credea Vasile Lupu. Acel hain de Gheorghe Ștefan de bună seamă că i-a dat pierzării.

După moartea lui Timuș, pe care Hmielnițchi îl înmormântă ca pe un adevărat rege, Hatmanul nu mai trimise niciun ajutor fostului voievod moldovean.

Ruxandra, învăluindu-se în văluri ca o mireasă neagră, se închise în iatacul ei din cetatea de pe malul Nistrului și nu vru să mai vadă, să mai audă pe nimeni. Odată cu Timuș, pe care la început îl urâse și apoi îl iubise cu patimă, părea că viața ei s-a sfârșit.

Cu odoarele și banii pe care-i mai avea asupra lui, Voievodul fugar se gândi să ceară ajutor de la Hanul tătăresc al Crimeii, rubedenie bună cu frumoasa Ecaterina. Porni la drum și fu primit cu brațele deschise în castelul din creasta unui munte preschimbat în terase și grădini – dar tătarul, care cunoștea împrejurările fugii lui Lupu, nu-i dădu nicio nădejde.

După câteva luni, pe neașteptate – în vreme ce fostul voievod adăsta o minune care să-l pună iar în scaunul Moldovei – veni scrisoare de la Stambul. I se cerea Hanului să trimită pe Vasile Lupu la Poartă, unde avea de dat unele socoteli.

Fostul Domn știa ce însemna această poruncă. Dar

nu-i păru prea rău. De vreme ce pierduse domnia, iar Ecaterina și Ștefăniță suferiseră pesemne o moarte crâncenă, de vreme ce draga lui Ruxandra se trăsese ca o schimnică într-o chilie, ce rost mai avea această viață pentru el? Ducă-se pe apa sâmbetei!

Cum ajunse la Stambul, Vasile Lupu – după felul turcilor de a se purta cu voievozii maziliți – fu aruncat în închisoarea Celor Șapte Turnuri, pe limba lor Ediculé. În fața Padișahului – care primise atâtca pungi drept peșcheș – pe fostul Domn al Moldovei nu-l mai chemară, așa că nici nu fu pus la munci, nici ucis.

Într-o încăpere de sus a Turnului, unde soarele bătea puternic și de unde se vedeau zărilor albastre ale mării, Vasile Lupu avu îngăduirea să primească vizite – și îndată chemă la sine pe capuchihae de la care află vești despre Țara Românească și despre Moldova și numai după aceea putu să trimită scrisori. Se împrieteni cu mai mulți venețieni de seamă, soli care fuseseră închiși până la terminarea neînțelegerilor cu bogata cetate italiană, și ca să le mai treacă de urit, închișii își dăruiau unii altora odoare și mai ales ospete.

Astfel află Vasile Lupu că frumoasa Ecaterina și tânărul Ștefăniță – minune dumnezeiască! – nu pieriseră în chinuri cum bănuia, ci fuseseră numai „puși la oprire”.

Patru ani petrecu – adevărată odihnă! – Vasile Lupu în Cele Șapte Turnuri, până veni și vestea mult așteptată: căderea din domnie a lui Gheorghe Ștefan!

Marele Vizir, care primise câteva plocoane grase de la

oamenii din zarafie ai Voievodului închis, stăruia ca Vasile Lupu, care totdeauna se arătase un priceput și supus Domnitor, să dobândească iar Moldova, unde era cu nerăbdare așteptat de boieri ca și de poporeni.

Dar fu numit Gheorghe Ghica – care i-o luă înainte cu depunerea haraciului în haznaua împărătească.

Și iată, noul Voievod, care avea inimă blajină, trimise la Stambul pe frumoasa Ecaterina cu feciorul ei Ștefăniță. Se înfățișă la Ediculé, cu scrisoare de intrare din partea Marelui Vizir.

Ștefăniță, acum flăcău de șaptesprezece ani, cu tulleie negricioase în barbă, sărută mâna tatălui său, iar frumoasa circaziană căzu în genunchi, plângând de fericire. Ambasadorii venețieni, care tocmai jucaseră cărți cu Vodă, o priveau cu ochi mari, ca pe un tablou de Tizian.

— Unde ați stat, Ecaterina?

— La Buciulești, pe moșia câinelui de logofăt, răspunse femeia din genunchi, privind chipul mândru al soțului. Nu ne-a omorât. Adăsta să mă răscumpăr, căci nu știu cine-i șoptise că ascunseseam avuțiile domnești.

— Iar tu nu mai aveai decât sufletul, biata de tine! zise Vodă, dezmierdându-i obrazii.

— Sufletul și taina gropniței, Vasile! Că avuțiile de aur le-am ascuns și am lăsat afară numai sacii cu monedele de aramă, și vreo două de argint. Așa că, după mila lui Ghica-vodă, iată-mă-s cu banii toți, până la un galben.

Vodă o privea uluit, abia viindu-i a crede – socotindu-

se mai curând în vis!

Ecaterina nu i se păruse niciodată dârză și vicleană. Și iată că asprimea vieții îi dădea și asemenea însușiri. O ridică de jos și o aduse oftând la pieptul lui, apoi cu mâna cealaltă trase la el și pe Ștefăniță.

Într-acea seară se aduseră din Stambul la Ediculé damigene cu vin spumos, fripturi și baclavale – iar ospățul, la care fură poftiți, în afară de dregătorii venețieni, toți închișii din încăperile de sus ale Celor Șapte Turnuri, ținu până la ziuă.

Cu un nou dar de pungi, Vodă își recăpătă libertatea și părăsi Turnul cel vesel al pușcăriei, spre marea mâhnire a venețienilor, care se îndrăgostiseră pe capete de preafrumoasa circaziană. După oarecare vreme Marele Vizir îi îngădui să se mute într-un palat măreț, așezat pe malul Bosforului, pe care îl cumpărase de la femeia unui grec proaspăt descăpățânat. Dar n-avea voie să iasă pe ulițele Stambulului, ca să nu-l vadă oamenii lui Ghica-vodă, Domnul Moldovei.

— Încă o mazilire, și-mi vine iar rândul! striga Lupu musafirilor care veneau în fiecare zi să-l vadă.

Și socotind mântuirea lui, a Ecaterinei, a feciorului o adevărată minune dumnezeiască, cu un bacșiș de douăzeci de mii de reali dobândi dreptul de a repara bisericile ortodoxe din Stambul amenințate cu ruina, iar Patriarhiei îi plăti datoriile, care se ridicau la peste o jumătate de milion de reali.

— Maică Precistă, se rugă el dinaintea icoanei din iatacul de pe Bosfor, sub care ardea o candelă ca un

sâmbure de lumină, ajută-mi să mă mai închin odată la chipul tău de la Trei Ierarhi!

Ecaterina învăță ușor drumurile tainice care duceau la dregătorii cei mari și la inimile lor și izbuti să clatine scaunul lui Ghica-vodă.

Dar să pună în loc pe Vasile al ei, căruia i se usca inima de dorul Moldovei, nu izbuti. Totuși, Padișahul îi făcu hatârul și numi voievod pe tânărul Ștefăniță, care împlinise 19 ani. Și astfel porni feciorul voios și mândru la Iași!

Ecaterina rămase alături de vârstnicul ei soț, bucurându-se amândoi de urcarea în scaun a băiatului lor. Dar veneau din Moldova vești rele, Ștefăniță se lupta, nepriceput, cu asprimile domniei și pe deasupra cu seceta care lovise țara, încât oamenii se văzură nevoiți să mănânce pâine și papura de pe malurile bălților ca să nu piară de foame.

Și mai află Vasile Lupu că moldovenii îi spuneau în batjocură tânărului și nenorocosului său fiu Papură Vodă, poreclă cu care va rămâne în istorie. Crunta veste îl îmbătrâni dintr-odată și-i zdruncină sănătatea. Nu trecu nicio lună de zile și închise ochii pentru totdeauna. Rămășițele i le duseră prietenii la Iași, îngropându-le la ctitoria sa de la Trei Ierarhi.

Doamna Ecaterina, încă tânără, nu împlinise nici 40 de ani, se pomeni, la Iași, față-n față cu întâia ei tresărire de dragoste. Era fostul spătar Enache Catargi, care tot mai tânjea de dorul ei. Aflând de trecerea către cele veșnice a lui Lupu, se întoarse degrabă din Lehin

unde ajunsese hatman și o luă de nevastă.

DOMNIȚA RUXANDRA

I

O NUNTĂ DOMNEASCĂ

Mari pregătiri și o forfotă neobișnuită se vedeau la Curtea din Iași, unde domnea Vasile Lupu. În belșug și măreție aproape împărătească trăia el aici dimpreună cu soția de-a doua și fetele.

Căci spre deosebire de celelalte nunți, ale boierilor ori ale oamenilor de rând, o nuntă domnească însemna *politichie* adică o nouă legătură de rudenie cu țările învecinate, atât de folositoare în acele vremuri de nestatornicie și războaie neîntrerupte.

Nunta pe care Domnul o pregătea fetei lui, Maria, domnița cu chipul alb, prelung și grai cântător ca al unei harfe, însemna pentru țară o apropiere de marea putere a Lehie și deci un sprijin împotriva căzăcimii și tătarimii de peste Nistru. Căci mirele atât de prețuit al Măriei nu era altul decât prințul Ion Radziwil, guvernatorul Lituaniei, chipeș și isteț, trimis de regele polon la vreme de cumpănă pe la toate curțile împărătești.

Inima domniței bătea de nerăbdare. Nici la Curtea părintelui ei, plină de boieri, de soliile altor neamuri, de dregători și ostași care treceau prin trei porți, ca la Stambul, înainte de a ajunge în fața lui Vasile Lupu,

Maria nu se simțise micșorată. Dar altfel erau, de bună seamă, Curțile de la Viena, de la Veneția, de la Cracovia... Și îi plăcea ca lumea să vadă și să se minuneze de frumusețea ei albă, moldovenească.

Bucuria miresei era împărtășită de mama-i vitregă, Ecaterina, frumoasa circaziană, a doua soție a Domnului, adusă cu mare cheltuială și după multe târășenii tocmai de prin părțile Caucazului, din preajma Curții Hanului tăăresc. Căci aproape de aceeași vârstă cu mireasa, Ecaterina se pricepuse a fi mai degrabă o surioară fetelor din întâia căsătorie a lui Vasile Lupu, decât mamă vitregă.

Și despărțirea de Ecaterina era singura părere de rău a Măriei.

Ruxandra, soru-sa, a doua fată a Domnitorului, privea cu uimire pregătirile de nuntă și într-un fel cu oarecare ciudă, căci, mezină fiind, credea că taica Vasile și mămuca Ecaterina numai pe ea trebuia s-o iubească și numai de mulțumirea ei să se grijească. Dar forfoteala jupâneselor și slujitoarelor care nu mai pridideau cu gătelile o înveseleau și se bucura la gândul că rochia ei albă, cu o lungă coadă de mătase viorie, o va ține un paj leșesc de seama ei, cu ochi albaștri și zulufi bălai, ca un mic Făt-Frumos.

Cu mult înainte de începerea nunții, bucătarii fură puși la treabă și toate încăperile Curții, din pivniță până-n pridvorul bisericii domnești, se umplură de mireasma îmbietoare a mirodeniilor și a fripturilor rumenite.

Trei tarafuri de lăutari, unul moldovenesc, altul turcesc și altul leșesc, se luau la întrecere în fundul curții, stârnind o hărmălaie de nu se mai auzeau slujitorii unii pe alții, când erau nevoiți a-și vorbi.

Numai Domnul, în iatacul său, unde îl ferchezuia un meșter bărbier grec din Stambul, avea inima îngreuiată de o presimțire și gândurile i se învărtejeau în minte, fără a fi în stare să deosebească pe cel bun de cel rău.

— Nu cumva am nimerit-o ca Eremia cu oiștea-n gard, meștere bărbier? grăi tare Domnitorul, încercând a surâde.

Bărbierul, care îi potrivea barba, scoase repede fierul încins, să nu pârjolească pe Măria Sa, tocmai în asemenea măreață împrejurare.

— Cu prințul polonez, Mărite Doamne? făcu el care, așijderi grecilor de pe vremea lui, cunoștea firele încâlcite ale domniilor și intereselor. Nici nu putea Domnița Maria râvni un alt mire. Multe fete de neam din Polonia varsă acum lacrimi amare, că o moldoveancă le-a răpit mirele!

Și în vreme ce bărbierului, cu ușurința-i obișnuită, îi turuia gura, Vasile Lupu își amintea de greutățile pe care le avusese pentru a ajunge la această înrudire: împotrivirea Mitropolitului și a celor mai mulți boieri, care nu vedeau cu ochi buni măritișul unei Domnițe ortodoxe cu un reformat (căci prințul Radziwil era luteran), împotrivirea atâtor înalți dregători și trimiși ai puterilor străine, căroră nu le venea la îndemână să se lege Moldova cu o putere de la miazănoapte.

Dar ce va spune Vasile Lupu la Stambul? Cu încâlcite zâzanii și multe pungii pline cu galbeni, izbutise a pune mâna pe tronul Moldovei de la turcii atât de lacomi și atât de bănuitori. Cum va motiva Domnul dinaintea Sultanului și a Marelui Vizir legământul cu Lehia, dușmanca de moarte a Imperiului otoman, țară catolică, ațățătoare a Europei creștine împotriva Semilunii?

De la această nuntă i s-ar putea trage lui Vasile Lupu mazilirea dacă nu chiar moartea!

Când bărbierul isprăvi treaba, Vodă se ridică anevoie, oftând greu.

Și începu o nuntă ca-n basme. Prințului Radziwil, care venea din Lituania cu șaizeci de curteni și o mie două sute de oșteni călări, îi ieși înaintea Domnul Moldovei cu un alai de douăsprezece mii de oameni. Mai sosiră soli din Veneția și din Brandenburg, toți în vestminte strălucitoare, cu nasturi din pietre nestemate, precum și trei soli din partea lui Gheorghe Rákoczy I, principele Transilvaniei, împreună cu o sută de ostași, toți în armuri din zale și piei de animale.

Douăsprezece zile ținură petrecerile la Iași, la care luă parte nu numai boierimea potrivnică – trasă cu de-a sila de coconet – dar și prostimea pentru care se fripseră boi întregi și se aduseră de-a rostogolul, din pivnițele domnești, poloboace cu vin mai roșu ca sângele.

După aceea, frumoasa Maria, lăsându-și în lacrimi pe buna mamă, Ecaterina, precum și pe surioara Ruxandra, care o privea cu mâhnire, apucă drumul Varșoviei.

Aci soțul o înfățișă Regelui, apoi tinerii căsătoriți porniră cu rădvanul și alaiul să colinde prin apusul Europei, unde erau adăstați pe la Curțile cele mari.

II

UN GINERE FIOROS

Despre frumusețea Ruxandrei merse pretutindeni vestea, prin toate țările vecine și chiar mai departe. Contele Potoky, tot din Polonia, trimise daruri lui Vasile Lupu, ca din partea unuia din fiii lui, dar fata nici nu vru să audă de asemenea cerere. Umblă într-o vreme vestea că Țarul Moscovei, un flăcău de douăzeci și trei de ani, era în căutarea unei mirese și că trimișii lui porniseră pe drumul Moldovei.

Dar ca un trăsnet căzu la Iași scrisoarea lui Hmielnițchi, hatmanul cazacilor din Ucraina, care cerea pe Ruxandra pentru fiul său Timuș.

Vasile Lupu umbla fără astâmpăr, încioace și-ncolo, cu răvașul în mină, și-ar fi mușcat cu dinții de pereți, dacă ar fi putut, atât era de furios de neobrăzarea aceluia hatman, care cutezase a-și ridica nasul până la el, Domnul Moldovei. Câteva zile nu destăinui nimic nici Ecaterinei, nici dragei sale Ruxandra, socotind să nu le amărăscă degeaba, ci mai întâi să caute a înlătura primejdia.

Cine era acest Hmielnițchi? Pe vremuri slujise ca un fel de copil de casă într-o familie nobilă poloneză, care avea moșii întinse în Ucraina. Bătut până la sânge de

stăpânii săi, băiatul fugi, luându-și destinul în brațe. Cu îndârjire, curaj și mai ales cu noroc ajunse hatman al cazacilor. Neputând suferi pe leși, ca sarea-n ochi, îi învinse de câte ori avu lupte cu ei, alungându-le oștile. Câți moșieri polonezi, care mai rămăseseră în Ucraina, se grăbiră a-și lua tălpășița, adăstând alcătuirea unei oștiri noi, care să înfrângă puterea căzăcească! Zadarnică așteptare, căci Hmielnițchi, între timp, trecu hotarele și năvălind în țara leșească prădă și dădu foc satelor din drumul său.

Îngrozit, regele Poloniei trimise doi soli în tabăra hatmanului ca să cadă la pace. Aci nobilii polonezi fură primiți cu mare cinste și ospătați din belșug. Spre uimirea lor, văzură că erau serviți la masă chiar de soția hatmanului, așa cum era datina prin partea locului. După masă se încinse un chef strașnic. La miezul nopții, Bogdan Hmielnițchi vroi să se retragă în cortul său, iar boierii polonezi, socotind că n-ar putea găsi o împrejurare mai potrivită pentru împlinirea menirii lor, îi vorbiră de încheierea păcii.

— Măine! răspunse răgușit hatmanul, sprijinindu-și în buzdugan namila-i făptură, umflată ca o butie. Acum n-am vreme! Sunt amețit de băutură! Dacă o fi pace, pace să fie, dacă nu, o să vă trântesc pe toți la picioarele mele, o să vă îngenunchiez și o să vă tai capetele. M-ați auzit? Iar pe nevestele și fetele voastre o să le vând la turci. Gata! Noapte bună!

Despre Timuș, feciorul hatmanului, mergea vestea că se certase într-un rând cu maică-sa vitregă, din pricina

căreia tată-său îl ocărise amarnic. Flăcăul tăcu chitic, iar gându-i cloci o grea răzbunare. Se prefăcu a uita neînțelegerea ce avusese, ba arăta femeii atâta supunere, încât ea se minuna și își făcea cruci, cunoscând firea iute și necruțătoare a lui Timuș.

Plecând hatmanul la o fruntarie, unde cazacii trebuiau să-și primească simbria, rămase acasă Timuș și maică-sa vitregă. Când se întoarse își găsi soția moartă. Băiatul o spânzurase de creanga unui stejar bătrân din mijlocul curții, iar slugile și oștenii de la conac râdeau pe înfundate.

Hatmanul nu cuteză a-și ucide fiul, știind că mai vinovată decât el fusese mama vitregă. Ca să-și uite durerea, se apucă de băutură și câteva luni nu se trezi din beție. Apoi își luă altă nevestă, învățând-o să se poarte bine cu Timuș, fiind flăcăul mânios și răzbunător din fire.

Cum putea Vasile Lupu, încuscrit cu o aleasă familie poloneză, să-și dea fata după asemenea flăcău și să intre în rubedenie cu asemenea hatman, care mai ținea minte vremea când era slugă la o familie de nobili? Oare pentru sălbaticul de Timuș crescuse el o mândrețe de fată, și cheltuisese atâta bănet ca s-o scoată din haremul de la Stambul?

Numai pe Ruxandra o mai avea, odraslă râvnită de cei mai de seamă nobili și chiar de moștenitori de tron. Prin ea nădăjduia să-și întărească și mai bine puterea în scaunul Moldovei, iar mai apoi să pună mâna pe Țara Românească, dacă nu chiar pe împărăția Bizanțului.

Căci tocmai în acea vreme ginerele său, soțul Măriei, umbla pe la Curțile din Apus, după gândul regelui Poloniei, să îndemne la înjgheizarea unei armate a marilor puteri creștine, care să scoată pe musulmani din Stambul, să-i arunce dincolo în Asia de unde veniseră, pentru a scăpa Sfântul Mormânt de stăpânirea păgânilor.

Armatele creștine unite urmau să fie puse sub porunca lui Vasile Lupu, domnitorul care cunoștea atât de bine limba, obiceiurile și felul de luptă al păgânilor.

Aflând Ruxandra mai târziu că un necioplit de cazac, fiul unui hatman, fostă slugă la poloni, cutezase a o cere de soție, fu cuprinsă de o asemenea mânie încât plânse toată noaptea și căzu bolnavă la pat. Numai îngrijirile și dezmierdările bunei Ecaterina o puseră iar pe picioare.

— Mămucă, dacă tata m-o da peste Nistru la acei sălbatici, să știi că-mi fac seama! Așa să-i spui, zise ea, scâncind la pieptul mamei sale vitrege.

— Nu te teme, puicuță, că nu face taică-tău asemenea neghiobie! Găsește el o viclenie să înșele pe cazaci, până te-o mărita cu cel care ți se cade...!

III

„RAVAȘELE” HATMANULUI

Vasile Lupu trimise vorbă lui Bogdan Hmielnițchi că bun-bucuros s-ar încuscri cu el, însă interesele țării cer să nu se strice cu turcii, care n-ar vedea cu ochi buni o

legătură între cazaci și moldoveni.

„Dar cu boierul polon cum te-ai înrudit, dându-i de nevastă pe fata cea mare? răspunse hatmanul cu grabă, prin alți soli călări. Lupule, nu te ascunde în piele de oaie!... Rău i-a părut fiului meu Timuș, aflând de temerile tale, dar el mai curajos a chibzuit că pentru o mândrețe de fată ca Ruxandra face să se strice cu turcii. De aceea a hotărât să treacă Nistrul și să vină numaidecât la Iași cu o sută de mii de nuntași, pe cât de oțeliți, pe atât de înarmați. Vezi că nu e de glumă!”

În toamna aceluia an, când moldovenii își culegeau viile cele mănoase și călcau strugurii, chiuind de bucuria vinului celui nou, se pomeniră cu năvala oastei căzăcești.

Domnul și boierii fugiră din Iași, ca un stol de vrăbii speriate cu praștia. Unii se închiseră în cetatea Neamțului, până la trecerea urgiei, cetate cu ziduri groase și apărată de oșteni căliți în lupte. Acolo fugi și frumoasa Ruxandra, ținută pe brațe de buna Ecaterina, care se străduia să-i facă inima ușoară.

— Când or afla prinții de sânge că oști întregi se înfruntă pentru frăgezimea ta, vor alerga la Iași, ca să te ceară care mai de care de soție. Iar tu vei alege pe cel care ți-o fi mai drag!

Vasile Lupu se trase în codrul Căpoteștilor, unde aveau să se adune căpeteniile moldovene cu oamenii lor, iar la Iași, la Curte, lăsă numai o mână de oșteni.

Cazacii, puși pe jaf, năvăliră în Moldova ca într-o țară dușmană. La Iași uciseră pe oricine întâlneau în cale,

iar acaretelor lui Vodă, după ce le călcară și jefuiră, le dădură foc.

Oștenii moldoveni erau prea puțini la număr ca să țină piept unei astfel de năvale. Fugiră, lăsând avutul lui Vasile Lupu în plata lui Dumnezeu.

Voievodul ceru ajutor turcilor, de la care primi, în bătaie de joc, întrebarea de ce a fugit din Scaun? Și văzând că altă scăpare nu avea, trimise la Iași, la Timuș, pe spătarul Ciogolea, cu daruri de nuntă și făgăduiala că în curând îi va da pe Ruxandra. Numai că un ginere se cuvine să intre în Cetatea de scaun altfel decât jefuind și pârjolind.

Timuș, bucuros de marea veste, se trase cu oastea peste Nistru și se pregăti de nuntă, în vreme ce Vasile Lupu, amărât și furios, se pregătea să dea ajutor leșilor, care tocmai, strânși la Camenița, între Moldova și Ucraina, gândeau să nimicească pe Bogdan Hmielnițchi.

Acesta, legat acum de cuscrul moldovean, se apucă să-i destăinuiască felul cum va răspunde loviturii polonezilor. Dar Vasile Lupu dădu pe față generalului Potocki, care se afla în fruntea oastei de la Camenița, planurile hatmanului. Numai așa leșii, știind ce se va întâmpla, zădărnicipă orice mișcare a cazacilor, ba înconjurându-i în câmpia de la Berestecica îi bătură crunt.

Hmielnițchi fugi, abia scăpând cu zile și se ascunse departe de Nipru, în ținutul Zaporojilor. La Curtea din Iași, Domnul cu rudele și prietenii trăgeau în vremea asta un chef cu trei tarafuri de lăutari, de bucurie că

scăpaseră – socoteau ei – de cererea obraznică a cazacului Timuș, de care, firește, nu vor mai auzi niciodată...

Numai că leșii, cunoscând îndârjirea hatmanului și puterea cazacilor, aliați acum și cu tătarii, cerură pace.

Vestea căzu ca un trăsnet. Nu mult după aceea, doi soli din partea lui Bogdan Hmielnițchi descălecară la Iași și aduseră lui Vasile Lupu o scrisoare destul de mânioasă, în care se aflau, drept încheiere, aceste rânduri:

„Nu mi-a rămas ascunsă vânzarea ce ai făcut-o, socotindu-mă dobitoc. Mulți oșteni de-ai mei au căzut atunci, în bătălia de la Berestecica, dar trec peste asta și-ți poruncesc să dai pe fiica ta Ruxandra după fiul meu Timuș, altminteri mă abat chiar eu pe la Iași și, în afară de fată, vă tai pe toți în bucățele atât de mici că nimeni de pe pământ nu le-ar mai putea coase la loc. Vorba asta și-o spun și nimic mai mult! Așa – ca să știi ce te așteaptă!”

Domnul Moldovei nu-și pierdu cumpătul, ci trimise un sol generalului leah Kalinovski, care cu treizeci de mii de oameni păzea acum fruntaria dintre Moldova și Polonia. Credea că întâmplarea de la Berestecica va înspăimânta pe cazaci.

Hatmanul, dacă află de purtarea lui Vasile Lupu, care cu atâta încăpățânare își ocrotea fata, scrisese generalului leah această scrisoare, chipurile de haz:

„Hatmane Kalinovski, fiul meu Timuș, flăcău cam încăpățânat, a pornit cu o seamă de nuntași să ia de nevastă pe fata Voievodului Moldovei. Spre mirarea mea

aflu că o armată poloneză îi aține calea, împiedicându-l să se însoare cu aleasa inimii. De aceea, rogu-te, hatmane Kalinovski, dă poruncă oștilor tale, care se găsesc cam la strâmtoare în acel loc, să se retragă ceva mai la o parte, ca tinerii nuntași să nu cate ceartă oamenilor tăi și de aci să iasă – Doamne ferește – cine știe ce bucluc. Eu, unul, te vestesc cu vorbă bună, să nu zici că nu ți-am spus!”

Dar vicleanul Bogdan Hmielnițchi ascunse generalului Leah că dinapoia acelor „nuntași” ai fiului său venea grosul oastei căzăcești, în frunte cu năprasnicul lor hatman.

Lupta avu loc la Batow, și de data aceasta cazacii răzbnară moartea fraților lor din câmpia Berestecica. În furia lor, ucrainenii uciseră cu nemiluita pe vrăjmași. Nu scăpă măcar un Leah, care să ducă la Varșovia sau la Iași vestea acestui prăpăd. Leșii pieriră, de parcă s-ar fi făcut o apă și ar fi fost supti de țărână. În mijlocul oamenilor săi, își pierdu viața chiar generalul Kalinovski.

Cu și mai mult haz, Bogdan Hmielnițchi trimise o scrisoare Regelui Poloniei, la Varșovia, în care se aflau rândurile de mai jos;

„Fiul meu Timuș mergea la nuntă, când deodată Kalinovski i-a tăiat drumul pe care Dumnezeu îl lasă slobod pe pământ, pentru cei buni ca și pentru cei răi. Eu am sfătuit pe hatmanul Măriei Tale să stea binișor de o parte, dar el n-a vrut să mă asculte. Mi se pare că-n încăierare au pierit toți supușii Măriei Tale: generalul dimpreună cu ostașii săi, Dumnezeu să-i ierte pentru

nerozia pe care au făptuit-o, dându-și pielea pe degeaba. Dar eu tot rog pe Măria Ta să ierte pe cazacii mei care s-au cam întrecut cu gluma.”

Vasile Lupu nu mai avu încotro. De astă dată trimise repede soli cu daruri către Timuș, să poftească numaidecât la Iași, să-și ia pe Ruxandra, însă nuntașii să rămână – fără supărare! – dincolo de Nistru.

Bogdan Hmielnițchi își sfătui băiatul să nu se încreadă în cuvântul vicleanului Domn din Moldova, ci să-i ceară zălogi. Vodă îi trimise hatmanului doi boieri, dar cazacul nu se mulțumi, ceru doi nepoți de-ai Domnului.

Și astfel porniră peste Nistru feciorii hatmanului Gavrilă și ai logofătului Gheorghe, doi băieți semeți și chipeși, amărâți că nu vor juca și nu vor petrece și ei la nunta verișoarei Ruxandra.

Atât Vasile Lupu cât și frumoasa lui fiică se-mpăcară încet încet cu gândul. Fata, într-o seară, stând de vorbă cu buna ei mamă vitregă Ecaterina, îi spuse:

— Ah, mămucă dragă, prea multe vieți se pierdură de când cu pofta ce i se năzări lui Timuș să mă ia de soție. Cât pe-aci era să-și piardă și tata scaunul domniei! Mă duc după cazac, dacă așa vrea Dumnezeu și poate ne-om împăca – mai știi? Am să fiu ascultătoare, smerită și poate că ținând și el la anii mei cei tineri n-o să mă spânzure ca pe maică-sa.

IV

NUNTA RUXANDREI

Aproape doi ani trecuseră de la întâia sosire a cazacului în Iași. De rândul acesta, întovărașit de trei mii de călăreți, tot înspre toamnă, Timuș se apropie de Curtea lui Vodă. Vasile Lupu îi ieși întru întâmpinare – cum se cuvenea – călare, urmat de toți curtenii și de opt mii de ostași.

Timuș, făcînd ochii mai mici decît îi avea, tresări dacã văzu atîta oaste. Oare cu ce gînd îi ieșea înainte Vodă Lupu luînd cu el atîta putere de oameni? Nu cumva se împotriva pentru a treia oara și hotărâse a-l răpune?

Tânărul pețitor înțelese că n-avea altă scăpare decît lupta – căci decît să fugă, mai bine pierrea ca un viteaz, să nu rîdă după el, în batjocură, frumoasa Ruxandra.

Dar Vodă, după încercările și suferințele din trecut, nu se mai gîndea să supere pe Bogdan Hmielnițchi, ci văzu că era voia lui Dumnezeu să aibă de ginere pe Timuș. Descălecă, luă în brațe pe tânărul cazac și-l sărută pe amîndoi obraji.

Timuș, parcă înțepenit de mirare, nu scoase un cuvânt și urcă iar pe calu-i înspumat, intrînd apoi cu tot alaiul în Iași, în zgomotul surlilor, țambalelor, tobelor și uralelor mulțimii.

Căpeteniile oastei care grăiau în locul mirelui înfățișară Domnului darurile și rubedeniile mai

apropiate, mătușile, druștile – cum li se spunea – care ședeau înghesuie în cinci rândvane, necutezând să coboare de frică.

Alaiul se opri în mijlocul Curții, iar de la fereastra iatacului ei, frumoasa Ruxandra, pe după perdea, cerca să deslușească mai repede chipul flăcăului care o dorise cu atâta râvnă și care-i va fi soț. Îl zări descălecând: era un băiat scund, bine legat, cu chipul nițel ciupit de vărsat, oacheș, dar cu ochi vii și cu o gură mică, strânsă, ca a unui copil mofluz.

Ecaterina, în spatele fetei, îl căuta și ea cu ochii:

— Cred că acela e! Călărețul cu botfori scurți și cu blană de samur pe umeri... grăi Ecaterina. E frumușel, bătu-l-ar norocul! Ia te uită, Ruxandră, ce guriță îmbufnată are!

Timuș se trase în cămărilor lui și trei zile, ca pe un sălbatic, nu-l mai văzu nimeni, afară de un croitor care-i pregătea un vestmânt nou, de mire, după moda leșească. Nici nu mâncă, nici nu bău, de parcă se temea să nu fie otrăvit.

Ruxandra începu a se simți jignită de purtarea tânărului, care acum, după ce doi ani se războise pentru ea, nu se grăbea deloc s-o vadă. Înfrățirea copilărească a lui Timuș îi alungase teama și asemenea Ecaterinei, care se pricepea, înțelese că Dumnezeu îi dăruia un bărbat puternic și de credință.

În vremea aceasta pregătirile de nuntă erau pe sfârșite. Ca și la nunta Măriei, bucătarii se osteniră mult, tarafele de lăutari turci, leși și moldoveni umplură

Curtea cu scripcile lor zgomotoase pe care nu le întreceau nici cobzele mari cât niște albi.

Horele se țineau lanț, sub ferestrele domnești, hora jupâneselor, a dregătorilor, a oștenilor, a fetelor mari, a copiilor și la urmă a calicilor, care aruncaseră cârjile cât colo.

Mirele și mireasa vorbiră puțin, când se cunoscură mai de aproape. Timuș nu avea deprinderea prinților apuseni de a arăta femeilor o supunere prefăcută și o simțire mincinoasă. Ceea ce simțea cu adevărat era ascuns în inima lui. Și faptele vor arăta frumoasei Ruxandra că tânărul pe care-l lua de soț era într-adevăr un bărbat de credință și va lupta în curând alături de oștile lui Vasile Lupu.

Pe acea vreme era obiceiul ca la biserică să meargă numai mirele și mireasa cu nunii și musafirii, iar părinții să rămână acasă.

Timuș și Ruxandra ascultară sub baldachin în fața icoanelor din biserică domnească, ce da de-a dreptul în iatacurile Curții, citirea rugăciunilor și a liturghiei, călcară pe banii de aur aruncați în calea lor, în vreme ce ocoleau altarul și li se cânta „Isaiia dântuiește”.

Când se întoarseră la casa domnească, se despărțiră. Mireasa trecu în iatacul cel mare al Doamnei Ecaterina, unde se pusese masa pentru partea femeiască, iar mirele fu primit de Domn și dus în sala tronului, unde se întinse o masă pentru oaspeții aleși. În toate cămărilor erau mese pentru neamul cel mare și felurit al slujbașilor, iar pe la răscrucile lașului, slujitori ai

domniei împărțeau vestminte, bani, azime și câte o ulcică de vin cu friptură caldă de berbec răsucit în țeapă.

Când văzu Ruxandra mulțimea jupânițelor care o priveau cu milă și a *druștelor* – mătușile mirelui – care se uitau la ea cu uimire, simți în ea ca o descătușare. Îi era drag mirele, nunta nu i se mai înfățișa ca o pacoste, iar părintele, Domnul Moldovei, nu mai era silit, din pricina ei, să fugă din Scaun.

Și Ruxandra, când o îmbrățișă buna Ecaterina, își ascunse capul în pieptul ei și plânse deodată cu hohot mare. Era plânsul bucuriei.

Nimeni nu bănuia că această fericire, atât de greu dobândită, va ține numai un an și jumătate, că Timuș, mirele atât de oropsit, se va arăta un soț iubitor și un ginere fără seamăn, dându-și viața pentru tatăl și mama Ruxandrei, pentru scaunul amenințat al Moldovei.

Nunta ținu șase zile, căci tinerii erau grăbiți să plece peste Nistru.

Ca la sosire, Curtea, Domnul și mii de călăreți întovărășiră până departe, afară din oraș, alaiul lui Timuș, care-și vedea, în fine, visul cu ochii.

La locul de despărțire, bărbații descălecară, femeile coborâră din rădvane. Vasile Lupu îmbrățișă pe Timuș, povățuindu-l să se poarte gingaș cu Ruxandra, care fusese crescută cu atâta grijă. Ecaterina, în brațele căreia tânăra soție vărsă multe lacrimi, nu se putu desface mult timp de îmbrățișarea Ruxandrei, într-atât se iubeau mamă și fiică.

Tarafurile de lăutari cântară și alaiul lui Timuș se puse în mișcare, luând drumul răsăritului.

— S-a dus și Ruxandra – șopti Vasile Lupu, podidit de o înduioșare fără margini, pe care degeaba căuta s-o ascundă.

Și vreme îndelungată a stat Vodă în mijlocul drumului, cu capul descoperit, privind pe urma rădvanului scumpei sale fiice.

V

CETATEA SUCEVII

De la plecarea Ruxandrei, care parcă-i purta noroc, începu să apună și steaua lui Vasile Lupu. Înțelegerea între neamurile creștine pentru a porni lupta împotriva Imperiului otoman nu se înfăptui. Prințul Radzivil se întorsese mofluz la Varșovia și când veni la Iași cu Maria, socrul, mâniaș că visurile de mărire nu i se împlineau, își sfătui fata să-l părăsească. Dar Maria rămase credincioasă soțului:

— Trebuia să socotești lucrul dintru început, tată, nu după aceea! îi spuse fiica cea mare.

Turcii erau nemulțumiți de Domnul Moldovei, căci își trimisese amândouă fiicele la neamuri dușmane Semilunii.

Și precum, în tinerețea lui, Vasile Lupu trăsese sforile la Stambul împotriva Domnilor moldoveni care, pe rând, îi încredințaseră slujbe în preajma Divanului, tot astfel se găsi un boier moldovean, care să facă același lucru.

Era logofătul Gheorghe Ștefan. Acesta căzu la înțelegere cu Matei Basarab, Domnul Munteniei, și Gheorghe Rákoczi, prințul Transilvaniei, amândoi dușmanii lui Vasile Lupu.

Așa se face că oștile muntene și transilvănene năvăliră în Moldova și se îndreptară spre Iași. Vasile Lupu prinse de veste prea târziu, ca să-și mai poată aduna oamenii și alunga vrăjmașii. Abia avu răgaz să-și trimită odoarele în cetatea Neamțului, iar el fugi degrabă peste Nistru, la Timuș, iar acesta îl primi cu brațele deschise.

Încă o dată Ruxandra dăruie tatălui ei bucuria de a-l ajuta. Un cuvânt al tinerei și frumoasei soții fu de ajuns ca fiul hatmanului Bogdan Hmielnițchi să ceară oștile de care avea trebuință – și în câteva săptămâni cazacii și tătarii, în frunte cu Timuș, intrară în Iași.

Muntenii și transilvănienii, dimpreună cu Gheorghe Ștefan, noul Domn, o rupse de fugă. Vasile Lupu își redobândi tronul.

S-ar fi veselit și mai tare, dacă n-avea de furcă acum cu furia nebunească a ginerelui său, care ținea morțiș să se răzbune împotriva tuturor aceluia care se împotraviseră la căsătoria lui cu Ruxandra.

De la Galata, unde se așezase, Timuș trimitea cazacii pe ulițele Iașului, să ridice pe cei vinovați, pe care-i ucidea apoi fără nicio judecată. Nimeni nu știa dacă va apuca ziua următoare. Toți umblau – cum se spunea pe vremea aceea – „cu zilele în mână”.

Dar Vasile Lupu nu se mulțumi numai cu alungarea

dușmanilor din țară, ci se gândi – fire iute ce era – să pedepsească pe adevăratul vinovat, pe Matei Basarab, care pusese la cale răsturnarea, ispitind pe logofătul Gheorghe Ștefan. Timuș, care nu se codea când era vorba să meargă la o bătălie, coborî în Muntenia cazacii dimpreună cu oștile moldovenești.

La Finta vru să înceapă el lupta, ca să treacă biruința pe seama lui, căci dealtfel era tare mându. Vodă Lupu, priceput în războirile cu muntenii, nu-l lăsă și atunci Timuș se supără foc, încât toate rugămințile socrului nu-l înduplecară să intre în bătălie. Din pricina acestei încăpățănări Vasile Lupu mîncă bătaie.

Încercarea oștilor înfrânte de a mai împiedica odată, nu departe de Iași, intrarea dușmanilor în Cetatea de scaun nu izbuti și Gheorghe Ștefan, pentru a doua oară, ajunse Domn al Moldovei.

Doamna Ecaterina, aflând de nenorocirile care se abătura asupra soțului, nu mai stătu pe gânduri, ci luând cu sine avuția Domnului, fugi în cetatea Sucevii, unde se închise cu mai mulți boieri credincioși, în adăstarea unor vremuri mai bune. Căci deși circaziană, ea se legase trup și suflet de vijeliosul ei soț și de soarta lui.

Vasile Lupu scăpă fugind peste Nistru, în cetatea Râșcovului, locul de ședere al Ruxandrei. Acum avea nevoie de o oștire nouă, să-și despresoare întâi soția, boierii și pe Ștefăniță, urmașul la tron, asediați la Suceava de Gheorghe Ștefan, apoi să intre în Iași.

Încă o dată cuvântul Ruxandrei fu hotărâtor:

Hatmanul Bogdan Hmielnițchi dădu Domnului fugar câteva mii de călăreți care, în frunte cu Timuș, porniră spre Suceava.

Gheorghe Ștefan și oștenii lui nu se putură împotrivi vreme îndelungată furiei lui Timuș, care lupta pe viață și pe moarte, astfel că, tot înaintând, ajunse dinaintea Sucevei, pe care o despresură. Dar tocmai atunci, Gheorghe Ștefan primi ajutoarele de mult cerute și așteptate din partea lui Cazimir, regele Poloniei. Cu luptători împuținați, Timuș nu izbuti să țină piept oștilor poloneze proaspete și odihnite, și atunci fu nevoit să se închidă și el în vechea cetate zidită de Ștefan cel Mare.

Cu ziduri puternice și merinde din belșug, cetatea Sucevei ar fi putut ține multă vreme și poate că niciodată leșii n-ar fi izbutit să intre în ea, fără ticăloșia unor oșteni trădători dinlăuntrul cetății. Deși Timuș știa că nu mai putea primi ajutor grabnic din partea tatălui său, care intrase în bătălie împotriva a peste patruzeci de mii de leși pătrunși în Ucraina, totuși îndârjirea lui îl ținea pe picioare zi și noapte. Era plin de nădejde și mai cu scamă plin de mândrie – căci el înfrunta pe însuși prințul Dimitrie Wisznovieski, nefericitul pețitor al frumoasei Ruxandra, care se afla în fruntea trupelor leșești.

Timuș voia să arate înfumuratului leah, căruia mândră fiică a lui Vasile Lupu îi întorsese spatele, că Ruxandra nu se înșelase luându-l pe el, viteazul fiu al hatmanului căzăcesc; voia să arate de asemenea soției, care îl aștepta cu inima strânsă de neliniște – căci la

Suceava se juca soarta mamei Ecaterina, a soțului ei Timuș, soarta Moldovei – că Timuș avusese dreptul la iubirea Domniței Ruxandra!

Dar după trei luni de împresurare, apărătorii începură a suferi de foame. Se hrăneau cu buruieni și rădăcini, iar de la o vreme începură a-și roade opincile și curelele de la cai, muiate în apă sărată și apoi arse pe jar.

Tunurile dușmane bubuiau cu înverșunare, zi și noapte, fără a izbuti să străpungă vreun zid al Sucevii. Meșterii lui Ștefan cel Mare zidiseră bine!

Chinuiți de foame, trei leși scăpară din cetate într-o noapte vijelioasă și nimerind drept în cortul prințului Dimitrie Wisznowieski îi arătară locul unde sta de obicei căpetenia oștirii din Suceava, Timuș.

Numaidecât tunurile leșești fură îndreptate și traseră în partea aceea. Schijele loviră din păcate pe Timuș, rănindu-l la cap și la picior. Cazacii îl duseră în odăile Doamnei Ecaterina, care îi spală bine rănila, îl îngrijește noapte și zi, nedezlipindu-se de lângă el. Dar după patru zile de chinuri, luptătorul muri – neștiind că la Râșkov, pe Nistru, Ruxandra îi purta un prunc, rod al dragostei lor atât de scurte.

Dacă oștenii din Suceava ar fi aflat de moartea căpeteniei lor, de bună seamă că n-ar mai fi luptat. Câtăva vreme Doamna Ecaterina păstră bine taina, dar până la urmă vestea tot ajunsese la urechile cazacilor, care amenințară că vor să părăsească cetatea.

Soția lui Vasile Lupu nu se lăsă copleșită, ci în

vestminte cernite ieși din încăpere și de pe treptele înalte vorbi ostașilor, arătându-le că ea e mama Ruxandrei, care poartă în pânțele pe urmașul viteazului Timuș, că în curând hatmanul Hmielnițchi va trimite ajutoare și deci ei trebuie să țină cetatea cu puterea lor.

Oștenii auzind cuvintele Doamnei Ecaterina se lăsară înduplecați și hotărâră a ține mai departe piept vrăjmașului. Și își ținură cuvântul, împotriva foamei, împotriva dușmanilor și împotriva morții.

Dar Doamna Ecaterina pierdu în cele din urmă nădejdea în ajutor și, fiindu-i milă de viețile atâtor tineri viteji, ceru să se deschidă porțile cetății. Ea căzu, împreună cu boierii credincioși, în mâna logofătului Gheorghe Ștefan.

Leșul lui Timuș fu dus spre Ucraina. Pe drum alaiul cernit se încrucișă cu Bogdan Hmielnițchi.

— Pe cine duceți în coșciug? întrebă el de-a călare.

— Pe Timuș, fiul Măriei Tale! răspunse un oștean.

Bogdan se încruntă, apoi zise înăbușit, către fiul mort:

— N-am putut să te ajut mai curând, băiatule, dar ce noroc ai avut că n-ai căzut viu în mâinile lehilor! Lasă că le plătesc eu înmiit! Iar voi, duceți mortul la biserica mea, iar când mă-ntorc, să-i facem o îngropăciune de viteaz.

VI

AMURGUL DOMNIȚEI

Gheorghe Ștefan se purtă cu moldovenii prinși laolaltă cu Doamna Ecaterina mai rău ca un leah sau un cazac. Se folosi de toate vicleniile pentru a-i face să-și aducă și celelalte rubedenii la îndemâna lui, apoi îi puse la munci. Unii muriră, alții își dădură avuțiile, dar până la sfârșit tot le căzură capetele sub securea călăului.

Vasile Lupu nădăjduia să-și dobândească iar tronul cu ajutorul cazacilor. Dar după ce-și pierduse băiatul, Hmielnițchi căzu într-o tristețe adâncă și nu se mai simți legat de soarta cuscrului său. Ostenit de luptele neîncetate cu polonezii, hotărî să-nchine Ucraina Țarului din Moscova.

Fostul Domn al Moldovei se duse în Crimeea, la hanul tătarilor și de aci, cu un agă, la Constantinopol, unde în loc de ajutor se alese cu o închisoare.

În cetatea Râșkovului, unde numai un an jumătate trăise liniștită, fericită, frumoasa Ruxandra născu doi gemeni, tocmai când venea leșul lui Timuș.

Hotărâtă să rămână credincioasă amintirii viteazului ei soț, Ruxandra nu se mai mărită. În zadar trimise oameni de încredere la ea Dimitrie Wisznovieski, leahul cel îngâmfat, care după ce ucise pe Timuș, luând cetatea Sucevei, voia acum să-i ia și soția, care-l mai alungase o dată. Ea răspunse prințului că are inima prea cernită și drept aceea nu mai cutează a întuneca și viața altora. O mai ceru și tânărul Mihai Pătrașcu, un nepot al lui Mihai Viteazul, crescut la Curtea din Viena, dar frumoasa Domniță nici de el nu vru să audă.

Vremurile se schimbară în bine pentru Vasile Lupu

care, deși nu mai câștigă domnia, făcu astfel ca s-o primească fiul său, Ștefăniță. După moartea sa, Doamna Ecaterina, care-l urmărise la Stambul după ce scăpase din mâinile nelegiuite și pătate de sânge ale lui Gheorghe Ștefan, se întoarse la Curtea de la Iași, în vechile încăperi, sub domnia lui Ștefăniță.

Mult stărui Doamna Ecaterina și Ștefăniță-vodă pe lângă Ruxandra să-și părăsească sihăstria din cetatea Râșkovului și să vină la Iași, unde viața ar putea fi tot atât de dulce ca odinioară. Ruxandra nici nu vru s-audă. Cuprinsă toată de amintirea lui Timuș, din viața căruia avusese o atât de mică parte, nu vru să se despartă de locurile scurtei fericiri. De la o fereastră privea câmpiile întinse, nesfârșite, ale Ucrainei, de la fereastra din partea cealaltă, scăpărau luminile de pe dealurile și colnicele Moldovei.

Socotind că soru-sa e ținută în cetate cu de-a sila, Ștefăniță-vodă purcese cu oaste să împresoare Râșkovul și să tragă pe Ruxandra de acolo împotriva stăpânilor ei. Dar Râșkovul era bine apărat, Domnița nu voia să-l părăsească și moldovenii fură siliți a se înapoia la Iași fără nicio ispravă.

Pe de-a-ntregul rămase ea credincioasă lui Timuș de care se temuse la început atât de mult, luându-se după vorbe deșarte. Viața nu-i mai dădu nicio bucurie de aci înainte. Gemenii nu-i trăiră, unul se stinse de mic, celălalt mai viețui câțiva ani și pieri secerat de o molimă.

Într-această vreme se schimbaseră mai bine de 15 voievozi în Moldova. Mama ei vitregă, circaziana

Ecaterina, murise, așijderi fiul acesteia, Ștefăniță, care domnise în două rânduri. În scaunul de la Iași se așezase acum Constantin Cantemir, un moșneag cu plete albe, care nu știa carte, ci numai să se iscălească.

Ruxandra, ajunsă la anii bătrâneții, simțindu-se prea singură în Ucraina, aproape fără rubedenii și potopită de dorul țării, se strămută la moșia ei din județul Botoșanilor, anume Feredeni. Nici aci n-avu liniște. Meleagurile moldovenești erau mereu călcate de străini, înarmați până-n dinți. Toți umblau după jaf: și lehii, și cazacii, și tătarii.

Ajungându-i la ureche că o oaste polonă cobora spre Iași, prădând și pustiind pe unde trecea, plecă degrabă la Cetatea Neamțului și se adăposti între zidurile nebiruite, așa cum făceau mai toți boierii, la vreme de primejdie.

Și aci o păscu piaza rea. O ceată de jefuitori lehi pătrunse prin viclenie în cetate, cu ajutorul unui trădător, făcând multă moarte. Între cei adăpostiți acolo. Tâlharii sparseră cu topoarele ușa ferecată, pătrunzând în chilia Ruxandrei. Acolo tâlharii o chinuiră și până la urmă o uciseră, prădând-o de tot avutul ce adusese cu ea. Se zice că au pus mâna pe 19.000 de galbeni, odoare și îmbrăcăminte.

Din porunca lui Cantemir-vodă o duseră înapoi la moșie, unde fu înmormântată cu cinste mare.

...Și astăzi se vede la mănăstirea din Feredeni o cruce cu numele preavestitei Domnițe a lui Vodă Vasile Lupu. Viața ei a strălucit numai o clipă, dar și atât a fost de

ajuns ca să intre în povestea neamului nostru.

CANTACUZINII ȘERBAN-VODĂ

I

CAFTANUL LUI ȘERBAN

...În această vreme Șerban Cantacuzino se zbătea la Stambul să pună mâna pe scaunul Țării Românești, așa cum jurase la mormântul tatălui său. Intrigile, răzburările și desfătările de la București nu-l mai mulțumeau.

Acolo aduse pe maică-sa, Ilinca, și pe frații mai mici, Constantin și Mihai, îndată după a doua numire a lui Grigorașcu-vodă. Ba se trase pe ascuns în insula Creta, după sfatul ocrotitorilor săi de la Serai, ca să poată lucra ei în liniște și fără bănuială, pentru schimbarea domniei.

Șerban, care era să-și piardă de două ori capul din pricina râvnei lui, odată la București, unde fusese ispitit de Vodă la ospăț, și altădată în locuința de la Cara-Ceșmu, de pe malul Bosforului, dacă nu s-ar fi ascuns în podul unei case străine, se mulțumi până una-alta cu slujba de logofăt al lui Duca-vodă.

Când Domnul Moldovei se duse în Ucraina cu oștire turcească să bată pe cazaci, lăsă pe Șerban caimacam, împreună cu alți trei boieri, dar la întoarcere nu-l mai găsi. Trecuse Dunărea și adăsta la Adrianopole pe Marele Vizir Cara-Mustafa, biruitorul rușilor.

Acum se vădiră priincioase prietenii de la Serai și-și dădură rodul banii risipiți între slujbașii cei mari. Când ajunse în mâna Sultanului cererea lui Cara-Mustafa, să fie numit, Domn al Țării Românești, Șerban Cantacuzino, iar Gheorghe Duca să treacă în Moldova, unde mai fusese, Padișahul bătu din palme mulțumit. Și pe dată se întocmi firmanul.

— Bine-ai făcut, Măria Ta, lăsând zilele lui Șerban când l-ai poftit la ospăț! zise Doamna Anastasia, zâmbind scâpărător cu ochii ei negri, sprâncenați, în vreme ce Vodă Duca se pregătea, încotoșmănit în blănuri, să se urce în butca din alaiul care trăsese la scara caselor domnești din București.

— Așa a fost norocul lui! spuse mai târziu Duca-vodă încruntat, în vreme ce se legăna în butcă alături de Doamna Anastasia, pe drumul Focșanilor. Că dacă-l prindeam atunci pe logofătul Șerban care se lăudase că va domni el în casele cele noi, nu mai ajungea în scaunul țării.

Doamna Anastasia tăcu, întrebându-se în sine ei dacă nu cumva soțul prinsese de veste că ea făcuse un semn cu ochiul lui Șerban, chipeșul logofăt, să nu mai rămâie în sala ospățului, ci să fugă dacă voia să scape cu viață. Și, surâzând acelei amintiri, răspunse:

— Tot mai bine-i să avem un prieten în București, în scaunul domniei. Că vrăjmași avem destui, iar la Iași vom intra ca într-un stup de viespi.

Duca râse rău și spuse:

— Nu te teme, Nastasio, că preschimb eu viespile în

albine făcătoare de miere – și încă ce albine!

În aceeași vreme Șerban-vodă, purtând pe umeri caftanul cu blană pe care i-l dăruise, odată cu firmanul de la Serai, Marele Vizir Cara-Mustafa, grăbea călare către Dunăre, întovărășit numai de trei călăreți, dintre care unul era fratele mai mare, spătarul Iordachi.

— Acum, frățioare, zise spătarul când ajunseră la Oltenița și se pregăteau să se îndrepte spre București, întovărășiți de alaiul boierilor care le ieșise în cale, mi se pare că ne veni și nouă apa la moară! Dacă nici acum nu stârpim pe boierii vrăjmași, de nimic nu suntem buni! Că nimeni nu știe cât va ține domnia neamului nostru!

— Vrei să spui, Iordachi, să batem fierul cât îi cald – nu? făcu Vodă.

Apoi aruncând o privire piezișă către frate-său, adause mai mult în șoaptă, bombănind cu glasul moștenit de la maică-sa Ilinca:

— Îmi pare că de stârpit nu-i vom putea stârpi așa cum trebuie. Văd că niciunul din Leurdeni și Băleni nu ne-a ieșit în cale, să ne împrietenim. Toți s-au băjenit și acum vor unelti în Moldova ori în Transilvania. Ce-i de făcut?

Iordachi nu mai răspunse. Șerban, mezinul, se arăta mai prevăzător.

— Întâi ne ducem la Mărgineni, Iordachi, urmă Șerban-vodă, luând cu noi și pe mama. Acolo facem prohod și pomană pentru sufletul părintelui nostru! După aceea, aș zice să lăsăm pe boieri în slujbele lor

fiștecăre unde-i pus ca să nu se sperie nimeni. Poate că așa momim și pe cei plecați de frica noastră, să se întoarcă acasă. Pe urmă, știm noi, Iordachi, ce avem de făcut. Las-pe mine!

La mănăstirea din Mărgineni, în jurul căreia se adunase poporenii din șapte sate, îngenuncheară feciorii, fetele și ginerii răposatului postelnic, dimpreună cu mama Ilinca, lângă piatra mormântului de sub zugrăveala ctitoriei. Iar după ce preotul citi liturghia și făcu pomenirea mortului, Șerban-vodă se ridică și întinzând sabia deasupra mormântului, strigă de clocoți biserica:

— Tată, în numele tău împărătesc, stau în scaunul țării!

Toți cei din biserică, neamuri și frați, priviră atunci spre feciorul cel mic al postelnicului cu smerenie și teamă, ca la un arhanghel scoborât deodată în preajma mormântului, pentru răzbunarea și înălțarea străvechii seminții a Cantacuzinilor.

Vodă nu se miră, la întoarcerea în București, când chemă la sine pe clucerul Ivașcu Băleanu – înțeles cu Leurdenii – și află că boierul trecuse Milcovul în Moldova. Dar se mirară toți – până și bătrâna postelniceasă Ilinca – văzând că Vodă lăsase în slujbă pe marele vistier Hrizea Popescu, ginerele lui Gheorghe Băleanu. Și când? Tocmai când trebuia să plece, ca Domn nou, cu turcii în Ucraina.

Dar la înapoiere, gândul cel adevărat al lui Șerban se dădu pe față. Momeala fusese zadarnică. Degeaba

făcuse pe Hrizea ispravnic de scaun și vornic de Țara de Jos: niciunul din temuții vrăjmași ai Cantacuzinilor n-avură încredere să se întoarcă din pribegie!

Oamenii lui Vodă se puseră pe treabă, închizând pe cei știuți sau bănuți ca dușmani. Fu ucis Drosu Serdarul, după ce stătu închis o vreme. Vâlcu-vornicul, alt vrăjmaș al Domnului, fu dus la Snagov, muncit și omorât. Pe Radu Ocnaarul îl spânzură de poarta casei lui, la Ocnele Mari, pentru că muștrase și asuprise pe prietenii lui Vodă, pe vremea lui Grigorașcu-vodă.

— Șerbane, unde vrei să ajungi? se tângui bătrâna Ilinca, năpustindu-se în iatacul lui Vodă, într-o noapte de iarnă. Când vei pleca din Scaun, nu ți-i teamă că boierii ne vor face la fel?

— Când voi pleca eu, mamă, plecăm cu toți! Auzitu-m-ai? se răsti voievodul, ridicat într-un cot, în vreme ce lumina aprinsă a mamei lumina capul răvășit, frumos, dar crunt al mezinului.

Doamna Mare se întoarse către icoane, îngenunche și, cu lumina în mâna tremurată, se rugă răposatului ei bărbat să pună o vorbă bună la urechea sfinților, ca să lumineze cugetul lui Șerban, nemilosul.

Rugăciunea ei ținu până la mijitul zorilor.

În odaia de alături Vodă dormea buștean, cu fața la perete.

II

ASEDIUL VIENEI

În vara anului 1683 oastea Domnului Țării Românești tăbărâse la Alba, în Ungaria.

În cortul din mijlocul snopilor de grâu, Vodă găfâia de căldura năbușitoare a serii, în vreme ce zgomotul taberei se potolea, odată cu noaptea.

Șerban domnea de opt ani și frumoasa-i chică și barbă neagră de odinioară încărunțiseră. Numai ochii-i rămăseseră tot vii și glasul la fel de gros și puternic.

N-avea mai mult de patru mii de oameni, din care o mie erau călăreți, în fruntea cărora pusese pe Iordachi, fratele cel mare.

Buda căzuse de mult în mâna turcilor, acum venise rândul Vienei, mândra cetate creștinească din inima Europei, pe care însuși Marele Vizir Cara-Mustafa venise s-o supună.

În acea seară Șerban părea abătut. Aruncă de la sine tava cu dulcețuri și primi numai clondirul cu vin, adus de fratele Iordachi, de la carul cu zahareaua călăreților.

— Până-n toamnă intră turcul și-n Viena, zise Iordachi, după ce văzu pe Vodă întins pe culcușul de paie, deasupra cărora aruncase două blăni mițoase de urs.

— Asta numai Cel de Sus o știe, răspunse Domnul privind prin deschizătura cortului întâiul fir de lumină care aluneca tremurător din acul unei stele neliniștite.

Iordachi cătă îndelung la frate-su fără a pricepe. Părea că Șerban nu ținea prea mult la biruința lui Cara-Mustafa, prietenul și ocrotitorul, de la care i se trăgea toată puterea Domnului Țării Românești.

În tabără liniștea se făcu aproape deplină. Abia se mai auzea, din când în când, nechezatul unui cal, ori lătratul unui câine. Și în adâncul nopții începu, lin, tânguirea unui caval transilvan.

— Măi frate, mărturisi Domnul cu glas ostenit. În ceasul acesta parc-aș fi în preajma morții. Nu știu ce se va întâmpla cu mine. Dar îmi ușurez sufletul, spovedindu-mă ție. Mult rău s-a vorbit pe seama mea din pricina banilor pe care am fost silit să-i storc din spinarea țării. Boierii nu voiau, „rumânii” n-aveau, neguțătorii și meșteșugarii îi ascundeau. Ce era să fac? Haraciul de două mii, apoi de trei mii de pungii de galbeni trebuia scos din pământ, din piatră seacă. Aflat-am că s-a golit țara de oameni din pricina caznelor la care au fost puși ca să plătească dările. Și asemenea asprime pentru ce? Ca să ținem prietenia turcului? Dar asta e prietenie? Că e robie curată – curată robie!

Vodă oftă din rărunchi. Apoi întinse mâna, luă pocalul rămas adineauri pe jumătate, și-l goli până-n fund. Și urmă, tot mai îndârjit.

— Biata noastră seminție, Iordachi! Ce blestem pe capul ei! Că după ce-am fost alungați din Constantinopol și de pe malurile Cornului de Aur, ajunserăm iar la rang în ochii năvălitorului care ne-a dat țara asta de la Dunăre în arendă, ca să-l ajutăm să jefuiască și să ucidă și pe alții!

Vodă tăcu și închise ochii, șoptind:

— Și așa, Iordachi, uitarăm că suntem Cantacuzini, Bazilei din neam de regi!

Apoi, deschizând iar ochii mari, se ridică în cot și suflă în obrazul frate-său:

— Acum ne-aduse turcul la zidurile Vienei. Și dacă vom cuceri dimpreună astă cetate a creștinătății catolice, socoți că ne vom mai întoarce vreodată, noi sau urmașii noștri, între zidurile marii cetăți a creștinătății ortodoxe, Constantinopolea strămoșească?

Iordachi, cu ochi mari, speriat de nu mai simțea nici tăria vinului negru, el, care amețea dintr-un pahar, zise în șoaptă, cu frică mare:

— Nu se poate, Șerbane, să ne ridicăm acum împotriva turcului! Ne face una cu pământul! Câți suntem noi? Patru mii de oameni! Iar turcul are cu el peste zece mii de călăreți, afară de pedestrașii ieniceri, afară de oastea moldovenească a Ducăi-vodă, afară de cavalerii unguri ai Regelui Tokoli, afară de oastea turcească de la Buda... Viena cade neapărat! Că nici n-ar putea ține între zidurile ei, s-o apere, o oștire tot atât de numeroasă!

Vodă se ridică de-a binelea, ieși din cort, apoi se întoarce iar. În păr îi scăpărau, ca aurul, câteva paie galbene, în bătaia răsăritului de lună. Se așează pe bușteanul de la căpătâiul culcușului, își turnă în pocal vinul negru care gâlgâi din clondir, și fără a bea, ținând pocalul în mână, șopti, cu ochii mari, în ochii fratelui.

— Nu, nu trebuie să ne răzvrătim împotriva turcului! Ne ajunge să *nu-l ajutăm!* Numai să facem când și când câte-un semn, cu o ștafetă, spre tabăra creștinească!

Iordachi nu înțelegea bine cum asemenea purtare a

Domnului Țării Românești putea să schimbe sortii unei bătălii, care erau hotărâți dintru început!

Vodă sorbi scurt din pocal și urmă:

— Împăratul Leopold, închis în Viena, mare ispravă nu va putea face, știu. Dar va veni, sunt încredințat, regele Ioan Sobiețchi cu toată! oastea lui din Polonia, ca să despresoare cetatea. Că altfel, nimeni nu-l va mai putea feri nici pe el de paloșul călăului din Stambul!

În cortul Domnului se făcu tăcere. Nu se mai auzi nici cavatul transilvan. Numai câțiva greieri își ascuțeau cu un scârțit scurt nevăzuta lor seceră cu zimți.

Vodă grăi, mai mult găfâit:

— Cu Sobiețchi Craiul putem să ne-nțelegem! Numai cu două vorbe trimise la timp, îi dăm toată armia turcească pe mână!

— Și dacă află turcul?

— Să afle înainte, n-are cum. Să afle după, ce ne mai pasă? Dar nu va afla niciodată! Și poate că se va deschide odată prinților creștinătății drumul spre Constantinopol!

Cuvintele din urmă le rosti Vodă cu glas puternic, de se auziră până departe.

Iordachi, prins de neliniște, se repezi afară și cercetă împrejurimile. Oastea dormea. Numai paznicii pe la margini hăuleau arar. Era o noapte albă, răcoroasă, cu aromele coapte ale griului din pustă.

Cei doi frați rămaseră în noapte fără coifuri, în fața cortului, cu luna și cu oastea ei de stele deasupra capului.

A doua zi oștirea lui Șerban-vodă porni înainte spre Viena.

Cara-Mustafa, căpetenia turcilor, era mai de mult în fața cetății, unde-și rânduise luptătorii pentru asaltul din urmă. Aștepta să vină și tunurile pe care le făgăduise pașa din Buda, precum și zahareaua de la Orșova, pentru oameni și cai.

Marele Vizir era atât de grăbit cu pregătirile de luptă, că n-avu vreme să mai stea de vorbă cu Șerban-vodă, ci îi trimise poruncă să intre în păduricea de răsărit, bine ascuns, până va primi alt cuvânt.

Domnul, însoțit numai de Iordachi, dădu ocol cetății în câteva nopți și află rânduiala oștirii turcești. Cu Duca-vodă și cu Tokoli, tovarășii săi de luptă, oamenii lui Șerban se întâlniră fără mare greutate: Domnul Moldovei își avea tabăra înspre apus, iar regele Ungariei spre miază-zi.

Românii lui Șerban ridicară în păduricea lor o cruce mare de lemn – ca să se știe că ei slujeau crucea!

Ștafete se strecurară în cetate, ducând împăratului Leopold vestea că muntenii și moldovenii sunt de partea creștinilor.

Vizirul, prinzând de veste că podurile date în seama voievozilor români se stricau mereu, puse doi pași pe urmele lor.

Toată iarna adăstă Cara-Mustafa tunurile din Buda și proviziile din Orșova, dar nu veniră nici unele nici altele. Pașa din Buda se temea că luând Cara-Mustafa cetatea Vienei, pașalâcul unguresc nu va mai avea nicio

însemnătate.

În primăvară, îndată după sosirea oastei leșești, lupta începu nemiloasă. Craiul Ioan Sobiețchi, priceput în mânuirea oamenilor, lovi drept în locul de unde, despărțind pe munteni de moldoveni, putea să cadă în spatele taberei turcești.

Oastea turcească, ostenită de atâta adăstare și flămândă, uluită de lipsa oștenilor români, nu se împotrivi cu destulă tărie. Leșii intrară în corturile musulmane, prinseră bagajele, caii și pe mulți dintre turcii care nu apucasră a fugi.

Cara-Mustafa, mândru pe aliați și mai cu seamă pe pașa din Buda, fugi călare până la Serai, cerând Padișahului capetele acelor necredincioși.

Dar Sultanul, și mai furios, rușinat de înfrângere, nu vru să asculte tânguirea vizirului și porunci să fie închis și sugrumat.

III

AVUȚIILE MAMEI ILINCA

Șerban-vodă văzu cu bucurie biruința creștinilor, dar nu-și închipuia că aceia, drept răsplată, îi vor cere să se supună lor. Pentru a-și schimba stăpânii se ostenise Vodă?

Se înjghebase o „Ligă Sfântă”, cu binecuvântarea Papei, pentru izgonirea necredincioșilor din Constantinopol, dar în fruntea ei se aflau numai împăratul Austriei, Regele Poloniei și Dogele Veneției.

Transilvania, Moldova și Muntenia aveau doar a se supune.

E drept că și cetatea Budei căzu în mâinile creștinilor, dar până la Timișoara și mai cu seamă până la Orșova mai aveau de furcă.

Șerban-vodă nu se dădu pe mâna lupilor ca să scape din ghearele ursului, ci păstrând legăturile cu Poarta – trimițând haraciul și plocoanele la timp – ținu și schimb de scrisori cu împăratul Leopold.

În această grea cumpănă care-i amenința capul, Șerban-vodă se sfătui cu frate-său mai mare:

— Nu-mi trebuie, Iordachi, prieteni care mă vor slugă. M-auzi? Dacă turcul nu se mai poate ține în picioare, de care încă ne rezemăm, ia atunci pe arhimandritul Isaia, care a venit ieri de la muntele Athos și repeziți-vă amândoi până la Moscova. Și vezi dacă nu cumva ne putem sprijini pe acei pravoslavnici creștini, ca să scăpăm de ceilalți... Ascultă, frățioare, ce-ți spun: drumul la Constantinopol vreau să-l fac singur cu oastea mea, călare!

Abia plecă Iordachi dimpreună cu arhimandritul și, la București, ajunse vestea că împăratul Austriei bătuse pe neașteptate și risipise puternica oștire turcească adunată la Mohacz. Nicio putere nu mai sta în calea lui până la Dunăre.

Așa se face că Șerban-vodă se pomeni cu un trimis al împăratului, un profesor de franceză, italian de origine, anume Sponderini, care-i spuse că împăratul e gata să dea Domnului titlatura de Baron al Imperiului, să-i

trimită șase mii de călăreți la București împotriva turcilor, dacă-i închină țara și-i plătește pe tot anul câte șaptezeci și cinci de mii de taleri.

Vodă ar fi vrut să răspundă atunci împăratului cam în doi peri, până la întoarcerea lui Iordachi și a lui Isaia de la Țarul Moscovei, dacă nu se întâmpla tocmai atunci boala maică-si Ilinca și o neînțelegere mare cu moștenirea.

Trimise vorbă lui Sponderini să mai zăbovească în târg, între boieri, până va avea dânsul răgazul și inima de a-l primi.

Până atunci se rezezi la Bucov, la Doamna Mare, care nu se mai mișca de acolo, și-i ceru să nu mai bage zăvanie între frați și surori, ci să lase averea să se împartă după pravilă.

— D-apoi pravila, Șerbane, nu știe că și tu și Iordachi, după moartea postelnicului, Dumnezeu să-l ierte, v-ați luat fiecare partea din avuția părintească, de parcă murisem și eu. Iar fetele le-a înzestrat răposatul de pe când trăia – așa e? Of! Eu mor, băiete! Și n-oi avea pace până nu voi ști că și ceilalți din feciorii mei sunt procopsiți. Lor să le rămâie tot ce am agonisit.

În zadar stăruie Domnul, arătând că Mihai și Constantin aveau pământurile și casele lor, căsătoriți cu soții bogate și că el, Șerban, deși Voievod al Țării, avea mai mare nevoie de moștenirea părintească. Bătrâna nici nu vru să audă de asemenea vorbă, să lase adică averile vistieriei și strigă către Vodă cu glas găfâit, nemaiavând putere:

— Du-te, Șerbane, lasă-mă! Nu-mi amări ceasul din urmă, să nu te bată Cel de Sus!

Vodă plecă mânios, trântind ușile în urmă-i. A doua zi, postelniceasa ajunsă la adânci bătrânețe (avea 84 de ani) trecu la cele veșnice. Șerban știa că duhovnicul neamului Cantacuzinesc, vlădica Ghedeon, scrisese diata (testamentul) Doamnei Mari.

În vreme ce bătrâna zăcea pe catafalc, în biserica din Mărgineni și soborul de preoți cântau și tămâiau mereu, Vodă apucă de piept pe duhovnicul Ghedeon și-l sili să schimbe diata.

Când se-ntoarse Iordachi de la Moscova, află de moartea mamei și citi cu uimire diata bătrânei care cică lăsa toate avuțiile ei lui Șerban-vodă, „datornicul meu fecior, măcar că cel mai mic dintre băieți, să facă el ce-o ști și cum l-o lumina Cel de Sus, pentru slava Crucii și a seminției taică-său, Constantin Cantacuzino”.

Vodă avea acum mare nevoie de aur, de aur cu carul, căci numai aurul putea potoli bănuielile Porții, putea înfrunța cutezanța împăratului Leopold, putea ține o oștire numeroasă pentru apărarea țării.

Avuțiile mamei Ilinca picau parcă din cer, aruncate de mâna norocului.

Numai cei doi frați Cantacuzini – Constantin și Mihai – nu crezură în diata duhovnicului și se plânseră mai întâi lui Iordachi, apoi celorlalte neamuri, îndeosebi Brâncovenilor pe care-i umilea mândria lui Șerban. Că fuseseră jefuiți de fratele lor căruia nu-i mai ajungea avuția țării întregi!

În fața lui Vodă cei doi frați năpăstuiți nu se mai înfățișară ci, temându-se de viețile lor, mărturisiră că aveau de gând să plece la Venetia.

— Să nu se clinească unul din București, Iordachi, m-auzi? strigă Vodă. Că am de gând să fac din ei dregători mari. În curând vom fi prea puțini pentru slava ce-o pregătesc neamului nostru!

— Îngâmfare bolnăvicioasă, gândi Iordachi, care avea în buzunarul caftanului o scrisoare a vlădicăi, mărturisind pe sfânta cruce toată sila pe care o suferise din partea Domnului, în ziua înmormântării mamei Ilinca.

Neprimind niciun răspuns, împăratul Leopold trimise pe generalul Veterani din Ardeal împotriva Domnului Țării Românești, care întârzia să se închine „Ligei Sfinte”.

Veterani intră în Banat, cuceri Orșova și în toamnă poposi sub dealurile încărcate de struguri ale Drăgășanilor. Intră în Craiova, unde nu întâmpină nicio împotrivire – dar nu porni mai departe, căci o scrisoare a împăratului îi vesti închinarea lui Șerban-vodă

— N-aș fi crezut asta, odată cu capul! zise Veterani, râzând cu poftă, scuturându-și trupul scund, burduhos și netezindu-și cu dosul palmei mustățile lungi după felul ardelenesc, prea lungi pentru făptura lui.

În scrisoare, împăratul împărtășea generalului său că Șerban- vodă se legase a trimite la Viena o seamă de boieri însemnați, pentru încheierea unei depline înțelegeri, iar până atunci, întreaga oștire austriacă de

vreo douăsprezece regimente trecea în întreținerea Domnului, de la care va primi câte patru mii două sute de taleri pe lună.

— Și acum, Iordachi, zise Vodă în sala cea mare a caselor domnești, unde se adunaseră mai bine de o sută de boieri din neamurile de seamă ale întregii țări, în mâna ta stă capul meu și slava neamului nostru. Grăiește răspicat împăratului, că primim toată sarcina pe care ne-o pune, dar până la adunarea oștilor creștine să ție legământul în mare taină. Altminteri prinde turcul de veste și mă scoate din Scaun, iar în locul meu pune un vrăjmaș. Mai spune-i împăratului că și Cantacuzinii de neam împărătesc sunt, care au purtat în Constantinopol coroana lui Constantin cel Mare, împăratul Răsăritului, și că în inima mea nu e dor mai aprins ca acela de a intra iar în cetatea strămoșilor, în mână cu Crucea biruitoare. Nu vreți oare, boieri dumneavoastră, să luați loc la această cinstită masă?

Și bătând din palme, făcu semn unei slugi să vină bucatele și urcioarele cu vin.

Iordachi se așeză alături de Vodă și mănca și bău cu poftă în capul mesei. Căpetenia soliei era copleșită de greaua răspundere a sarcinii. Nu se încredea nici în el și mult ar fi dorit să rămână în București, ca locțiitor, iar Domnul însuși în taină, să se repeadă la Viena, ca de la față la față, să cadă la înțelegere și la pace cu măritul împărat. Căci ce va face Șerban, bun făcut va fi, dar ce va pune la cale Iordachi, s-ar putea să nu fie pe gustul strașnicului frate.

— Dar Constantin și Mihai unde sunt? întrebă deodată Iordachi, mirat că frații mai mici nu se vedeau în jurul mesei.

— Zănaticii aceia? făcu Domnul cu dispreț. Mai mult țin la avuțiile lor decât la mărirea numelui nostru. De când au rămas supărați pe mama Ilinca și pe mine, bănuind că am schimbat diata cu ajutorul duhovnicului, nici nu vor să mai știe de grijile mele.

Vodă oftă, mai bău un pocal și pe urmă:

— I-am chemat și pe ei, trimițând un ispravnic anume. Crezi c-au vrut s-audă? Aflu că au plecat la vânătoare, pe ploile astea de noiembrie, tocmai în bălțile Dunării și mi se pare că au luat cu ei și pe nepotul nostru Constantin Brâncoveanu, care în viața lui n-a tras cu săneța...

Șerban-vodă muri pe neașteptate, a doua zi. Odată cu el se stinse și marele său vis, mult mai mare decât însuși visătorul.

CONSTANTIN BĂLĂCEANU, GINERELE LUI ȘERBAN CANTACUZINO

I

SFATUL DE TAINĂ

La cina zilei de 14 mai 1688, Vodă nu se arătă, deși masa de seară, după oboseala și zburciumul de peste zi, îi era atât de plăcută. Voinic, oacheș, cu barbă deasă și glas care răcnea asemeni unui tigru, Șerban-vodă Cantacuzino își găsea liniștea numai pe-nserat, când, alături, de Doamna Maria, de beizadeaua Gheorghe, de domnițele Casandra, Ilinca și Bălașa, golea pe nerăsuflete câteva păhărele din vinul de la Drăgășani, vechea proprietate cantacuzină.

Bucatele se sleiau pe masă, fetele nerăbdătoare începuseră a îmbuca și Vodă tot nu se iveau.

Doamna se ridică și cu pași mari se îndreptă spre spătărie, de unde venea uneori tunetul rostogolit al glasului celui puternic. S-o fi întâmplat ceva rău?... Iar vreo ceartă cu zgârcita de Ilinca, mama Voievodului? Vreo nebunie a fraților Domnului, Constantin și Iordachi, din pricina cărora mama Ilinca se tot hărțuia cu Vodă și nu voia să-și arate diata (testamentul)? Sau o fi venit vreo capuchehaie de la Stambul cu alte cereri, că haraciul și peșcheșurile fuseseră trimise nu de mult Padișahului, Muftiului și Marelui Vizir? Sau ce alta s-o fi

tntâmplat?

La ușa groasă de lemn ce despărțea încăperea Doamnei de sala dinspre spătărie și cămărilor Domnului, Maria se opri, își dete deoparte aripa neagră a șuvițelor care-i acopereau o ureche și ascultă. Era o liniște de biserică. Își luă inima-n dinți, deschise ușa și strigă:

— Dar la cină nu mai vii, Măria Ta? S-au răcit bucatele și s-a încălzit vinul...

Glasul tunător bubui deodată – și Doamna tresări îngrozită:

— De cină-mi arde mie acum, femeie? Faceți bine și nu mă mai așteptați.

Cu bărbia mică în piept, Doamna se întoarse înfricoșată la masă, înțelegând acum acea întâmplare de necrezut când, din pricina glasului fioros al lui Șerbanvodă Cantacuzino, un trimis al Sultanului scăpase odinioară din mână pe sofaua pe care ședea turcește ceașca de cafea, opărindu-și degetele și pătând șalvarii.

— Tata nu vine? întrebare deodată domnițele.

Doamna Maria nu răspunse. Se așeză la masă oftând și puse în farfuria mică a beizadelei Gheorghe, copilandru de unsprezece ani, din castronul mare de la mijloc.

Se făcuse tăcere în spătărie. În noaptea care se lăsase, nu se mai auzea nici strigătul obișnuit al paznicului de pe ulucă.

*

* *

Vodă Șerban trecuse în iatacul său, urmat de un

grămătic care, scoțându-și călimările de la brâu, începu a scrie repede, pe latinește, o scrisoare de care avea cunoștință mai înainte. Cu mâinile la spatele caftanului îmblănit, cu bărbia în piept, Voievodul umbla îngândurat în jurul mesei, în vreme ce hangerul de la brâu se legăna, lovindu-i încet genunchiul.

După o jumătate de oră se auziră scrâșnetele unor roți pe caldarâmul curții și o butcă se opri la scară. Nerăbdător, lăsând deschisă ușa iatacului, Voievodul ieși repede în cerdac, unde primi cu brațele deschise pe noul venit.

— A sunat ceasul cel mare al neatârării noastre, boier Filipescule! zise Vodă, înăbușindu-și glasul. Să vedem ce poate știința și înțelepciunea ta, pentru folosul țării.

Și punându-i mâna pe umăr, Șerban-vodă îndemnă pe postelnicul Filipescu să intre în cancelaria domnească.

Grămăticul cu condeiul în mână se ridică de pe scăunel și se ploconi dinaintea puternicului boier. Apoi, fără a lua aminte la cei din jur, începu să scrie mai departe.

— M-au secat la ficați birurile către Poartă, boierule! gemu Vodă, clătinându-și a jale trupul îndesat. Nu mai pot! Șapte piei am luat după biata țară și acum văd că nu-mi mai rămâne decât să-mi despoi și frații de avutul părintesc, să sugrum voia mamei mele, ca să am cu ce ține domnia. Așa nu mai merge! Am primit vești de la Stambul, despre certurile și neînțelegerile din Serai pe

de o parte, iar pe de altă parte aflând de dragostea pe care mi-o poartă împăratul Leopold de ia Viena – creștin ca mine și ca dumneata – am înțeles, precum spuneam, că a sunat ceasul mântuirii. Închin țara împăratului și pace! Să poftească după aceea turcul să ne mai stoarcă.

Vodă tăcu, adăstând cu ochi mari, holbați, răspunsul înțeleptului boier.

— Dacă așa a hotărât Măria Ta, care ești capul nostru și porți răspunderea, să fie într-un ceas bun! Domnul nostru Iisus și Maica Precista cu Măria Ta! Și ce boieri mai sfătuiră la asemenea pas?

Auzind această întrebare, Vodă căscă gura de parcă l-ar fi lovit cineva nevăzut în moalele capului. Postelnicul Filipescu îl privea drept în ochi, așteptând răspunsul.

Deobată Șerban, cu mâinile adunate pe pântec, izbucni într-un răs nestăpânit, de se clătinară sub el dușumelele și zăngăniră geamurile. Grămăticul, speriat, se opri din lucrul său.

— Boierule, răcni Vodă, pentru o hotărâre ca asta, socoți că e nevoie de sfatul boierilor? Numai un sfat de taină, între doi inși, ne poate fi de folos. De aceea te-am chemat, postelnice. Că nu înțeleg să-mi scot grumajii din jugul turcului, ca să mi-i vâr într-al neamțului. Să te faci gata de drum. Iată, am pus să se ticluiască scrisoarea în care se află cu amănuntul veniturile și bogățiile țării, moșiile, locuitorii – ca să știe împăratul că nu suntem de lepădat. Iar domnia-ta, postelnice, cu graiul dulce pe cere-l ai din născare, să îndupleci pe împăratul să ne socoată ca prieteni, să ne făgăduiască

ocrotire, urmând ca oștirea împărătească, ce va veni la nevoie într-ajutorul nostru, să fie hrănită și plătită de noi, ca și cum ar fi oștirea noastră. Iar de nu se va învoi la aceasta și va dori să ne ia haraci, ca turcul, în vreme de pace, socotindu-ne robi, să te întorci cu bine, aici, în Cetatea de scaun, arătând împăratului că trebuie să mai iei dezlegări. Și până se va alege într-un fel sau altul, nimeni nu trebuie să afle de acest pas, iar turcului să-i arătăm aceeași credință și supunere ca mai înainte.

Postelnicul Filipescu rămase o clipă pe gânduri, apoi dând cu dosul palmei, repede, peste gură să-și netezească mustățile lungi, întrebă scurt:

— Când e plecarea?

— Mâine-n zori. Ai vestminte de curtean?

— Le am pe cele de acum trei ani, când am fost la Praga, Măria Ta!

— Cum ajungi la Viena, cată să-ți faci altele noi-nouțe. Nu-mi place să te arăți acolo cărpănos...

Vodă bātu din palme, i se aduse un clondir cu vin roșu, două pahare de cristal și sorbind încetișor, Vodă și sfetnicul se sfătuiră în taină, în toate amănuntele, până-ncepu a se crăpa de ziuă.

II

N-ADUCE ANUL CE ADUCE CEASUL

Când află Doamna Maria că postelnicul Filipescu fusese trimis la Viena, să dobândească ocrotirea împăratului Leopold și mântuirea țării de jugul turcesc,

numai că nu-și smulse coadele negre ale capului, căci le apucase cu amândouă mâinile.

— Șerbane, zise ea, în vreme ce Vodă își punea caftanul și își ștergea cu mâneca giubeaua care se mânjise de dulceața luată în iatacul Doamnei, bine bărbate, de ce le faci toate de capul tău și pe mine nu mă întrebi nimic? Socoți poate că dușmanii ajungând la putere te vor tăia numai pe tine și pe mine nu? Ai mânat pe postelnicul Filipescu la Viena. Nu ți-e teamă că ar putea face cale întoarsă, nimerind drept la Stambul, de unde să ți se trimeată pe neașteptate gealatul care să-ți ia capul? Ce ți-e Filipescu, frate?...

— Mai mult ca un frate, boier de credință! bombăni Vodă, căruia i se strânse deodată inima de teamă. Cu Filipescu sunt gata să merg până la capătul lumii...

— Of! Așa ai fost întotdeauna, prea încrezător cu unii, prea rău cu alții. Niciodată n-ai știut să păstrezi drumul de mijloc...

Vodă izbucni:

— Filipescu a ieșit din București cu butca și călăreții mei. N-are cum să se abată din drum... Sau ai fi dorit, poate, urmă Vodă, rânjind a bătaie de joc, să trimit la împărat pe frații mei, Constantin și Mihai, care-mi pasc zilele într-ascuns, și atât așteaptă, de dragul moșiilor mamei Ilinca, să mă vadă mazilit, surghiunit și apoi spânzurat! Vezi să nu scapi vreun cuvânt față de Doamna Mare, a cărei inimă nu se mai desparte de scumpii mei frați... De m-aș închina și mai mult turcului, Constantin și Mihai s-ar da de partea

neamțului și de-ar afla că umblu după ocrotirea împăratului, ar ațâța pe boierii țării să mă părăsesc la Stambul!

— Cine-ți vorbește de frați? Cheamă degrabă de la moșie pe Constantin al nostru, Bălăceanul, să plece la Viena numaidecât, pe urmele Filipescului.

— Socoți că-l va lăsa fata noastră, Mărioara? Știi cât e de temătoare, zise Vodă, punându-și giubeaua.

— Să plece amândoi! Contradanțul îl știe Mărioara mai bine ca chindia și va dănuți cu prinții din suita împăratului.

Vodă, care pornise spre ușă, se opri locului:

— Mi se pare că ai dreptate! Dreptate cu carul!

Spunând acestea se îndreptă repede spre spătarie, dând poruncă unui vătășel ca numaidecât să-l aducă la Curte pe domnia-sa Constantin Bălăceanu, ginerele Voievodului.

În după-amiaza aceleiași zile, Mărioara era în brațele mamei, iar Constantin Bălăceanu, Aga, căpetenia oștirii, în fața lui Vodă.

Asemenea fecior ar fi dorit Șerban Cantacuzino să aibă: înalt, voinic, chipeș, fără teamă, iscusit la întreceri și mândru la port.

Constantin Bălăceanu era feciorul boierului Badea, zis Ureche, de când îl trimisese Vodă la Iași ca să ceară iertarea celor două rubedenii închise de urmașul lui Vasile Lupu – și făcuse Badea drumul până acolo, schimbând caii, numai într-o zi și o noapte.

La fel de ușurel călărea și feciorul, care trăise mai

mult pe cal, cu armele în mâini, decât pe picioarele lui, cu mâinile slobode.

Din două cuvinte Aga Bălăceanu înțelese despre ce era vorba. Era bucuros să-și ducă frumoasa și tânăra soție prin saloanele împărătești, dar mai bucuros era de gândul că închinând Vodă țara împăratului, se puneau la cale niscai lupte cu turcii, după care atâta jinduia.

— Constantine, fiule, îi zise la urmă Domnul, luându-l pe după grunaji și îndreptându-se cu el spre cămărilor Doamnei. Altă treabă la Viena nu ai, decât să petreci, – și cu ochii în patru să urmărești toate mișcările Filipescului. Nu mă îndoiesc de credința și cumiștenia lui. Dar cine poate cunoaște genuna cea fără fund, care e inima omenească?

Pe neașteptate, postelnicul Filipescu se pomeni la Viena cu Aga Bălăceanu, numai în fireturi, ca un general – și, prietenește, se îmbrățișară. Amândoi stătură de vorbă cu dregătorii din cancelarii, până ajunseră în salonul trandafiriu al împăratului. Fură primiți chiar de Leopold, care le surâse, clătinând binevoitor coada cu funtă a perucii pudrate.

Împăratul îi întrebă de greutatețile călătoriei, dacă le plăcea Viena cea veselă și-i pofti la balul care avea loc în seara următoare în palatul de la Schönbrun.

Apoi sună și-i prezentă cancelarului Kaunitz.

— Cu domnul cancelar veți discuta toate afacerile țării și nu mă îndoiesc că veți ajunge la bună înțelegere. Eu, ca împărat, nu mă pricep decât la un singur lucru: să iscălesc!

În vremea discuțiilor de la Viena, se petrecu la București o tragedie neașteptată, care schimbă dintr-odată mersul lucrurilor.

La o petrecere, la Curtea domnească Șerban-vodă se îmbolnăvi deodată și muri. Gurile rele spuneau că ar fi fost otrăvit de Constantin și Mihai, frații lui, care-și pierduseră averea și aflaseră că țara trebuia să fie dată pe mâna neamțului.

Aga Bălăceanu și postelnicul Filiipescu aflară vestea mai târziu – când nu mai era nimic de făcut. Căci între timp, Constantin și Mihai Cantacuzino, dând deoparte pe nevârstnicul urmaș al lui Șerban-vodă, se înțeleseră cu ceilalți boieri și urcară în scaunul domniei pe nepotul de soră, pe blajinul Constantin Brâncoveanu, din spatele căruia nădăduiau să domnească ed.

— Nu aduce anul ce aduce ceasul! zise înțelepțește postelnicul Filipescu în curtea hanului „La Cocoșul sălbatec”, în vreme ce privea cum se puneau caii la două butci.

Aga Bălăceanu, mofluz, își mânca un sfârc din mustață, adăstând să sooboare și Mărioara, care tocmai își potrivea cărlionții în oglinda mare din odaia de sus.

— Eu rămân aci! zise deodată Aga spre boierul Filipescu.

Și strigă vizitiului de la butca lui:

— Vasile, deshama!

Mărioara, din pervazul verde al ferestrei, aflând că vor mai rămâne la Viena, râse deodată și bătu din mâinile mici, ca două păsărele.

PENTRU GHEORGHE VOIEVOD

Multă vreme cancelarul Imperiului nu înțelese pricina pentru care se despărțiră cei doi valahi, de plecă unul și rămase celălalt, măcar că Voievodul din București murise pe neașteptate, în toiul tratativelor.

Împăratul era încredințat că schimbarea voievozilor Țării Românești aducea numai o mică întârziere în supunerea țării către prea puternica împărăție.

Astfel că mare-i fu mirarea când într-o după-amiază, înainte de partida de pocher, cancelarul îi aduse la cunoștință:

— Ne scrie ambasadorul din Stambul, Majestate, că noul Domn al Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, nepotul celui răposat, a ajuns acolo întovărășit de mare alai de boieri.

— O prefăcătorie? întrebă împăratul Leopold, ridicând repede o sprânceană și închizând ochiul celălalt.

— Ba supunere pe față, Majestate! Altfel n-ar fi adus Sultanului birul pe un an înainte și n-ar fi vărsat Marelui Vizir, Muftiului și altor dregători sute de pungi de galbeni.

— E sigur? mai întrebă împăratul cu jumătate glas.

— Sigur! *Absolut sicher!* Am primit rapoarte asemănătoare de la funcționarii legațiilor Franței și Engliterei, care sunt, precum bine știți, în slujba noastră

cu leafă anuală. Voievodul Valahiei a întors spatele către noi și se înclină cu fața către Semilună. Nu ne mai putem îngădui nicio iluzie.

— Asta e prost! făcu împăratul. Tocmai când îi aveam pe valahi în palmă...

Apoi, ridicând iar capul:

— Și nu se poate face nimic? mai întrebă.

— Război! răspunse cancelarul scurt.

— Prea scump! zise împăratul și ridicându-se trase o priză de tabac, dintr-o tabachere de aur încrustată cu vulturi de diamant.

Cancelarul, radios, cu fața destinsă ca o lună plină, înfățișă cu mâna stângă pe Aga din Valahia, Constantin Bălăceanu, purtând acum o strălucitoare uniformă de colonel al armatei nemțești.

După ce împăratul îl recunoscuse, cancelarul zise:

— Majestate, în Țara Românească a avut loc o uzurpare, o nelegalitate strigătoare la cer, după câte-mi spune acest boier, ginerele răposatului Voievod. În locul lui Șerban-vodă, decedat în condițiuni misterioase, trebuia să se urce în scaunul domniei Gheorghe Voievod, feciorul și urmașul răposatului. Acest Gheorghe Voievod e însă minor, are numai unsprezece ani, astfel că până la majorat ar fi trebuit să se alcătuiască o locotenență domnească din Doamna Maria, soția lui Șerban-vodă, Iordachi, fratele mai mare al lui Șerban-vodă și Aga Bălăceanu, aci de față, ginerele lui Șerban-vodă – și astfel politica Țării Românești ar fi gravitat mai departe în orbita politicii creștine, imperiale, antiturcești. Ce se

întâmplă însă? Ceilalți frați ai lui Șerban-vodă, Constantin și Mihai, s-au înțeles în taină cu boierii turcofilii și-au numit Domn pe nepotul lor, Constantin Brâncoveanu, pe care l-au urcat în diligență și l-au dus repede la Stambul să se închine Sultanului – iar Gheorghe-vodă cu Doamna Maria, spre a scăpa cu viață, fug și se ascund la conacul moșiei lor Drăgănești, la miază-zi de București...

Împăratul, fără a fi înțeles mare lucru din raportul verbal al cancelarului și uluit de-a binelea de atâtea nume proprii cu Vodă sau Voievod în coadă, înghiți în sec și întrebă, aproape fără glas:

— Și ce crezi că avem de făcut, iubite Kaunitz?

— Soluția firească mi-a sugerat-o acest inteligent boier muntean, care sub decedatul Voievod deținea funcția de Agă, adică de *feld-mareșal*. Iată, Majeslate, propunerea sa, pe care am primit-o în întregime și am plăcerea de a o expune acum Majestății Voastre.

„Să pornim cu oștirea noastră din Transilvania, cel mult treizeci de mii de oameni în total, pedestrași, tunari și cavaleriști, să trecem în Țara Românească apoi să înaintăm asupra Bucureștiului, alăturând în drumul nostru pe luptătorii valahi și să punem în scaunul domniei pe Gheorghe-vodă. Iar regența domnească, ce va fi alcătuită acum numai din Doamna Maria și Aga Bălăceanu, aci de față, va relua tratativele cu Majestatea Voastră, întrerupte atât de intempestiv. Iar Aga Bălăceanu aci de față, ca semn de supunere față de Majestatea Voastră, s-a și înscris în rândurile oștirii noastre, primind

deocamdată gradul de maior de cavalerie, precum se și vede: uniforma e un dar al prea-supusului Vostru Cancelar...”

Și un surâs prelung subție și mai mult buzele subțiri ale omului cu chip de băbuță.

— Trebuie să iscălesc ceva? întrebă împăratul pe Kaunitz și duse mâna la frunte unde simțea o groaznică și plicticoasă durere.

Cancelarul, fără a mai răspunde, scoase două hârtii: una către Prințul de Baden, căpetenia artileriei, alta către generalul Heissler, comandantul cavaleriei și al infanteriei.

Împăratul se așeză într-un fotoliu aurit cu picioare de leu și semnă hârtiile întinse pe rând.

Apoi întinse mâna către noul maior de cavalerie și zise cu un surâs silit:

— Succes, *mein Oberst!*

Constantin Bălăceanu, pe care-l cam strângea uniforma pe la încheieturi, lovi pintenii, se înțepeni ca de piatră și strânse voinicește degetele trandafirii și moi ale împăratului.

Leopold al doilea se cutremură, strâmbându-se de durere.

Cancelarul luând de braț pe noul ofițer german îl trase cu sine afară din salon.

IV

ÎNTÂLNIREA DE LA CONAC

Oștile împăratului Leopold al doilea intrară în Oltenia pe neașteptate. Brâncoveanu, de curând înapoiat la București, trimisese la Viena scrisoare Agăi Bălăceanu să se înfățișeze spre a primi noi însărcinări, gândul lui Vodă fiind de a pune capăt zăzaniilor dinlăuntru și de a folosi pe fiecare după destoinicia sa.

Dar cancelarul Kaunitz, după ce citi scrisoarea cu pecete, o aruncă într-un sertar dosnic, undo s-o fi găsimd și astăzi. Oricum, sub ochii Agăi Bălăceanu nu a ajuns niciodată.

Noul maior de cavalerie, înaintând în tovărășia Prințului de Baden, vedea limpede, cu tot mai multă siguranță, împlinirea visului său de domnie, alături de Doamna Maria și de Gheorghe, fiul ei.

Oștile lui Brâncoveanu nu se arătară nici la Vârciorova, unde locul de trecere e atât de strimt, nici la Severin, pe colinele ușor de întărit și de apărat.

În două săptămâni, Constantin Bălăceanu, care luase cu sine pe toți tinerii boieri olteni și pâlcurile lor de oaste, ajunse la Slatina, pe malul Oltului.

Aci fură întâmpinați de doi boieri, Șerban Greceanu și Barbu Brăiloiu, care se închinară Prințului de Baden, cu rugămintea de a se întoarce oastea imperială în Transilvania până va trimite Vodă Brâncoveanu alți boieri să se închine împăratului.

— De ce n-a trimis până acum? întrebă generalul Heissler, de la înălțimea staturii sale de plop.

— Ce e de făcut? întrebă Prințul de Baden, bunbucuros să se înapoieze cât mai curând la ospetele

vieneze.

Întrebarea o făcuse prințul către Bălăceanu, care sta încruntat în fundul cortului.

Fostul Agă dete din cap cu energie: adică nu! Să nu se ia aminte cuvintele înșelătoare ale acestor boieri, veniți numai cu momeală, spre a îndepărta pe imperiali, care se aflau atât de aproape de ținta lor.

— Maiorul nostru Bălăceanu are dreptate! întări generalul Heissler, când află din gura tălmaciului părerea fostului Agă.

Și boierii brâncoveni fură poftiți afară din cortul comandanților.

Când văzu Constantin Brâncoveanu că nu era de glumă cu Bălăceanu, începu a-i ghici gândurile. Imperialii ajunseseră acum departe, în inima țării, și se pregăteau să pornească asupra Bucureștilor. Deși n-ar fi dorit să fie chiar robul turcilor care să-i alunge vrăjmașii, Constantin Brâncoveanu fu silit să ceară ajutorul Pașei din Silistra, care scrisese îndată și Hanului din Buceag.

*

Vodă părăsi Cetatea de scaun și se trase la o moșie din Ialomița, adăstând, ca ciocnirea dintre oștile Sultanului și ale împăratului să hotărască destinul său.

Multe nopți nu închise ochii Domnul, știind că nu departe de el, la câțiva zeci de kilometri, se afla, în conacul moșiei Drăgănești, Doamna Maria cu nevârstnicul Gheorghe și cele trei domnițe.

Imperialii, după sfatul lui Constantin Bălăceanu, nu

intrară în București, loc periculos prin prezența atâtor boieri credincioși Brâncoveanului, ci poposiră undeva, între Târgoviște și București. Iar căpeteniile Prințului de Baden și Generalului Heissler porniră călări, cu un mic alai, spre conacul moșiei Drăgănești, să salute pe Mărita Doamnă și pe uzurpatul ei fecior, lăsând în tabăra cea mare pe Constantin Bălăceanu.

Brâncoveanu-vodă, care avea iscoade în toată țara, cunoscând din vreme *mișcarea* dușmanilor, ca și a prietenilor, fu vestit numaidecât de neașteptata vizită a imperialilor, la Drăgănești. Șovăiala îi pieri pe dată. Înțelese că-n acel ceas se juca soarta domniei lui. Fără a mai sta pe gânduri, porunci să se pună caii la butcă și după asfințit, pe un drum de țară, plin de gropi și de bolovani, porni spre Drăgănești.

Îl opriră la poarta conacului, puțin înainte de miezul nopții, călăreții de pază din suita Prințului de Baden. Când se află că venise însuși Constantin-vodă Brâncoveanu, nimănui nu-i veni a crede. Numai Doamna Maria, care știa că slugile ei nu glumesc, porunci să se aprindă facke și ieși întru întâmpinarea puternicului ei dușman.

Voievodul, care cunoștea câteva graiuri străine, intră zâmbitor în sala ospățului, dădu salutul imperialilor, apoi ceru Doamnei Maria îngăduirea de a sta puțin de vorbă numai cu Prințul de Baden și cu Generalul Heissler, spre binele tuturor.

Doamna se retrase cu mândrie în iatacul ei.

— Nu sunt vrăjmașul împăratului și nici prietenul

Sultanului, începu Vodă în grai franțuzesc. Dimpotrivă, se va vedea în curând că la nimic nu râvnesc atât, ca la o unire a tuturor creștinilor, spre a ne mântui de groaznica amenințare a Semilunii. Dar până la unirea noastră, niciun Voievod al Țării Românești nu se poate rupe de turci, fără a-și pierde capul, lăsând în urma lui țara pașalâc.

Apoi urmă:

— Excelența Voastră, Vă înștiințez, ca prieten ce vă sunt, că Pașa din Silistra a trecut Dunărea cu o oștire de peste o sută de mii de oameni și peste opt sute de tunuri, iar tătarii din Buceag au trecut de Brăila, venind înapoi, în totul vreo opt mii de călăreți. Nu e bine să-i înfrunțați cu oștirea cea mică de la Târgoviște, ostenită de drumul cel lung bătut până acum și lipsită de munițiile pentru cele douăsprezece tunuri pe care abia le-ați adus cu boii.

Imperialii ascultau cu ochii mari și gurile întredeschise, treziți deodată din plăcuta beție în care-i cufundase vinul și graiul Doamnei Maria.

Brâncoveanul era prea bine informat despre oștirea imperialilor... Nu mai încăpea îndoială că era tot atât de bine lămurit asupra puterii turcești care-i venea într-ajutor. Și dacă el însuși, Voievodul, venise în mijlocul dușmanilor săi, fără teamă de a-și pierde capul cu giubea cu tot, nu însemna oare că se știa foarte puternic, de nebiruit, și că se purta cavaleriește?

Imperialilor le păru rău că lăsaseră pe Constantin Bălăceanu în tabăra de la Târgoviște! El le-ar fi dat un

sfat bun și poate că ar fi răspuns cum se cuvenea acestui isteț și frumos Brâncovean.

— Ce-i de făcut? întrebă Prințul de Baden, întorcând capul spre generalul Heissler, care cu mâinile la spate, în picioare, lăsase fruntea în piept.

Neprimind niciun răspuns, se ridică și se îndreptă spre ușa Doamnei, dar, înainte de a o deschide, mai întoarse o dată capul, întrebând pe Vodă:

— Vei renunța la ocrotirea Sultanului?

— Mai încape vorbă? răspunse Brâncoveanu, liniștit. Cu vremea, bineînțeles...

— Vei cere ocrotirea împăratului nostru?

— Firește! Tot cu vremea...

— Vei veni însuți la Viena?

— E cea mai vie dorință a mea! Dar cu vremea...

Nemaiavând nicio îndoială, încredințat că-și făcuse pe deplin datoria și își luase toate măsurile de siguranță, Prințul de Baden deschise ușa cu hotărâre și intră în iatacul Doamnei.

O jumătate de oră rămase el acolo – și cei doi străini, Voievodul Țării și generalul Heissler, cu capetele în piept, auziră sunetul răgușit al glasului princiar, apoi glasul subțiratic tot mai tânguitor al Doamnei. Glasurile lor amestecate deodată și pe neașteptate, hohotul de plâns nestăpânit al femeii deznădăjduite.

O lungă și grea tăcere a cuprins un moment întreaga casă.

Prințul de Baden, după lovitura pe care o dăduse Doamnei Maria, căreia, chipurile, venise să-i dea

domnia, intră în sala de ospăț, privind uimit la ceilalți doi, de parcă-i vedea atunci pentru întâia oară.

Învestmântată în negru, cu fața acoperită de o maramă deasă, ținând de mână pe Gheorghe, nevirstnicul, pe umeri cu pelerină de cavaler, Doamna Maria se ivi în prag.

— Să se pună caii la caleașcă, porunci ea cu glas jalnic către sluga ce o urmase.

— Nu mai e vreme, Doamnă! se amestecă Brâncoveanu. Urcați-vă în butca mea. Eu m-oi întoarce călare... Pe mine nu mă vor ucide turcii!

Și astfel fugi din țară Doamna Maria cu feciorul ei și cu maiorul Constantin Bălăceanu, pe urma oștirii rărite, istovite, a imperialilor, bucuroși de a nu se fi lovit cu turcii și tătarii.

V

LUPTA DE LA ZĂRNEȘTI

Constantin Bălăceanu însă nu se dădu bătut.

În vreme ce Doamna Maria cu nefericita-i odraslă își găsisese un adăpost la Sibiu, unde adusesese perceptori pentru Gheorghe, fostul Agă umbla prin Viena de la un dregător la altul, nădăjduind că până la urmă tot va da ochii cu vicleanul cancelar.

Îl pindi la catedrală într-o zi de Paști și îl apucă de braț cu atâta putere, când scoborî din landou, încât garda bătrânului Kaunitz înconjură repede pe vajnicul boier muntean.

— Numai două cuvinte, domnule cancelar... zise înfundat boierul, care-și luase iar portul din țară.

— Vino cu mine, îi răspunse cancelarul cu glas tremurat.

Intrară amândoi în catedrală. În timp ce orga și corul intonau cântări pioase, Constantin Bălăceanu – care o rupea binișor nemțește – arată cancelarului că niciodată Constantin Brâncoveanu nu se va mântui din robia turcului. Toate scrisorile, amânările, făgăduielile și plocoanele trimise împăratului n-aveau niciun preț – și de-ar veni ceasul ca oștile împăratului să se măsoare cu cele ale Sultanului, Vodă Brâncoveanu din ceasul întâi va trece de partea păgânilor. Nu era oare mai bine să porceadă împăratul de pe acum cu oaste împotriva prea cumpănitului și necutezătorului Voievod, spre a-l înlocui? Numai Doamna Maria și feciorul ei Gheorghe, sprijiniți de el, Constantin Bălăceanu, sunt adevărații prieteni ai împăratului, de dragul căruia fu jertfit răposatul, nenorocosul Șerban-vodă și suferă azi urmașii lui...

Cancelarul, încruntat, asculta cuvintele hotărâte ale valahului, amestecate cu strigările corului și ale orgii. Inima lui se muie, mintea lui se deschise, hotărându-se.

— Vino diseară la Schönbrun. Vom găsi pe împărat bine dispus.

Poate vom izbuti ceva... Și până atunci, nimănui niciun cuvânt!

*

* *

Cancelarul reuși să ia și de data aceasta semnătura împăratului. Adevărata greutate venea însă de la Constantin Bălăceanu, care nu voia să mai pățească rușinea unei retrageri: ceru o oștire tot atât de puternică și numeroasă ca a pașei din Silistra – cel mai apropiat susținător al Brâncoveanului – și comanda cavaleria, de care ținea, de fapt, biruința.

Cancelarul oftă, ceru o amânare, încercă să scape, dar până la urmă împlini voia fostului Agă, după ce primise consimțământul împăratului.

O asemenea adunare de oști, legată de pregătiri îndelungate, de strângere de muniții, cai, căruțe, nu se puteau face în taină. Vestea ajunse la Stambul înainte ca să se fi pus în mișcare un singur regiment al împăratului.

Brâncoveanu știa că venise ceasul grelei lupte și, ajutat de boieri, strânse în grabă zahareaua trebuincioasă oștilor turcești care, ziua, noaptea, fără întreruperi, treceau Dunărea, îndreptându-se către București.

Când oastea imperială fu gata de pornire, având în frunte pe generalul Constantin Bălăceanu care, în uniformă cu fireturi de aur depuse jurământul de credință la Schönbrun, turcii în neîncetata lor înaintare ajunseseră la poalele Carpaților.

Cancelarul, îngrijorat de soarta Doamnei Maria, a fiului ei și a domnițelor, rămași atâta vreme la Sibiu,

trimise un curier cu rugămintea să poftească la Viena, unde vor fi mai la adăpost decât în acea cetate de margine.

Gheorghe era bucuros de plecare, fiind atras de strălucirea marelui oraș și de petrecerile fastuoase ale Curții.

Doamna îl certă:

— Au suntem aci ca să petrecem sau să așteptăm să ne ia Aga Bălăceanu în țară, după înfrângerea turcilor? De București e mai aproape Sibiul decât Viena, fătul meu!

Oștile se întâlniră, în sfârșit, la Zărnești, într-o fierbinte zi de august, la poalele Carpaților.

Generalul muntean șovăise a intra în trecători, primind să fie lovit la loc deschis. Își rânduiseră tunurile în preajma Brașovului, spre a nu le pierde în cazul unei retrageri și a le putea aduce pe rând, unde se va simți nevoie mai mare. Călăreții adăstau ascunși după coline, în cinci grupuri, iar pedestrașii adunați în rânduri dese, ca să țină piept năvalei călăreților tătari.

Dar dușmanii nu atacară din față, ci din părți. Pedestrimea imperială se pomeni înconjurată, fără a fi tras un foc, fără a fi mânuit o sabie.

Constantin Bălăceanu trimise ștafetă la tunari să deschidă focul asupra colinelor din marginile târgului și el însuși, în fruntea cavaleriei, se repezi furtunos asupra cavaleriei dușmane.

Dar tunurile venite din câmpia Bârsei loviră în călăreții imperiali, care tocmai răzbiseră pe tătari, și în

mijlocul lor, cu sabia ridicată, căzu însuși Constantin Bălăceanu.

SPOVEDANIA VLADICĂI GHEDEON

Pe colinele Ierusalimului coborau încet umbrele înserării. Soarele se lăsase departe, în valurile mării și numai o geană roșietică sub un nor alburiu mai arăta locul unde asfințise.

O adiere răcoroasă risipi zăduful de peste zi și măslinii din grădinile de la marginea așezării de piatră începură a șopti în vechiul lor grai de taină.

Când se iviră întâiele stele înțepând cu vârful lor luminos albastrul întunecat al cerului, văile răsunară deodată de o toacă harnică și grăbită. Începea rugăciunea de seară la mănăstirea ortodoxă a călugărilor români.

Un bătrân, gârbovit mai mult de ani decât de desaga de pe umeri, ajunsese la poarta mănăstirii și îngenunchind își lăsă capul în piept, iar buzele-i subțiri, învinețite, prinseră a murmura o rugăciune. Uneori moșneagul, care purta o sutană zdrențuită, clătina pletele albe, prăfuite, înălța ochii spre cer, zmerit, își lăsa iar pleoapele și rostea rugăciunea cu râvnă tot mai mare.

Toaca încetă – dar ciudatul pribeag își urma murmurul buzelor numai din cugetul său. Apoi, așternând câteva cruci mari, sărută pământul dinaintea lui, mai făcu două-trei cruci și se ridică.

Ruga moșneagului ținuse mai bine de o jumătate de

ceas. După care își potrivea desaga pe umărul uscățiv, mai merse câțiva pași și bătu la ușa mică a porții.

Nu se arătă nimeni. De departe veneau strigăte nedeslușite, un scârțâit de care, lătrături din Ierusalimul de pe colină.

Drumețul mai bătu o dată în ușă. În fine, se auziră pași grei de sandale de lemn și de dincolo de poartă un glas subțire, ca de copil, strigă:

— Am încuiat de mult! Frații s-au culcat. Vezi-ți de drum! Cine ești?

Moșneagul oftă și răspunse:

— Nu te mânia, frate portar, că-ți stricai tihna. Pe lumea cealaltă ne vom odihni mereu. Deschide unui călător care vine de departe, tocmai de la Dunăre, spre a-și isprăvi zilele în această sfântă mănăstire! Și eu tot ostaș al Domnului sunt, călugăr din copilărie... Mai trăiește starețul Inochentie?

Glasul subțire de dincolo de poartă tuși, apoi răspunse, împlânzit nițel:

— Starețul Inochentie? Să fii sănătos, a răposat de șaisprezece ani.

— Dumnezeu să-l ierte, că era bun prieten și creștin. Și acum cine chivernisește această sfântă mănăstire?

— Starețul Toma, măcar că nu prea vede! Dar înțelege tot și de-ar afla că ți-am dat drumul în puterea nopții, după stingerea lumânărilor, nu mă mai spăl cu toate canoanele pământului!

Călugărul pribeag rămase o clipă nehotărât, apoi răspunse:

— Dacă e așa, frățioare, du-te și te odihnește, că nu vreau să-mi încarc, cugetul cu un păcat. Am destule din această viață prea lungă. Mă voi rezema de uluca mănăstirii și voi adăsta până mâine. Du-te, du-te, frățioare!

Smerenia călugărului de la poarta mănăstirii înduplecă inima celui dinăuntru:

— Noptile sunt cam reci prin partea locului. Intră, frate, și te-oi găzdui în chilia mea!

Portița scârțâi prelung și în deschizătura ei se ivi un moșneag, cu ochi fără gene, albi-albaștri.

— Intră, intră, frate! îndemnă el acum în șoaptă pe noul venit.

Bătrânul drumeț se rezemă de portiță și intră în curtea mănăstirii, năpădită de ierburi cu miros tare, prin care se deosebeau câteva poteci spre stăreție, mănăstire și chilii.

Portarul care-și pierduse somnul încercă să lege vorbă cu moșneagul care se întinsese pe o laviță acoperită de un sac, dar acesta îi făcu semn că era prea istovit și nu putea grăi. Și totuși nu închise ochii. Mereu bolborosea cuvinte neînțelese, cu ochii mari, deschiși – și de la o vreme începu să tremure din toate mădularele.

Portarul se sperie.

— Cine m-a pus să-i deschid? Mi-am luat belea pe cap! Dacă moare noaptea asta, aci, lângă mine?

Dar oaspele, scuturat toată noaptea de friguri, abia spre ziuă se potoli și ațipi.

Înainte de rugăciunea din urmă a nopții, portarul se

repezi până la chilia starețului Toma, istorisindu-i în genunchi, prin deschizătura de la pragul de jos, toată întâmplarea cu acel ciudat călugăr.

Starețul se îmbracă repede și ieși întrebând:

— E din țară sau de la Muntele Athos?

— Dumnezeu știe, prea sfinte! Că nu putui desluși o vorbă din gura lui.

Intrând în chilia portarului, starețul se opri deodată, cu privirile mari deschise asupra bătrânului care dormea acum senin, cu răsuflarea ușoară.

— Parcă l-am mai văzut cândva pe acest frate, își zise starețul Toma, Sau mi se pare? Moșnegii seamănă-ntre ei... Când s-o trezi, să-i dai o cană cu lapte.

Dar în aceeași clipă, moșneagul deschise ochii și zărind chipul frumos, tânăr, trandafiriu al starețului, surise larg.

— Mulțumesc pentru ospete, prea sfinte. Dar nu voi fi povară acestui așezământ, căci zilele îmi sunt numărate. Vru Dumnezeu să-mi împlinească dorința cea din urmă, fără a ține seamă de multele mele păcate – și mi țin zilele până ajunsei la această mănăstire românească.

— Vii de la Dunăre? întrebă starețul.

— Din Țara Românească, prea sfinte! Dar ținui să-mi isprăvesc zilele prea multe și să-mi încredințez sufletul în mâinile judecătorului nostru sub cerul acesta, unde am petrecut nevinovat atâția ani.

— Mi se pare că ți-ai făcut ucenicia la noi, aci! făcu starețul Toma cu voioșia lui obișnuită. Fii binevenit,

frate! Și socot eu că dacă te-om ține bine, cu lapte, cu azimă și cu vinișor vechi, ne vei istorisi cum mai merg treburile Țării Românești – că de la moartea pravoslavnicului Matei Basarab, nicio danie n-a mai primit această sfântă mănăstire și d-aia ne ținem sufletele cum dă Dumnezeu.

Bătrânul gemu, se zbătu pe locul lui și scânci clătinând pletele capului:

— Nu de pită mi-e flămând sufletul! Nici de lapte. Mă apasă o povară!... Duhovnic îmi trebuie, duhovnic! Să-mi ușurez cugetul, să mor împăcat!

*

Starețul Toma făcu semn portarului să iasă din chilie. Apoi îndemnă pe bătrânul care, întins pe laviță, abia își trăgea sufletul.

— Grăiește, frate, și-ți ușurează cugetul. Eu sunt, cu voia lui Dumnezeu, Toma, starețul acestei mănăstiri.

— Tot așa, în tinerețele mele, începu moșneagul, fost-am și eu starețul acestei mănăstiri românești și cu voia lui Dumnezeu, mă ridicai la înaltă treaptă, ajungând vlădica Țării Românești și duhovnic al voievozilor...

Starețul Toma, care se așezase pe un scăunel, în apropierea moșneagului, tresări și se ridică deodată.

— Prea sfinte, nu ești vlădica Ghedeon?

— Eu sunt frate acela și dacă șezi coala lângă mine, mai ușor auzi și înțelegi spusa mea.

Starețul se așeză iar, cu ochii mari deschiși asupra vlădicăi.

— Ascultă, frate, urmă bătrânul, ascultă și te

minunează! Află că omul se încarcă de păcate nu numai din poftă și din ispite, ci și din teamă! Păcătosul de mine n-a râvnit la niciunul din bunurile acestei trecătoare lumi și nici vreo dulce ispită n-a izbutit să-mi ia mințile și să mă tăvălească-n desfrânare, ci am fost numai un fricos, m-auzi? Un fricos, frate starețe, și din această pricină am alunecat în păcat greu.

— Nu pricep, prea sfinte... Că sfinția ta a răzbit cu faima până-n ținuturile noastre răsăritene...

— Ascultă frate și ai să pricepi. Matei Basarab, viteazul și pravoslavnicul voievod de la Târgoviște, avea în jurul său boieri tot unul și unul, mulți din ei os de domn. Pe toți i-am cunoscut, pe toți i-am cântărit și multora duhovnic le-am fost. Dar îi întrecea pe toți – ba și pe Vodă – cu istețimea, vitejia și curajul ei, o Domniță, Ilinca, fiica lui Radu-vodă, rudă bună cu voievodul Basarab. Am cunoscut-o și duhovnic i-am fost, din care pricină mi s-au tras, frate starețe, toate câte le vei afla. Fu dusă Domnița Ilinca de mamă-sa, Doamna, la Viena, unde crescuse în preajma împăratului și împărătesei. La asemenea strălucită Curte învăța ea purtări alese precum și scrierea latinească, pe care în Țara Românească n-o cunosc nici boierii toți, ci numai grămăticii...

Au vrut s-o ție la Curtea din Viena, împăratul și împărăteasa, dar Matei-vodă Basarab, aflând de istețimea și frumusețea nepoatei, o aduse degrabă la Târgoviște, unde o mărită după marele postelnic Constantin Cantacuzino, spre a-și întări domnia.

Ci Ilinca nici nu vru s-audă de viața de la Curtea domnească. După nuntă se mută la țară, la una din moșiile părintești, unde gospodărint, harnică asemenea unei albine, aduse pe lume doisprezece copii, din care rămaseră în viață numai jumătate. N-avu parte nici de soț, căci un boier sângeros și năvalnic, anume Stroe Leurdeanu, umblând cu pâră și clevetiri la Grigorașcu-vodă, trimise arnăuți de-l uciseră pe marele postelnic. Veniră feciorii celui omorât la mine, să dau blestem ucigașului și, ca duhovnic al neamului Cantacuzinesc, să cer Atotputernicului să le ajute a se răzbuna.

Cum să mă înțeleg cu ei? Cum să le arăt că învățătura Domnului nostru Iisus se ridică împotriva omuciderii, ba învață pe cel lovit să întoarcă și obrazul celălalt? Mă dusei la postelniceasă, care mă primi din cerdacul oaselor boierești cu această tânguire:

— Dumnezeu te aduse, prea sfinte, căci iată ce năpastă căzu pe capul meu: nu fu de ajuns că-mi pierdui bărbatul! Feciorii s-au adunat și au jurat în taină să răzbune cu sânge vărsarea sângelui nevinovat! Potolește-i, prea sfinte! Să nu ne pierdem și sufletele după ce-l pierdurăm pe bietul mare postelnic Constantin!

Adunai feciorii Cantacuzini și cu duhul blândeții, luând mărturie și dorința mamei Ilinca, îi sfătuii să nu-și încarce cugetele cu un omor, care nu va aduce în viață pe părintele lor, marele postelnic. Și le amintii că pedepsele de la Dumnezeu vin toate, mai crunte decât își poate închipui mintea omenească.

Of!... Nu m-au ascultat feciorii și fu o luptă nemaipomenită între neamurile Cantacuzinilor, Goleștilor și Bălenilor. Feciorii marelui postelnic, prinși, aruncați în temniță, scăpară prin uneltirile dibace ale mamei Ilinca – și câțiva se duseră la Stambul să cumpere domnia.

Și iar mă pomenii cu mama Ilinca, venind la mine și rugându-mă:

— Prea sfinte, feciorul meu Șerban e acum Voievodul Țării și de nimeni nu mai are nicio teamă în afară de sfinția ta, duhovnicul casei noastre. Grăiește-i și potolește-i furiile – căci are de gând să ucidă pe toți dușmanii de odinioară, pe Golești, pe Leurdeni, pe Băleni – pe toți!...

— Poate ar fi fost mai bine, postelniceasă Ilinco, să nu fi stăruiat la Stambul să se urce Șerban în scaunul Țării Românești.

— N-am stăruiat eu, prea sfinte! Mereu le spuneam neastâmpăraților de feciori: *„Măi, nu vă puneți capul pe butuc fără niciun folos! Mai mare câștig, mai multă tihnă și viață lungă veți avea de veți rămâne la moșiile părințești, care sunt destul de multe... Ce să asculte ei, neascultătorii? Ba ajutoră lui Șerban să dobândească scaunul Țării. Of! Și iată-mă, acum, Doamnă Mare, pe mine, care nu lăsați în tinerețe pe soțul meu, marele postelnic Constantin, să primească domnia la care-l îmbiau boierii...”*

...Șerban-vodă Cantacuzino se împacă, după sfatul meu, cu dușmanii de odinioară, dar puse gând rău celor

patru frați mai mici, căroră Doamna Ilinca le lăsă în scris moștenirea moșiilor. Domnul își luase partea mai de mult, când se însurase și trăia încă marele postelnic.

Socoteam atunci că Șerban Cantacuzino, luat cu treburile domniei și cu celelalte mărimi la care visa, are să dea pace fraților mai mici. Și eu însumi îl îndemnam adesea la asemenea purtare creștinească.

Vodă părea a se fi potolit și cu toții adăstam obștescul sfârșit al mamei Ilinca, a cărei vârstă trecuse de șaptezeci de ani.

*

Într-o după-amiază de primăvară fusei chemat de Doamna Mare la casele ei din Târgoviște, pe când eu o credeam la moșie. După îmbrățișarea creștinească, îmi destăinui, în vreme ce o ascultam cu mare uimire:

— Ajungând la vârsta bătrânețelor, cugetat-am în inima mea către bunul Dumnezeu ca să călătoresc la Ierusalim, să mă închin acolo sfântului loc și să plâng mulțimea păcatelor mele.

Și bătrâna postelniceasă, deschizând ușa, chemă înăuntru pe cei patru feciori ai ei, pe Iordachi, pe Constantin, pe Mihai și pe Matei. Îi binecuvântă, grăindu-le astfel:

— Feții mei, iată, eu sunt gata asupra purcesului, de aceea poruncă vă dau și învățătură ca să urmați calea cea dreaptă. Întâi, să vă îmbrăcați cu frica lui Dumnezeu și să vă iubiți unul pe altul cu dragoste frățească. Al doilea, aleg din mijlocul vostru pe fiul meu Constantin ca ispravnic al casei și avuției mele. Al

treilea, am scris aci diata (testamentul), împărțind între voi satele și moșiile. Lui Șerban-vodă, pentru a-și înzestra fetele, i-am mai lăsat un rând de moșii, măcar că partea lui de mult și-a luat-o. Și al patrulea, iată, leg cu blestem, de față fiind și duhovnicul nostru, prea sfântul vlădica Ghedeon, să nu vă aplecați auzul la cuvântul jupâneselor voastre, cuvinte proaste și vrăjbitoare, care fac frațior neviață – să nu le îngăduiți lor a se amesteca în treburile voastre. Și, de veți avea unul împotriva altuia vreo bănuială, voi în taină să vă tocmiți și să vă împăcați, îngăduindu-vă unul pe altul, ca să nu stricați numele cel bun al neamului nostru.

Astfel grăi înțeleapta mamă feciorilor ei – și eu fiind de față, le dădui binecuvântarea și întărirea acelui sfat.

Dar cine putea bănuși că nu dintre cei patru frați va izbucni zâzania, ci din inima lui Șerban-vodă, neastâmpăratul, nesătutul și înveninatul de pofta aurului?

Trei zile după plecarea postelnicesei, care luase cu sine pe feciorul cel mic, Mihai, și o fată încă nemăritată, Stanca, ca să nu fie singură pe drum, primii poruncă de la Șerban-vodă să mă înfățișez la spătărie.

— Au dorește hainul să-mi ia capul? gîndii în inima mea, urcând treptele caselor domnești.

Îmbrățișai pe voievod creștinește, în cerdac, vrînd a-l molipsi cu iubirea mea.

Șerban-vodă, galben ca ceara, cu mâna pe hangerul de la brâu, merse în spătărie înaintea mea, între seimenii cu săbiile scoase care păzeau toate intrările.

— Prea sfințite, începui Vodă privind-mă drept în ochi, fără a mă pofti în scaun, am aflat că împotriva bunei cuviințe preotești, te-ai amestecat în neînțelegerile dintre frați, spre a lua partea unora împotriva altora. Am mai aflat c-ai amenințat cu blestem pe acei dintre frați care nu vor ține seamă de diata scrisă a mamei mele. Iată, mie de blestemul popilor care se amestecă în treburile lumești nu mi-e teamă – și dacă ții la capul sfinției tale, să-mi aduci îndată de la chilie catastiful moșiilor precum și diata Doamnei Mari.

Seimenii își loviră săbiile și un fier rece îmi trecu prin șira spinării.

— Măria Ta, răspunsei cu toată cuviința, n-am în chilia mea nici catastife, nici diată, căci duhovnic al Cantacuzinilor sunt, iar nu notar. E adevărat că fost-am de față la cuvântul de plecare al Doamnei Mari și rugămintea ei către feciori să se iubească între ei și să-și păstreze astfel numele cel bun. Am ascultat și scrisoarea testamentului cu împărțirea moșiilor, dar acel scris nu-l văzui cu ochii și nici nu-mi fu dat în păstrare. Îmi amintesc de bunătatea postelnicesei care, împotriva dreptății și numai din dragoste pentru Măria Ta, îți mai lăsă în diată un rând de moșii, care să fie zestre domnițelor Măriei Tale. Mai mult nu știu, de m-ai pune la munci ca pe hoții de cai.

În această vreme, vistiernicul cu doi oșteni înarmați îmi sparseră ușa chiliei și-mi cotrobăiră prin lăzi, prin ceasloave, ba îmi cercetară și pereții, gândind să afle o ascunzătoare. Nu găsiră nimic, căci n-aveau ce găsi.

Șerban-vodă neavând încotro se dete bătut – și-mi trimise vorbă să nu mă supăr de cele întâmplate, ci mai curând să iert slăbiciunile omenești, cum se și cuvenea de altfel din partea unei fețe bisericesti.

Atunci îmi veni pentru întâia oară în gând să arunc mitra, cârja și patrafirul cusut cu aur și să mă-ntorc în chilioara din această mănăstire de pe locul călcat de piciorul Domnului nostru Iisus Hristos, să-mi găsesc mult râvnita odihnă... Dar îmi zisei că de vreme ce Vodă se împăcase, se cuvenea să mă-mpac și eu.

Așa mai trecură doi ani pe albia vremii.

Postelniceasa bătuse locurile sfinte, se închinase la mormântul Mântuitorului, plânsese pe Golgota, pomenind numele morților ei dragi – și ne pomenirăm cu ea la Târgoviște, sănătoasă și voinică, de părea că va mai trăi o sută de ani.

Șerban-vodă se arătă bucuros de întoarcerea Doamnei Mari, îi ieși înainte, la poarta cetății, călare, înconjurat de un alai măreț cu meterhanele.

Aci făcurăm o rugăciune de bun venit, apoi se împărțiră azime și oale cu vin mulțimii, iar Vodă, în genunchi, în praful drumului, sărută mâna maică-si Ilinca, surâzătoare în butcă, între Mihai și Stanca.

După care se așternu ospaț mare în casele domnești, fiind poftiți boieri de seamă, jupânesele și domnițele lui Șerban-vodă, care aflaseră mai de mult că vor fi măritate cu ajutorul moșiilor bunicii. Ele dănțuiră, ținându-se de mijloc câte două-două, în vreme ce lăutele cântau un danț și contradanț, adus proaspăt de la Viena.

Bunica Ilinca privi cu mulțumire acest joc tineresc al nepoatelor, toate ochioase și cu buzișoare întredeschise – amintindu-și că și ea odinioară dănuise la Viena, dar nu în brațele unei surori, ci ale unui hauptmann cu mustăți bălaie, răsucite în sus ca iedera.

Apoi Doamna Mare își sărută feciorul, nepoatele și lăsând fiecăruia ba o cruciuliță, ba un șirag de mătănii de sedef aduse de la Ierusalim, se ridică să plece.

— Se poate, bunică, să ne faci una ca asta? scânciră nepoatele, înghesuind-o cu dragoste.

— Ia mai lasă, maică, treburile tale și mai odihnește aici cu noi, în Cetatea de scaun! îi zise poruncitor Șerban-vodă. Că cine știe câte zile bune ne-a mai lăsat Dumnezeu.

Dar Doamna Mare nu vru să mai zăbovească. Atunci Vodă, luând-o de un braț, o împinse în iatacul lui, unde împingând ivărul, grăi cu glas straniu:

— De-acum, maică, nu ne mai despărțim!

După care râse silnic, arătându-și colții.

De aci încolo începură și nefericirile mele – blestemul lui Dumnezeu, slăbiciunea firii, înșelăciunea!

Bătrânul gemu adânc în sine și închise ochii.

— Dormi, prea sfințite, șopti starețul Toma. Să mai prinzi nițică putere. Mă întorc iar, pe înserat.

Spunând acestea, părăsi chilia.

*

Vlădica Ghedeon adăstă toată ziua înapoierea starețului și duhovnicului său și pe înserat, când se întoarse din nou, grăi către el:

— Iartă, fiule, unui nevrednic ca mine, care-ți risipește timpul, bun neprețuit! Și acum ascultă urmarea restriștei mele:

Doamna Mare, bănuind cam ce vrea fiu-său, se așează într-un jilț, așteptând.

— Unde e catastiful moșiilor și ce-ai făcut cu diata scrisă înainte de hagiâlâc? Că vlădica s-a jurat că el nu le are.

Bătrâna tăcu o vreme, apoi dădu răspuns scurt:

— Nu le are.

Mai tăcu o dată și răspunse iar:

— Le am eu. Ascunse.

Șerban-vodă răcni, se tângui, plânse, amenință, arătând bătrânei mame nevoia mare ce avea de moșiile părintești, căci domnia, care era spre cinstea neamului lor, îl costa mai scump decât aducea. Și ce nevoie – spunea Vodă – aveau acei țânci, frații lui, de averea părintească? Să rămâie la Curte, la slujbe de mare cinste, căci n-or muri de foame.

Dar mama Ilinca, împietrită, cu buzele strânse, privea pe fereastră, în grădina unde ciripeau păsărelele, neștiutoare de patimele omenești.

Toată noaptea o ținu trează, doar-doar va obosi bătrâna, se va înmuia și-i va face placul punându-l singur moștenitor.

A doua zi, în zori, mânios că nu ajunsese la țintă, veni în chilia mea, strigând:

— Dă fuga, prea sfințite și întoarce inima mamei către mine că altfel nu știu ce se va întâmpla. Îi tai

capul, și pe urmă poate să mă-nghită și iadul!

Mă îmbrăcai degrabă ca să mă înfățișez Doamnei Mari. O găsii plângând cu lacrimi mari cât boaba de struguri.

După binecuvântare, căzurăm amândoi în genunchi, făcând o rugăciune către Maica Precista a tuturor îndurărilor. Și mai înainte de a îngăima un cuvânt, mama Ilinca îmi spuse:

— Inima mi se sfâșie, prea sfințite, văzând suferințele fiului meu cel mare. Dar ce putere am eu, ca să-i potolesc setea neostoită de avuție? Nu pot jefui ziua-n amiaza mare pe ceilalți feciori ai mei și să-i las pe drumuri, numai de dragul unuia! M-ar blestema din cer postelnicul Constantin, care ținea la toți deopotrivă, iar leșul lui, în mormânt, s-ar răsuci ca ars de văpăi nevăzute. Du-te, prea sfințite, și spune Voievodului să-și îndrepte privirile nesățioase aiurea, să-și lase muma și frații în pace! Mulțumească-se cu moșiile pe care le-am dat fetelor lui și nu copiilor mei. Altă nedreptate nu mă rabdă cugetul să mai fac.

Voievodul, care pândea la ușă, auzise tot. Și de îndată ce dădu cu ochii de mine, zise scrâșnind:

— N-ai putut îndupleca acea hiară bătrână! Bine, prea sfințite. Să așteptăm dară obștescul ei sfârșit.

Și porunci Doamnei Mari să-l urmeze la București, unde era Scaunul și Divanul de tot anul, dându-i lăcaș de odihnă la capul podului ce i se spune al Cilibiului (unde se află astăzi strada Sfinții Apostoli).

Trei ani mai trăi mama Ilinca, dar nu vru să mai dea

ochii cu răul ei fecior. Când simți că i se apropie ceasul, bătrâna adună în jur feciorii, nurorile, nepoții și nepoatele, împărți odoarele, nestematele ce le mai avea și se spovedi.

— Păcătruit-am, prea sfințite, că n-am urmat voia lui Șerban și l-am supărat? Iată catastiful moșiilor și diata. Ți le încredințez, ca să le împlinească întocmai. Și acum făcă-se voia Domnului

Adormi numaidecât cu un oftat ușor, ca după o zi de muncă grea. A fost înmormântată în biserica din Mărgineni, alături de marele postelnic Constantin. Erau de față la îngropăciune nu numai rudele apropiate, Cantacuzinii și Brâncovenii, dar și boierii străini, jupânesele care o cunoscuseră pe răposată și o iubiseră.

Numai Șerban-vodă lipsea, dus la Târgoviște cu un pașă care trebuia să treacă munții în Transilvania.

— Aprinde o lumânare, frate stareț, zise încet moșneagul care se spovedea, căci mi-e dragă lumina.

Starețul Toma aprinse o lumânare de la candelă și ținând-o în mâna dreaptă, ascultă mai departe spovedania vlădicăi Ghedeon:

Cum află Șerban-vodă de înmormântarea maică-si, mă chemă de îndată la Curte.

— Prea sfințite, zise, acum nimic nu te mai oprește să treci de partea mea, ca să facem dreptatea cerută de nevoile domniei. Mi s-a spus că maica ți-a încredințat catastiful moșiilor și diata cu pecete. Să mi le aduci numaidecât.

Rămăsei pe gânduri. Mă frământam nevolnic în sinea

mea, simțind că eram pe drum de a făptui cea mai mare nelegiuire din viață.

— Sau te temi și de morți?... strigă iar Vodă, rânjind.

Cu duhul blândeții, cercai să-i arăt că nu avea dreptul să mă facă nevrednic de mine și nevrednic de el.

— Dacă Măria Ta mi-ar încredința o scrisoare de preț într-un ceas de cumpănă, ca s-o duc la împlinire, ce-ai spune dacă aş lăsa-o cu ușurință în mâna unui vrăjmaș?

— N-am vreme de palavre, prea-sfinte, răspuse Vodă, fără a lua seama ca de obicei la ceea ce spunea.

Și, adause, lovind cu palma stângă mânerul gros al jungherului de la coapsă:

— Catastifele! Diata!

Mă închinai și mă-ndreptai spre ușă.

— Îndată le vei avea, Măria Ta.

Și plecai cu inima ușoară spre chilia mea de la Biserica Domnească.

*

Voievodul, dacă voia, n-avea decât să rupă diata și să facă împărțirea moștenirii după placul inimii sale. Dumnezeu din cer, care pe toate le vede, are să vadă și nelegiuirea aceasta.

Când îi adusei catastiful, îl răsfoi pe îndelete, citind numele moșiilor, satelor, pădurilor, viilor, cetelor de țigani robi – și rânjea cu mare mulțumire. Apoi apucând cu mânie diata, o sfâșie bucățele-bucățele, arzându-le sub ochii mei, la para lumânării.

— Doamne, de ce mă făcuși părtaș la o asemenea

fărădelege? gândeam în sinea mea. Of! Cum de rabzi pe acest tâlhar să calce în picioare voia din urmă a mamei care l-a purtat la sân și l-a alăptat?

Vodă se întoarse către mine și zise:

— Acum, prea sfinte, să ticluim noi altă diată, care să fie spre folosul domniei! Șezi colea! Pune mâna pe pană și scrie ce-ți voi spune...

Dădui un pas înapoi, îngrozit.

— Asemenea faptă nu e în puterea mea, Măria Ta! Fie-ți milă de sufletul și bătrânețile mele! Ia-ți un grămătic de la cancelarie și pune-l să scrie tot ce poștește inima Măriei Tale, iar pe mine lasă-mă într-ale mele, căci sunt față bisericească, închinată celor cerești, departe de cele lumești!

Vodă rânji sălbatic. Apoi se încruntă, scoase hangerul și-l puse pe masă, lângă foaia de hârtie și lângă pecete.

— Pana ori hangerul! urlă el năprasnic. Alege, prea sfinte, una din două!

Mă cutremurai până-n măruntaie și o ceață mi se lăsă pe ochi. Când îmi venii în fire ședeam la masă având, fără să știu, pana în mână.

Ghedeon moșneagul se opri, înghiți în sec și închise ochii, scâncind:

— Frate Toma, ca să ajung la acest păcat fără iertare, la plăsmuirea unei cărți mincinoase trăisem mai bine de optzeci de ani. Of! Doamne, Dumnezeule, de ce nu m-ai lovit cu unul din fulgerele tale? Mai bine pieream de hangerul acelu Vodă nesățios, căci și așa multe zile nu mai aveam de trăit și mi-aș fi mântuit sufletul pentru

vecie! Dar frica, frate Toma, frica becisnică de suferință, îmi luase mințile și mă îmbrânci în tagma ticăloșilor. Iadul mă va înghiți, m-auzi? Și îl aștept cu toată smoala, diavolii și flăcările sale, ca să ispășesc păcatul de atunci!

Bătrânul oftă din rărunchi, apoi urmă:

— Vodă se preumbla în spatele meu și tot ce-mi spunea el, eu scriam, ca fost duhovnic al răposatei postelnicese. Am mai uitat din acea scriere, dar țin minte și acum acele cuvinte ale osândeii mele, care trebuiau să dea nelegiuitului Vodă moștenirea fraților săi. *„Fericita Doamnă Ilinca, postelniceasă, fiind aproape de moarte și slabă de tot, m-a chemat pe mine de-am scris această carte pentru moșiile și avuțiile ce le are. Și mărturie pui pe Dumnezeu cum că Doamna cu gura ei m-a învățat să scriu. Iară încă aproape n-am fost ca să înțeleg ce zice, fără numai dumnealui Constantin spătarul, vorbea cu dumneaei și pe urmă venea la mine și-mi zicea: Zice Doamna să scrii cutare și cutare și eu, ce-mi zicea dumnealui scriam. Iară pentru pecete, nu putea Doamna să pecetluiască, ci dumnealui spătarul au luat-o și au pecetluit...”*

Bătrânul se opri iar. Apoi începu a găfâi.

Starețul Toma se ridică de la locul său.

— Nu pleca, frate starețe, se rugă bătrânul. Încă nu pusei tot. Iată ce s-a mai întâmplat – pedeapsă dumnezeiască pe capul vinovatului. Îndată după furtișagul moștenirii fraților săi, pe temeiul altei diate și a scrisorii plăsmuite de mine, ca duhovnic al Doamnei Ilinca, Vodă Șerban începu a se da în vorbă cu împăratul

de la Viena, socotind că astfel va scăpa pe totdeauna de amenințarea turcului. Trimise dregători la împărat, care-i duseră scrisoarea de supunere a Țării Românești, iar împăratul, foarte mulțumit, pofti pe dregătorii Voievodului Țării Românești la un mare ospăț, cu muzică și bal.

Aflând Șerban-vodă de aceasta, mult se veseli și întinse și el un ospăț la fel, în București, cu boierii și cu neamurile toate. Iar celor patru frați, pe care-i jefuise de moștenirea părintească, le zise dezmierdându-i:

— Măi fraților, pică pe mine să n-aveți, ci pe răposata noastră mamă. Ea țină la mine mai mult ca la voi. Dar și eu țin la voi, mai mult decât țineți voi la mine! Și pentru moșia pe care socotiți fiecare că ați pierdut-o, de-o vrea Cel de Sus și bunătatea împăratului de la Viena care ne este ocrotitor, vom bate pe turc și pe tătar, iar fiecare din voi va dobândi de la mâna mea nu o moșie, ci câte o țară întreagă – cum se cuvine neamului nostru.

— Paște murgule iarbă verde! șopti Iordachi, fratele cel mare.

Și întorcând fața de la fratele hrăpăreț, se amestecă între ceilalți oaspeți.

Petrecerea țină până-n zori. Cântară meterhanelele, pehlivanii scoaseră flăcări pe nas și pe gură, jupânelele făcură horă cu boierii în jurul mesei lungi, iar Vodă, mâncău și băutor din fire, mestecă mereu din fălci, de cu seară până-n zori.

Când se crăpă de ziuă și petrecerea era încă în toi – Vodă se trase în cămările lui. I se aplecase de atâta

înfulecare? Îi venise rău din beție? Nu-și dădea seama. Trimise după doftorul italian al Curții și după baba Safta, de la cuhnie, care-i descânta adesea de deochi Veniră amândoi. Vodă se umflase ca un poloboc și abia mai răsufila. Nu trecu mult și își dădu duhul, nespovedit, neîmpărtășit, fără luminare.

Când se află de moartea năprasnică a lui Șerban-vodă, musafirii se traseră în grabă din sala ospățului către butcile din Curte.

Doftorul italian, cuprins și el de teamă, trimise după frații Voievodului răposat. Nu fu găsit nici unul. Cu mult înainte, mărturisiră vizitii, încălecaseră pe câte un telegar și o rupseră de fugă, care încotro. Doi dintre ei se zice că nici nu veniseră la ospăț, ducându-se ei la vânătoare.

Dar înțelese toată lumea că Vodă fusese otrăvit de frații pe care-i nedreptățise – făcând de răs numele bun al Cantacuzinilor.

În scaunul Țării Românești se urcă nepotul de soră al lui Șerban-vodă Cantacuzino, boierul Constantin Brâncoveanu, spre a aduce împăcarea între neamuri.

Iară eu, netrebnicul, ca să-mi spăl cugetul de nelegiuirea ce făp-tuisem din teama de a nu-mi pierde netrebnicia viață – mă repezii la casele Brâncovenești, dincolo de apa Dâmboviței și din prag, strigai noului Voievod:

— Măria Ta, nu aștepta din parte-mi să ung cu mir creștetul Măriei Tale, la mitropolie. Căci nu sunt vrednic de asemenea cinste. Această mână ticăloasă, care toată

viața a binecuvântat și a pus cruci, acum, spre asfințit, plăsmui o scriere poruncită de răposatul Șerban- vodă, ca să-și prade frații. Nu fu dorința Doamnei Ilinca a lăsa feciorii ceilalți fără avere, iar diata care-i dezmoștenea a fost ticluită de mâna mea. Fă dreptate copiilor Doamnei Ilinca! Iar eu mă voi duce la mănăstirea noastră din Ierusalim, unde prin rugăciune și spovedanie să-mi dobândesc iar pacea sufletului și poate iertarea Celui de Sus!

Bătrânul tăcu și închise pleoapele, sub care ochii se mai zbăteau moale ca două păsăruici rănite.

Starețul Toma înțelese că venise ceasul izbăvirii.

Îngenunche, puse lumânarea în mâna muribundului și se rugă încet pentru mântuirea acelu suflet obijduit.

Moșneagul mai deschise ochii o dată, către miezul nopții. Tocmai spre ziuă își dădu duhul.

Fu înmormântat în biserică, lângă altar.

Apoi, starețul Toma trimise o scrisoare la București, povestind în amănunțime cum se întorsese vlădica Ghedeon la mănăstirea de pe locul unde înviase Lazăr, ușurându-și sufletul prin spovedania deplină a păcatului său, cum murise și unde odihneau acum osemintele celui ce fusese Vlădică al Țării Românești, în al șaptesprezecelea veac de la nașterea lui Hristos.

